Livy (Madwig)
RDL

IO. NIC. MADVIGII,

PROFESSORIS HAUNIENSIS,

EMENDATIONES LIVIANÆ.

HAUNIÆ MDCCCLX.

SUMPTIBUS LIBRARIÆ GYLDENDALIANÆ (F. Hegel).

TYPIS SCHULTZIANIS.

EMENDATIONUM LIVIANARUM

PARS PRIMA

LIVII LIBRORUM DECEM PRIMORUM EMENDATIONES CONTINENS.

PROOEMIUM.

Quum T. Livii libros inde ab adolescentia, ut par erat hominem in rebus institutisque Romanorum cognoscendis explicandisque et in sermonis Latini legibus exquirendis declarandisque occupatum, studiose lectitassem, non paucos, ut fit, subinde locos adnotaveram, in quibus meliorem, quam quæ in editis exemplis circumferretur, scripturam aut e codicibus sumi posse aut aliorum aut denique mea coniectura repertam esse iudicabam. Anno autem 1835 totum opus pertractavi perlustratisque superiorum Drakenborchiique et si quæ post eum accesserant, copiis orationis formam recognovi, cuius recognitionis et in commentariis meis Ciceronianis ad libros de finibus et in libellis, quos post illud tempus scriptos alterum opusculorum meorum academicorum volumen continet, satis multa documenta exstant. Deinde quum ad alias studiorum partes traductus essem, per tres etiam annos, quos in longe alio negotiorum genere egi, omnem operam philologicam intermisissem, postquam a. 1852 vitæ academicæ et philologiæ redditus sum, primum prope casu, academicæ scriptionis necessitate inter alias occupationes oblata, Livium attigi; paulo autem post (a. 1853 et 1854), ab homine amico, Ingerslevio, rogatus, ut, si quid ad Livii libros tres primos et vicesimum primum, alterum, tertium adnotatum haberem, quo oratio emendatior fieri pos-

set, secum communicarem, quum eius causa ea, quæ a me ipso olim reperta in adversaria contuleram, describerem et breviter explicarem, sensim, partim trahente opportunitate renovandæ animo rerum Romanarum imaginis, partim novorum et præstantium, quæ interea ad Livii libros emendandos parata erant et tum maxime parabantur, subsidiorum usu blandiente, quum præsertim ipse quinque postremorum librorum codicis, qui unus superest, Vindobonensis scripturas plene notatas accepissem, totum Livium retractare coepi et ab illorum quinque librorum recensione et emendatione orsus prope eandem operam ad reliquos libros transferre, eamque rem horis subsecivis quattuor annis absolvi, sæpe, quum alia prævertenda essent et animum tenerent, intermissam et post non paucorum mensium intervallum resumptam. Huius operæ fructus quum mihi ipsi non displiceret videreturque utilitatis aliquid habere posse ad aliorum studia adiuvanda, ab amicis autem discipulisque, quibuscum non pauca per sermones et docendo communicaveram, totus flagitaretur, decrevi, quicquid a me novi ad Livii libros mendis liberandos conferri posset, breviter comprehendere, indicatis in transcursu, quæ iam antea alibi sparsissem. Nam quod amici discipulique interdum hortabantur rogabantque, ut, quoniam præter ea, quæ ipse invenissem, non pauca ab aliis recte et vere excogitata iacere neglecta putarem aut etiam, quum essent a Kreyssigio et Bekkero, quædam iam a Drakenborchio, merito in ordinem recepta, a recentissimis editoribus iudicii errore reiecta esse susceptaque contra e codicibus complura, quæ præteriri debuissent, Livii libros ipse ad codices exactos ederem, revocabat me et laboris molestia oculis etiam infesta futura et aliorum studiorum maiorum graviorumque persequendorum voluntas spesque, neque, quum his postremis annis præter eam, quam Alschefskius inchoasset totius Livii editionem, a Weissenbornio unam viderem absolutam, alteram, commentariis instructam, urgueri, tertiam autem ab Hertzio coeptam esse, litteras nostras iam nimis librorum numero oneratas nova editione onerari volebam. Postremo sic iudicabam,

si meis emendationibus explicandis rectam, quid in Livii oratione constituenda probabile esset, existimationem stabilire potuissem, vindicatis in paucis locis, quos ipsa propinquitas aut similitudo obtulisset, aliorum necessariis et veris correctionibus, futurum vel sic, ut aliquid ad totius rei et ad aliorum locorum iudicium proficeretur. Nam sæpe ad hanc veterum emendationum aut etiam bonarum codicum scripturarum, quæ nuper spretæ sunt, commendationem et defensionem digredi non placet, ea proferre conanti, quæ aliunde sumi non possint, reprehensionem et exagitationem aliorum vitanti, nisi quæ sine damno omitti non posse videatur. Persæpe autem et antea mihi acciderat, ut, quæ mihi ipsi aut statim ipsius loci forma subiecisset aut codicum vestigia diligentius considerata, ea iam ante ab aliis excogitata esse intelligerem, et nuper non ita pauca, quæ ante multos aut saltem aliquot annos adnotaveram, his proximis annis quum ab aliis tum a Kreyssigio (post curatam Livii editionem in adnotationibus ad libros XLI—XLV) et a Weissenbornio occupata vidi, quod de Weissenbornio eo dico libentius, quod in aliis dissentiendi ab eo non raro causa erit. Habet autem hæc plurium in eadem emendatione reperienda consensus fortuitus (quæ quidem aliquam habeat sententiæ et orationis mutationem notabilem aut e codicum vestigiis insperata emergat) aliquod per se probabilitatis indicium. Itaque subinde hoc commemoravi in iis maxime emendationibus, quas iam ante multos annos amici mei iuniores in sua exempla de meo transtulerant; poteram in multo pluribus. Si qui erunt, qui, quum omnem emendationum copiam in unum collectam videant nec quidquam ex alio genere interpositum, nisi quod ad illas confirmandas pertineat, ipsum numerum reformident nec tot coniecturas ab uno homine accipere cum assensu audeant, contra eos nihil dicendum est; aliis enim ponderibus et suis momentis hæc examinanda sunt; unum velim considerent, quot unius Grynæi in solis quinque libris quintæ decadis coniecturas sequantur, quamquam coniecturas eas esse ante Kreyssigium,

Bekkerum, me ignorabant. De ipsis rebus a Livio traditis omnem quæstionem, quæ non cum verbis et orationis forma veræque scripturæ constitutione coniuncta esset, studiose hic vitavi; per se enim aliaque scribendi forma, quæ eo spectant, tractanda sunt; ne quis credat me quicquam iis et verba et instituta vetera enarrandi artificiis tribuere, quibus in libro VIII c. 8 (de legione et acie Romana antiqua) aut c. 14 (de civitate Latinis data) aut in libro XXVI, 34 (de Campanis) similibusve locis Livii in rebus antiquis errores obteguntur aut incertæ obscuræque animi notitiæ verbis ambiguis et suspensis expressæ tanquam certæ et veræ explicantur.

Quoniam omnis, qui ad plura et varia e veteris alicuius scriptoris operibus menda tollenda suscipitur conatus, siquidem arte ac ratione suscipitur, a codicum, quibus opera illa continentur, æstimatione proficisci debet, in Livii autem opere, quod propter amplitudinem particulatim describebatur, suum est singularum decadum e diversis codicibus archetypis per separatas codicum stirpes propagatarum quasi instrumentum, suus subsidiorum apparatus, antequam ad singulos decem primorum locorum locos, de quibus disputandum erit, commemorandos venio, dicenda quædam sunt de codicum, quibus hi libri continentur, et cognatione et universa fide et nonnulla in hoc genere uberius explananda firmiusque constituenda, quam factum adhuc est. Ac primum quidem illud pervagatum est, quoniam folia palimpsesta Veronensia domini malunt intacta servari quam Livio prodesse, ceteros omnes primæ decadis codices unius esse stirpis, ductæ e codice, quem Nicomachi duo, Flavianus et Dexter, et Victorianus quadringentis prope post Christum natum annis emendarunt, cuius emendationis subscriptionibus testatæ memoriam alii codices nostri ipsi pluribus locis servant iique antiquissimi (Rhenani Vormatiensis, Mediceus, Parisiensis, Leid. primus), alii certissimis

indiciis ad eorum, qui servant, cognationem adiunguntur. Sed quoniam nostrorum codicum archetypus is dici debet, saltem de eo ante omnia quæri, non a quo remotiore orti sint, sed in quem unum nostro tempori proximum convergat eorum per plures stirpes derivata cognatio et a quo primum harum stirpium divortia nata sint, equidem, quum codicem archetypum commemorabo et, quid in illo scriptum fuerit, dicam, non necessario ipsum illum Nicomachorum codicem intelligi volo, sed potius aliquem ex eo ortum eademque, ut fiebat, subscriptione notatum, illis autem, qui nostrorum antiquissimi sunt, tempore propiorem; nostrorum autem nullus decimum seculum ætate superat; unus Parisiensis illi seculo adsignatur. Neque enim is habitus, quem codicis nostrorum archetypi fuisse certis indiciis concluditur, cadere videtur in codicem Nicomachorum Symmachorumque tempore scriptum et correctum; non quo hunc non et mendosum multis locis fuisse et subinde interpolatum credam, sed quod et ipsorum mendorum paulo aliam formam a correctoribus relictam esse credibile videtur ex ceteris antiquissimis codicibus Latinis, velut Virgilianis et palimpsestis Ciceronianis, coniecturam capienti, et magis etiam frequentem verbis supra scriptis adnotationem eiusmodi, qualis in codice nostrorum archetypo fuit, a primo illo Nicomachorum codice alienam iudico. Et ipsam quidem illam originis communionem, ductæ ex uno codice non paucis seculis a Livii ætate seiuncto, si nihil aliud quæreretur, satis esset breviter aliis quibusdam indiciorum generibus ad subscriptionis testimonium adiunctis confirmare. Primum enim uno et altero loco verba aliquot sic pravo loco iterantur, ut casu id in omnibus codicibus eodem modo factum esse nequeat. Eam rem in libro I cap. 48, 4 et 5 primus Drakenborchius notavit (domum se reciperet pervenissetque ad summum Cyprium vicum), ego autem in libro VI c. 42, 12 (causa libenter facturos), de quo loco mihi Weissenbornius et Hertzius assensi sunt; eodemque pertinet in libro IV 43, 4 verborum a consulibus intra breve spatium repe-

titio[1]). Deinde aliquot locis verba in omnibus codicibus omittuntur aut saltem in omnibus præter recentissimos et interpolatos (ut III, 47, 4, ubi ius non legitur nisi in recentissimis codicibus et in horum ipsorum aliquot, ut Gaertneriano et fragmento Havercampiano, a secunda manu alieno loco insertum, III, 67, 11, IV, 3, 10, ubi auctoribus tantum in Lipsiensi et Lovel. quarto reperitur, in utroque a secunda manu, IV, 6, 2, ubi excidit alterius consulis, qui tribuno respondit, nomen, IV, 25, 4, ne eos locos commemorem, in quibus ipse hanc suspicionem movi, IV, 10, 3, X, 2, 6, X, 14, 13). Uno autem loco, VIII, 11, 6 etiam plura verba excidisse manifestum est; nam frustra ad occultandam lacunam anacoluthon fingitur eiusmodi, ut Livius, posito hoc exordio: ibi in conciliis Numisius imperator eorum adfirmando cet., prorsus obliviscatur dicere, quid Numisius fecerit; quæ enim subiiciuntur: fallacibus litteris circa Latium missis, nullam habent redeuntis in orbem orationis similitudinem nec, quomodo animos audientium Numisii verba affecerint, significationem. Sed longe maius certiusque eius, de qua loquor, communionis indicium est, quod argumentis manifestis ostendam aut e codice nostrorum archetypo evulsa fuisse aut iam tum, cum is scriberetur, in eo, ex quo descriptus est, defuisse duo folia, alterum in libro VIII, 23, 10, alterum in libro IX, 39, 4. Itaque si, ut dixi, nihil aliud ageretur, nisi ut hæc ex uno fonte origo demonstraretur,

---

1) Priorum illarum iterationum, in quibus longius spatium interiectum est, causa fuisse videtur, quod librarius antiquus. absoluta codicis, quem sequebatur, altera aut columna paginæ aut pagina, aut ad eius, quam iam descripserat, initium errore redierit aut non ad proximam sequentem sed ad tertiam transierit, deinde. errore animadverso verum secutus sit. In libro VI, 42 inter verba bis scripta intersunt litteræ 144; in codice palimpsesto Ciceronis librorum de republica singulæ columnæ litteras habent centenas quinquagenas. In codice huius ipsius decadis Livianæ Parisiensi libro X, 14, 7—10 lacuna est litterarum fere 570 aut 580; tot igitur folium archetypi habuit.

hæc sufficerent. Sed quoniam id potius quæritur, quod, qui hoc concedunt, non perinde intelligunt, qualis ille fuerit fons, quam a prima integritate detortus, et quid inde ad omnem veræ scripturæ exquisitionem et iudicium sequatur, paulo plura dicenda sunt. Et primum ad speciem quandam universæ rei animis informandam superstitionemque expugnandam ex continua aliqua parte sine ullo delectu oblata mendorum varii generis, quæ ignorantia et oculorum animique error in verbis verborumque formis genuit, summa in pravis constantia per omnes codices pervagatorum exempla proponam; in quo hoc unum minus exercitati admonendi sunt, nihil valere ad huius in mendis consensus pondus minuendum, quod minuta quædam et facilia in uno et altero codice recenti, qui nihil alioquin proprii boni habeat, coniectura emendata sint, alia interpolando longius a prima mendi forma detorta. In decem igitur libri tertii capitibus a quinquagesimo ad undesexagesimum hæc sunt, ut omnia omittantur, in quibus ulla minima dubitatio esse possit, eiusmodi menda ad omnes codices propagata; (rectam scripturam, ubi certa et omnium consensu probata est, inter parenthesis notas adieci): c. 50, 6 vitam filiæ suæ cariorem (pro sua, ut correctum est in Harl. 2 et Havercampiano); ibd. libere ac pudice (liberæ ac pudicæ); ibd. 11 insecutosque (insecutique)[1]; c. 51, 4 inuita (inulta, ut Leid. 2); ibd. 8 prærogativa (prærogativam); ibd. 9 imminensque et potestati (ei potestati; codd. nonnulli recentiores et omittunt); c. 52, 2 sciturosque sine restituta; ibd. 7 togatorum aliorumque (tog. aliorum); c. 54, 5 tr. plebisque (plebisque); ibd. 10 convertunt (convellunt, quæ correctio in margine codicis Rhenani et Parisiensis adnotatur); ibd. 11 A. Verginium (L. Verginium); ibd. 12 progenies (progeniem); c. 55, 8 hac iuris lege (hac lege iuris); ibd. sed eum qui deorum

---

[1]) Non numero § 14 datum locum seditionis esse (pro seditioni), etsi per se certum est mendum, et sic in ceteris.

cuiquam v. quid eorum cuiquam (in recentioribus codicibus multa tentata sunt); c. 56, 5 ferre ne, Par. ferrent ne (ferre, ni); c. 58, 2 verum (virum); c. 59, 1 iam inde (iam iidem); ibd. 3 placet et cum in cod. Med. et Rhenani, unde in reliquis: placet cum et (placet cum).

In promiscua hac mendorum farragine insunt exempla certorum quorundam errandi generum late et per omnium scriptorum Latinorum codices et per Livii libros pervagatorum, ex quibus non ita pauca etiam nunc menda ín Livii oratione hærent, nonnulla nuper, quum olim expulsa essent, revocata. Ac primus error pusillus est valetque plerumque tantum ad grammaticam orationis formam corrumpendam (etsi interdum latius propagatur perturbatio), positus in littera **m** in fine vocum addenda detrahendave, in quo magna est etiam in antiquissimis codicibus, maxime in fine versuum, fuitque in codicum Livianorum archetypo licentia. Eam licentiam, a superioribus editoribus non ubique castigatam, nuper quidam nescio qua superstitione et ignoratione, quid in hoc genere momenti codices facerent, sæpe serviliter secuti sunt, excogitatis etiam miris enarrandi et excusandi artificiis; interdum pravitate deterriti subito a constantia deficiunt. Quam in quotidiano Romanorum sermone aliquo tempore in una alteraque locutione ex pronuntiandi negligentia etiam scribendi interdum licentiam fuisse Gellii (I, 7) aliorumque grammaticorum testimonium inscriptionumque auctoritas ostendit, ut in potestatem esse pro in potestate et similia sub calamum venirent, eam breviter in grammatica Latina § 230 not. 2 commemoravi admonuique, quo argumento conciderent omnia illa artificia, quibus et in his exemplis significationis discrimina constituerentur et ad alia ea transferrentur. Nam in urbem et in urbe permutata acute quidam, ut sibi videntur, expediunt, Gellio homine minime acuto præeunte, in urbes et in urbibus permutata non ostendunt, ne in oppidum quidem et in oppido nisi raro. Hanc igitur pravitatem sive in addenda sive in detrahenda nota (quæ in III,

51, 8 eminet, in 54, 12 et 59, 1 latet, quod progenies ortum est ex progenie pro progeniem posito, inde ex ide pro idem, hoc est, iidem) ad omnes codices aut saltem ad omnes bonos et principes ex archetypo propagatam adnotavi in libro primo his locis (nec dubito, quin plures in legendo præterierim): c. 18, 6 (in lapidem consedit, uno sequente Alschefskio), c. 25 vice unius (quod omnes tenent, spreta Gronovii admonitione)[1], c. 39, 1 (prodigium visum), c. 56, 2 (sub terram, ut vulgo editur, quasi agatur de cloaca supra terram fieri coepta sub terram aliquo loco demittenda; in P est terra), ibd. 4 (in regiam, quod Hertzius, mihi obsecutus, correxit), in nono autem libro (ne ex uno exempla sumantur) his: c. 2, 9 (obiacentem molem, mendo orto etiam ex geminatione primæ litteræ vocis mole), c. 8, 7 (cum omnia iusta in deditionem nostram perfecta erunt, ut vulgo editur, uno et altero codice recentissimo vere emendato: in deditione nostra), c. 26, 3 (progressus in contione), c. 27, 5 (in conspectu data), c. 39, 9 (secuta deinde impetu eorum). Atque hæc tria, quæ extremo loco posui, unus tenuit Alschefskius; sed in libro X, 18, 12 nuper et Weissenbornius et Hertzius ediderunt: nec usus sui sit in Etruriam, et cum hoc, quod consul ipse in Etruria versans dicit, compararunt, quod dicitur proconsulem in Hispaniam creare, hoc est, qui in Hispaniam eat. Eiusdem autem originis est, quod nunc (Alschefskius, Weissenbornius, Hertzius) in libro X, 36, 1 edunt: in medio sarcinas coniiciunt, ipsi adnotantes, alibi semper dici in medium coniicere (ut eodem capite § 13 de re eadem); nam omisso m ex mediu natum est

[1] Verti video: wegen der Lage; verum ea significatio illi vocabulo falso affingitur; sollicitus alicuius vicem Latine ita dicor, ut vicem eius quodammodo subeam proque eo sollicitus sim (eius vice in sollicitudine fungens). Longe aliter dicitur commoveri vice fortunæ (VII, 31, 6), hoc est, vicissitudine.

medio, contrarioque errore, addito m, III, 36, 5 ortum in senatu aut in populum misisset (quod tres illi editores tenuerunt), nisi quod ibi nocuit etiam m littera sequens (ut V, 32, 3, de quo loco dicam)[1]. Verum, ut dixi, hoc mendi genere sententia fere non obscuratur; gravius alterum est genus, quod in Livii codicum archetypo, ut in aliis codicibus antiquis (etiam Græcis) late patuisse significavi, ut voces casu, genere, numero prave accommodarentur ad vicinas, quod aut librarius eas cum illis coniunctas putaret aut saltem obscure in animo calamum regenti hæreret formæ grammaticæ proxime præcedentis memoria proximeve sequentis cogitatio præciperetur. Huius generis e libro tertio et quarto exempla hæc sunt: III, 6, 3 ea colluvione (pro colluvio propter sequentes ablativos), 9, 10 non illud consulare imperium (non illum), 13, 8 vades publicos dedit (publico recte Gronovius restitui voluit; publici vades essent a populo dati, non populo), 18, 3 demerendo beneficio (demerendi), 34, 6 ad rumores hominum de unoquoque legum capite edito (editos Dukerus restitui iure voluit; nocuit fortasse etiam sequens littera s), 40, 7 quoscunque magistratus (quodcunque, de quo loco seorsum dicam), ibd. 11 de eo quo Valerius Horatiusque — insimulent (de eo, quod; pravum Alschefskius, Weissenbornius, Hertzius secuti sunt), 50, 11 profligatam iam rem — Romæ esse insecutosque

[1]) De eodem erroris genere in codice Puteani et tertia decade dicam breviter ad XXIII, 3, 3. Non nego fieri potuisse, ut Livio semel iterumve sub acumen stili venerit in potestatem, in amicitiam alicuius esse; et tamen hæc multo rectius ex antiquis codicibus adnotari quam in nostrarum editionum contextu uno et altero loco poni puto, quandoquidem in pluribus locis retinemus in potestate. Codex quidem Mediceus longe sæpius quam ceteri, quod quidem constet, m prave additum habet, ex quo uno quæ monstra Alschefskius in Livii orationem intulerit (velut VIII, 12, 5 partium in rempublicam memores), pudet dicere.

(insecutique), 56, 12 appellationis causa, in quam (in quod, de quo loco dicam separatim), IV, 8, 6 id quod tunc erat magis necessarium (id quod tunc erat, magis necessarii, de quo loco dicetur separatim, magis etiam de c. 7, 11), 13, 4 tanto apparatu consiliorum et certaminum (et certamine), 35, 6 ad spem consulatus in partem revocandam (revocandi, ut scribendum esse demonstrabo), 37, 2 fatigatis Etruscis in societatem urbis agrorumque acceptis (accepti), 49, 11 dignos enim esse qui (dignum)[1]. Eodem modo sæpe verborum (quæ grammatice dicuntur) numerus addita detractave littera n accommodatur ad verbum vicinum; velut hoc errore III, 40, 7 scriptum est haberent, iudicabant pro iudicabat, non recte obsequentibus recentissimis editoribus, et eodem capite § 10 præessent, controversiam fecerint (Med., Par., Klock.) pro fecerit, uno sequente Alschefskio, et 42, 5 fefellerunt, contulerant pro contulerat, eidem probatum, et 49, 3 si iure ageret, — aiebant, si vim afferre conarentur, pro conaretur, retentum, quod vix credas, etiam a Weissenbornio et Hertzio[2]). Personarum, temporum, modorumque terminationes magis sono litterisque distinctæ non tam errori obnoxiæ erant; scriptum tamen IV, 4, 6 ne propinquitatibus immisceamur, caveant pro cavent (nec reformidavit Alschefskius sequi), III autem 21, 6 peccatis pro peccate propter imitamini male intellectum. Tertium quoddam mendorum genus e codice archetypo ad omnes pro-

---

[1]) In eodem genere non dubito ponere III, 48, 1: decemvir alienatus ad libidinem animo, ipso verborum ordine et verbis ad libidinem mendum arguentibus, quod Gronovius vidit.

[2]) Prius verbum accommodatum est ad posterius VII, 28, 9 (essent, traduntur pro esset). Ex eodem genere est, adiuncto alio errore, quod I, 14, 4 in Med., Par., Leid. utroque scribitur vastantur agri quod cet. Nam agri nominativo casu acceptum est.

pagatorum, paulo illud minus frequens, cernitur in verborum vicinorum transpositione; quemadmodum enim in III, 55, 8 in codice archetypo fuit: hac iuris lege interpretes pro eo, quod recte editur: hac lege iuris interpretes, sic in præfatione operis § 5 is scriptum habuit sane: prisca tota illa mente (pro hoc: prisca illa tota mente), quod prorsus frustra Weissenbornius defendere conatur; neque enim pronomen illa ab adiectivo suo separatum et alii adiectivo ad aliud substantivum pertinenti ita subiectum, ut, quoniam terminatione non differt, casu quoque cum hoc coniunctum putetur, ullam recipit excusationem; idemque error in his locis versatus est: II, 15, 3 (hostibus potius quam portas regibus in Med., Par., Rhen. pro vero: portas quam regibus, quod in codicibus inferioribus est ex emendatione, ut videtur), III, 70, 6 (quibus sibi in Med., Par. pro: sibi quibus), III, 72, 6 (vocatæ valet in Med., Par. pro: valet; vocatæ), VII, 38, 9 (et ætate haberet in Med., Par., Leid. 1, Lov. 4, Klock., in ceteris correctum haberet, et ætate), VIII, 12, 13 (Æmilius tum cuius fasces erant in Med., Par., Gaertn., Lov. 4, unde alii Æm. tamen cuius f. e., alii tum omittunt; recte editur cuius tum), VIII, 24, 4 (ut ceterum pro: ceterum ut), VIII, 32, 9 (adversus singula quæ pro: adv. quæ singula), VIII, 36, 10 nec ira magis quam publica privatum compendium, quod unum Alschefskius non ausus est sequi, quum in ceteris libri VII et VIII locis prava teneret), IX, 4, 9 (illis ut — ita nobis pro: ut illis). His exemplis addendum esse IX, 6, 12, ubi ordine ad eum locum ventum erit, ostendam.

Poteram similiter de ceteris mendorum generibus ex archetypo ad omnes codices propagatis dicere, de geminatis litteris et syllabis (ut I, 32, 11 rex ex pro rex)[1]), de semel scrip-

[1]) Ex hoc genere est quamquam scriptum pro quam VII, 37, 8 (in Med. uno VIII, 4, 10 unde unde pro unde, sequente Al-

tis, quæ bis scribi debebant, etiam de erroribus ex vetustiore verborum forma ortis, etsi ii non multi sunt (IV, 13, 13 consilia ex consili). Nullum est enim errandi genus ex iis, quæ in antiquis, qui supersunt, codicibus reperiuntur, quod non iam in huius decadis codice archetypo versatum sit; itaque facile esset cum his, quæ posui, exemplis similia e codicibus Puteani, Bambergensi, Vindobonensi tertiæ, quartæ, quintæ decadis comparare. Atque est etiam, ubi non negligentia sed pravo iudicio, quum a sententia aberratum esset, aut ipse codicis archetypi librarius aut iam alius illo antiquior verba mutaverit, ut VII, 41, 6, ubi, addito qui propter eorum male intellectum, deinde fugissent pro fugisset scriptum est, et VII, 30, 10 (iubeatis pro iubetis) et IV, 31, 3 (magnis animis atque ingeniis pro: magni animi atque ingenii), de quibus locis in ordine dicetur. Quam antiqui huiusmodi sint in verbis coniungendis sententiisque percipiendis errores, quos scriptura sine ulla interpunctione decurrens obiiciebat, et inde scripturæ depravationes, vel e Gellii aliquot locis intelligi potest, velut ex iis, quæ VII, 2 de Cæsellio Vindice narrat, aliisque exemplis declarabitur ad XXVIII, 40, 5[1]). Aliquot locis mendum errore natum iam in codice archetypo interpolando occultatum erat, cuius rei manifestum exemplum est in I, 56, 11, ubi quum ex Tar-

schefskio); et tamen II, 2, 1 quum tandem ex necubiubi restitutum esset verum necubi, Hertzius rediit ad infelix Gronovii inventum ne ubiubi, quasi pro eo, quod est ne quis aut ne quisquam, dicas ne quisquis.

[1]) In eodem genere pravæ mutationis ponendum id est, e quo II, 40, 8 frustra sententiam efficere conantur: nec tibi turpius quam mihi miserius, ubi recte Bekkerus secutus est emendationem iam in codice Gaertneriano factam nec tibi turpius nec mihi miserius. Quærebatur alterum comparationis membrum. (Quod nuper quam sublatum nec tamen nec additum est, ferri nullo modo potest.)

quinii ut Sextus ortum esset facillimo errore (præsertim si Tarquini scriberetur) Tarquinius Sextus, post fuerat additum est ut (Tarquinius Sextus, qui Romæ relictus fuerat, ut ignarus responsi esset)[1]); alterum non minus manifestum notabo et corrigam in c. IV, 25, 7 (consilia de movendo bello, consiliadmovendo bello, inde consilia ad movenda bella), paulo obscuriora in III, 38, 10 et IV, 7, 11 et, quod corrigere nequeo, IV, 43, 5.

Sed hæc, ut dixi, rara sunt exempla illius interpolationis generis, quod in recentioribus codicibus multis partibus et frequentius et audacius est; multo latius iam in codice archetypo patuit alterum illud genus, quod verbis continetur ad orationem explendam sententiamve declarandam adscriptis, deinde errore (neque enim consilium fuit aut iudicium, quid Livii esset, quid non) in ipsam orationem receptis. Atque huiusmodi quædam esse interpretamenta, quæ omnium codicum consensu confirmentur, ratione certissima convincantur, concedunt necessario etiam ii, qui raro quicquam huiusmodi concedunt; sed ut certius res iudicetur, ponam primum in conspectu collecta, quæ ab aliis in hoc genere recte notata, nonnulla consensu damnata sunt. Attendi autem velim in uno et altero exemplo, quam leviter festinanterque talia interdum adscripta sint, additamento aut non recte in orationis structuram incluso (velut IV, 32, 7 eos adscriptum est, quum ii deberet, et VI, 17, 6 id pro eo, quemadmodum in tertia decade XXX, 23,

---

[1]) Pæne incredibile est, hanc scripturam, non dico ab Alschefskio, sed a Weissenbornio et Hertzio probari potuisse; nam ut omittam prænomen nomini postpositum, quod feceritne unquam Livius, admodum dubium est, hoc saltem loco, ubi omne pondus est in prænomine, quo tertius frater separatur a duobus, non fecit, ordinemque reliquum verborum, evertitur omnis sententia posita in seiunctione Tarquiniorum et Bruti, cuius nomen contrarium refertur huic Tarquinii.

4 eum, quum is ponendum esset) aut ita incluso, ut alia perturbarentur (velut VII, 41, 6, ubi addito qui et ad id accommodato fugissent, desideratur post fuisset et alterum verbum), cuiusmodi indiciis ipse error sæpe deprehenditur. Notata igitur omnium codicum, hoc est, archetypi additamenta his locis iam erant, de quorum nonnullis confirmandæ suspicionis causa plura dicam, ubi ordo me ad eos deduxerit: I, 41, 3 (ubi vim orationis prorsus frangit alterum consilia), II, 30, 1 (putabant sententiam, ubi et frigide repetitur sententiæ nomen et necessario dicendum erat: sententiam eam esse putabant, quæ —; nam Lartii sententiam puto, quæ nihil est), 58, 5 (neque enim quod a codice Rhenani aberat, sed eius iudicio damnatum est), III, 1, 1 (Quinctius, pro quo substitutum est Quintus), 4, 1 (Fabios consensu damnatur), IV, 21, 6 (metum), 24, 7 (fine alteri), 32, 7 (eos, ne Alschefskio quidem contra dicente), VI, 17, 6 (remisso id, quod), VII, 29, 1 (spatio, quo addito plane perverse vel-vel ponitur), 41, 6 (qui), IX, 16, 8 (nocte, quod mirum est fuisse, qui in hoste aut hostes mutari mallent quam tolli), 19, 4 (Samnites; frustra alia tentantur), ibd. § 7 (id est hastæ; omnium manifestissimum additamentum omnes damnant; in archetypo tamen fuit), 30, 8 (causa, adscriptum ad illa per speciem; male Weissenbornius defendere conatur). (X, 32, 4 et X, 37, 15 ad aliud genus pertinent, de quo dicam paulo post.) Hæc igitur alii, ego unus plura huiusmodi interpretamenta ita coargui, ut, etiamsi de uno et altero contra dicatur, de longe plurimis peritos homines, qui et in singulis locis argumenta consideraverint et omnibus inter si collatis totum genus interpretandi explendique, quæ deesse viderentur, perspexerint, non dubitaturos confidam, quum præsertim de codice archetypo aliam rem cum hac coniunctissimam et prorsus manifestam statim expositurus sim. Sunt autem, quos significo, loci hi: I, 32, 12 (sanguineam), II, 18, 4 (nec quo anno), 45, 16 (Fabia gens), III, 1, 5 (propinquam), 5, 8 (cum), 19, 11 (si tuleritis), 65, 6

(quoque), IV, 21, 7 (aut oppido), 51, 3 (populi), 60, 3 (patribus), V, 25, 8 (et), 53, 5 (quam), VI, 6, 5 (voluntarios), ibd. 8 (dictatorem), 17, 2 (populares, ubi alii suos tolli voluerant), 20, 8 (produxit), VIII, 12, 15 (ventum sit), IX, 18, 11 (cum fortuna), 19, 15 (nunquam ab equite hoste), 31, 7 (pars), 41, 1 (datur), X, 6, 3 (et — deducta), 10, 2 (muros), 33, 4 (agunt), 43, 13 (conspecti). Recte autem me hac emendandi via inter ceteras usum esse neque in ea ullam esse temeritatem, declarat, ut iam significavi, quod multa in codice archetypo Livii verbis interpretandi causa et supra scripta et in ordine adscripta fuisse et inde in nostros codices aut omnes aut multos transisse, in uno genere adeo est perspicuum et manifestum, ut, quamquam universæ rei ratio non prorsus perspecta est, tamen ipsa additamenta convicta iam sint et expulsa. Eos dico locos, in quibus duplicem scripturam olim coniunctam fuisse editores iudicant et aut utramque simul aut separatim per suos quamque codices propagatam. Nam quamquam aliquoties scribendi error tentataque correctio intervenit, tamen non minus sæpe ea, quæ duplex scriptura dicitur, nihil aliud est nisi vox ad Livii aliquod verbum interpretandum supra scripta, deinde illi verbo in ipso ordine adscripta. Nam in libro X, 37, 15 quum in codice archetypo

sacratus

esset locus templo effatus, supra scripto rarioris verbi significationis interpretamento, hinc in codice Mediceo factum est locus templo sacratus effatus, in Leid. primo aliisque locus templo effatus sacratus; in eiusdem autem libri c. 32, 4 quum sic Livius scripsisset: ubi et vastare ipsi Samnitium agrum prohiberentur et egredi inde in pacata sociorumque populi Romani fines Samnitem prohiberent[1]), fuit, qui alteri verbo (egredi)

---

[1]) Regredi et paulo ante regressos errore nata sunt. In ipsis confiniis Samnii et Campaniæ Samnitibus Romani occurrentes egredi illos suis finibus prohibebant, non regredi.

non satis respondere prius (vastare) putaret, quod non intelligeret, nihil inter ingressum agri hostilis et vastationem interesse, aut qui hoc ipsum animadverti vellet, in vastandi verbo contineri simul intrandi notionem contrariam alteri egrediendi, eaque sive correctio sive adnotatio quum sic
intrare
esset perscripta: ubi et vastare, inde in Med., Leid. 1, aliis ortum est: ubi et intrare vastare, deinde in aliis, transposita copula: ubi intrare et vastare. (Qui factum sit, ut Par. et alii pauci hoc loco integri sint, aperietur paulo post.) Item interpretamentum erat, non varietatis adnotatio, quod libro II, 56, 2 sic codex archetypus scriptum habuit:
administraturum
eum vexandis prioris anni consulibus permissurum tribunatum credebant, ex quo in Med. et cod. Rhenani factum est: permissurum administraturum tribunatum (deinde in recentissimis, quod ferri duplex verbum non poterat: pertinacissimum administraturum tribunatum aut pertinacissimum admissurum tribunatum), in Par. (et Voss. 1) alio ordine: administraturum permissurum tribunatum (unde in uno recenti ortum: administraturum permissum tribunatum. Leid. 1, Harl. 1 multique deteriores hoc interpretamentum non habent). Prorsus autem eiusdem est generis, quod in libro X, 6, 3 sic dico
deducta
scriptum aliquando fuisse: plebem quietam exonerata in colonias multitudo præstabat, nisi quod consensus nostrorum codicum ostendere videtur, iam in codice eorum archetypo ex antiquiore huiusmodi adnotatione ortum fuisse: quietam et exoneratam deducta. (Contra in VII, 16
accepit
1 in archetypo nihil fuisse nisi scivit accepit aut scivit, ostendit cod. Mediceus; in ceteris est accepitque.) In plerisque autem huiusmodi locorum in codice nostrorum archetypo supra scriptum, non in ipso ordine perscriptum inter-

pretamentum fuisse, ostendit, quod, cuius rei iam exempla posui (II, 56, 2, X, 37, 15), in aliis codicibus ante verbum Livianum ponitur, in aliis post id, scribarum, qui archetypum expresserunt, arbitrio. (Itaque male Hertzius ad III, 35, 7 putat, quod in huiusmodi locis ordine prius sit verbum, etiam origine antiquius esse.) Quid, quod interdum vox supra scripta ab uno et altero librario tantum singularum litterarum curioso voci Livianæ divulsæ media inserta est, ut III, 40, 7 in Par.

convenire

(prima manu): co comivere ire, hoc ist coire, et X, 43, 12 in eodem: te prope mere, aut ei mediæ circumdata, ut X, 29, 7 in Med., Leid. 1: ve rarisque rutis[1]). Atque hæc duplex scriptura, hoc est, ut dixi, in plerisque locis interpretamenti supra versum adscriptio, multo latius in codice archetypo patuit, quam vulgo creditur aut fortasse aliquis nunc quoque putet. Nam aliquot locis ita in omnibus codicibus primariis et codicum familiis ipsa duplex scriptura superest aut eius vestigia, ut nemo dubitare possit, quin in codice archetypo fuerit; in multis aliis tantum in codice Mediceo (quoniam de Rhenani cod. tacetur) et uno alterove præterea aut etiam in solo Mediceo duplex scriptura reperitur, ut suspicari aliquis, qui minus attendat, possit, eam his locis non in communi omnium nostrorum fonte iam fuisse, sed in aliquo codice inter illum et Mediceum interiecto primum ortam esse; nam in ipso Med. sic confuse additamenta mediæ orationi interponuntur, ut ibi primum adscripta nemo credere possit. Sed hæc quoque e codice ipso archetypo in Mediceum transisse, non solum ex eo apparet, quod nonnullis tamen locis ad alios quosdam codices a Mediceo diiunctos pro-

---

[1]) Livium scripsisse: quibus plerisque in scuta rarisque in corpora ipsa fixis certum est vel ob plerisque et id, quod sequitur: magna pars integris corporibus; nihil agunt h. l. veruta pilis superaddita. Correctio prava hæc est, non interpretamentum.

pagantur, aut quod prorsus eiusdem generis sunt atque ea, quæ omnium aut plerorumque consensu ad archetypum revocantur, sed multo certius manifestiusque ex eo, quod ex duplici scriptura codicis Medicei in ceteris, maxime Parisiensi et deterioribus, aliis locis verior, aliis deterior, hoc est, interpretamentum retinetur. Itaque quoniam interpretamentum initio coniunctum esse debuit cum vera scriptura ac postea demum ei solum substitui potuit, his quoque locis in aliquo codice, ex quo et Mediceus et Parisiensis ceterique orti sunt, hoc est, in cod. archetypo duplex scriptura fuit, sed librarii ceteri (præter illos, qui Med. et Rhenani codices scripserunt, aut illum, qui huius utriusque parentem) plerisque locis unam scripturam tenuerunt, aut eam, quæ in ordine esset, feliciter interpolationem vitantes, aut eam, quæ supra scripta, quod eam emendatiorem putabant [1]). Atque hæc ita esse, apparebit, ne plura congeram, vel ex unius libri tertii locis ad hanc quæstionem pertinentibus, quos infra indicavi [2]). Uno,

---

[1]) Si quis, hac descripta codicum cognatione:

cod. arch.
x — P. et ceteri
Med. (Rhen.),

in cod. x duplices illas scripturas ortas putat, quæ in Mediceo sunt, non potuerunt interpretamenta in x demum adscripta in cod. P. et ceteros transire, expulsa vera scriptura.

[2]) Cap. 26, 5 nihil tam necinopinatum (Med., Harl. 1, Leid. 1, alii multi; cod. Rhenani, hic a Med. discedens: nihil tam necopinatum, Par. nihil tam inopinatum, deteriores aliquot nihil nec tam inopinatum); ibd. 9 sat iam satisne salva essent omnia in salvem (Med., Rh., nisi quod hic in salvem omittit; inde Leid. 1 Harl. 1 satine salva omnia, alii satisne salva omnia, Par. a prima manu satin salve, a sec.: sne salva essent omnia); c. 31, 5 ab C. Calvio Claudio Cicerone (Med., Harl. 1; inde P. pravum tenuit: ab C. Claudio Cicerone, ceteri rectum: ab C. Calvio Cicerone, aut leviter ab hoc aberrant); c. 34, 5 inuasisse non iussisse

quantum memini, huiusmodi loco codex M solam veram scripturam posuit, omisso additamento, quod ceteri tenuerunt, X, 43, 12 (Eo ipso loco temere. P: Eo ipso loco te prope mere, ceteri: eo ipso loco prope temere, nisi

---

(Med., Rh., cod. Neap. Latinii, Leid. 2, nisi quod hic iusse; Par. et deteriores multi rectum tenent non iussisse, Leid. 1, Harl. 1, alii non invasisse); c. 35, 7 obsequendo secumdando (M., Rh., omissa syllaba ob utrique vocabulo communi; obsecundo obsecundando Par. a 1 manu, a 2 ut Voss. 2, Gaertn., fragm. Hav. obsequendo obsecundando; ceteri solum rectius tenent obsecundando); c. 40, 7 conivere coire (M, quod apud Drakenborchium omittitur, co comivere ire P; Leid. 1 comivere, Harl. 1, alii conivere, deteriores aliquot convenire); c. 41, 4 non quid cui (M, e quo Drakenborchius tantum non quid affert, quod P, Harl. 1, Leid. 1 et ceterorum plerique habent, deterius sequentes, pauci recentes non qui; Rhenanus coniecturam secutus est; utraque scriptura in archetypo orta erat ex antiquiore non quoi); ibd. dimittit diremit certamen (M; de ceteris omnibus tacetur, ut credi possit, Medicei librarium suum ipsum errorem emendasse); c. 44, 4 amore ardens mens (Rh., amore ardens men Med., omissa littera a, ut 35, 7; Par. rectius tenuit amore amens, quod etiam in vett. edd. et, si recte traditur, in tribus Gronovii codicibus fuit; in ceteris amore ardens); c. 51, 7 acciaccenderat (M; Rhenanus coniectura codicis sui scripturam adiuvisse videtur; Leid. 1, Harl. 1, Florent. S. Marci, Voss. 2, Gaertn. accenderat, ceteri, inter quos P, Klockianus, acciderat, deterius secuti; etsi in archetypo fortasse in ordine id scriptum erat et verum emendando supra scriptum); c. 62, 2 consilio consulto collegæ (M et ed. pr. Rom., P consul consilto collegæ, supra scripto eadem manu consilio, deleto alia manu consul, ut efficeretur consilio collegæ, quemadmodum in quattuor Drakenborchianis est, in Leid. 1, Harl. 1, aliis consulto collegæ, ex quo prave factum consultu collegæ, quod contra Livii et omnium usum in editionibus retinetur; cum militum virtute unum comparari potest consilium et prudentia imperatoris; error ortus ex consilto pro consilio scripto).

quod in Leid. 1 et aliis transponendo factum est: Prope eo ipso loco temere.) Restat ad cognoscendam codicis archetypi formam unius rei commemoratio. Nam quum in eo in marginibus paginarum frequenter argumentum narrationis Livianæ breviter adnotatum esset, librarii, qui ex eo alios descripserunt, interdum errore, alii, ut fit, sæpius, alii rarius has adnotationes ipsi orationi Livianæ inseruerunt; plures quidem longe, quam ceteri, tenuerunt librarii codicis Medicei et Rhenani, vel potius librarius eius codicis, ex quo horum uterque ortus est, velut II, 36, 3, etsi aliis locis Rhenanus de suo codice tacuit, velut III, 41, 1, ubi ne Medicei quidem hæc adnotatio: Ferociores iterum coorti Valerius Valerius Horatiusque contra sententiam Maluginensis Horatiusque vociferari, apud Drakenborchium commemoratur. Atque is ipse librarius, quum antea unam alteramve huiusmodi adnotationem e margine orationi interposuisset, in libro septimo prope deliberato consilio id facere coepisse videtur (c. 3, 5, ubi tacet Drakenb., c. 15, 2 et 8—12, vid. Alschefsk. p. 185, c. 16, 6 et 9, c. 17, 2, 6, 7, 10, c. 18, 4, ubi tacet Drak., c. 19, 2, 4, 10, c. 20, 2 et 20); deinde errore animadverso, prorsus fere desiit; neque enim, si recte attendi, postea quicquam huius generis reperitur nisi VIII, 3 init. (ambiguitate responsi quantos vincerimus inimicos), c. 20, 3, c. 23, 10. In illo codice, ex quo hæc sparsa manserunt, perpetuam huiusmodi adnotationem fuisse, consentaneum est; idque de codice archetypo confirmat iam Parisiensis uno loco cum Mediceo in huiusmodi errore conspirans, III, 49, 5 (M: Appius fugit, P: Appius figit); multo autem certius idem ex eo conficitur, quod is librarius, qui codicem Harleiani prioris Leidensisque prioris et deteriorum longe ab illis diversorum parentem ex archetypo descripsit, subinde, sed aliis locis in eundem adnotationum marginalium orationi inserendarum errorem incidit. Nam VI, 8, 9 Leid. 1 et Harl. 1 cum Lov. 2 et 4 et Hearnii duobus interponunt: Quemadmodum Satricum capiatur a Camillo; VI

autem 14, 12 (quæ adnotatio ad initium cap. 15 pertinet et sic scripta olim fuit: Cossi dictatoris regressus ad comprimendas seditiones) cum Leid. 1 (nam de Harl. 1 tacetur sive recte sive conferentis culpa) coniunguntur Lov. 2, 4, duo Hearnii, in VIII, 9, 12, Leidensi 1 et Harl. 1 adiunguntur decem alii Drakenborchiani præter Oxonienses Hearnii (add. VIII, 31, 7, IX, 46, 12); nec quicquam aliud nisi huiusmodi adnotatio subest in verbis iis, quæ VI, 4, 1 in illis duobus et Lov. 2 interponuntur: præmium ad nos (fuit olim: ad Romanos) venientibus; pertinet ea ad § 3, ubi de civitate et agro transfugis dato narratur. Id dubitari fortasse potest, sintne ex archetypo derivata, quæ in paucis ac recentioribus restant, ut illud VII, 40, 4 colloquium Valerii Corvi in cod. Voss. 1, Leid. 2, Lovel. 1, ad quem locum Drakenborchius alia ex aliis codicibus commemorat.

Huiusmodi igitur fuit codex archetypus, et ipse multis locis mendose scriptus et non mediocrem errandi materiem præbens librariis, partim eiusmodi, quæ facile omnes deciperet (ut supplementa quædam supra scripta), partim eiusmodi, quæ tantum unum et alterum, ut comparatis diversæ stirpis codicibus error appareat. Libere igitur sed caute et ad rerum sententiarumque probabilitatem et ad orationis legem usumque Livii exigenda sunt etiam quæ testimoniorum consensu in codice archetypo fuisse cognoscuntur, omnisque ex hac re tollenda superstitio. Ad codicis autem archetypi scripturam cognoscendam quoniam pervenitur eorum, qui ex eo derivati sunt, comparatione, de his quoque breviter et ad nostrum consilium accommodate quædam dicemus. Eorum præstantissimi omnium consensu sunt Vormatiensis (Borbetomagensis), quo B. Rhenanus in sex primis libris (ceteri enim deerant) usus est, sed scripturas illius ætatis more tantum carptim indicavit, Mediceus (seculi, ut traditur, XI), cuius quum J. F. Gronovius in altera editione excerptis usus esset, Drakenborchius (apud quem Florentinus appellatur) collatione a Salvinio parum plene periteque facta, Alschefskius plenius

diligentiusque contulit, hisque paulo inferiores Leidensis prior et Harleianus prior, quorum scripturas Drakenborchius vulgavit, Harleiani quidem ab alio excerptas; reliquorum, de quibus quidem accurate et plene traditum est, Drakenborchianos dico (etsi et omissas quasdam eorum scripturas nec in ceteris indicandis errorem omnem abesse suspicari licet), deterior est turba, communi aliqua interpolationis labe plus minusve depravatorum. De Gronovianis (præter Florentini excerpta) difficile est iudicium, nec tamen ullus valde excelluisse videtur; eorum, qui a ceteris commemorantur, ex reliquorum turba propter singularem quandam cognationem eximendus est is, quo M. Klockius (a. 1586) usus est, tum tres, quorum nuper aliquam notitiam ab Heerwagenio et Hertzio accepimus. Ac primi quidem bonitatis et integritatis codicum gradus qui sint, quod ad summam rem attinet, fere uno exemplo facili parvoque breviter significari potest, quod ex libro X, 19, 7 sumam[1]). Nam ibi M P (nec dubitari de R debet) ipsam veram scripturam servant (duis), L1 et H1 leviter deflectunt (des), ceteri longius abeunt (dederis), nisi quod Voss. 2 idem, quod L1 H1, habet, Lov. 4 prope accedit (das). Sed et P ab M (R) seiungendus est et ab L1 H1 deteriores longius separandi.

Codicem M cum R prope gemino in sua ac separata archetypi stirpe ponendos esse, quæ neque ex ceteris quidquam traxerit neque quidquam ad eos transmiserit, ostendit horum duorum codicum in duplicibus scripturis e codice archetypo propagandis coniunctio et a ceteris seiunctio, ostendit summa communio adnotationum marginalium in orationem receptarum (velut in libro II, 36) omissis iis, quæ in alios codices manarunt, ostendunt menda omnibus apicibus similia, quorum in ceteris nullum vestigium est, velut quod in libro V, 28, 2 pro eo, quod

[1]) Posthac his notis utar, ut M sit Mediceus, R Vormatiensis Rhenani, P Parisiensis, L1 Leidensis prior, H1 Harleianus prior.

recte editur: circumagenti se ad dissonos clamores ac subitos tumultus hosti (ex quo in PL1H1 aliis factum est minima aberratione circumagentes ad etc.), in illis duobus solis codicibus scribitur: agentes ad dissonos clamores ac subitos circum tumultus hosti. Itaque uterque codex transcriptus erat ex uno e communi archetypo orto, tanta propinquitate, ut miraturus non fuerim, si quis suspicatus esset, ipsum codicem Vormatiensem Florentiam aliquo casu devectum nunc Mediceum appellari; sed eam suspicionem facile refellerent minores aliquot descrepantiæ, velut satis insignis in libro IV, 32 init. cum ipso communionis indicio coniuncta; nam adnotatio marginalis horum codicum propria sic interponitur, ut in M. præterea omittantur verba ingens erat accito exercitu, quæ in Rhenani erant, bisque ponatur abeis (a Veiis); plures eæ discrepantiæ essent, si sæpius et distinctius Rhenanus codicis scripturas posuisset. Sed quoniam Rhenani codex raro commemoratur, et separatio huius stirpis a ceteris et universa proprietas plenius clariusque in uno M demonstrari potest. Atque ad seiunctionem stirpis declarandam nihil magis perspicuum esse potest quam transpositiones duæ foliorum aliquot, quarum in ceteris nullum est vestigium. Nam quæ a libro VII, 4, 6 (naturæ damnum cet.) ad 14, 9 (quam ab se ac —) leguntur, ea in M suo loco omissa (ubi in margine recentiore manu adnotatur: non continuat novum et multum deficit)[1]) postea interponuntur in cap. 25, 4 inter syllabas vocabuli An — tiatis; quæ autem libro IX leguntur a cap. 14, 2 (audita perinde) usque ad finem cap. 22 (Plistica per), ea omnia translata sunt in cap. 40, 20, divulso vocabulo amici —

---

[1]) Recentiore manu hæc scripta esse h. l. Alschefskius non dicit, sed ad libr. IX, 14, 2 similem adnotationem quarta manu (nec librarii nec primi alteriusve correctoris) scriptam esse ait.

tiam; in margine adnotatur multum deficit[1]). Est praeterea satis magna in codice M. lacuna inde a III, 27, 1 ad c. 28, 7 (dicit L. Tarquitium — proelio coepto, ne), quo loco ceteri omnes integri sunt.[2]). Solus etiam III, 37, 5 quattuor verba omittit propter modo bis positum, IX, 4, 14 duo (ac prodimus). Certat autem in hoc codice cum magna religione non minor imperitia, quamquam, ut nunc res est, quid huius ipsius codicis librario, quid communi eius et Vormatiensis parenti debeatur, iudicari nequit; accessisse in extremis libris videtur aliqua ex taedio negligentia, ubi, ut adnotationes marginales in aliqua parte libri septimi tam saepe orationi immixtas taceam, non ita pauca eiusmodi monstra librarius scripsit, quale illud est in VII, 33, 10: recte dicant (erectae micant) aut in VIII, 6, 11: partemderetur alteruter consulum facta implebe (portenderentur, alteruter consulum fata impleret) aut in VIII, 10, 9: seme nocturnas (se Minturnas), arrepta

---

[1]) Priorem transpositionem Salvinius omnino non commemoravisse videtur; neque enim ullum rei vestigium apud Drakenborchium est, scripturae varietatem e Florentino ordine persequentem, nisi quod c. 25, 4 in eo scriptum esse dicitur litore sannaturae Actiatis, quasi una vox naturae, non decem capita ibi interposita fuerint. Altero loco ad IX, 14, 2 Drakenborchius adnotat, omitti in Florentino omnia usque ad c. 22 extr., atque ad huius capitis finem ascribit, finiri lacunam, nec in mediis capitibus ullam Florentini scripturam ponit, miraturque ad c. 15, 7 a Gronovio Florentinum commemorari. Itaque Salvinius quum in c. 40 in ea, quae prius omissa erant, incidisset, non agnovisse nec contulisse videtur. Sed in suis ipse codicibus Drakenborchius transpositionem, si ibi fuisset, animadvertisset; nec in P quidquam turbatur.

[2]) Duae sunt intra huius lacunae spatium Rhenani emendationes, quas si e codice sumpsit, lacuna unius M propria fuit, cuius tamen folia deesse Alschefskius non significavit. Sed Rhenanus in neutra emendatione codicis auctoritate utitur estque utraque eiusmodi, quae coniectura facile reperiri potuerit.

tantum, quæ se animo offerebat, Latinarum et notarum vocum specie. Sed propter illam religionem cum antiquitate archetypum prope contingente coniunctam summa est huius libri auctoritas, primæ scilicet manus, ceterisque, si cum singulis comparatur, præferenda omnibus; nec raro is solus (quoniam de Rhenani tacetur) aut verum aut veri vestigia proxima servat aut saltem mendi originem ostendit, cuius rei exemplum unum et alterum, quod celeriter quærenti occurrerit, ponam. In eo enim solo (e notis, Rhenano tacente) II, 27, 9 recte scribitur: metusque omnis et periculum, cum in conspectu consulis singuli a pluribus violarentur, in creditores a debitoribus verterant, excluso, quod prave post periculum additur, libertatis; nam libertas creditorum nullum periculum subibat; (in Rhenani codice libertatis fuisse, falso Alschefskius scribit; Rhenanus hunc locum non attingit;) III, 59, 3 M et R soli primam mendi formam habent (placet et cum, geminata postrema verbi syllaba; in ceteris et transpositum est); III, 64, 3 vestigium veri unus M habet (factionis); IV, 44, 12 verum servat pusillo mendo addito (eam am ampliatam, syllaba, quæ bis scribi debuit, ter scripta, ex quo in aliis factum famam ampliatam; in P eam excidit ante am); IV, 51, 8 in uno M est ipse agerque, ex quo Alschefskius recte fecit urps agerque; in ceteris ipse ager, pronomine prorsus vitioso; V, 46, 5 solus ex notis verum habet (corpori valido, PH1 L1 Klock., Lov. 1 mendose corpori valitudo, ceteri interpolate corpori valetudinario, adiectivi forma, quæ requirebatur, effecta, sententia nulla), VII, 1, 8 vero proximum tenet (quamui; H1 L1 alii quam nemo sic, P quam, sublato veri vestigio), IX, 30, 3 primam mendi formam, (duosferia, a manu pr., ceteri interpolate duo imperia, quod in M secunda manus ascripsit), X, 45, 12 ipsum verum (nec obsidio sed bellum, ceteri vitiose nec obsidio nec bellum). Omnia tamen facile superat merita, quod VIII, 23, 10 unus indicium facit lacunæ, verbis iis, quibus in ceteris

omnibus occultata est, tantum in margine adnotatis, quemadmodum in codice archetypo adscripta fuisse videntur; ceteri librarii in contextam orationem receperunt [1]). Sed in his tantis meritis tamen haud raro propria menda erroresque inscitia ortos habet (ut II, 24, 6, quo minus se in omnis sedendi pro quo minus ei nominis edendi [2]), 42, 6 cum R perversum illud favoris in multitudinem, quod præter Alschefskium miror Hertzium secutum esse, pro furoris in multitudine, quamquam favoris in archetypo fuisse etiam L1H1 testantur, III, 13, 4 cui pro cui rei, c. 35, 10 cum R improbant pro improbabant, quomodo in recentissimis aliquot iterum erratum est, c. 36, 6 quæ sui iudicii quæ videri, male repetito quæ, 37, 6 obsedebant pro obsederant, c. 44, 6 cum R tabernaculis pro tabernis, c. 46, 3 cum R iusto die pro ius eo die, in quem errorem etiam incidit librarius L 1), in postremis quidem libris plures, opinor, gravioresque quam P, quorum supra exempla tria posui, addam unum, quod recentissimos editores decepit, VIII, 18, 7 [3]). Interpolationis, quæ quidem proprie dicitur (nam

---

[1]) In IX, 39, 4 etiam PL1 et unus et alter præterea carent verbis insiticiis, nisi quod P in margine adscripta ea habet.

[2]) P a vero tantum una littera geminata aberrat: quo minus ei nominis sedendi.

[3]) Rectissime ibi in reliquis omnibus codicibus scribitur: et coquentes quasdam medicamenta et recondita alia (quæ iam cocta erant) invenerunt. In M, præterquam quod propter litteras am bis positas scriptum est quasdammenta, geminatione litterarum ita factum est (addito v ad Latinum vocabulum efficiendum) recondita vitalia, quod quum tam esset absurdum, ut uni Alschefskio probari posset, substituerunt nuper recondita letalia, poetica voce in Livii orationem illata et nove pro substantivo posita, nec tamen aut animadverterunt, ut illa, quam volunt, efficeretur verborum coniunctio, dicendum fuisse: coquentes quasdam et medicamenta et recondita letalia, aut dixerunt, quæ essent letalia a medicamentis (φαρμάκοις) separata.

illud Latinas voces qualescunque efficiendi studium non numero), rarissima vestigia sunt nec tamen nulla. Nam VI, 2, 5 quum Livius scripsisset, quod in deterioribus codicibus nonnullis coniectura restitutum est et quum olim tum post Gronovium ad nostra tempora editum: placuit eisdem auspiciis defendi rempublicam, quibus recuperata esset, pro eiusdem hominis auspiciis dicens eadem, atque inde in codice archetypo una littera — calami an animi errore, dicam? — addita, ortum esset, quod in PH1 mansit: eiusdem auspiciis — quibus, in ML1 aliis factum est: eiusdem auspiciis — cuius idque nuper probatum, quam formam si Livius secutus esset, aut hominis aut viri addidisset. Admodum etiam suspectum est, quod X, 13, 3, ubi in ceteris codicibus omnibus est: exercitum Lucanum hostem comparatum, M unus habet exercitum adversus Luc. h. comp. Videtur enim potius, quod Gronovius intellexit, in post m excidisse[1]). (De altera manu codicis M, quæ interdum levia menda recte sustulit, interdum interpolando graviora reddidit, nihil dici opus est.) Unum superest, quod ad M pertinet, commemorandum, in antiquis seculi quinti decimi editionibus, ad quas tractandas otium mihi non fuit (copiam enim satis amplam præbuissent bibliothecæ nostræ), raro sparsa apparere vestigia quædam codicis Mediceo et Vormatiensi exigua ex parte similis. Nam ut omittam V, 46, 5 omni tempore editum esse, quod ex codicibus notis ille unus habet, corpori valido (potest enim coniectura ea esse), nonnullæ ibi sunt duplices scripturæ, quæ præterea in solo M repertæ sunt, ut III, 62, 2 consilio

---

(§ 8 sola medicamenta commemorantur.) Tantum errorum peperit superstitiosa optimi codicis veneratio.

1) In X, 9, 8 in archetypo fuisse arduus (altus) atque in parte una præceps, apparet, quod cum M in addendo altus consentiunt L1 et sex septemve deteriores. P recte prætermisit.

consulto in ed. prima Romana, VI, 12, 1 induci indictum in aliis, in aliis indictum induci, VII, 2, 11, ubi M habet unde exodia que exordia, in aliis prorsus idem, in aliis unde exodia, quæ exodia. Quæque IV, 32, 1 in MR est adnotatio ex margine suscepta (hostibus positis ad Fidenas), VII, 16, 9 in M (prohibitum — ferri), earum utraque in antiquis quibusdam editionibus reperitur. (Neapolitanum quoque Latini Latinii codicem quædam habuisse ex iis, quæ alioquin M propria sunt, apparet in III, 35, 5, V, 17, 1, VII, 2, 11.)

Proximus Medicei auctoritati Parisiensis est, cui sæpe adhæret Klockianus, ceterum ex deterioribus, cuiusque in secta Hertzio ponendi videntur cod. Bambergensis in libro primo ab Heerwagenio collatus et Einsiedlensis partes libri I, IV, VI, librum V integrum complectens, cuius scripturas Hertzius ab Hauptio accepit; ipse de iis pro certo iudicare nequeo, quum Heerwagenii libellum non viderim, alterius paucas scripturas noverim. Is codex (P) interdum cum M (et R) propius coniungitur, velut in VIII, 31 is quoque (cum Klockiano) in § 5, omissis quinque verbis, e § 7 sex alia verba præcipit et eorum loco inserit, cuius transpositionis nullum in ceteris codicibus vestigium est (sed tenue aliquod in veteribus editionibus ex obscuro illo fonte, quem paulo ante demonstravi); sed solus M (R?) omissa prius verba postea illorum, quæ ex § 7 transposita sunt, loco inserit, P et Klock. prorsus omittunt. Ceterum et ab M et ab H1 L1 seiungitur P non solum, quod in eo non sunt, quæ illi in lacunis, transpositionibus, duplicibus scripturis, adnotationibus e margine receptis propria habent, sed etiam suis peculiaribusque erroribus ad indicium perspicuis et certis, qui quoniam in deteriores non transierunt, hi quoque ab illius stirpe segregantur. (Exempla e libro X sumantur; in c. 37, 10 et 11 septem verba bis scribuntur; c. 40, 5 novem verba omittuntur; c. 45, 9 et 10 quindecim propter Herculaneum bis positum; c. autem 14, 6—10 apparet aut defuisse in eo codice, unde descriptus hic

est, aut errore prætermissum fuisse folium fere 580 litterarum. Horum omnium in ceteris codicibus non magis vestigium est quam, ut alius generis unum exemplum ponam, eius erroris, quo IV, 10 extr. pro nulla mentio in P scribitur nunc lamentatio.) Adnotationes in margine codicis archetypi scriptas librarium codicis P (aut eius, e quo hic descriptus est) prudenter prope omnes vitasse, supra significavi posito uno brevissimæ adnotationis exemplo, quæ in hunc quoque venit, III, 49, 5. Id quoque significatum iam est et libri tertii exemplis declaratum, ubi in codice archetypo aliquid supra scriptum esset, in P plerumque alteramutram tantum scripturam retentam esse, interdum deteriorem, alibi veriorem; exempla, præter ea, quæ iam supra posita sunt (in deteriorem partem III, 31, 5 et 41, 4 et 51, 7, in meliorem III, 34, 5 et 44, 4) pauca subiiciam; nam IV, 6, 3 ubi in MR est consensere (M consenserere) concessere, P cum L1 H1 ceterisque omnibus deterius tenuit, consensere, et IV, 15, 6, ubi in M est: bilibre libris farris, cum iisdem bilibre farris; contra VII, 14, 1 P recte habet censebat cum Lov. 1, ubi in ceteris aut cernebat censebat est, ut in M, aut errores inde orti; agitur de iudicio boni malive, non de perspiciendo; X, 9, 8 cum aliis paucis tenet: arduus atque in parte una præceps, ubi ML1 ceterorum plures: arduus, altus atque — præceps; X, 32, 4 cum Voss. 1, Leid. 2, Lov. 1, Gaertn.: ubi et vastare, non: ubi et intrare vastare; X, 37, 15 (cum L2 leviter aberranti): locus templo effatus. Servavit autem etiam alibi interdum P veram scripturam eique auctoritatem facit aut solus e bonis cum deteriorum stirpe, ut II, 42, 6 (gratuiti furoris in multitudine contra MRH1L1), aut prorsus solus, ut I, 12, 6 (monumento, a manu priore; nam altera monumentum substituit, quod in ceteris est), et III, 39, 4 (nec nomen is homines tum pertæsum esse, hoc est, nominis; Klockianus habuit nomen his, Lips. nomen hiis, Gaertn. nominis huius, ceteri et boni et deteriores nomen); sed

non raro præter proprios errores aut cum deteriorum turba aut cum aliquot ex ea peccat (ut VI, 37, 2 auxilium pro alium cum Voss. 1, Leid. 2, Lov. 1, Klockiano; in Lov. 1 tantum alio ordine patribus auxilium erat)[1].

Sæpius tamen ad deteriores inclinant, ipsi haud dubie inter bonos et præstantes habendi, L1 et H1 (hic tantum octo libro continens), qui quam sint cognati, ex eiusmodi mendis communibus nec ad ullos præterea propagatis intelligi potest, quale hoc est in VI, 18, 15: ad opinionem de ea (L1 dea) pro ad optinenda ea. Idem demonstrant simulque hos sua stirpe, et ab M R et a P separata, ab archetypo ortos esse et per se testimonium facere declarant adnotationes e margine susceptæ, quas aut in his solis aut in his et deteriorum aliquot reperiri, paulo ante, ubi de toto hoc genere exposui, commemoravi. Ac quamquam, ubi ab M et P aut soli discedunt aut contra illos ceteris adiunguntur, fere in deterius vergunt, est tamen, ubi aut vera aut verorum vestigia illic obscurata hi servarint; cuius rei duo sunt memorabilia exempla, alterum in V, 52, 11, ubi M P tantum Locutio habent, in his autem duobus et deterioribus aperta sunt alterius nominis (Aio) vestigia (Allocutio, Allocutionis, similia)[2], alterum in X, 35, 17, ubi verba aptissima segniter arma capit, quæ addere de suo nulli in mentem venire poterat,

---

[1]) Lib. III, 54, 10, ubi omnes codices in ordine scriptum habent convertunt inde signa, in margine R et P ponitur convellunt idemque in antiquissimis editionibus est. Unde orta et quomodo propagata hæc scriptura sit, quæ recte præfertur, nescio. Quod VIII, 23, 10 et IX, 30, 3 (imperia) in P ceterisque in ipsa oratione leguntur, quæ in Medicei margine a secunda manu adscripta sunt, non hinc in reliquos ea transisse (P quidem ipso Mediceo antiquior esse creditur), sed ex aliquo ceterorum a manu secunda in M addita esse, apparet.

[2]) In c. 50, 5 iam in cod. archetypo litterarum earundem aut similium concursus (n:ovauiaaiolo —, quum præsertim l et i simillima essent) effecit, ut Aio excideret.

in MP exciderunt propter segniter bis positum (etiam in Lov. 2 et edd. quibusdam veteribus), in L1 ceterisque servantur. In V, 15, 11 solus Harl. 1 cum parte deteriorum (L1 et inter deteriores Lov. 1, 3, 4, Vossiano utroque cum MP conspirantibus) necessariam negationem tenet (deserturos non esse), in V, 18, 7 solus Leid. 1 (etsi in ipso præcitavere scribitur) cum uno et altero præterea (Portug., Haverc. e Drakenborchianis, duobus Hearnii) recte habet: præcipitavere in insidias, ceteri præcipitavere se in insidias, quod, etiamsi concedatur dici præcipitari in insidias, qui ipse incidat (non dici autem, disputabo ad VII, 6, 9), manifesto vitiosum est; sic enim dicitur, quasi tribuni militum se ipsi data opera in insidias coniecerint. In uno et altero loco correctio felix adhibita esse potest, ut V, 15, 11, de quo loco dixi, et III, 37, 5, ubi in H1 et uno Portugallico recte scribitur: id modo plebes agitabat, in L1 plebe, in ceteris plebem; in M verba plebes agitabat quo modo exciderunt propter modo bis positum. (Scelus enim et cura agitare aliquem potest; id me agitat, quonam modo efficiam, Latinum non est.)[3]) Cum Leidensi priore maxime

---

[3]) In libro VII, 37, 2 ubi in MP deteriorumque longe pluribus scribitur constanter: singulis bubus binisque tunicis, in qua scriptura nihil desideratur, L1 H1, adiunctis Voss. 2 et Lov. 3, habent: singulis bubus privisque binisque tunicis, fragm. Hav. privis binisque (unde edd. vett. quædam prius binisque); in margine P adnotatur privisque tunicis. Hinc Gelenius fecerat binisque privis tunicis, ordine mutato, vocabulo privis inutiliter et vitiose abundante. Non melius Alschefskius scripsit singulis bubus privisque tunicis, ridicula prorsus copulatione usitati vocabuli et antiqui, ut boves singuli essent, tunicæ autem privæ, hoc est, singulæ. Si quid efficiendum esset ex illa scriptura, recte Weissenbornius vidit, scribendum esse bubus privis binisque tunicis, ut singulis adscriptum in codice archetypo putaretur ad privis describendoque in M P ceterorumque fonte substitutum. Sed neque ullo modo proba-

consentire codicem S. Marci Florentinum Hertzius iudicat, qui eius scripturas habuit a Keilio enotatas.

A codice aliquo cum L1H1 et cum P cognato orti deteriores codices sunt, errando, corrigendo, audacter interpolando longe ab origine deflectentes; sed ea interpolatio partim communis est, ex uno fonte derivata, partim singulorum aut quorundam ita propria, ut tamen transferendo in alios misceatur; quæ quousque progressa non raro sit, satis erit uno exemplo declarasse; nam in libro IX, 7, 7 (publica auctoritate consensum in omnem formam luctus est) quum pro consensum alicubi scriptum esset consensu, hinc in Sigonii codice, Palat. 2, Oxon. Hearnii, Harl. 2, Gaertn., Haverc., fragm. Haverc. (2 man.) natum est: auctoritate consensuve in omnem formam luctus populus versus est. Minores stirpes cognationesque et propter eam, quam dixi, interpolationis confusionem difficile est distinguere nec operæ pretium, quia prorsus improbabile est, quidquam veri ex ipso codice archetypo in his servatum esse, quod in triplici meliorum stirpe (MR, P, H1L1) oblitteratum sit, nedum, si quid eiusmodi sit, agnosci et pro certo testimonio accipi possit. Corrigendo ut plurimis locis aberratum, ita interdum minora menda recte sublata sunt, cuiusmodi est, quod IV, 13, 10 in Harl. 2, Portug., Haverc. vere scribitur, iure M. Hauptio aliisque probantibus: Quæ postquam sunt audita, et undique primores patrum et prioris anni consules increpare, quod cet.; in codice archetypo (MPL1H1, deterioribus ceteris omnibus), prave accepto priore et, pro infinitivo historico substitutum erat increparent, ut ad postquam referretur. Quædam huiusmodi aut

---

bile est, in L1H1 servatam esse duplicem scripturam, in M tantum interpretamento retento, præsertim etiam deterioribus codicibus ab L1H1 dissentientibus, et ipse locus, quo singulis ponitur, a privis separatum, repugnat. Nihil igitur nisi error subesse videtur.

etiam minora in Lov. 4, Gaertn., fragm. Haverc., Portugallico reperiri, in editiones etiam recepta, meminisse videor. Alibi iure offensus est corrector, ipsa correctio minus felix est, ut IV, 6, 1, ubi in Voss. 2, Lov. 3 post vertisset additur et consul; nam subiectum verbi respondit male deesse, manifestum est; sed Livius nomen ipsum alterius consulis posuisse videtur; et prorsus pravum est.

Ex his igitur codicibus ita comparatis, ut et dignitatis præstantiæque ratio habeatur et consensus dissensusque et quæratur, quam scripturam ex qua ortam esse probabile sit, reperitur, quid in codice archetypo fuerit; reliquum negotium positum est, ut dixi, in codicis archetypi scriptura ad rem, sententiam, orationem Latinam, Livii usum exigenda et, si quid discrepat, indiciis et notis veritatis persequendis, in excogitandis, quæ iis apte conveniant, probabilitateque iis, quæ nominavi, momentis examinanda. Livium post Rhenanum, Gelenium alios stataria opera ac perpetua recensendum sibi sumpsit sæculo septimo decimo Io. Fred. Gronovius, vir ingenio, iudicio, eruditionis in Latinis litteris copia præstans, arte nondum aut quod ad rem grammaticam attinet aut in critica factitanda plane perpolitus, plurimisque egregie e codicibus et coniectura emendatis, eam constituit Livii orationis formam, quæ ad nostram ætatem fere servata est. Eius vestigia legit auctoritatemque merito amplexus est, materiam amplam plenamque exposuit et ex optimis codicibus et ex deterioribus homo sedulus ac diligens, iudicio recto, sed minime acuto, ingenio ad occulta et obscura invenienda exiguo, Latini sermonis rerumque grammaticarum sensu subtiliori, quod in Burmannianæ disciplinæ alumno exspectari poterat, destitutus, quod satis ipsius oratio novitii semper coloris et crasso contexta filo ostendit. Multa Drakenborchius a Rubenio, Antonio et Jacobo Perizoniis, patre filioque, Roëllio, Dukero, cuius ad omnes Livii libros adnotationes edendas accepit, etiam sine perpetuo codicum usu plenave cognitione subtiliter et eleganter excogitata in commentariis posuit. Eodem fere tempore

minore mole apparatuque Livium Creverius edidit, recti elegantisque iudicii homo, qui non ita pauca acute emendavit, subsidiorum, quæ Lutetia ei subministrare poterat, nimis incuriosus. Hos exceperunt ex iis, qui in numerum veniunt, nostro sæculo Kreyssigius et Bekkerus, quorum uterque alienorum inventorum delectu prudenter habito multa, quæ apud Drakenborchium in notis delitescebant, iure in contextu posuerunt, ipsi in prima et secunda decade e codicibus pauca, in quarta et quinta decade plurima e codicibus Bambergensi et Vindobonensi emendarunt (quamquam hunc Kopitarius parum diligenter contulerat, neutro Bekkerus satis studiose cauteve usus est), multa in iisdem libris etiam coniectura scita et acuta, maxime Kreyssigius, partim in libellis post Livii editionem evulgatis. Post hos nuper Alschefskius apparatum criticum utilissimis accessionibus auxit, collatis in prima decade codice Mediceo et Parisiensi, in tertia (cuius tres tantum libros absolvit) præter alios Puteani, homo ceteroqui, quoniam aperte dicendum est et universæ rei admonitionisque causa et ut philologiæ famæ consulatur, huiusmodi sordibus ab ea remotis, neque ad Livium neque ad ullum scriptorem recensendum aptus; nam ut de lectionis eruditionisque grammaticæ copia antiquarumve rerum scientia nihil dicam, ad naturam sermonis motumque intelligendum, ad exempla testimoniaque discernenda et ponderanda, ad sententiarum cohærentiam convenientiamqve perspiciendam incredibiliter fuit hebes, ad quidvis in vertendo et enarrando fingendum, quia nec scientia nec sensus veri obstabat, audacissimus; ne librariorum quidem consuetudine errandique generibus codicum tractatione perspectis, de eorum doctrina, iudiciis, consiliis mira narrat et in pervagatissimis mendis (ut hisdem) ridicule errat[1]). Hic e codicibus quædam bona nec

[1]) Exempla summæ perversitatis prope quævis pagina inde a libri tertii initio præbebit; nam in libro I et II tacite rem agit nec ibidum pro ibi tum (1, 7, 12) similiave reposita verbo excusat. Satis documenti habebit (ut unum et alterum, quod sub stilum

tamen, quæ quidem nova essent, multa aut magna recepit; multos errores olim certissime correctos reduxit, multos novos addidit, quum, ut multa correxisse videretur, e P aut Harl. 1 menda contra M et ceteros aut ex ipso M arriperet, multa plane monstrorum prodigiorumque similia e codicibus aut coniecturis perversissimis posuit; neque enim coniecturis homo superstitiosus abstinuit. Itaque bonorum codicum auxilio corruptissimam effecit Livii orationem. Successerunt Alschefskio Weissenbornius et Hertzius (hic quidem adhuc in prima tantum decade), homines docti, sed qui tamen et ipsi antiquitatis splendore capti de codicum (hoc est, codicis archetypi) auctoritate satis libere quærere et in singulis locis eam cum rationis momentis prudenter comparare non semper auderent, Weissenbornius quidem etiam ad contortam artificiosamque

---

venerit nec explicatione egeat, exemplum ponam), qui inspexerit, quæ scripta sunt ad IV, 24 (I p. 404 a), IV, 58 (p. 478 a), V, 5 (p. 497 b: munitiones in Etruriam exspectantes), V, 6 (p. 500 a: illud impetum), V, 27 (p. 547 b de dum trahendo), V, 36 (p. 567 b de hisdem pro his iisdem posito), VIII, 8 (II p. 309 de prima fore in aciem, die erste Eingang in die Schlacht, et p. 311 b de coniunctivo recepissent ex compressis pendente, in notissima structura de repetita actione: ubi — recepissent), VIII, 18 (p. 344 a de accusativo conspectum e referre quodammodo pendenti in hac verborum coniunctione: in conspectum omnium rem ad ceteras retulissent; sic enim scribit), VIII, 32 (p. 389 a de glomis nominativo casu pro glomere et hoc pro globo posito), X, 26 (p. 671 de coniunctivo incipiat significante: es zeigt sich im Allgemeinen, et apto ex præcedenti in alia periodo sunt qui adiecerint), X, 34 (p. 700 a de migratu dativo in hac coniunctione: migratu difficilia). Sed quid ego hæc commemoro in eo homine, qui ne tum quidem, quum rectam alterius interpretationem ob oculos haberet, facillima verba sine puerili errore præterire potuerit (VI, 24: iam non recipiebat se Romanus miles II p. 78 b)? Quæ commiserit in Latine scribendo (millibus locis, ut ipse ait III, p. 607 a), pudet attingere.

explicationem et errorum defensionem cum parum cauto exemplorum testimoniorumque usu et comparatione paulo propensior; (in Hertzii perbrevi adnotatione hoc minus apparet). Itaque maiorem et foediorem partem monstrorum Alschefskianorum hi sustulerunt (prior Weissenbornius); sed nimium est, quod tertiam fere partem retinuerunt, multa non recepturi, opinor, si ab Alschefskio recepta non fuissent; novæ quidem et propriæ emendationis in his decem libris non ita multum, aliquid tamen attulerunt, plus Weissenbornius; in tertia decade is permulta codicem Puteaneum secutus emendavit et in quarta quintaque complura coniectura feliciter et ingeniose sanavit. Sed quod de expulsis relictisque pravis scripturis, quas Alschefskius posuerat, dixi, cuiusmodi sit, in XXX primis capitibus libri primi ostendam. Non legimus iam (ut omittam gemmulas illas orthographicas stimolabant et Romanos nominativo casu uno loco scriptum, centum Romanus, et antestitis e cod. P) in præf. § 9 dissidentis mores, non 10 tuæque republicæ e P, non cap. 1, 9 ubi (pro ibi, apud W; nam H retinuit), non c. 3, 3 relinquit — condidit (ex uno H1), c. 3, 4 diductam coloniam (ex M) aut 7 eductæ coloniæ, § 8 in traiecto Albulæ, c. 7, 12 ibidum pro ibi tum, c. 10, 3 nec Crustumini quidem, c. 14, 4 occupabant (ex uno M, ortum ex apparebat), c. 17, 10 secundus ab Romulo dinumeretur (ex uno M), c. 18, 6 in lapidem consedit, c. 19, 5 sacerdotes suos cuique deorum perficere (pro præficere ex uno M), c. 19, 6 intercalares mensibus interponendo (e cod. recentissimo et interpolatissimo, Havercampiano; retinuit H), c. 21, 4 adinvoluta, c. 26, 9 (in filiam, quo efficitur, ut Horatius pater dicat, se in occisam filiam animadversurum fuisse, si ipsa iniuria occisa esset). Hæc igitur expulsa; sed retinetur tamen præf. 3 (a Weissenbornio, non ab Hertzio): si mea fama in obscuro est, pro sit, quasi Livius dubitat, qua fama nunc sit, non de incerta futuri temporis laude dicat) et § 8 prisca tota illa mente (quem locum attigi

supra, ubi de ordine verborum in cod. archetypo mutato dixi), tum c. 1, 1 fuerunt (pro fuerant)[1]), c. 3, 11 addit — interemit (ex uno P) — adimit, c. 5, 5 aperire noluerat (ex uno P)[2]), c. 9, 5 ac plerisque rogitantibus (pro: a plerisque, ut legati Romani dicantur dimissi esse, quod sic plerique responderent, non significetur, quod sententia postulat, modus dimittendi cum irrisione; cfr. XXIV, 6, 4: dimissique sunt ab quærente per iocum Hieronymo), c. 11, 9 de recto (a W, non ab H), c. 17, 1 necdum singulis — pervenerat (a W; H recte revocavit ad singulos), c. 23, 6 postquam structi (pro instructi; excidit in post m); c. 25, 6 vice unius (de quo loco dixi supra, ubi de m littera in cod. archetypo addita detractave exposui). Sprevit uterque cum ceteris in 4, 4 necessariam Merulæ et

---

1) Nihil hoc mendo vulgatius, nec id raro ab iis ipsis, qui h. l. retinent contra sententiam, correctum est; ut II, 30, 8 restitutum ab utroque invaserant (Alsch. ex uno M invaserunt), II, 47, 5 non potuerant (A ex uno P potuerunt), VIII, 8, 17 duxerant (A e MPHlLl, hoc est, ex archetypo depravato ut I, 1, 1, duxerunt), X, 38, 2 adhibuerant (A ex uno M adornaverant — adhibuerunt). Neque tamen nihil reliquerunt corrigendum; nam IV, 4, 3 retinuerunt, quod Alschefskius posuerat (item ex PMHlLl, id est ex archetypo) fuerunt, pessumdata figura rhetorica apertissima, quæ posita est in diversitate verborum fuerant — fuerat — erant de priore statu, creati sunt — esse coepit — institutum est de eo, qui post effectus est. Recte etiam V, 8, 13 Sigonius occupaverant scribi voluit. Contra plusquamperfectum prave ponitur in omnibus editionibus III, 26, 4 (quod ubi senserant hostes, crevit — audacia, prorsus vitiose), apud Alsch. autem, W, H contra superiores IV, 47, 7 (coloni — acceperant), ab uno Alschefskio ex M VII, 37, 3 (contulerant).

2) Hoc quoque frequentissime fit, ut post verba voluntatis infinitivus activus pro passivo substituatur; c. 17, 3 in archetypo fuit regnare; editur recte et necessario regnari, quod in uno recentissimo codice inventum est.

Gruteri coniecturam: forte quadam an divinitus, Weissenbornius etiam in c. 23, 6 egregiam et necessariam Tanaquilli Fabri: vana afferri rebatur (pro afferebantur; nihil fuisse vani, Livius narrando exsequitur). Auxit Weissenbornius pravorum numerum c. 25, 2 recipiendo, quod Alschefskius dubitanter probaverat: in minime gratum spectaculum animo incenduntur; (nullus enim hic significatur ardor spectaculum cupientium, sed animi oculique in eo defixi;) Hertzius c. 11, 1 pro palatos, quod Livius in talibus locis sæpissime ponit, ex uno medii generis codice palantes scribendo, quod rarius multo legitur, et c. 14, 7 recepta infelici coniectura. Apparet, rectam rationem cum superstitione et errore ita certasse, ut plerumque, non semper perversitatem expugnaret. Verum hæc ideo tantum commemoravi, quod cum recta codicum æstimatione et liberi iudicii confirmatione coniuncta erant et quod utilem habere admonitionem videbantur, quid in recto scripturæ codicum emendationumque iam olim factarum delectu relictum esset operæ in Livii libris ponendæ. Mihi hoc loco, ut initio dixi, non editionum recentiorum censuram proposui nec, si quid minus bene nuper quam a superioribus administratum esset, reprehensionem, sed ea tractare decrevi, quæ essent ab aliis aut prætermissa aut parum feliciter tentata; neque tamen, si quid ex illo altero genere sic intercurrerit, ut aut, ne error recens inveterascat, breviter caveri aut laudabile inventum ab oblivione et contemptu vindicari possit, prætermittam. Unum etiamnum est, quod petam ab iis, qui hæc legent. Non ea meorum aut studiorum aut negotiorum ratio per haud paucos iam annos fuit, ut operose anquirere possem, quæ in libellis scholasticis aut per libros menstruos trimestresve similesve sparsim ad Livii emendationem pertinentia disputarentur. Itaque fieri potest, ut præter ea, quæ, quum essent a me emendata et adnotata, postea aut ipse casu aut Weissenbornio, Hertzio, aliis indicantibus ab aliis occupata cognovi, aliquid alicubi me fugerit ante me inventum,

quod ego tanquam meum posuerim, aut idem aut prope idem. Id si quando accidit, sua cuique me ultro petente restituantur.

Lib. I.[1])

Cap. 9, 7: Indici deinde (Romulus) finitimis spectaculum iubet, quantoque apparatu tum sciebant aut poterant, concelebrant, ut rem claram exspectatamque facerent. Hæc postrema verba neque de Romanis intelligi possunt (neque enim aut hoc aut quidquam aliud illo tempore populi consiliis et decretis actum Livius significat aut usquam sic ad populum civesque a Romulo transit) neque de peregrinis; ad eos enim in proximis demum verbis transfertur narratio (multi mortales convenere); neque sane iis, qui aliunde alliciebantur, ipsis propositum erat rem claram exspectatamque facere. Totum hoc ad Romuli artem et consilium pertinere apparet scribendumque esse: quantoque apparatu tum sciebant aut poterant (homines illi, qui tum erant), concelebrat, ut rem claram exspectatamque faceret. Accidit hic, quod in prooemio p. 11 simillimis aliquot exemplis in codice archetypo subinde factum esse ostendi, ut verbi posterioris numerus, adiecta littera n, accommodaretur ad verbum in alia sententia interiectum; nam propter sciebant aut poterant scriptum est concelebrant — facerent. Celebrare et concelebrare rem apud Livium non solum ipsa multitudo dicitur, quæ convenit, sed etiam, qui rem celebritati et contrahendis hominibus aptam instituit, velut VIII, 10 funus P. Decio factum dicitur celebrante collega et similia alibi.

Cap. 12. Initio operæ toto genere tenuis commemoranda est res vel hic, ubi nihil est magnum, ceteris ad speciem

---

[1]) Quas in libris tribus primis emendationes asterisco notavi, iam apud Ingerslevium breviter indicatæ sunt in horum librorum editione.

minor, non parvi tamen interdum ad sensum scriptorum intelligendum et ad iudicium de scripturæ veritate momenti et ad quam sæpius postea redeundum erit, orationis interpunctio et sententiarum recta separatio. Apparebit saltem statim, quam leves errores interdum fallant propagenturque. Nam in hoc capite, cuius numerum præscripsi, præterquam quod, ubi Livius (§ 2) in narrando Romuli et Titi Tatii proelio principes pugnam civisse, hoc est, primos et ante ceteros pugnasse, ab Sabinis Metium Curtium, a Romanis Hostium Hostilium dicit, (quemadmodum hoc ipso capite Metius ab Sabinis princeps ab arce decucurrisse dicitur), interpunctionis nota post ciebant posita, male a plerisque Metius et Hostius principes substantivo appellari putantur (quod vix crederem, nisi etiam admonitionem adscriptam viderem); deinde (§ 3) oratio sic describitur: Ut Hostius cecidit, confestim Romana inclinatur acies fusaque est ad veterem portam Palatii. Romulus et ipse turba fugientium actus, arma ad caelum tollens, Iuppiter, inquit, cett. Non ad veterem Palatii portam fusa est Romana acies (id est, apud eam portam; neque enim fundi ad portam est fusum alibi fugere ad portam), sed quum in collem Capitolinum contra Sabinos erigeretur, neque hic, proelii eventu iam declarato, superaddenda erat loci, quo pugnatum esset, notatio. Livii sententia huiusmodi fuit: — Romana inclinatur acies fusaque est. Ad veterem portam Palatii Romulus et ipse turba fugientium actus cet. Significatur, quo loco fuga constiterit fortunaque conversa sit, cuius rei monumentum communi Romanorum opinione habebatur Iovis Statoris templum ad veterem illam portam situm. Itaque paulo post Metius Romanos in clivo Capitolino fusos persequens prope ad eandem portam Palatii pervenisse dicitur.

Cap. 14, 9, ubi Livius Fidenates a Romulo insidiis et fugæ simulatione victos narrat, apparet olim duas fuisse scripturas, alteram ex altera ortam, quam sic conflatas (e cod. archetypo) M servavit: prius pęne quam Romulus quique

cum eo quique cum equis abierant visi erant, circumagerent frenis equos; ad eum proxime accedit L1, in quo dicitur esse: quique cum equis abierant visi erant, omissis verbis quique cum eo, (sed etiam in Medicei scriptura indicanda alterum quique Gronovius omisit), tum Florentinus S. Marci (apud Hertzium), in quo scribitur: quique cum eo quique cum equites erant uisi erant (punctis suppositis verbis quique cum equites et uisi erant). Ceteri codices, quorum aliquod est momentum, unam e duabus scripturis tenent, P et Bambergensis cum uno et altero vulgarium hanc: quique cum eo equis ierant (ex qua in ceteris vulgaribus factum est interpolando: quique cum eo equites erant), Einsiedlensis et H1 et Helmstadiensis Gronovii hanc: quique cum eo visi erant. Editores fere inde a Gronovio P sequuntur, nisi quod Weissenbornius pro ierant ex M abierant substituit. Verum in P hoc loco deteriorem et interpolatam scripturam retentam esse, primum ostendit ipsa locutio equis ierant, Latina illa quidem, sed ab hac commemoratione fugæ nuper simulatæ prorsus aliena, quasi Germanice dicas: Romulus und diejenigen, die mit ihm geritten waren; deinde ex ML1 apparet, primam illius scripturæ hanc fuisse formam: quique cum equis; itaque ex his: cum eo uisi erant, littera Q pro O scripta et ceteris male diuisis (uis ierant), ortum est cum equis ierant, postremo, ut fugæ significatio esset, pro ierant scriptum abierant. Redeundum est igitur ad alteram scripturam: quique cum eo uisi erant, quæ si recte enarratur, aptissima est; significantur enim equites, qui se initio cum Romulo oculis Fidenatium soli obtulerant, portæ obequitantes, magis quam vere pugnaverant. (Equites procul visi IV, 40, 2; procul visis Romanorum signis VII, 23, 6; nec prius ab hoste visus est VII, 34, 7.)[1])

---

[1]) Quæ paulo ante leguntur (§ 7): partem militum locis circa densa obsita virgulta obscuris subsidere in insidiis

*Cap. 25, 9: tum clamore, qualis ex insperato faventium solet, Romani adiuvant militem suum. Excidit inter qualis et ex, quod nullo modo abesse potest, esse. Neque enim Latine dicitur: adiuvo aliquem clamore, qualis victoris solet; dici aliquo modo potest: exoritur clamor, qualis victoris solet, ut audiatur exoriri, etsi usitatius est: qualis a victore solet aut: qualis victoris esse solet, ut c. 29, 2: non quidem fuit tumultus ille, qualis captarum esse urbium solet. Eodem modo excidit esse in libro XLI, 10, 2 inter exercitus, excivit.

Cap. 27, 1 quod codices editionesque habent: invidia vulgi, quod tribus militibus fortuna publica commissa fuerit, vanum ingenium dictatoris corrupit, Livius scribere non potuit; nec ullum reperietur exemplum perfecti coniunctivi positi in huiusmodi sententia ad primariam præteriti temporis sententiam adiuncta de re ante acta pro

---

iussit, multis multorum coniecturis tentata (nuper Hertzii admodum et audaci, tribus accusativis neutrorum in ablativos mutatis, et infelici), nullam mutationem aut poscere aut recipere arbitror. Circa densa obsita virgulta (in dem über das Terrain zerstreuten Gebüsch umher) Livius dixit eodem modo, quo IX, 25 coniurationes circa Campaniam passim factas et XXV, 9 circa vias discurrere (cfr. XXIV, 3, XXXI, 3 et 8); obsita autem virgulta dici potuisse, quibus solum obsitum esset, etsi nullo huius ipsius verbi exemplo defenditur, proxima tamen subvenit cognati verbi similitudo; nam quum vulgo conseri locus arboribus dicatur, tamen non solum Cato et Tibullus vites et pomum conserere, sed Livius ipse (X, 24) arborem conserere dixit. Obsita autem potius quam consita h. l. posuit, ut passim sparsa et prospectum adimentia intelligerentur. Similiter etiam obmoliri Livius XXXVII, 32, 7 de loco dixit (ad obmolienda, quæ ruinis strata erant); magis proprie dixisset ad obmolienda impedimenta (saxa aliave iis locis, quæ ruinis strata erant).

plusquamperfecto (quasi dicas: indignabatur vulgus, quod tribus militibus fortuna publica commissa fuerit): longe alius sunt generis ii loci, in quibus ex perfecto indicativi rectæ orationis in obliqua coniunctivi perfectum retinetur. Scribi poterat aut commissa foret aut, omissa obliquæ orationis significatione, quam Livius in hoc genere sæpissime omittit (ut c. 14, 3 in credebat) commissa fuerat. Ex hoc fuerat ortum est in codice archetypo fuerit errore pervagato.

Cap. 30, 5. Sunt quædam eiusmodi de veterum scriptorum locis coniecturæ, quas pæne invitus promam, quod nec in codicibus ullum latentis vulneris indicium eminet nec sententiæ orationisque pravitas, quamquam mihi manifesta videtur nec suspicionem animo pellere sinit, ea est, quæ demonstrata facile omnes offensura videatur. Ex eo genere hic est locus, in quo de causis orti inter Tullum Hostilium et Sabinos belli agitur: Tullus ad Feroniæ fanum mercatu frequenti negotiatores Romanos comprehensos querebatur, Sabini suos prius in lucum confugisse ac Romæ retentos. Hæc ita scripta sunt, ac si negotiatores suos Romæ retentos Sabini questi sint; nam in his contrarie relatis (Romanos — suos) substantivum utriusque membri commune esse videtur; sed ut concedam, suos universe cives (homines) intelligi, neque cur illi homines in lucum confugisse dicantur, apparet, neque cur retenti, si ipsi sponte eo confugerint; nam rerum capitalium reos fuisse, quos quum Sabini reddi ad supplicium postulaverint, non traditi sint, ne minima quidem significatio est. Apparet agi de servis Sabinorum, qui ad servitutem exuendam in asylum Romanum confugerint nec redditi dominis reposcentibus sint, quod frequens antiquis temporibus inter vicinos populos iniuriæ querelæque genus fuit, significarique, Sabinos huius iniuriæ prius factæ ultionem prætexuisse suæ in negotiatoribus Romanis comprehendendis violentiæ. Verum sui sic nude servi appellari in hoc orationis contextu nullo modo potuerunt. Itaque quoties ad

hunc locum redii, suspicatus sum, unam vocem ob litterarum similitudinem excidisse, Livium autem scripsisse: Sabini suos servos prius cet. A prioribus litteris uos (suos) librarius aberravit ad easdem altero loco positas (seruos).

*Cap. 32, 11: Quarum rerum, litium, causarum condixit pater patratus populi Romani Quiritium patri patrato Priscorum Latinorum —, quas res dari, fieri, solvi oportuit, —, dic, quid censes? Genitivus verbo, quod est condicere, adiunctus quam haberet rationem, nemo exposuit; nam quod eum ex iurisconsultorum in formulis consuetudine poni dicunt, nimis infinitum est, nec utuntur ad eam consuetudinem demonstrandam nisi uno exemplo eoque non certissimo, quod apud Ciceronem in Topicis (4, 22) legitur: damni infecti promittere; apud ipsos iurisconsultos constanter dicitur satis dare, satis petere damni infecti et similia, genitivo accommodato ad novam notionem nominis satis, quod si non ipsum apud Ciceronem excidit (quod vehementer suspicor), saltem ex illo usu (satis promittere damni inf.) brevior illa locutio orta est; in condicendi verbo nihil est simile. Accedit, quod communi rerum vocabulo apte superadditur magis proprium litium nomen (in quo in mentem venit cum risu inductæ a Cicerone pro Murena c. 12 quæstionis, rem an litem dici oporteret), minus apte, quod iuris proprium non est in hac controversæ rei significatione, causarum. Itaque, etsi difficile est de huiusmodi veteribus verborum formulis iudicium, tamen valde suspicor, Livium scripsisse: quarum rerum, litium causa condixit pater patratus cet., codicis autem archetypi scribam frequenti errandi genere (vid. prooem. p. 10) ad duos genitivos sine coniunctione positos tertium accommodasse. Propter res et lites condictum erat, hoc est postulatum, ut satisfieret. Paulo post (§ 12), ubi Livius hastam a fetiali in hostium fines mitti in bello indicendo solitam commemorat (hastam ferratam aut sanguineam præustam), nunquam intelligere potui, qua ratione

hastæ ferratæ contraria poneretur sanguinea, sive ea, quod et res ipsa postulare videtur et Ammiani Marcellini eiusdem ritus significatio (XIX, 1: hasta sanguine infecta; nam *δόρυ αἱματῶδες* apud Dionem Cassium LXXI, 33 ambiguum est), cruenta intelligitur, quomodo sanguineus apud solos poetas dictum reperio, sive sanguinei coloris (blutfärbig, non blutgefärbt); nam cruentari coloreve infici non minus ferrata hasta poterat. Tum sive sanguineam præustam una notione comprehendas, nescio, quid præusta hasta commune habeat cum sanguinea, sive, quod membrorum æqualitas suadet et cogit, præustæ appellatio ad utramque hastam et ferratam et sanguineam pertinet, frustra quæras, quid sit hasta ferrata præusta; nam ligni hoc proprium est. Laudo igitur hactenus eos, quos Turnebus reprehendit, qui olim hunc locum tentarunt, quod difficultatem senserunt, quam recentiores non attigerunt. Mihi Livius hastam ferratam aut sine ferreo spiculo tantum præustam commemorasse videtur, credoque in vetere ritu obscuram superfuisse memoriam eius temporis, quum pro ferreis telis etiam præustis hastis (sudibus) uterentur, quod teli genus et Virgilius in antiquis pastoribus et Cæsar in Romanis castra defendentibus et Tacitus in barbaris commemorat. Sanguinis mentio utrum a Livio facta sit (hoc verborum ordine: ferratam aut præustam sanguineam, ut sanguineam ad utramque pertineat) an a lectore aliquo ritus, ut ex Dionis et Ammiani locis apparet, diu servati gnaro addita, non definio; multo tamen magis in hanc partem inclino quum propter dubiam vocabuli sanguineus significationem, tum quod minus probabilem transpositionem iudico. Itaque hoc inter codicis archetypi additamenta pono; (vid. prooem. p. 14 sq.).

Cap. 35, 3. Parvum est, quod adnotabo, nec tamen omittendum, quoniam ad rectam orationis Latinæ formam attinet. Nam ubi sic editur: quippe qui non primus, quod quisquam indignari mirarive posset, sed tertius Romæ peregrinus regnum affectet, scribendum

esse: quod quispiam indignari — posset, sentient admoniti, qui horum pronominum usum tenent. Ab huiusmodi concessione et opinatione (indignari forsitan aliquis possit) longissime alterum abhorret. In eodem pronomine aberratum est III, 55, 8 noto loco, ubi scribendum est: sed quum quis (cod. arch. quid) eorum cuipiam (R cui quam, M cui quem, P man. 1 qui cui) nocuerit, id sacrum sanciri.

*Cap. 39, 4: Evenit facile, quod dis cordi esset. Debebat dici erat. Sed Livius de eventu curæ in educando Servio Tullio positæ dicturus a generali sententia orditur: Evenit facile, quod dis cordi est. (Esset pro est omnes codices II, 51 init.)

*Cap. 40, 3: ut in eadem civitate post centesimum fere annum quam Romulus deo prognatus deus ipse tenuerit regnum, donec in terris fuerit, id servus serva natus possideat. Huius loci et mendum et correctionem orationis forma certissimis indiciis demonstrat. Nam quum contrariorum comparatione totius orationis contineatur pondus, Livium eas sententias, quibus contraria notantur (deo prognatus deus ipse et servus serva natus), inter se coniunxisse, non alteram temporis notationi superaddidisse, apparet, et si per se non appareret, ostenderet primum pronomen id initio sententiæ ad contrariorum notationem insigniendam positum, quem locum nunc male tuetur (dicendum enim erat: post centesimum annum, quam Romulus — tenuerit regnum, servus s. n. id possideat), deinde addita illa: donec in terris fuerit, quæ prorsus inania et perversa sunt in temporis intervallo notando (post centesimum annum quam Romulus tenuerit regnum, donec in terris fuerit). Itaque hac Livius usus est orationis forma: ut in eadem civitate post centesimum fere annum, quod Romulus deo prognatus deus ipse tenuerit regnum, donec in terris fuerit, id servus serva natus possideat. Qui mutavit, dormitans vocem

relativam accommodavit ad temporis notationem (post c. a.), quæ absolute ponitur (interiectis centum annis). Idem mendum (quam pro quod) tollendum erit III, 56, 2.[1] Eodem capite § 5 pro eo, quod e codicibus servatur: in vestibulo regiæ quam potuere tumultuosissime specie rixæ in se omnes apparitores regios convertunt, scribendum videtur nulla prope mutatione: quam potuere tumultuosissimæ specie rixæ; nam tumultuose aliquem in se convertere vix recte dicitur; tumultuose rixantes in se alios convertunt. (C. 55, 7 M Pomptine, P Promptine; III, 50, 6 libere ac pudice pro liberæ et similiter alibi.)[2]

*Cap. 43, 5: Tertiæ classis in quinquaginta millium censum esse voluit. Horum verborum, quibus res aperta breviter indicatur, coniunctio grammatica expediri nequit; nam quæ editores nonnulli adscripserunt, eiusmodi sunt, ut contra dici opus non sit.[3] Livium scripsisse: Tertiæ

---

[1]) Hanc emendationem ab Ingerslevio sumptam Hertzius in textu posuit.

[2]) In eodem loco fuit, qui de his verbis dubitaret: quibus consueti erant uterque agrestibus ferramentis; neque, quod uti audire iubemur, res expeditur; unde enim ille infinitivus sumitur? Sed non audeo mutare apud Livium, quod Columellæ saltem et Plinii Minoris auctoritate defenditur (consuescere rei et re, consuetus rei).

[3]) Drakenborchius in quinquaginta millium „commode positum accipi posse pro usque in summam quinquaginta millium" putat, quam ego ellipsin ignorabam; sed ipse a se desciscens fortasse millia scribendum esse coniicit. Weissenbornius censum etiam ad tertiæ classis trahi vult, ut adhibita hac geminatione, qua accusativus in fine sententiæ a præpositione pendens antea subiecti loco sit et genitivum regat, hæc efficiatur sententia et oratio: census in quinquaginta millium censum fuit. Alschefskius autem, mirificus homo, ad genitivum tertiæ classis nescio unde audit cives, ut esse in quinquaginta millium censum sit quinquaginta millium censum possidere. Non ridiculi causa ludi credas? Si quis autem ita verba

classis quinquaginta millium censum esse voluit (hoc est, si enarrandum est, tertiæ classis censum quinquaginta millibus constare, quemadmodum X, 36 captivorum numerus esse septem millium dicitur et apud Cornelium Nepotem Iphicr. 2 exercitus numerus esse duodecim millium et id genus non pauca), video iam Rhenano in mentem venisse. (In codice archetypo fuisse: Tertia classis in L millium cet., ex MRPH1L1 et deteriorum nonnullis intelligitur. Fuisse suspicor, qui aut in tertia classe scribi vellet, quemadmodum sequitur apud Livium in quarta classe, aut sic intelligenda verba significaret; sic adscriptum in deinde alio loco insertum esse.)

*Cap. 46, 7 (ubi referuntur Tulliæ minoris cum L. Tarquinio, mariti fratre, sororis marito sermones): et se rectius viduam et illum caelibem futurum fuisse contendere (contendebat) quam cum impari iungi, ut elanguescendum aliena ignavia esset. Quæ sit in his pravitas, apparebit, si in rectam orationem transtulerimus; hæc enim erit: Et ego rectius vidua et tu caelebs fuisses (= futurum fuisse) quam cum impari iungimur (= iungi), ut elanguescendum a. ign. sit. Atqui pro eo, quod est: quam, quod nunc factum est, iungeremur, nullo modo dici potest: quam iungimur; neque iungebantur nunc, sed iuncti erant; itaque ne iungeremur quidem rectum esset, sed iuncti, id est, in obliqua oratione, iunctos. Accedit ad hoc orationis vitium, quod in codice archetypo non esset, sed esse scriptum fuisse constat (ex MPH1L1. deterioribus quoque), ex quo ut mendosum esse arguitur, pro quo in deterioribus codicibus partim scriptum est haud, partim aut. (In Rhenani adnotatione error est;

---

intelligenda putaverit, ut Servius dicatur tertiæ classis esse (tertia classe contineri) voluisse omnes usque ad L millium censum, eum conatum, ne alia commemorem, evertet in præpositio inaudita significatione posita, in descendendo præsertim.

ne quis in R aut ut fuisse credat.) Ex his efficitur hæc sententiæ forma: et se rectius viduam et illum caelibem futurum fuisse quam cum impari. Nunc elanguescendum aliena ignavia esse. Pro nunc si quis reppererit, quod propius ad codicum vestigia (iungiut) accedat, accipiam; ipsum tamen aptissime convenit ei, quod contrarium subiicitur: Si sibi eum, quo digna esset, di dedissent virum. In proximis verbis (§ 9) non optimo exemplo editores recentiores nec satis iis, quæ in aliis similibus locis fere sequuntur, convenienter pro eo, quod in codicibus scriptum est: Aruns Tarquinius, posuerunt L. Tarquinius, etsi ita Livium scribere debuisse satis certum est; Hertzius quidem etiam locum tanquam mancum supplevit. Livio enim ipsi idem hoc loco accidit, quod aliquoties, ut in altero ex duobus nominibus, de quibus ageretur, appellando ad alterum memoria stilusque aberraret, cuius generis exempla quædam colligere placet. Lib. II, 11, 9 pro Valerio (versisque in Valerium Etruscis), quem nominandum fuisse, ex superiore partium rei agendæ divisione apparet et post Glareanum, excepto perverso homine Alschefskio, omnes viderunt, a Livio nominatum fuisse Lucretium, codices ostendunt; nam talia librarii non permutant. Lib. II, 18, 3 Livium: super belli Latini metum scripsisse, codicum consensus vincit (nisi quod illi prave supra habent contra usum loquendi, in quo nullæ erant memoriæ partes); Sabini belli scribere eum debuisse, Dukerus intellexit, idque Weissenbornius et Alschefskius substituerunt; nam Sabini belli causas Livius iam indicavit; transit ad Latinum; sed error occultandus non erat. (De supra Dukerus admonuit, cui Drakenborchius adsensus est; recentiores pravum tacite tenent.) In lib. II c. 43, 44, 45, 46 gravior Livii est error, quod, tota re obscure animo comprehensa, ea, quæ c. 43, 5 (cum Dionysio Halicarn. IX, 2 conspirans) Fabio duce in Veientibus accidisse significat, postea c. 44, 11 et 46, 1 in rerum proximi anni narratione tanquam in Æquis gesta narrat. Drakenborchius, Sigonii

librum recentissimum et interpolatissimum et eiusdem generis alterum (H2) secutus c. 43 Veientum et Æquorum nomina transposuit, quod „Livium non ferenda in tanti nominis ac famæ historico negligentia paucis interiectis sui oblitum esse" non credebat, habuitque obsequentes, qui in superiore loco codicibus obedierant, Kreyssigium et Hertzium, dissentientibus, qui illic Dukerum contra codices secuti erant, Alschefskio et Weissenbornio. Utinam non multo graviora Livius commisisset et quæ verbo uno alterove mutando transponendove occultare non possis. Lib. IV, 30, 15 in omnibus codicibus, exceptis tribus omnium infimis (iisdem Sigoniano et H2, tum Havercampiano), scribitur: ut Quinctius consul de bello ad populum ferret, et c. 31, 1 Livius proximo anno T. Quinctium Pennum ex consulatu tribunum militum creatum scribit. Atqui supra c. 30, 12 consules huius anni ediderat C. Servilium Ahalam, L. Papirium Mugillanum; T. Quinctius superiore anno consul fuerat (§ 4). Itaque Livius non iam ex duobus hominibus alterum pro altero nominavit, sed negligentius Ahalæ et Mugillani oblitus ad superiores consules aberravit, nescio quid in altero ex iis deligendo secutus. Editores inde a Sigonio, exceptis Bekkero, Weissenbornio, Hertzio, Livii errorem audacissima mutatione occultarunt (ut consules de bello a. p. ferrent). Magis etiam Livii in materia ex superiorum annalibus excerpenda et verborum ornatu vestienda festinatio levitasque apparet, quod V, 12, 10 omnes tribunos militum præter unum P. Licinium Calvum patricios creatos scribit, nomina præter unum (L. Furii) plebeia ponit, c. autem 18, 2, quum idem, quod c. 12, tribunorum militum collegium commemorare vellet, duos (Cn. Genucium, L. Atilium) ex alio anno immiscuit. VI, 9, 5 Q. Servilius nominari debuit, qui exercitum (iuniorum) ad urbem habebat (c. 6, 13), nominatur errore memoriæ (L.) Quinctius, qui causarios senioresque scripserat (c. 6, 14). Lib. XXVII (ut etiam ex altera decade exemplum ponam) 7, 11 C. Hostilium Livius dicit a C. Lætorio proprætore Galliam provinciam ac-

cepisse; debebat pro Hostilio L. Veturium Philonem nominare (§ 8; c. 10, 25, c. 22, 5). Lib. XXXII, 26, 8 L. Cornelium Lentulum prætorem urbanum appellat; debuit L. Cornelium Merulam appellare, si sibi constitisset (c. 7, 13, c. 8, 5), cuius nomen plerique editores inconsiderate substituerunt, siquidem, quid Livius scripserit, quæritur. Eodem capite (§ 5, 6, 7) Setiam Setinosque commemorat, ubi Signiam, Signinos debuisse videtur (c. 2, 4); nam obsides ex altero oppido in alterum translati sine causa finguntur. Lib. XXXIII, 21, 9 M. Sergio prætori iurisdictionem inter cives et peregrinos dat, quem XXXII, 28 prætorem urbanum fuisse narraverat, M. Minucium inter peregrinos. Itaque Gronovio auctore ab editoribus omittuntur verba et peregrinos, ut iurisdictio inter cives sit urbana, quomodo neque Livius neque quisquam alius dixit, nisi forte præcedente proxime aut sequente inter peregrinos, etsi ne sic quidem memini prætorem iurisdictionemve inter cives appellatam. Eodem libro XXXIII c. 27 init. Livius Cn. Cornelium Blasionem ex citeriore Hispania ovantem urbem ingressum esse narrat; eundem ante (XXXI, 50, 11) Cn. Cornelium Lentulum appellaverat; itaque hoc nomen omnes inde ab Aldo ante Bekkerum etiam in libro XXXIII substituerunt. Lib. XXXV, 20 Livius, postquam (§ 10) recte A. Atilio prætori classem et Macedoniam provinciam datam scripsit, M. Bæbio Tamphilo Bruttios (quod rerum gestarum narratio confirmat), tamen § 11 et 12, animo et calamo aberrante, nomina permutavit, ut Atilio in Bruttios decretas legiones diceret, Bæbium naves facere iussum, atque in eodem errore permanens proximo capite (21 init.) classem, cui Bæbius præfuturus esset, nominat. Editores Livii, non librariorum errorem correxerunt; nam illis nulla res huiusmodi nominum ordine scriptorum permutationem obiicere poterat et ad alterum locum errorem propagare.

Cap. 48, 6, ubi in collem Esquiliarium editur, non persuadetur mihi, Livium uno loco usum esse adiectivi forma inaudita, quum et apud ipsum et apud alios in frequentissimo

usu sit Esquilinus, nec dubito, una littera sublata vel potius uno ductu ex pluribus simillimis, restituere: in collem Esquiliarum.

*Cap. 56, 4: Anguis ex columna lignea (sic enim narratur) elapsus non (ut nunc scribitur) terrorem fugamque in regiam fecit, sed in regia, ubi portento viso alii aliorsum diffugerunt. Nam quod video adscribi Germanice: „Die Säule stand also ausserhalb der Königsburg", si ex nescio qua columna in publico posita anguis elapsus esset, homines non in regiam irruisssent, sed per vias aufugissent; oblitus est etiam, qui hoc excogitavit, terrorem fugamque facere recte dici addito loci, ubi res acta sit, nomine, perinepte terrorem (fugamque) facere in aliquem locum. Dixi de mendi genere in prooemio, sed notandum erat artificium enarrandi. Difficilior paulo est alius mendi ex non infrequenti erroris genere paulo post (§ 7) orti demonstratio, quam tamen peritissimo cuique probatum iri confido. Nam in his verbis (de Bruto): iuvenis longe alius ingenio quam cuius simulationem induerat, si cuius ad ingenium refertur, pravissime in verbis proxime et relativa forma connexis ab homine ad ingenium transitur (iuvenis alius ingenio quam cuius ingenii); sin ad iuvenem, perverse dicitur iuvenis (alicuiusmodi) simulationem induere. Omitto ipsam hanc coniunctionem alius ingenio non sane usitatam. Omnia recta et apta erunt una littera dempta: iuvenis longe alius ingeni quam cuius simulationem induerat (ut alius ingenii coniungatur). Litteram autem illam (o) peperit brevioris genitivi formæ oblivio eadem, quæ IV, 13, 13 consilia (in MPL1 multisque aliis, id est, in archetypo) ex consili. Multo plura veteris genitivi formæ et exempla et in erroribus vestigia apparent in decade quarta in cod. Bambergensi et in quinta in Vindobonensi. Hic quidem eo facilius aberratum est, quod alius ad proximum iuvenis trahebatur.

Cap. 58, 5 (de Sex. Tarquinio Lucretiæ præter mortem dedecus minato): quo terrore quum vicisset obstinatam pudicitiam velut victrix libido profectusque inde Tarquinius ferox expugnato decore muliebri esset, Lucretia etc. In hoc loco quum superiores omnes tacuissent, primus Marklandus hæsit, in remedio adhibendo infelix (velut ultrix, quod a sententia loci alienissimum est); Hertzius nuper fortius duas voces resecandas significavit, quæ unde ortæ et additæ sint, nemo divinet. Mendum tamen et manifestum est et eiusmodi, quod nullum recipiat excusationis colorem. Nam neque, cur victrix libido vicisse pudicitiam dicatur, ullo modo intelligitur, quasi non victrix vincere potuerit, neque, cur velut victrix dicatur, quæ vere planeque vicit; quodque Weissenbornius ad vocem victrix adscribit, ea cum verbo vicisset copulata speciem vero contrariam significari et cum eo comparari[1]), prorsus ignoro, quæ sit ea aut species aut comparatio; Weissenbornio, quod sæpe, accidisse video, ut ad offensionem primum adhæresceret, deinde inani artificio se expediret. Scribendum est una littera in similem mutata (**t** in **l**): quo terrore quum vicisset obstinatam pudicitiam **vel** vi victrix libido, hoc est, libido, quæ vel sola vi, ne adhibito quidem illo terrore et dedecoris minis, vincebat superiorque erat.

Cap. 59, 1 (in oratione Bruti): vos, dii, testes facio, me L. Tarquinium Superbum — ferro, igni, quacunque dehinc vi possum, exsecuturum. Temporis et ordinis adverbium, quo alibine usquam Livius usus sit, non memini, si posuisset, adiecisset primariæ sententiæ et futuri temporis verbo (dehinc exsecuturum); quo loco nunc ponitur, unum id apte poni poterat, quo, singulatim quibusdam nominatis, postremo omnia nos comprehendere significamus: quacunque **denique** vi possum. Id adverbium

---

[1]) Die Verbindung mit vicisset hebt dem Wirklichen gegenüber das Scheinbare hervor.

et alibi depravatum est[1]) et hic facillime, quod duæ postremæ litteræ (ue) propter similitudinem proximæ vocis (ui) interciderant (deniq, inde dehinc).

Lib. II.

Cap. 1, 11. Hic locus in omnibus, quorum ullum minimum est momentum, codicibus recte sic scribitur: traditumque inde fertur, ut in senatum vocarentur, qui patres quique conscripti essent; conscriptos, videlicet novum senatum, appellabant lectos. Postrema verba rectius, quam in editionibus fit, interpunxi, commate ante videlicet posito. Significat Livius, qui in illo senatus vocandi carmine conscripti appellentur, initio fuisse illos ipsos, quos hoc capite narravit a primis consulibus lectos; id nomen pro patrum nomine, quod veteres senatores tanquam honestius aliquamdiu proprium servarint, sic impositum dicit, tanquam novus quidam hic senatus esset (videlicet, hoc est, credo quasi novum senatum). Hac sententia non intellecta, editores inde a Sigonio plerique, quod videlicet contra verum veteremque usum loquendi pro enim (nämlich) in causa reddenda positum acceperant, errorem librarii codicis infimi, Voss. 1 (et Sigoniani) secuti in addiderunt (in nov. s.), perversa sententia; neque enim in novum senatum legebantur, sed in eum, qui diu fuerat. Alii nuper gravius lapsi sunt.

Cap 2, 3 miror omnes tacitam prætermisisse hanc sententiam: Consulis alterius, quum nihil aliud offenderit, nomen invisum civitati fuit. Manifesta enim sermonis lex offenderet requirit, hoc est: quamquam nihil aliud offendebat (de universo ingenio et habitu); nam de nulla

---

[1]) Hoc ipso libro c. 5, 6 scribendum puto: sciscitandoque eo denique pervenit, ut cet. Eo demum ea, quæ hic requiritur, significatione (ut sit: postremum eo) barbarum est.

una re cum offensione facta nec quum illo modo poni poterat nec perfectum, sed plusquamperfectum.

Cap. 12, 16 (in Mucii Scævolæ apud Porsennam oratione): mea prima sors fuit; ceteri, utcunque ceciderit primi, quoad te opportunum fortuna dederit, suo quisque tempore aderunt. Sic nunc editur auctoritate optimorum codicum (MRPH1L1) multorumque etiam deteriorum, quum olim e codicibus quibusdam interpolatis ederetur: ut cuique ceciderit primo; sed sententia nulla est; nam quod Alschefskius interpretatur: „welch ein Schicksal auch immer der Erste gehabt haben möge“, iam Weissenbornius sensisse videtur, non licere, quum ante sors de sortitione et ordine sorte dato poneretur, paucis verbis post in aperta eiusdem sententiæ continuatione prorsus aliter vocem accipere; neque omnino sors alicuius cecidisse Latine ita dicitur, ut fortunæ eventus intelligatur. Quæ esset sententia, intellexerant, qui interpolatam scripturam effecerunt; sed ei sententiæ meliorum codicum vestigia hanc dant formam: ut cuiusque ceciderit primi, hoc est, ut quisque primus sorte ductus fuerit (wie eines jeden Loos der Reihe nach herauskommt).

Cap. 16, 5: His (Sabinis, qui cum Attio Clauso Romam transfugerant) civitas data agerque trans Anienem. Vetus Claudia tribus, additis postea novis tribulibus, qui ex eo agro venirent, appellata. In his et alii hæserunt et Niebuhrius, quod alibi vetus et nova Claudia tribus non commemoraretur. Poterant verius reprehendere, miram videri causam veteris tribus appellandæ, quod ei ipsi novi tribules accessissent, tum quærere, quinam illi novi tribules essent ex eo agro venientes, qui Sabinis iam datus esset. Obscuravit rem facilem intellectu una littera mutata et verba mala coniuncta. Scripsit Livius: Vetus Appia tribus, additis postea novis tribulibus, qui (hoc est illi, qui) ex eo agro venirent, appellati; hac sententia: Ex his Sabinis cum Attio Clauso transfugis, quibus ager trans Anienem datus est, solis initio Claudia tribus constituta est; postea,

quum in eam tribum novi tribules extra eum agrum additi essent, usu receptum est, ut illi, qui ex eo agro Romam et ad comitia venirent, veteris Appiæ tribus appellatione distinguerentur a ceteris tribulibus. Apparet, cur Livius in relativa sententia coniunctivo modo suo more de re sæpius facta usus sit. Appellata scriptum est, quod sequitur a (Appius). Cfr. 1, 43, 1 prima classis omnes appellati[1]).

Cap. 18, 4: Sed nec quo anno nec quibus consulibus, quia ex factione Tarquiniana essent (id quoque enim traditur), parum creditum sit nec quis primum dictator creatus sit, satis constat. Prima illa disiunctio (nec quo anno nec quibus consulibus parum creditum sit) et structuram orationis habet perineptam (— neque enim per se quæri potest, quo anno nescio cui homini parum creditum sit, quasi seiunctum hoc sit a consulibus, sed tantum, quo anno, hoc est, cuius anni consulibus parum creditum sit —) et reliquam sententiam; nam quoniam apud Romanos anni consulibus notantur, ridicule quasi duo hæc ponuntur: nec quo anno nec quibus consulibus. Duplex erat dubitatio, altera, quibus consulibus (quo anno) primus dictator creatus esset (iisne, quos Livius hoc capite nominavit, an, quorum anno Dionysius V, 72 rem assignat, Q. Cloelio, T. Lartio II), altera, quis primus dictator fuisset. Apparet, opinor, Livium tantum hæc scripsisse: Sed nec quibus consulibus, quia ex fact. Tar. essent (i. q. e. t.), parum creditum sit, nec quis primum dictator creatus sit, satis constat. Illud nec quo anno adscriptum est declarandæ rei causa fortasse ab aliquo, qui non satis attendisset ad Livii orationis brevitatem studiose quæsitam, qua temporis et causæ significatio in unam sententiam conflatur. (Quod in cod. archetypo scriptum fuit: quibus facti consulibus, ortum videtur librario primum, quum quibus scripsisset, aberrante ad quia ex, deinde in media voce factione sese retrahente.)

1) Sero animadverti, Mommsenium veram sententiam, non scripturam vidisse.

Cap. 19, 7: Nec fefellit veniens (Æbutius) Tusculanum ducem, contra quem et ille incitat equum. Admodum ineleganter pronomen relativum ponitur non Tusculanum ducem sed Æbutium significans; restituetur recta et Latina orationis forma, ut negativæ sententiæ affirmatio eodem spectans copulative (non adversative) adiungatur, si lineolam sustuleris vocali extremæ impositam: contraque et ille incitat equum. (Lib. 1, 49 extr. cod. archetypus habuit per quem pro perque, ut apparet ex MP.)

*Cap. 21, 4: Tanti errores implicant temporum, —, ut nec qui consules secundum quosdam, nec quid quoque anno actum sit, digerere possis. Vitiosum esse quosdam, senserat Dukerus, etsi is, quod vereor, ne multis acciderit, secundum quosdam accipit de auctoribus; Latine loquentibus is secundum Livium consul fuit, qui Livium in consulatu secutus est, non quem Livius auctor est consulem fuisse; sed nec quos certi quidam auctores consules fuisse traderent, nec qui consules post certos quosdam (qui nulli erant) fuissent, quærebatur ac dubitabatur, sed de vero consulum ordine, quum auctores discreparent. Quod ante multos annos intellexeram, duplex a Livio interrogativum pronomen positum fuisse (qui consules quos secuti essent, hoc est, quo se ordine consules excepissent), video etiam Hauptium animadvertisse; sed quod secundum quosnam scribit, in hac pronominis geminatione semper eadem forma utroque loco ponitur (quis quem, uter utrum fraudavit?) minimeque altero loco gravior et plenior poni potest, quasi magis, quos secuti, quam qui secuti sint, agatur. Scripserat Livius: qui consules secundum quos; non animadverso, interrogativum esse, substituit aliquis quosdam, secutus, quod quattuor versibus ante legitur, apud quosdam.

Cap. 23, 7. Non iam foro se tumultus sustinet, sed passim totam urbem pervadit. Sic post Alschefskium Hertzius edidit codices et optimos (MPL1) et deteriores sequens; olim edebatur continet, quod in H1 esse dicitur,

tenuitque Weissenbornius, quum recte sentiret nunquam sustineri aliquid (aut se sustinere) loco aut finibus dici; tumultus sustinetur ab eo, qui ei non cedit. Sed us ortum est ex extrema syllaba vocis præcedentis, quum Livius scripsisset: se tumultus tenet. Simillimo errore lib. XXV, 4, 6 ex ipsi sustulerint factum esse ipsius sustulerint, Dukerus vidit. Proximo capite § 5 ipse quoque nunc in eam inclino partem, quam Hertzius secutus est, ut potius præverti pro prævertisse scribatur (orto errore ex eo, quod præcedit, intervenisse et ex cepisse et consuluisse, quæ sequuntur), quam pro posse substituatur coss. (Opusc. Ac. II, p. 127). Coniecturam illam et Schellerus fecerat et ego significaram.

*Cap. 30, 4: Curæ fuit consulibus et senioribus patrum, ut imperium suo vehemens mansueto permitteretur ingenio. Non multis verbis refellam eam, qua vulgo utuntur, huius loci enarrationem, ut ad suo audiatur ingenio; utrumque enim certissimum est, neque dictaturæ aut huiusmodi institutorum ingenium appellari a Latinis, (locorum rerumque e terra natarum ingenia novimus,) neque ex dativo substantivi postea positi hic ablativum audiri posse. Debebat præterea huic suo contraria poni alius rei (viri) notio, cuius mansuetum esset ingenium. Sed refutationem supervacuam faciunt codices, in quibus omnibus (unum enim infimi generis Lips. 2 vix opus est nominatim excipere) scriptum est: ut imperio suo. Ex hoc efficitur facillime: ut imperi uis uehemens. Comparari inter se possunt aut ipsum imperium et ingenium aut aptius etiam imperii vis ipsa vehemens et eius, qui imperium accipit, ingenium mansuetum. Suo ortum est s littera cum prima sequentis vocabuli (u) conflata. Quæ ab aliis in eandem sententiam tentata Hertzius enumerat, a codicum vestigiis discedunt[1].

---

[1]) Paulo post c. 32, 9 quam emendationem Hertzius a se et Heerwagenio repertam scribit (consentientia pro consentiant),

Cap. 33, 7 ubi agitur de C. Marcio in Coriolos oppidum irrumpente, frustra, opinor, defendere editores student hanc verborum coniunctionem: cædeque in proxima urbis facta; neque tamen, qui corrigere voluerunt, probabilia excogitarunt. Mihi una vox (cædeque) suo loco mota et alieno inserta videtur, qua reposita sic decurret sine ulla offensione oratio: ferox irrupit in proxima urbis, cædeque facta ignem — ædificiis iniecit. (Cfr. prooemium p. 12.)

Cap. 36, 2 (in verbis, quæ T. Latinius in somnio audire sibi visus est) geminatis duabus litteris scribendum videtur: iret et (pro iret) ea consulibus nuntiaret, quod et in obliqua oratione sic dici solet (sublata rectæ vehementi brevitate) et quod alioquin non recte erigitur sono pronomen ea. Ne recta oratione quidem, interposito pronomine, diceretur: I, hæc nuntia, sed: I, nuntia hæc cet.[1]).

---

poterat etiam ab Ingerslevio sumi, quocum communicaveram; sed oblitus erat Ingerslevius nomen meum adscribere.

[1]) De c. 40, 8 quid sentirem, significavi supra p. 13. In eodem capite aliud in transcursu attingam. Multa in philologia mirabilia mihi accidunt. Inter ea pono, quod homo doctus et prudens, meliorum codicum sectator, Hertzius, quum in omnibus codicibus, quorum ulla est auctoritas (MPHlLl, Flor. S. Marci, Rottend , Helmst. apud. Gronov.) et in deterioribus etiam aliquot (Voss. 1, Leid. 2) scriptum sciret: non inviderunt laude sua mulieribus, ea structura, quam Quintilianus, Plinius, Tacitus secuti sunt, idque ab Alschefskio et Weissenbornio restitutum esset, ex deterioribus codicibus primum laudes suas revocavit (ortum ex geminatione litteræ s), deinde, quum intelligeret h. l. pluralem formam non recte poni, fortasse laudem suam scribendum esse putavit. Movitne eum Spaldingii iudicium, Livium inter veteres numerantis, quos Quintilianus (IX, 3, 11) scribat invideo hanc rem dixisse? Atqui Quintilianum, sive is Livium inter veteres numeravit, sive non numeravit, codices et optimi (Ambr., Turic.) et mediocres ostendunt non hanc rem, sed huic rei scripsisse (invideo felicitati alicuius). Invidere alicui aliquid, quod Quintilianum veteribus et Ciceroni præcipue assignare pu-

Cap. 41, 4 multas turbas multorumque conatus res parva movit, interpunctio non recte facta; omnia enim plana erunt, si sic scriptum fuerit: quæ (plebs) primo coeperat fastidere munus vulgatum; a civibus isse in socios. Ea ipsa vulgatio erat plebis iudicio. Isse habet P habuitque a prima manu R, in quo „quidam scripserat", hoc est, corrigendo effecerat esse, ut coniungeretur cum vulgatum, idemque in L1 est. Egisse quoque, quod habet M et ab R et ab ceteris discedens, ex isse ortum est.

Cap. 42, 10: motique ira numinis causam nullam aliam vates canebant — quam haud rite sacra fieri; qui terrores tamen eo evasere, ut Oppia, virgo Vestalis, damnata incesti poenas dederit. Non sane hoc contrarium timori populi denuntiationique vatum, sed vel maxime consentaneum; itaque prave tamen dicitur, quod senserunt fortasse editores Aldo priores, qui eam vocem omiserunt. Sed scribendum est tandem; significatur finis aliquando impositus diuturnæ animorum agitationi. Nihil frequentius permutatur. (Cfr. ad VIII, 10, 3.)[1]

*Cap. 45, 16. Omnium illo die, qua plebis qua patrum, eximia virtus fuit; Fabium nomen maxime enituit. Hoc Livius scripserat; addidit aliquis, ut nomen declararet, Fabia gens (Fabium nomen, Fabia gens

---

tant, adeo non dixerunt, ut id apud neminem omnino bonæ ætatis scriptorem prosæ orationis reperiri contendam. Nam apud Ciceronem Tusc. III, 2, 3 quid ex codicibus optimis efficeretur (ut nobis optime naturæ vim vidisse videantur), ostendi ante multos annos (ad Cic. Fin. p. 457) secutique sunt postea omnes.

[1]) Mendum permultis locis sublatum mansit et alibi et apud Hirtium de B. G. VIII, 19, ubi necessario scribendum est: Victi tandem (vulgo tamen) perculsique (hostes); proxime enim ante Hirtius eos animis concidisse et difficultatibus locorum circumventos dixit. Nec minus certum est, Quintilianum X, 6, 4 scripsisse: Eo tandem (non tamen) pervenit, cet.

maxime enituit). Livio ipsi qui id superaddere in mentem venire potuit? Nam nominis, quod proprie dicitur, a gente seiunctio, ut et nomen et gens enituisse dicatur, perinepta est. Notetur igitur additamentum codice archetypo antiquius aut in eo ortum.

Cap. 48, 6: Et alia bella aut præsentia instabant, ut ab Æquis Volscisque —, aut mox moturos se apparebat Sabinos semper infestos Etruriamque omnem. Sic Livius alia bella primo loco posuit, deinde aut subiecit, ut duo ad id substantivum verba accommodaturus; nec eum, omissa legitima orationis continuatione, in anacoluthon incidisse (quod rarissime facit omnino, in tam brevi quidem sententiæ complexu, nulla re orationis cursum perturbante, nunquam), satis declarant illis: aut præsentia instabant hæc accurate reddita: aut mox moturos. Itaque duæ litteræ (se) detrahendæ sunt: aut mox moturos apparebat Sabinos cet. Quod in priore parte sententiæ bella nominativo casu intelliguntur, in altera accusativo, sæpe dixi, id discrimen in neutris veteres, ubi præsertim perspicue distincta orationis membra essent, perobscure sensisse curasseve, quod maxime in sententiis relativis bimembribus intelligi potest (quod et a Crasso tactum est et Aristoteles adiunxit), de quibus exposui ad Cic. Fin. p. 659.

*Cap. 49, 4: Sex et trecenti milites, omnes patricii, omnes unius gentis, quorum neminem ducem sperneret egregius quibuslibet temporibus senatus, ibant, unius familiæ viribus Veienti populo pestem minitantes. Senatus non ducem habet, nisi si quando in certa aliqua re unius sententiam sequitur, nec, si hoc Livius diceret, unumquemlibet ex illis trecentis senatus principem esse potuisse, egregium senatum appellasset (nihil enim ad rem senatus laus pertineret) nec tempora, quorum in ea re nullum momentum esset, commemorasset; omninoque subineptum hoc est totum de unoquoque Fabio principatu senatus digno; illud apte dici ac sine ridicula exaggeratione poterat,

unumquemque ex his trecentis sex, senioribus iunioribusque, omnibus tamen nobilibus viris, senatorium locum tueri potuisse, ut, si non militum agmen, sed senatus ille fuisset, nihil quisquam in eo ad dignitatem requisiturus foret, militum autem manum eam fuisse, quæ ex meris ducibus constare videretur. Atque hanc sententiam a Livio Eutropius sumpsit (1, 14): qui singuli magnorum exercituum duces esse deberent; cuius imitatione nondum animadversa, ipsa me loci Liviani consideratio bis, multis interiectis annis, admonuit, ut scriberem: quorum neminem ducem sperneres, egregius quibuslibet temporibus senatus. Iam apparet, cur illa quibuslibet temporibus addantur[1]. (Senserat aliquid pravi subesse Tanaquillus Faber, homo acutus, qui pro senatus scribi voluerat exercitus, licenter profecto. Sunt quædam coniecturæ per se prorsus improbandæ et tamen non inepti iudicii indices.)

Cap. 51, 1 emendationem a me ad Cic. Fin. p. 537 propositam (quum hæc accepta clades est pro esset) Weissenbornius et Hertzius secuti sunt. Sed alia mihi in hoc capite multos iam annos hæret in animo suspicio, quam quoniam sedare et eiicere non potui, promam, sed subtimide nec ut cum ceteris, quas propono, coniecturis prorsus eodem loco haberi velim. Nam quod § 4 Veientes dicuntur velut ab arce Ianiculi passim in Romanum agrum impetus dedisse, id, quoniam reapse nulla fuit Ianiculi arx, quomodo intelligi debeat, obscurum non est. Sed pro eo, quod est: ab Ianiculo velut ab arce, dicaturne velut ab arce Ianiculi (quod magis alterius loci cum arce Ianiculi comparationem significare videtur), non iniuria dubitari posse credo. Itaque videndum puto, ne Livius hoc loco loquendi forma usus sit apud Græcos in particula ὡς, ὥσπερ fre-

[1] Hanc emendationem Hertzius ab Ingerslevio sumptam in textu posuit.

quentissima, qua præmisso cum præpositione nomini eius rei, quæ comparandi causa ponitur, nomen eius rei, de qua vere agitur, sine præpositione adiungitur (ὥσπερ ἐξ ἀκροπόλεως vel ὥσπερ ἐξ ἐρύματος τοῦ Ἰανικόλου), scripseritque: velut ab arce Ianiculo eodem significatu ac si scripsisset: ab Ianiculo velut (ab) arce. Sic enim interdum Latinos optimæ ætatis scriptores dixisse, ut non multis, ita certis tamen exemplis ostendi potest; opportunissima autem mutationi erat figura minime pervagata. Cicero Tusc. V, 32, 90: Quare ut ad quietum me venias, hoc est, ad me ut (ad) quietum (ὡς πρὸς σχολὴν ἄγοντά με, quamquam in Græcis, quæ Cicero vertit, paulo diductius scribitur: ὡς οὖν ἄγοντός μου σχολὴν ὧν οἱ πλεῖστοι ἕνεκεν ἀσχολοῦνται, παραγένου πρός με). Idem de rep. III fr. 1: non ut a matre sed ut a noverca natura editum, hoc est: a natura non ut a matre sed ut a nov. (οὐχ ὥσπερ ἐκ μητρὸς ἀλλ' ἐκ μητρυιᾶς τῆς φύσεως). Ovidius epist. (Heroid.) VIII, 110: Quaque licet, fugis sicut ab hoste viro, id est: a viro sicut ab hoste. Ipse denique Livius XXXIX, 28, 11: Eumenes tanquam ad Antiochum spoliandum me venit, ubi Drakenborchius e codice infimo contra ceteros omnes dedit: tanquam ad Antiochum ad spoliandum me venit; sed etiam spoliandum adAntiochum pertinet, hac sententia: ad me, tanquam ad Antiochum, spoliandum. (Weissenbornius spoliatum scribendum coniicit; deinde ad codicum scripturam fortasse tuendam locos aliquot adscribit ab hac re alienissimos, ut, quid ageretur, eum non animadvertisse appareat.)[1]) Sed quo dubitantius in hoc loco de mea suspicione dixi, eo vehementius et indignantius conquerar, proximo superiore versu per duo secula, si Bekkeri editionem excipias, retineri in Livii oratione

[1]) Apud Platonem de Legg. II, 639 B, ubi editur: ἐν τοῖς δεινοῖς ὑπὸ μέθης τοῦ φόβου ναυτιᾷ, scribendum est: ὡς ὑπὸ μέθης τοῦ φόβου ναυτιᾷ, timore tanquam ebrietate.

foedum mendum: post acceptam proximam pugnæ cladem, quod Gronovius certissima emendatione sustulerat: post acceptam proxima pugna cladem. Tantumne valuisse lineolam additam (præsertim præcedente acceptam[1]) et litteram e ex e sequenti ortam, ut tanquam Livianum ferretur pugnæ clades et proxima pugnæ clades et accepta proxima pugnæ clades? Atqui sequi admonent apud Livium (§ 7): hesterna felicitas pugnæ. Itaque quod incerta felicitatis notio definitur pugnæ nomine et simul adiectivum habet adiunctum, ideo pugnæ clades recte dicetur et Livium scribere potuisse statuemus primum verbi causa post expertam hesternam pugnæ felicitatem, deinde post acceptam proximam pugnæ cladem? Sed cur in uno loco exclamo, quum in tot tacendi mihi legem dixerim?

Cap. 56, 7: Is (Lætorius) — ipse in accusationem Appii familiæque superbissimæ ac crudelissimæ in plebem Romanam exorsus etc. Cogente usus loquendi lege scribendum esse, sublata præpositione: ipse accusationem exorsus, ante aliquot annos adnotavi (— antea enim me ut ceteros vitium fefellerat —), nec sententiam muto, quod adscribi video, nove hoc dictum esse pro eo, quod sit: in accusationem dicere exorsus (quod mihi quidem prorsus æque novum videtur: dicere in accusationem alicuius) aut orationem exorsus. Non poterat Livius in hanc novitatem incidere, quod præpositio in ab incipiendi verbis plane abhorrebat.

*Cap. 57, 3 prava interpunctione duritia quædam orationis nascitur (— elegantiam appellant —), in quam in hoc verborum et sententiarum ordine nemo incidere poterat. Livius omnia facillime sic decurrere voluerat: nihil relictum esse virium in medio; distractam laceratamque rempublicam; magis, quorum in manu sit, quam ut

[1]) Cfr. c. 45, 1 in M memoria pessimi proximi bello exempli pro proximo.

incolumis sit, quæri. Videat nunc mihi aliquis, quam erudite leviculus error exornatus sit a Gronovio, Drakenborchio, Weissenbornio, aliis. At proximo capite (58, 4) quod in his: Eadem in militia sævitia Appii, quæ domi, esse, liberior, quod sine tribuniciis vinculis erat, comma post infinitivum historicum aberat, Mauritius Hauptius, at qui vir! scribi voluit: domi, eoque liberior; Hertzius, restituta interpunctione, tamen coniectura non supersedit.

Cap. 59, 3: ut — satis tamen appareret, capi tantum castra militem Romanum noluisse; alii gaudere sua clade. Nec alii illi qui sint nec quid hic agat infinitivus historicus, intelligi potest; quid sententia postularet, vidit iam, qui in codice recentissimo (Portug.) alioquin supra scripsit, viderunt deinde post Perizonium Hauptius et Weissenbornius; sed nec aliter, quod ille tentat, a Livio sic dicitur præterea que longius a codicibus discedit, et alibi gaudere sua clade pro alioqui (X, 35, 7) barbarum est. (Longe diversum est, quod III, 14, 6 iuventus dicitur alibi, hoc est, in aliis rebus popularis fuisse.) Una littera mutanda est scribendumque: capi tantum castra militem Romanum noluisse, **alia** gaudere sua clade, hoc est, reliqua sua clade, excepta castrorum expugnatione, frequentissimo apud Livium vocis alius usu, cuius vel lexica exemplorum satis suppeditant.

*Cap. 65, 5 quum in codicibus (— nam duorum triumve infimorum ratio habenda non est —) scribatur: deinde, ut obtinentes locum vires ferebant, audent ultro inferre gradum, et quum Romani, qui in locum iniquum subeuntes telis hostium desuper iactis turbati pedem referre coeperant, deinde autem, hortante consule, obstinatis animis restiterant, aptissime dicantur locum obtinere, apparet de viribus stando ad novum conatum captis agi mendosumque esse ferebant, quoniam neque vires ferre dicatur, cui renovantur, neque vires quemquam stantem ferunt. Perlu-

stratis autem omnibus vix quidquam reperias, quod dici potuerit, nisi reficiebant, cuius verbi prima syllaba post vires facile excidere poterat. (Ante refecerant conieceram, in quod video etiam Weissenbornium incidisse. Imperfectum rem sensim factam significat.)

Lib. III.

Cap. 1, 5. Non minus a Livii usu quam a Ciceronis (de quo dixi Opusc. Acad. I p. 333—338 et ad libros de fin. p. 570) abhorrere videtur hæc trium (pluriumve) membrorum una serie et æquo gradu coniunctorum enumeratio: Antium, propinquam, opportunam et maritimam urbem, interposita inter sola extrema particula et (ac, atque). Nam et perpauci apud eum sunt huius generis loci, si cum frequentissima ita dicendi opportunitate et cum aliis tria plurave membra coniungendi modis (asyndeto particulave sæpius posita, maxime quidem apud Livium que — et) comparantur, et hi ipsi magnam partem nuper e codicibus emendati, ceteri fere ob alias causas aut perspicue emendandi aut dubii. Indicabo omnes, quos, quum non indiligenter attenderem, præter eum, quem præscripsi, adnotavi. III, 17, 3: Iuppiter optimus maximus, Iuno regina et Minerva, alii dii deæque obsidentur. Etsi paulo alius generis hic locus est, quod non subsistit enumeratio in Minerva, tamen vix dubitari potest, quin Livius hic ad eandem formam scripserit atque VI, 16, 2 et XXXVIII, 51, 8 (ad Iovem O. M. Iunonemque et Minervam ceterosque deos), quam tenuerunt etiam et Cicero pro domo c. 57, 144 et Valerius Max. V, 10 domest. 2, uterque ob aliam causam a Drakenborchio citatus[1]). IV, 42 init. Sex Tempanium, A. Sel-

[1]) IV, 3, 7 iniuria in hac re citatur; neque enim ibi una serie tria ponuntur; sed primum ad præcedentem condicionem hæc referuntur

lium, Sex. Antistium et Sp. Icilium. Duo postrema nomina in bonis codicibus sic scribuntur: et Antistium et Spurillium; apparet et ortum esse, quum et Antistium scriberetur et Spurillius pro uno nomine acciperetur. V, 13, 6: Apollinem Latonamque et Dianam, Herculem, Mercurium atque Neptunum. Quum paria deorum tribus lectis accubantium nominari debeant, Kreyssigius scripsit: Apollinem Latonamque, Dianam et Herculem, Mercurium atque Neptunum, transposito et. V, 25, 2 pro eo, quod antea edebatur: peti, feriri atque occidi, codices et boni et deteriorum plerique habent, quod nunc restitutum est: peti feririque atque occidi. VII, 21, 6: C. Duellius, P. Decius Mus, M. Papirius, Q. Publilius et T. Æmilius; ex T, ut alibi, ortum et; nam Weissenbornii artificio, plebeios a patriciis duobus enumerando separatos putantis, non utor. VII, 30, 23 (salutem, victoriam, lucem ac libertatem) duo sunt binarum vocum ordines, de quo genere alibi dixi. XXIII, 23, 3: Quæ immoderata fors, tempus ac necessitas fecerit, iis se modum impositurum. Apparet, nullo modo eodem loco, quo tempus ac necessitas habeantur in excusatione non servatæ legitimæ consuetudinis, haberi posse fortunam et casum nec cum illis (quæ eodem modo XXIV, 9, 10 coniunguntur: tempus ac necessitas belli) eodem ordine componi. Mendum arguit etiam singularis verbi numerus e cod. Put. (Colbert., Med.) restitutus, qui accommodari ad tria sic enumerata et copulata non potest, ad duo una notione comprehensa potest. Livius scripserat: Quæ immoderata **forsan** tempus ac necessitas fecerit, iis etc. Concedit M. Buteo ea, quæ non probat, fortasse tempore ac necessitate facta esse. (Forsan Livius etiam III, 47, 5 eodem modo, quo

---

graviter geminata: stare urbs hæc non poterit? de imperio actum est? deinde transitur ad novam interrogationem de comparatione plebeii consulis et libertini aut servi.

Cicero forsitan, cum perfecto coniunctivi ponit in coniectando de re præterita.)[1]) XXIV, 20, 5 edebatur: Compulteria, Telesia, Compsa, Melæ, Fulfulæ et Orbitanium; codices (Put., Med., etiam minus boni) habent, quod Weissenbornius edidit: Compsa, inde Fugifulæ et Orbitanium. XXIV, 21, 3: deinde libertatis restitutæ dulce auditu nomen crebro usurpatum, spes facta ex pecunia regia largitionis militiæque fungendæ potioribus ducibus et relata tyranni foeda scelera foedioresque libidines adeo mutavere animos cet. In uno hoc tertiæ decadis loco nullum ad vitiosam coniunctionem accedit aliud mendi indicium; aut et spes aut spesque scribendum[2]). XXVI, 36, 11: pro se quisque aurum, argentum et æs in publicum conferunt. Weissenbornius in bono codice (nescio quo) et argentum et æs scribi tradit. XXXII, 33, 16: Thebas Phthias, Echinum, Larissam et Pharsalum. Et in quattuor Drachenborchii codicibus et in Bambergensi omittitur et, recteque id sustulit Weissenbornius (in edit. Teubneriana). XXXV, 34, 4: Demetriadem, Chalcidem et Lacedæmonem. Copulam in Bambergensi omnibusque Drakenborchii codicibus omissam

---

1) XXIV, 10, 9 verba sic coniungenda sunt: nucem(?) in Sabinis publicamque viam, murum ac portam Gabiis.

2) Quam in hoc loco Weissenbornius secutus est Kindscheri coniecturam ex duabus Gronovii natam, ea probanda non erat tenendumque cum Creverio, quod supra posui, a cod. Put. una littera (militiatq) discedens. Potiores duces sunt, quos Livius § 1 magis impigros dixit; eorum fiducia erigebantur militum animi victoriam prædamque exspectantium. Ipsum, quod additur, fungendæ confirmat verum esse potioribus; nam si ducibus dativus esset (spes facta ducibus potioris militiæ), omitteretur fungendæ. Omninoque honoratioris fructuosiorisque militiæ promissio pertinet ad milites gregarios (velut XXXII, 23, 9 ad socios navales, qui pedibus stipendia merere cupiebant); altior inter duces gradus non ita significatur.

recte Bekkerus et Weissenbornius sustulerunt. XXXVI, 14, 11: Pharsalus, Scotussa et Pheræ. Recte iidem e Bambergensi: Pharsalus et Scotussa et Pheræ. XXXIX, 33, 1: Q. Cæcilius, M. Bæbius et Ti. Sempronius. Copulam in ed. Moguntina et quinque Drakenborchii codicibus omissam Weissenbornius delevit, natam ex t sequenti. Ita in decade quarta nullus relinquitur huius generis locus, quem non codices ipsi subtrahant. In quinta decade (cod. Vindobonensi) hæc obiiciuntur: XLII, 53, 6: descendit ad (Tripolin vocant) Azorum, Pythium et Dolichen incolentes. Omitto nunc verba transpositione turbata; ipsa nomina in codice sic scribuntur: adzovispytolumetdoscen; apparet, in tanta reliquorum depravatione etiam et incertissimæ fidei esse. XLII, 65, 14: Consulis latera tegunt Eumenes, Attalus et Misagenes, regulus Numidarum. Perspicuum est Misagenem a Pergamenis separari; sed illos Livius non ἀσυνδέτως nominaverat. Utrum Attalusque an et Attalus scripserit, non quæro. XLV, 26, 12: præsidia ex omnibus oppidis, arcibus et (arcivus est) castellis sese deducturum. Livius nihil scripserat nisi ex omnibus arcibus et castellis; ibi enim imposita præsidia oppida continebant; lector aliquis oppida præsidiis occupata præteriri non debere putavit. Qui hæc omnia libero animo consideraverit, quique animadverterit, in X, 9, 8 ex arduus atque — præceps addito interpretamento factum esse arduus, altus atque — præceps (vid. p. 28), non vereor, ne temere in suspicionem eum quoque, a quo orsus sum, locum vocari putet, in quo potius propinquam ad opportunam adscriptum ab aliquo iudico, qui declarare vellet, in quo posita esset opportunitas, quam in particula ipsa aut addenda aut altero loco detrahenda turbatum esse Weissenbornius quidem propinquam separare a duobus reliquis adiectivis conatur; sed id nec ordo verborum patitur (urbem extremo loco posito), nec notio propinquitatis et opportunitatis propius cognata quam opportunitatis et maritimi situs.

Cap. 5, 8: Ni T. Quinctius peregrinis copiis cum Latino Hernicoque exercitu subvenisset. In hac orationis forma, quod iam Drakenborchius, homo minime suspicax, vidit, nullis machinis effici potest, ne peregrinis copiis dativus sit, quibus auxilium latum sit, indicans. Atqui Romanis peregrinæ copiæ (quod tanquam triste ac memorabile verbis Livius signat), Latinus Hernicusque exercitus, subvenerunt. Tollendum igitur est cum, quod oscitans aliquis addidit. Nam quod Alschefskius appositione illud ante præpositionem additum putat, somnium est (quasi dicas: imperitis hominibus de Alschefskio et similibus); sequitur tamen Weissenbornius, adscripto etiam e libro XXXIX, 12: Bacchanalibus in sacro nocturno; poterat eodem iure comparare: Tarenti, in urbe locupleti; nam Bacchanalibus sine præpositione in tempore indicando ponitur.

Cap. 18, 1: Eadem nocte et Tusculum de arce capta — nuntii veniunt. Nihil Livius nec ante nec post dicit de iisdem nuntiis alio perlatis, quo et referri possit. Ortum id est ex geminatione litteræ præcedentis et sequentis, quemadmodum IV, 8, 4 pro custodiæque tabularum scriptum prave esse custodiæque et tabularum, Weissenbornius vidit, quam ipse coniecturam ante multos annos adnotaram. Eundem errorem in iisdem litteris commissum notavi olim in Ciceronis librorum de fin. codicibus vulgaribus II, 25, 84 (præclare et tuebere) et in Suetonii Claud. c. 37 (utraque et tophina pro utraque tophina).

*Cap. 19, 11: At enim — legem vos hoc anno perlaturos dictitatis. Tum hercule illo die, quo ego consul sum creatus, male gesta respublica est, peius multo, quam quum P. Valerius consul periit, si tuleritis. Ineptissime condicio particula tum graviter et breviter comprehensa et cum adversariorum minis connexa repetitur in fine periodi (si tuleritis), præsertim post adiunctam amplificationem illam: peius multo — periit, tanquam ad eam condicio pertineat. Pravum etiam verbum esse

tuleritis, Dukerus vidit, qui de qua re dubitaret, Drakenborchius non intellexit. Non, si tulissent tribuni legem, L. Quinctius peccatum in se consule creando fore dixit (— ferebant enim, nec id quisquam impedire poterat —), sed si pertulissent, quod minabantur. Hoc igitur ceteris addatur exemplum adnotationis, quæ declarandæ sententiæ causa adscripta esset, in codice archetypo inter Livii verba receptæ.

Cap. 21, 2. Quum in codicibus scriberetur: SC fiunt neque tribuni legem eo anno ferrent neque consules ab urbe exercitum educerent, non erat difficile intelligere, fiunt ex fit ut ortum esse facillimo errore; itaque sic iam in recentibus quibusdam codicibus coniectura scriptum est (Sigon., Havercamp., Oxon. aliquo); nam et uno senatusconsulto Livium utramque pactæ inter consules et tribunos concordiæ condicionem comprehensam putasse, non tam ex eo, quod sequitur § 1, quam ex tota narratione et rei natura, manifestum est, neque unquam Livius post impersonalem hanc dicendi formam SC. fit aut factum est, cuius novem exempla Drakenborchius adscripsit (potuit multo plura), coniunctionem omisit; (aliter paulo V, 50, 1 post rettulit et SC. facit omittitur ut, si codicibus credimus). Gronovius aliique inconsiderate contra dicendo effecerunt, ut pravum vinceret. Sed hoc in transcursu de alieno invento; illud meum, non minus parvum, Livium § 4 (in oratione L. Quinctii consulis) non scripsisse: plebs SC. in continuandis magistratibus solvit, sed: SC. continuandis, sine præpositione; nam in creandis magistratibus (bei den Wahlen) solutum est senatusconsultum continuando tribunatu iisdem hominibus (durch die Wiedererwählung). Erroris origo in MP perspicua est; nam quum scribi debuisset s. c. m. (senatusconsultum), factum est s. m. c. in, littera m ante c scripta, deinde suo loco in duas (in) soluta[1]).

---

[1]) Paulo post (§ 6) recte Weissenbornius post Klockium pro peccatis, quod librarius ad imitamini accommodavit, quum hoc pro

*Cap. 23, 7. Extrema huius capitis pars sic interpungenda est: Eodem anno descisse Antiates, apud plerosque auctores invenio; L. Cornelium id bellum gessisse oppidumque cepisse. Certum affirmare — non ausim. Omnia hæc apud plerosque (hoc est, ut Livius hoc vocabulo utitur, non paucos) auctores invenerat; de omnibus certam affirmationem cohibet, quod alii scriptores prætermittebant. Vulgo sic scribitur, tanquam defectionem apud auctores commemoratam invenerit, de L. Cornelio et oppido capto (quæ ubi invenerat?) affirmare non audeat. Res pusilla est; sed quoniam talia nobis corrigenda relicta sunt, ne in aliis quidem locis magni ponderis esse debet, quod nemo adhuc offendit[1]).

Cap. 27, 1, nisi quis demonstraverit, Livium, de Quinctiis, Fabiis, Manliis, Furiis narrantem, patriciam originem bellicæ virtuti contrariam putasse, negabo eum ita scripsisse: L. Tarquitium, patriciæ gentis, sed qui, quum stipendia pedibus propter paupertatem fecisset, bello tamen primus longe Romanæ iuventutis habitus esset, et illud gentisset (sic enim in codice archetypo scribebatur) ex gentis et litteræ s geminatione ortum dicam, quod in Voss. 1 legitur, recte emendatum. Video, quo utantur artificio, ut sed dictum putetur propter interposita illa de pedestri militia; sed neque id in hac orationis forma (sed qui, quum —, pedestris militiæ mentione post demum interposita,) procedit et omnia ab initio pertinent ad declarandum, quid in Tarquitio dignum tanto honore fuerit, non ad id, quod contrarium videri

---

indicativo haberet, peccate scripsit. Peccetis in simpliciter iubendo exhortandoque neque per se Latine dicitur neque ullo modo hæc copulari possunt: imitamini — et peccetis.

[1]) De c. 24, 10 dixi Opusc. Acad. II p. 221 secutique sunt Weissenbornius et Hertzius, ille tamen tentata aliqua pravitatis excusatione, de qua dixi in præfatione grammaticæ Latinæ tertium in Germania editæ p. XII.

posset. In eiusdem capitis § 6 suspicionem ponam dubitanter, ponam tamen. Nam quod sic scribitur: Inde composito agmine non itineri magis apti quam proelio, si res ita tulisset, legiones ipse dictator, magister equitum suos equites ducit, dubito, ipsene dux, qui exercitum ad progrediendum pugnandumve composuit, proelio aut itineri aptus recte dicatur; nam instructus, compositus, paratus dici potest, quia ea verba habitum ad tempus aliquod sumptum indicant, aptus, quum de homine dicitur, perpetuum habitum et ingenium significat. Nec placet absolute sic dici dictatorem et magistrum equitum composito agmine isse, quasi cavendum fuerit, ne dissolutum et disiectum habuisse putarentur. Videndum igitur, ne Livius scripserit: Inde composito agmine non itineri magis **apte** quam proelio, si res ita tulisset, cett., dativo ad adverbium accommodato, quomodo XXXI, 5 dixit: opportune irritandis animis. Similiter, conversa in aliam partem sententia, XXXVII, 21, 2 Macedones dicuntur abisse agmine ad iter magis quam ad pugnam composito.

Postremo ne id quidem omittendum, Livium in hoc libro bis, hoc capite § 3 et c. 63, 6 Martium campum appellare, quem alibi semper (in hoc ipso libro 10, 1 et 69, 6) cum aliis prosæ orationis scriptoribus campum Martium proprio certoque nomine appellat, sine ulla minima causa, quæ aut in sententia aut in orationis forma insit, inverso ordine (priore loco interposita etiam præpositione: Martio in campo, quasi ab alio campo distinguatur); nam quod Drakenborchius etiam II, 5, 2 Martium campum dictum esse admonet, eius quidem loci prorsus alia est ratio, in quo hoc nomen primum impositum traditur et in coniunctis nominibus Marti Martius figura aliqua orationis est. Non dubium videtur, quin Livius et hoc capite tantum in campo et c. 63 in campum scripserit, quemadmodum c. 69, 8 delata in campum, mota ex campo dixit, adiectivum a lectore aliquo supra scriptum in orationem venerit.

Cap. 28, 9: Ab consule ad dictatorem ire iussis (Æquis) ignominiam infensus addidit. Neque satis narrando distinguuntur gradus rei actæ, quos Livius ipse significat (hinc dictatorem, hinc consulem orare), et intolerabilis est orationis forma: ad dictatorem ire iussis addidit (dictator). Hanc molestiam creavit error in codice archetypo frequens, littera (I) semel scripta, quum bis scribi deberet: Ab consule ad dictatorem ire iussi; Is infensus ignominiam addidit[1]). Nam pro infensus, quod in M male scribitur insensus, non recte nuper e P edi coeptum est incensus, quod sic nude de graviore ira et odio quam pro communi hostis animo non dicitur[2]).

Cap. 33, 8 libet veteris emendationis memoriam intermortuam renovare. Livius in laudandis prioris anni decemviris hæc ponit: In unica concordia inter ipsos (qui consensus privatis interdum inutilis essét) summa adversus alios æquitas erat. Putant significari, non fac-

---

[1]) II, 58, 7 pro: omnes sua sponte in cod. arch. scriptum erat: omne sua sponte, inde in H1L1 (M a manu 3) factum: omnem sua sponte.

[2]) Cap. 31, 8 in margine ponam necessariam emendationem, quam quum ipse fecissem, a Klockio præceptam vidi. Nam quum tribuni egissent cum patribus, ut communiter legum latores et ex plebe et ex patribus creari sinerent, qui utilia utrisque ferrent, patres rem ipsam de legibus non aspernati narrantur, sed daturum leges neminem nisi ex patribus dixisse. Atqui de ferendis legibus agebatur (ac ne dubites, sequitur: quum de legibus conveniret, de latore tantum discreparet), neque ullæ unquam in rep. Romana datæ leges sunt (nisi si quis legem a se compositam alteri, ut pro sua ferret, dedit), neque id verbum de ea re (de vera in rep. lege) ab Romano homine positum est ponive potuit, quod ab institutis et notionibus Romanorum longissime abhorrebat. Itaque Drakenborchius, ne cogeretur l pro d scribere (laturum leges), a Virgilio iura data advocavit et ea defensione ceteris satisfecit.

tum esse, quod timeri posset, ne concordia inter ipsos in conspirationem de mutuis commodis iuvandis degenerans aliis noceret. Sed id illo modo (interdum esset) significari nequaquam potest; aliud est enim: bisweilen sein würde aut möchte (quod verba significant), aliud: leicht hätte werden können. Deinde in hac sententia prave diversis nominibus iidem homines significantur, privati et alii, et omnino perversa et inutiliter, interposita illa sententia, occupatur id, quod sine ea multo gravius et prorsus perspicue dicitur: in unica concordia inter ipsos summa adversus alios æquitas erat. Nihil in hanc sententiam recte includi potest nisi huiusmodi aliquod additamentum, ad laudem augendam pertinens: quod non semper fit, aut simile. Nimirum alio pertinet privatorum, qui magistratibus contrarii sunt, et eius, quod interdum fiat, mentio. Hoc enim Livius dicit, quum tanta esset inter decemviros concordia, ut, etiamsi privatorum hominum fuisset, timeri posset, ne inutilis ac periculosa foret, non modo in decem magistratum eundem gerentibus, tamen summam fuisse adversus alios æquitatem. Hoc intellexit, quicunque primus scripsit, quod A. Robortellum contra Sigonium defendisse video: qui consensus in privatis interdum inutilis esset (eine Uebereinstimmung, die selbst bei Privatleuten bisweilen bedenklich sein möchte).

Cap. 37, 2: Primores patrum odisse decemviros, odisse plebem; nec probare, quæ fierent, et credere haud indignis accidere; avide ruendo ad libertatem in servitutem elapsos iuvare nolle, cumulare quoque iniurias, ut tædio præsentium consules duo tandem et status pristinus rerum in desiderium veniant. Prorsus incredibiliter primores patrum, qui oderant decemviros et, quæ fierent, improbabant, cumulasse ipsi iniurias decemvirorum narrantur, hoc est, auxisse alias addendo; nec profecto in desiderium venturus erat pristinus status et consulatus, si plebeii primores patrum, qui consules futuri erant et plurimum, si pristinus status redisset, potentiæ habituri, iniurias decemvi-

rorum cumulantes viderent. (Si quis cumulare interpretari conabitur oratione augere, neque id verbo significatur neque primores patrum cum plebeiis sermones conferebant neque hoc ullo modo particula quoque tanquam gravius priori illi iuvare nolle adiungi poterat.) Tantum aberat, ut patres plebem avide ruendo ad libertatem in servitutem lapsam iuvare vellent, ut gravius etiam non suis, sed decemvirorum iniuriis opprimi eam cuperent, sic desiderium consulatus et pristini status oriturum rati. Ea sententia efficietur una littera mutata: in servitutem lapsos iuvare nolle, **cumulari** quoque iniurias, ut cet. Nam ex nolle in altero membro sumitur velle notissimo in contrariis membris orationis loquendi usu; poterat addi adversativa particula: iuvare nolle, sed cumulari quoque cet. (Cic. pro Rosc. Am. 26, 71: Noluerunt feris corpus obiicere —; non sic nudos in flumen deiicere etc. N. D. 1, 7, 17.)[1])

Cap. 38, 10. Perventum est ad vulnus grave et profundius latens, quod tamen manifestis indiciis arguitur. Qui fuerit, vocatis tandem aliquando a decemviris senatu, animorum plebis habitus, qui sermones, sic describitur: — — curiam inde ac solitudinem circa decemviros intueri, quum et ipsi, consensu invisum imperium, et plebs, quia privatis ius non esset vocandi senatum, non convenire patres interpretarentur; iam caput fieri libertatem repetentium, si se plebs comitem senatui det et, quemadmodum patres vocati non coëant in senatum, sic plebs abnuat delectum. In illis iam caput fieri libertatem repetentium unus, quod sciam, Sigonius hæsit, quæ multis modis vitiosa sunt. Nam neque ulli erant libertatem repetentes, omnibus hactenus torpentibus et tacite libertatem desiderantibus aut inani sermone, nec ma-

---

[1]) Eodem cap. § 7, cui loco explicando miras machinas adhibent, vera est prior I. Perizonii coniectura, qua tollentis, ortum ex prava geminatione sequentium litterarum.

gis caput repetentium, quod de duce intelligitur, repertum ullum erat, (neque enim senatus universus caput repetentium dici ullo modo poterat, quæ appellatio ad unum aliquem hominem pertinet, ut caput capitave coniurationis dicuntur), nec caput aut dux fit. Breve faciam. Nondum de homine agitur, sed de rei agendæ initio ac spe. Itaque partem aliquam veri Sigonius vidit, qui scribi voluit: iam caput fieri libertatis repetendæ (debebat saltem propius: libertatem repetendi); suam enim, opinor, coniecturam veteri libro tribuit. Sed caput de initio rei agendæ nunquam dicitur et in repetentium plus latet quam repetendi. Scripserat Livius: iam **patefieri** libertatem repetendi **uiam**, si se plebs cet. Antiquissimum mendum coalescentibus verbis repetendiuiam natum, deinde interpolando occultatum est[1]).

*Cap. 40, 7: Alia sententia, asperior in speciem, vim minorem aliquanto habuit, quæ patricios coire ad prodendum interregem iubebat. Censendo enim quoscunque magistratus esse, qui senatum haberent, iudicabat, quos privatos fecerat auctor nullius SCi faciendi. Locus hic et emendare et enarrare conantium studiis celebratus est, quorum tamen nemo effecit, ut tolerabiliter appellarentur illi quicunque magistratus; nam: iudico te quemcunque magistratum esse pro eo, quod est: iudico te magistratum esse, qualis-

---

[1]) Cap. 39, 4 quod disputaturus eram, appellatos mala manu additum esse, Weissenbornio in mentem venisse video. Auditur appellari. Præter rationem grammaticam necessariam (— debebat enim dici: quo Romulus deincepsque reges appellati sint —) manifesto interpolationem sententia arguit; neque enim ad rem pertinet, reges tum, quum essent, regio nomine appellatos esse, sed ut ostendatur, non ipsius nominis homines pertæsum esse, demonstratur, nunc quoque et in Iovis appellatione et in Romuli ceterorumque regum mentione et in sacris retineri nomen tanquam honorificum.

cunque es, nugæ meræ sunt; si posset ulla ratione ita dici pronomen (quod non potest), significaretur: censeo in te uno omnes magistratus inesse. Neque ei sententiæ, quam Andreas Schottus esse debere vidit, satisfacere nudum censendo, Dukerus recte animadvertit; sed id, quod desideratur, non explet ita aut hoc, quod ille requirebat. Una littera restituta, quam pronominis ad vicinum substantivum prava accommodatio corrupit, efficitur verum: Censendo enim quodcumque, magistratus esse, qui senatum haberent, iudicabat: Denn durch das Votiren, welche auch immer der Inhalt des Voti war, erkannte sie an (dadurch, dass man, was auch immer, votirte, erkannte man an). Sed plura de hoc capite dicenda sunt. Nam paulo post (§ 9) L. Cornelius Maluginensis, qui occulte decemviros tuebatur, dictitasse narratur, mirari se, quonam fato incidisset, ut decemviros, qui decemviratum petissent, aut socii aut hi maxime oppugnarent. Quid esset in his pravi, senserat Glareanus aliqua ex parte et duobus modis enarrando aperuerunt Drakenborchius et Weissenbornius, quorum ille tria genera oppugnantium distingui putat, nec videt maxime necessario cum oppugnarent coniungi (neque enim admirabile erat, quod competitores et socii eorum decemviros oppugnarent, sed suspiciosum, quod hi maxime), tum, ut socii omisso eorum feratur, tamen non intelligi, qui sint illi et cuius rei socii, postremo prorsus ridicule tertio in genere poni sive hos sive hos maxime, quasi inter hos, qui oppugnantes demonstrantur, priora duo genera oppugnantium non sint; Weissenbornius autem recte intellexit unum cum invidia et suspicione commemorari decemviros oppugnantium genus, eorum, qui ipsi decemviratum petissent; sed dum hos aut socios aut maxime oppugnasse vult, præterquam quod socius oppugno nihil prorsus est nec socii aut maxime recte copulantur, sed socii aut principes (quorum tamen principes priore loco ponendi erant), fingere ipse cogitur alios nescio quos oppugnandi principes, quorum hi socii fuerint. Omnia recta erunt adhibita facillima

et certissima emendatione: ut decemviros, qui ipsi decemviratum petissent, aut soli aut hi maxime oppugnarent. Ea demum recte contraria inter se referuntur. Restat in eadem L. Maluginensis oratione aliud mendum (§ 11); sic enim apud Drakenborchium scribitur: ceterum neminem, maiore cura occupatis animis, verum esse, præiudicium rei tantæ adferre. Sibi placere, de eo cet. Id pravum esse et ordo verborum arguit, neminem inepte in initium sententiæ retracto, et verbi pravitas (nihil est enim adferre præiudicium rei) et codices, in quibus omnibus, quorum quidem aliqua est auctoritas (MRPHIL1, cet.), scriptum est auferri; quamquam quod hoc ipsum Weissenbornius in editione Teubneriana tenuit, Hertzius autem inde: neminem præiudicium rei tantæ auferre effecit, non minus quam adferre vitiosum est; nam auferre præiudicium is demum dici potest, qui victor a iudice discedit cum sententia sibi ad rem postea iudicandam utili, cuius nihil simile h. l. cogitari potest. (In altera editione Weissenbornius scripsit: ceterum minime — verum esse præiudicium tantæ rei auferri, relicto eo, quod maxime pravum erat, mire præterea minime et verum distractis.) Viam veri inveniendi ostendit antiquissimum vestigium in cod. M servatum, in quo a prima manu non neminem, sed nemini scriptum est, quod altera manus in illud mutavit. Scripsit Livius: Ceterum — **etenim**, maiore cura occupatis animis, verum esse, præiudicium tantæ rei **haut fieri**, — sibi placere etc. Ex haut, quod in cod. archetypo scribi solitum esse, M et P ostendunt, sæpissime ortum est aut (ut in P c. 43, 4 aut inultum).

Atque hæ quidem tres prorsus certæ emendationes sunt; illud difficilius ad persuadendum, quod in hoc capite supra § 2, ubi editur: oratio fuit precibus quam iurgio similis, scribendum dico, quemadmodum primum, ut videtur, in editione Ascensiana a. 1513 coniectura emendatum est: similior, retractis litteris, quæ propter sequens orantis omissæ

sunt. Nam quod magis omitti dicitur, frustra quæras, ubi Livius in tali orationis forma (adiunctis proxime ad ipsum adiectivum rebus comparatis) ita dixerit; habet enim hæc licentia suas causas, suos fines. Equidem ne de XXIII quidem 43, 13 aut XXVIII, 44, 9 suspicionem excludo. Postremo (subeunda enim, veritate cogente, audaciæ reprehensio est) § 5 verum esse posse nego, quod scribitur: quum aliud, præterquam de quo rettulissent, decemviri dicere prohiberent, Claudium interpellandi verecundia fuit; hæc enim sic dicuntur, tanquam ipsum Claudium (de eo enim agitur) prohibuerint nisi de re relata dicere. Nam quod adscribitur Germanice: sonst, bei den übrigen, non potest omitti id, in quo ipsa sententia vertitur. Manifesta sententiæ ratio et contrariorum figura postulat, ut scribatur: quum alios, præterquam de quo rettulissent, decemviri dicere prohiberent, Claudium interpellandi verecundia fuit.[1])

Cap. 50, 10 (ubi de togatis agitur, qui post cædem Virginiæ ex urbe in castra venerant): eadem illa (quæ in urbe accidissent) querendo docendoque, quanto visa quam audita indigniora potuerint videri. Quum rem atrocem, cui ipsi interfuimus, aliis narramus, docemus eam oculis subiectam quam auditam indigniorem aut visam esse aut necesse fuisse videri; potuisse videri indigniorem, nihil est, quod doceamus, quoniam id ad rem nihil pertinet et per se intelligi-

---

[1]) Cap. 44, 8 recte Ingerslevius orationem sic descripsit: Vocat puellam in ius. Auctoribus, qui aderant, ut sequerentur, ad tribunal Appii perventum est. Postulat assertor; concedentibus adversariis, fit, quod postularat. Cap. 49, 6 quod ipse scribendum conieceram: Agitatus deinde consiliis, ad quæ ex omni parte adsentiendo multis auctoribus trepidaverat, senatum vocari postremo iussit, postea a Strothio occupatum vidi. In codicum scriptura (etsi at que reapse non differt ab ad quæ) perversissima est orationis progressio, perversissimum plusquamperfectum.

tur. Itaque absurdum est potuerint, quod quum Weissenbornius aliqua ex parte sentiret, fecit, quod sæpius, quam vellem, in talibus facit, ut occultet difficultatem enarrationis aliqua specie, locis quibusdam quasi similibus adscriptis, in quibus, si diligentius attenderis, nihil est simile. Nam potuerint interpretatur: es liege in der Natur der Sache; atqui vertendum plene erat: es liege in der Natur der Sache, dass es habe — können, quod ridiculum est; requiritur enim: dass es habe — müssen. Quod autem comparat II, 16, 6: ut diu nihil inde rebellionis timere possent, id hanc habet sententiam: ut liceret diu rebellionis metu supersedere. Nihil igitur in eo loco huius simile; reliqua non persequor. Scripsit Livius: quanto — indigniora **oportuerit** videri; quum o intercidisset ob præcedentem vocalem, natum potuerint. Dici autem oportet de ea, quam logicam appellamus, necessitate, constat, etsi exempla in lexicis cum alius generis locis confunduntur, in quibus significatur, quid requiratur. Sed illa, quam dico, significatio, præter Plauti Poen. V, 2, 70 et Cistellar. IV, 2, 51 et Lucret. I, 1074, est etiam apud Horatium Satir. II, 6, 52. Eodem modo dicitur debere non solum apud Lucretium sæpius (I, 233, 291, 546, III, 758, IV, 654), sed etiam apud Ciceronem de imp. Pomp. 10, 28 et apertius Verr. IV, 28, 65 et pro Mil. 19, 51. Mendum idem, quod hinc sustuli, insidet in Ciceronis orat. pro dom. 5, 11, sed alio auctum; nam pro eo, quod editur: certe consules causam suscipere, certe senatus aliquid consilii capere potuit, scribendum est: certe senatum aliquid consilii capere oportuit. (De quum — simul in hoc loco posito valde dubito vereorque, ne quum a mala manu sit.)

Cap. 52, 2 quam grave vulnus esset quamque respueret quorundam occultandi eius magis quam sanandi conatus, dixi in Opusc. Acad. II, 235; quæ nuper tentata sunt, refellere omitto; ipse medicinam afferre plenam et certam nequeo; tantum tamen video, postrema sic scribenda esse: ne (ex sine),

restituta [trib.] potestate, redigi in concordiam res nequeant, agique de cura et timore patribus iniiciendo, ne, si illis diutius tergiversantibus plebs ipsa sibi consuluerit et tribunos per se creaverit, omnis tollatur concordiæ restituendæ spes. Sed utrum in hanc formam oratio Livii concepta fuerit: verituros que (patres), ne, an in hanc: cessurosque, ne etc.; non definio, nedum de ipsis verbis quidquam affirmem. Subiectum infinitivi (sciturosque) patres esse, ne quis dubitet, patet ex eo, quod ad admoniturum auditur eos.

*Cap. 56, 5: Nec in tribunicio auxilio Appius nec in iudicio populi ullam spem habebat; attamen et tribunos plebis appellavit et — arreptus a viatore, Provoco, inquit. Aut ac tamen scribendum aut potius at tollendum, ex syllaba præcedenti ortum.

Cap. 56, 12 (in oratione Appii): Quod si tribuni eodem foedere obligatos se fateantur tollendæ appellationis causa, in quam conspirasse decemviros criminati sint, at se provocare ad populum. Scribendum esse: eodem foedere —, in quod, tam est apertum, ut mirere, nemini in mentem venisse. Ac ne quis figuram aliquam comminiscatur, qua relativum ab eodem seiungi possit (— etsi fieri id nullo modo potest —), addam, ridicule dici conspirare in appellationem; nam quod tollendam audiri volunt, quis unquam eiusmodi figuram novit, ut gerundivum substantivo adiectum audiatur ad pronomen relativum subiectum (quasi dicas: oppugnandæ urbis causa, in quam veni esse in quam oppugnandam)? Tum ne hoc quidem Latinum est conspirare in rem faciendam, sed ad rem fac. Confitendum igitur, opinor, erit, pronomen a librario errore ad proximum nomen accommodatum esse. Vid. prooem. p. 10 sq.

Cap. 61, 12: Iam Horatius eos (milites) excursionibus sufficiendo proeliisque levibus experiundo adsuefecerat sibi—fidere. Nihil esse sufficere militem

excursioni (active), omnes fere confitentur; sed quod Dukero suadente sufficiendo intransitive de ipsis militibus excursionum labori et periculo sufficientibus accipitur, non solum per se durissime gerundii ablativus ad obiectum sententiæ activæ refertur (alius enim generis sunt, quæ Weissenbornius citat), sed prorsus evertit illum interpretandi conatum adiunctum proeliisque experiundo. Venit in mentem, Livium scribere potuisse excursionibus subigendo, hoc est, exercendo et durando, quemadmodum homines subacti ac durati bellis dicuntur XLII, 52.

Cap. 62, 3 (in oratione Horatii consulis ad milites) editur nunc auctoritate codicum RM: id consilii animique habiturus sum, quod (M quos) vos milites geritis. Omitto inanem repetitionem vocis milites (post § 2 vos, milites); molestior est pravitas temporis; neque enim cum habiturus sum convenit geritis; sed multo gravius est orationis et sententiæ vitium; nam (præterquam quod idem dicendum erat) neque consilium geritur neque consul Romanus unquam dicturus erat, se id consilii habiturum, quod milites sive gererent sive haberent. Livius scripsit: quod vos mihi feceritis, hoc est, quod intellectus et æstimatus vestrorum animorum habitus mihi ipsi subiecerit. Ea scriptura primum permutatis litteris c et g (ex quo sæpissime confunduntur egi, ieci, legi, feci, similia) leviter corrupta est; dein fe cum mihi coaluit, ut milites nascerentur. In codice archetypo scripturam ambiguam fuisse, patet ex eo, quod in L 1 est: quod uos mihi tetegeritis (non profecto corrigendo natum, sed propius primo mendo mihi fegeritis), in H1 et aliis: quod uos tegeritis, omisso mihi; in Parisino fueritne: quod uos mihi effeceritis, dubium videtur; in aliquot deterioribus (Voss. 2, Harl. 2, fragm. Hav., Gaertn., Klock., Port. apud. Drak.) ea scriptura est, coniectura, ut opinor, inventa, veritati proxima; ipsum feceritis Gronovius in Gudiano fuisse dicit nec tamen, quod mirere, tenuit. Facit

aliquid mihi animum, non efficit. Vid., si tanti est, quæ ad XXXI, 18, 4 dicentur.

*Cap. 64, 3 (ubi agitur de tribunorum plebis consilio et sibi et consulibus magistratum continuandi): Consensum patrum causabantur, quo per contumeliam consulum iura plebis labefacta essent; quid futurum nondum firmatis legibus, si novos tribunos per factiones suas consules adorti essent? Quemadmodum tribunorum nomini adiectivum additur (novos), sic necessario consulum nomini addendum erat; nam alios consules timebant (aut timere videri volebant). ingenio diversos ab iis, qui nunc essent, plebi grati. Deinde prave factiones plurali numero dicuntur; qui enim timebantur consules, uni plebis adversariorum factioni dediti per eam unam aggressuri tribunos erant; altera senatus factio lenior et Horatii Valerioque favens non sane suspecta erat. Quamquam hoc quoque pravum est; neque enim consules, qui imperium, potestatem, lictores habebant, per factiones. sed factio omnia ad patricios trahens per consules tribunos adoritura videri poterat. Postremo apparet (ex verbis: consensum patrum causabantur), tribunos de patriciorum consiliis loqui, ad quæ exsequenda illi consules alios quærerent, non de consulibus factiones incitantibus. Manifestum est igitur, Livium scripsisse: si novos tribunos per **factionis suæ** consules (popularibus et bonis, Valerio Horatioque, contrarios) adorti essent. Apparet, ad præpositionem proximi nominis casum accommodatum esse (vid. prooem p. 10); quid, quod in cod. archetypo vestigium veri videtur mansisse? nam in M a prima manu est factionis. (Cum suæ factionis hominibus XXXIV, 21, 4; ibd. 48, 2; consules vestrarum partium hoc libro c. 67, 9.)

Cap. 65, 6: affirmantes (consules), urbano quoque otio foris omnia tranquilla esse, per discordias civiles externos tollere animos. Debebat dici: urbano otio foris quoque, nec ulla est mutati ordinis excusatio;

sed quoque non transponendum est, sed delendum, ortum ex iis, quæ subiiciuntur: cura pacis concordiæ quoque intestinæ causa fuit, ubi recte ponitur, inverso rerum ordine.

Cap. 67, 6 (in oratione T. Quinctii Capitolini consulis): Non illi (Æqui et Volsci) vestram ignaviam contempsere nec suæ virtuti confisi sunt; quippe toties fusi fugatique, castris exuti, agro multati, sub iugum missi et se et vos novere. Discordia ordinum est venenum urbis huius, patrum ac plebis certamina; dum nec nobis imperii nec vobis libertatis est modus, dum tædet vos patriciorum, hos plebeiorum magistratuum, sustulere illi animos. Non recte ex eo ipso, quod tæderet plebem patriciorum magistratuum, patricios plebeiorum, nec ex nimio patriciorum imperii amore, plebeiorum libertatis, Æqui et Volsci sustulisse animos dicuntur; (neque enim ad eos illa pertinebant;) propter certamina ex illis studiis orta rebellare ausi erant. Itaque Clericus, quem Kreyssigius secutus est, sic orationem distinxit, una littera addita: Discordia est venenum urbis huius; patrum ac plebis certamina, dum — magistratuum, sustulere **illis** animos, ut illa dum nec nobis cet. ad certaminum causam et naturam indicandam addantur. Verum eo magis apparet, quam perverse inter hæc et superiora illa: non illi vestram ignaviam contempsere — et se et vos novere interiiciatur sententia illa de discordia ordinum urbis Romanæ veneno; neque enim de reipublicæ statu, ingenio, malis universe agitur, sed quid Æquis et Volscis animos fecerit. Ni fallor, ut in extrema sententia una addenda littera (illis pro illi), sic initio una detrahenda est, ut sic decurrat oratio: Discordia ordinum **et** venenum huius urbis, patrum ac plebis certamina, dum — magistratuum, sustulere **illis** animos. Ceterum non dubito, quin recte in tribus codicibus interpolatis Drakenborchii et in editionibus a Frobeniana usque ad Drakenborchianam scri-

batur: vos patriciorum, nos (non hos) plebeiorum. Præcedit: nec nobis imperii nec vobis libertatis. Sequitur in eadem oratione (§ 9): Tribunos plebis creare iterum voluistis; creastis; consules facere vestrarum partium; etsi patribus videbamus iniquum, patricium quoque magistratum plebi donum fieri vidimus. Sic primum interpungenda oratio, ut appareat (quod Drakenborchius vidit), ad facere audiri voluistis, deinde addi, huic voluntati cum patriciorum incommodo concessum esse. Nam si quis sic, ut vulgo describuntur, verba coniunxerit (videbamus iniquum patriciis, consules facere vestrarum partium), ut alia omittam, id saltem non vitabit, quin facere pro vos facere vitiosum sit. Sed non minus vitiosa est hæc verbi esse omissio in sententia impersonali ex adiectivo et verbo est: video iniquum patribus. Addo, non recte iniquum dici patribus, hoc vel illud fieri, pro eo, quod est: iniquum in patres; nam iniquus cum dativo non dicitur nisi de persona aut de re certa, quæ alicui officiat (ut locus iniquus alicui est aut tempus similiave). Rectissime igitur P a prima manu, H1L1, quorum consensus h. l. auctoritatem codicis M vincit, iniquos habent: etsi (consules illos vestrarum partium) patribus videbamus iniquos, patricium quoque cet.

Extremo capite nihil ex iis placere potest, quæ excogitata sunt ad hanc orationis perturbationem in brevissimo et apertissimo sententiæ ambitu defendendam: Esquilias quidem ab hoste prope captas et scandentem in aggerem Volscum hostem nemo submovit; nec corrigendi conatus ullam habent probabilitatem. Excidit verbum aliquod[1]).

[1]) Cap. 71, 7 in his: mirari se, quonam more Ardeates Aricinique, cuius agri ius nunquam usurpaverint incolumi Coriolana re, eum se — — intercepturos sperent, recte Klockius scribi voluit quonam ore. Quæritur recte, quonam more aliquid fiat; quonam more aliquis intercep-

Lib. IV.

Cap. 2, 4 (in consulum apud patres oratione): Maximum Romæ præmium seditionum esse; id et singulis universisque semper honori fuisse. Reminiscerentur (senatores), quam maiestatem senatus ipsi a patribus accepissent, quam liberis tradituri essent, ut, quemadmodum plebs, gloriari possent auctiorem amplioremque esse. Finem ergo non fieri nec futuram, donec cet. Sic nunc edunt, Dukeri coniecturam lenissimam profecto sequentes (possent pro posset), quæ unius codicis Bambergensis testimonio confirmari traditur; nam in codicum scriptura: ut, quemadmodum plebs gloriari posset, auctiorem — esse, expediri oratio nequit. Sed sententia adeo manifesto prava ex illa coniectura nascitur, ut id ne Alschefskium quidem fugerit. Sic enim hæc dicuntur, quasi consules senatores cohortentur ad maiestatem senatus augendam et amplificandam. Sed ea cohortatio primum ex memoria imminutæ sensim hac ipsa ætate seditionibus senatus auctoritatis (id enim consules querebantur) duci non poterat; omninoque potest aliquis reminisci iuberi, quam maiestatem acceperit a patribus, ut eam augeat; addito autem hoc: et quam liberis traditurus sit (in quo et aucta et imminuta intelligi potest), inepte adiungitur illud de gloriatione. Deinde ea cohortatio ad id, de quo agitur, nullo modo pertinet. Qualis est enim hæc sententiarum progressio? „Romæ semper maximum seditionum præmium fuit. Reminiscimini, quam maiestatem acceperitis, ut eam auctam gloriari possitis. Finis **ergo** non fit (seditionum).“ Apparet, consules comparari iubere, quid hac ætate in senatus maiestate factum sit, quid contra in plebis opibus, et inde illam de seditionum præmiis (quibus plebs creverit) sententiam confirmare. Itaque sic

---

turum se aliquid fraudaturumque alterum speret, ridicule quæritur; neque enim intercipiendi aliena fraudandive ullus est mos.

scripsit Livius: Reminiscerentur (ex altera parte), quam maiestatem senatus ipsi a patribus accepissent, quam liberis tradituri essent; (ex altera parte) quemadmodum plebs gloriari posset auctiorem amplioremque se esse. Finem ergo non fieri. Nec mea hæc est emendatio, sed ab aliis iam tentata, qui et in codice uno et altero deteriori se (alio loco) addiderunt et pro ut (quod ego delevi, natum ex duabus extremis litteris verbi essent) et scripserunt, quod etiam Tan. Faber alicui in mentem venisse narrat. (De ut ex nt præcedenti orto cfr. VIII, 28, 3.)

Sequitur in eodem capite (§ 13) eademque oratione hic locus: Quid eam vocem animorum non plebi Romanæ, sed Volscis et Æquis et Veientibus allaturam? nonne Canuleio duce se speraturos Capitolium atque arcem scandere posse, si patribus tribuni cum iure ac maiestate adempta animos etiam eripuerint? Consules paratos esse duces prius adversus scelus civium quam adversus hostium arma. Apparet, languidissime illam condicionem: si patribus — etiam eripuerint adhærere vehementi interrogationi ex superioribus aptæ. Verum non solum languida hæc sunt, sed prorsus perversa. Hostium enim spem incitabat Canuleii vox tantum non ducem se iis profitentis, neć ea spes in eo vertebatur, de quo hostes nihil audituri erant, utrum tribuni animos patribus eripuissent necne. Non minus perverse huic interrogationi et condicioni subiicitur tanquam consequens consulum promissum condicioni illi prorsus contrarium: Consules paratos esse etc. Debebat saltem dici: Sed consules etc. Omnia hæc vitia una littera mutata et oratio melius distincta sanabit: nonne Canuleio duce se speraturos Capitolium atque arcem scandere posse? Ni patribus tribuni — animos etiam eripuerint, consules paratos esse duces etc. Recte a reprehensione detestabilis consulum sententia vocis oratio convertitur ad

exhortationem: si modo animi patrum fracti non sint, non defuturos iis duces ad remp. vindicandam[1]. Paulo ante, § 10, ubi in codice archetypo fuit: finem non fieri posse in eadem civitate tribunos plebis et patres esse, admodum vereor, ne casu aliquo ex superiore loco (§ 4) hic repetita sint verba: finem non fieri, sublato non ante posse, scribendumque sit: — iterum concessum esse. Non posse in eadem civitate cet.

Cap. 4, 9: Cur enim non confertis, ne sit connubium divitibus ac pauperibus? Quæ sit sententia, et per se apparet, et ostendit, quod sequitur (§ 11): Cur non sancitis, ne etc.? Verum alienum prorsus ab hac significatione est conferendi verbum. Itaque Drakenborchius et post eum alii enarrant simul et eodem tempore ferre. Sed præterquam quod ipsi confitentur, nunquam sic positum legi pervagatissimum omnium verbum, obliviscuntur, primum conferre, si ita diceretur, significare debere simul (plures aut cum aliis) ferre, non simul aliud, deinde nihil huiusmodi fingi posse in certi et legitimi usus verbo (technicum appellant); nisi forte etiam conscribo et condico esse scribo, dico præterea et similia fingimus. (Nihilo meliora Ernestius ad Suet. Claud. 38.) Scripserat Livius: Cur non fertis, ne etc. Ut aliquoties ex non con natum est con, altera syllaba extrita (de quo genere dicam ad XLIV, 27, 1), sic interdum ex non aut con geminatione natum est non con, velut apud Ciceronem Tusc. V, 33, 94 non contemnunt scribebatur pro contemnunt, quod Tregderus me auctore restituit, et pro Cæc. 24, 67 pro antea commemoravi omnes codices habent prave: antea non commemoravi.

---

[1]) Ni pro si restituendum Tacito Ann. IV, 28 extr.: idque (se innocentem esse) facile intellectu (Q. Vibius asseverabat), ni proderentur alii; non enim se cædem principis et res novas uno socio cogitasse. (Itaque, nisi plures indicarentur, rem fictam esse, apparere dicebat.)

Cap. 5, 3 (in Canuleii oratione): quid, si non, quantum istæ minæ adversus plebis consensum valerent, bis iam experti essetis? Qui in tali oratione (post illa: tu statim sacramento iuniores adiges etc.?) ita interrogat (quid, si non experti essetis?), is significat, futurum forsitan fuisse, ut indigniora et graviora fierent, quæ sententia ab hoc loco aliena est, in quo tribunus, inanes adversarii minas esse, ostendit; id dupliciter usitata forma fieri poterat, aut interrogando: quid? non — experti estis? aut sic: quasi non — experti essetis. Atque hoc ad codices multo propius accedit. Sed qui vitabimus eorum argumentum, qui dicent, Latinam consuetudinem postulare, ut in hac orationis forma scribatur: quasi non — experti sitis? Equidem non video; nam alius generis illi loci sunt, in quibus aperta est comparatio cum condicione ficta (eo animo te velim esse, quasi mei negotii causa missus esses, Cic. ad Att. 1, 10 extr. aut: id æque valere debet ac si pater indicaret, id. pro Sull. 18, 51); itaque locum pro dubio relinquo.[1])

Cap. 7 extr. (§ 11) aperiendum et tollendum est mendum ita antiquum itaque occultatum iam in codice archetypo, ut difficile sit assensum extorquere; sed parendum est veritati. Nam postquam Livius dixit, L. Papirium Mugillanum et L. Sempronium Atratinum consules neque in annalibus priscis neque in libris magistratuum inveniri, Credo, inquit, quod tribuni militum initio anni fuerunt, eo, perinde ac si totum annum in imperio fuerint, suffectis iis consulibus prætermissa nomina consulum horum.

---

[1]) C. 6, 2 attigi breviter in prooem. p. 6 et 34. Frustra advocatur usus longe diversus et proprius verbi inquit. Eodem capite § 9 quam meam putaram emendationem (fecerat unquam), Creverium occupasse video, quem Weissenbornius et Hertzius secuti sunt. Ego antea Creverii emendationes tantum Drakenborchio indice noram.

Licinius Macer auctor est et in foedere Ardeatino et in linteis libris ad Monetæ inventa. Enarrant: quamquam consulibus suffectis, tamen nomina omissa. Eam ego sententiam Livium in hoc contextu additis particulis significaturum fuisse contendo; in ipsa enim hac contrariorum notatione caput sententiæ est. Sed ut id Livius neglexerit, quis credat eum, quum hoc dicere vellet: suffectorum consulum nomina prætermissa, aut minus eleganter: suffectis consulibus, nomina eorum prætermissa, tam puerili usum esse repetitione verborum et balbutie orationis: suffectis his consulibus, prætermissa nomina consulum horum, singulari etiam perversitate pronomine demonstrativo geminato (— nam quod priore loco Alschefskius dativum esse vult, ut nunc est, ambiguitas summa efficitur —) et altero in finem sententiæ reiecto. Verum ex hoc ipso veri indicium emergit; apparet enim, sic hæc dispescenda esse: Nomina consulum horum Licinius Macer auctor est etc. Relinquitur: suffectis his coss. prætermissa. Scripsit igitur Livius: Credo, quod tribuni mil. initio anni fuerunt, perinde ac si totum annum in imperio fuerint, suffectos iis consules prætermissos. Quum suffectos (nam coss. nota ambigua erat.) errore ad iis accommodatum esset, prætermissos, ut cum eo, quod sequebatur, substantivo (nomina) coniungeretur, in prætermissa mutatum est. Tenemus igitur, ut initio dixi, hic quoque (ut III, 38) mendum iam in codice archetypo interpolatione occultatum; tertium simile occurret in c. 25, 7.

Cap. 8, 2: Idem hic annus censuræ initium fuit, rei a parva origine ortæ, quæ deinde tanto incremento aucta est, ut morum disciplinæque Romanæ penes eam regimen, senatus equitumque centuriæ, decoris dedecorisque discrimen sub dicione eius magistratus, publicorum ius privatorumque locorum, vectigalia populi Romani sub nutu atque arbitrio essent. Qui diligenter attenderit, animadvertet, male

componi una serie hæc tria senatum, equitum centurias, decoris dedecorisque discrimen, hoc est, ordines et homines cum actione. Deinde falso omnino senatus sub dicione censuræ fuisse dicitur; nam in singulorum dignitate conservanda minuendave censorum potestas erat; a senatus actione et consiliis regendis longissime aberant. Tum decoris et dedecoris (omnis omnium) discrimen nimis infinite dicitur. Postremo in codice archetypo (MPH1L1, etiam deterioribus pluribus) scriptum erat centuriis, quod quomodo h. l. ex centuriæ (quod in duobus interpolatissimis reperiri videtur; nam in aliis est centuriarum) oriri potuerit, nemo facile expediet. Sed post regimen excidit in. Scripserat enim Livius: in senatu equitumque centuriis decoris dedecorisque discrimen sub dicione eius magistratus — (esset). Recte vero non omnino, sed in senatu equitumque centuriis decoris dedecorisque discrimen penes censores fuisse dicit, quum aut senatu moverent aut equos adimerent; nam id censorum notis agebatur, ut hi ordines (quemadmodum Cicero scribit) vitio vacarent; hominum de plebe non singulatim vitæ et mores a censoribus exquirebantur notabanturve, nisi si quid extra ordinem a multis peccatum erat; ad eos pertinebat universum illud, quod Livius primo loco posuit, morum disciplinæque regimen, quod edictis censorum continebatur. Itaque multo iam verius, recta scriptura restituta, censorum munera a Livio comprehenduntur. (Præpositione omissa, senatus pro senatu scriptum videtur; nam Livium in senatus equitumque centuriis dixisse, quod senatores, quum antiquitus equos publicos haberent, equitum centuriis continerentur, ut eæ etiam senatorum essent, de qua re dixi olim Opusc. Acad. I p. 76 sqq., non adducor, ut credam.) Paulo post (§ 6) frustra Alschefskius et Weissenbornius mirificas interpretandi machinas admovent codicum scripturæ, quam etiam Hertzius tacite tenuit: tribuni, id quod tunc erat, magis necessarium quam speciosi ministerii procurationem intuentes, ut ex ea senten-

tiam efficiant. Quis enim talia inventa redarguat, quale Weissenbornii est, narrantis, ad necessarium audiri ministerium aut generalem aliquam notionem? (Ipse quidem, quum sic vertit: die Tribunen sahen in dem Amte mehr eine nothwendige als Glanz verleihende Dienstleistung, apertissime aliam scripturam invitus sequitur.) Sed ne id quidem, quod, nescio cuius coniectura natum, vulgo legebatur: magis necessariam quam speciosi ministerii procurationem, verum esse potest; ita enim speciosi ministerii genitivo illo, quem qualitatis appellare brevitatis causa solemus, dicetur (ut contrarium sit necessariæ procurationi); est autem aperte obiectivus: nam procuratur ministerium. Quid requireretur, Drakenborchius obscure sensit, sed, quo erat ingenio, nec perspexit nec tenuit; nam magis necessariam mirifica enallaga pro magis necessarii dictum putavit. Id ipsum Livius scripserat: magis necessarii quam speciosi ministerii procurationem; sed dormitans librarius verba sic continuavit, mutato adiectivi casu: id, quod tum erat magis necessarium. De mendi genere dixi in prooemio p. 11.[1])

---

[1]) Propter mendi generis (quod prava casus ad præcedentia accommodatione continetur) et propter perversissimi interpretandi artificii similitudinem attingam in transcursu monstrum illud scripturæ, quod, quum in editione Frobeniana a. 1531 tacite sublatum esset, a Drakenborchio iam pæne probatum, ab Alschefskio e codicibus restitutum, Weissenbornius et Hertzius tenuerunt in c. 13, 4: id unum dignum tanto apparatu consiliorum et certaminum, quod ingens exsudandum esset, præmium fore. Nihil dico de apparatu certaminum; sed præmium exsudari admiror, quum alibi labores et certamina exsudentur, et interpositum ingens, quoniam toto demum verborum circuitu magnitudo præmii significatur, et elegantem mehercule verborum ordinem: dignum certaminibus, quod ingens exsudandum sit, præmium. Et hoc homines philologos, nec Alschefskium solum, fingere, quod librarius pro apparatu consiliorum et

Cap. 10, 3: Dedi imperatorem, arma poni (M. Geganius consul) iubet, fatentes victos se esse et imperio parere. Hæc nullam aliam habere sententiam possunt nisi hanc: iubet eos, dum fateantur victos se esse, etiam imperio parere; (nam iubeo fatentes, imperatorem dedi, barbarum est ut quod maxime). Sed et ad sententiam perineptum est etiam et incredibilem habet ambiguitatem et pro etiam inter duos infinitivos positum. Hactenus igitur recte Bekkerus et delevit. Sed sic quoque admodum dure hæc coniunguntur: arma poni iubet, fatentes se victos esse, parere, ut sit: et parere (iubet), fatentes victos se esse, activo infinitivo passivis sine copula adiuncto et præmisso, quod ei adiungatur, participio cum sententia infinita (fatentes victos se esse). Admodum vereor, ne verbum exciderit, quum hæc fuisset olim orationis forma: Dedi imperatorem, arma poni iubet; fatentes victos se esse et imperio parere [dimissurum aut emissum iri;] aliter tam abeuntibus quam manentibus se hostem infestum victoriam — relaturum.

Cap. 12, 7: Unum afuit bellum externum, quo si aggravatæ res essent, vix ope deorum omnium resisti potuisset. Recte Gronovius sisti requirebat; aliter enim c. 43, 4 dicitur vix deorum opibus, quin obruatur Romana res, resisti posse. Sed aliud latet mendum; ineptissime enim (in auxilii mentione) additur omnium, quasi de concursu omnium cogitetur ad id efficiendum, quod pauciores nequeant. Longe aliter in exsecrando cum ridicula exaggeratione dei omnes aliquem perdere iubentur et ad eundem modum alia dicuntur. Livius, ni fallor, scripserat: vix ope deorum **hominumque sisti** potuisset. Vix ullam divinam humanamve opem suffecturam fuisse dicit. De commutatis verbis homines et omnes nihil opus est dici.

---

certamine dormitans et proximum genitivum sequens et certaminum scripserit!

Cap. 20, 8 faciam, quod raro soleo, ut veterem coniecturam protraham et defendam, quod exemplo hic locus esse potest, quam ægre interdum etiam in perspicuis rebus facillimis emendationibus credatur. Postquam enim Livius de spoliis opimis ab A. Cornelio Cosso tribuno militum latis eiusque rei testimonio dixit, hæc subiicit: qui si ea in re sit error, quod tam veteres annales quodque magistratuum libri — decimo post demum anno — A. Cornelium Cossum consulem habeant, existimatio communis omnibus est. Hæc quam sint nugatoria, consideremus. Primum hoc qui error nihil omnino habet, quo referatur; neque enim ullus ante commemoratur error, cuius suspicio ex eo demum nascitur, quod nunc subiicitur, consulem Cossum in annalibus decimo demum anno post tradi, quam spolia opima ceperit, quum spolia opima Livii sententia nisi a consule capi non potuerint. Deinde quomodo is error, quicunque demum est, in eo esse potest, quod decimo anno post consul traditur Cossus? Nam in hac ipsa re error esse potest; sed alius nescio cuius rei error in hac esse nequit. Quæ deinde hæc oratio est: si hic error in ea re sit, communis omnibus existimatio est? Quisquamne audivit si hoc modo verbo existimandi similive in interrogatione pendenti subiectum? Totam rem expediverat Gronovius una littera sublata: Quis ea (pro qui si ea) in re sit error, quod — habeant, existimatio communis omnibus est. Caute Livius aliis existimandum relinquit, quis error sit in annalium notationis discrepantia a monumento ab Augusto inspecto et spoliorum opimorum lege[1]).

[1]) Ad id defendendum, quod hoc capite § 7 legitur: Hoc ego quum Augustum Cæsarem — se ipsum in thorace linteo scriptum legisse audissem, h. e., ex Augusto aut Augustum dicentem audissem, e libro 1, 16, 2 nihil argumenti peti potest; nam credo alicui aliquid esse alio et

Cap. 21, 6: Pestilentior inde annus — tantum metum vastitatis in urbe agrisque fecit, ut non modo prædandi causa quisquam ex agro Romano non exiret — —, sed ultro Fidenates, qui se primo aut oppido aut montibus aut muris tenuerant, populabundi descenderent in agrum Romanum. Duo in hoc verborum circuitu manifesta additamenta sunt, unum a T. Fabro animadversum, cui unus paruit civis eius longe inferior Douiatius. Nam pestilens annus non metum vastitatis efficit, sed vastitatem, nec metus vastitatis, sed vastitas et, desertis agris domibusque, fuga hominum prohibet, ne quisquam prædandi causa exeat. Itaque metum apparet ab aliquo additum, qui non attendisset, quo significatu tantum vastitatis diceretur. Illud cuiusmodi esse dicam, quod Weissenbornius ad defendendum hunc metum vastitatis pestilenti anno effectum comparat, quod XXIII, 14 homines, qui timent, ne agros suos hostis populetur, metum agrorum populationis proponere animis dicuntur? Deinde autem pupugit animum diligentis hominis, Dukeri, murorum ab oppido separatio (aut opp. aut mont. aut muris); itaque muros castellorum aut vicorum munitorum intelligendos putat. Sed neque muros sic quisquam absolute dixit, præsertim oppido in eadem sententia appellato, neque huiusmodi castella muris munita in Fidenati agro aut commemorantur unquam a Livio aut esse potuerunt. Addidit aut oppido aliquis, qui oppidum murorum appellatione contineri non videbat.

Cap. 24, 5 (ubi exponitur Mam. Æmilii de censuræ diuturnitate minuenda oratio): grave esse iisdem per tot annos magna parte vitæ obnoxios vivere. Non quæ-

noto genere dicitur; potest ex 1, 23, 7: iniurias — et ego regem nostrum Cluilium causam huiusce esse belli audisse videor nec te dubito — eadem præ te ferre. Nihil præterea simile legere memini; nam cetera, in quibus dicendi notio audiri videtur, alius sunt generis.

ritur, quanta actionum consiliorumque civium Romanorum pars censorum potestati subiecta sit (nec quisquam Latinus magnam vitæ partem sic dixit, ut esset: viele Seiten des Lebens); de tempore agitur longo, si cum vitæ humanæ spatio comparetur. Itaque lineola addita scribendum est: per tot annos, magnam partem vitæ. Ac sententiam verborum Weissenbornius vidit; quæ ad eam sententiam requireretur scriptura, magis, opinor, non ausus est dicere quam non vidit, admonitus præsertim Taciti loco, quem adscripsit, ex Agric. 3: per XV annos, grande mortalis ævi spatium. Nam ut potuerit Livius de tempore dicere: magna parte vitæ obnoxium esse censori (quod non potuit ob suam consuetudinem), certe non potuit hunc ablativum subiicere illis: per tot annos.

Cap. 25, 7: Consilia ad movenda bella in Volscorum Æquorumque conciliis et in Etruria ad fanum Voltumnæ agitata. De bello contra Romanos suscipiendo universe agebatur, non de pluribus bellis. Sed longe vitiosissimum est consilia ad movenda bella agitare, quod neque dixit quisquam neque dicere poterat (pro: belli movendi aut de bello mov.). Scripserat Livius Latine et aperte: consilia de bello movendo; geminata (in continua scriptura consiliade) littera a, omissa e, natum consilia ad et ad id accommodatum est bella movenda.

Cap. 34, 4: Postero die (post Fidenas captas) singulis captivis ab equite ad centurionem sorte ductis et, quorum eximia virtus fuerat, binis, aliis sub corona venumdatis, exercitum victorem opulentumque præda triumphans dictator (Mam. Æmilius) Romam reduxit. Illa ab equite ad centurionem Weissenbornius (— nam ceteri editores tacent —) verti iubet: vom Ritter bis zum Centurion. Ita tum dicitur, quum, significato genere aliquo, omnes omnino, qui illo contineantur, intelligendos esse declaratur; itaque primum duorum proximorum graduum, inter quos nullus interiectus est, nomina sic

coniungi omnino non possunt; recte enim dicas: vom Obersten bis zum Lieutenant; recte etiam: vom ersten Hauptmann bis zum letzten Lieutenant, inepte vom Hauptmann bis zum Lieutenant. Deinde illa significatione necessario hæc verba cum subiecto sententiæ (captivis) coniungerentur. Atqui nihil est certius, quam significari, ad quos sorte captivi pervenerint; alioquin enim intelligi omnino nequit sortis commemoratio, idemque apertissime etiam proxima illa demonstrant: et quorum eximia virtus fuerat, binis. Itaque ab equite necessario simpliciter coniungitur cum sorte ductis; adiuncto simul illo ad centurionem nulla alia efficitur sententia nisi prorsus ridicula, singulos captivos ab aliquo equite ad aliquem centurionem sorte traductos esse; etsi traductis dici debebat, non ductis. Quid Livius factum esse significet, obscurum non est; hoc enim dicit, equitibus et centurionibus hoc præcipui datum esse, ut singuli singulos captivos sorte ducerent, quum gregariis militibus tantum pecunia ex præda venumdata solveretur. Scripserat igitur, quod unum illam sententiam habet: singulis captivis ab equite ac centurione sorte ductis, singulari numero (equite — centurione) in distributione eodem modo posito, quo IX, 43 bis (§ 6 et 21) singulæ in militem tunicæ dicuntur et XXII, 23, 6 argenti pondo bina et selibræ in militem (et apud Ciceronem: tritici modius erat HS ternis). Semel scripto c (a centurione) factum deinde est (propter ab equite) ad centurionem, qui error (ad colloquia pro ac colloquia) VII, 40, 2 corrigendus erit. Vera scriptura in codice Loveliano 5 exstat coniectura reperta.

Cap. 35, 6. Obiurgabant tribuni multitudinem, quod — non modo ad spem consulatus in partem revocandam aspirare non auderet, sed ne in tribunis quidem militum creandis — aut sui aut suorum meminisset. Ridiculum est et sine sensu dicitur spem revocare in partem et aspirare ad spem in partem revocan-

dam; nam aspiratur ad spem alicuius rei consequendæ; ea res erat consulatus inter utrumque ordinem partitio sive in partem revocatio; cfr. VI, 40, 18: in commune honores vocare; VII, 22, 9: censuram in partem vocare. Senserat pravitatem homo Latine parum doctus et qui sæpe turpiter erret, sed sensu communi non carens, Douiatius, cui, ut opinor, non nominato Weissenbornius post Drakenborchium respondens hæc ascripsit: „Nur von der Hoffnung konnte revocare gesagt werden, da das Consulat immer noch allein den Patriciern gehörte". Quasi vero aspiremus ad spem eorum, quæ iam sint, ac non ad eorum, quæ nondum sint. Itaque, opinor, posthac non dicemus: Ich wage mich zu der Hoffnung zu erheben ein Amt zu erhalten, sed: ich wage mich zum Erhalten der Hoffnung eines Amtes zu erheben (ad spem muneris consequendam aspirare, non ad spem muneris consequendi). Miseret me inanium argutiarum. Apparet, Livium scripsisse: ad spem consulatus in partem **revocandi**, gerundivum autem prave accommodatum esse ad proximum substantivum (partem; cfr. prooem. p. 10 sq.). Prorsus eodem modo lib. XXVIII, 33, 16 librarius codicis Puteanei, quum scribendum esset: ad partem pugnæ capessendam, scripsit: ad partem pugnæ capessendæ[1]).

---

[1]) Apud Cicer. pro domo 32, 87 editur: ad sempiternam memoriam temporis; inepte abundat temporis; sed Cicero scripserat: ad sempiterni memoriam temporis. Apud Platonem (ut etiam Græcum exemplum ponam) de legibus I, 633 B scribitur: *ἔτι τοίνυν καὶ τὸ τέταρτον ἔγωγε πειρῴμην ἂν λέγειν, τὸ περὶ τὰς καρτερήσεις τῶν ἀλγηδόνων πολὺ παρ' ἡμῖν γιγνόμενον ἔν τε ταῖς πρὸς ἀλλήλους ταῖς χερσὶ μάχαις καὶ ἐν ἁρπαγαῖς τισὶ διὰ πολλῶν πληγῶν ἑκάστοτε γιγνομένων.* Nihil apertius quam scriptum olim fuisse: *ἐν ἁρπαγαῖς τισὶ διὰ πολλῶν πληγῶν ἑκάστοτε γιγνομέναις.* Non minus apertum, eiusdem operis libro II p. 657 B scribendum esse: *ὡς η τῆς ἡδονῆς καὶ λύπης ζήτησις τοῦ καινῇ ζητεῖν ἀεὶ μουσικῇ χρῆσθαι, σχεδὸν οὐ μεγάλην τινὰ δύναμιν .ἔχει πρὸς τὸ διαφθεῖραι τὴν καθιε-*

Paulo post in hoc capite (§ 8), ubi sic scribitur: ut quidem aliquis tr. pl. ruat caecus in certamina —, ex quibus pro certo habeat, patres, adversus quos tenderet, bello inexpiabili se persecuturos, apud plebem, pro qua dimicaverit, nihilo se honoratiorem fore, neque sperandum neque postulandum est, nihil esse loci imperfecto tenderet inter præsentia, apparet; et sensit, ut alia, Weissenbornius, sed ut sæpe, inanem defensionis speciem quæsivit, ascripto: „wenn er streiten würde; daher nicht tendat.“ Quæ est tandem hæc perversitas et pertinacia? Nam in deliberando de futuro Latine non dici: certum habeo, patres, adversus quos tenderem, me persecuturos, sed aut tendam aut tetendero (quod multum distat ab ea forma, qua negamus nos nunc quidpiam facere: certum habeo, si tenderem, non passuros), et ex eo fieri in obliqua oratione tetenderim, sciebat profecto ipse, si libere verum sequeretur; nunc ad id etiam, quod uno post versu huic ex omni parte respondet: plebem, pro qua dimicaverit, conivere maluit. Potius igitur, quum hoc loco pro tetenderit substitutum tenderet manifesto teneamus, admoneri nos patiamur, ut de iis locis, in quibus possit, posset similiaque, quæ una littera distant, permutantur, liberius iudicemus. (Offenderit pro offenderet scriptum hactenus fuit II, 2, 3.)[1])

ῥωθεῖσαν χορείαν ἐπικαλοῦσα ἀρχαιότητα (antiquitatem obiiciendo). Sed tamen propter χορείαν et ἀρχαιότητα factum est ἐπικαλοῦσαν.

[1]) Cap. 37, 9 frustra artificia adhibentur, ut occultetur et colorem aliquem accipiat non inelegans vocabuli repetitio, sed foeda sententiæ et orationis perversitas: clamor — dissonus, inpar, segnius sæpe iteratus incerto clamore prodidit pavorem animorum; (velut Weissenbornius obscuratam subiecti memoriam fingit, quam in brevi alioquin et facili orationis cursu ipsa adiectiva renovant;) neque exigua offensio est in inpar —

Cap. 41, 3 (in S. Tempanii, decurionis equitum, oratione, quum adversus C. Sempronium testis citatus esset): Itaque ne ab se imperatoria consilia neu consulares artes exquirerent, quæ pensitanda quoque magnis animis atque ingeniis essent. Particulam quoque non recte positam esse, F. V. Reizius (cuius notulæ aliquot Livianæ ante aliquot annos ab Hauptio vulgatæ sunt) vidit, neque Weissenbornius contra dicere sustinuit. Sed totus verborum ordo mutandus erat, si nihil aliud vitii esset: quæ magnis quoque animis atque ingeniis pensitanda essent (non: quæ pensitanda magnis quoque). Sed neque pensitare per se est, quomodo enarrant, diligenter sumpto tempore considerare, neque hoc Tempanius negat, subito se et ex tempore de imperatoriis consiliis iudicare posse, tempusque ut sibi detur, postulat, sed totum hoc iudicium a se, milite uno de multis, longe reiicit. Itaque multo plus quam Reizius iam Gronovius viderat, hanc esse sententiam, ad imperatoria consilia vel pensitanda et iudicanda (de quo nunc agatur, imperatore accusato, nedum ad ea invenienda et exsequenda) magno opus esse animo et ingenio, quod Tempanius in se non esse sciat; itaque tantum, quid viderit ipse, dicturum esse. Ipsius quoque verborum emendationis

---

incerto; sed multo gravior in clamore segnius sæpe iterato, quoniam segnitiei contraria est frequens renovatio; (debebat saltem dici: sæpe, sed segniter;) postremo magnam habet loquendi novitatem et insolentiam sæpe iteratus (sæpe iterum factus); neque memini certi numeri notionem in illo verbo usquam obscuratam; iterationis substantivum pro renovatione etiam sæpius facta Quintilianus posuit X, 1, 19. XI, 2, 35. Itaque vitium subesse certum est, emendatio incerta, nisi quod scio nihil profici alio soni nomine (velut clangore) pro clamore altero loco substituto. Ipsa copia verborum inanis (— X, 36, 3 tantum inpar et incertus clamor commemoratur —) facit, ut aliquid ex annotatione Livii orationi adhæsisse putem.

partem Gronovius invenit, sed plura, quam opus erat, mutavit. Sic enim Livium scripsisse, vir egregius, si nunc viveret, facile confiteretur: quæ, pensitanda quoque, magn animi atque ingenii essent (welche, auch wenn sie nur beurtheilt werden sollten, hoc est: auch nur zu ihrer Beurtheilung, einen grossen Geist erforderten). Librarius ad gerundivum dativos requisivit. Similiter gerundivum Livius posuit VI, 37: imperium atque honorem, gloriam belli, genus, nobilitatem, magna ipsis fruenda, maiora liberis relinquenda (grösser, wenn man an die Uebertragung auf die Kinder denke) et, ut opinor, VII, 32, 11: utrum qui, audiendus duntaxat, magnificus adhortator sit (wenn es nur gilt ihn zu hören. Weissenbornius, sublato qui, sententiam ipsam sustulit).

Cap. 43, 5 obsidet codices nostros ex archetypo tradita interpolatio, quam perdifficile est certo remedio tollere, convincere difficile non est. Scribitur enim ita: Adversus quam actionem (tribunorum de parte quæstorum ex plebe creanda) primo et consules et patres summa ope adnisi sunt; concedendo deinde, ut, quemadmodum in tribunis consulari potestate creandis usi sunt, adæque in quæstoribus liberum esset arbitrium populi, quum parum proficerent, totam rem de augendo quæstorum numero omittunt. Primum tempus verbi usi sunt prorsus pravum est; nam quod Weissenbornius e Livii ipsius persona hoc dici vult, qui potest hæc concessionis pars e Livii persona dici? et, si posset, qui poterat Livius de illius temporis, de quo narrabat, instituto ac more perfecto uti, non imperfecto? Quæ hinc nascitur suspicio, eam confirmat et invictam facit ipsus verbi et constructionis pravitas; quis enim unquam fando audivit, Latine dici: in hac re ita utimur, ut esset: hac utimur consuetudine aut: ita facimus? Tertium denique accedit mendi non minus manifestum indicium, vox Plautina adæque, qua nemo post illum ex iis, quorum scripta exstant, neque in poesi neque

in prosa oratione usus est.[1]) Ac ne Plautus quidem eo significatu id adverbium dixit, qui hic requiritur; de gradu enim posuit (quo ducit etiam origo), non de modo (quemadmodum — adæque). Sed ut vitia exstant, ita veri inventio eo est difficilior, quod sententiæ satisfieri videtur posse, his, quæ depravata sunt, omissis: ut, quemadmodum in trib. cons. potest. creandis, in quæstoribus liberum esset arbitrium populi (quamquam malis: ita in quæstoribus). Nec suspicio abest, usi sunt oriri potuisse oculo scribæ aberrante ad superius illud adnisi sunt; adæque illud quid occultet, ne si illa quidem coniectura vera est, reperio. Sed mihi in hoc loco satis est vitium et codicis archetypi interpolationem notasse.[2])

Cap. 48, 1: Turbatores vulgi erant Sp. Mecilius quartum et Metilius (?) tertium tribuni plebis, ambo absentes creati. Et quum rogationem promulgassent, ut ager ex hostibus captus viritim divideretur, — — atrox plebi patribusque propositum videbatur certamen. Nihil agit et particula inter hominum notationem et rei ab iis actæ narrationem interposita. Constans consuetudo et natura sermonis postulat, ut scribatur: — creati. Ei quum rogationem promulgassent, cet. Mendum notum est iis, qui codicum scripturas tractarunt (Drak. ad XLI, 15, 6). Lib. V, 33, 9 quum recte ederetur: Ei (Tusci, de quorum antiqua potentia maris Tusci nomine testata Livius dixit)

---

[1]) "Adæque gehört zu den Ausdrücken, welche Livius nach den Komikern zuerst gebraucht". Velim scire, quis post Livium eo verbo usus sit.

[2]) Cap. 44, 4 quod post: Quidnam id esse? (non esset) additum puto ad id (ut qui VII, 44, 6); anacoluthon, quod fingunt, neque Livii neque cuiusquam consuetudine excusatur in oratione recte et ordine, si unam illam voculam sustuleris, decurrenti et singularem figuram habenti (interrogationem cum admiratione et indignatione infinitivo elatam).

in utrumque mare vergentes cet., nuper prave e parte codicum (contra PH1) revocatum est et. Eandem orationis formam alio modo corruptam restitui III, 29, 9 (iussi; is).

Cap. 49, 6 (in narratione de coloniæ Bolas mittendæ conatu), ubi L. Sestio editur, e bonorum codicum scriptura, L. Dexio, recte iam in uno et altero recentiore factum est L. Decio. Eundem fuisse tribunum, qui proximo anno (§ 11), quum legem agrariam ferret, etiam ut Bolas coloni mitterentur, laturum se dixerit, et qui ibi Sestius appelletur (M. Sextius ML1, cett., hac scriptura: quam Sextio pro qua M. Sextio), Livius neque dicit neque significat contraque tanquam de alio homine Decii consilium cum suo coniungenti (aut coniuncturum tantum se minitanti) narrat[1]).

Cap. 51, 3: A plebe consensu populi consulibus negotium mandatur. Quæ Niebuhrius de populi nomine dixit a Livio interdum de patriciis ita posito, ut plebs ab iis seiuncta cogitaretur, nunc, opinor, omittere sine refutatione licet; prorsus enim sine ullo argumento finguntur. Eius autem populi, qui e patriciis et plebe constat, consensu nullo modo plebs dici potest quidquam in suis ipsa comitiis facere, frustraque Weissenbornius locos ad hanc rem nihil omnino pertinentes collegit, in quibus consensus populi aut civi-

---

[1]) Eodem loco velim attendi, quemadmodum a Drakenborchio et Weissenbornio (nam Alschefskii rationem non habeo) redarguatur T. Faber, cui displicuerat hæc barbaries: dignos esse, eorum urbem esse, cuius nihil quisquam simile aut protulit aut proferet. (Est etiam alterum vitium in eorum, quod, si dici ullo modo ita posset, debebat esse suam.) Hic quoque, quum Livius scripsisset, ut Faber vidit: dignum enim esse, qui armis cepissent, eorum urbem agrumque Bolanum esse, librarius, non intellecta constructione (eorum, qui cepissent), dignos scripsit, numero et genere accommodato ad qui, quod proxime sequebatur. A consilio meo discederem, si in c. 48, 9 non minus bonam eiusdem Fabri coniecturam commemorarem (quum universo ordini tum primoribus patrum)

tatis nominatur aut plebem partem esse populi significatur (ut quod c. 56., 3 populi in comitiis animi a plebeiis candidatis ad patricios aversi dicuntur). Hoc quidem loco eo minus consensus cuiusquam extra plebem commemorari potest, quo apertius Livius ipse paulo ante totam rem a patribus ad tribunos et ad plebem reiectam esse narravit. Quid, quod ne Latine quidem dici puto facere aliquid consensu (assensu) alicuius pro eo, quod est consentiente (assentiente) aliquo, ut dicitur permissu, iussu cet. alicuius facere? Livius quidem aut multitudinem aliquam consensu aliquid facere dicit (hoc est, communi consensu, ut XXIV, 37 extr., cet.) aut aliquid fieri consensu aliquorum, qui ipsi faciant. Quum hoc modo hic quoque scripsisset: A plebe consensu consulibus negotium mandatur, non intellecto ablativi illius pro adverbio usu genitivus additus est, aut fortasse hoc ipsum, qui genitivum addidit, declarare voluit, a plebe consensu esse consensu plebis, negligenter populi pro plebis posito. Paulo post (§ 5) quod scribitur: Aptissimum tempus fuerat, vindicatis seditionibus, delenimentum animis Bolani agri divisionem obiici, dubito nonnihil, rectene dicatur, addito adiectivo, aptum est tempus hoc fieri pro eo, quod est: tempus est h. f., neque ullum eius usus exemplum apud bonum scriptorem reperiri puto; sed ut dicatur, non hæc Livii sententia est, aptissimum illud fuisse tempus divisionis agri plebi obiiciendæ (quasi ea res per se expetenda tempusque eius quærendum fuerit), sed aptissimam eam fuisse motus civilis sedandi viam et tempori convenientem. Itaque videtur mihi Livius duabus litteris plus scripsisse: Aptissimum ad tempus fuerat (es wäre sehr zeitgemäss gewesen).

Cap. 56, 13[1]) (ubi agitur de tribunis suum auxilium

[1]) § 11 omitto, quoniam Gronovianæ emendationis (nihil esse in se auxilii iis —, quibus) necessitatem Weissenbornius (in edit. Weidmanniana) intellexit et secutus est.

negantibus ad coercendos tribunos militum senatui non obedientes): Interim patricii, soluti legum magistratuumque verecundia, per se quoque tribuniciam potestatem agerent. Valde suspectum est potestatem trib. agere pro eo, quod est exercere, suspecta etiam ipsa hæc parum apta cum irrisione exhortatio, ut ipsi patricii tribuniciam potestatem exerceant (quod interpretantur, ut ipsi sibi auxilio sint et non obedientes coerceant); nam neque coercitio ita erat propria tribunorum, ut patricii suos coercentes tribunorum speciem acciperent, et, quod manifestius est, quæ adiunguntur (soluti — verecundia), longe alio spectant, non ad tribunatus similitudinem nec ad coercitionem, sed ad libertatis licentiæque fructum. Postremo hic ut alibi (c. 41, 3) mendi indicium absolvit quoque particula non recte posita; debebat enim dici: tribuniciam quoque potestatem per se agerent[1]). Hæc omnia incommoda tollent et aptissimam sententiam et orationem efficient duæ litteræ, quæ semel scriptæ sunt, geminatæ: interim patricii soluti legum magistratuumque verecundia per se quoque et tribuniciam potestatem agerent, hoc est, interim patricii, se quoque (tribunis pl., quorum oratio est) et tribunicia potestate sinentibus nec quicquam interponentibus impedimenti (αὑτῶν ἕνεκα καὶ τῆς δημαρχικῆς ἐξουσίας, ut dicitur per me, per ætatem licet, potes; per me ista pedibus trahantur apud Ciceronem) viverent agerentque soluti legum magistratuumque verecundia. Agere sic absolute de vitæ rerumque statu, quod apud Sallustium et Tacitum frequentissimum est, Livius quoque non raro posuit, velut his locis, quos forte adnotavi: IX, 20 (sine legibus certis, sine magistratibus agere), ibd. 22 (securior ab Sam-

[1]) VI, 20, 7 prave citatur; nam ibi quoque ponitur post primam vocem novæ notionis decora belli. Relinquitur unum codicis archetypi mendum X, 14, 9 (quoque aperta pugna), recte apud Frobenium tacite correctum (aperta quoque pugna).

nitibus agere, addito adiectivo, ut hic soluti), ibd. 25 et 43 (incerti — suspensique de statu alterius uterque consul ageret).[1])

Cap. 58. In hoc capite quum de tribus locis dicere constituissem, primi eandem emendationem, quam ipse feceram, a Weissenbornio occupatam video, ad quam tamen confirmandam pauca addam. Nam § 4 sic scribitur: Tarditatis causa in senatu magis fuit quam in tribunis, qui, quia summa vi restare nuntiabantur (qui Verrugine obsidebantur Romani milites), parum cogitaverunt, nulla virtute superari humanarum virium modum. Qui pronomen ad senatum referri posse Drakenborchius docere conatus est, pingui Minerva, ut solet ille de rebus grammaticis disputare. Nam neque pluralis numeri pronomen relativum senatus nomini subiectum usquam est (senatus, qui — sunt), quia ex eo hoc est genere, quod collectivorum constructionem non recipere, significavi in grammatica Latina § 215 a not., neque, si id fieri posset, hoc loco pronomen interpositis illis: magis fuit quam in tribunis ullo modo ad nomen remotius referre liceret, nedum plurale (cum tribunis conveniens numero) ad singulare (senatus). Neque minus vehementer ipsa repugnat sententia. Nam si in senatu solo tarditatis causa fuisset, nihil omnino erat, cur Livius tribunos in hac re commemoraret; nunc hoc ipsum ostendit, non in senatu potissimum, de quo primum cogitari possit, quod eius fuerit rerum gubernatio et negotiis prospiciendi agendique cura, tarditatem fuisse, sed non minus in tribunatu. Itaque Livius scripsit: non in senatu magis fuit quam in

[1]) Ut hic potestatem tribuniciam agere, sic II, 48, 1 omnes tenent bella agere (vitiosissimo etiam plurali numero), ortum ex communi illo casus accommodandi errore; nam quum dilectus propter sequens neque aliam ullam (id est, ullius rei) curam accusativus putaretur, factum est neque bella neque delectus. Scribendum esse belli, Dukerus vidit.

tribunis; negatio ob similitudinem præpositionis in facilius intercepta est. Eadem excidit sine tali causa V, 15, 11 in MPL1, aliis, id est, in codice archetypo; in tertiæ decadis archetypo libr. XXIII, 23, 6 ante cepissent (Put., cett.). Hoc igitur sublato mendo occurrunt paulo post (§ 9) hæc: Fremere iuventus, nondum debellatum cum Volscis esse; modo duo præsidia occidione occisa et cum periculo retineri. Quomodo præsidia occisa retineri cum periculo possint, prorsus non intelligo. Sed præsto sunt, qui doceant præsidia primum homines in præsidio positos, deinde ipsa castella intelligi. Itane, quæso, ut una sententia brevissima ad duplicem significationem adiungantur de eodem præsidio duo verba prorsus contraria: hoc præsidium occiditur et (postea receptum) retinetur? Nugas! Ac ne retinebantur quidem duo illa castella; nam neque arcem Carventanam neque Verruginem, postquam a Volscis captæ essent, Livius receptas a Romanis significavit; Volscos, qui post Verruginem captam palati ad prædandum essent, oppressos (in agris) dixit. Postremo et in MR est, a PL1 (deterioribusque) abest, ut, fueritne in archetypo an additum postea sit ad duo verba utcunque copulanda, dubium sit. Livius scripserat: modo duo præsidia occidione occisa; [alia] cum periculo retineri. In hac forma variari significatio poterat. Venio ad tertium locum, cuius emendationem, a veteribus editoribus præceptam, ante multos annos breviter significavi in Opusc. Acad. I p. 246. Nam § 12 sic scriptum est: eam (plebem) procul urbe haberi atque ablegari, ne domi per otium memor libertatis coloniarumque aut agri publici aut suffragii libere ferendi consilia agitet. Prorsus perverse libertas et coloniæ copulantur, quæ nullo modo eodem loco et ordine sunt, deinde duo nominantur, quæ legibus tribuniciis tum agitabantur, ager publicus et suffragia (in creandis magistratibus, quos et ex utro ordine vellent), a quibus coloniarum deductio separari non poterat. Manifestum est, primum universe libertatis memoriam per

otium renascentem nominandam fuisse, deinde ea rerum genera et legum argumenta, in quibus postulandis et adiuvandis illa libertatis memoria appareret. Itaque Livius scripsit: ne domi per otium memor libertatis coloniarum aut agri publici aut suffragii l. f. consilia agitet. Recte libro VI, 27 genus ponitur, omissis singulis: per otium libertatis meminisse. Quum aliquis aut — aut particulas tantum ad duos genitivos iis subiectos rettulisset, coloniarum sine copula vagari noluit. (Weissenbornius, quæ sententia subesse deberet, sensit, sed retento coloniarumque expedire non potuit.)

Cap. 60, 3 (ubi Livius commemoravit gaudium plebis ob stipendium de publico promissum): Tribuni plebis, communis ordinum lætitiæ concordiæque soli expertes, negare, tam id lætum patribus universis nec prosperum fore, quam ipsi crederent. Tribuni parum curabant, quid patribus, universis præsertim, lætum futurum esset; plebeiis (qui, ut nunc scribitur, prorsus omittuntur) consulebant aut consulere se simulantes donum patrum suspectum reddebant; itaque (proximis verbis) plebeios ipsos tributo conferendo pecuniam stipendio necessariam conficere coactum iri dicunt. Sublato patribus omnia recta sunt nec quidquam minimum desideratur. Qui id nomen addidit, videtur universis nudum ac sine substantivo non tulisse et in tribunorum oratione patribus potissimum lætitiam demptum iri significari voluisse. (Negationem ex verbo repetitam, ut nec prosperum pro aut dicatur, non commemorarem, nisi Dobreum, acuti hominem iudicii, sed Græce quam Latine doctiorem, in ea hæsisse viderem; satisfacient ei dubitationi, quæ ad Cic. de Fin. 1, 9 p. 65 disputavi. Weissenbornius vitium sententiæ vidit; in corrigendo aberravit.) Eodem capite § 8 mendum arguit apertissimus soloecismus: quos quum et a patribus conlaudari et a militari ætate tanquam bonos cives conspici vulgus hominum vidit, repente, spreto tribunicio auxilio, certamen con-

ferendi ortum est; nam aut ut — vidit aut quum — videret scribi debuisse in hac rerum consecutionis et causæ significatione apparet, praveque Weissenbornius legentes ablegat ad locos genere contrarios, ubi quum est quo tempore (II, 51, 1, VI, 20, 4), coniunctivi autem imperfectum soloecum foret. Correctio simplex est; nam quum videret repente scriptum esset, syllaba re nocuit præcedenti ret. Capite proximo (61, 2) non sine causa Ant. Perizonius dubitavit, rectene diceretur concilium ad fanum Voltumnæ frequenter habitum, cui frustra Drakenborchius obiicit frequenter adverbium de multitudine accommodatum ad verbum impersonale ex libro I, 11: frequenter migratum est, cuiusmodi alia e lexicis sumi possunt; neque, si plura concilia habita Livius significaret (ut V, 5 crebra Etruriæ concilia commemorat et V, 17), tam infinite positurus fuisse videtur frequenter neque singulari numero usurus. Sed ex frequenter facere frequens temerarium est; videndum, ne Livius scripserit: concilium — frequens ter habitum esset.

Lib. V.

Cap. 2, 8 (in tribunorum conquestione de consilio ad Veios hiemandi): Hoc neque reges neque superbos illos consules neque triste dictatoris imperium neque importunos decemviros iniunxisse servitutis, ut perennem militiam facerent, quod tribuni militum in plebe Romana regnum exercerent. Extrema hæc ignave adhærere Weissenbornius sensit; neque recte hæc componuntur: hoc iniunxisse servitutis, quod tribuni regnum exercerent. Scilicet hic quoque interpungendo peccatum. Oratio in facerent subsistere debet, deinde de integro sic pergere: Quod tribuni militum in plebe Romana regnum exercerent? Quidnam illi consules dictatoresve facturi essent, qui proconsularem imagi-

nem tam sævam — fecerint? In utraque interrogatione oblique efferenda Livius coniunctivo pro infinitivo usus est. (Opusc. Ac. II p. 216.)

Cap. 3, 8, quoniam in codice archetypo sic fuit: et quemadmodum cum servis suis vetant domini quicquam rei cum alienis hominibus esse pariterque in iis (servis) beneficio ac maleficio abstineri volunt, præpositio (cum) altero loco, non priore tollenda est; magis enim sic significatur, alios arceri aditu ad servos (sich mit ihren Sclaven befassen). Paulo post initium capitis (§ 4) puto Livium scripsisse iniuriis nostris (patriciorum), quia tum demum apte ad Claudii personam, vix concedentis, ullas esse, additur: si quæ forte aliquando inciderunt. Ullæne unquam a quoquam plebeiis iniuriae factæ essent, non dubitabat.

Cap. 5, 4. Olim edebatur: milites —, quibus boni tribuni plebis quum stipendium extorquere voluerint, nunc consultum repente volunt; nunc post Alschefskium e codicibus scribi video: cum — voluerunt, soloece; neque enim unquam in huiusmodi varietatis et contrariorum significatione quum particula indicativum habet; debebat præterea addi temporis significatio contraria ei, quæ est in nunc (quum antea — nunc). Scribendum est: quibus boni tribuni plebis **tum** (eo, de quo antea Claudius dixit, tempore) stipendium extorquere voluerunt, **nunc** consultum repente volunt. (Sic cod. Lov. 1.) In proximis verbis valde dubito, scripseritne Livius, quod nunc e codicibus editur: vallum fossamque, ingentis utrumque rem operis pro utramque, potiusque arbitror, ab eius manu esse ingentis utrumque operis, additum rem ab aliquo, qui utrumque pro substantivo poni non meminisset.

Cap. 6, 15: adeo, quidquid tribunus plebi loquitur, etsi prodendæ patriæ dissolvendæque reipublicæ est, adsuestis æqui audire. Inusitatum æquus audio pro æquo animo. Codices qui. Fuitne quieti?

Cap. 10, 5: quantum autem augebatur militum numerus, tanto maiore pecunia in stipendium opus erat, eaque tributo conferebatur, invitis conferentibus, qui domi remanebant, quia etc. Non elegans profecto hæc oratio: conferebatur, invitis conferentibus, qui —, quum præsertim facillimum esset offensionem vitare (invitis solventibus, querentibus iis, similiter); sed ne rectum quidem aut Latinum est pecuniam conferre tributo; nam aut pecunia confertur, omissa tributi mentione, aut tributum. Opinor Livium scripsisse: eaque tributo conficiebatur, invitis conferentibus, qui etc. Commemorata pecuniæ necessitate, deinde Livius significat, quæ eius parandæ conficiendæque via a republica inita sit; tum ad privatorum solvendi (conferendi) voluntatem venit. Reficere et referre commutata vidimus libro II, 65, 5.

Cap. 11, 2 (ubi Trebonius conqueritur de duobus tribunis pl. patriciorum opibus cooptatis, postquam frustra, ut ipsi patricii cooptarentur, pugnatum sit): Is, quod petissent patres quidam, primo incepto repulsi, tamen tribunos militum expugnasse vociferans, cet. Recte Weissenbornius tribunos militum, quorum in illa cooptatione perficienda ullas omnino fuisse partes Livius non significavit, hinc amovendos putavit; quod autem ne tribunos plebis quidem hic nominari potuisse putat, secus est; primum enim Trebonius universe, quid patriciorum plebeiorumque iis obsecutorum culpa factum sit, vociferatur, deinde singulatim rem exponit. Sed plura restant vulnera, primum quod patres quidam id petisse dicuntur, tanquam pauci aliquot fuerint, quum eam rem totius ordinis studiis actam Livius significet et Trebonium id querentem faciat (§ 3 fraude patriciorum, § 4 quum arderent invidia patres); ac ne quis (quod Weissenbornius, ipse recte offensus, conatur) eos patricios intelligat, qui ipsi tribuni cooptari voluerint, præterquam quod Livius nullos certos petitores ante significavit, sed rem universe agitatam, omnino loquendi usui repug-

nat hæc patrum quorundam appellatio. Nam ordinis universi hoc nomen est, non singulorum; itaque, quum de parte ordinis loquimur, recte multi patrum, aliquot patrum, iuniores, seniores patrum appellantur; multos patres, aliquot patres, quosdam patres nec ceteri dixerunt nec Livius[1]). Deinde prave verbo petissent adiungitur participium repulsi, quasi, quum primo incepto repulsi essent, tum petierint; neque enim pro eo, quod est: petii, sed primo incepto repulsus sum, ullo modo Latine dicitur: petii primo incepto repulsus. (Diversum est, quod Gramm. Lat. § 431 not. 2 ed. tertiæ Germ. commemoravi de participii perfecti temporis in ablativis absolutis usu apud Livium, Tacitum, Suetonium, alios in significanda re, quæ primariam comitatur, apud Tacitum et Suetonium etiam de eventu consecuto aut non consecuto, ut Suet. Octav. 17: utrobique parte Liburnicarum demersa, Claud. 26: non repertis, qui sequerentur exemplum.) Itaque gravius latet mendum, quod totum certa emendatione tollere nequeo; neque tamen admodum dubitandum videtur, quin huiusmodi fere fuerit orationis universa forma (— singula enim præstari non possunt —): Is, quod petissent patres, **quum iam** primo incepto repulsi **essent**, tamen tribunos **illis** expugnasse vociferans, cet.[2]) Infra in hoc capite (§ 14) frustra defenditur hæc coniunctio: plenus vulnerum ac pavore exemplis plane dissimilibus; nam ne Sallustianum quidem e Catil. 33, 1 simile est, etiamsi certum esset, quod

---

[1]) Cicero semel ludens dixit: mutavit calceos; pater conscriptus factus est.

[2]) Hauptius, perspecto vitio in pronomine quidam, scribendum putavit: Is, q. p. patres quondam primo incepto repulsi, tamen [tribunos militum] expugnasse vociferans etc., quam coniecturam Hertzius secutus est. Sed remanet vitium in participio repulsi, nec quondam id patres petiverant, sed eodem anno.

contra est. Itaque ipsi, qui defendere conantur, simul alia ratione locum expediri posse significant, ut pavore cum incidentem portis coniungatur. Sed ut omittam vitiosissimam copulationem, qua pavore tanquam tertium adiungitur duobus his: fuga trepidum, plenum vulnerum (nam hæc quoque ad incidentem portis pertinent), dicitur Latine magno pavore incidere portis (de modo et forma rei), pavore incidere portis nihil est. Ni fallor, Livius scripserat: fuga trepidum, plenum vulnerum cum pavore incidentem portis.

Cap. 12, 5: A M. Furio in Faliscis et Cn. Cornelio in Capenate agro hostes nulli extra moenia inventi; prædæ actæ incendiisque villarum ac frugum vastati fines; oppida oppugnata nec obsessa sunt. Valde vereor, ne turbatum aliquid hic sit. Nam neque in affirmando oppida sic universe Livius dicturus fuisse videtur, sed oppida aliquot, nec omissurus infelicem oppugnationis eventum (nec, quum parum oppugnatio processisset, aut similiter). Contrariumque his subiicitur: At in Volscis — Anxur nequicquam oppugnatum — et, postquam vis irrita erat, — — obsideri coeptum. Itaque in Faliscis et Capenati agri vastatione contenti Romani oppidis abstinuisse videntur Liviusque scripsisse: oppida nec oppugnata nec obsessa sunt, quemadmodum c. 24, 2 de tribunis militum contra eosdem Faliscos Capenatesque bellum gerentibus scribit: ab iis non urbes vi (oppugnando) aut operibus (obsidendo) temptatæ, sed ager est depopulatus prædæque — actæ. (Cfr. IV, 21, 2: urbes tamen non oppugnatæ.)

Cap. 13, 12. Capenates et Falisci, quum exercitum Romanum, qui Veios obsidebat, aggressi essent, a Romanis repulsi et victi erant: Repulsos deinde insecuti victores ingentem ediderunt cædem; nec ita multo post iam palantes veluti forte oblati populatores Capenatis agri reliquias pugnæ absumpsere. Haeserunt Du-

kerus et Weissenbornius in veluti; neque enim apparere, cur veluti forte illi populatores oblati dicantur (quasi simulatio casus fuerit) ac non forte. Sed præter hoc, quod verissime reprehenditur, alia est in ipsa narratione difficultas. Nam palantes illos populatores video intelligi (a Weissenbornio) victores (Romanos) a Veiis, qui, primum composite victos persecuti, postea palati et effusi in victos inciderint; quæ enarratio neque cum re neque cum verbis convenit. Nam ut omittam, palari non dici de effuse persequentibus, primum illa nec ita multo post ostendunt novi aliquid et a persecutione eorum, qui castra ad Veios tutati erant, diversi subiungi; deinde ipsum substantivum populatores, adiuncto præsertim genitivo: Capenatis agri, quo definitur genus, alios homines obiici declarat, non eosdem ad populandum conversos; et qui poterant, qui ægre castra et ab urbe et extrinsecus oppugnata defenderant. libere effundi ad Capenatem agrum populandum? Tum vero, qui ex ipsa pugna victos persecuti erant tergis inhærentes, profecto non forte offerri fugientibus poterant, ne offerri quidem, nisi admodum lente et sedato gradu victos fugisse putamus, ut victores etiam inter populandum eos prætergredi possent; nam oblati significat ex adverso occurrisse; postremo prorsus prave inter palantes et pabulatores interponitur forte oblati. Rem ipsam quemadmodum Livius animo comprehenderit, manifestum est. Victores a Veiis aliquantum spatii victos persecuti in castra, quæ ipsi Veientes eruptione oppugnarant (§ 9 triplex exercitus et § 13), redierunt; deinde Capenatibus et Faliscis fuga abeuntibus alii Romani ex adverso occurrerunt, qui hactenus agrum Capenatem populati erant, (cfr. c. 12, 5 de simili, dum Veii obsidentur, agri Capenatis populatione,) reliquiasque pugnæ absumpserunt. Iam illud quoque apparet, opinor, palantium appellationem, quod ipse vocabuli palantes locus ante occursus mentionem et particula iam ostendit, pertinere ad Capenates et Faliscos, qui eo facilius deleti sint. Non igitur iam palantes oblati sunt, sed iam palantibus aut, quod Livius sæpius dicit,

palatis[1]). Sæpissime Livius in palatos (palantes) impetum factum, palatos cæsos commemorat, nusquam palatos impetum fecisse aut cædem edidisse. His expositis, redimus ad illud veluti forte. Aut fallor aut Livius scripsit: nec ita multo post iam **palatis, velut in tuto forent,** oblati populatores Capenatis agri reliquias pugnæ absumpsere. Quamdiu in tergo hærebant persequentes victores, Capenates et Falisci conferti abire studuerant; deinde, illis regressis, quum in suum agrum pervenissent, palati iam, veluti periculum evasissent, subito obvios populatores habuerunt. Mendum ortum est ex vicinitate earundem aut similium litterarum (lut tut) Participiorum eæ formæ, quæ sunt in palantes et palatis non raro permutantur, quamquam id fere in contrariam partem fit, ut pro palantis (accusativo casu), interdum etiam pro palantes (nominativo) scribatur, omissa littera n, palatis, ut apud Livium XXV, 21 vocatis pro vocantis in Put., XXXI, 14 percontatis pro percontantis in Bamb., XLII, 13, 18, 26 denudatis, fatigatis, fluctuatis in Vindob. pro denudantes, fatigantes, fluctuantis, apud Ciceronem in Philipp. XIV, 3, 6 dubitatis pro dubitantis, ex quo in Philipp. XII, 12, 29, quum Halmius in codice Tegernseensi repperisset cogitatis, scribendum ostendi: Nam Martiam et Quartam, nihil

---

[1]) Palans novies, si recte notavi, apud Livium legitur (II, 26, IV, 55, VII, 17, X, 20, XXI, 61 bis, XXII, 31, XXIV, 41), palatus tricies bis (I, 11, 1, ubi non recte Hertzius e cod. Florentino S. Marci palantes posuit, II, 50, III, 5, IV, 46 et 58, V, 28 et 45, 4, ubi recentiores codices palantes habent, VI, 42, VII, 1 et 11 et 36 et 37; ceteros locos notare omitto). Significationis discrimen nullum est; quos VII, 17, 8 et X, 20, 5 vagos palantes Livius dicit, eosdem XXIII, 42, 12 vagos sine signis palatos. Apud Sallustium (quattuor locis, Iug. 18, 44, 54, 66) et Virgilium tantum palans reperitur.

præter dignitatem et decus cogitantes, comprobaturas esse certo scio.[1])

Cap. 17, 8: Responsum est (Capenatibus ac Faliscis in conciliis ad Voltumnæ fanum petentibus, ut omnes Etruriæ populi Veios ex obsidione eriperent), antea se id Veientibus negasse, quia, unde consilium non petissent super tanta re, auxilium petere non deberent; nunc pro se fortunam suam illis negare; maxime in ea parte Etruriæ gentem invisitatam novos accolas Gallos esse, cum quibus nec pax satis fida nec bellum pro certo sit. In his turbatum aliquid esse, sensit, qui alia similia non prætermisit, Dukerus. Nam nec maxime in aliqua parte Etruriæ accolæ erant Galli nec omnino in aliqua parte accolæ; nec melius res procedit, his verbis: maxime in ea parte Etruriæ ad superiora adiunctis, quum propter alias causas (suam fortunam negare in ea parte Galliæ) tum quod nullius alius partis auxilium petebatur. Deinde et alioquin vitiose hæc cumulantur: gens invisitata accolæ Galli et vitiosus est ordo verborum, interposito accolas, quod prædicati loco est, inter gentem invisitatam et Gallos. Hoc primum expediamus; apparebit enim attendenti, novam sententiam ab his verbis incipere: novas accolas (illos, qui significati superioribus verbis sint) Gallos esse, cum quibus etc. Sequitur, ut ipse eorum adventus et propinquitas significetur his verbis: maxime in

---

[1]) Video nunc apud Hertzium, etiam Weissenbornium in libello, quo usus non sum, palatis vel palantibus scribi voluisse. Quod Hertzius a Wexio sumpsit ablati, prorsus perversum est nec sententiam ullam habet. In transcursu dicam, in cap. 15, 11 ut certum est, Livium, scriptorem orationis ad legem structæ diligentissimum, non in simplici et brevi orationis circuitu incidisse in anacoluthon tale, ut diceret: traditum esse, ut — victoriam — dari, ita nihilo minus certum esse, ut quando eum pro siquando non dixisse. Tollendum est ut, interpositum post sic ab oscitanti scriba librario.

ea p. Etr. invisitatam gentem; ex quo perspicuum est, desiderari infinitivum, qui aut exciderit aut in maxime lateat, etsi fieri potest, ut mendum non uno illo verbo contineatur. Ad sententiam aptum sit: Imminere [Imminere quum] maxime in eam partem Etruriæ gentem invisitatam; ita Livium scripsisse, multum abest, ut affirmem, ac potius probabilius aliquid requiro.

Cap. 18, 4, in oratione P. Licinii Calvi tribunatum militum deprecantis, olim edebatur: Si collegas eosdem reficitis, etiam usu meliores factos, me iam non eundem — videtis. Cod. M sit collegas, P si et collegas (H1 et si collegas, L1 sic collegas), ex quo Weissenbornius fecit: Sed si collegas, retenta particula condicionali, quæ sententiam pessumdat, quasi dubitet Licinius, sintne collegæ iidem, qui fuerint, et quasi hoc quicquam valeat ad ipsius vires et vigorem. Neque enim si apud Latinos unquam in comparatione ita ponitur, quemadmódum Germanice dicas: Wenn ihr aber an meinen Collegen ganz dieselben Männer als früher findet, so bin ich dagegen etc. Scribendum erat, apertissime viam monstrantibus MP: Set collegas eosdem reficitis — —; me iam non eundem — videtis.[1])

Cap. 21, 9 pro eo, quod in codicibus bonis deteriorumque longe plurimis et editionibus est: quæ similia veri sint, scribendum puto cum tribus apud Drakenborchium codicibus nullius per se fidei (Voss. 2, Lov. 3, Gaertn.): quæ similia veris sint, quemadmodum scribitur VI, 20, 4 (similia veris erant), ubi nulla est propter subiectam litteram s dubitatio; nam XXVI, 49, 6 ea subiecta minuit auctoritatem (Put. simillima ueneris sunt). Inverso ordine, ut

[1]) Paulo ante § 2 miror, qui dubitari potuerit, quin rectissime Huschkius correxerit mendum ortum ex geminatione litterarum (renuntiarenturiurevocatis), restituto: renuntiarentur, revocatis tribubus.

pro uno vocabulo esse utrumque non posset, pluralem (veris) plurali (similia) adiungi par erat; similia verorum molestiorem habebat sonum. (Singulari numero apud Livium similis veri, positivo gradu, reperitur ter, similius vero et simillimum vero ter.)[2])

Cap. 25, 8: Cuius (auri, ex quo Delphos donum mitteretur) quum copia non esset, matronæ, coetibus ad eam rem consultandam habitis, communi decreto pollicitæ tribunis militum aurum et omnia ornamenta sua in ærarium detulerunt. Neque ad pollicitæ sunt aptum est omnia ornamenta sua neque aurum ad detulerunt; nihil enim auri matronæ præter ornamenta sua habebant; neque omnino sic aurum universe cum specie aliqua (ornamentis) coniungi potest. Hoc Livius dicit, matronas pollicitas esse aurum, quo opus esset, tum, ut id aurum conficerent, ornamenta sua in ærarium detulisse (cfr. Plut. Camill. 8, Zon. VII, 21). Itaque tollendum est et, additum ab aliquo, qui accusativos iuxta positos ad idem verbum pertinere putavit. Simili genere peccatum puto in proximis verbis (§ 10): pondere ab singulis auri accepto æstimatoque, ut pecuniæ solverentur, crateram auream fieri placuit. Nihil opus erat dici pondus (aliquod) auri acceptum esse ab singulis; id ad rem pertinebat, æstimatum esse auri pondus, quod a singulis acceptum esset, ut pecuniæ singulis recte solvi possent. Scripserat igitur Livius: Pondere ab singulis auri accepto æstimato, duriore paulo orationis forma, concurrentibus duobus participiis, quorum alterum (accepto) adiectivi locum tenet, alterum ablativorum absolutorum constructionem explet, quo genere Livius usus est I, 46, 1 (agro capto ex hostibus viritim diviso), III, 33, 10 (defosso cadavere domi apud Sestium — invento), XXIX,

[2]) Cap. 23, 3 vereor, ut a Livio opes egestæ a Veiis appellatæ sint, quæ ex urbe exportarentur, etsi constanter a Veiis Romam ire et similia dicit.

6, 1 (militibus, prædam ex hostium terra cernentibus tota classe efferri, accensis ad traiiciendum), XXXIX, 14, 2 (scalis ferentibus in publicum obseratis), XL, 40, 15 (exauctoratis militibus in naves impositis.)[1])

Cap. 32, 3. Vix credas, omnes editores tenuisse hanc orationis formam ac sine adnotatione prætermisisse: Fusa concursu primo acies in fugam; milia octo armatorum ab equitibus interclusa positis armis in deditionem venerunt; quasi Latine dicatur fundere in fugam. Latina et apta rei hæc erit oratio: Fusa concursu primo acies; in fuga milia octo etc. Nocuit littera m geminata.

Cap. 34, 5 (ubi de Gallorum transitu in Italiam agitur): Is (Bellovesus) quod eius ex populis abundabat, Bituriges, Arvernos, Senones, Æduos, Ambarros, Carnutes, Aulercos excivit. Primum hinc removendos esse Senones, multi viderunt, quoniam eos Livius paulo post (c. 35, 3) recentissimos advenarum multo post transisse significat. Nam quod Weissenbornius aliquot Bituriges, Senones, ceteros intelligi vult, Livius id, quod abundaret, migrasse dicit, ut nihil postea superesset multitudinis, nec aut ullum alium populum bis Alpes transisse significat aut in Senonibus quicquam a ceteris diversi fuisse. Videtur aliquis ab hac enumeratione abesse noluisse populum omnium Gallorum Roma capta clarissimum. Deinde eius non potest nisi ad Bellovesum referri; atqui eius nulli erant populi, sed per-

---

[1]) Quam in cap. 26, 6 ante multos annos feceram coniecturam, eam ex Hertzii præfatione video a Kernio Virtembergensi occupatam. Indici nullus hic locus est, sed captivum indidem ex agris, hoc est, ex illis ipsis agris (ex illius urbis agris), ducem Camillus secutus est. Ascripseram ad fidem manifestæ correctioni faciendam XXIII, 46, 12, XXVII, 12, 5, XXVIII, 1, 6, XXXIX, 12 init.

missum ei ab Ambigato, ut ex imperio suo homines exciret. Opinor Livium scripsisse: Is, quod in sex populis abundabat, Bituriges, Arvernos, Æduos, A., C., Aul. excivit. Recte autem prorsus accusativus ponitur; excivit enim Bituriges ceterosqne, quod eorum abundabat.

Sequitur eodem capite § 8 et 9: Id Galli fortunæ suæ omen rati adiuvere, ut, quem primum in terram egressi occupaverant locum, patentibus silvis communirent. Ipsi per Taurinos saltusque Iuliæ Alpis transcenderunt, etc. Quid sit locum munire patentibus silvis, prorsus ignoro, etiamsi addatur, quod abesse non potest, in; nam campi patere dicuntur, quos non montes nec silvæ interrumpunt; silvæ, ut rupes, claudunt; quod Weissenbornius interpretatur: „in offenen, keinen Schutz gewährenden Wäldern", nec sic patere silvæ dici poterant, et quid opus erat dici aut omnino silvas commemorari? nam Græcos, muniendarum urbium peritissimos, pro munimento silvas habituros fuisse, nemini in mentem venire poterat. Certissima emendatione veram scripturam in nomine proprio corruptam restituit ante duo secula Hadrianus Valesius: patientibus Salyis (Saluis). Hoc Livius dicit, Salyos, qui initio Græcos egressos oppugnavissent, quum Galli hos adiuvarent, locum communiri et Massiliam condi passos esse. (Salyos eadem declinatione et Livius dicit XXXI, 10 et Plinius.) Sed superest dubitatio in nomine loci, quo Alpes Galli transierunt. Nam neque Alpem singulari numero Livius aut quisquam prosæ orationis scriptor dixit, ex quo sequitur Alpis accusativum esse, et Iuliæ Alpes longissime ab iis locis, de quibus agitur, distant. Itaque multa excogitata sunt, quæ substituerentur; sed ea omnia aut alia habent incommoda (— velut inviæ regionis significatio et prorsus post ea, quæ paulo ante dicta sunt, superflua est et nihil ad locum definiendum pertinet —) aut a codicum vestigiis longe discedunt, pleraque utroque in genere reprehenduntur. Quoniam nemo per populum aliquem Alpes transcendere recte dicitur, nedum, qui e

Gallia veniat, per Taurinos, qui ab oriente Alpium habitant, necessario per Taurinos saltus coniungenda sunt. Itaque excidisse videtur nomen alterum ante que. In codicibus, qui momentum faciunt, (et fere ceteris quoque) id est, quod præscripsi, nisi quod P habet Iuliæ alte Alpis, litterarum geminatione ortum, H1 autem iuriæ Alpis, in quo veri vestigium servatum esse puto; Livium enim scripsisse suspicor: per Taurinos saltus vallemque Duriæ Alpes transcenderunt. Vallem significat Duriæ fluminis, per quam ab Alpibus Centronicis (le mont Cenis) ad Padum descenditur. Ea autem via Gallos transgressos esse, omnes consentiunt.

Cap. 36, 10: ne penes ipsos culpa esset cladis forte Gallico bello acceptæ, cognitionem de postulatis Gallorum ad populum reiiciunt. Tanaquillo Fabro dubitanti, rectene accepta clades de futura diceretur, exempla participii simili brevitate de condicione positi opposuit Drakenborchius, præeunte I. F. Gronovio, ad IX, 18, 4. Sed alia est orationis insolentia a Fabro non animadversa, forte pro fortasse positum; nam clades forte accepta quid Latino et antiquo dicendi usu, a quo Livius nusquam discessit, significet, dubium non est. Itaque si quis excusare volet, forte hic dici potuisse defendet, quod plene dicendum fuerit: si ·forte acciperetur. Atqui hinc alibi fit non forte accepta, sed clades, si forte, accepta (id est accepta, si forte acciperetur), noto loquendi genere, de quo exposuerunt Garatonius ad Cic. pro Mil. 38, 104 (p. 329 ed. Or.) et Handius Tursell. II p. 736, qui iniuria in II de Off. 20, 70 oblatam a codice c veram scripturam sprevit. Exemplis ab illis collectis addi potest Lucretii in libro V, 719, quem locum Lachmannus sine ulla causa et cum orationis sententiæque detrimento mutavit. Quam facile si post cladis excidere potuerit, patet.

Cap. 39, 11. Parvum est, quod adnotabo, nec ab omni parte certum. Quæro enim, cur Livius flaminem sacerdotesque Vestales sacra publica a cæde — pro-

cul auferre iussos dicat, unum flaminem e tribus, incertum etiam reliquens, quem significet. Et VII, 20, 4 Cærites hospitium flaminum Vestaliumque ab se caste cultum invocant. Videndum igitur, ne hic quoque flamines Livius scripserit, deinde, omisso s, a quo proxima vox incipit, flaminem factum sit, quomodo II, 58, 7 ex omnes sua ortum est omne sua (M m. 1 P), deinde omnem sua (M. m. 3, HlLl). At proximo capite (40) 7 unius flaminis Quirinalis virginumque Vestalium ministerium commemoratur. Video; sed et nomen additur et intelligitur, cur ibi unus ille flamen commemoretur, quod in sacello eius ædibus proximo sacra defossa fuisse memoria postea exstabat. Illud non dubito, quin capite 40, 6 Livius scripserit: suam quisque spem, sua consilia, communibus deploratis, sequentes, non, ut est in codicibus, exsequentes, quod verbum et a spe et (hoc loco) a consiliis alienum est; neque enim de exsequendis aliarum rerum consiliis, sed de certo fugæ consilio capiendo agebatur. Error idem est, quo sæpissime pro spectare scriptum est exspectare, quod mendum in Livii libris Alschefskius aliquoties tenuit, in Senecæ Fickertus. Quod in lexicis ponitur ex Cic. Phil. II, 22 exsequi fugam, apud Ciceronem est exsequi cladem illam fugamque, imagine ab exsequiis (exsequi funus) ducta, ut in ep. ad Att. IX, 12 init., ubi est exsequi fatum (Pompeii). Catullus 63, 17 scripseritne sectam meam exsecutæ an potius secutæ, quærere supersedeo; neque enim ad Livium id pertinet.[1])

Cap. 44, 1 (ubi Camillus Ardeates, apud quos exsulabat, alloquitur civesque suos appellat): quando et vestrum beneficium ita tulit et fortuna hoc egit mea. Inepto lusu

---

[1]) Paulo ante c. 40, 3 bona veraque Finckhii coniectura, proposita a. 1855 (Zeitschr. für die Alterthumsw. n. 21 p. 168), fugit Hertzium: nihil, quod humani superesset mali, pro: humanis malis.

fortunam suam hoc egisse dicit, hoc est, id propositum habuisse et ad id consilia comparasse, ut civis Ardeas fieret. (Et dici solet id ago; diversum est hoc ago, id est, attendo et adsum animo.) Veram scripturam aperit, ni fallor, codicis P prima manus: hoc ego ita; nam a Livio fuisse videtur: fortuna coegit mea. Paulo post (§ 3 et 4) ex codicibus omnibus restituendum est: qui — adventat, oratione sic distincta: et huic urbi decus ingens ex hoste communi pariendi, qui effuso agmine adventat (ut facile vinci possit). Gens est, cui etc.

Cap. 45, 7: Vix temperavere animis, quin extemplo impetum facerent, compressique a Cædicio centurione — rem in noctem sustinuere. Pravum est que; neque enim sententia aiens subiecta eodem spectat, quo negans, quæ præcedit. Verum ostendit cod. P, in quo est: compresi a q̄ cædidi † centurione († rasuram significat), unde in H1L1 compressique Cædiditio centurione; (in M primæ manus scriptura obscura est, alterius huiusmodi: conpressiq̄ † sedicio a centurione;) scribendum est enim: facerent; compressi a Q. Cædicio — sustinuere. Et ab Q. Cædicio restitutum est in codicibus recentioribus multis, sed que, quod ex Q. ortum erat, retentum.

Cap. 47, 6: Reliquum noctis, quantum in turbatis mentibus poterat, quum præteritum quoque periculum sollicitaret, quieti datum est. Recte diceretur: quantum in tanta perturbatione animorum poterat; nunc quoniam participium ponitur (turbatis mentibus), tollenda est in præpositio, orta ex præcedenti m. Neque abest suspicio, quin etiam XXI, 55, 10 scribi debeat: Tamen tot (codd. et edd. in tot) circumstantibus malis mansit aliquamdiu immota acies; quamquam minus vitiose in malis circumstantibus quam in mentibus turbatis aliquid fieri dicitur. Idem mendum (in ex præcedenti m ortum) corrigam in libro VII, 23, 6; in eodem

libro c. 36, 7 (consulem in castra) correxit iam Gronovius[1]).

Cap. 52, 1 (in Camilli oratione contra consilium Veios migrandi): Hæc culti neglectique numinis tanta monumenta in rebus humanis cernentes, ecquid sentitis, Quirites, quantum vixdum e naufragiis prioris culpæ cladisque emergentes paremus nefas? Rerum eventa documenta divinæ voluntatis esse possunt, monumenta nunquam aut sunt aut appellantur, quoniam nullius rei memoriam conservant, sed ipsa monumentis traduntur posteris. Deinde nihil sane ad id, de quo Camillus dicit, aut ad ullam rem pertinebat, monumenta documentave exstare numinis et culti et neglecti; quis enim id admonendus erat, deos et coli et negligi posse? Id Romanos Camillus putabat et discere potuisse et meminisse debere, quantam vim in rebus humanis haberet numen cultum neglectumve et ob eam rem propitium iratumve, hoc est, magna esse in utramque partem **momenta** numinis culti neglectique. Sic igitur scribendum est, sublata permutatione non infrequenti. (Monumentum pro momentum in codice archetypo fuisse in libro I, 47, 6, ostendunt MPH1L1; idem in XXI, 4, 2 declarat consensus codicis Colbertini et Medicei aliorumque, quoniam Puteaneus illam partem non habet.) Et video nunc, id etiam Iac. Perizonium intellexisse; neque tamen emendationis iniuria neglectæ commendationem delere volui.

Cap. 53, 5 (in eadem oratione): Et Galli evertere potuerunt Romam, quam Romani restituere non videbuntur potuisse? Nihil potuit perversius interrogari.

---

[1]) C. 48, 5 recte Drakenborchio in mentem venit, scribendum esse a Veiis adducere excercitum, non abducere. Non agitur de removendo a Veiis exercitu, sed de arcessendo et propius ad eum locum admovendo, ubi Camillus erat. Cap. 51, 1 quod conieceram: milliens scto populique iussu, Weissenbornius etiam repperit.

Quæri enim debebat, committendumne esset, ut, quam Galli urbem evertere potuissent, eandem Romani posteris viderentur restituere non potuisse (hac forma: Et Romani videbuntur Romam restituere non potuisse, quam Galli everterunt? ut iudicium posteritatis de Romanorum impotentia cum Gallorum facto comparata ante oculos poneretur); nunc Camillus interrogat, credibilisne sit res certa et facta, quum alteram fieri non potuisse aliquando posteri iudicaturi sint. Sed salva res est emendatioque tam manifesta, ut nullum sit certius documentum codicis archetypi ab aliquo homine, qui oscitans verba sententiasque male copulasset, interpolati. Nam quum Livius scripsisset notissima interrogandi et argumenti concludendi forma: Et Galli Romam evertere potuerunt, Romani restituere non videbuntur potuisse? ille homo, interrogationis duplicis connexæ immemor, quam addidit. (Gramm. Lat. § 438; Emendd. Cic. libror. philos. p. 40 sqq.)

Cap. 54, 3 (in eadem oratione): Equidem fatebor vobis, etsi minus iniuriæ vestræ quam meæ calamitatis meminisse iuvat: quum abessem, quotiescunque patria in mentem veniret, hæc omnia occurrebant etc. Vitiose comparari iniuriæ populi et Camilli calamitatis memoriam, quum ita hæc duo coniuncta essent unaque re, exilio, continerentur, ut calamitatis memoriam necessario iniuriæ comitaretur, Gronovius perspexit; neque Dukeri defensio, a qua Weissenbornius non discedit, sufficit. Nam præterquam quod ea, quam inesse vult, sententia, ut Camillus a calamitatis memoria, quam tollere nequeat, iniuriæ, quantum possit, seiungere conari dicatur, his verbis (meæ calamitatis meminisse iuvat) comprehendi non potest, non recte totum hoc per etsi adnectitur; ea enim particula significat, Camillum omnino exilii memoriam non libenter repetere. Iam quum in MRP sit meæ calamitatis, in HILI ceteris calamitatis meæ, valde suspicor, pronomen mala manu adiectum esse, quum Livius sic scripsisset: etsi minus iniu-

riæ vestræ (quam mihi fecistis) quam calamitatis (quam perpessi estis) meminisse iuvat. Calamitatis civium suorum Camillus non cum superba insultatione quasi ultione expletus meminerat; sed ita ab iniuria sibi illata ad patriæ calamitatem memoriam convertebat, ut, illius cogitatione prorsus oblitterata, toto animo ad patriam iuvandam restituendamque et ulciscendam ferretur. Sequuntur § 3 hæc: quæ vos, Quirites, nunc moveant potius caritate sua, ut maneatis in sede vestra, quam postea, quum reliqueritis, ea macerent desiderio. Pronomen ea pravissime additur (quæ vos — moveant potius — quam — ea macerent), eo præsertim loco, ut pondus orationis in id inclinetur, quod in re comparata (potius quam — macerent) esse debebat. Itaque hactenus rectius olim interpungebatur: quum reliqueritis ea; sed quum hoc manifesto contrarium referatur superiori illi: maneatis in sede vestra, apparet, semel scriptam esse litteram, quæ bis scribenda erat: quum reliqueritis **eam**, macerent desiderio. In codice archetypo fuit eam agerent (MP). Sed nondum hoc caput absolvimus. Nam continuo (§ 4) hæc excipiunt: Non sine causa dii hominesque hunc urbi condendæ locum elegerunt, saluberrimos colles, flumen opportunum, —, mare vicinum ad commoditates nec expositum ad pericula classium externarum, regionum Italiæ medium, ad incrementum urbis natum unice locum. Argumento est ipsa magnitudo tam novæ urbis. Loci, ubi urbs condita est, commoda singulatim substantivis notantur (colles — flumen — mare). His subiicitur illud regionum Italiæ medium, quod pro substantivo accipi usus loquendi vetat (etsi medio urbis et similia ablativo casu dicuntur); sin autem cum eo, quod sequitur, locum coniungitur, mirus verborum ordo efficitur, substantivo in extremam sedem reiecto, interposito sine copula participio (natum); sed sive hæc coniunguntur sive separantur, prave repetitur extremo loco id ip-

sum substantivum, cui initio posito reliqua appositione adiunguntur, et repetitur iis additis, quæ non unius generis opportunitatem ostendant, sed omnia universe comprehendant (locum elegerunt, — colles — flumen – mare —, medium — ad incr. urb. nat. un. locum). Verum hoc vitiosæ repetitionis incommodo liberabit nos rectior orationis interpunctio. Nam ab enumeratione singulorum commodorum loci transit Camillus ad confirmationem universæ rei ex eventu hoc modo: Ad incrementum urbis natum unice locum, argumento est ipsa magnitudo tam novæ urbis. Hoc reperto, relinquitur illud regionum Italiæ medium, in quo ipso displicent regiones Italiæ sic infinite dictæ pro Italia (Italiæ medium). Vereor, ne genitivus regionum ortus sit ex præcedenti classium externarum scripseritque Livius: **regionem** Italiæ **mediam**. Recte, enumeratis commodis, quæ in loci ipsius natura et ingenio posita erant, adiungitur regio, hoc est situs in certa totius Italiæ parte[1]).

Lib. VI.

Cap. 5, 5 (ubi lex agraria a tribunis plebis agitata commemoratur): Haud magno opere plebem moverant. Plusquamperfectum post imperfecta (conabantur — ostentabatur — criminabantur) recte haberet, si significaretur, quo

---

[1]) Paulo post (§ 6) satis certum est, corrupta esse hæc: quæ (malum) ratio est expertis alia experiri? nam nec dativus recte ponitur aut experti absolute dicuntur nec alia expertis pro aliis, atque experti estis, Livius dixit. Sed emendationem non reperio. Nam his desertis violentum est, desertis expertis (desertis iis, quæ experta sunt) orationem habet nimis duram et insolitam.

usque res processisset, quum aliquid incideret; nunc in hac ipsa sententia finitur huius rei commemoratio; itaque in significando rei effectu (qui nullus aut exiguus fuit) plusquamperfectum ferri nequit, quoniamque incerta est codicis archetypi scriptura (M man. 1 moveunt, P moverat), eo magis scribendum moverunt. Notavi aliquot et huius generis et contrarii, quo perfectum pro plusquamperfecto positum est, exempla supra (p. 38). Paullo ante (§ 3) non dubito, quin Livius ut fuerit, ita habuerint (non habuerunt) posuerit; illud mansit, in hoc una littera aberratum est.

Cap. 6, 5 allatum narratur a fugientibus ex agro Pomptino, Antiates in armis esse Latinorumque populos iuventutem submisisse ad id bellum, eo abnuentes, publicum fuisse consilium, quod non prohibitos tantummodo voluntarios dicerent militare, ubi vellent. Quæ notio pluribus verbis significatur, eadem valde incommode uno et proprio nomine illis ipsis verbis interposito declaratur, ne occultata quidem tautologia (voluntarios — ubi vellent); Latini enim negabant quicquam ultra se fecisse, quam quod (eos, qui iuventutis nomine comprehenduntur) non prohibuissent militare, ubi vellent, hoc est, voluntarios illos esse dicebant, non publice missos. Itaque vereor, ne aliena manu illud voluntarios additum sit. Paullo quidem post (§ 8) nulla dubitatio est, quin hoc modo obscurata sit Livii oratio. Omnes enim, nisi qui tacendi beneficio utuntur, hærent in eo, quod Camillus ingens ait onus a populo Romano sibi, qui se dictatorem iam quartum creasset, magnum a senatu talibus de se iudiciis eius ordinis, maximum tam honoratorum collegarum obsequio iniungi, quoniam neque quicquam de populi consilio Camillum dictatorem creandi dictum est, nec, si dictum esset, creasset pro creaturus fuerit ullo modo poni potuit, nec omnino populus quemquam unquam dictatorem creavit. Quæ ad hæc excusanda, quæ excusari nequeunt, excogitata sunt, eiusmodi sunt, ut refelli non debeant. Quam

habet enim vel minimam speciem, Camillum, quum præsertim accurate dispertiat, quid populo, quid senatui, quid collegis debeat, se quartum a populo dictatorem creatum dicere, ut significet (at quam modeste!) se, si non nomine, at re dictatorem esse. (Niebuhrius Hist. Rom. II p. 684 quid senserit, intelligere nequeo.) Ceterum nullam omnino Livius significat mentionem factam illo tempore dictatoris creandi; hoc narrat, ad Camillum, qui, si privatus fuisset (ut alio modo respublica opera eius uti non posset), dictator dicendus fuisset, collegas, quoniam ita commode acciderit, ut in summo magistratu (tribunatu militum) esset, bello imminente summam consilii detulisse. Manifestum est igitur, Livium scripsisse: qui se iam quartum creasset (tribunum nimirum), dictatorem additum esse ab aliquo, qui magistratus nomen desideraret, in eo autem ipso aberraret. Et erat Camillus eo anno quartum tribunus ex Livii rationibus, qui eum VI, 18 quintum, VI, 22 sextum creatum scribit, non numerato illo tribunatu, quem errore ei pro censura assignavit V, 1.

Cap. 11, 3 (M. Manlius Capitolinus) ægre ferebat, solum eum (Camillum) in magistratibus, solum apud exercitus esse, tantum iam eminere, ut eisdem auspiciis creatos non pro collegis, sed pro ministris habeat. Quid hoc est, quæso, solum Camillum in magistratibus esse, quum tres collegas habeat, solum apud exercitus? Exaggerationem aliquis hanc esse forsitan dicat. Atqui exaggeratio iis, quæ sunt, adiicit ea, quæ fingi et ab audientibus accipi possint; itaque is, qui sæpe, ceteris deiectis, unus aliquem magistratum capit, solus eum capere dici potest; qui semper ternos collegas habet, solus dici nequit; nam solum vere magistratum esse, aliud est nec omisso illo vocabulo intelligi potest; neque magis, solum apud exercitus esse. Aut fallor aut Livius uno verbo minus scripsit: solum eum in magistratibus, solum apud exercitus tantum iam eminere, ut cet.

Cap. 15, 10 (in oratione M. Manlii Capitolini, ubi creditores alloquitur): Sortem aliquam ferte, de capite deducite, quod usuris pernumeratum est. Hoc verum esse non posse, multi senserunt; neque enim incertam aliquam sortem ferre Manlius divites creditores iubebat, hoc est, accipere et ea contentos esse (nihil enim aliud sortem ferre de creditore dictum significare potest), sed eam ipsam, quæ cuiusque esset. Non enim postulat, ut quicquam de ea pecunia, quam reapse mutuam dederint, amittant (sed quid ego vos, de vestro impendatis, hortor?), sed ut ne cum usuris solvi eam sibi velint; itaque usuras, si quæ solutæ sint, de capite, hoc est, de summa, quæ initio fuerit, deduci iubet, ut id tantum, quod iis deductis restet mutui, solvatur. Hinc nascitur ipsa vera scriptura: Sortem **reliquam** ferte; de capite etc. (Empfanget das noch rückständige Capital, was wircklich von eurem Capital noch aussteht; ziehet vom Hauptposten die bezahlten Renten ab.)

Cap. 17, 3 exprobrant Manliani, saginare plebem populares suos, ut iugulentur. Vitiose hoc dici, Dukerus intellexit; nihil enim aliud a Latine scientibus accipietur nisi: seine Landsleute; nam qui in republica pro plebe stabant, eos plebs populares appellabat, non populares suos. Non recte tamen Dukerus suos tolli volebat, quod nemo additurus erat, qui populares scriptum legeret; neque satis in hac exprobratione impietas plebis et ingratus animus notatur illo partium nomine; sed quum Livius scripsisset: saginare plebem suos (hoc est, qui suarum partium essent sibique faverent), idem, qui alia multa, communem popularium appellationem addidit[1]).

[1]) Eiusdem originis est in hoc ipso capite (§ 6) pronomen demonstrativum ante relativum pravo casu additum, quum Livius scripsisset: remisso, quod erepturi erant. Cum eo, quod codices habent (remisso id quod erepturi erant), comparari vel a Drakenborchio potuisse id quod pro solo quod ad prædicatum totamve sententiam relatum, miror; (in Alschefskio nihil miror;)

Cap. 18, 6 (in M. Manlii oratione, plebeios, quantas vires habeant, docentis): Si singuli singulos aggressuri essetis, tamen acrius crederem vos pro libertate quam illos pro dominatione certaturos; quot enim clientes circa singulos fuistis patronos, tot nunc adversus unum hostem eritis. Prorsus prave rei fictæ (si singuli singulos aggressuri essetis) causæ loco (enim) id subiicitur, quod maxime contrarium est et in quo ostenditur, quanto melior sit vera certaminis condicio, quoniam non singuli singulos, sed multi unum aggressuri plebeii sint. Itaque necessario hoc aut sic adiungendum erat: Nunc, quot clientes —, tot cet. aut cum pondere sine ulla particula contrarium ponendum. Unde tamen enim ortum putabimus? Poterat suspecta esse prava librarii diligentia sententias nectere studentis et in eo aberrantis, nisi certam mendi originem ostenderet distributiva pronominis forma rarior, quam Cicero semel habet (ad Attic. XII, 33). Scripserat enim Livius: **Quoteni** clientes circa singulos fuistis patronos, tot nunc adversus unum hostem eritis. (Quoteni — singulos, tot — unum.) Ex eni litteris a quot distractis factum est enim.

Cap. 27, 3 (ubi de æris alieni incerta fama agitur) non recte scribi: aggravantibus summam etiam invidiæ

Weissenbornium eodem uti perfugio indignor, præsertim post Kreyssigii admonitionem in Adnott. ad Livii libros XLI—XLV p. 90. Dixi de tota re et hunc ipsum locum cum similibus compraravi supra p. 14 sq. Sed multo gravius est, quod c. 20, 8 ab eodem interpolatore, perturbata prorsus structura orationis, inter medios infinitivos interpositum est produxit, pro quo quod superiores (ante Alschefskium) editores substituerant produxisse, Rhenanum secuti, rectius alteram eiusdem coniecturam, ad quam ipse magis inclinabat, secuti essent, ut verbum prorsus tollerent; auditur enim (ex superiore illo: non commemorasse tantum, sed produxisse etiam) commemorasse.

eius tribunis plebis, quum ab iis elevaretur, quibus fide magis quam fortuna debentium laborare creditum videri expediebat, Antonio Perizonio et Dukero assentior; neque enim invidiæ summa conficitur aggravaturve, sed æris alieni summa cum invidia aggravabatur. Neque, si summa invidiæ cohæret, recte interponitur etiam. Scribendum opinor: aggravantibus summam etiam **invidiosius** (quam pro rei veritate) tribunis plebis. Dukerus invidiose scribi voluerat, non tam prope ad traditæ scripturæ vestigia; nec etiam apte tum poneretur.

Cap. 29, 4 (de Prænestinis a T. Quinctio Cincinnato dictatore victis): Ibi (in conspectu Prænestinæ urbis) ex fuga dissipati locum, quem tumultuario opere communirent, capiunt. Video comparari, quod legitur VIII, 24, 10: contrahens suos ex fuga palatos et quod Cæsar B. G. VI, 35 scripsit: multos ex fuga dispersos excipiunt; sed utroque loco ex fuga refertur ad colligendi et contrahendi notionem, quæ in verbo principali (etiam in excipiunt) inest[1]); ex fuga dissipari homines absolute dici posse nego, multo autem magis, eos aliquid ex fuga dissipatos facere ita dici, ut id post fugam a colligentibus sese factum intelligatur. Itaque Livium hic scripsisse puto: Ibi ex fuga **dissipata** locum — capiunt, quemadmodum lib. XXVIII, 20 scripsit, Punici exercitus ex dissipata passim fuga reliquias Castulonem tutatas esse; nam ex fuga idem est ac post fugam, ex fuga se colligens. Fuga autem dissipata dicitur etiam XXIX, 33, 4 (locus, in quem ex dissipata convenirent fuga) et XXXVIII, 27, 8; dissipatus cursus libr. II, 59; dispersa fuga XXXI, 42, 9; diversa fuga XLII, 8.

Cap. 31, 5, ubi in codicibus est: Sp. Furius, M. Ho-

---

[1]) Aliter XLIII, 10, 8 dicitur: ut suos dissipatos fuga colligeret; nam fuga dissipari rectum est.

ratius dextrorsus maritimam oram atque Antium, Q. Servilius et L. Geganius læva ad montes Ecetram pergunt, quoniam neque dextrorsus magis quam læva accusativum asciscit (quum præsertim ne versus quidem præpositionem esse, homines scire nunc oporteat, nec dici oram versus sed in aut ad oram versus,) neque zeugma ullum in membris tam perspicue æqualibus ferri potest, relinquitur, ut ante **m** exciderit in (in maritimam oram), quemadmodum alibi post **m** (vid. ad VII, 41, 8); illa incerta suspicio est, scriptum olim fuisse ad montes et Ecetram[1]).

Cap. 32, 6, etsi mirum videtur, notissimam vocem altera non minus nota permutatam esse, tamen nemo fidem faciet, Livium pro certa victoria, de qua agitur, claram dixisse; hæc est enim, certissimo loquendi usu, quæ fama et sermonibus celebratur; neque, quod dies et clarus dicitur, sole lucen-

---

[1]) Quod § 4 emendaturus eram, occupavit Weissenbornius, qui pro eo, quod editur: ne quis, quoad bellatum esset, tributum daret, fortasse debellatum scribendum esse adnotavit, quo nihil potest esse certius in belli fine significando, (alioquin enim scriberetur: donec bellum esset); quamquam hoc ipso Livii loco Ernestius utitur ad simile mendum contra Grotium tuendum apud Tacitum Hist. II, 40; nam ibi quoque post **d** excidit de. In Livii libro XXII, 61, 10 in cod. Put. et in Med. a pr. manu scribitur quod speraverant pro: quod desperaverant. Cicero de leg. agr. II, 15, 40 scripserat: quid, de quo disputari contra nullo pacto potest; in codicibus inde factum, quod editur: quid quod disputari contra, omisso de post quid, geminato altero **d**. In eadem oratione 29, 81, ubi contra omnium Latine loquentium usum scribitur: id, quod Campanis ceperant (nemo enim unquam aut agrum aut quicquam omnino alicui capere dixit pro eo, quod est adimere), recte Lauredanus fecerat aliique probaverant: quod de Campanis ceperant; sic enim dicitur (Liv. I, 38, IV, 56, X, 39, XXVI, 34, XXXV, 40, XXXVII, 57, XL, 29, XLI, 13, XLV, 43 et 44, Cic. pro domo 49, 128); quamquam etiam ager ab Antiatibus captus et ex Tiburtibus reperitur.

te, et certus, quum lux dubia esse desiit, ideo in aliis rebus hæc adiectiva commutantur aut promiscue dicuntur.

Cap. 36, 8 (de quinque tribunis plebis, qui, a patrum partibus stantes, legibus Liciniis intercedebant): ut ferme solent, qui a suis desciscunt, capti et stupentes animi, vocibus alienis id modo, quod domi præceptum erat, intercessioni suæ prætendebant. Qui præcepta ab aliis tanquam dictata hæsitantes proferunt, non alienis vocibus loquuntur, sed suis vocibus, sententiis alienis. In codicibus deinde (MP Klock.) non vocibus alienis scribitur, sed vocalienis (L1 voc̄alienis; de Harl. 1 tacetur; sed ne de archetypo dubitetur, accedunt etiam deteriorum indicia, vocum alienis Voss. 1, L2, Lov. 1, vocem alienis Voss. 2, Lov. 3, fr. Haverc. man. 1). Ne stupens animi quidem dubitatione caret; nam neque Cicero neque Livius neque quisquam post comicos et Lucretium (apud quem est animi fallit) genitivum illum adiunxit nisi iis verbis, quæ dubitationem et sollicitudinem significant. Mendum igitur subest, quod sic mihi tollendum videtur, ut scribatur: capti et stupentes, **animis a voce alienis**, id modo etc. Ipsos animos a verbis, quæ præcepta domi erant, dissensisse Livius significat.[1])

Cap. 40, 12 et 13 (in oratione App. Claudii Crassi contra tribunos et rogationes Licinias) pronomen illud, ut nunc ora-

---

[1]) Cap. 37, 6, ubi codices habent: qui crederent duobusne, editur autem a recentioribus (Bekkero, Kreyssigio, Weiss., Hertzio): qui crederent, duobus nunc, scribendum erat cum Douiatio: **Quid** crederent? duobusne — impertituros —? (hoc est: Quid creditis? duobusne — impertituros?) Neque enim quisquam in huiusmodi interrogatione et rei incredibilis significatione qui adverbio, quod modum significat, usus est (Qui creditis, duobus nunc —). Duobus modis dicitur, aut: An creditis, duobus in locis (ut adiungatur interrogatio superioribus) aut: Quid creditis? duobusne in locis cet. —.

tio interpungitur, et ipsum vitiosum (pro id) et loco pravo positum (in fine interrogationis, ubi tum demum recte poneretur, si id significaret, quod statim subiiceretur), rectum erit, interrogationibus sic descriptis et terminatis: Quid? si tu non tuleris, quod commodum est populo accipere, nemo erit, qui ferat? Illud si quis patricius, si quis — Claudius diceret: Aut omnia accipite aut nihil fero, quis vestrum, Quirites, ferret? Paulo ante (§ 10, ubi tribuni civi de plebe roganti, ut, quas probet, rogationes accipere, quas improbet, antiquare liceat, respondere finguntur) hæc interrogandi forma coniunctivi modi: tu de fenore — iubeas et hoc portenti non fiat, ut — videas? uno modo intelligi potest, ut cum admiratione et improbatione proferatur. Sed neque per se tribunis superbe negantibus convenire videtur hæc admiratio et indignatio neque in eam apte includuntur ea, quæ Appius ex suo iudicio intermiscet et adiungit (et hoc portenti non fiat etc.). Apta hæc erunt et commoda, si sedate sic proferentur, ut pæne ambigua inter tribunos et Appium oratio sit; (et ita inducitur, posito inquit: nein, heisst es): Non, inquit, licebit, ut de fenore atque agro, quod ad vos pertinet, iubeas et hoc portenti non fiat in urbe Romana, ut — videas. (Non licebit hæc duo separare, alterum tibi plebeio commodum, alterum tibi, ut omnibus, intolerabile.) Duas litteras transposui.

Cap. 41, 4 (in eadem oratione): De indignitate satis dictum est; etenim dignitas ad homines pertinet: quid de religionibus atque auspiciis, quæ propria deorum immortalium contemptio atque iniuria est, loquar? Mire causa additur, cur satis dictum de indignitate sit, quæ neque addi unquam solet in tali transitu ad maius et per se nulla est; quidni enim liceat copiosissime de re ad homines pertinenti dicere? et dixit satis multa Appius. Apta erit orationis forma, una littera mutata: De indignitate satis dictum est. Atenim dignitas ad

homines pertinet (ut ea fortasse negligi posse cuipiam videatur); quid de religionibus — loquar? Fingit a contraria parte elevari, quæ de indignitate dixerit; itaque ad id transit, quod elevari nequeat. Eodem fere modo c. 40, 14 dixit: At hercule sermo est minime civilis; quid? rogatio qualis est? nisi quod ibi minus concedi fingitur sed in eo fortasse non satis esse momenti; itaque de maiori interrogatur. Paulo post (§ 8), ubi sic scribitur: eludant nunc licet religiones; quid enim est, si pulli non pascentur, si ex cavea tardius exierint, si occecinerit avis? mendum subest, quod quoniam neque ex eo est genere, quorum demonstratio vehementer animum ferit, et duas voces videtur attingere, pæne invitus commemoro; sed statui libere dicere neque quicquam premere. Ut enim omittam ipsam rectæ interrogationis ex ipsius Claudii persona formam in exprimenda aliorum cavillatione (cui deinde ipse respondet: Parva sunt hæc cet.) minime apte positam, nullam omnino excogitare possum rationem neque simplicis futuri (pascentur) neque exacti (exierint — occecinerit). Neque enim illi, quos Claudius religiones eludere fingit, hoc dicebant, nihil esse mali, (- oportebat autem fore dici, hoc est, erit -), si posthac aves non pascerentur tardiusve exirent avisve occinuisset, (quæ et facta antea sæpe erant neque sæpius posthac futura illi putabant), sed nihil omnino in his rebus esse momenti, nullam significationem dignam, quam quis curaret. Atqui hoc sic dicendum erat recta interrogatione: Quid enim est, si pulli (aliquando) non pascuntur, si ex cavea tardius exierunt? Mihi quidem Livius sic scripsisse videtur: Eludant nunc licet religiones; quid enim esse, si pulli non **pascantur**, si ex cavea tardius exierint, si avis occecinerit?[1])

[1]) De tollenda in c. 42, 12 prava trium verborum repetitione et facturos pro acturos restituendo quæ exposui in libello grammatico (Bemerkungen über verschied. Punkte des Systems der

Lib. VII.

Cap. 1, 8: Eam pestilentiam (quæ fuit L. Genucio, Q. Servilio coss.) insignem mors quam matura tam acerba M. Furii fecit. Qui sic dicit, is significat, mortem Camilli acerbam fuisse, ut debuerit, propter maturitatem; iustam fuisse maturitatis et acerbitatis proportionem. Atqui contraria maturæ (senum) morti est acerba (iuvenum et eorum, qui nondum mori debuisse videntur), et hoc ipsum Livius dicit, Camilli mortem, etsi ob ætatem matura fuerit, tamen ob viri merita et desiderium visam esse acerbam. Quid scripserit, codicum manifesta indicia ostendunt; nam in M a prima manu est quamui matura, una amissa littera, quam altera manus retraxit (quamvis); ex illo quamvi in H1L1 ortum quam nemo sic; Parisini librarius litteras ui non intellectas sustulit. Sed manus illa altera Medicei recte simul pro tam scripsit tam̄; absurdum enim et barbarum est: quamvis matura, tam acerba; unice aptum verumque: quamvis matura, tamen acerba.

Cap. 2, 4: Sine carmine ullo — ludiones ex Etruria acciti ad tibicinis modos saltantes haud indecoros motus more Tusco dabant. Paulo post § 6: quia hister Tusco verbo ludio vocabatur. Cum his duobus locis coniungamus tertium, XXXIX, 6, 8: tunc psaltriæ sambucistriæque et convivalia ludionum oblectamenta addita epulis. In his enim tribus locis legitur ludionis nomen, pro quo ceteri (Plautus, Cicero, Ovidius, Valerius Maximus, Suetonius) ludium appellant; sed legitur iniuria, errore ortum, in uno loco recentissimo, in altero satis recenti, in tertio antiquiore. Nam in libro XXXIX quicquid est codicum, et Moguntinus longe optimus et Palatini Drakenborchianique deteriores, habent: alia ludorum oblecta-

---

lateinischen Sprachlehre p. 64), secuti sunt Weissenbornius et Hertzius; itaque iterari ea nihil opus videtur.

menta (præter psaltrias et sambucistrias), quod prorsus tenendum est; nam etiam psaltriarum et sambucistriarum ars ludorum appellatione continetur; nec convivalia, quod ante alia in Moguntino ponitur (in ceteris convivia et inde detortum conviviis) reprehendendum videtur; nam a scenicis ludis separantur oblectamenta, quæ in conviviis (τοῖς συμποσίοις) epulis (τῇ δαιτί) addebantur. In huius autem capitis, a quo profecta quæstio est, altero loco MHILI habent aperte ludios, id est, quemadmodum in Lov. 4, 5, Hearnii tribus exprimitur, ludius, quod perspicuum est Valerium Maximum (II, 4 dom. 4) hoc loco scriptum legisse; inde natum in P et deteriorum principe ludio. Relinquitur primus locus, in quo uno eo minus Livius prorsus inusitato vocabulo usus esse existimari potest, si in ipsa interpretatione vocabuli Tusci (hister Tusco verbo ludius vocabatur) usitato usus est. Itaque non ludiones Livius scripsit, sed: ludii, homines ex Etruria acciti; compendium vocabuli homines cum ludii (ludi) coaluit.

Cap. 3, 8 (ubi agitur de solemni clavi figendi): Horatius consul ex lege templum Iovis Optimi Maximi dedicavit anno post reges exactos; a consulibus postea ad dictatores — sollemne clavi figendi translatum est. Legem significari oportet eam, quam Livius paulo ante (§ 5) dicit fixam fuisse dextro latere (— aut sic scribendum aut lateri ablativo casu accipiendum —) ædis Iovis Capitolini, de clavo figendo. Itaque ea lege scribi volunt. Verum eam legem Livius ipse dicit non de templi dedicatione, sed de illa re una, de clavo figendo fuisse; de templi dedicatione similem atque de ceterorum templorum dedicationibus legem latam esse probabile est; neque apparet, cur omnino per se hoc loco commemoretur templi Capitolini dedicatio, quacunque demum lege dedicatum est, quum de clavi figendi sollemni agatur. Scripserat Livius: Horatius consul **et legem et** templum I. O. M. dedicavit cet. Recte iam legis dedicatio in pariete templi facta narratur (et, quod

inde sequitur, primus clavus fixus) ab Horatio una cum ipsius templi dedicatione. Ex et legē et templum facile ortum est et legetemplum, litteris et semel scriptis, quum bis deberent scribi, tum ex et factum ex. Similem sententiam Gronovius et Strothius efficere conati sunt, sed in verbis aberrarunt[1]).

Cap. 6, 3 et 4 (postquam Livius narravit, quum forum medium specu vasto collapsum esset, quæri coeptum, quo plurimum populus Romanus posset; id enim illi loco dicandum vates cecinisse): Tum M. Curtium, iuvenem bello egregium, castigasse ferunt dubitantes, an ullum magis Romanum bonum quam arma virtusque esset; silentio facto, templa deorum immortalium — intuentem et manus — porrigentem se devovisse equoque deinde etc. Ferri non potest in hac continuatione oratio eo ipso loco, quo a castigatione aliorum ad ipsius Curtii actionem transfertur, asyndeto interrupta (castigasse ferunt —; silentio facto); scribi igitur debet duabus litteris geminatis: — esset, et silentio facto — se devovisse. Est tamen aliud, quod in hoc loco offendat. Nam si dubito an Livium, ut posteriores faciunt, sententia ad negandum inclinante posuisse putamus, quemadmodum VIII, 24, 11 dubius an posuit, apertissime Curtius in civibus suis id reprehendit, quod ipse statuebat illosque statuere volebat, nullum esse magis Romanum bonum quam arma virtutemque. Sin ad affirmandum inclinare illam dicendi formam, veterum

---

[1]) Cap. 4, 6 si Livius naturæ damnum in filio patri nutriendum fuisse dixit, admodum improprie locutus est; nam (quod miror Gronovium non animadvertisse) nutrimus, quæ augeri et valida fieri cupimus; itaque vires seniles et corpora recte nutriri dicuntur; damnum naturæ (balbutiem) minui pater velle debebat. Unum reperio simile, quod Celsus de medic. VI, 6, 16 morbos quosdam oculorum lenibus medicamentis nutriri, hoc est, curari et tolli dicit.

consuetudine, iudicamus, ut hæc sit sententia: quod crederent ullum etc., ullum quidem pronomen excusatur eo, quod præcedit improbandi significatio (Gramm. Lat. § 494 b), sed hæreas non immerito in hac ipsa opinionis et suspicionis incertæ significatione et reprehensione. Neque tamen aliter interpretari verba licet. Nam quod Weissenbornius, qui difficultatem sensisse videtur, totum hoc: an ullum — esset seiungi vult a participio dubitantes et pro ipsa Curtii obiurgantis interrogatione accipi, id quidem fieri nullo pacto potest in hac structura (an — esset) participio dubitantes subiecta; dicendum erat saltem legitima obliquæ interrogationis forma: an ullum — quam arma virtutemque esse? (oder sei wohl); sed ne hanc quidem interrogandi formam tam abrupte illi dubitantes subiecturus Livius erat; saltem: an enim ullum cet. scripsisset.[1])

---

[1]) Exponere libet, quo perveniendum sit ei, qui illam suspicionem de ipsa Curtii interrogatione interiecta persequi velit. Nam quoniam infinitam formam necessario tenere debebit neque tamen virtus in virtutem sine summa temeritate mutare poterit, redibit ad eam formam interpretandi moniti sive librorum Sibyllinorum sive, ut Varro tradit, haruspicum, quæ sine dubio prima tradita in hac narratione est. Neque enim rem optimam populi Romani, quæ dicanda esset, Curtius interpretatus narrabatur arma et virtutem; nam virtus cum armis in tali re coniungi et dis dicari (antiquorum sensu) nequit; virum (viros) aut arma et virum (virum armatum) interpretatus erat; idque perspicue narraverat Dio Cassius, qui rem Græcula arte exornans Curtium induxerat rhetorice explicantem, quanta esset viri dignitas; (vid. fragm. lib. XIV p. 26 Bekk., Zonar. VII, 25. Apud Varronem L.L.V p. 41 Bip. civis fortissimus ut in hiatum demitteretur, postulatum narratur, Procilio auctore). Quid, quod e Suida v. *Λίβερνος* apparet fuisse, qui Virgilii Æneidis initium (arma virumque) hinc natum fingerent? Scribetur igitur: an ullum magis Romanum bonum quam arma virumque esse? Hac utatur coniectura, qui volet; ego non utor.

Eodem capite (§ 9), ubi editur: forte ita tulit casus, ut Genucius ad hostes magno conatu profectus in insidias præcipitaretur, legionibus necopinato pavore fusis consul circumventus ab insciis, quem interfecissent, occideret, primum retentum oportuit, quod, Dukero suadente, Drakenborchius e M posuerat, præcipitaret. Livium enim de iis, qui in insidias locave iniqua incidant (ipsi casuque, non ab aliis trudantur), non modo plerumque sed semper activo usum esse præcipitandi verbo pro intransitivo, certum videtur, non minime ob eam causam, quod in iis verbi formis, quarum difficilior erat permutatio, semper activum codices tenent. Legitur autem activum his locis: II, 51, 5 (præcipitavere in insidias), V, 18, 7 (eadem verba, etsi ibi MPH1, deteriores codices post præcipitavere addunt se; quam prave, dixi supra p. 32), VI, 30, 4 (eadem verba), XXV, 11, 5 (plurimi in fossam præcipitavere), XLIII, 23, 6 (in vallem ab hostibus insessam præcipitant; in codice huic verbo adhæserunt ea, quæ sequuntur, sic corrupta: præcipitantibusidem occisis). Paulo alia significatione XXVII, 40, 3 ad Cannas præcipitasse Romana res dicitur, quemadmodum a Cicerone pro Sulla 31 respublica præcipitans. Passiva forma verbi impersonaliter ut intransitivi ponitur III, 43, 5, qui locus nunc recte interpungitur (præcipitatum in insidias esse; Siccium — militesque quosdam — amissos). Dubitatur, præter eum, ad quem hæc adnotantur, locum, in duobus: XXI, 25, 9: ibi, inexplorato profectus, in insidias præcipitatus multaque cum cæde suorum ægre in apertos campos emersit. Sensit Gronovius, prave coniungi: præcipitatus multaque — emersit (neque enim participium, omisso est, cum verbo finito sic copulatur, de quo dicam alibi); itaque que tolli volebat; scribendum est: præcipitat multaque etc.; XXV, 16, 15: Gracchus, fraudem et sermoni et rei abesse ratus ac similitudine veri captus, cum lictoribus ac turma

equitum e castris profectus duce hospite, in insidias præcipitatus. Hic quoque Gronovius post tria participia, quæ quasi gradus actionis significant, in ipso exitu rei declarando verbum finitum ponendum fuisse vidit; nec tamen, ut is voluit, præcipitatur nec, ut Gebhardus, præcipitavit, sed hic quoque præcipitat scribendum. Relinquitur XXXVIII, 2, 14, ubi verbum proprie de cadentibus in præceps ponitur (multi pavore in derupta præcipitati). Ut ad VII, 6 redeam, non iniuria Dukerus copulam desideravit inter præcipitaret et occideret vel potius occideretur; et excidit facillime et post præcipitaret. Occideretur, quod olim in editionibus erat, e deterioribus codicibus sumptum, quin restituendum sit, non dubito, etsi ibi coniectura natum iudico; nam neque ab insciis cum circumventus coniungi ullo modo potest (ut primum, si dis placet, dicatur **circumventus** ab insciis, quem **interficerent**, et deinde mortuus) neque Livius hoc uno loco aut quisquam dixit: occido ab aliquo, quia aderat occidor; interire ab aliquo aliam habet rationem. In codice nostrorum archetypo opinor fuisse, quod M habet, occiderent, prave accommodatum ad interficerent.

Cap. 10, 13: Inter carminum prope modum incondita quædam militariter ioculantes Torquati cognomen auditum. Enarrant prope carminum modum. Equidem, quid sit propemodum, scio; prope modum alicuius rei non memini me usquam legere, sed carminum in modum et similia sæpe et apud alios et apud Livium (V, 8 lixarum in modum, 15 vaticinantis in modum, VI, 14 contionants i. m. et alio ordine: in modum fugientium XXXVII, 46). Itaque hic quoque, ut VI, 31, 5, in ante m excidisse opinor scribendumque: Inter carminum prope in modum incondita quædam militariter ioculantes. Coniunctio et ordo verborum, sive in sive prope præpositio ponitur, eandem habet duritiam, nihilo tamen illam molestiorem quam in libro XXVIII, 12, 6: Post

Hasdrubalis vero exercitum — deletum cedendoque in angulum Bruttium cetera Italia concessum, ne tam duram quidem, quoniam inter post et concessum præter ablativum Italia, qui a concessum pendet (quod genus indicavi Gramm. Lat. § 469 not. 2; cfr. Weissenb. ad XXVII, 36, 2), interponitur non solum alius ablativus (instrumentalis, cedendo), sed etiam huic adiuncta præpositio cum casu: in angulum Bruttium. Sunt hæc prorsus Liviana ex eo genere, quod ante sedecim annos notavi (Bemerkungen über verschiedene Punkte des Systems der lateinischen Sprachlehre p. 79), in quibus analogia per ambages amplificata in formas diligenter compositas sed molestas et operosas exit. Paulo ante eodem capite (§ 8) pudet pæne admonere, verba sic interpungenda esse: non cantus, non exultatio armorumque agitatio vana, sed pectus animorum iræque plenum; omnem ferociam (Torquatus) in discrimen ipsum certaminis distulerat. Vulgo Livium dicentem faciunt, non cantum nec armorum agitationem, sed pectus distulisse ferociam, non animadvertentes, nominativum breviter, omisso verbo, pro tota sententia poni (Gr. Lat. § 479 not. 2; cfr. Cic. Verr. V, 7, 16: Exspectatio summa hominum, quidnam id esset. Taciti usum omitto.)

Cap. 12, 5 non dubito, quin mendum lateat in his verbis: Alius adventus hostium fuit proximo bello agris terribilior quam urbi (in cod. archetypo fuit, ut in MPL1H1 aliis multis: agris quam terribilior urbi). Nam neque proximo bello, præcedente ante quinque verba tam propinqui belli appellatione, de temporis propinquitate intelligi potest (— loco autem minime proximum erat Tarquiniense bellum, præsertim cum Tiburti aut Hernico comparatum —), neque Livius, quum eodem anno alium hostium adventum præter Tiburtium factum narraret, eum proximo bello accidisse scriberet, tanquam de rebus tempore diiunctis dicens; omninoque, quum, peracta narratione unius belli per-

brevis, subiungatur alius hostium adventus mentio, ineptissime abundat proximi belli significatio. Livius scripsisse videtur: alius adventus hostium fuit proximis bello agris terribilior quam urbi. Terror enim tantum ad agri Romani partem Etruriæ adiacentem pertinuit. Proximis ad bello accommodatum est. Eodem capite § 11 recentissimi editores restituerunt, quod in archetypo fuit: adversus hostem, quem tempus deteriorem in dies et locis alienis faceret sine præparato commeatu, sine firmo munimento morantem, ad hoc iis corporibus animisque cet. Sed neque et pro etiam illo loco accipi potest neque ulla hic est aut adiunctio aut adscensus (sed in proximis ad hoc) neque faceret post locis alienis positum ferri potest. Et tamen neque locis alienis pro nominativo (locus al.) scriptum esse probabile est neque recte cum tempore coniungitur locus alienus, qui inter ea est, propter quæ tempus deteriorem hostem facit. Videndum, ne transpositione facta scribi debeat: quem tempus deteriorem in dies faceret, [et] locis alienis sine præparato commeatu — morantem, ad hoc cet. Nam et — ad hoc pro et — et minus diligenter positum a Liviano scribendi genere abhorret.

Cap. 13, 8 (in oratione Tullii centurionis apud C. Sulpicium dictatorem): Sin autem non tuum istuc, sed publicum est consilium et consensus aliqui patrum, non Gallicum bellum, nos ab urbe, a penatibus nostris ablegatos tenet, quæso, ut ea, quæ dicam, non a militibus imperatori dicta censeas, sed a plebe patribus, quæ, sicut vos vestra habeatis consilia, sic se sua habituram dicat. Quis tandem suscenseat, milites nos esse, non servos vestros, ad bellum, non in exilium missos, cet. Primum satis audacter et rustice Tullius simpliciter denuntiat, plebem sua habituram consilia; sed hoc feramus; illa perversitas ferri nullo modo potest, primum suscenseo sine ullo cuiusquam exemplo pro indignor cum infinita sententia positum, deinde hæc sic elata: quis

indignetur, milites nos esse —, non pugnaturos —, otium Romæ potius — acturos esse etc., quum intelligi sic debeant: nos pro militibus haberi et tanquam milites tractari velle, — eo esse animo, ut pugnaturi simus —, otium Romæ potius — acturi. Nam indignatio ad ipsam illam voluntatem et postulationem pertinet, quæ in verbis omittitur. Sanabit hæc et rectam orationis formam sententiæque progressum efficiet sublata una littera et ex una voce factæ duæ: quæso, ut ea, quæ dicam, non a militibus imperatori dicta censeas, sed a plebe patribus (— quæ si, ut vos vestra habeatis consilia, sic se sua habituram dicat, quis tandem suscenseat? —), milites nos esse, non servos vestros, ad bellum, non in exilium missos, si quis det signum, — pugnaturos cet. Apparet, infinitivos ab ipso illo quæ dicam pendere, præparari autem hanc plebis nomine denuntiationem interposita illa parenthesi. Tantum autem abest, ut hoc uno loco si, ut in sicut coaluerint, ut frequens id in codicibus mendum sit; velut XXXIV, 2, 7 pro eo, quod recte editur: si, ut plebis quondam, sic nunc mulierum secessione leges accipiendæ sunt, et in ceteris codicibus et in Bambergensi scriptum est: sicut plebis. Ciceronis codices idem obsidet mendum in orat. pro Cæcina 24, 69 (sicut Manlius pro: si, ut Manlius) et Taciti in Hist. I, 83 simillimum, sicubi pro si, ubi, de quo, qui risum quærat, legat, quæ Bachius et Waltherus excogitarunt. Sed apud ipsum Livium tertium residet huius confusionis perspicuum exemplum in libro XXII, 60, 11 (in oratione T. Manlii Torquati): Sicut avorum memoria P. Decius trib. militum in Samnio, sicut nobis adolescentibus priore Punico bello Calpurnius Flamma trecentis voluntariis, quum ad tumulum eos capiendum situm inter medios duceret hostes, dixit: „Moriamur, milites, et morte nostra eripiamus ex obsidione circumventas legiones," — si hoc P. Sempronius

diceret cet. Apparet enim Livium ab initio condicionalem instituisse sententiæ formam, in qua argumentatio posita est, eamque duplici exemplo, altero longiore, interruptam, repetita particula si renovasse in lectoris animo; scribendum est igitur necessario: Si, ut avorum memoria P. Decius —, si, ut nobis adolescentibus Calpurnius Flamma — dixit —, si hoc P. Sempronius diceret cet. Ut redeam, unde digressus sum, ad VII, 13, laudandus mihi aliquando Alschefskius, quod paulo ante (§ 3) ex P et deterioribus codicibus (Drakenborchianis octo) restituit: Si licet, dictator, allato etiam Terentii exemplo (Heaut. V, 2, 20: Here, licetne?), in quo similiter in venia dicendi petenda loqui aut dicere omittitur. Sic enim aptissime militari brevitate Tullius dicere orditur (Mit Erlaubniss, Feldherr). Scilicet in hac aperta et simplici causæ, cur Tullius dictatorem adeat, indicatione nullum habet locum. Neque enim ullo modo ea vox apta est ei, qui admirationi alterius (tacitæ) occurrit, quod Weissenbornius fingit (quasi dicas: ne miratus sis; scito enim exercitum — me orasse), neque quicquam alienius quam exemplum a Weissenbornio e libro XL, 9, 1 adscriptum, ubi Perseus, patris orationem, qua utrumque filium increpuerat maximeque Persea accusationis auctorem, excipiens cum acerba ironia: Aperienda nimirum, inquit, nocte ianua fuit (quoniam me, quod me defenderim, reprehendis). Itaque si ad illud exemplum hunc locum enarramus, Tullius dictatori (qui nullum verbum fecit) ironice occurrens reapse negat se ab exercitu rogatum, ut eum adiret. Nihil vidi inconsideratius scriptum, etsi infinita in hoc genere exempla adscribendi inconsiderate committuntur.[1])

Cap. 18, 4 (ubi commemorantur C. Sulpicius, M. Valerius consules fidei suæ duxisse, ut accepissent duo patricii consulatum, ita ambobus patriciis mandare): Quin aut toto cedendum esse, si plebeius iam magistratus consulatus fiat, aut totum possidendum, quam posses-

[1]) Cap. 14, 1 attigi p. 30 significavique restituendum esse censebat.

sionem integram a patribus accepissent. Miram vero condicionem toto cedendi consulatu, si plebeius fiat, hoc est, si toto patricii cedant; nam aditus etiam plebeiis factus illis verbis (si plebeius iam fiat) significari nequit. In codice archetypo (MPH1, cett.) fuit: cedendum esset, si plebeius. Livius scripserat: aut toto cedendum esse, ut plebeius iam magistratus consulatus fiat, aut cet. Ex esse ut factum est esset, deinde additum si.[1])

Cap. 19, 1: Duo bella eo anno prospere gesta cum Tiburtibusque ad deditionem pugnatum. Qui sic narrat, necessario, quamquam inepte significat, significat tamen, præter duo bella prospere gesta tertium cum Tiburtibus fuisse. Qui duobus bellis eorumque eventu breviter significato deinde separatim de utroque dicit, hac adiungendi forma uti nequit; (cfr. modo c. 17, 1 sq.). Facillimo negotio verum restituetur, retractis duabus litteris, quæ omissæ sunt, quod eædem bis scribendæ erant: Duo bella ea anno prospere gesta. Cum Tiburtibus usque ad deditionem pugnatum; Sassula ex his urbs capta (ceteraque, quæ ad Tiburtes pertinent). Sequuntur his contraria: In Tarquinienses acerbe sævitum, cet., etsi orationis forma accommodata ad proxima est: triumphatum de Tiburtibus; alioquin mitis victoria fuit. Et usque hic latere senserat emendator codicis Gaertneriani; sed Drakenborchius, homo alioqui minime fastidiosarum aurium, de ingrato sono interpolationis (cum Tarquiniensibus Tiburtibusque usque) queri quam ad Livii orationis formam considerandam excitari maluit.[2])

---

[1]) Adnotatio marginalis § 4 in cod M. textui inserta huiusmodi initio fuit: seditiones comitiales, plebe, ut institutum erat, consules poscente creari.

[2]) Cap. 23, 6 pro integi (loci altitudine tum vallo etiam integi), quod Drakenborchius e codicibus revocavit, ceteri deinde tenuerunt, restituendum est, quod inde a Frobenio ad Drakenborchium editum est, tegi; in ex m præcedenti ortum est. (Vid.

Cap. 25, 7. Scire velim, quo exemplo dicatur, quo neminem offensum video: extendere omnes imperii vires delectu habendo. Equidem intendi in tali re curam et vim puto, non extendi, vereorque, ne hoc pro illo substitutum sit, etsi, quod ad errandum invitarit, nihil video.

Cap. 30, 11 (in oratione legatorum Campanorum auxilium a Romanis contra Samnites rogantium): Omnibus quidem, Romani, vestram misericordiam vestrumque auxilium æquum est patere, iis tamen maxime, qui eam implorantibus aliis auxilium dum supra vires suas præstant, omnes ipsi in hanc necessitatem venerunt. Hæc vitiata esse, quod video etiam alios nuper suspicatos, multis indiciis manifestum fit. Primum eam, quod referri necesse est ad vestram misercordiam (neglecto altero, quod intervenit, auxilium), intelligi tamen de misericordia universe debet (ut sit: iis, qui suam misericordiam implorantibus aliis); deinde mire, quæ primum coniuncta erant, hic sic separantur, ut implorantibus misericordiam præstetur auxilium; apparet enim, idem imploratum et præstatum dici debuisse; tum nomen ipsum auxilium, in quo nihil præcipui est ponderis, prorsus prave ipsi etiam coniunctioni præponitur (quod ne in insigni quidem contrariorum comparatione facile fit); postremo omnes additum, et primo loco additum, totam pervertit sententiam, quæ in eo posita est, ut, qui antea aliis auxilium implorantibus tulerint, ipsi auxilio digni iudicentur, nulla adiuncta omnium aut partis cogitatione. Horum vitiorum emendationem gradatim quæramus. Primum igitur animadvertamus, quod ordo verborum demonstrat, hæc coniungenda esse: implorantibus aliis

---

ad V, 47, 6.) Coriis, veste, aliis, quæ superiniiciuntur, integitur aliquid, intendente præpositione eam significationem, quæ iam in verbo tegendi est, et certiorem reddente; armis, munimentis, quicquid oppositum infesta arcet, tegimur tantum, non integimur.

auxilium; deinde, quoniam pronomini eam, quod incommode positum esse iam ante apparebat, nunc nihil omnino est loci, ex qui eam faciamus qui iam; ex eo enim illud ortum est, quum I simel scriptum esset (quiam). Postremo, quoniam in extrema periodi parte ipsi primum locum necessario tenere debet, nihil sane requireremus, si liceret, deleto omnes (quod Scheibio in mentum venisse video), sic verba describere: qui iam implorantibus aliis auxilium dum supra vires suas præstant, ipsi cet. (ut auxilium etiam ad præstant audiretur); sed quum eius vocabuli additi nulla omnino excogitari causa probabiliter possit, considerandum potius est, lateatne in eo, quod unum vocabulum ad præstant adiungi ita potest, ut eadem res maneat, opem, scribendusque totus locus sic sit: iis tamen maxime, qui iam, implorantibus aliis auxilium, dum supra vires suas præstant opem, ipsi in hanc necessitatem venerunt. Eodem capite extremo (§ 22, in eadem legatorum Campanorum oratione) sic scribitur: Stare omnem multitudinem ad portas, viam hinc ferentem prospectantes certum habeo, quid illis nos, patres conscripti, sollicitis ac pendentibus animi renuntiare iubeatis. Prospectamus ipsos homines adventantes, ut ex iis, quum venerint, sciscitemur aliquid; prospectamus, ecquid appareat; prospectare viam, quid cui per legatos renuntiari Romanus senatus iubeat (sic enim enarrant), nugacissime dicitur. Deinde, si Livius illam sententiam, quæ a pronomine quid incipit, superiori adnecti et ex Campanorum domi exspectantium animo proferri voluisset, non illis, sed sibi scripsisset, nec patres conscripti addidisset, quod manifesto est legati ipsius senatum alloquentis. Scripserat Livius una littera minus: Stare omnem multitudinem ad portas viam hinc ferentem prospectantes certum habeo. Quid illis nos, patres conscripti, sollicitis ac pendentibus animi renuntiare iubetis? Iam huic rectæ interrogationi et responsi

postulationi longe aptius adiunguntur illa: Alterum responsum salutem —, alterum, ominari horreo, quid ferat. Qui quid sententiæ a superiori nexæ indicem putavit, ex iubetis fecit iubeatis. Hoc autem constituto, apparet etiam, ni fallor, Livium non cum summa ambiguitate prospectantes, interiecto portas, rettulisse ad multitudinem, sed portas viam hinc ferentem prospectantes dixisse, quæ prospectum viæ haberent, quo genere loquendi Tacitus et Plinius uterque utuntur, etsi alibi (XXXIII, 17) Acarnaniam orientem solem spectare dicit de ipso situ. Retinui pendentibus animi contra codices, ex quibus nuper repositum est animis. Ut enim Latine dicatur de pluribus pendere animis, quod uno Ciceronis loco contra permultos contrarios parum confirmatur, quoniam in hac locutione certum habet locum illud animi de sede dictum, hoc quidem loco Livius eam formam vitaturus erat ob ipsam ambiguitatem, ne videretur animis (dat.) pendentibus renuntiari aliquid dicere (ut visus est Alschefskio, comparanti e c. 10 huius libri: animis spe metuque pendentibus); animis enim nihil renuntiatur. Librarius facillime ad pendentibus accommodavit animis[1]).

Cap. 35, 5 et 6 (in P. Decii tribuni militum, oratione apud milites suos): Cum eo hoste res est, qui hesterno die delendi omnis exercitus fortuna per socordiam usus non sit, hunc tam opportunum collem imminentem capiti suo non ante viderit quam captum a nobis, nos tam paucos tot ipsi milibus hominum nec ascensu arcuerint nec tenentes locum — vallo circumdederint. Sic vulgo edunt, codices longe plurimos se-

[1]) De c. 32, 12 nihil dicam, quoniam, quod manifestissimum est, modo post factionibus tollendum esse. male ex superiore versu repetitum, etiam Weissenbornio, tentata frustra interpretatione, in mentem venit. Perquam ridicule homo virtute ac meritis fidens negaret se solis factionibus tres consulatus adeptum.

quentes, Liviumque, quum casu ipsi plurali numero posuisset, ad id arcuerint — circumdederint accommodasse putant, quod mihi quidem in hoc tam æquabili orationis cursu per se parum probabile videtur totumque eo evertitur, quod post ipsum circumdederint sequitur: quem videntem ac vigilantem sic eluseritis, sopitum oportet fallatis, ex quo apparet Livium eandem notionis formam animo retinuisse. Itaque e P et Klockiano restituendum arcuerit — circumdederit, tum vero sine ulla dubitatione scribendum, ut a Frobenio (1531) ad Gronovium editum est, ipse, mutatum ab oscitanti librario ob tot.

Cap. 37, 4: Tertia pugna (post primam M. Valerii Corvini ad Gaurum montem, alteram A. Cornelii Cossi in Samnio) ad Suessulam commissa est, qua fugatus a M. Valerio Samnitium exercitus, omni robore iuventutis domo accito, certamine ultimo fortunam experiri statuit. Duo hic offendunt, primum concursus ablativorum similis significationis; neque enim probum videtur: hac pugna certamine ultimo fortunam experior; itaque, nisi cetera obstarent, suspicari aliquis posset, fugatum ad Suessulam tertia pugna (qua fugatus) exercitum Samnitium quartum proelium tentasse. Deinde in proximus sic narratio continuatur (Ab Suessula nuntii trepidi cet.), ut antea significatum videri debeat, ad Suessulam Samnites convenisse eique urbi imminuisse. Atqui Livius dixit tantum ibi pugnam factam; itaque putamus narratum deinceps iri, qui factum sit, ut eo vis belli converteretur. (Itaque Klockius suspicatus est, excidisse totam narrationem Suessulæ a Samnitibus obsessæ.) Videtur Livius scripsisse: — ad Suessulam commissa est, quo fugatus a M. Valerio Samnitium exercitus omni robore iuventutis domo accito, certamine ultimo fortunam experiri statuit, hoc est: nam ad eam urbem robore iuventutis accito exercitus cet. Superest in § 13 huius capitis gravis dubitatio de duabus legionibus præsidio castrorum relictis, hoc est, toto exercitu, quum consul hostem effuse fugientem sum-

ma vi persequeretur. Scripsitne Livius: relictisque ex duabus legionibus custodiæ et præsidii causa gravi edicto monitis, hoc est, iis, quos ex duabus legionibus relinquebat, gravi edicto monitis? dura profecto et insolita participiorum coniunctione, ut alterum pro substantivo sit et subiecti locum teneat, nec tamen, quæ prorsus a Livii orationis proprietate illa, quam ad c. 10, 13 attigi, abhorreat. Scripsit certe XXXIV, 11, 4: et credentem se aliquid auxilii habere — ipsa fiducia — servatum (hoc est: eum, qui crederet). Sed cur illud: ex duabus legionibus additur aut quid ad rem pertinet? Videtur significari, prædam (quæ omnis militi data paulo post dicitur) non unius legionis militibus commissam, sed duarum, ut inter se custodirent. Sed totam hanc suspicionem pro incerta pono. (§ 11 non potest verum esse quieto, quod in Lov. 4 coniectura natum receperunt recentissimi editores; quod enim significari volunt, proxime ante recte et apte ex hostis ore dictum est: dum inclusus paveret hostis Romanus. Aberrante ad alium locum oculo natum videtur quia aut quia et in cod. archetypo.)

Cap. 39, 14 (in confusa illa et fingendo exornata narratione seditionis militum anno 342 factæ) ab instituto meo paulisper discedens codicum scripturam defendam, in qua mutanda editores aliique inde a Gronovio cum gravibus erroribus satagunt; ea huiusmodi est: somno gravem Quinctium oppressum, nihil medium, aut imperium atque honorem aut, ubi restitaret, mortem, ni sequeretur, denuntiantes, in castra pertraxerunt. Primus Gronovius ubi et si idem esse putavit, quod contra est. Quinctio milites nihil medium denuntiabant, sed aut imperium atque honorem (— hic nihil opus erat addi condicionis; id enim ipsum offerentes veniebant, —) aut, quoties resistere conaretur (quod sæpius eum fecisse, verbo frequentativo et coniunctivo modo sententiæ temporalis significatur), mortem, ni sequeretur. Nihil rectius aut apertius. Is quoque erravit, qui Hertzio persuasit, ut oppressum tanquam spurium notaret.

Somno gravem oppresserunt et in castra pertraxerunt. Ante omnia quieta mente accedendum est ad locos in suspicionem vocatos[1]).

Cap. 40, 2 et 3 (in eadem narratione): Itaque iam duces, iam milites utrimque congressus quærere ad colloquia; Quinctius, quem armorum etiam pro patria satietas teneret, nedum adversus patriam, Corvinus omnes caritate cives, præcipue milites et ante alios suum exercitum complexus, ad colloquium processit. Cognito ei extemplo — silentium datum. Hæc non recte habere et apparet et fuerunt, qui animadverterent. Ita enim a Livio Quinctius et Corvinus componuntur, diligenter exæquata orationis forma, ita in utroque ea commemorantur, propter quæ concordiæ conciliandæ conatus ab iis exspectari potuerit, eminente etiam in priore parte (de Quinctio) in ipso verbi modo (teneret) causæ sig-

---

1) Eiusdem capitis § 6, quoniam pro eo, quod in codicibus scribitur: nervos coniurationis eiectos arte consulis cernentes, a recentioribus (Bekkero, Weissenbornio, Hertzio) adnotatur Puteani coniectura exsectos, omittitur Gebhardi et Gronovii, qua uno tantum litteræ ductu longius tracto (l pro i) fit electos, dicam in transcursu, hanc veram et certam esse. Nam præter Lucilii testimonium, versus modulo firmum, qui et exsecare et elidere excludit, apud Ciceronem non solum in Tusc. III, 34 codex regius aperte habet: stirpes ægritudinis — eligendæ sunt, sed et de Divin. II, 72, ubi in codicibus est (stirpes) eiiciendæ, multo facilius fit eligendæ (nam eligere et eiicere sæpissime confunduntur) quam excidendæ aut elidendæ, et orat. II de leg. agr. 33, ubi editur: nervis — exsectis, in codicibus scribitur ut hic eiectis, hoc est, electis. Est igitur in his locis eligere id, quod Germanice ausrupfen, auszupfen dicitur, quomodo Varro et Columella herbas, gramina eligere dixerunt. Aliud est, etsi cognatum, nervos incidere, elidere (νεῦρα ἐκτέμνειν, νευροκοπεῖν). Cum nervis eiectis pravissime comparantur aculei (alicui) excussi.

nificatione, ut necessario communiter aliquid de utroque dici debeat nec possit ullo modo sententia claudi singularis numeri verbo ad unum Corvinum accommodato: ad colloquium processit. Nam ad hunc unum hoc pertinere, ostendunt, quæ subiiciuntur: Cognito ei extemplo etc. Sed faciliore remedio, quam credas, res expeditur; nam Quinctii et Corvini nomina appositione adiunguntur ad id, quod præcessit, duces, etsi huic Livius addidit iam milites; hoc enim obscurato ad dignitate præstantius reliqua accommodatur oratio (multo facilius quam, ut hoc utar, in Horatiano illo: ego meique vescor): Itaque iam duces, iam milites utrimque congressus quærere ad colloquia, Quinctius, quem —, Corvinus omnes — complexus. Deinde ad orationem vinciendam et ab utroque ad alterum traducendam addendum est, quod post complexus excidit, is pronomen: Is ad colloquium processit. Cognito ei etc. (X, 1, 9 recte is excidisse creditur post Bubulcus.) Unum tamen restat; neque enim Livius dixit congressus quærere ad colloquia (— dixisset saltem, si quid addendum ad congressus definiendos putaret, ad colloquendum —), sed ac colloquia, ut est in L1, etsi in codice archetypo alterum iam fuisse credo, eodem modo natum, quo IV, 34, 4 ab equite ad centurionem, quum e semel scriptum esset, quod bis oportebat. Eodem capite § 9 et 10 (in oratione Valerii Corvini) sic scribitur: Eodem tenore duo insequentes consulatus gessi; eodem hæc imperiosa dictatura geretur, ut neque in hos meos et patriæ meæ milites mitior quam in vos (horreo dicere) hostes. Ergo vos prius in me strinxeritis ferrum quam in vos ego. Vitiosum esse ut, vitiosam esse in his: neque in hos-mitior verbi omissionem, alii iam viderunt, neque ulla est anacoluthi excusatio, quoniam nec ubi nec cur deflectat oratio, apparet nec alia substituitur, in quam exeat, forma. Sed vitiosa est etiam particula ergo; neque enim argumentum concluditur, sed confirmatur, quod de clementia

Corvinus dixit, et uberius declaratur. Ex ea autem particula una littera detracta, eruetur id, quod desideramus, verbum, sublato simul ut, quod Heusinger tolli voluit quodque ex extrema syllaba verbi geretur ortum est: Eodem tenore — hæc imperiosa dictatura geretur; neque in hos meos et patriæ meæ milites mitior quam in vos (horreo dicere) hostes ero. Vos prius in me cet.

Lib. VIII.

Cap. 2, 5 (postquam de foedere inter Romanos et Samnites icto narratum est): Samnites copiis iisdem, quibus usi adversus Romanum bellum fuerant, contra Sidicinos profecti etc. Nullis Samnites adversus Romanos usos esse copiis, Livius paulo ante (c. 1) apertissimis verbis dixit (non castra Samnitium, non legiones usquam oppositæ); pacem Samnites per legatos et a consule et a senatu petisse. Habuerant tamen exercitum paratum, quo, si pax negata esset, uterentur. Itaque valde suspicor, Livium scripsisse: quibus usuri adversus Romanum bellum fuerant. Etiam in Vindobonensi Livii codice aliquoties pro longiore futuri participii forma breviorem perfecti substitutam esse, commemorabo ad XLII, 25, 4.[1])

Cap. 4, 3 (in oratione Annii Setini prætoris apud La-

[1]) § 10 vera est Dukeri, cautissimi hominis, coniectura reponentis: ut satis ducerent Romani victoriam Samnitibus — eripuisse pro eo, quod in codicibus est: — victoriam, quam Samnitibus — eripuissent; nam neque satis duco victoriam Latinum est neque ullam victoriam Romani ipsi habebant, qua contenti essent, sed victoriæ ereptionem. Satis iis esse Samnites volebant, effecisse, ne Samnites vincerent; non postulare debere, ut etiam vincerentur. Memorabile hoc est exemplum erroris (eripuissent) in cod. archetypo interpolando occultati.

tinos): Sin autem tandem libertatis desiderium remordet animos, si foedus est, si societas æquatio iuris est, si consanguineos nos Romanorum esse, quod olim pudebat, nunc gloriari licet, si socialis illis exercitus is est, quo adiuncto duplicent vires suas, quem secernere ab se consules bellis propriis ponendis sumendisque nolint, cur non omnia æquantur, cur non alter ab Latinis consul datur, ubi pars virium, ibi et imperii pars est? Duo in his menda sunt. Prius arguit iam dissensus interpretantium; nam alii sic, ut ego descripsi, verba interpungunt: si societas æquatio iuris est, manifesto recte; nam id ipsum agi Annius dicit, foedus et societas, quam cum Romanis Latini habeant, sitne reapse, quod is postulat, iuris æquatio, ut Latini Romanique æquo iure sint. Atqui tum prorsus prave foedus et societas divelluntur et per se hoc ponitur: si foedus est, quasi hoc de foedere omnino dubium sit, contra societatis tantum vis et significatio quæratur. Alii autem sic interpungunt: si foedus est, si societas, æquatio iuris est; in quo primum necessario repeti si coniunctio etiam tertio loco debebat et propter ipsam anaphoræ figuram et vitandæ summæ ambiguitatis vel potius perversitatis causa; deinde cum foedere et societate, quæ constabat esse, sed de quorum vera natura certabatur (ex quo fit, ut et in hac et in superiore interpunctione perversum sit illud: si foedus est), cum his, inquam, non poterat tanquam tertium id coniungi, quod ipsum, quærebatur, inessetne in illo foederis nomine necne. Itaque una detracta vocula, quæ addita est, ne si coniunctio verbo careret scilicet, scribendum est: si foedus, si societas æquatio iuris est. (Gronovius argumentationem Annii non perspexit; in illa, quam is efficere volebat, sententia scribendum erat: si æqui iuris foedus ac societas est, non æquati.) Paulo occultius scriptura, ipsa re prope manifestius est alterum mendum. Quo enim spectat illa consulum mentio, superposita ipsi Romanorum mentioni (si socialis illis exercitus is est)? Soline consules, non omnes

Romani secernere a se socialem exercitum nolebant? Et quid hoc est, consules secernere socios bellis propriis sumendis ponendisque? Erantne ulla consulum propria bella? Aut si consules pro Romanis nominari putamus, Romani propria bella non sumebant ponebantque? Omnino hoc de propriis bellis sumendis ponendisque necessario ad eos pertinet, qui hactenus alteros (Romanos) secuti nulla ipsi suo arbitrio propria bella gesserant. Scripserat Livius: si socialis illis exercitus is est, — quem secernere ab se (Romanis) consilia bellis propriis sumendis ponendisque nolint. Ea demum vera est sententia, non placiturum Romanis, si Latini sua consilia ab illis secernant et suo arbitrio bella gerant. (IV, 57: secernere sua a publicis consilia.[1])

Cap. 7, 18 manifesto et gravi mendo incertum tantum remedium afferre possum. T. Manlius consul, filium alloquens, Me quidem, inquit, quum ingenita caritas liberum tum specimen istud virtutis deceptum vana imagine decoris in te movet; sed quum etc. Ridicule specimen virtutis deceptum vana imagine appellari, quod quis vana imagine deceptus ediderit, Weissenbornius intellexit; decipit enim specimen iudicantes, non decipitur. Sed alia est pravitas in verbis in te; nam in te movet (accusativo casu) pro eo, quod est: movet et tibi conciliat (ut tibi parcam, suadet), Latine dici nequit; si te ablativum esse volumus (an dir, indem ich dich betrachte) non aptum est ad caritatem liberum nec recto loco positum. Veniebat in mentem: Me quidem quum ing. car. lib. tum spec. ist. virt. deceptum vana imagine decoris intuentem movet, hoc est, quum te intueor deceptum vana imag., cet. Nec tamen animum explet coniectura longius a vestigiis discedens.[2])

---

[1]) § 10 recte A. Perizonius tolli voluit eo, pravo casu additum ante quod (vid. prooem. p. 14 ima); accusativus enim poni debebat ad usurpate, quod absolute dici nequit.

[2]) De cap. 8, quod tanto opere interpretes institutorumque Romanonorum enarratores exercuit, nihil est fere, quod h. l. dicam; ne-

Cap. 8 extr. Fieri potest, ut errorem Livio antiquiorem nec in Livii verbis situm attingam; sed suspicionem premere

---

que enim verborum emendatione admodum eget, sed aperta et simplici declaratione, qua ratione Livius, quem a veterum institutorum et perscrutatione diligenti et intelligentia longe remotum fuisse novimus et in huiusmodi rebus explicandis magis colorem quendam vetustatis, summis rerum perleviter delibatis, captasse quam perspicuam certamque imaginem aut animo ipsum finxisse aut scribendo expressisse, in ea inciderit, quæ codicum consensus et orationis tenor per se bonus et incorruptus cum scripsisse demonstrant. Primum igitur manipulatim structam aciem et ordines instructos tanquam duo et diversa separavit, quum centurias et ordines in manipulos conflatos legisset; deinde centurias (ordines) et manipulos parum distinxit; centuriarum enim numero militum posito (60), binos addidit centuriones, qui in manipulo erant (in centuriis singuli), manipulisque vicenos levis armaturæ milites assignavit, quot in centuria fuisse Polybius scribit, nec cavit, quod Polybius diligenter facit, ut hi extra 60 hastatos principesque ipsos, qui in centuria essent, numerarentur; manipuli totius numerum ita omisit, ut cum centuriæ numero confudisse videatur. Una relinquitur in hac parte dubitatio, unde 15 manipulos hastatorum, 15 principum acceperit, ita ut ex 30, qui numerus manipulorum iam antiquissimæ legionis certus esse videtur, nulli triariis relinquantur. Numerum manipulorum totius legionis ad hastatos principesque nescio quo errore translatum (quod in triariis alia erat centuriæ ipsius et manipuli descriptio) inter eos divisisse videtur. Deinde autem in triariis describendis, in qua parte maxime laboratur, manifesto pro uno vexillo (manipulo) tria genera militum continenti, triarios ipsos, rorarios, accensos, substituit manipulum (quem ordinem vocavit) tria vexilla continentem et his tribus vexillis singulis plenum centuriæ numerum dedit. E Polybii descriptione intelligitur, eius ætate triariorum m a n i p u l o s eundem habuisse numerum, qui in hastatis principibusque c e n t u r i a r u m esset, nisi quod velites etiam in triariis quadrageni essent, quot in hastatorum principumque manipulis (20 in centuriis). Unum est contra codices emendandum, ut tollatur p r i m u m, quod ante p i l u m ponitur; p r i m u m p i l u m librarii norant, p i l u m absolute de numero militum positum ignorabant; cetera, qualia in codicibus

non licet. Quamquam enim incredibiliter confusa fabulis et augendis rebus permutandisque est omnis belli Latini et Campani historia (de quo satis h. l. erit argumenta requirentes ad ea ablegare, quæ Th. Mommsenius Hist. Rom. vol. 1 p. 328 ed. alt. exposuit), tamen nunquam animum inducere potui, ut in annalibus iis, quibus Livius usus est, traditum fuisse credam, pugnam eam, in qua P. Decius Mus devovisse se narratur, pugnatam esse haud procul radicibus Vesuvii montis; ipseque adeo Livius quid scripserit, dubitatio animo pulsa subinde recurrit; ceteros scriptores, Veseris, unde pugna appellatur, ubi fuerit, adeo nusquam significare notum est, ut, fluviine an oppidi id nomen fuerit, ignoretur. Ut enim omittam, fingi animo vix posse, qua via ac ratione Romani hoc tempore, contra Latinos Campanosque coniunctos bellum gerentes tam longe ad meridiem versus processerint in ea loca, quæ aliquot demum post annis (a. 327) Campanum agrum contra Neapolitanos tuentes attigisse videntur (Liv. VIII, 22), quum præsertim ad Capuam eos cum Samnitibus occurrisse congregato ibi Latinorum et Campanorum exercitui Livius ipse scribat (c. 6), — ut hæc, inquam, omittam, in quibus antiquus subesse error potest, omnis Livii narratio proelium longius ad septentrionem confiniis Latii Campaniæque admovet, conveniens ei, quod rem ipsam spectanti probabile videri necesse est. Victos enim Latinos Minturnas se contulisse scribit (c. 10, 9), quæ ad Lirim sunt, a Vesuvio ad

---

sunt, retinebimus: sub signis iam alii quindecim ordines locabantur, ex quibus ordo unusquisque tres partes habebat; (earum unamquamque pilum vocabant;) tribus ex vexillis constabat; centum octoginta sex homines erant cet. Levioris armaturæ militum Livius neque eorum, quos hastatis et principibus adiunctos velites appellat, neque eorum, quos triariis adscripsit, deinde in describendo pugnæ genere ullam rationem habet; accensos tamen in cap. 10 nominat.

septentrionem et occidentem versus decem prope milia Germanica distantes, a Capua fere septem; Capuæ, quod proximum suberat a Vesuvio in Latium versus fugientibus receptaculum, nulla mentio; deinde (c. 11, 5) Latinis, qui proelio superfuerant, Vesciam receptaculum fuisse narrat, oppidum et ipsum Minturnis vicinum. Postremo Latinis bellum renovare conantibus Manlius ad Trifanum inter Minturnas et Sinuessas occurrit. Ex his indiciis mihi manifestum videtur, pugnam ad Veserim inter Minturnas Vesciamque et Capuam, sed illis oppidis propius, pugnatam esse, non ita longe ad meridiem a Gauro monte, ubi Valerius Corvus III consul Samnites vicit, magis tamen ad mare, Vesuviique nomen falso harum rerum narrationi admixtum esse, sive id ante Livium factum est sive ipse errore pro minus noto nomine hoc posuit sive denique in Livii codicibus id factum est. Huic tertiæ suspicioni obstat, quod nullum videtur esse paulo notius montis circa ea loca, quæ significavi, siti nomen, quod probabiliter substitui pro Vesuvii possit. Nam ex Vescino saltu, qui X, 21 appellatur, montem Vescinum efficere non audeo; Massici situs conveniret, nomen distat. Itaque librarios ne temere accusemus scrupulumque relinquamus.

Cap. 9, 10. Humanum visum pro humana specie non recte dici Gronovius intellexit; sed est aliud præterea mendi indicium; neque enim Decium reapse humana specie augustiorem ab utraque acie conspectum Livius quasi testificans narraverat, sed, quæ species obiecta animis motis esset. Itaque primum oratio sic continuanda est: se in medios hostes immisit conspectus ab utraque acie (utraque acie inspectante). Iam sequitur necessario, ut in M (Lov. 4) scriptum est (visus, non visu) Gronoviusque altera coniectura præceperat: Aliquanto augustior humano visus (h. e. visus est), sicut coelo missus piaculum omnis deorum iræ, qui — ferret. Ita omnis terror pavorque cet. Ab ita novam periodum incipere, manifestum

est; neque enim ullo modo sicut missus (Decius) —, ita omnis terror cet. in unam sententiam recte conflari possunt.

Cap. 10, 3: qui (triarii Latini) aliquamdiu pugna atroci quum et semet ipsi fatigassent et hastas aut præfregissent aut hebetassent, pellerent vi tamen hostem, debellatum iam rati —, tum consul triariis, Consurgite nunc, inquit, cet. Neque vi cur addatur, intelligitur, quasi atrox pugna sine vi esse possit, neque quid agat tamen; nam vehementi conatui effectus non contrarius est; addo, in tali asyndeto non potuisse tamen in tertium locum reiici, sed necessario ipsi verbo subiiciendum fuisse (pellerent tamen). Scripserat Livius: **pellerentque tandem** hostem. Tandem pro tamen restituendum ostendi etiam II, 42, 10. Eodem capite § 13 sic scribitur: Sin autem sese devovere volet, sicuti Decius devovit, ni moritur, neque suum neque publicum divinum pure faciet, qui sese devoverit. Vulcano arma sive cui alii deo vovere volet, sive hostia sive quo alio volet, ius est. In his primum notatio illa personæ: qui sese devoverit, perverse et cum foeda tautologia (si — sese devovere volet — qui sese devoverit) extremo loco adhæret, omnibus iam quasi de persona satis definita dictis; nec profecto dubium esse poterat, quin intelligeretur consul, dictator, prætor hostium legiones devovens. Sed vitiosius deinde in altera sententia illa adduntur: sive hostia sive quo alio volet; arma enim per se, neque hostia neque alio ullo adhibito, vovebantur; hostiæ mentio aliusve rei (velut turis, cet.) ad rem divinam faciendam pertinet, non ad votum concipiendum. Accidit hoc loco, quod lib. XXII, 10, 3 itidem in vetusto carmine accidit (datum donum duit populus Romanus Quiritium) quodque in hoc ipso libro c. 31, 5 in MP Klock. et edd. vett. (id est, opinor, codice archetypo) factum esse, ab omnibus intellectum est, ut verba quædam primum omissa deinde alieno loco reponerentur (cfr. prooem. p. 29). Livium enim scripsisse manifestum esse pu-

(§ 2 cum eo ut ædes — esset, § 8 cum eo ut Antiatibus permitteretur) et duobus præterea locis (XXX, 10, XXXVI, 5).[1])

Cap. 15, 8 Minucia Vestalis, si codices sequimur, dicitur viva sub terram ad portam Collinam dextra viam stratam defossa Scelerato campo, quod Weissenbornius enarrat: ad dextram viæ stratæ, ad confirmandum inauditum vocis dextra pro præpositione cum accusativo usum (qui si ullus fuisset, sæpissime reperiretur) advocans unum Ælii Galli locum apud Festum (v. petrarum p. 206 Muell.), quem Muellerus sic scribit: petra est, qui locus dextra ac sinistra fornicem expletur usque (cod. expleturusque) ad libramentum summi fornicis; Gallus scripserat: fornicem **explet** usque ad l. s. f. Nihilo tamen melius est, quod vulgo editur: dextra via strata, quasi in ipsius viæ stratæ dextra parte defossa virgo sit; (id enim verba significant, nisi in dextra e duabus viis stratis intelligere malis). Manifestum est, vitatum esse in virgine defodienda saxorum, quibus via strata erat, aggerem: eaque una est causa, cur via strata dicatur, non via (ad dextram viæ). Una littera detracta fit, quod Livius posuerat: **extra** viam stratam.[2])

---

[1]) Cap. 14, 6 dubitari nequit, quin pecuniæ summa nominata sit; sed quod editur: usque ad mille pondo, verum non esse quum loquendi usus (— neque enim pondo usquam sic in numerando de assibus libralibus positum reperitur —) tum codices ostendunt, in quibus est mille passum; ex quo quod Lachmannum effecisse video mille pondo assum, neque pondo assum pro assibus plurali numero dicitur neque eius, quæ fingitur, notæ (p pro pondo) ullum est in Livii codicibus vestigium. Fuitne: usque ad mille assum (hoc est assum usque ad mille)? Sed alibi mille æris dicitur.

[2]) Paulo ante (§ 4) vitiosum est, quod legitur: Suessam communisse, quæ nunc Aurunca appellata; nam nunc appellata est pro appellatur dici non poterat; (rectum esset:

Cap. 18, 12: Itaque memoria ex annalibus repetita, in secessionibus quondam plebis clavum ab dictatore fixum alienatasque discordia mentes hominum eo piaculo compotes sui fecisse, dictatorem clavi figendi causa creari placuit. Quid requireretur ad orationis formam, sensit solito prudentior Alschefskius, qui factas esse in codicibus inveniri mallet. Weissenbornius tamen, ut ceteri, dictatorem audit, hac structura: ab dictatore clavum fixum et — fecisse (dictatorem), in quam Livium in tam facili et brevi sententia incidere potuisse prorsus nego. Neque satis ex antiquorum hominum Liviique opinione ipse dictator mentes sui compotes fecisse dicitur, quæ facto piaculo sive divino numine sive obscura naturæ vi convaluisse putabantur. Pro fecisse a Livio huiusmodi aliquod verbum positum suspicor, quale est conquievisse aut resedisse aut resipuisse.[1])

Cap. 23, 1 et 2. Hunc locum, ut illum, de quo paulo ante admonui, VII, 39, 14, editores corruperunt, quum in codicibus recte scriptum accepissent. Livius senatum ab utroque consule (a. 327 a. Chr.) certiorem factum scribit, Samnites bellum moliri. Publilius (is in meridiana Campania erat, Palæpolitanos bello coerciturus) duo milia Nolanorum militum et quattuor Samnitium magis Nolanis cogentibus quam voluntate Græcorum recepta Palæpoli (M Palæpolim), miserat (id est, missis litteris nuntiaverat); Romæ (per alterum consulem, L. Cornelium, qui Samnitibus opponendus etiamtum in urbe restiterat) compertum, delectum indictum a magistratibus, universumque Samnium erectum, cet. Videat nunc mihi aliquis, quam belle hæc interpolata sint; alii enim scripserunt: mi-

---

quæ post A. appellata est aut, ut c. 19, 4: quæ, Auruncis receptis, A. appellata). Recte, ut videtur, in Lov. 4 scribitur e coniectura appellatur.

[1]) De c. 18, 7 dixi in prooemio p. 27 not.

serat Romam compertum (barbare; neque enim compertum mittere dicitur); Cornelius delectum cet., addito nomine, cuius ne minimum quidem vestigium in codicibus est; alii autem: miserat; Cornelius delectum cet., detractis pro Cornelii nomine duabus vocibus, quæ sine ulla varietate perscribuntur in omnibus codicibus. Sed maior in hoc capite res commemoranda est, quam breviter significavi in prooemio p. 26 in. Nam § 10 e medio legatorum Romanorum ex urbe missorum cum Samnitibus colloquio, ubi, posito Romanorum ad Samnitium provocationem responso, exspectamus, ut primum, quid deinde dictum quisve finis colloquii fuerit, tum bellum indictum et geri coeptum narretur, subito mirabundi ad Publilium consulem Palæpolitanis oppositum et rem iam ab eo gestam transferimur, hoc narrationis tenore: Legati Romanorum quum se non quo hostis vocasset, sed quo imperatores sui duxissent, ituros esse respondissent, iam Publilius inter Palæpolim Neapolimque loco opportuno capto diremerat hostibus societatem auxilii mutui. Quid potest perversius cogitari quam, non quo tempore colloquium legatorum habitum sit, alibi aliquid iam gestum narrari, sed quo tempore in illo colloquio ad superba Samnitium verba statim iacta respondissent aliquid Romani? Senserat hoc pravum esse vetus quidam editor, qui primus, ut rerum non cohærentium ineptissimam copulationem tolleret et finem aliquem colloquii narrationi imponeret, sic locum interpolavit (quam interpolationem Drakenborchius in multis veterum editionum esse dicit), non sane eleganter nec cum magno fructu: Legati Romanorum **tum** se — ituros esse **responderunt**. Iam Publilius cet. Ex ceteris editoribus unus Weissenbornius valde duram esse narrationis continuationem adnotavit. Nemo igitur animadvertit, lacunam hic esse non paucorum verborum, sed quæ colloquii illius finiti, belli Samnitibus indicti, Palæpolis denique obsideri coeptæ et in periculum adductæ narrationem hauserit; nam c. 22, 8 populum bellum Palæpolitanis iussisse

legimus, hic Publilium habemus iam imminentem hostium muris cum spe capiendæ indies urbis. Atque hoc quum sponte intellexissem ita esse, codex omnium optimus, Mediceus, manifesto et haud dubio indicio rem confirmavit; nam in eo, omissis verbis ituros esse respondissent, sic verba sine ulla nota continuantur: quo imperatores sui duxissent iam Publilius; in margine manus recentior adscripsit ituros se respondissent. Quid ergo est? In codice archetypo folium interciderat, in quo et extrema pars periodi a verbis Legati Romanorum quum incipientis et reliqua, quæ desiderari dixi, perscripta erant; ad orationis hiatum utcunque occultandum tria illa verba in codicis Medicei (et fortasse iam in ipsius archetypi, facto folii damno) margine adnotata sunt, in codice autem P et ceteris in ipsam orationem recepta. In tristi invento (ad quod alterum simile in libro IX c. 39, 4 adiungitur) hoc saltem est boni, quod hic quoque cognoscitur, quantum ceteris codicibus etiam auctoritate proximis M præstet.[1])

Cap. 24, 7 (ubi Alexandri Epirotæ interitus narratur): Imbres continui campis omnibus inundantes quum interclusissent trifariam exercitum cet. Arnum fluvium inundasse, hoc est, ripas transgressum stagnasse (inundationem fecisse), Livius absolute dixit XXII, 2; campis inundare pro eo, quod est campos inundare (quod bis

---

[1]) Eodem cap. § 15 restituendum necessario, quod usque ad Alschefskium editum est (confirmantibus PHl deterioribus plerisque) scriptum esse, pro quo nunc editur scriptum esset (MLl, Lov. 2, 4, fragm. Haverc.). Tria tribuni ad augurum decretum in suspicionem et crimen vocandum afferebant, quod per se omnino difficile fuisset vitium huiusmodi nosci, quod consul nihil de ea re scripsisset, quod nemo alius testis esset. Nosci ad ipsam in observando animadversionem pertinet, non ad rem auguribus indicatam; alioquin scribendum fuisset etiam: nec quisquam mortalium exstaret cet.

aut sæpius apud ipsum legitur) non erat dicturus, nedum imbres eosque continuos campis inundare diceret, alia addita pravitate, quasi scribas Germanice: die fortwährende Regenschauer stehen auf den Feldern; nam imbres in caelo et aëre sunt, in campis aquæ. Corrigendi mendi viam cod. M ostendit, in quo est inundates. Scribi debet: campis omnibus inundatis. (Agri inundati XXXV, 21.)

Cap. 28, 3: L. Papirius is fuit; cui quum se C. Publilius — nexum dedisset, quæ ætas formaque misericordiam elicere poterat (nt?), ad libidinem et contumeliam animum accenderunt; [ut] florem ætatis eius fructum adventicium crediti ratus primo perlicere adolescentem sermone incesto est conatus cet. Notavi vocem, quæ tollenda est, orta ex ultimis litteris verbi accenderunt (quemadmodum IV, 2, 4). Ut ratus pro ratus (ut qui putaret) Latinum non est; superiores editores (ante Alschefskium) substituerant et; sed multo rectius sine particula narratio singulorum universæ rei significationi (ad libid. an. accend.) adiungitur.

Cap. 29, 13: Postremo (D. Iunius Brutus consul a. 325 a. Chr. bellum in Vestinis gerens) oppida quoque vi oppugnare adortus primo Cutinam ingenti ardore militum aut vulnerum ira, quod haud fere quisquam integer proelio (paulo ante facto) excesserat, scalis cepit. Mira est hæc compositio ac diiunctio (ardore militum aut vulnerum ira), quasi dubitari possit, utrum fuerit et quasi vulnerum ira a militibus seiuncta sit; mirum, ingenti vulnerum ira capi urbem. Perspicuum est, urbem scalis captam dici ingenti militum ardore, eum autem ardorem ex vulnerum ira ortum. Itaque scripserat Livius: ingenti ardore militum a vulnerum ira, suo illo præpositionis ab usu, quo de causa et origine ponitur. Simillime dixit XXIV, 30, 1: Marcellus — tanto ardore militum est usus ab ira inter condiciones pacis interfectæ stationis, ut — etc. Ex auulnerum facile ortum est autuulnerum.

Cap. 30, 11: Misso itaque senatu (L. Papirius dictator, quum accepisset, Q. Fabium magistrum equitum se absente cum hostibus pugnasse), se ex curia proripuit, tum vero non Samnitium magis legiones quam maiestatem dictatoriam et disciplinam militarem a magistro equitum victam et eversam dictitans. Pravum est tum vero, quod significat, iam ante alia a magistro equitum delicta esse, quibus hoc ultimum nec iam ultra ferendum accedat, cuiusmodi nihil intelligi Livii narratio sinit. Itaque non a temporis particula Papirius orationem ordiens induci debet (Nunc vero), sed ab ea, quæ gravem habet affirmationem cum rei indignæ significatione coniunctam: **Enimvero** non Samnitium magis legiones cet., quomodo in tribus apud Drakenborchium codicibus sæpe ab homine non indocto interpolatis (Harl. 2, Port., Haverc.) scribitur. Quamquam Drakenborchius huic particulæ hic locum esse negat, quem satis refellent, quæ Handius in Tursellini vol. II p. 405 et 407 collegit; addi eius exemplis hæc possunt: XXIV, 31, 1, XXVI, 38, 9, XXVII, 30, 14. Tum pro enim ortum est, quod t littera ex præcedenti verbo adhæsit compendio particulæ. (Adiuncta temporis et mutatæ aut ulterius progressæ rei notatione, recte dicitur tum enim vero, enimvero tum velut IX, 26, 3, X, 35, 13, XXV, 18, 8; sed ea significatio, ut dixi, ab hoc loco plane aliena est.)[1])

Cap. 34, 9 (in Papirii dictatoris oratione contra Q. Fabium mag. equ.): quum — milites — immemores sacramenti licentia sola se, ubi velint, exauctorent. Sic, quemadmodum vulgo editur, in M scriptum est, nec magni momenti esse videntur, quæ in reliquis codicibus variant (P,

---

[1]) Cap. 32, 11 recte Tanaquillus Faber: tumultu iam contionem miscentes; inde factum, semel scripto m, tumultu iam contione, deinde tumultum iam in contione. Loci illa significatio (in cont.) frigida est et subinepta.

Klock. sola ubi, omisso se, L1H1 alii solanase ubi). Sed non placet licentia sola se exauctorare, sive modum sive causam interpretere (mit blosser Zügellosigkeit aut: aus blosser Z.); fuitne licentia soluta?[1])

Cap. 36, 4 debellari cum Samnitibus potuisse Livius iudicat, si L. Papirii consilia favor subsecutus militum foret; ita instruxit aciem loco ac subsidiis, ita omni arte bellica firmavit. Hæret hic animo scrupulus; nam instruere aciem subsidiis nihil aliud videtur significare posse nisi: die Schlachtordnung mit einer Reserve versehen, etsi non dicitur ita, sed firmare subsidiis (ut statim IX, 17, 15 et supra IV, 40, 6), quia subsidia ab acie separata sunt; loco autem instruere neque dici ea significatione potest et perit ipsius aciei bene instructæ et dispositæ laus, quæ omitti non debet. Itaque vellem scriptum esset: ita instruxit aciem, ita loco ac subsidiis, ita omni arte bellica firmavit. Codices nihil adiuvant. Poterat fortasse etiam commode dici: Ita instruxit aciem loco, ita subsidiis, ita omni arte bellica firmavit. Nam locus apte delectus cum

---

[1]) Eodem cap. § 5 prorsus prava est particula vetans (Maiestas imperii perpetua ne esset, non esse in sua potestate); sic enim dicitur, quasi Papirius cupiat efficere posse, ne perpetua sit maiestas imperii; interrogativa (perpetuane) apta non est, quum præsertim in illa interrogatione non esset, sed futura esset requireretur; ut substituere admodum audax est. In § 6 certa est Dukeri emendatio (in se potissimum dictatore ius dictaturæ exstinguat; de exstinguendo Papirio dictatore nemo cogitabat). In § 3 perquam probabilis est Doniatii coniectura de tollentis. Cap. 35, 10 codicum auctoritate prope nulla (recentiorum et paucorum), sententia et grammatica ratione summa vi cogente scribendum est: Forte ita eo anno evenit, ut, quotiescunque dictator ab exercitu recessisset (pro recessit), hostes in Samnio moverentur. Ne recta quidem oratione Livius perfecto usus esset. Nam quoties recessi, fit aliquid; fiebat (factum est) aliquid, quoties recesseram.

ipsa aciei structura coniunctus est. Paulo post (§ 7) mirum est, edi etiamnunc: rem per se popularem ita dexter egit, quum geminata littera scribendum esse dextere egit iam emendator aliquis recentioris codicis intellexerit (Portu[illegible]. et fragm. Haverc.). Quum per se Livianum non est adiectivum in hac orationis forma, tum in hac comparatione rei ipsius (popularem) et modi agendi intolerabile. (IX, 12, 1 recte nunc editur deinde evenerunt; in archetypo fuit deinde venerunt.)

Cap. 38, 15 (in verbis A. Cornelii Arvinæ dictatoris, quibus M. Fabium, mag. equit., iubet cum equitatu hostium equites impedimenta Romanorum diripiendo dissipatos aggredi): raros equis insidentes, raros, quibus ferrum in manu sit, invenies; equosque dum præda onerant, cæde inermes cruentamque illis prædam redde. Ferri plane nequit hæc ad rei statum expositum imperii et adhortationis inde ductæ per particulam que adiunctio (invenies, equosque — cæde); nec minus perverse omne orationis pondus in equorum nomen incumbit, coniunctioni præpositum; (nam si in contrariis luderetur, quod inepte sane fieret in re gravissima, dicendum erat: equosque dum onerant, ipsos cæde). Recta omnia erunt geminatis duabus litteris: — invenies; se equosque dum præda onerant, cæde cet. Recte iam in ipso sententiæ initio admonetur Fabius, non minus equites ipsos quam equos onerari et impediri.[1])

---

[1]) In proximis verbis (cap. 39, 1) scire velim, dicaturne Latine: acies qualis quæ esse instructissima potest; exspectabam enim: qualis esse instructissima potest, ut dicitur: quanta esse maxima potest. Longe enim aliter dicitur: tam instructa quam quæ instructissima; nec hæ formæ facile confundi poterant. Hæsit etiam Weissenbornius. Cap. 40, 4 non puto recte dici: familia ad se quæque trahunt. Recte enim quisque (pro se quisque, cet.) appositione adiungitur ad subiectum pluralis numeri sive expressum sive ex superiore

Lib. IX.

Cap. 3, 3 (in sermonibus et querelis militum Furculis Caudinis inclusorum) recte in codice recenti et interpolato, Gaertneriano, scribitur: Dum hæc imminebunt iuga, qua tu ad hostem venias? pro venies. Neque enim, qui loquens inducitur, vere ex altero hoc quærit, sed ficta communi persona interrogando ad hostem veniri posse negat, eadem sententia, qua hæc dicit: Quo aut qua eamus? Certa est in hoc genere sermonis lex. (Gr. Lat. § 370, Bemerkungen über einige Punkte der Lat Sprachlehre p. 73.)[1])

Cap. 6, 12 (in Campanorum iuvenum de militibus Romanis a Furculis Caudinis redeuntibus narratione): iacere indolem illam Romanam ablatosque cum armis animos; non reddere salutem, non salutantibus dare responsum, non hiscere quemquam præ metu potuisse. Salutantibus salus redditur, non responsum, quod quærentibus debetur. Manifestum est duas voces locum mutasse scribendumque esse: non reddere salutem salu-

---

oratione auditum et in verbo latens, ut et communis omnium et uniuscuiusque actio comprehendatur, (quo pertinent exempla a Drakenborchio ad II, 22, 7 laudata; etsi quid notius aut pervagatius est?) sed: familia quæque trahunt et naturæ vocabuli quisque et sermonis legi repugnare videtur nec exemplo ullo defendi. Recte in tribus codicibus recentibus scribitur coniectura: familiæ ad se quæque trahunt.

[1]) Initio capitis de altero alius tollendo vere iudicarunt Muretus et Gronovius. Alteri per obstantia enitendum fremebant, alteri nihil superesse salutis. Sed in ipsius libri exordio, cap. 1, 7, Gronovius pravo artificio eumque secuti ceteri corruperunt aptissimam hanc orationis formam: Quem tibi — irarum — iudicem feram? Neminem fugio. Optionem Pontius Romano iudicis dat; neminem excipit. Quem feram, neminem fugio pro eo, quod est: quem fugiam nec ferre velim, nemo est, perverse dicitur.

tantibus, non dare responsum, non hiscere. In solo libro octavo quater hoc mendi genus ab editoribus (præter Alschefskium) aut recentiorum codicum emendatoribus correctum esse ostendi in prooemio p. 12. Extremo capite (§ 13) Livius non scripsit, quod in codicibus est: cepisse enim eos non Romam, sicut ante Gallos, sed, quod multo bellicosius fuerit, Romanam virtutem ferociamque; neque enim ut bellicosum laudari potest capere Romanam virtutem, neque (si quis eo trahere pronomen quod mavult) comparari, utrum Roma an Romana virtus bellicosior fuerit. Gloriosius an periculosius an aliud vocabulum Livius posuerit, non definio.[1])

Cap. 9 extr. (in oratione Sp. Postumii, se collegamque et tribunos, qui Caudinæ paci interfuerant, dedi iubentis Samnitibus) recte in quibusdam seculi XVI editionibus scriptum esse puto: nos interim — vilia hæc capita luendæ sponsioni feramus et nostro supplicio liberemus Romana arma, ubi in codicibus et reliquis editionibus est luendæ sponsionis. Nam neque, quod aliquid luendæ sponsionis esse dicitur[2]), ideo etiam ferre aliquid luendæ sponsionis recte dicetur neque ad capita genitivus referri potest, quoniam et caput luendæ sponsionis inepte appellatur et vilia hæc capita per se appellari debent. Dativo gerundivi in consilio significando admodum libere Livius utitur, ut I, 24: me gerendo bello ducem creavere, III, 5: his avertendis terroribus in triduum feriæ indictæ, IX, 26, 14: dictatorem deligere exercendis quæstionibus, et id genus alia.

Cap. 12, 2: (Samnites) sero ac nequicquam laudare (laudabant) senis Pontii utraque consilia, inter quæ

---

1) De c. 8, 7 in prooemio p. 9 breviter, quid sentirem, significavi.

2) In libro tamen III, 24, 1 genitivus non a verbo pendet, sed a frustrationis nomine, in quo inest artificii et instrumenti notio.

se media lapsos victoriæ possessionem pace incerta mutasse. Recte hoc Antonio Perizonio displicuit; nam mediā labi nullo loquendi usu defenditur, labi autem inter media (duo) consilia, ut sit, utroque repudiato tertium ac medium sequi, prorsus absurde dicitur, frustraque Drakenborchius et Weissenbornius advocant eiusmodi exempla, quale est: per medios Thraces ire; simile esset, si quis: inter medios Campanos ac Romanos ire dixisset, ut esset, medium ire, neutros attingentem. Livius aut, quod Perizonio placuit, medio lapsos scripsit aut potius: inter quæ se media lapsos via victoriæ possessionem cet. Error quam facilis fuerit (ut via ante vi excideret), apparet.

Cap. 13, 4: Itaque non fusi modo hostes (Samnites a Q. Publilio consule) sunt, sed ne castris quidem suis fugam impedire ausi Apuliam dissipati petiere. Quid sit castris suis fugam impedire, non intelligo; intelligerem fortasse, si esset castris tuendis fugam impedire, etsi ne sic quidem impediendi verbum de fuga retardanda atque interrumpenda aptum esset. Videndum, ne Livius id ipsum posuerit verbum, quo in enarrando Alschefskius usus est, inhibere.[1])

Cap., 16, 13 (ubi de L. Papirio Cursore agitur) Livium dixisse virium vi, plurali et singulari eiusdem vocabuli

---

[1]) Eodem cap. § 10 codex archetypus habuit, ut editur: consul victore exercitu advenit; nec tamen omnis dubitatio de præpositione cum addenda excluditur. Nam quod usitate dicitur magno exercitu venire, instructo, infesto exercitu venire, ubi aut copiarum multitudo aut modus et forma eundi significatur, non continuo idem ablativus sine præpositione veniendi verbis additur adiuncto eiusmodi adiectivo, quod exercitus habitum et proprietatem significet (victore exercitu advenire). Lib. III, 24, 8 et XXIII, 2, 3 præpositio additur; quod XXIII, 41, 5 legitur victore exercitu urbem aggredi, ibi instrumenti notio subest. Nihil definio; nam exiguo fine hæc separantur; quid tamen differat, animadverti volo.

formis tanquam diversis vocabulis coniunctis, parum sane eo defenditur, quod apud Cornelium Nepotem Thrasyb. 1 editur: ad vires vimque pugnantium cum inanissima tautologia[1]). Vini cibique capacissimus neque viribus neque vi quisquam fit; sed ut fieret, Livius tamen, quamquam in clarissimo populi Romani imperatore etiam corporis in omni genere firmitatem fama celebratam commemorandam putaret, profecto non dubitasset, an multa exercitatione vini cibique capacissimus evasisset; neque enim tam foeda exercitatio in mentem venisset. Poterat editores admonere citatus a Drakenborchio Zonaras, qui VII, 26 Papirium Cursorem appellatum scribit διά τε τὴν ἕξιν (ἦν γὰρ δρομικώτατος) καὶ διὰ τὴν ἄσκησιν τοῦ δρόμου. Itaque Dio Cassius, quem Zonaras sequitur, primum Livii verba sic distincta legerat: victoremque cursu omnium ætatis suæ fuisse ferunt seu (non: et seu) virium vi seu exercitatione multa, cibi vinique eundem capacissimum. (Neque profecto, ut hoc addam, Livius pronomen eundem, quo novæ rei adiunctio significatur, in decimum locum reiecisset.) Deinde non virium vi illam celeritatem cursus effectam Livius putarat, sed crurum. In eorum vi et robore posita est ἕξις viri δρομικωτάτου.

Cap. 18, 11 (in comparatione Alexandri et populi Romani, ubi de varietate fortunæ agitur): Quin tu hominis cum homine et ducis cum duce fortunam cum fortuna confers? Mirum est, quam inanes verborum soni interdum aures prætereant aut potius litteræ oculos quasi sententia insit. Hominis fortunam cum hominis fortuna conferre quid sit, omnes norunt, proque eo naturali quadam orationis brevitate et fuga genitivi nudi præpositioni subiecti substitui: hominis fortunam cum homine conferre, sciunt, qui Latine et Græce didicerunt; quid vero

[1]) Scribendum videtur: ad vires usumque pugnantium; etsi pro incerto locum relinquere præstat.

sit hominis cum homine fortunam cum fortuna conferre, prorsus nec scio nec, qui nuper enarrare conatus est (— nam superiores omnes prudentissime tacent —), quid senserit, intelligo; est enim totum absurdum et ridiculum. (Hominem cum h., fortunam c. fort. conferre longe aliud est et ab hoc loco alienissimum, ubi de solius fortunæ, sed in singulis hominibus, comparatione agitur.) Sed hoc peperit eadem, cuius tot iam in codice archetypo indicia deprehendimus, interpolatoris oblivio et inconsiderantia. Nam quum hæc legisset a Livio scripta: Quin tu hominis cum homine, ducis cum duce fortunam confers? (in quo ipso verborum ordine facilius oritur minusque habet offensionis figura illa, de qua dixi, quam si, mutato ordine, hominis fortunam cum homine scribas), occursante animo memoria substantivi cum præpositione repetiti (hom. c. h., ducis c. d.), etiam fortunam eodem modo geminavit, figura fortasse magis non animadversa quam non intellecta, etsi fieri potest, ut ne intellexerit quidem; quid tota sententia fieret, non cogitavit. Eodem capite paulo ante (§ 7) videndum puto, ne recte in recentioribus aliquot codicibus (Gaertn., Lov. 4, Portug. a manu sec., tum, adiuncto errore aliquo, in Lov. 3, Pall. 1, 3) scribatur: adversus quem (Alexandrum) Athenis, in civitate fracta Macedonum armis, cernentes tum maxime prope fumantes Thebarum ruinas, contionari libere ausi sint homines, ubi editur, quod in archetypo fuit, cernente; nam et melius ad homines (ipsos oratores) quam ad civitatem hoc refertur et, si cernente Livius scripsisset, et additurus fuisse videtur (fracta — et cernente).[1])

---

[1]) Superiore capite (17, 7) mirum est, neminem ne ex verbi quidem modo intellexisse, interrogative hæc dici: Recenseam duces — ipsos eos, cum quibus consulibus aut dictatoribus Alexandro fuit bellandum? M. Valerium Corvum cet.

Cap. 19. Duobus in hoc capite additamentis aucta est Livii oratio, quorum alterum in § 4 (Samnites) iam post Dobreum a Weissenbornio ita video convictum, ut nihil addendum existimem, nisi quod illi, non perspecto, quid codex archetypus in hoc genere passus esset, quæsiverunt, quod substituerent sublato vocabulo. Alterum nemo, quod sciam, suspicione attigit, etsi non minus manifestum est. Nam ubi Livius, a digressione de Alexandro Magno se revocans, invicta Romanorum arma extollit, hæc scripta sunt (§ 15): Absit invidia verbo et civilia bella sileant; nunquam ab equite hoste, nunquam a pedite, nunquam aperta acie, nunquam æquis, utique nunquam nostris locis laboravimus. Si neque ab equite neque a pedite hoste Romani unquam laborarunt, nunquam omnino terrestri bello laborarunt. Mirari tamen aliquis possit, tam recentem Crassi cladis in Parthis memoriam Livio non occurrisse, quam in Horatii animo tam infixam videamus. At vide mihi, quid Livius subiiciat: **Equitem, sagittas**, saltus impeditos, avia commeatibus loca gravis armis miles timere potest. Ipsos tenemus Parthos, sed simul Livium in brevissimo verborum ambitu, in elaboratissima oratione, in contrariis inter se ad lectoris animum feriendum diligentissime compositis (— nam saltus impediti et avia loca respondent apertæ aciei et locis æquis, nostris, —) aperte et ridicule secum pugnantem, ut nihil opus sit addere, Livium omne Romanorum robur in pedite (gravi armis milite) constituere eumque cum Macedonum phalange comparare, statario item milite (§ 8). Itaque Livius hæc tantum scribere potuit: — sileant; nunquam a pedite, nunquam aperta acie, — laboravimus; equitem, sagittas cet. Equitis mentio priore loco accessit ab aliquo, cui parum visum est Romanos altero (longe potiori) exercitus genere invictos dici. (Parum probabile est, Livium scripsisse: Nunquam a pedite hoste, deinde, præposito illo nun-

quam ab equite, retractum eo esse hoste. Et prorsus abundat hoste.)[1])

Cap. 26, 7 (ubi agitur de occultis principum Campanorum coniurationibus et C. Mænio ob eam causam dictatore dicto): Ingens erat magistratus eius (dictaturæ) terror; itaque sive timor seu conscientiæ vis Calavios Ovium Noviumque — ea capita coniurationis fuerant, — priusquam nominarentur apud dictatorem, mors haud dubie ab ipsis conscita iudicio subtraxit. Sensit Gronovius, incommode et prave nominativis illis timor — conscientiæ vis supperaddi deinde alium, mors; nam si Livius duas illas tanquam species communi mortis nomine per appositionem addito comprehendere voluisset, in eundem sententiæ locum necessario coniecisset et sic coniunxisset: priusquam nominárentur apud dictatorem, sive timor sive conscientiæ vis, mors certe ab ipsis conscita iudicio subtraxit. Nam certe tum dicendum fuisset, ut significaretur, nihil ad rem pertinere, utrum fuisset; nunc id tantum dicit, non dubium esse, quin voluntaria mors fuerit. Sed omnino timor et conscientiæ vis, etsi mortis sunt causæ, species tamen mortis non sunt nec possunt sic appositione cum mortis nomine coniungi. Facillima est emendatio; nam ex E (in conscientiæ) faciendum F, præterea una littera mutanda (t pro s): Itaque, sive timor seu conscientia **fuit**, Calavios — mors — iudicio subtraxit. (Eodem capite § 15 in re pusilla indignor tamen Weissenbornium et Hertzium – nam Alschefskium non numero, — oblitos esse quoniam quidem nusquam dici, nisi coniunctione, quæ sic (addito quidem) insigniatur, primo loco cum pondere posita, sed quoniam quidem barbarum

---

[1]) Cap. 22, 3 prorsus defugio testimonium, ad quod a Weissenbornio citor, Gronoviumque sequor scribentem: id tantum bellum ducere; alterum ne umbram quidem veræ sententiæ habet.

esse. Restituendum igitur: Set quoniam quidam nobiles homines cet.)[1])

Cap. 30, 3: Et duo imperia eo anno dari coepta per populum, utraque pertinentia ad rem militarem, unum, ut tribuni militum seni deni in quattuor legiones a populo crearentur, — —; alterum, ut duumviros navales classis ornandæ reficiendæque causa idem populus iuberet. Miratos credo Livii æquales, si hæc sic scripta legerunt, primum imperia appellari tribunorum militum in legionibus et duumvirorum navalium, quos nemo unquam Romanus imperium habere dixit, tum commemorari tanquam singulare, eorum imperiorum utrumque pertinuisse ad rem militarem, quoniam id insitum erat in imperii natura ac notione, ut ad rem militarem pertineret. Sed nihil tale ab iis h. l. lectum esse, si res ipsa fidem non facit, (— et quotusquisque est, qui ea fide stare firmiter audeat? —) vincit auctoritas codicis M quamquam mendum passi, in quo prima manu scriptum est: et duosferia eo anno cet., altera demum manu id, quod ceteri codices habent, (prorsus ut in VIII, 23, 10). In ambiguo illo codicis archetypi mendo, quod Mediceus servavit, non imperia suberat, sed, quod unum rei aptum est, **ministeria**. Ministri enim hi imperatorum et rei militaris instruendæ administrandæque adiutores erant.[2])

---

[1]) Superiore capite (25, 5) Livius non scripsit: docent suos —, simul ad Lautulas pugnatum audierunt, pro victis Romanos habuisse, ut codices et editiones habent, sed audierint. Hoc tempus (perfectum) ex oratione recta in obliqua retentum in tali sententia nusquam non transire in coniunctivum, ostendunt eæ verborum formæ, quæ non una littera distant. Legitur huiusmodi locis aliquoties fecerunt pro fecerint (impedierunt pro impedierint II, 58, 5), nusquam (certa fide) fecit pro fecerit aut quum bellatum est pro bellatum sit (XXXVIII, 8, 7). Cfr., quæ dicentur ad XXXV, 12, 13.

[2]) Cap. 29, 10 quod scribitur: Traditur inde dictu mirabile

Cap. 31, 6 (in narratione rerum a C. Iunio Bubulco tertium cons. in Samnio gestarum): Omnium principum in Samnio eo curæ sunt intèntæ, ut insidiis quæreretur locus, si qua licentia populando effusus exercitus excipi ac circumveniri posset. Neque si qua licentia recte dici videtur quasi de incerta et una ex pluribus, quum unum licentiæ genus h. l. intelligi possit, neque hi ablativi qua licentia et populando optime coire. Vereor, ne a Livio fuerit: ne qua (adverb.) licentia populandi effusus exercitus etc. Prædandi licentia dicitur XXI, 3, 8; ad eam Romanis præbendam pertinebant, quæ a Samnitibus acta narrantur. Altera in proximis (§ 7) suspicio oritur, quæ sic scribuntur: Transfugæ agrestes et captivi quidam, pars forte, pars consilio oblati, congruentia ad consulem adferentes — — perpulerunt cet. Qui ad usum pronominum infinitorum attenderunt, sentient, non recte quosdam captivos h. l. appellari, quasi certos ex maiore numero; universe captivorum et transfugarum id indicium fuisse Livius significat. Ne recto quidem loco pronomen ponitur, siquidem non minus ad transfugas quam ad captivos pertinere debet (transfugæ quidam agrestes et captivi). Itaque vix dubium est, quin Livius scripserit: tr. ag. et captivi, quidam forte, pars consilio oblati, notissimo distribuendi genere, quo partis significatio variatur,

---

et quod demovendis statu suo sacris religionem facere posset, verum esset, si huiusmodi esset sententia: quod religionem facere posset, nisi sciremus casu accidisse, aut similis; nunc quum Livius, religionum et veteris moris, verbis saltem, cultor, sperni divinam admonitionem a lectoribus nolit, necessario scribendum est possit. Nam ad illam ætatem, qua res acta est, referri imperfectum tempus neque res sinit (— nihil enim de religione iniecta et sacris suo statu servatis significatur, —) neque grammatica in hac orationis forma: Traditur dictu mirabile et quod cet.

id autem interpolatum sit altero addito pars. Similiter XXXVII, 42, 2 in distributione verbis variata erratum videbimus.

Cap. 33, 3: Permulti anni iam erant, quum inter patricios magistratus tribunosque nulla certamina fuerant, quum ex ea familia, quæ velut fatales (MP manu 1, Leid. 1, Flor. S. Marci; ceteri et MP a sec. manu fatalis) cum tribunis ac plebe erat, certamen oritur. Quæ alii tentarunt, Hertzius collegit. Mihi in mentem venit: quoi velut fatalis lis cum tribunis ac plebe erat. (Fatalis tribunis minime gens Appia fuit; fatalis ad lites non dicitur, cui ipsi lites fato datæ sunt.)[1])

Cap. 39, 3 et 4, postquam Livius L. Papirium dictatorem et C. Marcium consulem iisque oppositos Samnites dixit quietos aliquamdiu nec suis diffidentes viribus nec hostem spernentes stativa in propinquo habuisse, subito in Etruriam ad resque ibi a Q. Fabio Rulliano gestas traducimur, deinde cap. 40 ad Samnites redimus nec tamen ad eum, quem narratum legeramus, rerum statum, sed ad aliam novamque faciem belli. Quo autem loco a Samnitibus ad Etruscum bellum narratio transfertur, hæc legi solent in editionibus: Interea res in Etruria gestæ; nam et cum Umbrorum exercitu acie depugnatum est cet. Sed verba interea res in Etruria gestæ in ML1 deteriorum aliquot (ut Lov. 3, 4, 5, si recte Drakenborchius

---

[1]) Cap. 36, 2 doleo et indignor, ne commemorari quidem a recentissimis editoribus necessariam Iac. Perizonii emendationem (Tum ex iis, qui aderant, consulis frater — eum Fabium Kæsonem alii, C. Claudium quidam, matre eadem, qua consulem, genitum, tradunt — speculatum se iturum professus cet.) tenerique tacite eam scripturam, in qua, quis quid fecerit, omittatur, quæratur autem quasi per se, quo nomine consulis frater fuerit. De loco capitis 34, 12 recte interpungendo admonitioni meæ (ad Cic. Fin. p. 273) Hertzius obsecutus est; Weissenbornius partem pravi (dicet?) reliquit.

notavit) omnino omittuntur, nisi quod in M tertia manu scribitur: etrurie nam et cum Umbrorum; quid pro etrurie prima manu scriptum fuisset, Alschefskius discernere non potuit; in P margini adscripta quinque illa verba sunt; in deterioribus aliquot paulo post inseruntur post illa: non tolerarunt pugnam.[1]) Itaque manifestius etiam quam in VIII, 23, 10 tenemus supplementum a nescio quo ad lacunam supplendam in margine codicis alicuius adscriptum. Sed quod nuper Scheibius et Weissenbornius, omissis quattuor verbis (res in Etruria gestæ), uno retento (Interea), orationem sarcire conati sunt, ut omittam, nimis abrupte et breviter obscureque narrationem continuari, ne nominata quidem Etruria aut Q. Fabio, quis non videt, interea illud a reliquo additamento separari non posse? Recte Hertzius non separavit omniaque quinque verba omisit, lacunæ nota posita. Sed intelligendum, non pauca quædam verba scribendo omissa esse, verum idem hic accidisse, quod in altero illo loco accidisse ostendi, ut in codice archetypo folium intercideret, in quo ita continuata de Papirio et Marcio narratio erat, ut apte in cap. 40 resumeretur, deinde ad Q. Fabium et Etruriam transitum.

Cap. 41, 1: Fabio ob egregie perdomitam Etruriam continuatur consulatus; Decio collega datur. Sic in cod. archetypo scriptum erat (testibus MPL1, nisi quod in eo college est, Klock., deteriorum maiore parte). Sed recte iam is, cuius sunt secundæ codicis M scripturæ, intellexit, prave eum, qui et consulatum continuet cum egregia gloria et primo loco nominetur, alteri, novo consuli, collegam dari dici, mire etiam variata et conformata oratione (Fabio consulatus continuatur, Decio collega datur, ut audiatur isque). Itaque et ibi altera manu et in codicibus recentioribus compluribus scribitur et a Frobenio usque ad

---

[1]) H1 in hoc et proximo libro deficit.

nostram ætatem editum est: Decius collega datur; (cfr. XXXV, 24, 5: additur ei de plebe collega M.' Acilius Glabrio). Sed vix hinc natum Decio esset. Itaque suspicor Livium sic scripsisse: Fabio — consulatus continuatur, Decio collega (hoc est, ita ut Decium haberet collegam). Ea brevitate orationis non animadversa interpolator, quum collega nominativum casum putaret, addidit datur. Eodem capite § 8, ubi editur: Tranquillas res iam Etruscis turbavit repentina defectio Umbrorum, dativus ferri posset, si Livius Etruscos seditionibus et turbis excitatis otii fructu privatos quereretur; nunc quum pacatam a Decio gentem ad bellum Romanis faciendum concitatam significet, non dubito, quin scripserit: Tranquillas res iam in Etruscis turbavit def. U., præpositioque post m exciderit, ut XXI, 43, 18 (procedam aciem) XXIII, 29, 7 (eo pro in eo post patriam), XXVI, 22, 9 (in Put.), XXVII, 5, 3 et 15, 3 (in eodem), XXXIII, 31, 4 (legatorum civitates pro leg. in civitates), XXXIV, 13, 7 (quum Hispania pro quum in Hisp.). Cfr., quæ dicam ad XXIV, 7, 4.

Cap. 44, 4 (de biennii consulibus a L. Pisone omissis): Memoriane fugerit in annalibus digerendis an consulto binos consules — transcenderit, incertum est. Neque memoria fugere (aliquem) recte dicitur (ut sit deficere) neque, quod post Drakenborchium Weissenbornius præfert, memoriā aliquid fugere (in qua enarratione præterea nullum est verbi subiectum). Scribendum videtur Memoriane defuerit, eo quidem magis, quod in codicibus, uno et altero recentissimo excepto, est memoriæne, quod ob defuerit (nondum ipsum corruptum) ortum videri potest. Alioqui placere poterat defecerit.[1])

[1]) Et c. 44, 14 quod Creverius scribendum vidit (Bovianum urbs) et c. 45, 12, quod Weissenbornius (verteret, est pro vertisset), utrumque ignaro mihi illarum coniecturarum in mentem venerat, si quid is consensus fidei addere potest.

Lib. X.

Cap. 2, 5 et 6 (de Cleonymo Lacedæmonio cum classe ad litora Venetorum advecto): Expositis paucis, qui loca explorarent, quum audisset (codd. audissent ob præcedens explorarent), tenue prætentum litus esse, quod transgressis stagna ab tergo sint inrigua æstibus maritimis, agros haud procul proximos campestres cerni, ulteriora colles videri esse, ostium fluminis præalti, quo circumagi naves in stationem tutam vidisse (— Meduacus amnis erat —), eo invectam classem subire flumine adverso iussit. In hoc loco, in quo nulla est, quæ suspicionem moveat, bonorum codicum varietas, duæ res dubitationem habent, altera in priore parte, altera in posteriore; nam in mediis illis: agros haud procul — videri esse per se nulla est difficultas; recte enim et universe agros haud procul esse significatur et horum proximi ab ulterioribus discernuntur, factaque apponendo partitione (agros — proximos — ulteriora, ita ut etiam ad neutri generis notionem incertiorem transeatur), pro communi verbo duo subiiciuntur, ad suam quodque partem aptum (cerni — videri esse). Sed hæremus primum in stagnis a tergo sitis, quum manifestum sit, litus tenue transgressis stagna ex adverso obiecta esse. Adeo tamen recte et omnis orationis forma et singula verba cohærent, ut sine temeritate nihil mutari posse videatur confitendumque esse, Livium nescio quo animi errore sic scripsisse, quasi de hominibus e contraria parte (e mediterraneis) venientibus ageretur; nam ab tergo a transgressis separari et referri ad litus (ut sit post id) vix usus loquendi sinit. Sed hoc in incerto relinquamus; ad posteriorem partem prævertamur, in qua ostium verbo, quo referatur, carere videtur; itaque in codice uno et altero recentissimo (Sigon., Pal. 2) pro videri esse scriptum est inde esse (ulteriora colles; inde esse ostium), quæ scriptura a Grutero recepta ser-

vataque in editionibus est ad nostra tempora; refellitur tamen præter codicum auctoritatem (ne quid de sublata apta figura proximos — cerni, ulteriora — videri esse dicam) ipsa sententia; neque enim post agros (introrsus in mediterranea versus) ostium fluminis erat. Nuper Weissenbornius voces haud procul suo loco motas putavit, iisque transpositis sic scripsit: agros proximos campestres cerni, ulteriora colles videri; haud procul esse ostium fluminis, quo circumagi naves i. st. t. vidissent, hoc quidem extremum (vidissent), quod etiam Hertzius secutus est, ex inani Alschefskii coniectura, ducta ex unius codicis P mendo vidisset. Sed et hic emendandi loci conatus (ne quid de transpositione dicam) et reliquorum sententiæ illo laborant gravissimo incommodo, quod sic exploratores non modo ostium fluvii se vidisse narrant aut etiam in eo naves, sed naves (tum ipsum) circumagi et circumagi in stationem tutam (quod de alienis navibus parum curaturi erant), quum Livius ipse post (§ 13) significet, illorum locorum incolas nullas habuisse nisi fluviatiles naves, quæ non ex alto circumagebantur et ad quæ accipienda opus non erat flumine præalto. Naves igitur manifesto ipsius Cleonymi significantur, indicantque exploratores eius rei facultatem, qua mox is utitur, invehi classem iubens. Itaque hæc sic cohærere apparet: ulteriora colles videri esse; ostium fluminis præalti, quo circumagi naves in stationem tutam *, vidisse; non dubito, quin ante vidisse exciderit possent. (De vidisse pro se vidisse in oratione obliqua longius continuata nihil opus est dici.)

Cap. 3, 7: qui terror (Romanorum ab Etruscis cum foeda cæde in castra compulsorum) non eo tantum a Fabio (Maximo, quem Livius huic bello interfuisse negat) abhorret, quod, si qua alia arte cognomen suum æquavit, tum maxime bellicis laudibus. Quoniam particula tum sic in comparando (post si quis alius) additæ nullum omnino exemplum est nec, quid agat, intelligitur, valde suspicor,

eam ex littera t præcedenti et m sequenti ortam esse scribendumque: quod, si qua alia arte, cognomen suum æquavit maxime bellicis laudibus. Proximo capite (4) § 9 quod et codices et editiones inde a Gronovio habent: nec tamen iniussu movere auderent, vereor, ne mendose pro moveri scribatur. Quæ enim exempla verbi movere intransitive positi reperiuntur plurima, ea hac ipsa multitudine certos eius usus fines ostendunt; dicitur enim de duce aut de toto exercitu e castris aliove loco proficiscenti (aufbrechen), nunquam de singulis hominibus se commoventibus (sich rühren) et prorumpentibus. VII, 14, 8 recte Hertzius revocavit moveri (e ML1H1 ceteris omnibus) pro movere (PRottendorfiano).

Cap. 6, 3: Romæ quoque plebem quietam et exoneratam deducta in colonias multitudo præstabat. Coarguenda est antiqua interpolatio indiciis manifestis. Quæ est enim exonerata plebs? Urbs exoneratur, multitudine inutili alio deducta, non plebs, cuius illa ipsa pars est. Quid deinde plebem exoneratam præstare, quasi status hic aliquis sit conservandus? Quomodo denique plebs simul quieta et exonerata præstatur? nam quieti consulebatur exonerata urbe, non ipsi exonerationi. Omnino agitur de una quiete, quam, ut foris victoriis et foederibus, sic domi coloniis deductis partam novum, quod Livius narraturus est, certamen turbavit. Apparet, rem effectam (quietem) cum causa (exoneratione) male confundi. Sed ea confusio librario debetur; Livius sic scripserat: Plebem quietam exonerata in colonias multitudo præstabat. Eleganter et apte multitudinem abundantem et ob eam causam paupertatemque turbulentam non deductam dixit in colonias, sed tanquam onus eiectam et exhaustam. Quum proprium verbum supra aliquis scripsisset, id in ordine perscriptum et male cum quietam copulatum est. (Cfr. prooem. p. 17). Exonerari autem dupliciter dici et de eo, cui onus demitur, et de ipsa re tollenda, quæ oneri est, lexica ostendunt, positis

huius posterioris significationis exemplis Plauti, Senecæ, Taciti; nec deest ipsius Livii, simillimum huic loco, ut a me est restitutus, XXIV, 29, 1 (de Syracusis): legatio peropportuna visa ad multitudinem inconditam ac tumultuosam exonerandam. (Extremo capite, § 11, ubi de patriciis minus firmiter resistentibus legi de sacerdotiis cum plebe communicandis agitur, verba sic interpungenda sunt: et cernebant adversarios non, id quod olim vix speraverint, adfectantes magnos honores, sed omnia iam, in quorum spem dubiam erat certatum, adeptos. Pondus orationis est in adfectantes. Olim plebeii vix adfectare se honores, hoc est petere posse, speraverant; tunc iam adepti erant)[1].

Cap. 8 3: Nec aut tum patriciis ulla iniuria facta est, quum duumviris sacris faciundis adiectus est propter plebeios numerus, et nunc tribunus — quinque augurum loca, quattuor pontificum adiecit, in quæ plebeii nominentur, non ut vos cet. Quum per se parum probabile est, Livium in anacoluthon incidisse in hac orationis forma (nec tum — et nunc), tum quod, retento aut, hæc sententia necessario per nec, quod tum ad sequentia spectare nequit, arctissime adnectitur superiori, etiam alioquin perquam incommode et prave continuatis illis et nunc cet. Itaque, etiamsi Drakenborchio affirmanti in M esse tantum nec tum parum credi contra Alschefskium potest, tamen recte a superioribus editoribus aut sub-

---

[1]) Cap. 7, 9 et 10 si Decius a simplici et aperta interrogatione (cui indignum videri potest —?) subito transit ad ironicam (qui — ascenderit, is conspiciatur — cædet — capiet? — qui sustinebunt?), saltem eodem verborum modo uti debet (conspicietur — cædet — cet.). Sed locus dubius est, quoniam illud qui ante sustinebunt in uno P est, ceteri non habent. Vereor, ne in altera parte (qui — ascenderit, is conspiciatur cet.) aliquid subsit mendi occulti.

latum puto. Sed quicquid hoc est, certe Livius Decium in commemoranda lege nondun perlata et in Ogulnii consilio cum eo, quod in alia re factum iam sit, comparando induxit præsenti verbi tempore, non perfecto utentem, quod declarant etiam verba inde apta (nominentur — pellant — adiuvent). Itaque, siquidem huius verbi et ceterorum e iacio compositorum præsens et perfectum indicativi tempus scribendo distinguere volumus, quod Livii editores faciunt, (— neque enim ignoro, quid Lachmannus ad Lucret. p. 128 tradiderit, —) scribendum est adiicit (adicit). Etiam c. 37, 14 (auctor est — tradit — adiecit) Livius aut adiicit scripsit aut adiecit pro præsenti posuit.

Cap. 10, 2 (ubi de Nequino obsesso agitur) audeo suspicari, Livium scripsisse tantum: præsidium armatum se intra moenia accepturos confirmant, non: intra moenia ac muros, quumque muros supra scriptum esset, deinde in orationem inserto additum esse ac (quemadmodum c. 6, 3). Saltem nusquam apud Livium aliosve prosæ orationis scriptores moenia ac muri coniunguntur, quodque video nos ablegari ad huius libri c. 17, 7 et 45, 12, ii loci perspicue declarant, non coniungi hæc, sed alterum pro altero nominari. Virgilii ceterorumque poetarum alia est licentia.[1])

Cap. 13, 4 instantibus comitiis consularibus (in a. 297 a. Chr.) fama exorta narratur, Etruscos Samnitesque summa vi bellum parare: — itaque suis sociorumque viribus consurgere hostes ad bellum et haudquaquam pari defungendum esse certamine. Qua sententia haudquaquam par hoc certamen dicatur, prorsus non intelligo; com-

---

[1]) Eodem capite § 6 renovabo in transcursu necessariam Glareani coniecturam: sed eos talia (v. alia) molientes. Sed vereor, ne frustra eam iis commendem, qui c. 11, 3 Gronoviana uti noluerunt, qua, sublato ut post fuit, restituitur deterruerunt pro deterruerint, potiusque sola aut tantummodo, in quo sententia verteretur, omitti a Livio potuisse crediderunt.

paratio enim cum superiore bello (ut sit haudquaquam simile, h. æque leve) neque ulla significatur neque ita haudquaquam par dici potest; quod autem Alschefskius id significari vult, cui haudquaquam pares Romani futuri sint, non ita sibi diffidebant nec ita desperabant, ut se nequaquam bello pares fore crederent; nec defungi certamine impari propter ipsam verbi naturam, quod de malo incommodove subeundo et superando ponitur, dici potest, qui ipse certamini impar est[1]); adiectivum necessario ad adversarios spectat. Itaque necessario scribendum videtur: et haudquaquam impari defungendum esse certamine, ut im (in) post m exciderit (de quo mendo ad IX, 41, 8 dixi). Pares iam prorsus sibi adversarios Etruscos Samnitesque coniunctos, Gallis adscitis, fore augurabantur Romani, ut omni ope contra enitendum esset.

Cap. 14, 13 (Q. Fabius Maximus consul in proelio ad Tifernum M. Fulvium et M. Valerium tribunos militum cum equitibus in Samnitium aciem immittit.) Ceterum quando ne ea quoque tentata vis proficeret, consilio grassandum, si nihil vires iuvarent, ratus, Scipionem legatum hastatos primæ legionis subtrahere ex acie — iubet. Livium neque ne — quoque pro ne — quidem dicere potuisse neque quando — proficeret de futuri eventus timore (si forte ne ea quidem vis proficeret), ab aliis intellectum expositumque est. Sed singulis verbis corrigendis nihil agitur; nam excidisse quædam, sententiæ forma ostendit satis ex particulis quando, ne perspicua; fuerat autem integra huiusmodi: Ceterum quando, ne ea quoque tentata vis [parum] proficeret, [timeri poterat], consilio cet. Extremo capite (§ 21) Livius non et quia scripserat, sed, quod sententia aperte postulat, set quia. (§

[1]) Quasi dicas: einen Kampf überstehen (mit einem Kampfe davon kommen), dem man unterliegen müsse.

18 et tempore improvisa, pro quo in P erat et tempore in se uisa, in Kl. et tempore ex se visa, fortasse ortum est ex: et improviso visa, geminato t et cum primis litteris proximæ vocis coalescente.)

Cap. 18, 7: Litteras (ab App. Claudio) ad collegam (L. Volumnium) accersendum ex Samnio missas, in trinis annalibus invenio; piget tamen certum ponere, quum ea ipsa inter consules populi R. — discrepatio fuerit, Appio abnuente missas, Volumnio affirmante, Appii se litteris accitum. Restituto Creverii coniectura certum ponere (pro incertum, quod ex ultimis litteris vocis tamen natum est; cfr. certum affirmare III, 23), superest aliud mendum. Nam discrepatio neque Latinum est vocabulum neque Latine fictum (— crepitus enim est, non crepatus —), neque discrepuisse tantum inter consules, sed palam eam rem iactatam actamque Livius significat. Verum ostendit M, in quo a prima manu est discepatio, hoc est disceptatio; quod ipsum ibi legi Drakenborchius narravit et in antiquis editionibus esse vidit, neque tamen aut ipse amplexus est aut quisquam postea.[1])

Cap. 21, 6 (postquam Livius senatum parte curæ ex ingruenti undique belli terrore susceptæ exoneratum dixit litteris L. Volumnii consulis, quibus cæsos Campaniæ populatores cognitum sit): Itaque et supplicationes ob rem bene gestam consulis nomine decernunt; iustitium remittitur, quod fuerat dies XVIII, supplicatioque perlæta fuit. Et res et orationis forma declarat, a Livio

---

[1]) Senec. de Benef. VI, 38, 3, ubi editur: Eloquentiæ pretium exceptat litium numerus, scribendum est disceptat (tanquam existimator et iudex). Cap. 19, 18 ante multos annos eodem modo emendavi, quo nunc a Weissenbornio emendatum video (et exercitus virtutem æquavit ducis. Et duces imperatoria opera exsequuntur et milites cet.). Fieri potest, ut scriptum fuerit: Et coss. imperatoria cet.

scriptum esse (ut in Lov. 4 emendatum video): Itaque et supplicationes — decernunt et iustitium remittitur —; supplicatioque etc. (Duo simul decreta; hoc extremum de re facta adiungitur). Hausit particulam præcedens t (ut), ut XXI, 49, 7, XXIV, 4, 5 factum monstrabitur. Paulo post (§ 13) scribendum: ob hæc et (nam appetebat tempus) comitiorum causa L. Volumnius cos. Romam revocatus. Nam quod enim sæpe omitti dicitur in parenthesibus, non potest omitti in huiusmodi parenthesi post particulam copulativam inserta ad alterum membrum præparandum. (Gron. et (iam a. t.) comitiorum c. cet.)

Cap. 28, 8 (in narratione proelii ad Sentinum, postquam equites Romanos a. C. Decio Mure in hostes concitatos narravit): Bis avertere Gallicum equitatum; iterum longius evectos et iam inter media equitum agmina proelium cientes novum pugnæ conterruit genus. Iterum (hoc est, altero impetu, quo equitatum Gallicum averterunt) longius evecti et maius aliquid conati (quod significant particulæ et iam), non iam inter equites in fugam aversos versari debuerunt, sed ad ipsam peditum aciem pervenisse, quam procella equestri turbari Decius voluerat. Itaque prorsus: inter media peditum agmina scribendum puto, equitum errore substitutum, quum hæreret animo equitatus Gallici mentio. Peditum nomen pro equitibus ter in omnibus codicibus substitutum est XXXVII, 40, 5 et 10, nec desunt exempla contrarii erroris.

Cap. 31, 5 Livium pro eo, quod est: Samnites omnes considunt non dixisse: Samnitium omnes cons., certum est. Nam XXXI, 45 (Macedonum fere omnibus et quibusdam Andriorum) et adiectum fere et ex æquo positum quibusdam partitivam notionem effecit, et XXIV, 32 (prætorumque nisi qui inter tumultum effugerunt, omnes interficiuntur) interpositum si qui genitivo locum dedit; quod autem advocatur etiam IX, 42, 11, miror similia videri omnes Hernici nominis

et omnes Hernicorum; ceterum recte Cluverius intellexit ibi scribendum esse: omnes Hernici nominis populi Romano bellum indixerunt. Hoc quidem, de quo dicere coepi, loco verisimillimum videtur inter omnes et considunt excidisse copiæ, aberrante librarii oculo a prioribus litteris co ad alteras. Nam cur ob unum P et editionem Romanam, in quibus est ibi ad Samnitium, plura in mendi suspicionem vocentur, causa nulla esse videtur.

Cap. 33, 4 (de Romanis militibus, hortante consule M. Atilio regulo, contra Samnites, qui in castra irruperant, pugnantibus): Clamore sublato connixi primo resistunt; deinde inferunt pedem urguentque et impulsos semel terrore eodem agunt, quo coeperunt; expellunt extra portam vallumque. Post illa impulsos semel et terrore eodem necessario exspectatur rei ad exitum uno tenore perductæ significatio; at sequitur, quo nihil est inanius, agunt; quo tandem? tum abrupte additur: expellunt cet. Omnia recta erunt, si, sublato illo agunt, scripserimus: impulsos semel terrore eodem, quo coeperant, expellunt extra portam vallumque. Iam apparet, minime abundare verba quo coeperant, coniuncta cum finis et exitus significatione. (Coeperant pro coeperunt recte in Gaertn., Haverc., aliis emendatione scriptum; cfr. prooem. p. 38.[1])

Cap. 36, 7 (Consul M. Atilius) obstitit profuse tendentibus suis in castra. Effuse euntes, cedentes, fugientes, ruentes novi, h. e., celeriter et sine ullo ordine, etiam fuse; profuse ruentes non magis scio qui sint, quam quæ fuga profusa; nam profusus semper ad copiam pertinet. Itaque aliter Livius scripsit; opinor fuisse olim: obstitit prope fuse tendentibus in castra.

Cap. 38, 2 sqq. In hoc loco primum, ut cetera melius

---

[1]) De 32, 4 et 37, 15 recte iam ab aliis iudicatum est; cfr. tamen prooem. p. 16 et p. 30.

procedant, emendanda sententiarum distinctio est. Primum enim universe significatur, quod postea singulatim describitur, his verbis: et deorum etiam adhibuerant opes, ritu quodam sacramenti vetusto velut initiatis militibus. Deinde ipsam rei descriptionem sic Livius orditur: Delectu per omne Samnium habito nova lege, ut, qui iuniorum non convenisset ad imperatorum edictum quique iniussu abisset, caput Iovi sacratum erat, tum exercitus omnis Aquiloniam est indictus. Iam apparet, mendum illud, quod in sacratum erat eminet, levissima Sigonii interpolatione (sac. esset) vix tanquam pellucido velo obumbratum, pertinere etiam ad tum; neque enim hoc loco ullum eiusmodi est in temporis notatione orationis pondus, ut ablativis (delectu — habito) tum superaddi potuerit. Hoc invento, vix dubitari potest, quin erat prorsus tollendum sit, additum (cum gravi oblivione constructionis) ad orationem explendam, quum verbum a Livio positum sic esset distractum, ut inde nasceretur tum, ex sacratum tum autem faciendum sacraretur, hac sententiæ forma: Delectu — habito nova lege, ut, qui — non convenisset —, caput Iovi sacraretur, exercitus omnis cet. Et sacraretur scribendum esse, etiam Weissenbornio in mentem venisse video. Deinde eodem capite § 6, ubi editur: qui se id sacrum petere affirmabat ex vetusta Samnitium religione, non dubito, quin perpetuo Latine loquentium usu de renovando antiquo instituto Livius scripserit repetere.[1])

Cap. 40, 6 (L. Papirius consul, postquam de re a perfuga indicata ad collegam nuntium misit,) ipse signa ocius proferri iubet, subsidiaque suis quæque locis et præfectos subsidiis attribuerat; dextro cornu cet. Vitiose que ita ponitur, ut brevi et universæ significationi

[1]) Cap. 39, 15 (in Papirii cohortatione militum) mendum esse in his verbis: deos immortales adesse propter totiens

exercitus in aciem educti adiungatur copulative prima pars expositionis rerum ante pugnam præparatarum, quum præsertim ipso verbi tempore, rediri ad superius tempus, indicetur: subsidiaque — attribuerat. (Alschefskius exemplo inepto utitur.) Scribendum igitur: proferri iubet. Subsidia suis quæque locis cet. Unde que ortum sit, ex M intelligi posse videtur, in quo est: Subsidiaque suis quæ locis cet. Paulo post (§ 12), ubi legitur: insequitur acies ornata armataque, ut hostium quoque magnificum spectaculum esset, quoniam hostium spectaculum (addito præsertim adiectivo) pro eo, quod hostibus præbetur, valde incommode dicitur, scribendum est aut cum Glareano hosti aut hostibus. Eodem modo pro hosti aut hostibus in codicibus scriptum est hostium lib. IX, 37, 3: deinde instructa (acies Etruscorum) primo suo stare loco, relicto hostium ad instruendum spatio, ubi nunc editur hostibus.

Cap. 41, 10 (de Samnitibus in proelio ad Aquiloniam postremo Romanorum impetu perculsis): Tum iam deorum hominumque victa vis; funduntur linteatæ cohortes; pariter iurati iniuratique fugiunt nec quemquam præter hostes metuunt. Itane vero? Victa est ab Romanis deorum vis pro Samnitibus stans? Imo, inquit, victus metus deorum et memoria occulti sacri diræque exsecrationis, quæ hactenus Samnites a fuga retinuerant (§ 3 sqq.) quæque ipsis illis verbis: nec quemquam præter hostes metuunt, aperte significantur. Atqui ea superstitio, quæ

---

petita foedera, totiens rupta, tum, si qua coniectura mentis divinæ sit, nulli unquam exercitui fuisse infestiores quam qui cet., ostendit particula tum prorsus perversa; neque enim novi quicquam (præterea) additur; aliter autem accipi nequit. Deinde dii non recte dicuntur adesse propter foedera rupta, omisso eo, in quo sententia vertitur, adesse iratos propter foedera rupta. Sed emendationem non reperio.

deorum metu attonitos tenebat nec cum bona spe alacres ad pugnandum faciebat (§ 4), longe ab ipsorum deorum vi diversa est. Deos Romanis præsentes adesse et favere Papirius interpretatus erat et milites docuerat (c. 40, 13 et 14). Hoc Livium secutum esse suspicor, ut solet religionem cum Romanæ gloriæ amplificandæ studio coniungere, scripsisseque: Tum iam deorum hominumque victæ vi funduntur linteatæ cohortes. (Victa ui P et deteriores aliquot veteresque edd.)

Cap. 43, 13 superest præter ea, quæ iam coarguisse mihi videor, unum etiamnunc additamentum tollendum, quod in codice archetypo Livii verbis cum summo sententiæ detrimento ac potius interitu insertum est. De Samnitibus enim qui, quum proeliis ad Cominium et Aquiloniam non interfuissent, Romanos timentes errabant, sic scribitur: Prima luce incerti, quam in partem intenderent iter, repente in fugam consternantur conspecti ab equitibus, qui egressos nocte ab oppido (Aquilonia alios, vid. c. 42, 4) Samnites persecuti viderant multitudinem non vallo, non stationibus firmatam; conspecta et ex muris Aquiloniæ ea multitudo erat iamque etiam legionariæ cohortes sequebantur. Consternantur in fugam homines non quod conspiciuntur ab equitibus (quod ipsi plerumque ignorant), sed, si valde timidi sunt (ut hi tum erant), quod equites hostium conspexerunt, aut, si paulo minus, ab equitibus incursantibus; (itaque etiam Weissenbornius potius exspectari dicit: conspectis equitibus). Ridiculum deinde prorsus est: conspecti ab equitibus, qui eos viderant; ipsa enim hæc est multitudo non vallo, non stationibus firmata. Omnia recta erunt sublato conspecti, ut scribatur: in fugam consternantur ab equitibus, qui etc. Apertissimum est autem, unde natum sit huius vocis addendæ consilium. Sequitur enim apud Livium, præter equites illos, qui in Samnites visos incurrerunt eosque dissipaverunt, etiam alios Romanos, quum eosdem ex Apolloniæ muris conspexissent,

ad eos opprimendos exisse. Propter hæc igitur verba: Conspecta et — ea multitudo, quæ apud Livium respondent illis: qui — viderant etc., interpolator iam ante poni debere putavit conspecti.

Cap. 44 piget pæne dicere et § 2 emendandam esse orationis interpunctionem (hoc modo: eodemque die Aquilonia et Cominium deflagravere et consules — castra coniunxere) et § 6 (Consilium inde habitum. Quum iam tempus esset deducendi ab Samnio exercitus aut utriusque aut certe alterius, optimum visum cet.).

Cap. 46, 6: Auctaque ea invidia (quod in L. Papirii triumpho nihil ex præda militibus datum erat) est ad plebem, quod tributum etiam in stipendium militum collatum est, quum, si spreta gloria fuisset captivæ pecuniæ in ærarium illatæ, et militi tum dari ex præda et stipendium militare præstari potuisset. Particula tum nihil habet, quod agat, quoniam de nullo alio tempore cogitari potest; dari sic absolute, nullo addito subiecto (militi ex præda datur), dici nequit. Manifestum est, in tum latere substantivum contrarium stipendio. Id aut donum aut munus esse potest: et militi donum dari ex præda et stipendium militare præstari potuisset. Paulo post (§ 8) scribendum est: sed sociis etiam coloniisque (pro colonisque) finitimis, quemadmodum I, 52, 2 video nunc recte edi; nam apud Latinos coloni singuli appellantur, populi civitatesque coloniarum nomine, non colonorum, significantur.

EMENDATIONUM LIVIANARUM

PARS SECUNDA

LIVII LIBRORUM DECEM A VICESIMO PRIMO AD TRICESIMUM EMENDATIONES CONTINENS.

PROOEMIUM.

Librorum Livii a vicesimo primo ad tricesimum instrumentum criticum ad æstimationem et usum simplex est. Nam codex ille, qui olim Claudii Puteani fuit et ab eius nomine sive Puteaneus sive Puteanus appellari solet[1]), servatur autem nunc in bibliotheca imperiali Parisiensi, non solum antiquitate ceteros codices huius decadis longe superat (nec huius modo decadis, sed, excepto Vindobonensi quintæ et fortasse Moguntino quartæ, ceterarum quoque; putatur enim seculo octavo ineunte scriptus esse), sed ita eos sibi adiunctos habet, ut omnes aut, quod longe veri similius est, ex illo ipso aut ex plane gemello ducti esse videantur nec ab eo nisi erroribus novis

[1]) Puteaneum superioris ætatis philologi appellarunt, adiectivi a nomine proprio ducti forma non sane nisi poetis usitata; nuper Puteanum appellare coeperunt; sed hæc quoque translatio nominis adiectivi forma ficti ab ipso homine ad rem cum homine coniunctam (quemadmodum colonia Traiana dicitur) rara est et inferioris ætatis; itaque non putavi tanti esse ab Io. Fr. Gronovii appellatione discedere, etsi Alschefskius (vol. III præf. p. X) narrat Parisinos hunc codicem Puteanum vocari voluisse. ceteros Puteaneos, nescio quo lusu.

aut interpolationibus et coniecturis (interdum bonis et rectis in rebus facilibus et parvis) differre. Certe non memini ullum esse locum, ubi vestigia verioris et antiquioris scripturæ in eo obscurata sic in aliis emergant propria forma, ut ex codice simili illo quidem, sed tamen non iisdem semper locis nec eodem modo aberranti servata esse probabile sit; contraque apertissime omnes a mendis Puteanei pendent. Ea coniunctio stirpisque propagatio sensim ab origine degenerantis qualis sit, breviter declarari potest; tota enim res prope in uno eoque facillimo exemplo perspicietur, quod ex libro XXII, 28, 4 sumam, qui locus etiamnunc in editionibus depravatus circumfertur. Nam quum Livius sic scripsisset: causam certaminis cum Minucio, quem procursurum ad obsistendum satis sciebat, contrahere, delecto verbo (procursurum) ad vehemens Minucii ingenium declarandum apto, in P (— sic enim deinceps nomen notabo —) aut etiam in codice eius parente, addita facillimo errore una littera, scriptum est per ocursurum (una littera c); deinde in Colbertino addito altero c effecta Latina vox est, sententia structurave nulla: per occursurum; hinc in ceteris omnibus (ab unius hominis correctione) natum, ut aliqua esset structura et sententia: semper occursurum, quod omnes hodie quoque tenent, pravissimo adverbio, quoniam non de re sæpe semperve, se semel, quum Hannibal tumulum cepisset, futura agitur. (A Mediceo semper "exsulare" Drakenborchius dicit; fieri potest, ut librarius omiserit litteras sensu carentes; sed multo probabilius est, in eo, ut in gemello C, scriptum fuisse per.) Atque hic error longius serpere extra P coepit; contra in libro XXI, 46, 6 in P prima manu scriptum est: iam magna ex parte addes pugna iuerat (Alsch., pugna vierat Gronov.), una syllaba, ut sæpe in hoc codice, omissa, quam Gronovii acumen retraxit (ad pedes pugna iverat aut venerat); sed in ipso codice altera manus infelicem coniecturam secuta effecit: anceps pugna iverat. Hinc in ceteris (etiam MC), addita sententiæ causa altera coniec-

tura, natum: anceps pugna erat. Alibi autem in recentibus demum codicibus emendationis conatus apparet; velut in libro XXX, 21, 9, quod in P scribitur, sublata structura orationis et sententia: nec esse fuit, qui deisacrates agendas censeant, id in Med., Bamb., Voss., cod. Menardi apud Gronovium, Lov. 1, Lipsiensi (Alsch.) mansit (Colbertinus hic collatus non est), nisi quod pro deis acrates (hoc est, deis grates) dei sacratas aut similia substituta sunt; sed in ceteris recentioribus codicibus (si Drakenborchii et in Berolinensi Alschefskii silentio credimus) sublatum est fuit, recta coniectura; nam quum necesse pro una voce acceptum esset, additum est inconsiderate fuit, quod genus interpolationis Puteanei antiquitate non excludi, ostendam infra. Huic tam certæ sententiæ de reliquorum codicum e Puteaneo aut eius gemello origine duæ res repugnare videri possunt, sed videntur tantum. Nam primum in P in extremo libro XXVIII et initio libri XXIX eiusmodi est traiectio, ut, quæ decem capitibus ab XXVIII, 37, 9 ad XXIX, 1, 24 continentur (conscriptis missisque — ab omni imperio), præcepta interponantur in libro XXVIII, 22, 14 (inter pertinax cæde et primorum insequentes) iisque suo loco omissis, his libri XXVIII, 37, 9 verbis: auxiliarium inde continuo subiiciantur hæc e XXIX, 1, 24: externo soluta reliquaque; huius autem transpositionis, quæ non in Puteaneo ipso foliis aliquot loco motis orta est (quoniam pars transposita neque ab initio folii incipit neque in fine folii desinit), sed ex foliorum in antiquiore codice traiectione, nullam omnino superiores editores (Gebhardus, Gronovius, Drakenborchius) mentionem fecerunt, ut in ceteris codicibus omnia recto ordine scripta esse putes eaque discrepantia satis declarari, eos non ex Puteaneo ipso originem ducere. Sed eadem negligentia ab iis, qui codices contulerunt, aut editoribus h. l. omissam esse, quum nihil reapse deesset, transpositionis mentionem, qua supra p. 25 not. ostendi eiusdem generis transpositiones in codice Mediceo primæ

decadis alteram a Salvinio et Drakenborchio prorsus silentio præteritam, alteram pro lacuna adnotatam esse, quum Salvinius priore loco omissa postea scripta reperiri non animadvertisset, declarat, quod codex Bambergensis nuper ac diligentius inspectus omnia eodem, quo Puteaneus, ordine perscripta habet; idemque tenui ad speciem sed certo intelligentibus argumento ex eo conficitur, quod apud Drakenborchium ad XXIX, 1, 24 adnotatur, in Med. legi: a b o m n i e x t e r n o i n d e i m p e r i o, in Haverc. a b o m n i i m p e r i o i n d e e x t e r n o; nam i n d e illud est, quod legitur XXVIII, 37, 9, errore hic a conferentibus adnotatum, quod in codicibus, mediis omissis et in alium locum traiectis, continuabantur hæc: d u o b u s m i l l i b u s a u x i l i a r i u m i n d e e x t e r n o s o l u t a. Itaque ex ipso conferentium errore certum est, in duobus illis codicibus, altero post Puteaneum optimo, altero recentissimo, eandem fuisse transpositionem, nec de ceteris ulla est, quum hæc videamus, dubitandi causa[1]). Admoneri autem decet huiusmodi exemplis, quam caute superioris ætatis silentio in tali re credendum sit[2]). Altera argumenti umbra ex lacunis Puteanei oritur, non minoribus illis permultis unius verbi aut paucorum, quarum in ceteris codicibus supplementa ipsa inconstantia et varietate originem produnt (— aliis enim locis in aliis codicibus sunt aut desunt ipsaque interdum discrepant, ut XXII, 3, 9 in codice Put. scribitur p u g n æ q u e c u m i m m o, itemque in Colb. et cum levibus erroribus in Cantabr., Lov. 1, 4; quod vulgo edebatur: p u g n æ q u e p r o p o s u i t; q u i n i m m o, e Drakenborchianis Berol., Gaertn., Harl., Haverc., Lov. 2, habere videntur, Lov. 5 p r o p o n i t, Haun. ex-

---

1) In partibus divulsis committendis accidit etiam, ut in primis editionibus pro i m p e r i o e x t e r n o scriberetur e x t e r n o i m p e r i o, quod ad Weissenbornium retentum est.

2) Ne illud quidem, quod p. 25 not. scripsi, Drakenborchium in suis ipsum codicibus transpositionem animadversurum fuisse, certum esset, nisi accederet codicis P testimonium.

posuit; verbum abesse adnotatur etiam a Flor., Voss., Lov. 3, qui sine dubio etiam cum habuerunt, non quin —), non ex his, inquam, sed ex duabus maioribus. Nam quæ in libro XXVI a cap. 41, 18 (vestro transsissent cet.) ad c. 44 init. (Mago, Poenorum dux) leguntur, ea omnia a Puteaneo absunt (addito post luctu, quod lacunam præcedit, armaverat), itemque, quæ in libro XXVII a cap. 2, 11 (quam magna et ferme cet.) ad c. 3, 7 (Nucerini Atellam); nec post alios codices ex illo descriptos, foliis evulsis, hæc perierunt; nam in medias paginas incidunt lacunae, prior spatio vacuo aliquot litterarum capaci notata, altera verbis continuatis (proeliaquiaid); itaque folia iam ex antiquiore codice, e quo Puteaneus pendet, interciderant. Atqui priore loco eadem omnia omittunt codices ceteri paulo antiquiores, apud Gronovium regius, Petavianus melior, Vossianus, apud Drakenborchium Mediceus, etiam Bambergensis; perexiguam partem (quinque ferme aut sex versus extremos) supplementi habent Palatini duo, Lovel. 1, 2, 4, 5, Harl., Haun., Haverc., reliqua ex Drakenborchianis tantum Lov. 3, Gaertn., Recanatianus, Berolinensis, hic oræ et imæ paginæ ab alia manu adscripta. Apparet, recte Weissenbornium supplementum hoc ab homine Italo priore parte seculi XV e fragmentis libri IX et X Polybii non inscite compositum a Livii oratione typorum forma secrevisse. Eademque est alterius loci ætas, qui totus abest a Pal. 1 Gebhardi, a regio, Menardiano, Voss. Gronovii, Medic., Cantabr., Lov. 1, Hav., Haun. Drakenborchii, tum a Bambergensi, erat autem, si recte silentio confiditur, in Lov. 2, 3, 4, 5, Harl., Gaertn., Recanatiano. Sed huius supplementi auctor ludens fabulam de coniuratione aliqua Capuæ Blossiis principibus facta ipse confinxit[1]). Lacunæ igitur illæ, tantum abest, ut ceteros codices a Puteaneo seiungant,

[1]) Finxit etiam ea, quibus, qui de agri publici vectigali disputant, uti solent, de agro Campano frumento locato.

ut certissime cum eo copulent. Quod autem et libri XXI ab initio et libri XXX extremi pars aliqua in illo deest, quæ in ceteris codicibus est (etsi etiam Med. in fine mutilus est), apparet post codices alios inde descriptos prima et extrema folia, ut fit, casu et negligentia aut vi denique intercidisse. Itaque, his partibus exceptis, ubicunque de codicis Puteanei scriptura constat, ad eum unum, ceteris omnibus, etiam antiquis et reliquorum turbæ longe præstantibus, posthabitis, omnis veræ scripturæ existimatio et exquisitio referenda est (nisi forte quid olim in eo perspicuum nunc evanuit). Usus est autem primus eo codice Io. Fr. Gronovius cum summo Livii fructu, adhibito ingenii acumine, sed scripturas illius ætatis more (quum ipse, ut in præfatione testatur, nullum non apicem persecutus esset) tantum excerptas, e quibus ipse emendationes suspicionesque duxerat, evulgavit. Addidit paucas Drakenborchius a Sallerio subministratas, quasdam Creverius, neuter sine erroribus. Nostro autem tempore omnem scripturæ varietatem in tribus primis libris Alschefskius a se enotatam edidit (satis molesta forma), in sex proximis (a XXIV ad XXIX), a G. Beckero diligenter descriptam, Weissenbornius, qui iure hunc codicem, quantum liceret, sibi exprimendum proposuit; in libro XXX Alsckefskius, quum eum librum separatim ederet, usus erat scripturis ab E. Millero enotatis easque incommodissime discerptas non omnes edidit, supplevit autem postea ipse quædam et correxit, quæ Weissenbornius ita composuit, ut tamen aliquid in hoc libro ad plenam cognitionem desit.

Desunt nunc, ut iam dixi, codicis Puteanei folia aliquot in initio et fine, in quibus erant libri XXI capita 40 et pars quadragesimi primi (nisi quod duo folia remanserunt, quæ continent c. 20, 8 ad 21, 13 et c. 29, 6 ad 30, 11), libri autem XXX pars fere tertia a c. 30, 14, nisi quod hic quoque mansit folium unum continens c. 37, 3 ad 38, 2. In his igitur partibus eorum codicum auctoritate standum est, qui illi proximi sunt, e quibus supra ceteros eminent Medi-

ceus (M) sec. XI (in libr. XXX, 26, 10 deficiens), cuius scripturas a Salvinio satis negligenter excerptas Drakenborchius (apud quem Florentinus appellatur) vulgavit, partem priorem libri XXI iterum Alschefskius contulit, et Colbertinus (C, Parisiensis, sæc. XII), cuius scripturas Alschefskius in libris XXI, XXII, XXIII integras dedit a se ipso, in libri XXX ea parte, quæ in Puteaneo desideratur, plerasque a Millero notatas. His adiungitur Bambergensis (B) aliquis (a libri XXIV c. 7 ordiens), cuius scripturas in aliis libris Fabri, in extrema parte libri XXX eodem modo Alschefskius vulgavit. De Cantabrigiensi, a Iacobo Gronovio hic illic inspecto, etsi ad meliores inclinat, incertum est iudicium, usus perexiguus. Ceteri, qui innotuerunt, recentes omnes, nullum usquam momentum faciunt; interpolationibus temerariis intermixtas habent hic illic minorum mendorum veras correctiones.

Codicis Puteanei præstantia cernitur non peritia librarii (ipsius, qui hunc scripsit, aut eorum, quibus successit) ac ne diligentia quidem aut religione eiusmodi, quam nonnullorum opinione et oratione huius et similium codicum librariis tribui video, sed quum ipsa antiquitate, hoc est errandi causa minus multiplicata, tum vero maxime ea, quæ cum ætate coniuncta est, errandi atque etiam interpolandi, ubi interpolatio intervenit, simplicitate et prima forma. Nam ex præstantissimo hoc, si cum ceteris comparatur, ad criticum usum codice intelligi potest, quam vitiosi ante mille annos iam fuerint scriptorum Latinorum codices; ac quemadmodum et lacunas et foliorum transpositiones non in Puteaneo ipso ortas, sed iam in codice eius parente fuisse vidimus, sic etiam scribendi errorum bona pars antiquior Puteaneo fuisse potest. (Exemplum novi mendi in eo aut iam ante eum ex antiquioris correctione orti demonstrabo in lib. XXII, 16, 4.) Omnino autem, qui recte et sine superstitione uti optimorum codicum auctoritate volent, ii a singulis locis, in quibus dubitatur, animum referre debent interdum ad totam illam orationis formam, quæ continua in codicibus offertur, ut meminerint, quantum ubique sordium et

robiginis detergendum sit. Velut (nam exemplo uti libet) initium libri XXII (ne quis selectum studiose exemplum putet) in codice P sic scribitur, nisi quod verba ex continua scriptura separo et interpunctionem addo: *Iam vero adpetebatque Hannibal ex hibernis metuit et neque eo qui iam ante conatus transcendere Appenninum intolerandis frigoribus et cum ingenti periculo moratus ac metu. Gallis, quos prædæ populationumque consciverat spes, postquam pro eo, ut ipsi ex alieno agro raperent acgerentque, suas terras sedem belli esse præmiique utriusque partis exercituum hibernis viderent, verterunt retro Hannibalem odia*; nec quicquam ex his mendis in optimis secundum illum codicibus (CM), a prima quidem manu, vitatur præter *acgerent*, quod in P altera manus correxerat, et *præmii*. Primorum verborum emendatio (*Iam ver adp.*, *quum H. ex h. movit*) L. Vallæ debetur (reperitur etiam aut tota aut ex parte in uno et altero codice Vallæ ætatem non superanti; nam et Poggius et Leonardus et Carolus Aretini *quum* et *movit* restituerant, ut appareat, unde hi codices pendeant); eidem *nequicquam*. *Galli* et *viderunt* (pro quo *viderent* Weissenbornius retinuit, usus exemplis, in quibus plusquamperfectum coniunctivi apud *postquam* reperitur, et ipsis valde dubiis) in cod. C altera manus scripsit transieruntque correctiones in ceteros; *conciverat* et *in Hannibalem* ignotis recentiorum codicum emendatoribus debentur; (*in* deest etiam in Pal. 1, Harl., Lov. 1, 3). Itaque facile erat ex Puteaneo exempla colligere et exponere eorundem errandi generum, quæ in ceteris antiquis codicibus reperiuntur; nam et m in fine vocum additur detrahiturque (vid. ad XXIII, 3, 3), et litteræ male geminantur aut semel pro geminatis scribuntur, et syllabæ et verba bis ponuntur (etiam bina, ut XXII, 36, 3 *equitum darent equitum darent* et XXIII, 16, 12; nam XXIII, 26, 8 et 30, 11 simul correctio adhibetur, *cædes* pro *cæde* et *patris* pro *puris*).

et voces ad proximas casu, genere, numero accommodantur (ut XXIII, 33, 12: cum quibus regibus pro cum quibus regi, ubi inutilis et verborum ordine prava est Weissenbornii coniectura, XXVIII, 33, 16: ad partem pugnæ capessendæ pro capessendam, XXX, 32, 2: quibus adversæ pugnæ fortuna fuisset pro adversa, ut I. Perizonius et Dukerus scribendum viderunt; Weissenbornius pravæ scripturæ rectæ formæ exempla tanquam similia apponit; XXII, 12, 2 detineret pro detinerent, quod sequitur oppugnaret), et litteræ et syllabæ omni genere etiam in verbis notissimis permutantur et confunduntur (ut XXII, 23, 9 caucalegiquæratratectainstituiseserant, ex quo, altera manu in P præeunte, in CM ceteris ortum: pauca legi qua erat tecta institui senserant pro: pauca reliquerat tecta, in stativis erant, quod Gronovius restituit).[1]) In quo illud diligenter animadvertendum est, librarium non raro, dum, omissis litterarum ductibus et aciei intentione, speciem animo oblatam Latini verbi sequeretur, etiam cum syllabarum detractione et adiectione, ea effecisse, quæ mentem a vero longe abducant et quæ non sine gravi et libera medicina corrigas, quale (ne vero et præmii ex initio libri XXII commemorem, quæ facilia sunt) est in XXII, 16, 4 fortunæ minas saxa pro Formiana saxa, emendatum a Sabellico (ubi error, geminato s, coepit a mianas in minas mutato, deinde iam interpolatione ad errorem accedente, ex for factum est fortunæ) et minus mirum, quod tamen hactenus fefellit, XXII, 14, 14 arma pro armari, et maiora difficilioraque, quæ lib. XXIV, 45, 3 et 4 emendabo (polli VII virali iudicioe pro: polliceatur, aliunde etc.), aliaque permulta, quædam etiamnunc emendationem exspectantia. Sed satis est, opinor, hæc universe demonstrasse. Illa tamen addenda. Verborum transpositiones manifesto pravas in codice P longe frequentiores esse, quam in primæ decadis archetypo fuerint, ostendam ad XXII, 2, 6.

---

[1]) Prorsus sine causa et prave W. haud pauca scripsit.

In uno præcipue genere pernegligens aut codicis P librarius aut eius, quem secutus est, codicis fuit, in verbis singulis pluribusve omittendis, quarum lacunarum magnam partem ii, quorum correctiones per recentiores codices pervagantur, non inscite expleverunt. Hanc Puteanei labem quum Gronovius non satis perspexisset, non raro inutiliter ingenium torsit. Creverius, quum sero attendere coepisset, ad XXIX, 12, 4 scripsit, ad libros XXVIII et XXIX maxime id pertinere; sed in omnibus æqualiter libris eam negligentiam deprehendi, ostendent hæc ex uno libro XXII exempla: c. 3, 9; 15, 5; 21, 7; 31, 11; 36, 7; 39, 21; 54, 7; 56, 1; 57, 1; 59, 19; 61, 10, quæque ex brevi spatio libri XXVII ad eius libri c. 5, 6 collegi; neque ea res Weissenbornium fefellit. Quamquam uno et altero loco particula que iniuria unius ex duobus vocabulis omissi suspicionem movit; nam ea interdum manifesto errore addita est (XXII, 27, 4, XXIII, 14 extr., XXV, 40, 6, XXVI, 17, 3; itaque dubia res est etiam XXIV, 20, 13 et 24, 3, XXV, 14, 2 et 16, 3, XXVI, 7, 2). Verum præter hos negligentiæ errores non afuit a Puteaneo ipsa illa interpolatio, quæ pravam opinionem secuta deliberato animo scripta aut addendo auget aut mutat. Additamenti exemplum iam supra posui XXX, 21, 9 (fuit); alia ego coargui XXIII, 37, 11, XXV, 31, 11 et 37, 11, XXVIII, 40, 5, XXX, 23, 4, in XXIV, 25, 2 Gronovius (fecisse), in XXX, 27, 5 Creverius (imperator), nec dubitandum, quin XXI, 19, 9 Saguntini et 25, 5, incertum etiam in P fuerint, quoniam et MC et ceteri tenent; hoc quidem posterius et alterum in eodem libro c. 44, 9 (destinatum) prorsus ex eodem genere, ex quo nata erant illæ in prima decade duplices scripturæ, hoc est, ex vocabuli a Livio positi cum interpretamento coniunctione.[1] Mutationis consilio et errore factæ iam exemplum erat in

---

[1]) Aliud genus duplicis scripturæ, quo librarius errorem suum corrigit, commemorabo ad XXII, 28, 9.

loco supra posito XXII, 16, 4 (fortunæ, quum semel scriptum esset minas); alia paulo occultiora aperiam XXI, 57, 2 et 3 (ubi, structura non intellecta, pro accusativis duobus ablativi substituti sunt) et aliis locis. Et tamen hæc nec multa sunt et, ut ante dixi, simplicia; nam librarius id, quod offenderat, proximo et rudi remedio expedivit, de tota loci forma parum cogitans; eruditiores illi homines, qui renascentibus litterarum studiis menda iam longius detorta emendare conabantur, ut legi et intelligi codices possent, facilius fallerent, nisi antiquiorum codicum testimoniis convincerentur; et diu multisque locis fefellerunt.

Hæc initio breviter comprehendere visum est, ut appareret, sic in hac decade a codice P proficisci scripturæ iudicium et emendationis conatum debere, ut eadem, quæ in primæ decadis codice archetypo sequendo (p. 22), servetur iudicii libertas, superstitio excludatur, in nonnullis quidem locis, propter eam, quam exposui, librarii in obiecta animo specie sequenda licentiam, non nimis singulæ litteræ premantur. Weissenbornius, qui, ut dixi, totum huius decadis contextum ad eius codicis fidem exegit et perbene ea re de Livio meruit, interdum, etiam in minoribus et manifestis mendis nec inusitatis, nimis studiose codicis auctoritatem amplexus est adhibita contortula interpretatione ac defensione comparatisque exemplis dissimillimis, quod quale sit (ne hic pluribus insecter), perspici fere poterit ex iis, quæ uno et altero loco, quum quasi præteriens in eiusmodi argutias incidissem, adnotavi, ut ad XXI, 44, 7 (vindicaremus), 52, 11, XXII, 15 init. et 22, 18 et 30, 5 cett. Nam alioquin ad meum consilium non pertinet ea persequi, in quibus simpliciter redeundum est ad superiorum (Bekkeri quoque et Kreyssigii) scripturam, aut iam in codicibus aut ab editoribus certa correctione repertam, in rebus præsertim parvis et facilibus, nec explicare decrevi (ut his utar), quam prave in XXX, 16, 2 perfectum (reposuerunt), in XXX, 24, 2 plusquamperfectum (censuerant) ponatur, aut quam non (XXX, 9, 2)

urbes subiicere (pro subigere) defendatur eo, quod dativo adiecto dicitur subiectus servitio, subiectus imperio. Hæc et similia, qui Livium edent posthac, ipsi per se expediant. Nos ad nostra prævertamur.

Lib. XXI. [1])

In hac quoque decade a verborum interpunctione emendanda ordiar. Nam præterquam quod *c. 6, 1 orationis elegantia valde angetur, posita primum brevi hac sententia: Cum Saguntinis bellum nondum erat, ceterum iam belli causa, deinde adiunctis separatim iis, quibus continetur illa belli causa, c. 8, 5, postquam Livius Saguntinos ad omnia obeunda multifariam distineri coeptos dixit, pergere sic oratio debet: Non sufficiebant itaque. Iam feriebantur arietibus muri cet. Itaque ad sequentia tracto nimis dissolute ponitur illud: Non sufficiebant, quæ Weissenbornio coniecturæ inutilis causa fuit.

Cap. 10, 9 (in Hannonis oratione in senatu Punico), ubi sic scribitur: Sed Tarento, id est Italia, non abstinueramus ex foedere, sicut nunc Sagunto non abstinemus. Vicerunt ergo dii hominesque et ... eventus belli sicut æquus index, unde ius stabat, ei victoriam dedit, quamquam scio, quam sæpe Livius am-

---

[1]) Quæ in libris XXI, XXII, XXIII ante a. 1854 emendaram, eo anno cum Ingerslevio communicavi, qui plerisque in editione discipulis destinata partim in ipsa oratione partim in adnotationibus usus est; in uno et altero loco propter festinationem adnotatio ad id, quod in textu positum est, accommodata non est; alia consilio aut casu omissa sunt. Ab Ingerslevio Weissenbornius aliquot meas coniecturas ex iis, quæ in adnotationibus commemoratæ erant, sumpsit. Ego hic omnes repetendas (stellula notatas) rationesque, quæ ibi omissæ aut verbo significatæ sunt, exponendas putavi, nisi quas ab aliis præceptas postea intellexi.

plificandæ rei causa hac deorum hominumque copulatione utatur, cogor tamen tueri coniecturam ante triginta annos propositam repetitamque in Opusc. alteris p. 360; nam neque obiectum abesse potest neque ab omnibus omnino victi Carthaginienses recte dicuntur; Carthaginienses non cum solis Romanis, sed cum dis etiam bellum habuisse, aliter dicendum erat. Recte dicuntur di foederis rupti ultores homines (Carthaginienses) vicisse. Tollendum igitur est que.

*Cap. 13, 1 et 2 (in oratione Alorci, qui permittente Hannibale ad Saguntinos, quorum publice amicus et hospes erat, pacis condiciones perferebat): Si civis vester Alco .... pacis condiciones ab Hannibale ad vos rettulisset, supervacaneum hoc mihi fuisset iter, quo nec orator Hannibalis nec transfuga ad vos venissem; quum ille aut vestra aut sua culpa manserit apud hostem..., ego etc. Primum, qui iter aliquod suscepturus non fuit, inepte addit, se in illo itinere (non suscepto) hanc vel illam personam non gesturum fuisse; deinde qui sic dicit, se, si quid aliud accidisset, neque oratorem Hannibalis neque transfugam futurum fuisse, is necessario significat, se nunc alterumutrum esse et hanc habere itineris, quod alioquin supervacaneum fuisset, causam. Atqui hoc vehementissime Alorcus negat et, ut orationi consiliisque suis apud Saguntinos fidem faciat, se ait neque oratorem Hannibalis neque rursus transfugam venire, consiliorum Hannibalis ignarum et ad pacem conciliandam ineptum, sed eum, qui et consultum Saguntinis velit et pacis veras condiciones afferat. Itaque necessario indicativa oratio esse debet, fietque rectissima, ex uno verbo, quod ex duobus coaluit, una littera detracta, mutata una: hoc .. iter, quo nec orator Hannibalis nec transfuga ad vos **veni; set** quum ille cet. Ex veni set factum venisset, deinde venissem, frequenti genere mendi, ut aut set coalescat cum verbo præcedenti aut ex eo distracto oriatur. (Vicisse ex vinci sed ortum in Catonis verbis apud

Gell. VII, 3 correxi Opusc. II p. 125. Lib. XLV, 13, 13 in Vindob. pro misisset scriptum misit sed.[1])

Cap. 19, 9 (in responso, quod maximus natu gentis Volcianorum legatis Romanis dedisse narratur): Quæ verecundia est, Romani, postulare vos, uti vestram Carthaginiensium amicitiæ præponamus, quum, qui id fecerunt Saguntini, crudelius, quam Poenus hostis perdidit, vos socii prodideritis. Sic Weissenbornius scripsit, codicum et optimorum omnium (CMCantabr.) et deteriorum plerorumque auctoritatem secutus, quum antea ederetur: quum, qui id fecerunt, Saguntinos, cet. Et apparet, frustra defendi illam nominativi ad sententiam relativam adiunctionem: nam et delitescit ita ea notio, in qua pondus orationis est, et prava partitionis significatio oritur, quasi aliquot Saguntinorum, non omnes, Romanorum amicitiam prætulerint (ii Saguntini, qui). Quid igitur? restituemusne accusativum contra codices? Imo tollemus, opinor, totam vocem additam declarandi causa, qui essent, quos Livius omisso nomine significasset, sed additam, quod huiusmodi interpolationis certissimum indicium est, pravo casu (nominativo, extra nexum orationis); notata iam eius rei exempla in IV, 32, 7 (eos) et VI, 17, 6 (id); sed prorsus eiusdem generis erat additum apud Ciceronem Act. I in Verr. 18, 53 Siculi, quod me auctore sublatum est. (Aliud additamentum in hoc

---

[1]) Non recte tamen hoc corrigendi genere usus est Manutius in Ciceronis libro II de legg. 25, 62 (vides sed pro vidisse), quamquam et ceteri et ego olim eius emendationem probavimus. Nam ex hac codicum scriptura: in C. Figuli sepulcro vidisse credo minimamollem istius rei fuisse cupiditatem multa exstarent ampla maiorum (sine ullo vestigio adverbii alioquin, quod ante multa additur in editis) efficitur: .. in C. Figuli sepulcro vidisse te credo. Minimam olim istius rei fuisse cupiditatem, multa exstant exempla maiorum.

libro post pauca capita (25, 5) consensu damnatur, incertum ante an post dubium).[1]

*Cap. 24, 3. Quemadmodum recta oratione necessario aut sic loquimur: Colloqui vobiscum volo; vel vos propius accedite vel ego procedam, aut sic: itaque vel vos cet., nemo autem: et vel vos cet. dicit, sic in obliqua oratione dicitur aut: colloqui semet — velle; vel ipsi pr. accederent cet. aut: itaque vel ipsi cet. Tollendum igitur et, quod post velle additur, ortum ex ultima littera verbi velle, ut alibi interdum, velut XXVI, 12, 18; (recte enim intellexit Dukerus voces litteræque prolatæ pertinere ad finiendam priorem narrationem, deinde adiungi:

---

[1]) Proximo superiore capite (18, 10 et 11), ubi olim edebatur foedus icit, nunc, quia in codicibus est foedus iecit, editur foedus fecit, retinetur autem in eodem verborum ambitu ictum est (foedus) et icta; debuit teneri etiam icit vel, si quis mavult, ipsum illud iecit; sic enim huius verbi perfectum in codicibus sæpe scribi, sive ad vocalis mensuram significandam sive errore, exemplis positis ostendi Opusc. Acad. II p. 35 not. Nam etiam in Livii libr. XXXI, 2 extr. codex Bamb. et alii iecit habent et XL, 8, 1 multi Paulo ante in eadem foederum commemoratione nescio quid erroris obiectum sit hominibus doctis (Dobreo, Weissenbornio, Sauppio). Recte omnia habent. In ipsa illa quæstione, iurene oppugnatum sit Saguntum, Carthaginiensis senator se separaturum ait, quæ separari Romani voluissent, quid publico consilio factum sit, quid sua sponte imperatores fecerint, eamque separationem exemplo Romanorum adhibiturum ad foedera interpretanda; quemadmodum enim Romani negaverint, se illo foedere teneri, quod L. Lutatius consul primo sua sponte icisset, sic Carthaginienses non teneri foedere ab Hasdrubale sine publica Carthaginiensium auctoritate icto, quo solo caveatur Saguntinis. Tantummodo animadvertendum est, particulam itaque non ad eam solam, in qua ponitur, sententiam pertinere, sed ad totam, quæ inde ducitur, disputationem, de quo usu dixi olim ad Cic. Fin. 1. 6, 18 p. 40.

additum etiam). Quod Weissenbornius vertit und so, est ipsum illud itaque, non et.[1])

Cap. 25, 9 scribendum esse: in insidias præcipitat (pro præcipitatus) multaque cum cæde suorum ægre — emersit, dixi ad libr. VII, 6, 9. Illud addo, quod negavi, in prosa oratione recte coniungi præcipitatus multaque cum cæde emersit pro præcipitatus est (participium, omisso est, quod proprium est brevis et celeris orationis et membratim concisæ, cum verbo finito), nihil me in ea re moveri uno et altero mendo apertissimo, velut quod in hoc libro c. 45, 8 Alschefskius et Weissenbornius ediderunt: precatus deos, ita se mactarent, quemadmodum ipse agnum mactasset, et secundum precationem caput pecudis saxo elisit, ubi, unde ortum sit et, nemo non videt. XXII, 16, 7 pravissime separatim hæc ponuntur: faces undique ex agris collectæ, ut audiatur sunt, tanquam de collectione earum agatur, non de usu; que post præligantur errore additum est, quod sæpius in P factum esse ostendi supra p. 208. XXIV, 18, 11: convenere ad eos frequentes, qui hastæ huius generis adsueverant, hortatique censores, ut omnia cet. Excidit sunt inter s ut. (Weissenbornius hortarique, nescio an errore typothetæ potius quam e P; infinitivus quidem historicus prorsus vitiosus est et per se et propter copulationem.) XXXI, 21, 5: Galli clamore suorum ex agris revocati — — castra repetivere et postero die in aciem progressi. Male rei altero die actæ narrationis

---

1) Cap. 22, 5 miro iudicio Weissenbornius facillimæ et certissimæ Iac. Gronovii emendationi, litteram m propter præcedentem accusativum extremæ vocali superpositam (ā) detrahentis (ad Hiberum maritima ora ducit), prætulit audaculam Sauppii transpositionem, qua inepta efficitur sententia; nam præter urbem ducitur exercitus ora maritima, non præter oram ad urbem.

initium per et adiungitur superioribus; scribendum: castra repetivere. Postero die in aciem progressi. (De et post e addito dixi paulo ante ad c. 24, 3.) XXXII, 14, 2: Inde Gomphos adortus et per aliquot dies summa vi urbem tuentes, quum iam scalas ad moenia erexisset, . . perpulit ad deditionem. Scribendum una littera adiecta: . . adortus est. Per aliquot dies cet. (W. adortus est et per —). XXXIV, 25, 8: Colloquentem eum cum suis satelles ... quum arcesseret, sensit proditum consilium esse, hortatusque coniuratos, qui aderant, ut .... arma secum caperent; atque ita etc. Kreyssigius recte hortatusque est coniuratos scribendum iudicavit. XXXIV, 27, 5 interpungenda oratio sic est: atque eorum contioni satellites armatos circumdedit et pauca præfatus, cur sibi omnia timenti caventique ignoscendum in tali tempore foret, . . . extemplo eos emissurum, sub hæc citari nomina octoginta ferme principum iuventutis iussit, ut, interposito argumento præfationis, continuentur hæc: præfatus . . . iussit. XXXVII, 24, 7 manifesto vitiosa est oratio in tria membra descripta: consurrexere . . . contemplatique (sunt) . . . ac prope una voce . . . exclamaverunt, quum causa exclamandi contineatur in contemplati; itaque recte ac in codicibus deterioribus sublatum est. XLIII, 21, 4 sic scribendum est: App. Claudius . . . Phanotem . . . adortus oppugnare est (cod. adorsus oppugnari est, non et). Auxilia Athamanum Thesprotorumque ... secum adduxit neque operæ pretium fecit cet.

*Cap. 27, 8 quoniam, quam feceram emendationem (naves pro nantes), eam Weissenbornium secutum video, ex quo cognovi Heerwagenium in eandem incidisse[1]), brevissime

[1]) In iterata ab Heerwagenio librorum XXI et XXII editione Fabriana eam coniecturam non reperio.

rationes exponam, profectus a codicum bonorum (CM) et aliorum aliquot scriptura (eques, non equites). Apparet, Livium primum significare, quemadmodum pedes et eques paratus ad transmittendum fuerit, deinde ipsum transitum fluminis describere. Itaque his verbis: (Iam paratas aptasque habebat) pedes lintres respondere simile debet: eques . . . naves. Deinde (in quo post Gronovii admonitionem errari potuisse, vel in Alschefskio miror) non equites neque equi nantes, quorum perexigua vis fuisset ad vim aquarum frangendam, sed naves ipsa magnitudine et pondere et continua serie (agmine) tranquillitatem præbuere lintribus infra transmittentibus. Tum equitibus naves datas fuisse, quibus et ipsi transirent et equos traiicerent, partim navibus impositos, partim pone naves loris tractos, ex iis, quæ sequuntur, prorsus perspicuum est; ipsi quidem equites non narunt; nam si nando ab hominibus flumen transiri potuisset nandique omnes periti fuissent, inanis fuisset omnis navium et lintrium apparatus. Scribendum igitur est: Iam paratas . . . habebat pedes lintres, eques fere propter equos naves. Navium agmen cet. (Plerasque naves, non omnes equitibus datas significat additum fere.)

Cap. 28, 5: tradunt ferocissimum ex iis (elephantis) irritatum ab rectore suo, quum refugientem in aquam nantem sequeretur, traxisse gregem. Iure Walchius hæsit; nemo enim eodem tempore et refugit in aquam et iam nat, quod tamen ista participiorum sine copula coniunctio significat. Debebat dici: deinde nantem aut saltem: et nantem; nec tamen erat, cur hoc adderetur; unum enim illud quærebatur, quomodo elephantus ad aquam ex ripa ingrediendam illectus esset. Itaque vereor, ne nantem adscriptum sit declarandi causa ad illa refugientem in aquam. Paulo post (§ 8), ubi in codicibus ita scribitur: altera ratis ... huic copulata est, ut, cum elephanti per stabilem ratem ... prægredientibus feminis acti ubi in minorem applicatam transgressi sunt,

extemplo ... ad alteram ripam trahitur, alii ubi sustulerunt, pro ut reposito et cum deterioribus aliquot codicibus, sine ulla probabilitate (neque enim quum ... transgressi sunt hoc loco ferri potest pro transgressi essent), alii ut cum; mihi est ut cum ortum videtur ex hac scriptura: ... copulata est; tum elephanti, ... acti, ubi ... transgressi sunt, extemplo cet.

Cap. 32, 7: quamquam fama prius, qua incerta in maius vero ferri solent, præcepta res erat. Neque in maius vero usitate dicitur addito ablativo neque ferri in maius. Usitatum et rectum erit: qua incerta in maius fere efferri solent.

Cap. 33, 4 quod in codicibus scribitur: (Alpini) perversis rupibus iuxta invia ac devia adsueti decurrunt, depravatum esse manifestum est; nam neque perversæ rupes quæ sint, intelligitur, neque decurrere invia ac devia in prosa oratione dicitur, etsi poeta dixit decurrere vada (hinüber gleiten); nam spatium decurrere (hoc est, conficere) longe aliter dicitur. Videtur Livius scripsisse: transversis rupibus per iuxta invia ac devia decurrunt præpositioque per nescio quo casu traiecta alteri (trans) nocuisse.

Cap. 34, 4 quoniam et ceteri turbant et Weissenbornius Drakenborchium sequens incredibilem fingit omissionem particulæ sed, dicendum est, verba sic coniungi debere: agmine nequaquam ut inter pacatos composito (sed quemadmodum componitur inter hostilia et infesta, caute et ad aciem celeriter efficiendam apte).

Cap. 35, 12 in codicibus sic scribitur: ut neque sustinere se ab lapsu possent nec, qui paululum titubassent, hærere afflicti vestigio suo, aliique super alios et iumenta in homines occiderent; recteque Weissenbornius in homines restituit, quum vulgo ederetur et iumenta et homines; neque enim illud alii super alios ullo modo iumenta comprehendere potest, sed pri-

mum homines alii super alios, deinde etiam iumenta in homines incidisse dicuntur. Sed quod Weissenbornius occidere in aliquem vult esse incidere, ceteri autem occidere pro præcipitari accipiunt, prorsus incredibiliter verbo in alia re de eodem subiectorum genere usitatissimo inauditam affingunt significationem. Livius scripserat: et iumenta in homines succiderent (auf die Menschen herunterstürzten). Littera s semel scripta, ex hominesucciderent ortum est occiderent prorsus eodem errore, quo XXII, 12, 7 ex occultus subsistebat factum est: occultus obsistebat, et XXXIV, 29, 6 murus obruebatur ex murus subruebatur. Sed præterea restituendum, quod Drakenborchio in mentem venit, affixi. Qui vel paululum titubassent, Livius negat in lubrica glacie facere potuisse, quod alioquin, qui titubarint, facere soleant, ut vestigio firmiter presso quasi affixi hæreant, ne prorsus cadant. Mire Livius eos, qui titubassent, negaret afflictos ad terram iacere potuisse; id enim ipsum, ne affligerentur, vitare conabantur.[1])

Cap. 37, 5: Inferiora (Alpium) valles apricosque quosdam colles habent rivosque prope silvas et iam humano cultu digniora loca. Probabilius Weissenbornius copulam addidit (apricosque) quam superiores (et apricos cum Cantabr. et Lov. 3); mihi quosdam pronomen in locorum forma universe describenda tam incommodum videtur, ut cogitandum videatur, scripseritne Livius apricosque etiam colles. In hac inferiore parte ipsi colles (contrarii cacuminibus illis summis) aprici sunt. Sed certius est, a Livio non commemoratos esse rivos prope silvas, quæ propinquitas ad rem nihil omnino pertinet; nec rivi Alpini prope silvas sed per ipsas silvas decurrunt. Recta hæc erunt, si scripserimus: rivosque et prope silvas. Non audet

---

[1]) Cap. 36, 7 quod Weissenbornius a Sauppio sumpsit via, expellendum est; non agitur de via lubrica glacie (nulla enim in Alpium cacuminibus et iugis via erat), sed de ipsa glacie lubrica. Litteræ uta ortæ videntur ex vicinis (erat lubrica).

Livius arbores primum raras et difficulter provenientes silvas appellare, sed prope silvas. Et post que excidit XXVI, 19, 2 et 46, 4.

*Cap. 38, 5. Quod huius loci constituendi initium est, ut recte ea, quæ de numero copiarum Hannibalis Alpes traductarum dicuntur, separentur ab alia prorsus novaque disputatione de transitus loco, quam Livius a commemoratione primi populi Hannibali ab Alpibus descendenti obiecti orditur, id post alios meque (apud Ingerslevium) Weissenbornius secutus est, ut de eo plura dicere nihil opus sit. Huius autem novæ sententiæ initium in optimis codicibus sic scribitur: Taurinisnegalli (M; in C inter Taurinis et Galli aliquid erasum est) proxima gens erat in Italiam degresso. Id cum inter omnes constet etc. (In C eadem manus, quæ prima scripsit, dicitur deinde gallie fecisse.) Pro Taurinisnegalli in cod. Cantabrigiensi, e melioribus sed sæpe licenter aberranti, est Taurinisquæ Galliæ, in ceteris multiplici errore conatuque factum: Taurinisne Gallis, Taurinisque Gallis, alia. Iam forma ipsa sententiæ, dubium esse nequit, quin hæc fuerit, quam et ego demonstravi et Weissenbornius tenuit: Taurini ..... proxima gens erat in Italiam degresso; quæritur, quid lateat in illis snegalli; (nam Galliæ ob proxima scriptum est; non de Galliæ propinquitate agitur, sed quid proximum primumque Hannibali occurrerit). Et ipsas litteras consideranti et quid in sententiam apte includi illo loco possit et quæ de Taurinis tradita sint, veri simillimum videtur, Livium scripsisse: Taurini Semigalli. Nam Taurinos Strabo (III p. 204 Cas.) Liguribus ille quidem adiungit (ut Plinius H. N. III, 17 s. 21), sed tamen alibi (p. 209) a Liguribus separat; Appianus autem (Hannib. 5) Taurasiam, urbem eorum, Gallicam appellat; et ipsæ sedes a septentrione Apennini adducunt, ut antiquæ stirpi Gallos admixtos credamus.[1]) Pau-

---

[1]) Quæ Polybius II, 15, 8 de Tauriscis dicit, non erant ad Taurinos trahenda.

lo post (§ 7), ubi editur: qui ambo saltus non per Taurinos sed per Salassos montanos ad Libuos Gallos deduxerint, Salassorum nomen Lipsii et Cluverii coniecturæ debetur; in codicibus scribitur: per saltus montanos, in antiquissimo (quoniam P caremus), M, a prima manu: per saltos montanos. Livius, opinor, nullum certi populi nomen posuerat, sed: per alios montanos. Si Salassos nominasset, montanos non addidisset. Ceterum residet mendum in deduxerint, quæ verbi forma neque cum dubitatione de præterito tempore unquam dicitur (nisi addito forsitan, forsan ut forsitan fecerit sit: fieri potest, ut fecerit), neque, si diceretur, hoc loco poni potuisset, ubi condicionis requiritur significatio, quoniam Livius non ipse dubitat, sed ut falsum hoc redarguit. Itaque audacter, sed tamen recte veteres editores deduxissent substituerunt. Quod negavi fecerim de præterito tempore dubitative dici, eodem modo erratur c. 47, 5, ubi fuerint (petenda fuerint) ortum est ex fuerunt propter travexerint, quod præcedit. (Aliter dicitur in concedendo et fingendo: fuerit Carbo sceleratus.)[1]

Cap. 44, 7 (in Hannibalis apud milites oratione): Parum est, quod veterrimas provincias meas, Siciliam ac Sardiniam, adimis? etiam Hispanias? et inde cessero: in Africam transcendes; transcendes autem, dico? Duos consules huius anni unum in Africam, alterum in Hispaniam miserunt. Sic hic locus multo sane melius, quam antea ferebatur, a Gronovio constitutus est, codicis Puteanei vestigia prementi, nisi quod scripsit: et.

---

[1]) Cap. 39, 1 armare (codd. armari) exercitum admodum insolenter dicitur non de instruendo armis, sed de eo ad arma vocando et movendo. (Nam quod XXII, 14, 14 eodem modo copiæ armari dici videntur, quale illud sit testimonium, apparebit quum eo ventum erit.) Fuitne: sed ad arma vocare exercitum?

si inde cessero, in Africam cet. Sed tamen restat aliquid dubitationis et, nisi fallor, mendi. Nam illa etiam Hispanias? non recte superioribus adiunguntur, ut inde audiatur adimis; et res enim postulat, ut Hispaniæ, in quibus nondum quisquam Romanorum pedem posuerat, a Sicilia et Sardinia seiunctæ cum Africa coniungantur et ad idem verbum (transcendes) referantur, et ita a Livio orationem compositam fuisse, ostendit, quod sequitur de utroque consule, altero in Hispanias, altero in Africam misso, hoc est, de transcensu iam in utramque terram facto. Itaque retracta præpositione in, quæ ut alibi sæpe (vid. ad IX, 41, 8) præcedenti littera m hausta est, scribi debet: Etiam in Hispanias et, si inde cessero, in Africam transcendes? Nam in hac orationis forma, quoniam mediæ certe sententiæ illa pro condicione affirmatio ficta inseri non posse videtur, necessario simul addendum si puto.[1]) Deinde autem interrogationis correctionem indicantis forma scite animadversa a Gronovio (transcendes autem dico?) habet tamen, in quo iure hæreas; nam aut transcendes autem? aut transcendes dico? dicendum videtur fuisse; ubi utrumque coniungatur (autem dico?), frustra, opinor, quæras. (Locis quinque de autem sic posito ab Handio Tursell. I p. 576 excitatis ex Ciceronis epist. ad Attic. V, 13, VI, 2, VII, 1, orat. pro Rab. Post. repet. 5, 10, Plinii Paneg. c. 28 addi possunt Ciceronis duo, ep. ad Fam. 1, 9, 10 et in Pison. fragm. 2 ex initio orationis: ingenii; ingenii autem? imo ingenui hominis ac liberi, et nonnihil inflexum Terentii ex Hecyr. 1, 2, 25, ubi, postquam Philotis dixit: uxorem habere, Parmeno corrigens subiicit: habere autem? hoc est: habere dicis?) Auget suspicionem, quod in codicibus (P et ceteris)

---

1) Video nunc, etiam Freudenbergium in Jahnii annalium novorum vol. LXXI (a. 1855) p. 726 in Hispanias scribendum esse intellexisse.

scribitur: transcendisse autem dico. Valde vereor, ne, quum ter id verbum Livius posuisset, bis eadem forma, altero loco exciderit. Sic enim Livius scripsisse videtur: Etiam in Hispanias et, si inde cessero, in Africam transcendes? Transcendes autem? Transcendisse dico; duos consules huius anni unum in Africam, alterum in Hispaniam miserunt. Interrogationi subiicitur ipsa correctio (transcendisse iam dico), huic additur explicatio. Quod in proximis verbis codicum mendum vindicaremus pro vindicarimus Weissenbornius enarrando tueri conatur, vera enarratio esset, si scriberetur: nihil nobis relinqueretur, non (nihil) relictum est; huic enim si addas: nisi quod vindicaremus, hanc unam sententiam Latini sermonis usus efficit: es ist uns nichts übrig gelassen als etwas zu vertheidigen, hoc est, ridiculam. Extremo capite (§ 9), ubi in codicibus scribitur: si hoc bene fixum omnibus destinatum in animo est, neque destinatumque neque si destinatum scribendum videtur, sed destinatum tollendum ut interpretandi causa adiectum; saltem rectius dicitur fixum in animo quam destinatum in animo. Cap. 45, 3 e codicum scriptura avicotumulis efficitur eadem nominis scriptura, quæ apud Strabonem est: ab Ictumulis. I in v transiit. (De c. 45, 8 dictum ad c. 24, 3.)

*Cap. 49, 7 (ubi agitur de consiliis et institutis M. Æmilii prætoris in Sicilia, quum ab Hierone admonitus esset, Carthaginienses adventare). Describam locum, qualis in P legitur, a quo ceteri meliores, etiamsi eos seorsum testimonium facere putemus, nihil, quod ad rem pertineat, deflectunt: Extemplo et circa prætore a civitate missi legati tribunique suos ad curam custodiæ intenderent ante omnia Lilybæum teneri apparatum belli edicto proposito ut socii navales decem dierum coacta ciuaria ad naves deferrent et ubi signum datum esset ne quis moram conscendendi faceret perque omnem moram qui ex speculis prospicerent adven-

tante hostium classem simili. Itaque cet. Primum apparet, omnem curam cautionemque in duas partes dividi, quarum altera pertineat ad ceteras civitates, altera ad Lilybæum, ubi prætor ipse res administrabat; deinde manifestum est, circa civitates missos legatos tribunosque dici, illa autem prætore a alieno loco inserta esse, quum aut a Livio scripta omnino non essent (— nam a prætore hæc facta esse, poterat ex superioribus et ex ipsa re intelligi —) aut potius a librario suo loco prætermissa, quod genus frequens in hac decade esse constat (vid. ad XXII, 2, 6). Post tribunique excidisse qui pervagatissimo errore, iam ante artem typographicam inventam intellectum est. Deinde et per se (commemorata iam Hieronis admonitione, ut Æmilius Lilybæum firmo præsidio teneret) nimis nude dicitur Lilybæum teneri et ad hæc verba necessario adiungenda aliquo modo illa sunt apparatum belli, quoniam inepte edictum proponi dicitur sive ad paratum belli (vocabulo non Liviano nec huius ætatis) sive ad apparatum belli (— utraque enim correctio tentata est —), quamquam edicti propositio pars est illius apparatus. Itaque aut scribendum: Lilybæum teneri apparatu belli aut alius infinitivus aptior reperiendus (et ante omnia Lilybæum strepere apparatu belli), forma tamen verbi nullo modo mutanda; rectissime enim cum illo et missi legati (de re semel facta) coniungitur infinitivus historicus de statu et facie rerum Lilybæi effecta. Tum vero plane certum est, quod iam recentioris ætatis codicum correctores intellexerant, hac sententia: ubi signum datum esset, ne cet. contineri non edicti partem, sed declarari edicti de decem dierum cibariis coctis consilium; nemo enim imperator separatim edicit, ne quis, quum signum proficiscendi dederit, moram faciat et imperium contemnat, sed ut ea ante præparentur, quæ ad moram tollendam pertineant. Postremo apparatus belli, qui ad ipsam urbem Lilybæum pertinebat, duæ præcipuæ partes et exempla a Livio ponuntur, cibaria, ut naves celeriter con-

scendi possent, præparata et homines per speculas dispositi: itaque pro simili non missi scribendum, ut cum teneri coniungatur, sed missis, ut cum edicto proposito. Nam missis aut missi subesse et ab Itaque novam periodum incipere, perspicuum est. Totus igitur locus sic scribendus est: Extemplo et **a prætore circa civitates** missi legati tribunique, qui suos ad curam custodiæ intenderent, **et** ante omnia Lilybæum teneri (strepere?) **apparatu** belli, edicto proposito, ut socii navales decem dierum cocta cibaria ad naves deferrent, ubi signum datum esset, ne **quid** moram conscendendi faceret, perque omnem oram, qui ex speculis prospicerent adventantem hostium classem, **missis**. Illud addo, et post intenderent excidisse non infrequenti exemplo (post nt, cfr. X, 21, 6, XXIV, 4, 5), post deferrent additum esse, quod sententiarum coniunctio non animadverteretur[1]). Potuit etiam scribi: ut, ubi..., ne quid cet.

Cap. 51, 4: Nec quisquam hostium circa eas insulas (Vulcani) inventus; iam forte transmiserant ad vastandam Italiæ oram. Scribendum esse nam, ipsum adverbium forte demonstrat, quod rem casu factam, non consilii ante capti exsecutionem significat, de qua sola poni quodammodo iam poterat; etsi vel sic Livius scripsisset: iam enim.

Cap. 52, 11 quum in codicibus (PC) scriberetur: Varia

---

[1]) Hæc totius loci emendatio iam apud Ingerslevium exposita est, nisi quod ibi ad apparatum belli edicto proposito scribitur. Weissenbornius, qui antea recte intellexerat, scribendum esse: a prætore circa civitates, in edit. Weidmanniana nescio quo errore et in Livii oratione et in coniecturarum indice (in fine voluminis) posuit circa ad civitates, quod barbarum est, in adnotatione tamen veræ formæ exemplis utitur, tanquam ea in contextu posita sit. Pro simili posuit missi tanquam a se inventum.

inde pugna sequentesque cumque (M et recentiores aliquot sequentes quæcunque, alii s. quacunque aut s. quocunque) ad extremum æquassent certamen, maior tamen hostium Romanos (recentiores, ut videtur, Romanis) fama victoriæ fuit, in primis verbis facile intellectum est aliquid excidisse, probabiliterque editur iam, coniuncta Heusingeri coniectura et codicis Colbertini altera scriptura (cum pro cumque): Varia inde pugna sequentes [cedentes] que quum ad extremum cet. Extremis verbis prorsus incredibiles interpretandi machinas admovent, velut Weissenbornius (qui pro Romanis ex Romanos effecit Romano) hæc sic enarrat: maior hostium famā victoriæ fuit fama Romano, in qua enarratione quid maxime mirer, nescio, comparationisne ipsius absurditatem (qua duæ victoriæ famæ inter se componuntur), an in hac comparatione variatum numerum in hostium et Romano, an novam illam ablativi in comparando et genitivi (fama victoriæ) omissionem. Quanto fuerat melius fateri, verba intelligi non posse! Nimirum hic quoque excidit aliquid; scripserat enim Livius ad hanc formam: maior tamen hostium [cædes, penes] Romanos fama victoriæ fuit. Initio capitis (§ 2) satis certum videtur, Latine non dici hominem equestri proelio et vulnere suo sive minutum sive deminutum, ut animi demissio significetur; (spes enim et animus minuitur, non homo, frustraque Homerus a Gronovio arcessitur testis, qui ne dixit quidem ita μινύθειν de homine, ut esset animum frangere); quid restituendum sit (pro etminutus), dubium est; fuitne admonitus? Neque enim fractum Scipionis animum Livius dicit, sed cautiorem factum.

Cap. 54, 6 (de Sempronio pugnam ad Trebiam committenti): postremo omnes copias ad destinatum iam ante consilio avidus certaminis eduxit. Neque ad destinatum educere copias hic placet, (locus enim sic significari videtur; Sempronius autem non locum delegerat,

sed, quo Hannibal proliciebat, ruebat,) neque ablativus consilio in absoluto hoc participii usu additus; omninoque ad destinatum consilio facere aliquid pro eo, quod est destinato consilio, prorsus inusitate dicitur. Idem sine dubio hic error versatus est, qui IV, 25, 7 consilia ad bellum pro consilia de bello effecit, aut prorsus similis. Nam quum Livius scripsisset: a destinato iam ante consilio avidus certaminis, suo illo præpositionis ab usu (hoc est: avidus certaminis propter consilium iam ante destinatum), geminato d factum est ad, deinde, casu accommodato, destinatum[1]).

Cap. 55, 5 (in descriptione proelii ad Trebiam): quibus (Balearibus) quum maiore robore legiones obsisterent, deductæ propere in cornua leves armaturæ sunt. Adeo hic pluralis (leves armaturæ) insolens est, qui ne tum quidem ponitur, quum duorum exercituum levis armaturæ milites simul commemorantur, ut non dubitem restituere (quod Alschefskio in mentem venit, sed statim omissum est): diducta pr. in c. levis (sic P) armaturast; erroris origo ex st pro sunt accepto (ut sæpe in Ciceronis libris) nata est. Diductæ iam Drakenborchio placuerat; divisa enim levis armatura altera pars in dextrum, altera in sinistrum cornu abducta est.

Cap. 56, 2 (de Romanis in proelio ad Trebiam): decem milia ferme hominum ... media Afrorum acie, quæ

---

[1]) Apud Ciceronem ad Att. XII, 18, 1 pro eo, quod editur: refugio a te admonendo, sententia necessario requirit: refugio (a recordationibus dolorem efficientibus) at (ad) te admonendum (de fano Tulliæ exstruendo). Mutata præpositione litteræ detractione etiam casus mutatus est. Extremo capite, de quo dixi, (§ 9) iniuria e codd. revocatum est: ut vix armorum tenendorum potentia esset pro essent. Nam potentiam tenendi pro viribus ad tenendum nemo Livii ætate dixit; nec eiusdem generis est, quod Seneca ad Marciam c. 7 dixit secandi potentiam (Schneidevermögen).

Gallicis auxiliiis firmata erat, cum ingenti cæde hostium perrupere. Media Afrorum acies in hac pugna non solis Gallis constitit, sed, ut ipse Livius c. 55, 2 dixit, omni peditum robore; Hispanos, Gallos, Afros distincte Polybius nominat (III, 72, 8); ex hac tota acie per eam partem Romani perruperunt, quam Galli expleverant. Polybius (74, 4) Gallos et partem aliquam Afrorum victam a perrumpentibus dicit. Itaque scribendum est: media Afrorum acie, **qua** (ubi) Gallicis auxiliis firmata erat, ... perrupere. Neque ablativus localis (media A. acie) apte poneretur, si, ipsa acies quorum hominum esset, significaretur, sed mediam aciem (sie durchbrachen das Centrum, das aus Galliern bestand; alterum est: si brachen im Centrum durch, da wo es aus G. bestand). Lib. XXII, 47, 7 recte editur: media, qua Galli Hispanique steterant, .. acie; sed codex P habet quæ falli, ceteri mediaque Galli.

Cap. 57, 2 et 3, ubi exponitur de terrore urbi iniecto post pugnam Trebiensem sermonibusque hominum anxiorum, insidet mendum orationis et sententiæ forma meo iudicio manifestissimum et ad corrigendum certissimum, sed tamen eiusmodi, quod fallere diu possit et in quo coarguendo nonnulli ægre sibi persuaderi patiantur quum propter antiquitatem et quod nihil omnino vestigii in ulla discrepantia codicum relictum est, tum quod non ex oculorum, sed ex animi errore ortum et in interpolatione positum est. Sic enim homines conquesti narrantur: Uno consule ad Ticinum victo, altero ex Sicilia revocato, duobus consulibus, duobus consularibus exercitibus victis, quos alios duces, quas alias legiones esse, quæ arcessantur? Apparet, omnia, quæ ad rem pertineant, contineri his postremis: duobus consulibus ..... victis, superiora illa: uno .... victo, altero ... revocato non solum supervacua esse, sed etiam vitiosa; illud enim unum quæritur, utroque consule, utroque exercitu victo, ecquid supersit aux-

ilii; ad hanc interrogationem nihil pertinet unius consulis adversum proelium, multo minus alterius consulis ex Sicilia revocatio, quæ, ut nunc locus scribitur, inter calamitates numeratur, quum reapse inter auxilia fuerit. Ad hæc attendenti perspicuum fit, comparari inter se superiorem calamitatem, quum, uno tantum consule victo aliquid tamen superfuerit spei et copiarum, et eam, quæ nunc rempublicam obruerit. Hoc animadverso, simul patefit, ut inter se contraria sint: uno consule ... victo et: duobus consulibus .... victis, sic hæc duo: altero ex Sicilia revocato et: quos alios duces cet. ita contraria esse debere, ut in altero præsidii alicuius reliqui, in altero omnium deletorum nec ullius spei relictæ significatio sit. Atque sic hæc inter se referri et comparari, perspicue ostendunt ipsa verba, revocato et arcessantur. Scripserat igitur Livius: Uno consule ad Ticinum victo, alterum ex Sicilia revocatum; duobus consulibus, duobus consularibus exercitibus victis, quos alios duces, quas alias legiones esse, quæ arcessantur? Post Ticinense Scipionis incommodum Sempronium arcessi potuisse dicunt; quem nunc posse? Librarius antiquus, sententia rhetoricaque orationis forma non animadversa, audacter dicam an dormitans? accusativos inter ablativos interpositos ad hos accommodavit: uno — victo, altero — revocato, duobus — victis.[1])

Cap. 59, 4: Hannibal .. ceteros confertos in media castra recepit intentosque signum ad erumpendum

---

[1]) Vetus hæc apud me emendatio casu apud Ingerslevium omissa est. Infra hoc capite (§ 10) oratio sic interpungenda est: Id emporium Romanis Gallico bello fuerat; munitum inde (non: fuerat munitum; inde) locum frequentaverant accolæ mixti cet. In munimentis causa fuit frequentiæ. Ex prava interpunctione natum, quod e deterioribus codd. olim edebatur: a Romanis; nunc hic quoque dativum illum habemus, qui pro ab positus fingitur extra eos fines, quos huius ætatis prosa oratio servavit arctissimos.

spectare iubet. Non enarrando („fast exspectare“, Weiss.), sed corrigendo effici debet signum ... exspectare. Signum spectatur, quum iam propositum est (eodemque significatu gloria, præmium spectari dicitur, quia ea proposita ob oculos versantur), nondum propositum tantum exspectari potest aut, si anxie quæras et, unde venturum sit, ignores, circumspectari. De frequentissima confusione utriusque verbi nihil opus est dici. Eodem capite (7), ubi agitur de pugna ingentibus utrimque animis coepta sed nocte, quum etiamtum incerta victoria esset, dirempta, quæ ex codicum vestigiis (P pugna raro magis ullaaeaut utriusque partis pernicie clarior fuisset) ab aliis effecta sunt, non satisfaciunt; requiritur enim aliquid, quod illis: aut utriusque partis pernicie clarior contrarium sit, quoniam ex ingentibus pugnantium animis prævideri non potest, utriusque partis pernicie clarum proelium fore; altera enim pars, etiamsi cum multo sanguine, tamen victrix perniciem vitare potest; præterea magis ulla sæva (aut si quod simile adiectivum ponitur) vitiosum habet verborum ordinem (pro: ulla magis sæva). Fortasse Livius scripsit: pugna raro magis dubia aut .... clarior fuisset. Id sciri poterat, dubiam et difficilis victoriæ pugnam futuram fuisse aut etiam utrique parti perniciosam.

Cap. 62, 4, ubi corvum in ædem Iunonis devolasse atque in ipso pulvinario consedisse nuntiatum narratur, non dubito, quin inauditum, si Plauti locum dubium excipias, usitati vocabuli et a Livio sæpe positi ablativum genuerit o littera et secundæ declinationis ablativi forma ex ipso inhærens librarii animo scribendumque sit: in ipso pulvinari. Sed molestior superest in hoc capite dubitatio. Nam infra (§ 9), ubi commemoratur, quæ prodigiorum procurandorum causa decreta factaque sint, hæc leguntur: Romæ quoque lectisternium Iuventati et supplicatio ad ædem Herculis nominatim, deinde universo populo circa omnia pulvinaria indicta. Unum hoc exstat

exemplum lectisternii Iuventati facti. Habet aliquid admirationis aut, si voces ad ædem H. et ad lectisternium et ad supplicationem pertinent, lectisternium ad ædem Herculis non ipsi Herculi factum, aut, si loci mentionem tantum ad supplicationem pertinere putamus, hæc in eadem re lectisternii Iuventati, supplicationis Herculi factæ separatio. Verum hæc inter multa alia in sacris Romanis ignota et obscura prætermitti possunt; illud præterire non possum, quod ex eo, quod sequitur: universo populo (circa omnia pulvinaria, quod contrarium est illi: ad ædem Herculis nominatim), certum est, quamquam id neminem aut ex Livii enarratoribus attingere video aut ex iis, qui hoc loco usi sunt, lectisternium illud et supplicationem ad ædem Herculis tantum parti populi indicta fuisse. Ea pars quæ fuisset, non poterat Livius in hac partis et universi populi distinctione tacere; nam si quis dixerit, ipso deæ nomine satis significari, qui supplicatum ierint, parum tamen hoc respondet dativo, qui sequitur, universo populo; habebimus autem nomen, si sic scripserimus: Romæ quoque lectisternium **iuventuti** et supplicatio ad æd. H. nominatim, deinde universo populo cet. Et tamen vix audeo, dea expulsa, iuventutem Romanam (cum recentioribus codd.) substituere, nec diffiteor, supplicationem iunioribus indictam magis placere quam lectisternium, quod sacerdotes curabant; semel senatores lectos stravisse legimus (XXII, 1).

Lib. XXII.

Cap. 2, 8 et 9 nihil mihi relictum esset, quod emendarem, si Weissenbornius obiectam animo speciem tenuisset limassetque. Scribitur enim sic de Hannibalis militibus inundatione camporum Etruriæ vexatis: Quum ... nihil, ubi in sicco fessa sternerent corpora, inveniri posset, cumulatis in aquas sarcinis insuper incumbebant;

iumentorum itinere toto prostratorum acervi tantum, quod exstaret aqua, quærentibus ad quietem parvi temporis necessarium cubile dabant. Duo apparet distingui requiescendi genera, super cumulatas sarcinas et super iumentorum cadavera; sed sic narratur, tanquam iisdem, qui sarcinas cumularant, iumenta cubile præbuerint. Hoc animadverso orationis vitio Dukerus ante iumentorum desiderari vel scripsit; Weissenbornius, orationem sine alii vel aut dure continuari. Nimirum id ipsum aut restituendum est, interceptum ob trium extremarum litterarum verbi incumbebant similitudinem (incumbebant, aut iumentorum). Quod præterea dicturus eram, scribendum esse, sublata litteræ s geminatione: cumulatis in aqua sarcinis, occupavit Finckhius (Zeitschr. f d. Alterthumswiss. 1855 p. 168). In aquas cumulari fortasse dici possent, quæ in conclusas aquas ad locum totum explendum coniicerentur; quæ in aquarum undique circumstrepentium exiguo loco extruuntur, ea in aqua cumulantur. Postremo Creverii quoque in hoc capite scitam emendationem indigne neglectam commendemus; nam supra (§ 6), ubi hæc leguntur: Galli neque sustinere se prolapsi neque assurgere ex voraginibus poterant, is intellexit, homines nondum prolapsos sese sustinere studere, quum prolapsi sint, tum assurgere; itaque facta transpositione scribendum esse: neque sustinere se neque prolapsi assurgere cet. Immutati eodem modo apertissime vocum ordinis (quum librarius omissam primum incuria vocem post proximam insereret) in Puteaneo et inde in ceteris (nisi ubi correctio accessit) permulta sunt exempla, velut in hoc ipso libro c. 8 extr. (ac penatibus pro urbe, quum scribendum esset: pro urbe ac pen.), 24, 6 (haud quia dubie pro: quia h. d.), 27, 7 (solum non pro: n. sol.) et 10 (se inter pro: inter se), 35, 7 (quem iam non antea, quod in editionibus retinetur, quamquam Weissenbornius pravum esse sensit, pro: quem non iam antea), 39, 17 (cives sibi

quam magis hostes pro: cives tibi magis quam hostes), 52, 1 (brachio flumine obiecto excludit pro: obi. flum.). Ex proximis tribus libris hæc e pluribus notavi: XXIII, 16, 4 (Romanorum coeptæ, sequente Alschefskio), 32, 14 (ad diem conveniendum), XXIV, 28, 9 et 39, 9 (de quo loco dicam), XXV, 13, 8 (circa ad consules Bovianum pro: ad coss. circa B.), 40, 1 (ornamenta signa urbis) et 8 (quam fiducia magis pro: magis quam fiducia).[1])

*Cap. 4, 4: Flaminius .... id tantum hostium, quod ex adverso erat, conspexit; ab tergo ac super caput deceptæ insidiæ. Sic in codicibus scribitur, excepta unius et alterius recentissimi levi aberratione; ex quo quod Lipsius fecit decepere, neque erroris probabilis origo demonstrari potest neque decipere unquam in prosa oratione est fallere, latere, λανθάνειν. Quodnam lateat participium, in quo significatio non animadversarum insit, difficile est dictu. Nam relictæ longius abit. Fortasse scriptum fuerat: ab tergo et super caput acceptæ insidiæ, ut cum acumine quodam Flaminius significetur eas subisse et in eas se (tanquam in rete) induisse.[2])

---

1) Cap. 3, 9 non expletur lacuna uno verbo dedisset. Neque enim Livius Flaminium induxisset, postquam se ex consilio proripuisset. apud eos homines, qui consilio non interfuerant (— qui præterea ne verbo quidem significantur —), orationem ab his verbis: imo sedeamus ordientem, in quibus imo, quo referatur, non habet.

2) In transcursu dicam. apud Polybium III, 83, 4 in harum ipsarum insidiarum descriptione, pro κατὰ ταύτην τὴν εἴσοδον e codicum (DEF apud Bekkerum) vestigiis (καὶ ταύτην) scribendum esse: κατ' αὐτὴν τὴν εἴσοδον. Apud Livium c. 7, 4, ubi nunc in PC repertum est: nihil austum (non haustum) ex vano velim, vera est Walchii coniectura auctum scribentis. Habebat et altera fama, qua numeri augebantur, auctores; itaque Livius, si eam secutus esset, non ex vano hausisset (si omnino dicitur recte

*Cap. 8, 6 cogor veterem ignoti hominis coniecturam (in editione Ascensiana a. 1513, ut aiunt, primum proditam), in qua ceteri omnes acquieverunt, loco movere et gravius vulnus, quam quod illa sanatum putarunt, aperire, coniunctum etiam cum Livii aliqua negligentia. Nam postquam Livius ad dictatoris dicendi consilium civitatem confugisse narravit, de dictatura ad Q. Fabium Maximum delata sic scribit: Et quia et consul aberat, a quo uno dici posse videbatur, nec per occupatam armis Punicis Italiam facile erat aut nuntium aut litteras mitti, nec dictatorem populus (Put. populo) creare poterat, quod nunquam ante eam diem factum erat, dictatorem populus creavit Q. Fabium Maximum et magistrum equitum M. Minucium Rufum. Quum aperte hæc inter se repugnarent, populum, quia creare dictatorem non posset, creasse, ille, quem dixi, ignotus homo substituit: prodictatorem pop. creavit Q. Fabium, coniectura ducta ex iis, quæ Livius hoc ipso libro c. 31 scribit, Caelium Antipatrum et alios reprehendens. Ne dicam, satis audax hoc esse corrigendi genus, quod nulla syllabæ maxime necessariæ omissæ causa excogitari potest, utque omittam, non minus promagistrum equitum appellandum fuisse, quoniam nihilo magis magister equitum a populo creari poterat, omnino non credo Livium prodictatorem creatum scribere potuisse. Nam quum, quibus aut prorogatum imperium erat aut extra ordinem datum, diu tantum pro consule (pro prætore) esse dicerentur nec haberent proprium, quo appellarentur, nomen (substantivum; nam M. Tullius pro consule dicebatur), sensim tamen eo perventum est, ut pro uno nomine

---

ex vano haurire); nec Livius scriptorum animos insimulat nimis inclinare, ut ex vano hauriant, hoc est, res ipsas fingant, sed ut res et numeros in maius augeant. (Valerius Antias quin significetur, dubium non est.)

diceretur proconsul, propraetor; ea, quorum rarior usus erat, nondum Ciceronis Liviique ætate ne quotidiano quidem usu recepta fuisse, ostendit pro magistro semper appellatus, qui magistri vice fungeretur, et vitatum (ut hoc utar) a Cicerone in commemoranda Verris in Cilicia administratione quæstorii muneris (Verr. I c. 26 sqq.) proquæstoris nomen. Prodictatoris quidem appellatio ex uno illo homine, qui dictatoriam potestatem extra ordinem ea ætate habuit, qua nondum quisquam proconsulis nomen (substantivum per casus declinatum) audiverat, nasci vix potuit. Itaque et ceteri et Livius in reliqua narratione Fabium dictatorem sine ulla varietate appellant; ac ne illo quidem loco, quo Livius ceterorum errorem castigat, prodictatoris nomine utitur, sed creatum, qui pro dictatore esset, dicit. Atque mihi illum locum legenti et cum superiore narratione comparanti contendentique illum libri quarti locum (c. 19 et 20), quo Livius primum satis multis et splendidis verbis spolia opima a Cornelio Cosso tr. militum capta narrat, omnes ante se auctores secutus, deinde autem critici personam suscipit, probabile ac potius certum fit, Livium usque ad illum in cap. 31 locum, secutum omnium prope annales et Caelium, simpliciter de Fabio tanquam dictatore creato narrasse, ibi autem subito id, quod interea alicubi adnotatum repperisset, interposuisse cum gravi illa accuratæ investigationis specie, quam subinde ei placuit narrationi ex proximo ductæ et interdum incaute verbis exornatæ obducere. Itaque hoc, de quo agimus, loco nondum quicquam Livium de prodictatore cogitasse puto, quod si fecisset, hic illam aliorum reprehensionem posuisset et ea verborum proprietate usus esset, qua illic utitur. Atque dictatorem Livium scripsisse, perspicue etiam ostendit præposita illa sententia: quod nunquam ante eum diem factum erat, quæ non superiorum causam continet (dicendum enim tum erat quod id, nec iuris illa causa erat), sed ad id, quod sequitur, pertinet; non erat autem profecto, cur Livius prodictatorem nunquam antea a populo creatum

adnotaret, quum nemo omnino prodictator ante fuisset. Repugnantiæ autem manifestæ et intolerabilis causa non in dictatoris nomine posita est, sed in superiorum verborum depravatione, quam arguit gravi indicio cod. P, populo, non populus habens, cum magna lacunæ suspicione. Quum enim senatus dictatorem creandum censuisset nec adesset, qui eum diceret, consul, proximum occurrere poterat, ut ab ipso senatu crearetur; id quum non liceret, ad populum, cuius summum ius erat, ventum est. Videtur igitur Livius scripsisse: nec dictatorem populo [non consulto senatus] creare poterat, quod nunquam ante eum diem factum erat, dictatorem populus cet., similive modo. De lacunis in hac decade frequentibus dixi supra p. 208, exemplis ex hoc ipso libro positis. Paulo ante (§ 3) non posse post æstimare (id est, æstimabant) inter sentiretur et aggravaret .. possent ferri medium interpositum inciderit, sed unam litteram mutandam esse, ut sit incideret, apparet; ineptissime in hoc uno membro figura aliqua fingitur.

Cap. 9, 2 (de Hannibale a Spoleto, quod oppugnaverat, cum magna suorum cæde repulso): coniectans ex unius coloniæ haud nimis prospere temptatæ viribus, quanta moles Romanæ urbis esset. Figura ea, quæ λιτότης appellatur, Livium usum putant, quæ in hoc loco esset, si pro valde infeliciter dixisset minus prospere; quum ea urbs, a qua quis cum magna cæde discessit, haud nimis prospere tentata dicitur, acerba et prope scurrilis irrisio est, parum Livii narrationi apta. Sed scriptura nullum habet testem locupletem; nam in PC scribitur: haud minueprospere (in C a sec. manu haud minu' prospere), in M (Harl., Lov. 3) haud minus prospere; in recentioribus longius aberratur. Verum est minus prospere temptatæ, sed haud præpositum ostendit, Livium ad hanc formam scripsisse: ex unius coloniæ haud [maximæ] minus prospere temptatæ viribus, aptissime ad

Hannibalis coniecturam. Paulo post (§ 6) recte Gronovius in prima notarum editione scribi voluerat: levibus proeliis ... factis pro actis. Nam proelium, pugnam agere in prosa oratione nemo bonus aut mediocris scriptor dixit (non magis quam bellum agere, de quo admonui breviter p. 108 not.), quamvis corradantur (ut a Drakenborchio ad Liv. epit. 49) pauci librariorum in permutatione non rara (factus, actus) errores aut locus unus et alter a poeta versu cogente aut cum singulari aliqua significatione scriptus.

*In cap. 10, 3 Lipsii emendationem, qua, transpositione facta, ea coniunguntur, quæ sententia et narrationis natura cohærent (hisce duellis, quod duellum, tum: donum duit, quod ver attulerit), post Gronovium non commendabo, neque explicabo, quam perversa sint, quæ excogitata sunt ad defendendam codicum scripturam omni orationis legi et iuncturæ repugnantem (in qua post apodosin interponitur sententia relativa ad nomen in protasi positum adnexa, deinde autem altera sententia relativa adhæret nomini in apodosi posito accommodata), velut quod nuper Weissenbornius, etsi dubitat, tamen hanc confusionem antiqui aliquid habere putat et fortasse ex vetusto fonte a Livio retentam esse, quasi quicquam sit antiquius et veterum formularum magis proprium quam hæc ipsa in substantivo geminando diligentia: hisce bellis, quod bellum .. quæque bella. (Prorsus eiusdem generis exemplum sententiæ loco suo motæ alterum in hoc ipso libro c. 38, 2 a Creverio et Drakenborchio notatum est, ubi Weissenbornius iniuria additamentum subesse putat, cuius nihil in codice archetypo huius decadis simile reperitur; alterum coarguam in libro XXX, 12, 3; in prima decade eiusdemmodi transpositio notata est libro VIII, 10, 12 et 13, ubi etiam e quarta et quinta exempla posui.) Hoc igitur misso minorem rem agam. Nam quod sic scribitur: datum donum duit, quicquid Gronovius molitur, plane perversum est datum donum dare longissimeque distant, quæ comparantur, in quibus aut simpliciter repetita actio significatur

(ut quum perditum iam aliquis iterum perdere dicitur) aut recte gradus actionis distinguuntur (ut quum aliquis primum prolapsus deinde prorsus cecidisse dicitur); quid de eo dicam, quod Gronovius datum dare vult esse nunc votum postea dare? aut quod Weissenbornius datum (donum) dare comparat cum eo, quod dicitur facinus facere? simile enim esset, si diceretur factum facinus facere. Sed non solum datum pravum est, sed et in vulgata totius loci scriptura et multo magis, restituto recto sententiarum ordine, deesse aliquid admoniti sentient periti; nam in his votorum, iurisiurandi, precationum formulis, posita pluribus verbis condicione, ipsius voti precumve initium cum gravitate quadam et simplicitate notatur particula tum, ut in hoc ipso libro c. 53, 10, etsi ibi prebrevis est condicio, lib. I, 24, 8 et 32 7, XXXVI, 2, 4, qui locus huic simillimus est. Ex illa particula natum est participium; Livius scripserat: — qui cis Alpes sunt, **tum** donum duit, quod ver cet.[1])

Cap. 13, 6: per Allifanum Calatinumque et Calenum agrum (Hannibal) in campum Stellatem de-

---

[1]) Cap. 12. 6 (et prudentiam quidem, non vim dictatoris extemplo timuit; constantiam hauddum expertus . . . temptare animum coepit) certa est Gronovii coniectura novi pro non vim. Nam vis Fabii inepte excipitur, quoniam eius neque ulla erat apud Hannibalem exspectatio neque ulla apud Livium in superioribus significatio est; neque vis Fabii cum prudentia quasi animi qualitas aliqua comparari potest; quumque et ex tota sententia et ex ipsis verbis (prudentiam extemplo . . . . constantiam hauddum expertus) manifestum sit, quæ inter se contraria referantur, ea contrariorum relatio tollitur et perturbatur illis non vim. Sed quod Gronovius præterea ductoris scribi vult, quod nulli superiores dictatores sint, quibuscum Fabius comparari possit, non puto necessarium esse. Novus enim dictator sic dicitur nuper creatus, ut simul subsit significatio pro aliis magistratibus substituti.

scendit. Recte intellectum est nuper, Calatinum agrum, qui ultra Vulturnum amnem ad meridiem versus situs erat, in hoc itinere Hannibalem attingere nullo modo potuisse. Sed quod Weissenbornius Stierii coniecturam (Zeitschr. f. d. Alterthumsw. 1852 n. 26) secutus Caiatinum posuit, ipse sensit, etiam Caiatiam longius ad meridiem remotam esse nec itineris rationem constare; et aliud multo aptius nomen ipsorum codicum (PC) vestigia manifesta offerunt, in quibus est: per alifanum allifanumque et Calenum. Scripserat igitur Livius una littera c plus: per Allifanum Callifanumque aut (si cui id aptius videtur, Callifæ situm non prorsus, ut opinor, certum coniectanti): per Callifanum Allifanumque, eorundem oppidorum vicinorum nominibus coniunctis, quæ etiam libr. VIII, 25, 4 coniunguntur.

*Cap. 14, 14 (in oratione M. Minucii Q. Fabii belli gerendi rationem exagitantis): Stultitia est sedendo aut votis debellari credere posse; armari copias oportet, deducendas in æquum, ut vir cum viro congrediaris. Posui, omissa Alschefskii perversitate, eam scripturam, quæ vulgo circumferebatur, coniectura adiuta, ut intelligi utcunque posset, in qua tamen (ut omittam copias hoc loco incommode pro militibus commemoratas) neque consilii significatio in deducendas apta est et vehementissime offendit secunda persona singularis numeri (ut vir cum viro congrediaris) post illud copias armari oportet. Sed in codicibus omnibus scribitur: copias armari oportet et deducendas in æquum et vir cum viro congrediaris, nisi quod P una littera a ceteris discrepans (armari capias) verum monstrat. Scribendum est enim elegantissima et aptissima orationis forma et sibi ab initio ad extremum constanti: **Arma capias** oportet et **descendas** in æquum et vir cum viro congrediaris. Ex arma ob præcedens debellari ortum armari, tum capias, quod P servavit,

in ceteris in copias mutatum. Descendas facillime in deducendas transibat.[1])

Cap. 17, 3 (de bubus fasces virgarum et sarmentorum cornibus alligatos portantibus et ante exercitum per saltum et montes actis): quo repente discursu haud secus quam silvis montibusque accensis omnia circum virgulta ardere. Si sic Livius scripsit, non solum parum considerate scripsit, sed confuse et inconstanter. Primum si omnia virgulta arsissent, non vano terrore (quod tota narratio significat), sed vero ac gravi periculo conflictatum Romanum præsidium esset. Neque profecto, si omnia virgulta arsissent, flammæ arboribus pepercissent (in quo hæsit etiam Weissenbornius). Sed nihil arsisse, nisi fasces in cornibus boum et speciem tantum incendii fuisse, et ceteri scriptores (Polybius, Appianus, Plutarchus, Silius Italicus) tradunt, uno excepto Zonara (VIII, 26: πολλαχῇ τὴν ὕλην ἐνέπρησαν, qui non virgulta, sed, ut par erat, silvas arboresque incendio correptas narrat), et hoc Livius ipse perspicue in iis, quæ subiicit (§ 4 et 5), sequitur; nam densas flammas ibi fuisse significat,

---

1) Hanc emendationem quum Weissenbornius totam ab Ingerslevio sumere posset, maluit partem posteriorem (et descendas) ab Heerwagenio accipere, relicta hac inæqualitate: armari copias oportet et descendas. In capitis 15 initio frustra Weissenbornius se torquet, ut ex mendosa codicum scriptura sententiam efficiat. Nam ut omittam intentum inter suos Latinum non esse et obscurissime dici illud prius ab aliis invictum (et in prius pro antea vitiose), prorsus perversum est præstare animum prius invictum, quoniam animi invicti præstatio ad id, quod nunc agitur, tempus pertinet comparatioque superioris temporis longe aliter significanda fuit. Quid sententia postulet, perspicuum est. Fabio et contra cives et contra hostes pugnandum erat; prius præstitit, quod ordine rerum prius erat, ne illorum pravis iudiciis et rumoribus moveretur. Inter pro in ex male repetita extrema syllaba vocis pariter ortum est, aliis pro illis pervagato errore.

ubi conferti boves essent, paucos tamen boves a ceteris palatos alibi flammas ostendisse; eodemque pertinet ipsum illud: haud secus quam .... accensis. Recte igitur, ut opinor, Ant. Perizonius visa requirebat (virgulta ardere visa; malim virgulta visa ardere); potestque in hac speciei incendii significatione defendi virgultorum a reliqua silva separatio. Nam virgulta boves non alte eminentes æquabant et fere tegebant; itaque hæc flammis correpta videbantur; ex arboribus altioribus nihil collucebat.

*Cap. 19, 3 (de Hasdrubale): Quadraginta navium classem Himilconi tradit atque ita Karthagine profectus navibus prope terram exercitum in litore ducebat, paratus confligere, quacunque parte copiarum hostis occurrisset. Non recte coniungi profectus navibus, plures senserunt; nam neque dicitur ita (sed et proficisci navi de ea, in qua veharis, et proficisci multis, decem navibus de comitatu et classi), nec ipse Hasdrubal in classe, quam Himilconi tradiderat, sed ad terrestrem exercitum fuisse videtur, et apparet, hæc contraria inter se referri, quæ pertinent ad itineris formam: navibus prope terram, exercitum in litore, præmisso seorsum: ita Karthagine profectus. Sed quod ad ablativum (navibus) ex ducebat aptum ei casui verbum audiri voluerunt, qui nuper hæc enarrarunt, fieri non potest in brevi hac et aperta orationis forma et membrorum coniunctione, quum præsertim per se ducebat utrique membro aptissimum sit. Restat, ut simpliciter scribatur: navis (naves) prope terram, exercitum in litore ducebat. Eodem errore XXI, 43, 4 ex habentis factum est habentibus et 58, 1 haud longis inde temporibus ex: haud longi inde temporis. Paulo post § 10, ubi in codicibus scribitur miles prohibebatur (pro prohibetur), video nuper edi coeptum miles prohibentur, genere dicendi Alschefskio auctore digno. Ea est enim ipsa origo et vis usus eius, quo eques, miles, Romanus, similia pro equestri ordine aut equitatu,

militibus, Romanis dicuntur, ut totus ordo et genus unius hominis specie animo concipiatur, quod totum tollitur et evertitur addito verbo plurali. (Prorsus contrarium hoc est collectivorum usui, quo pro una multitudine subiiciuntur plures homines; etsi in eo quoque gravissime interdum erratur, ut significavi ad IV, 58 p. 108.)

Cap. 20, 1 non puto Livium in aperta significatione rei longius spatium obtinentis dixisse: aciem toto prætentam in litore, hoc præsertim verborum ordine, sed toto prætentam litore, præpositionemque ortam esse ex littera m.[1])

*Cap. 22, 13 (ubi Abelux Bostari suadet, ut Hispanis obsides reddat): Id et privatim parentibus, quorum maximum nomen in civitatibus est suis, et publice populis gratum erit. In obsidibus capiendis non nominis fama spectatur, ut eorum tantum liberi deligantur, qui factis et rebus gestis illustres sint, sed eorum capiuntur filii, qui natalibus, divitiis, cognationibus multum inter suos possunt. In barbaris quidem gentibus etiam ineptior est hæc nominis magni mentio. Abelux Bostari parentum illorum in suis civitatibus vires et auctoritatem proponebat, pro Carthaginiensibus staturam hoc accepto obsidum remissorum beneficio. Itaque non nomen, sed momentum agebatur, idque vocabulum a Livio positum fuisse prope certum est.[2])

---

[1]) Eodem capite § 7, ubi in codicibus (P ceterisque bonis) est: periectas oras (sed in Ebusum insulam transmissum), vellem Weissenbornius tenuisset eam coniecturam, in quam ante inciderat quamque ego quoque feceram: nec continentis modo prælectast ora, etsi id compositum nunc Tacitum primum habet testem. Passiva orationis forma multo est rectior.

[2]) Mirifica facinora fiunt in re critica. C, 22, 18 quum in his verbis: per eundem ordinem, quo, omissa ut infinitis locis (vid. ad XXIII, 3, 3) lineola, factum esset ordine, id ab Alschefskio in Livii orationem inductum Weissenbornius ita tuetur, ut ipse suspicetur excidisse eodem; adeo sentiebat eundem ordinem significari. De homine nihil omnino agitur; res ipsa eodem or-

Cap. 24, 8: Simul et per aversa castra e castris Hannibalis equitatus (Romanus) cum levi armatura emissus in frumentatores late cædem fugamque hostium palatorum fecit. In hac codicum scriptura quum iure displicerent aversa castra e castris Hannibalis, fere eo decursum est, ut omitterentur verba e castris Hann., nisi quod Weissenbornius aiiquid excidisse suspicatus est, quæ suspicio hoc quidem loco, ubi nihil omnino ad sententiam explendam requiritur nec quicquam occurrit supplementi, in quod illa verba apte includantur, nullam habet probabilitatem. Sed omissis illis parum usitate per aversa castra dicitur de aversa castrorum parte vel potius de aversa castrorum porta; neque enim per castra (ne per partem quidem castrorum) emittuntur, qui castris egrediuntur. Mihi quidem multo probabilius videtur castra a mala manu accessisse, quum Livius scripsisset: per aversa a (ab) castris Hannibalis equitatus .... emissus, hoc est, per eam partem agri circumiacentis, quæ a castris Hannibalis aversa erat (pone Romana castra). Apparet, qui ad aversa, quod absolute positum librarius non intelligebat, adscribi potuerit castra; in reliquis unam litteram (a pro e) mutavi. Gravior dubitatio restat paulo post, eo difficilior explicatu, quod, quamquam per totum hoc caput, tamen ibi (§ 9 et 10) maxime apparet, quantopere Livius dilucidam Polybii narrationem (III, 101, 102) quædam sine delectu cohærentiæque cura excerpendo et flosculos rhetoricos addendo perverterit et obscuraverit. In tali enim loco quid dictum non dictumve sit et quibus verbis quoque ordine, difficile est iudicare. (Flosculos additos quum dico, significo et illud supra, § 3, emblema: quod minime quis crederet, in quo Creverius iure hæsit; — quid enim miri est, quum hostis propior sit, a bono imperatore minui pabu-

---

dine peracta dicitur, modo Romanorum, non Carthaginiensium nomine.

latorum, augeri præsidii numerum? — et Fabii artium mentionem.) Id tamen manifestum est et ex sententiæ orationisque forma et ex codicum indiciis, mendum hærere in § 10, quem locum PCM sic scriptnm habent: Iamque artibus Fabiis pars exercitus aberat iam fame sedendo et cunctando bellum gerebat. Quod pro fame a Sabellico substitutum est (et fortasse iam ante ab aliquo, etsi in codd. Drakenborchianis plerisque fame fuit), ferme, pravum est; neque enim in tali tempore, quum Hannibal ob paucitatem militum vix castra tutari posset, pars exercitus ferme abesse, quasi subinde discedens et rediens, dici poterat. Sed præterquam quod famis mentio neque fieri hoc loco a Livio nisi per summum errorem potuit, (nam dimissi milites ab Hannibale erant ad commeatus in futurum hiemis usum et ad pabulum pecori convehendum, cui soli fames timeri poterat,) neque eius verbi tolerabiliter cum ceteris copulandi ratio apparet, ante omnia quærendum mihi videtur de verborum aliquot sede. Nam inter hæc arctissime cohærentia: artibus Fabii et sedendo et cunctando quid apte interponi possit, non video; certe causa belli ita gerendi incommodissime illic interiicitur, quæ recte sic præmitteretur: iamque — pars exercitus aberat — artibus Fabii, sedendo et cunct., b. ger. Contra paulo supra (9) vehementer aliquid desiderari videtur; nam tanta illa paucitas (copiarum in castris Hannibalis omnino præsentium) quæ fuerit et quomodo effecta, Livius nec ibi nec supra dixit; hic demum brevissime significat (pars exerc. ab.); e Polybii narratione scimus, castris utrisque in propinquo conspectu positis, Hannibalem primum per aliquot dies totum exercitum continuisse, deinde partem eius eo, quo dixi, consilio dimisisse, tum demum a Minucio et in frumentatores et in castra impetum factum. Itaque in eam opinionem veni, idem hoc loco accidisse, quod ad c. 10, 3 aliquoties factum ostendi, ut verba aliquot suo loco mota alieno insererentur; Livium enim sic scripsisse: nec acie certare Hannibal ausus, quia pars exercitus aberat

(abierat?) iam et tanta paucitate vix castra, si oppugnarentur, tutari poterat. Iamque artibus Fabii, sedendo et cunctando, bellum gerebat cet. Ex iam et (vel iame, hausta extrema littera, quod eadem sequebatur) geminando ortum videtur iamfame. Sed hæc mihi inter incertas suspicio posita sit.[1])

*De cap. 28, 4 dictum est supra p. 200. In eodem capite paulo post (9, de Minucio, magistro equitum) editur: ad arma vocat et vanis animis et minis increpat hostem; in codicibus antiquis (PC) est: et vanis animis et nimis. Sed neque vani animi de uno homine recte dicuntur (— nam plurali huius nominis, quum de superbia ponitur, adiectiva eiusmodi nunquam adiunguntur ad genus superbiæ notandum, —) neque, quemadmodum minis, quæ sunt in verbis, aliquem increpamus, item animis. Recte in deterioribus aliquot codicibus (Voss., Haun., Gaertn. apud Drakenborchium) coniectura restitutum est: et vanis minis increpat. Quum enim in codice archetypo (ante P, ut opinor) pro minis (aut nimis, si iam ita aberratum erat) scriba posuisset ani-

---

[1]) Cap. 25, 3 necessario reponenda est, quam Gronovius cumque secuti ceteri expulerunt, vetus nescio cuius emendatio: id enimvero ferendum pro: id enim ferendum; excidit vero ante fere. Quod Gronovius enim particulam pro adversativa positam putat Plauti exemplo, nihil hic adversativi est; quo significatu h. l. accipitur enim (in vehementi indignabundi confirmatione), nusquam positum puto, a Livii æqualibus certo scio non ita poni, propriumque esse enimvero (id enimvero, tum enimvero). Quod ellipsis commemoratur, adscriptis duobus Livii locis, VII, 32, 13 et III, 39, in priore enim ponitur notissimo usu in respondendo, omissa affirmatione (ja, denn cet.), in altero non minus usitate ponitur in interrogando, ut significetur, de causa et ratione eius, quod præcedat, interrogari (was hatten si denn —?). Utrumque ab h. l. alienissimum est. (Enimvero scribendum esse, vidit etiam Wexius, Mus. Rh. XII, 632 novæ seriei.)

mis (ut proximo capite, 29, 4 in PCM cet. pro ab nimis est ab animis), animadverso errore alterum (nimis) additum est, tum (fortasse in P) copula interposita. Plura sunt in P exempla mendi sic correcti, quæ duplex scriptura interdum ipsa in alios codices transiit, interdum solum mendum; interdum novus error accessit. Hoc libro c. 23, 6 quum pro Romanum Poenumque primum (ob duces) scriptum esset Romanos, tum additum um (Romanosum), in ceteris, quod um non intelligebatur, mansit solum Romanos; XXI, 36, 2 pro in pedum scriptum (in CM, quoniam P deest) in peditus, dein factum inpeditusdum; XXIII, 17, 4 pro uidet scriptum est inde, tum additum ipsum uidet. XXIII, 9, 11 quum scribendum esset defectionis ab Romanis, primum positum est defectione (ob cum male intellectum), deinde in addendo nis sic aberratum, ut nasceretur defectioneinissaab R. Atque hæc non in P orta (saltem non omnia), sed in antiquiore codice, apertissimum fit in huius libri c. 41, 7; ibi enim ex mediam factum aberrando et corrigendo mediumam; deinde novus scriba, quum non haberet, quid syllaba am faceret, effecit, quod in P est, medium amnem, ex quo in C a manu sec., in M ceterisque factum medium agmen. Illud mirum, uno et altero loco rectæ syllabæ postpositam pravam, ut in hoc libro c. 35, 4 isius pro is et XXIV, 16, 3 (pugna) inexpeditior pro inpeditior, quod vocabuli monstrum Weissenbornius retinuit comparavitque cum eo, quod est inexsuperabilis. (Neque inexsuperabilior reperitur et dicuntur, verbi causa, Alpes inexsuperabiles, quæ exsuperari non possunt; pugna expedita et inpedita est, non expeditur.) Fuitne in archetypo is in / ius, ex? Sub finem capitis (§ 13), ubi Weissenbornius fortasse scribendum ait: si iusta ac directa pugna fuisset (pro ac si recta), poterat adnotare eam coniecturam a me apud Ingerslevium proditam esse. Id ibi non posueram, § 12 prorsus inusi-

tate et vitiose dici: præoccupatum inferiore loco succedens tumulum pro eo, quod est: ex inferiore loco; nam neque tumulus inferiore loco præoccupatur neque inferiore loco succedimus tumulum. Ceterum miror, cur Livius sic scribere voluerit: levis armatura ... succedens tumulum, pulsa detrusaque terrorem in succedentem intulit equitem, quum liceret, vitata repetitione, subsequentem scribere, quod ipsum de ordine agminis et itineris (qui unus significatur, non equitem levis armaturæ loco pugnam excepisse) longe est usitatius.

*Cap. 30, 9, ubi editur: cuius terribilem eam famam a patribus accepissent, scribendum est terribilem famam. Recte enim diceretur in demonstranda re clara terribilem illam famam; is pronomen poni ita non potest. Pro fam scriptum est eam, deinde eo, quo proxime dixi, modo additum verum fam; sic natum eamfamam.[1])

Cap. 32, 1: Consules ... Minuciano exercitu accepto, hibernaculis mature communitis, (medium autumni erat,) Fabii artibus cum summa inter se concordia bellum gesserunt. Ita e coniectura Gronovii scribitur; nam in codicibus antiquis erat: quom (P1; P2 CM cum, quemadmodum coniunctio etiam in P semper scri-

---

[1]) Principio capitis (1) potius per (dictatoris castra) quam ad addendum. In § 5 tenenda erat vera Gronovii coniectura (me magisterium equitum, hos ordines suos quemque tenere iubeas), non efficiendum inauditum et incredibile loquendi genus, ut magister equitum, quibus ordines suos servat, eos suis ordinibus tenere dicatur, quum præsertim non magister equitum id facere iubendus esset, sed a dictatore ipse primus (si dis placet) suo ordine tenendus, deinde ceteri essent. Neque c. 31, 10 inter fuisse et obtinuisse ferendum est in re nihilo magis certa, quam reliqua erant, nec magis isto modo pro certo posita quam in altera scriptura (Caelium fugit — decursum esse). Infinita huiusmodi finguntur.

bitur) autumni erat. Et sententia melior erit (neque enim medio tantum autumno, sed per totum, qui supererat, usque ad hiemem ita bellum gestum est) et mendi origo apparebit, si scripserimus: hibernaculis mature communitis, [quod reli] quom autumni erat, Fabii artibus cet. * Paulo post (3) in codicibus PC (Pal. 2) scribitur, (Hannibalem eo inopiæ redactum fuisse) ut, nisi cum fugæ specie (Pl speciem) abeundum timuisset, Galliam repetiturus fuerit; in quo timeo abeundum pro ne abeam (aut pro vereor abire) ferri nequit. Editum fere est: nisi tum fugæ speciem abeundo timuisset, nescio qua auctoritate, ceterum vitiose; nam neque tum, quod agat, habet neque speciem abeundo timeo Latine dicitur pro eo, quod est: timeo, ne abeundo speciem præbeam. Scripserat Livius: nisi cum fugæ specie abeundum **ei fuisset**.[1]) Ceterum in ea sententia, a qua hæc pendet, pro: adeoque inopiæ st coactus potius: eoque inopiæ st redactus scribendum est quam: ad idque inop.

*Cap. 33, 2: et servi quinque et viginti in crucem acti, quod in campo Martio coniurassent. Apparet, inepte indicari, quo loco servi coniurarint, quasi id ad rem pertineat aut uno id loco factum sit aut in publico. Itaque scribendum mihi videbatur: in crucem acti in campo Martio, quod coniurassent; nec me in re singulari et in antiquo tempore movebat, quod fere extra portam Esquilinam sumpta supplicia loci aliquot scriptorum ostendunt (Lips. exc. H ad Tac. Ann. II, 32). Mirum tamen est, non indicari a Livio, ad quid faciendum coniurarint. Itaque fieri potest, ut post Martio exciderit sceleris in campo Martio peragendi significatio (infinito verbi modo posita). Paulo post (§ 5), ubi narrantur ad Pineum in Illyrios legati

---

[1]) Hanc coniecturam Weissenbornius in altera editione secutus est.

missi ad stipendium, cuius dies exierat, poscendum aut, si diem proferre vellet, obsides accipiendos, manifestum est, scribendum esse proferri. Nam ipse debitor diem proferre non poterat, sed rogare tantum, ut a creditore proferretur. Mendi genus breviter notavi p. 38 not. 2. Sed simul in iis, quæ sequuntur (nullius usquam terrarum rei cura Romanos, ne longinqua quidem, effugiebat), necessario scribendum longinquæ et propter sententiam et quod hoc ne quidem superadditur illis: nullius usquam terrarum rei.

*Cap. 34, 11 (in Q. Bæbii Herennii tr. pl. oratione): consulatum ... populum ... daturum ei, qui magis vere vincere quam diu imperare malit. Mendum arguit non solum magis malle, (— dicitur interdum potius malle, nec tamen temere in tam brevi ac facili verborum complexu, —) sed multo magis vere vincere sic positum, quasi ex adverso cogitetur victoriæ species, nec ullo modo ei, quod sequitur, diu imperare contrarium. Poterant inter se comparari, nullo adiecto, vincere et imperare; quoniam diuturnitatem imperii Fabio et patriciis propositam Bæbius significavit, etiam victoriæ aliquid in eodem genere (temporis) contrarium adiungendum erat; id sic efficietur: qui mature vincere quam diu imperare malit. Ex ture factum vere, deinde magis ex ma, quomodo fortunæ (minas) ex For (miana), de quo genere dixi p. 207[1]).

[1]) Hanc emendationem, quam apud Ingerslevium prodidi, Weissenbornius in altera editione tanquam a Kiehlio sumptam posuit, qui ubi et quando eam vulgarit, nescio. C. 36, 4 necessario requiri infinitivum fuisse, sensit Iac. Perizonius; huius enim verbi, ubi pro prædicato præpositionem adiunctam habet, neque indicativus neque infinitivus (præteriti præsertim) omitti ullo modo potest. Sed quod Weissenbornius summæ universæ ex singulorum generum numeris collectionem recte et ordine significatam tolli totam vult, longe ea suspicio aberrat ab additamentorum, quæ in Livii codicibus deprehenduntur, genere.

*Cap. 38, 3 dixi ante multos annos (Opusc. Acad. alt. p. 360) scribendum esse: ubi ad decuriandum ac centuriandum convenissent (pro eo, quod codices et editiones habent: ad decuriatum ac centuriatum), gerundio passive accepto (ut decuriarentur ac centuriarentur), nec sententiam muto. Nam quod multa dicuntur esse huiusmodi substantiva, quæ uno tantum aut altero loco reperiantur, id de ablativo cum genitivo aut pronomine posito verum est; si decuriatus aut centuriatus pro veris substantivis (ad dec. convenire) de militum in decurias centuriasque descriptione usitata fuissent, vix hoc uno loco reperirentur.[1])

*Cap. 40, 4: Ab hoc sermone profectum Paulum tradunt, prosequentibus primoribus patrum; plebeium consulem sua plebs consecuta, turba conspectior, quum dignitates deessent. Dignitates appellari ipsos homines dignitate et honestate insignes, pror-

---

[1]) Cap. 39, 14 certissimum est absumpti (PM absumsit, non absumpsit), in quod video etiam Heerwagenium incidisse; mea coniectura apud Ingerslevium in contextu positum erat, in adnotatione omissum. Non minus certum, § 16, ubi mirificissimam (nam Terentiano superlativo utendum est) in sedata per interrogationem demonstratione ἀποσιώπησιν unius verbi fingunt, scribendum esse, quod, quum a Gronovio præceptum non animadverterem, ipse inveni: Quamdiu pro Gereonii ... moenibus sedet! Ne adversus etc. Etiam sed per se pravum erat. Postremo § 5 non potuit Livius Fabium sic loquentem facere, ut, quæ ad confirmandam hanc sententiam: nescio, an infestior hic (Varro) adversarius quam ille hostis maneat te (sic pro maneat et scribendum, non maneat et te) cum asseveratione addenda erant (nam cum illo cet.), ex illo nescio an necteret (nescio an cum illo in acie tantum .... certaturus sis). Recte olim edebatur certaturus es ... tibi est (tibi st, fortasse tibi erit) ... te est (test) oppugnaturus. Et in primo quidem membro ambigua Puteanei scriptura non minus indicativo quam coniunctivo favet, C indicativum habet. § 21 ante sed ut excidit suadeo.

sus barbarum est, nec simile est, quod Cicero (pro Sest. 51, 109) in rhetorica enumeratione omnes honestates civitatis, omnes ætates, omnes ordines consentire in aliqua causa dicit, non singulos homines demonstrans, sed genera et classes honestatis, quicquid sit honesti et integri. Accedit, quod turbæ non recte dignitates (plurali numero) contrariæ ponuntur. Livius scripserat: turba conspectior, quum dignitas deesset.

*Cap. 41, 7 (de Hannibale insidias Romanis struente): transque proximos montes læva pedites instructos condit, dextra equites; inpedimenta per convallem medium agmen traducit. Non elegantissima hæc appositio: impedimenta medium agmen (hoc est, tanquam medium agmen); sed nullum erat omnino medium agmen, quoniam pedites equitesque non ab utroque impedimentorum latere transibant, sed traducti iam post montes instructi stabant. In P est: per convallem mediumamnem traducit, hoc est: per convallem mediam traducit, correcto, quod primum scriptum erat, medium, addito deinde nem, ut dixi paulo ante ad c. 28, 4.[1])

*Cap. 47, 4 (in descriptione proelii Cannensis): Sub equestris finem certaminis coorta est peditum pugna. Primo et viribus et animis pares constabant ordines Gallis Hispanisque; tandem Romani, diu ac sæpe connisi ..., impulere hostium cuneum cet. Qui sic primi scripserunt posteaque tenuerunt, videntur significari putasse, initio Gallos Hispanosque Romanis pares fuisse; sed neque Romanorum nomen tum omitti poterat neque alioquin ea sententia ex verbis (pares ordines constant Gallis) ullo modo efficitur, quæ potius significant, omnes Gallorum Hispanorumque ordines æquali longitudine servatos esse. Verum longe alio codices ducunt, in quibus (P, tum C, Voss., Harl.,

---

[1]) Hanc emendationem W. secutus est.

Lov. 2, 3, 4) non pares scribitur, sed parum (in tribus deterioribus par). Atque hanc ipsam scripturam quemadmodum Alskefskius enarret, legat, qui aut ridere aut philologiæ huiusmodi attrectationem patientis misereri velit[1]); nulla est enim sententiæ ne species quidem. Sed efficietur ex his vestigiis, una littera addita, ceteris recte divisis, sententia omnibus numeris absoluta et rei apta: coorta est peditum pugna, primo et viribus et animis **par, dum** constabant ordines Gallis Hispanisque; tandem Romani cet. Quamdiu ordines Gallorum Hispanorumque integri servabantur, æqua virtute pugnatum est; sed tandem Romanis contigit, ut cuneum hostium perfringerent ordinesque perturbarent.[2]) Id autem Romani effecerunt non, ut vulgo de Gronovii coniectura scribitur: æqua fronte densaque acie (— nihil enim minus ad cuneum perfringendum aptum est quam æqua frons, quæ perexigua parte ipsum caput cunei, præcipuum robur, attingit —), sed obliqua fronte in alterum latus cunei prominentis incumbentes; et obliqua fronte scribi Lipsius voluerat proxime codicum vestigia; nam in P a manu pr. est sæpe consiliæqua fronte, a manu sec. **e** supra **æ** positum, inde in ceteris bonis (CMCant.) quique iis h. l. adhærent, sæpe consilioqua, hoc est: conisi oliqua; intercidit una littera **b**. Paucis post verbis recte Gronovius scribi voluit institere pro insistere; infinitivus historicus in hac serie (impulere .. insistere ..

---

[1]) Ordines vult esse Romanorum, qui nondum nominati sunt et ad quos apertissime transitur in proximis verbis (tandem Romani); viribus constare Gallis interpretatur Gallis pares esse; ita hanc sententiam efficit et hunc narrationis progressum: Primo (Romani) Gallis neque viribus neque animis pares erant; tandem Romani eos vicerunt. Laudandus vero Livius, quod aliquando modeste de civibus suis loquitur!

[2]) Hanc quoque emendationem W. in contextu posuit, quum antea alia tentasset.

ac tenore uno .. pervenerunt) locum non habet, nec (quod ipsum illud uno tenore ostendit) describitur status pugnæ aliquantisper eodem loco manens. Pervagatum est hoc in Livii codicibus mendi genus in ire et iere, tum in compositis verbi stare (consistere pro constitere, ut II, 30, 11 apud Alschefskium et Hertzium; nam W. verum tenuit).

*Cap. 49, 12: Hæc exigentes (L. Æmilium Paulum et Cn. Lentulum) prius turba fugientium civium, deinde hostes oppressere. Nihil inter Æmilium et Lentulum exigebatur, hoc est, examinabatur, quam esset recte factum; codices (PM alii) habent hæc exagentis, ex quo fit: Hæc eos agentis.[1]) Paulo post (§ 15), ubi editur: XLV milia D pedites, MMDCC equites, et tanta prope civium sociorumque pars, cæsi dicuntur, apparet, alterum e duobus Livium dixisse, aut parem prope civium sociorumque numerum cecidisse, aut utrorumque pro portione (— neque enim æque multi in exercitu erant, sed socii plures —), neutram autem sententiam e verbis effici (et tanta ... pars), in quibus offendit etiam et sic additum, tanquam aliquid novi adiungatur; longe enim aliud est: tanta civium quanta sociorum, aliud: tanta civium sociorumque. Itaque Gronovius priorem sententiam secutus dubitavit, an scribendum esset: et æqua; mihi alteram sententiam sequenti et propius ad codicum vestigia accedere conanti in mentem venit: .... equites, [et] rata prope civium sociorumque pars. Aptissimam effici orationem, apparet.

Cap. 51, 5: Postero die, ubi primum illuxit, ad spolia legenda foedamque etiam hostibus spectandam stragem insistunt. Non esse Latinum insistere ad aliquid faciendum, constare debet; sed ne spectare

---

[1]) W. suo nomine hæc agentes posuit.

insistunt quidem h. l. apte diceretur, quod incipiendi et conandi significatio aliena est. In PC est: spectandainstrageinsistunt, hoc est: spectandam stragem sistunt (ut XXIII, 6, 2 in P scribitur: in Africaindecedat). Latet aliud verbum videturque fuisse exeunt (e castris).[1])

Cap. 54, 11: Compares cladem ad Ægates insulas Carthaginiensium proelio navali acceptam ... aut pugnam adversam in Africa, cui postea hic ipse Hannibal succubuit. Nulla ex parte comparandæ sunt cet. Et paulo durior orationis forma, quod parum aperta est significatio rei, quæ fortasse alicui in mentem venire possit, et codicis Puteanei scriptura (comparessetcladem) facit, ut dubitem, an Livius scripserit: compares scilicet cladem cet. Sed incerta suspicio est; nam potuit comparesset ex præcedenti esset oriri.

*Cap. 59, 9 (in oratione M. Iunii, legati captivorum): Sunt etiam de nostris quidam, qui ne in acie quidem refugerunt, sed, præsidio castris relicti, quum castra traderentur, in potestatem hostium venerunt. Quid in his vitii esset, sensit Ant. Perizonius; in tollendo mendo parum felix fuit. Nam qui ne in acie quidem refugisse dicitur, eum credas, (præter aliam laudem) in acie quoque fortiter locum tenuisse significari; debet autem significari, eos omnino aciei fugæque participes non fuisse; nec ullo modo recte dicitur in acie refugere. Itaque Weissenbornius secutus alteram Perizonii coniecturam e duabus ex acie scripsit, violenter; ac ne sic quidem vera efficitur sententia; neque enim quæritur, unde fugerint, qui omnino non fugerunt. Unum Livius scribere potuit scripsitque: ne in acie quidem **fuerunt** (ut de eorum in proelio virtute ignaviave omnino non agatur).

---

[1]) Quod 53, 8 apud Ingerslevium scribi iusseram: nulla verius ... hostium castra esse, video occupatum ab I. H. Vossio fuisse.

De cap. 60, 11 (in oratione T. Manlii Torquati contra captivos) ubi pro sicut bis restituendum est si. ut, dictum est ad libr. VII, 13, 8.[1]) Sed duo præterea in hoc capite commemoranda sunt, prius in § 15, ubi sic scribitur: Sero nunc desideratis, deminuti capite, abalienati iure civium, servi Carthaginiensium facti. Etiamsi Latinum sit abalienari iure pro eo, quod est abalienari a iure, de quo valde dubito, tamen, qui ius aliquod amittit, neque abalienari eo iure neque ab eo iure dici potest; longe est enim aliud ab aliqua re abalienari (velut a studio aliquo). Ius, ut agrum, vectigal, similia, abalienamus, hoc est, amittimus eoque cedimus. Itaque non abalienati, sed abalienato iure civium Livius scripsit; id propter præcedens deminuti capite mutationi opportunum fuit. *Altera emendatio paulo exquisitior facienda § 21, ubi (quod ad ea attinet, de quibus agitur) sic in codicibus scribitur: Nunc autem quemadmodum hi boni fidelesque (nam fortes, ne ipsi quidem dixerint) cives esse possunt? Nisi quis credere potest fuisse ut erumpentibus, qui, ne erumperent (P quinecrumperent, CM qui nec erumperent) obsistere conati sunt, aut non invidere eos quum incolumitati tum gloriæ illorum per virtutem partæ, quum sibi timorem ignaviamque servitutis ignominiosæ causam esse sciant. Ut sententia aliqua ex istis: fuisse ut erumpentibus eliceretur, Weissenbornius (nam aliorum conatus omitto, quorum vix quisquam sibi ipse satisfecit), quum scripsisset: fuisse tum erumpentibus, audiri ex superioribus voluit bonos fidelesque. Sed neque fuisse nude sic dici potest (ut sit tales fuisse), neque bonus fidelisque erumpenti Latinum est, neque omnino prædicatum ex superiore interrogatione sumi potest, repugnante tota orationis figura, quæ

---

[1]) Emendatio apud Ingerslevium in textu posita, in adnotatione commemorata non est.

aperte postulat, ut, quemadmodum in altero fit membro (aut non invidere eos quum incolumitati tum gloriæ illorum ... quum cet.), ponatur per ironiam (sed in hoc membro affirmative) aliquid, in quo illa bonitas et fides appareat, deinde id ipsum, adiecta sententia relativa, tollatur et evertatur. Certissimam medicinam graviori vulneris parti una littera addita afferet: Nisi quis credere potest, **favisse** erumpentibus, qui, ne erumperent, obsistere conati sunt, aut non invidere etc. Ne illud quidem credi posse Torquatus dicit, hos homines, quod bonorum et et fidelium civium fuerit sitque, etiamsi non fortium, aut vota fecisse pro erumpentibus et favisse forti consilio, cuius ipsi participes esse non auderent, aut nunc incolumitate et gloria eorum gaudere. Aptissime inter-se respondent favisse et non invidere. Sed tamen, addito **a**, præterea, quod in codicibus scribitur fuisse ut, ex eo faciendum, adhibita transpositione (de qua dixi ad huius libri c. 2, 6): aut favisse; neque enim recte abest particula disiunctiva in hac duarum rerum diligenti separatione, ut utrumque per se tollatur. Ut hic fuisse pro favisse, sic fuerit pro faverit scribitur III, 45, 1 in M et aliis, fuimus pro favimus XLV, 22, 10 in Vindob.[1]) Postremo loco ponam rem minimam sed certam, § 26 Livium in hac orationis forma: quum erumpere castris oportet, cunctamini ac manetis, quum manere, castra tutari armis necesse est, et castra et arma et vos ipsos traditis hosti, non usum esse asyndeto in altera protasi, sed scripsisse: quum manere et castra tutari. Et excidit post e.

[1]) Hæc quoque emendatio apud Ingerslevium in contextu posita est; adnotatio prius scripta mansit. Infeliciter locum tentavit Wexius Mus. Rh. vol. (n. s.) XII p. 632.

Lib. XXIII.

Cap. 2, 6 (ubi Pacuvii Calavii in senatu Campano oratio refertur): quippe qui liberos ex App. Claudii filia haberet filiamque Romam nuptum Livio dedisset. Nec per se in certo homine significando nec post App. Cl. omitti prænomen poterat; fuit: nuptum M. Livio.

Cap. 3, 3 (in eiusdem ad plebem oratione): Clausos omnes (senatores) in curiam accipite, solos, inermes. Necessario scribendum in curia, multo magis (si quid recto rectius est) quam in cap. 2, 9: claudam in curia vos; hic enim iam clausi tenentur, perversissimeque (ut aperte dicam de toto hoc genere acuminis obtusi) Weissenbornius hoc loco, ubi Calavius clausos senatores populo tradit, cogitari vult de senatoribus ante ab eo in curiam accitis. Et hæc similiaque in aliis locis excogitantur, quum in codice P, a quo uno pendemus, videamus ita negligenter litteram m extremæ vocali addi detrahive, ut pauca sint capita, in quibus non in hoc genere erretur, non pauca, in quibus sæpius.[1]) Itaque Weissenbornio in mentem non venit retinere c. 5, 13 genito in Italiam (PCVoss, Harl., cett.) aut 13, 1 facilius scitum est (quod tamen amatorem habuit fortem hominem, Alschefskium); sed ecce subito in cap. 12, 15 defenditur: in defectionem totam Italiam esse, quia nondum absoluta defectio sit. Itaque posthac non in opere, in itinere, in expeditione, in cogitatione aliqua similibusve esse dicemur, in quibus mediis versamur, sed in cogitationem

---

[1]) In uno capite 23 libri XXII (ponam enim exempla pauca casu notata) scribitur § 2 Hannibale pro Hannibalem, § 4 unam pro una, § 6 in milite pro in militem, in cap. 22, 16 fidem accepta dataque, 18 per eundem ordine; in XXI, 42, 1 circumdato ad spectaculum exercitum, c. 49, 7 adventante hostium classem, in XXV, 28, 3 cum libertatem.

esse; sed tamen in maximos motus esse non dicemur; nam hoc librarii lineola adiectione fingere non potuerunt. (Vid. supra p. 8). Quando hæ nugæ saltem Alschefskiis relinquentur? Alios errores persequi neque vacat neque opus est, semel admonitione posita. Eadem enim pravitate et inconstantia tenetur (nisi quod antiquissima negligentia esse potest) XXII, 25, 6 in custodiam habet, in XXIV, 1, 13 in potestatem Locrensium esset, sed eodem capite § 9 et c. 21, 12 et c. 22, 11 in potestate, et XXIV, 8, 1 spernitur pacem in Italiam ... haberemus, eodem cap. § 18 tenetur stantibus vobis in aciem. Neque minus vitiosa detractio litteræ est in hoc libro c. 48, 3 (Luceriam in Apulia legiones ducere) aut in superiore (XXII), 57, 6, ubi recte Dukerus scribi voluit: sub terram vivi demissi sunt. Eodem errore paulo longius progresso (**u** pro um, deinde **o**; cfr. p. 9 ima et ad XL, 34, 2) XXIV, 19, 1 scriptum est in P in agro hostium prædatum misit, quod W. tenuit; in ceteris codicibus et edd. factum, salva grammatica, in agros. Redeo ad XXIII, 3. Ibi paulo post (§ 6) scribitur: Citari singulos senatores iubebo, de quorum capite vos consulam. Relativa sententia adiecta aut eos senatores, de quibus consulturus Calavius est, a ceteris separat aut, si consulam coniunctivi modi putatur, consilium significat; verum neque divisio ulla est et de omnibus deinceps Calavius consulturus est, neque consilii significatio apta est (consilium enim positum erat in iudicio) et omnino excluditur addito singulos; ordinem rei agendæ Calavius exponit. Ni fallor, Livius scripserat: citari singulos senatores iubebo **deque eorum** capite vos consulam.

Cap. 4, 4 (de senatu Campano): Hinc senatus ... plebem adulari; salutare, benigne invitare, apparatis accipere epulis, eas causas suscipere, ... secundum eam litem iudices dare, quæ magis popularis ... esset. Iam vero nihil in senatu actum aliter quam si plebis ibi esset concilium. Prave ab

infinitivo historico ad perfectum transitur (actum est), quoniam non descriptioni universæ rerum condicionis una aliqua res semel acta subiungitur, sed ipsa descriptio continuatur transferturque a privata vita et iudiciis ad senatus actiones. In PC (nisi quod in C altera manus actum substituit) scribitur: nihil in senatu actaliter, hoc est: agi aliter. In P sæpe g in c, nec raro i in t transiit.

Cap. 7, 1 (de legatis Campanis ad Hannibalem missis): Pacemque cum eo condicionibus fecerunt cett. (in quibus enumerantur condiciones). Scribendum: condicionibus iis fecerunt. Pronomen, quod post us excidit, veteres editores recte desiderarant (his condic.). Omnis pax condicionibus fit, hæc vel illa pax his vel illis condicionibus. Prave ad defendendam pronominis omissionem eiusmodi adscribuntur loci, in quibus addi non potuit, quod non certæ condiciones significantur, sed universe aliquid actum (v. c. urbs dedita) condicionibus pactove dicitur, non vi confectum victorisve arbitrio permissum.

Cap. 8, 7 (in descriptione convivii apud Ninnios Celeres, apud quos Hannibal Capuæ deversabatur): Unus nec dominorum invitatione nec ipsius interdum Hannibalis (P Hannibicus, a manu 2 litteræ bicus inductæ et l supra scriptum) Calavius (P man. 2 et C Calavi) filius perhola (P m. 2 et C perholla) vinum potui ipse (C vini impotui ipse, m. 2 vini impotu ipse) valetudinem excusans, patre (P patrem) animi quoque haud mirabilem perturbationem (P iter turbationem) causante. Posui locum, quemadmodum in P scribitur, adnotata varietate codicis C, ut appareret, hic quoque eum a manu 2 Puteanei pendere, suos errores et conatus addere; ceterorum scripturæ monstra hinc orta, etiamsi Drakenborchius non omisisset, nihil tamen ad rem pertinerent. Edebatur ad nostrum tempus: Calavii filius Perolla vinci non potuit. Nomen, quod infeliciter fictum Calavii filio impositum erat, recte Weissenbornius sustulit; satis is gentili nomine signifi-

catur et, si prænomen Livius ponere voluisset, iam in superiore id narratione posuisset. Quod autem idem dubia suspicione edidit: perpelli vinum [ut potaret], prorsus alienum est vini nomen, ita præsertim positum, ut singulare aliquod pondus habere videatur; neque enim nisi vinum (sive merum sive temperatum) potabant; itaque potandi verbo, non vini strenua convivii participatio apud veteres significanda erat, latetque id verbum in litteris foede distractis et perturbatis holavinum, hoc est, potandum. Habemus igitur hæc fundamenta et hanc formam loci supplendi: Unus nec dominorum invitatione nec ipsius int. Hannibalis Calavius filius per †† potandum potuit. Excidit infinitivus et ad; itaque adscito, quod in codice recenti (Berolinensi) scite excogitatum legitur, verbo satis, ut in re incerta, probabiliter edi poterit: Calavius filius per [pelli ad] potandum potuit[1]). Eodem capite § 9 sic in codicibus fide dignis scribitur: Consilium, inquit (Calavius filius), affero, pater, quo non venia solum peccati, quod defecimus ad Hannibalem, impetraui (sic P m 1; man. 2 CM ceterique impetrari) ab Romanis et in multo maiore dignitate et gratia simus Campani quam unquam fuimus. Recte, opinor, Valla et editiones ad nostram ætatem: veniam (veniā) impetraturi (cfr. de similibus mendis codicis Vindob. ad XLII, 25, 8); sed iure negatur, simus simul cum impetraturi coniungi et in altero membro absolute sine participio dici posse, quum præsertim idem tempus utroque loco poni debeat. Itaque sic scribendum puto: quo non veniam solum ..impetraturi ab Romanis set in multo maiore dignitate et gratia simus Campa-

---

1) Paulo ante (6) vere Kreyssigius: in .. domo diti ac luxuriosa, quod prorsus efficitur ex vestigiis veteris scripturæ (mododiuadvariosa), nihilo incertius quam infinita alia, quæ ex perturbatis P litteris eruuntur; domus diu luxuriosa pro eo, quod est veteris luxuriæ, dici nequit.

ni, quam unquam fuimus, futuri. Excidit facile futuri post fuimus. Qui possit addiderunt (impetrari ab Romanis possit), non animadverterunt, sequi debere aut in gratia esse aut simus futuri.

Cap. 9, 3 (in Calavii patris oratione filium a cæde Hannibalis tentanda dehortantis): Paucæ horæ sunt, intra quas iurantes per quicquid deorum est, dextræ dextras iungentes fidem obstrinximus, — ut sacratas fide manus digressi a colloquio extemplo in eum armaremus? Sic edunt inde a Gronovio, codicibus melioribus consentientibus (nisi quod mansis pro manus scribitur), itaque enarrant, ut rei narratæ adiungi putent, rariore apud Latinos figura, interrogationem de actionis consilio, negandi et dehortandi vim habentem. Verum eam figuram (de qua exposui ad Cic. libr. de fin. II c. 19 p. 250,) non solum omnia exempla, sed rei ipsius natura ostendit ita tantum poni, ut ad ut adiungatur pronomen aut adverbium interrogationem indicans (quid ut, ubi ut, ut quo —?); neque enim aliter animadverti figura et a vera consilii significatione distingui poterat; neque hoc in Latino magis sermone observatur quam in Græco, ubi multo latius patet huius figuræ usus[1]). Hoc igitur remoto artificio, restat in scriptura non interpolata (— nam codicum deteriorum depravationes attingere inutile est —) mendum manifestum nec tamen aut late patens aut, ut opinor, ad corrigendum difficile. Scribendum est enim: Paucæ horæ sunt, intra quas ... fidem obstrinximus. Uis sacratas fide manus ... extemplo in eum armemus? Ex ut feci ui, geminata simul littera sequenti s; (c. 8, 9 Romanis et pro Romanis set codices habere vidimus). Quod armemus pro armaremus posui, eadem correctio perspi-

---

[1]) Weissenbornius, cuius animum scrupulus pupugit, nimis fortiter se expedit; negat opus esse interrogativa voce. (Locus Livii in V, 24, 10 ad hanc figuram omnino non pertinet.)

cue et necessario adhibenda est in proxima sententia (4), ubi editur: Ab hospitali mensa surgis, ad quam tertius Campanorum adhibitus es ab Hannibale, ut eam ipsam cruentares hospitis sanguine? Itane? eo consilio adhibitus mensæ erat? Imo quærit Calavius e filio, surgatne, ut eam cruentet. Scribendum igitur cruentes.[1]).

Cap. 12, 10: Respondeam, inquit (Hanno), Himilconi, non desisse poenitere me belli cet. Neque condicionali coniunctivo Hanno uti potest (respondeam, si quis quærat), aperte ad dicendnm provocatus, neque exhortari se ipsum. P a pr. manu respondead; puto nihil subesse nisi: respondebo, inquit cet.[2])

Cap. 17, 7. Hic locus in codicibus (PCM aliis) sic scribitur: Hannibal, Acerris direptis atque incensis, quum a Casino dictatorem Romanum legionesque nimis accipi nuntiassent, ne quis, tam propinquis hostium castris, Capuæ quoque orerecurrunt, exercitum ad Casilinum ducit. In postremis potius cum Bekkero alteram Gronovii coniecturam sequendam puto: ne quit, tam pr. h. c., Capuæ quoque moveretur, quam priorem, quam nuper prætulerunt: ne quis ... oreretur

---

[1]) Mirifice hic quoque W. veri sensum obruit inanissimis argutiis, imperfectum præsenti (surgis) subiici potuisse iudicans, quod actio surgendi nunc absoluta sit aut quod Calavius iam surgens id consilium habuerit. Adscribit deinde Catulli locum 101, 2, in quo donarem refertur ad præteriti notionem in victus inclusam, et Ciceronis de Orat. II, 33, 142, ubi in his verbis: video nominatim referri, quid responderint, quæ de superioris ætatis libris ponuntur, aperta est præteriti temporis significatio (relatum est). Quid simile in Calavii interrogatione? Et quanta perversitas nascitur ex interposito adhibitus es?

[2]) Cap. 14. 13 tollendum est que (perque agrum); non possunt ex æquo copulari traiecto amni et per agrum hunc et illum.

motus. Sed maior est in superioribus dubitatio, in quibus quid subesse posset. ad rem et Livianam narrationem aptum, non satis considerasse mihi videntur, qui coniecturas tentarunt; nam neque de arcessitis legionibus quicquam dictum esse potuit, quum nulli significentur, qui arcessierint, neque de eminus aspectis, quum Hannibal inter Capuam et Vulturnum fuerit in meridiana Vulturni parte, Casinum autem in Volscis, octo milliaria Germanica ad septentrionem a Capua distans, in Romanorum potestate fuerit; (nam Lirim Hannibal hoc omni tempore post Cannensem pugnam non transgressus est, ne ad eum quidem accessit;) neque, nominato Casino ad significandam exercitus Romani sedem, exspectatur alius oppidi, quo processerint, nomen; (de receptis aliquo oppido Romanis cogitari omnino nequit). Unum videtur significari, Hannibali nuntiatum esse, exercitum dictatoris, qui ad Casinum congregatus esset[1]) necdum quicquam movisset, moveri coeptum esse in Campaniam versus. Apparet etiam ex activa verbi forma, nominatos fuisse, qui nuntiassent; (neque enim nuntiarunt pro nuntiatum est, ut vulgo homines intelligantur, Livius dicere solet aut hic dicturus erat). Id nomen erui puto satis certa coniectura posse ex nimisaccipi. Itaque ad hanc formam Livium scripsisse opinor: quum a Casino dictatorem R. legionesque [uenire] **Numidæ citi** nuntiassent. Vagati Numidæ erant ad speculanda, quæ apud Romanos agerentur.[2])

---

[1]) Proximo anno longius etiam ad meridiem versus Cales ad conveniendum dies edicitur legionibus urbanis, c. 31.

[2]) *Cap. 16, 16 mendum frustra excusatum coarguere possum, corrigere probabiliter non possum. Neque vincentes intelligi possunt illi, qui tum vicerunt, omissa voce maxime necessaria et posito pravo tempore, neque omnino vincentes appellari, qui non vicerant (quod postea demum factum est), sed tantummodo victi non erant, et ridicule omnino vincentibus difficile dicitur esse non vinci. Veneratin mentem: Non vinci enim ab

Cap. 18, 5 (de oppugnatione Casilini): Postremo Hannibal, castris ante ipsa moenia oppositis, parvam urbem .. oppugnare parat. Castra non opponuntur, nisi quæ hosti progredi conanti obiiciuntur; in tali re, qualis hic narratur, alibi, ni fallor, semper castra ante ipsa moenia posita dicuntur. Vereor, ne op ortum sit ex geminatione litteræ p et præcedenti a.[1])

*Cap. 20, 6 (Patres Romani Petelinos) consulere sibimetipsos in reliquum præsenti fortuna iusserunt. Quid sit consulere sibi præsenti fortuna et quod hoc ablativi genus, doceri velim. Nisi id fit, (nec futurum opinor ita, ut assentiri possim,) Livium dicam scripsisse: pro præsenti fortuna, hoc est, ut præsens fortuna sineret.[2])

Cap. 25, 3: Tum Ti Sempronius ... patres est adhortatus, ne, qui Cannensi ruinæ non succubuissent, ad minores calamitates animos submitterent; quod ad Carthaginienses hostes Hannibalemque attineret, prospera modo essent, sicut speraret futura, Gallicum bellum et omitti tuto et differri posse. Non puto recte dici, nullo subiecto: prospera sunt, quod ad Carthaginienses attinet, pro eo, quod est prospera res, prospera omnia; ipsumque illud: quod ad Carth. h. Hannibalemque attineret, si absolute et extra reliquæ orationis nexum ponitur, videtur pertinere ad

---

Hannibale vince[re disce]ntibus difficilius fuit quam postea vincere.

1) De c. 19, 14 Vossius et ego erravimus.

2) Hoc W. recepit Quam de cap. 22, 5 coniecturam feceram (binis senatoribus, quibus cet.), eam Weissenbornius a Vossio sumptam posuit. Fugerant me illæ Vossii emendationes. Eodem cap. § 8 miror actum præferri certissimæ Gronovii coniecturæ iactum (codd. tactum). Nulla eius rei fuerat actio, sed mentio inconsiderate iacta.

omnia, quæ sequuntur, maxime ad apodosin (Gallicum bellum ... posse), sententia perversa. Itaque dubito, an scribendum sit: quæ ad Carthaginienses hostes Hannibalemque attinerent, prospera modo essent, Gallicum cet. Facile substitui poterat usitatior forma, qua absolute dicitur: quod (ad hoc aut illud) attinet. Paulo post (§ 6) editur: Nec, unde consulares exercitus satis firmi ad tantum bellum efficerentur, inibatur ratio. Ex hoc fieri debuisse videtur, ut aut prætorios pro consularibus aut consulares minus firmos scriberent. Sed aliud Livius narrat, Gallia omissa, uni tantum consuli illo anno exercitum esse decretum. Itaque de numero exercituum agitur. In P a priore manu est necundo, ex quo altera fecit ne secundo, quod in C et alios transiit. Livius scripserat: nec, unde duo consulares exercitus cett. Ex unde duo factum undo. (Drakenborchius in suis aliquot codd. fuisse scribit nec duo vel ne duo consulares exercitus; videtur aliquid correctoribus suboluisse veri.) Postremo § 8, postquam Livius dixit, senatum decresse, ut ex Marcelli exercitu Cannenses milites in Siciliam traducerentur ibique militarent, donec in Italia bellum esset, hæc addit, ut fere inde a Gronovio scribitur: Eodem ex dictatoris legionibus (placuit) reiici militem minimi quemque roboris, nullo præstituto militiæ tempore nisi qui stipendiorum legitimorum essent. Codices habent qui ... esset. Exceptio certi militum generis sive, quod ordo verborum iubet (præsertim sic posito nullo .. nisi), ad tempus militiæ sive ad traiectionem in Siciliam refertur, pravam habet sententiam; nam neque tempus præstituendum erat iis, qui emerita stipendia habebant, sed ipsi dimittendi (neque quod tempus præstitutum sit, indicatur), neque opus erat dici, in Siciliam non missos, qui dimitterentur. Conficit rem, quod legitimorum esse stipendiorum, si de milite dicitur, non emerita stipendia significat, sed aliquem legitimorum stipendiorum perfunctione teneri. Quum Cannenses mili-

tes sic in Siciliam mitterentur, ut, quamdiu in Italia bellum esset, militarent, adempta missionis legitimo tempore spe, ceteris Livius nullum nisi legitimum et commune præstitutum militiæ tempus scripsit: nullo præstituto militiæ tempore, nisi quod legitimorum stipendiorum esset. Quod pro qui iam in recentioribus aliquot codicibus scriptum est, recteque hanc scripturam, quæ ante Gronovium tenebatur, Creverius prætulit [1])

Cap. 29, 7: Itaque velut quibus reditus in patriam eo discrimine pugnæ verteretur, obstinaverant vincere aut mori. Alibi Livius in hoc genere loquendi (utitur autem eo sæpe) in præpositionem addit (verti in aliqua re), idemque ceteri faciunt scriptores, neque sine ea ablativi ratio constare videtur. Semel Livius (II, 27, 7) dixit: puncto sæpe temporis maximarum rerum momenta verti; sed temporis notio suam habet proprietatem. Hic quidem post m (patriam) facillime in excidere potuit. Etiam cap. 31, 12 notandam saltem insolentiam dicendi in his verbis puto: comitia consuli uni rogando in locum L. Postumii edicuntur. Potestne hoc ortum esse ex hac scriptura: consuli subrogando in loc. (cos. subrogando)? nam et uni vitiose abundat nec rogare in locum alicuius usitatum est.

Cap. 32, 1 (ubi agitur de exercituum et imperiorum in annum 215 distributione): Terentianum mitti cum aliquo legatorum. Quod caput erat, Dukerus vidit, Tarenti

---

[1]) *Quod c. 26, 10 apud Ingerslevium emendaveram, ut pro his: in collem satis arduum, tutum flumine etiam obiecto, tum copias subduci t scriberetur: in collem satis arduum, flumine etiam obiecto tutum, copias subduxit, id W. receptum in contextum Heerwagenio tribuit, nescio ubi ab eo propositum. Notabile est exemplum interpolationis (tutum) ante cod. Puteaneum mendo (obiecto tum pro obiecto tutum) superinductæ.

nomen excidisse; sed quoniam proxime non exercitus nec miles nominatus est sed legiones, locus ita erat supplendus: Terentianum [exercitum Tarentum] mitti.[1])

Cap. 34, 12 (ubi A. Cornelius in senatu de statu rerum in Sardinia exponit): exercitum ibi ut satis firmum pacatæ provinciæ præsidem esse, ita parum bello, quod motum iri videretur. Vitiose dicitur exercitus esse parum bello, multo vitiosius: est ibi exercitus parum bello, quia, est cum adverbio coniuncto, magis perspicue requiritur adiectivum; auget vitium, efficit certe, ut magis emineat, hæc comparatio: ut satis firmus ... præses, ita parum bello. Apparet, Livium scripsisse: ita **imparem** bello, quod cet.

Cap. 35, 19 et 37, 11, Priore loco vulgo sic scribitur: Hominum eo tumultu nocturno cæsa plus duo milia cum ipso duce Manio Alfio, capta sunt signa militaria XXXIV; sed in P captaestsigna, ex quo recte Weissenbornius (quoniam est ex sunt orti in P nullum exemplum esse memini, contra ex st factum est sunt XXI, 55, 5) suspicatus est excidisse hominum captorum numerum, ut hæc olim fuerit orationis forma: Hominum ... cæsa plus duo milia ...., capti * et signa militaria XXXIV. Hæc enim tria Livius coniungere solet nec facile signorum captorum mentionem facere, ut non simul homines captos commemoret, cuius rei in extrema huius libri parte quattuor exempla sunt, exigua orationis varietate (c. 40, 12: tria milia et septingenti capti et signa militaria septem et viginti, c. 46, 4, c. 49, 10 et 13: supra duo capta cum signis duobus et quadraginta); cfr. XXIV, c. 41, 10, c. 42, 4 et 8. Interdum participium captus geminatur, ut X, 14, 21: tria milia et quadringenti cæsi, capti octingenti ferme

---

[1]) Quod c. 32, 1 conieceram, pro volonesquefierent scribendum esse: volones, qui ibi erant (apud Ingersl. male expressum: cui ibi erant), Weissenbornius a se quoque inventum posuit.

et triginta, signa militaria capta tria et viginti, XXIV, 16, 4, XXXV, 1, 10. Veteres annalium conditores, qui has summas numerosque concipere audebant, maxime Valerius Antias, non sane signa magno numero capta omissis hominibus narraverant. (Contra sæpe, velut in libro X multis locis, captivi commemorantur, omissa signorum mentione.) Tribus omnino, si recte notavi, locis præter eum, de quo dixi, alterumque, de quo statim dicam, apud Livium signa capta commemorari memini, non adiecta hominum captorum mentione, X, 30, 2, XXVI, 6, 8, XXXIII, 36, 13; primo et tertio loco facillime excidere captivorum numerus potuit (primo quidem hoc modo notatus: cæsa amplius milia tria, [D milites] et signa militaria ad XX capta). Hanc Livii consuetudinem commemoravi propter eum locum, qui legitur in huius libri c. 37, 11 sic scriptus (de Ti. Sempronii Longi ad Grumentum cum Hannibale proelio): ... prospere pugnat. Supra duo milia hominum occidit et ducentos octoginta milites amisit, signa militaria ad quadraginta unum cepit. Quis non sentit, in declarando prospero proelii eventu permire cum hostium occisorum numero copulari (et) amissorum ipsius Sempronii militum numerum (— recte enim comparatio poni poterat: quum ipse non plus CCLXXX milites amisisset, —) et interponi inter cæsorum hostium et captorum signorum mentionem? Manifestum est, ni fallor, Livium scripsisse: Supra MM hominum occidit et CCLXXX milites, signa militaria ad XLI cepit, ab aliquo autem, qui non animadvertisset, medium quoque numerum ad cepit pertinere, et suum quodque membrum verbum habere voluisset, additum esse amisit. Apparet iam, cur Livius post hominum addiderit milites; contrarium enim hoc signis ad idem verbum (cepit) refertur; in vulgata scriptura vitiose distinguuntur homines occisi, milites amissi[1]).

---

[1]) Cap. 36, 2 Alschefskius in editione minore in verum incidit:

*Cap. 40, 9 (de T. Manlio in Sardinia contra Hasdrubalem bellum gerente): Primo castra castris modico intervallo sunt obiecta, deinceps procursationes levia certamina vario eventu inita; postremo descensum in aciem. Sic codices (PCM Cant., cet.); sed neque deinceps in enumeratione inter primo et postremo positum ulla ratione ullove exemplo defenditur, neque asyndeton (procursationes, certamina, addito præsertim alteri nomini adiectivo) ferri potest, neque procursationes ineuntur, sed certamina, quorum illæ occasionem præbent. Necessario igitur scribendum: **dein per** procursationes levia certamina .... inita.[1])

Cap. 41, 11: Appius Claudius Messanam raptim exercitu ducto æstuque suo Locros traiecit. Sic in codicibus scribitur. Neque illud raptim exercitu ducto (de itinere terrestri ante traiectum) copulative cum æstu suo (qui ad navigandi commoditatem pertinet) coniungi potest neque in navigandi commoditate significanda æstus solus commemorari, omisso vento. Itaque hoc loco ut alibi sæpe que indicium facit vocis omissæ, scripseratque Livius: Messanam raptim exercitu ducto, [vento] æstuque suo Locros traiecit. Causa erroris fuit syllaba to duo vicina verba claudens. (Æstus summus nullus est; est aliquis vehemens.)

*Cap. 42, 13 (in oratione Samnitium ab Hannibale ad Nolam sedenti auxilium contra populatores Romanos petentium): Numidarum paucorum illi quidem præda erunt, præsidiumque misul nobis et Nolæ ademdemeris. Sic P; manus altera supra l (in misul) m scripsit et litte-

---

tironum magna ex parte et servorum. Omissi a librario et post e exempla ante posui; c. 46, 6 iam Weissenbornius scripsit: mixti Numidæ et Hispani.

[1]) Recepit W.

ras dem alteras induxit, unde in C aliisque factum est: præsidiumque missum nobis et Nolæ ademeris, sententia prava, sive utrumque dativum, quod sermonis natura postulat, ad missum referas sive et Nolæ cum ademeris coniungas. Omnino tenendum est, non posse eandem Hannibalis actionem idem et apud socios (Samnites) et apud hostes (Romanos et Nolanos) efficere, sed necessario contraria (simul alteris prodesse, alteris nocere); ex quo fit, ut alterum verbum eiusdem formæ desideretur, ad quod contrarium referatur ademeris. Iam quum nulla minima sit causa de extremis (Nolæ ademeris) dubitandi et ex misul facillime eruatur, tribus litteris transpositis, simul, quod sententia pæne postulat, excidisse videtur verbum eiusmodi, quod cum simul confundi conflarique scribendi errore potuerit. Efficitur igitur scriptura admodum probabilis: præsidiumque [miseris] simul nobis et Nolæ ademeris. Occisis enim Romanis, qui Nola palati erant, imminutum Samnites dicunt fore Nolæ præsidium.[1])

Cap. 45, 10 (in Hannibalis cohortatione militum in proelio ad Nolam): Romam vos expugnaturos, si quis duceret, fortes lingua iactabatis; enim minor res est hic experiri (Pm. 1 periri) vim virtutemque volo;

---

[1]) Prorsus non intelligo, cur Weissenbornius maluerit etiam sana attrectare et: missum simul . . . ademtum erit scribere. Quid habet offensionis oratio a re ad personam Hannibalis traducta? Vehementer miror, paulo supra in hoc capite (§ 4) teneri, quod Drakenborchius imprudenter e codicibus reduxit: at hercule . . . præsente te (comploratum prope coniugum ac liberorum nostorum exaudire . . . posses) ita sumus aliquotiens hac æstate devastati; nam præter comploratus significationem plane ab hoc loco alienam nihil est pravius interiecta illa sententia condicionali, nihil usitatius in adiunctis rei alicui notandis quam hæc forma: te præsente, quum (codd. cum) . . . posses.

expugnate Nolam cet. Pravum esse enim manifestum est, cui ne a comicis quidem ullus color arcessi potest; sub eo latere en Valla intellexit. Sed nimis infinite illa dicuntur: minor res est; debebat saltem dici: minor hæc res est; nec ab his recte separantur, quæ sequuntur; ex coniunctis enim demum oritur recta sententia: minor hæc res est, in qua experiri ... volo. Itaque adhibita altera parte mendosi illius enim, quod alii aut tollunt aut in nunc mutant, primaque codicis P scriptura (hicperiri), efficiendum videtur: en, in minore re experiri vim virtutemque volo. (XXIV, 8, 13: in minore te experti, T. Otacili, re sumus.)

Cap. 46, 9 ex hac codicum scriptura: præsidio, quod per hiberna ad petendum locum satis esset, relicto nec tuendum recte effici videtur nec tenendum, sed: ad optinendum.

Cap. 47, 8: adiiciunt quidam annales ... (Claudium) ... patenti hostium portæ invectum per alteram ... intactum evasisse. Video adnotari, sæpius dici invehi portam (quod falsum est; portum, urbem invehimur, in quæ intramus) aut in portam. Sed et in portam et portæ invehitur, qui in eam irruit et irrumpit, ut oppugnet vimque faciat (stürtzt auf das Thor los); qui per portam urbem intrat, ut Claudius fecit, is per portam aut porta invehitur; et hoc (porta) Livium scripsisse puto.[1])

---

[1]) In ioco ducto ex proverbio in § 10 valde dubito de scriptura et enarratione verborum; nam quod demitte (demiseris) audiunt, neque, omisso imperativo, sis poni potuisse videtur (quum præsertim hæc familiariter precandi forma per se parum apta proverbii brevitati et præcepto sit) nec minime in tali genere elliptice vitandi recte pro ne dictum esse. Sed nihil melius, quod afferam, est.

Lib. XXIV.[1])

Cap. 2, 9 (ubi perfuga Bruttiis exponit, quam opportuna urbs Croto occulte aggredientibus sit): et in vasta lateque omnibus disiectis moenibus raras stationes custodiasque senatorum esse; quacunque custodiant plebis homines, ea patere aditum. Raras stationes recte Gronovius e codicis P scriptura (paraset stationes) effecisse videtur. Sed præterea omnibus non solum redundat, sed vitiosam sententiam efficit; neque enim in hac re ulla totius partiumque separatio est, quasi etiam pars aliqua late disiecta esse potuerit. Verum in eo vocabulo nihil, opinor, aliud subest nisi ipsa vox moenibus suo loco prave scripta, deinde recte posita, quemadmodum XXIII, 26, 10 quum ex obiecto tutum factum esset obiecto tum, deinde tutum etiam flumine obiecto tum scriptum vidimus. In vasta urbe lateque moenibus disiectis Livius scripsit eo ordine, quo IV, 30, 8: siti pecorum morientium et VI, 23, 4: per se iam milites incitatos et XXX, 37, 6: si per priores inducias naves onerariæ captæ ... restituerentur, retento ex hac recta oratione: late moenia disiecta erant.

Cap. 3, 2 et 3 (de Crotone urbe): Post vastitatem eo (Pyrrhi) bello factam vix pars dimidia habitabatur; flumen, quod medio oppido fluxerat, extra frequentia tectis loca præterfluebat, et arx procul eis, quæ habitabantur; sex milia aberat ab urbe nobile templum (ipsa urbe erat nobilius) Laciniæ Iunonis, sanctum omnibus circa populis. Sic inde a Gronovio editur, scriptura ex eius Salmasiique coniectura concinnata; nam in P sic scriptum est: præterfluebat

[1]) In hoc et ceteris libris, non collatus est codex C, nisi ubi in XXX P deficit.

g i
etaros procul eis quae habitabantur sedecim(sex?)
i
milia aberat in urbe nobile templum ipsa urbe erat cet. (Gronovius sex, quod in editionibus superioribus erat et, si silentio creditur, in reliquis codd., codici P tribuere videtur et de huius ipsius numeri discrepantia a Strabonis (VI, 1 p. 262 C.) mensura disputat; Weissenbornius sedecim quasi e P edidit.) Et aros quidem pro arx etiam paulo post (8) in P scribitur. Sed alia molesta sunt. Primum in illis verbis et arx procul eis cett. vitiosissima est oratio; arx enim aperte præterfluxisse dicitur; nam neque per se ullo modo (quod iam supra p. 248 not. admonui) verbum substantivum omitti potest, ubi pro prædicato adiungitur præpositio (ut arx procul eis intelligatur: arx erat procul eis), minimeque omnium id fieri potest in tali copulatione: flumen . . extra frequentia tectis loca præterfluebat, et arx procul eis cett. Deinde violenter pro in urbe substituitur ab urbe, quod quum Weissenbornius intellexisset, longe coniectura aberravit. Postremo prave divellitur, quam codex integram offert, elegans augendi forma: in urbe nobili templum ipsa urbe nobilius, substituta prava in hac sententiæ forma parenthesi. Itaque tentanda hæc cuipiam videri possit orationis distinctio: et arx procul eis, quæ hab., sedecim (sex) milia aberat; in urbe cet. Sed neque procul recte in eadem sententia coniungitur cum certo numero neque arcem sex milia, hoc est, miliare Germanicum cum quinta parte, (nedum sedecim) ab tectis urbis remotam fuisse aut per se credibile est aut propter reliquam narrationem (c. 2, 10 et 11), et sedecim milium numerum Strabo ostendit ad templum Iunonis pertinere, quod is 150 000 stadiorum (plus quam 18 milia passuum) ab urbe distare dicit. Relinquitur, ut, adscita in illis etaros priore Gronovii coniectura, a qua non recte descivit, in ceteris codicis primæ manus scripturam teneamus, oratione tantum melius distincta: ... extra frequentia tectis loca

præterfluebat Æsarus; procul eis, quæ habitabantur (— sedecim milia aberat —) in urbe nobili templum ipsa urbe erat nobilius Laciniæ Iunonis cet. Unum aliquis mirari possit, quod in urbe dicatur fuisse templum tam remotum. Sed veteres sæpe multo latiores quam nos urbium fines animo comprehendebant, quæ in agris urbium erant publica sacraque ædificia, urbibus ipsis adnumerantes. Itaque quod ἐν τῇ Κροτωνιάτιδι erat templum, Livius, figura orationis invitante (in urbe nob. ipsa urbe nobilius) in urbe fuisse dixit. Arcem Livius post templum demum describit (§ 8). Paulo post (§ 5) omisso verbo egressi (quod si verum esset, necessario adiiciendum erat mane), e codicis vestigiis (separatimque egressui cuiusque cet.) efficiendum: separatimque greges sui cuiusque generis nocte remeabant cet. Tum § 7 in codicis P prima scriptura: cuius cinerem nullo unquam moueuentosedaros cet. apparet inesse illud ipsum, quod Gronovius restituit: nullo unquam move[ri] vento. Sed arx cet., non, quod nuper revocatum est: nullus unquam moveat ventus. Sed arx cet. Postremo § 15 scribendum est: Nam (pro iam) hoc ut sibi liceret, impetraverant ei (Locrenses, pro et) ab Hannibale missis ad hoc ipsum legatis. (Iam locum haberet oratione sic conformata: Nam hoc iam ante cet.)[1])

Cap. 5, 1: Vix quidem ulli bono moderatoque

---

[1]) Cap. 4, 5 W. edidit: iuvenem suis potissimum vestigiis insistere vellent disciplinæ (P, vulgo disciplinæque), in qua eductus esset. Asyndeton in hac sedata oratione et in coniunctione membrorum inæqualium verbo interposito separatorum contra sermonis naturam temere fingitur; excidit et post ut (vid. ad X, 21, 6). Non paucis locis asyndeta incredibilia in Livii orationem illata sunt propter errores codicis, qui alibi necessario corriguntur; conquirere ea supersedeo; exemplo rem notandam putavi.

regi facilis erat favor apud Syracusanos, succedenti tantæ caritati Hieronis; verum enimvero Hieronymus cet. Raro usu Livius vix quidem dixit, quemadmodum alibi non quidem (I, 29, 2, IX, 19, 14, XXV, 36, 2; cfr. Tac. Hist. 1, 63, Plin. Ep. VI, 32 cett.), ubi Cicero aut pronomen interponit aut aliter sententiam conformat. Sed ulli prave ponitur, quasi hæc sit sententia, vix ulli omnino bono regi facilem futurum fuisse favorem, nedum certo, de quo agatur, bono regi, quum hanc esse oporteat, vix bono regi facilem futurum fuisse, nedum malo pravoque, qualis Hieronymus fuit; itaque in bono pondus orationis est; illa ullius ex toto genere significatio sententiam evertit. (Omissa boni moderatique regis significatione poterat dici, vix ullum regem placiturum fuisse, nedum talem, qualis Hieronymus fuit.) Unum præponi adiectivo potest vel: Vix quidem vel bono moderatoque regi cet., et sic Livium scripsisse puto. Pro vel huius libri c. 22, 7 in P scribitur uelut (uel munitissima).[1])

Cap. 9, 10 (de Q. Fabio consule iis comitiis creato, quæ ipse consul habebat): Tempus ac necessitas belli ac discrimen summæ rerum faciebant, ne quis aut in exemplum exquireret aut suspectum cupiditatis imperii consulem haberet. Quod me ante multos annos offendit, in exemplum exquirere, in eo etiam Weissenbornius hæsit; sed quod fortasse inquireret substituendum putat et exemplum tum in posterum proditum intelligit, neque exemplum nude positum sic accipi potest, neque

[1]) Cap. 7, 4 W. e P edidit: ibi cum structi armatique ceteri . . starent. Eodem modo I, 23, 6 recentissimi tres editores ex PMHl scripserunt: postquam structi utrimque stabant. Utroque loco præcedit m. In Vindob. tamen XLII, 51, 3 non præcedente m scribitur: armatos in campo struxit. Restituendum instructi, instruxit. Acies aliquo modo strui, hoc est, ordinari et componi dici potest, milites tantum instrui.

inquirere in exemplum est quærere, quam bono malove exemplo quid fiat. Scribendum: ne quis aut exemplum exquireret aut cet. Nemo exemplum eius rei ante factæ exquirebat (ut, si non repperisset, rem nullo exemplo factam quereretur).[1])

Cap. 10, 11, ubi de prodigiis agitur, nihil omnino erat, cur Lipsio auctore ab omnibus deinceps editoribus quinque verba eiicerentur neque codicum ullo indicio suspecta neque a Livii animo et consilio aliena. Nam, ut erat eius in toto hoc genere instabile iudicium, nunc ad æqualium incredulitatem, nunc ad speciem quandam religionis cum antiquæ simplicitatis admiratione se inclinans, hoc loco non sine leni irrisione significat, miracula illa, quæ nuntiarentur, homines ipsos sibi, motis semel ad sollicitudinem et superstitionem animis, obiecisse et finxisse; unum quidem non fictum fuisse, sed, quum naturaliter accidisset, tantummodo, quod rarum esset, pro prodigio acceptum dicit: Quin Romæ quoque in ipsa urbe secundum apum examen in foro visum (quod mirabile est, quia rarum), affirmantes quidam, legiones se armatas in Ianiculo videre, concitavere civitatem ad arma, quum, qui in Ianiculo essent, negarent, quemquam ibi præter collis eius

---

[1]) Proxima paragrapho (11) receptum nuper est codicum mendum, quod omnes ad nostram ætatem recte spreverant: seque tum haud dubie esse; abesse pronomen, in quo ipsa vertitur sententia, nequit; codicum scriptura ad Latinas aures nihil aliud significaret, nisi Q. Fabium tum vivere. Sed eodem loco ab omnibus retinetur: si qua ex re oreretur, quod Latine significat: si ex aliqua re; nam re pro ea re dici nequit; itaque necessario cum pronomine coniungitur. Scribendum cum Dukero: si qua ex ea re. Etsi nova proferre propositum est, tamen subinde lubet, exemplis ex proximo occurrentibus, monstrare, quid Livii editori restet faciendum aut ex nuper factis refingendum.

cultores apparuisse. In his quoque extremis apparet lenis, ut dixi, irrisio, quæ c. 44, 8 acerbior est.

Cap. 20, 14 et 15 oratio sic interpungenda est: (Hannibal) ... vana promissa se temere secutum cernens, castra inde movit, tum quoque intacto agro Tarentino, quamquam simulata lenitas nihildum profuerat, tamen spe labefactandæ fidei haud absistens. Salapiam ut venit cet., ablativis absolutis de forma rei agendæ eisque, quæ primariam actionem (movit) comitantur, ad superiorem sententiam adiunctis (vid. p. 144; II, 47, 7 cet.). Non commemorassem, nisi notandus simul esset post hos ablativos nominativus participii (absistens) ad primarium verbum relatus.

Cap. 22, 2 multos abhinc annos videram mendose scribi: servitudinis indignitatisque homines expertos, iisdem, quæ Weissenbornium moverunt, indiciis commotus, inaudito servitudinis nomine, quum præsto esset usitatissimum servitutis, et participii expertus cum genitivo coniunctione; corrigebam: servitutis onus indignitatesque h. expertos, nec tamen id supplementum aliis præfero. Certiorem emendationem extremo capiti (§ 17) affero, ubi sic editur: periculumque ingens manet, nisi paci et concordiæ consulitis, ne libera efferatur respublica. Nimis enim incertæ et aut ignavæ aut pravæ significationis verbum est efferatur, quod alii de insolenti superbia accipiunt, in qua significatione aut ablativus aut adverbium addendum erat, nec tamen satis exprimitur periculi magnitudo, alii de interitu et funere reipublicæ. Verum quod Livius (XXVIII, 28) Scipionem negantem facit, suo funere rempublicam elatum iri, non sequitur, ut, nulla præcedente mortis funerisve significatione, recte dicatur periculum esse, ne respublica efferatur, hoc est, intereat; sepeliatur perspicue, sed inepte scriberetur. Una littera a vero aberratur. Scripserat enim Livius: ne libera **efferetur** respublica, hoc est, in feram et immanem crudelitatem et licentiam incidat.

Cap. 24, 6 sqq. Sublata particula et, quæ geminatis extremis litteris verbi edocuisset orta orationem perturbat (ut XXI, 45, 8 mactasset et, de quo loco dixi ad XXI, 25, 9) scribendum est: Qui (index) quum ordine omnia edocuisset, principium coniurationis factum ab Harmoniæ Gelonis filiæ nuptiis, ... iam mercenariorum manum, adsuetam imperiis Andranodori paratam fuisse ad Insulam rursus occupandam, singula deinde ... ante oculos posuit. Anacoluthi, qualia vera esse solent, nec causa fuit nec vestigium est.

Cap. 25, 8: Ea natura multitudinis est; aut servit humiliter aut superbe dominatur; libertatem, quæ media est, nec stupere modice nec habere sciunt. Poterat inter servitutem et dominationem una libertas, in qua ipsa modus comprehenderetur, media poni; nunc aperte habere modice Livius sic contrarium posuit superbæ dominationi, qui abusus est libertatis, quam populus habet, ut alterum verbum (pro quo stupere in PM Cant. scribitur) de carendo modice libertate contrarium referri debeat humili et abiectæ servituti. Verum sperni libertas nunquam debet, nec, qui non habent, spernunt. Potuit scribi, proxime ad codicis vestigia: libertatem ... nec exuere modice nec habere sciunt. Quum cogit res libertatem ad tempus exuere, in servitutem homines ruunt.

Cap. 26, 9 sqq. (postquam expositæ sunt miserabiles Heracliæ, Hieronis filiæ, pro se filiabusque apud interfectores missos preces): aversis auribus animisque cassæne tempus terrerentur ferrum quosdam expedientes cernebat, tum, omissis pro se precipueuelis (h. e. precibus, puellis) ut saltem parcerent, orare institit. Sic in P scribitur. Varie corrigunt, omnes parum probabiliter (velut Weissenbornius: incassum questa. Ne tempus tererent, ut f. qu. exp. cernebat, tum cet., ablativis vitiose divulsis ab eo subiecto, ad quod pertinent, ut coniunctione pravissime inter ne tempus te-

rerent et ferrum expedientes interposita). Mihi et ad vestigia codicis proxime accedere et simul aptissima esse hæc videntur: Aversis auribus animisque astare, ne tempus tererent, ferrum quosdam expedientes, cernebat; tum, omissis etc. Universe interfectores aversis auribus astitisse Livius dicit, quosdam etiam longius progressos.

Cap. 27, 3: Prætores (qui comitia Syracusis habebant) dissimulare primo et trahenda re esse; postremo victi consensu et seditionem metuentes pronuntiant eos (Epicydem et Hippocratem) prætores. Non dici Latine trahenda re esse, alii iam exposuerunt; nec in trahenda re esse (quod occupationem significat) pro eo, quod est rem trahere conari, hoc loco recte diceretur. Scripserat Livius: ... dissimulare primo extrahenda re; set postremo etc.[1])

Cap. 29, 8 (in oratione Epicydis, qua Leontinis suadet, ne Syracusanis pareant): Renuntiandum igitur eis (Syracusanis) esse, Leontinos quoque æquum censere liberos esse (se esse?), vel quod in solo urbis suæ tyrannus occiderit vel quod ibi primum conclamatum ad libertatem relictisque regiis ducit ab Syracusas concursum. Sic P. Olim edebatur: relictisque regiis ducibus Syracusas sit concursum; verum in oppido Leontinorum (ibi) Syracusas concursum non est. Weissenbornius scripsit: rel. reg. ducibus ab Syracusanis concursum sit; verum non, a quibus concursum sit, agitur (in quo etiam tollitur omnis Leontinorum laus, nominatim ad Syracusanos traducta), sed quo. Itaque scribendum est: relictisque regiis ducibus ad Syracusanos concursum sit, hoc est, ad coniuratos Syracusanos, ad

---

[1]) Cap. 28, 9 recte Roëllius pro his: pacem fieri placuit mittique cum eis (qui nulli sunt) legatos scribi voluit: p. f. placuit cum eis mittique legatos. Vid. ad XXII, 2, 6.

quos post Hieronymi cædem imperium translatum esse, Livius c. 21, 4 significavit. Sit ante itaque excidisse videtur.[1])

Cap. 32, 6 (de mercenariis regiis Syracusas intromissis): Nec minore intus vi quam foris portæ effringebantur, effractisque omnibus tutoHexapylo agmen receptum est. Tuto receptum esse agmen, nulla erat causa, cur diceretur, quum nihil periculi insidiarumve significatum esset. Sed quod Dukerus et Creverius totum scribi voluerunt, tres litteras mutarunt pro una; scribi enim debet: toto Hexapylo agmen receptum est, per omnes sex introitus sive ianos. Contrarium hoc est ei, quod supra unis foribus Hexapyli apertis coepti recipi narrantur. Ut enim Weissenbornio concedam, Hexapyli (τῶν Ἑξαπύλων, ut Græci loquuntur) nomine vere senas fores, quæ aliæ alias exciperent, ut per omnes transeundum esset, significatas esse, (etsi neque scriptorum testimonio id confirmatur neque ad Dionysii tyranni ætatem ea portarum forma pertinere videtur,) Livius tamen de pluribus foribus iuxta positis intellexit, ut, pluribus apertis, maior multitudo intrare posset. Alioquin non unis foribus, sed primis dixisset, nec recipi coeptos, quos quinæ fores clausæ excluderent[2]).

Cap. 36, 3: Sub idem forte tempus et naves longæ LV Carthaginiensium cum Bomilcare classis in magnum portum Syracusas ex alto decurrere et Romana item classis, XXX quinqueremus, legionem primam Panormi exposuere. Non solum mirus est, qui fingitur, verborum ordo: Carthaginiensium cum Bomilcare classis, quum præpositio ad verbum referatur, sed inauditus, in tali quidem reliquæ sententiæ forma; sed non

---

[1]) Paulo ante (7) et (quicunque populi) pro ut apud W. typothetæ deberi videtur, non codici P.

[2]) Cap. 34, 12 ex his vestigiis: omnisquaeipseseadversant fieri debet: omnisque spes eo versa, ut (non ad id versa)

minus perverse naves LV Carthaginiensium classis (quoniam non significatur pars classis universæ ante commemoratæ) pro classe LV navium dicuntur. Itaque in recentissimis codicibus interpolando factum: c. Bom. classis præfecto. Simpliciter tollendum erat classis nomen, hoc ex proximo versu, ubi recte ponitur, illatum.

Cap. 39, 9 (de motis Hennensium cæde Siculorum animis): Et quia cæde infanda rebantur non hominum tantum, sed etiam deorum sedem violatam esse, tum vero, qui etiam ante dubii fuerant, defecere ad Poenos. Non solum, qui iam (sic dici oportebat, non etiam) ante dubii fuerant, defecerunt, sed præter eos, qui iam destinaverant deficere, etiam ii, qui antea dubitaverant, utrum Poenos Romanosne sequerentur. Scribendum igitur, transpositione facta: tum vero etiam qui ante dubii fuerant, cet. De correctionis genere dixi ad XXII, 2, 6; eodem recte usum Roëllium dixi in huius libri c. 28, 9, usi alii recte sunt c. 47, 5 (quam ob noxam Romanorum aut quod meritum Poenorum pro: quod aut meritum P., quod nullam excusationem recipit).[1])

[1]) In capitis 39 initio (§ 1) non possum non mirari, pro certissima Gronovii et aliorum emendatione, Drakenborchio, Kreyssigio, Bekkero probata, qua ex his codicis P vestigiis: alia aliis lo-
ribus
ciis ad opsidendis itine claudendosque opponitis
ea
exitus, pars maxima super tertrum circaque .. consistunt lenissime efficitur: alii aliis locis ad opsidenda itinera claudendosque oppositi exitus; pars maxima super theatrum .. consistunt, pro ea, inquam, nuper hæc esse substituta: alia aliis locis ad obs. it. claudendosque opponitur exitus, pars maxima cet., ut ex pars maxima miro artificio initio sententiæ ad alia audiatur pars et pro eo, quod noveramus: alii aliis locis nove dicatur: alia pars aliis locis. Nocuit huic loco ut aliis nimium studium nova

Cap. 42, 3 (postquam de proelio ad Mundam et Cn. Scipionis vulnere dictum est): Ceterum haud dubium fuit, quin, nisi ea mora intervenisset, castra eo die Punica capi potuerint. Iam non milites solum, sed elephanti etiam usque ad vallum acti erant, superque ipsum (PM Cant. superqipsas) novem et triginta elephanti pilis confixi. Particula iam significare videtur conversionem aliquam rerum commemoratum iri; sed sequitur superioris iudicii confirmatio una hac sententia comprehensa; itaque scribendum: Nam non cet. Deinde, etiamsi codices consentirent, nonnihil molestiæ dubitationisque habere mihi viderentur elephanti super vallum confixi, quoniam, quomodo in vallo (quod ab aggere diversum est) consistere potuerint, obscurum est; quamquam in XXVI, 6, 1 elephanti transgredientes in ipso vallo confecti dicuntur, quod tamen magis de perrumpere nitentibus dici potuit. Sed ex codicum vestigiis effici videtur, quod aptius sit: superque fossas, hoc est, super margines fossarum. (Ad vallum ac fossas, XXV, 14, 1). Eodem capite § 6 iniuria, opinor, Weissenbornius de Dukeri et Creverii emendationis ad vestigia codicis P accedentis et ab ipso receptæ veritate dubitavit; Hispanorum gentem significari recte iudicat; ea sola exercitum explevisse animosque imperatoribus Carthaginiensibus fecisse ad certamen de integro tentandum dici potest. Sed ea, quæ subiiciuntur de novæ pugnæ eventu (§ 7), nondum expedita sunt. Ea in P sic scribuntur: alii pleriq milites sique (sic etiam M, Voss., alii; in recentioribus

---

extundendi. Nam, ut proximis exemplis utar. etiam c. 37, 6 ad
lc
vestigia codicis optimi (patuerat) Lipsii coniectura (palam erat) aptissimis verbis propius accedit quam quæ nuper prodita est (aperte rati), et c. 38, 1 ex convocatio quib melius Gronovius effecerat: convocatis suis quam Böttcher: convocat suos, quibus.

quibusdam factum sicut) pro parte totiens intra paucos dies victa isdem animas quibus pr. ortaeodemque (iisdem litteris M, Harl., Lov. 2, 3, 4; in Lov. 1 hinc factum prior orta eodemque, in aliis prius coorti, alia) eventu pugnavere. Universa sententia satis apparet, etsi alii magnam partem milites fuerint, tamen animos eosdem et eventum eundem fuisse; sed in orationis forma et verbis laboratur. Quod antea edebatur: Alii plerique milites, sicut pro parte .. victa, iisdem animis, quibus prius, eodemque eventu pugnavere, ut omittam prius, quod et a codicibus bonis longius recedit et sententia prorsus pravum est (— neque enim alii illi milites prius pugnaverant —), vitiosam habet et mancam comparationem (sicut, non sequente ita) pro causæ significatione. Quod autem Weissenbornius hæc posuit: sicuti pro parte totiens .. victa isdem animis quibus priores, ita eodemque eventu pugnavere, ut omittam, a codicibus hic quoque satis recessum esse, maxime in illo ipso ita, et prave iisdem animis eodemque eventu divellit et in eodemque orationem efficit nullo modo cohærentem, nisi forte ita eodemque nescio quo novo particulæ usu accipere iubemur pro: ita eodem quoque eventu, hoc est, eventu quoque eodem. Frustra homines docti in comparationis forma efficienda elaborarunt, a pravo initio (sicut ex sique effecto) profecti. Livius, ni fallor, sic scripserat: Alii plerique milites, — quippe pro parte totiens intra paucos dies victa, — iisdem animis, quibus priores, eodemque eventu pugnavere. Nihil aliud exspectandum fuisse significat illud ipsi rei præmissum quippe; ei particulæ leviter corruptæ (ique) adhæsit s ex præcedenti voce; pro pr. orta restituto priores, quod iam a Valla inventum et a multis probatum erat, cetera e codicibus omnia tenui.

Cap. 45. In hoc capite plura satis insigniter emendanda sunt, sed eorum initium a re perparva capietur. Nam § 2,

ubi superiores edebant: ad Hannibalem discessisset traxissetque ad defectionem, nuper scriptum est descisset, traxisset (P discesset traxisset), verbo recto, quod iam Muretus et Gronovius restitui voluerant, asyndeto pravo in sedata rei primariam actionem (transitum) consecutæ pluribus verbis adiunctione; scribendum erat, geminatis duabus litteris: descisset et traxisset. Sed maiora et difficiliora agenda sunt. Nam primum aliorum præter Q. Fabium Maximum patrem de Dasio Altinio in consilio sententia ita in codice P perscribitur (ceteris bonis, ut semper, proxime adhærentibus): aliis pro transfuga uerueranduus necandusque uideris (id est, videri), ancipitis animi communis hostis. qui post Cannensem cladem, tanquam cum fortuna fidem stare oporteret, ad Hannibalem discesset (id est, ut dixi, descisset et) traxisset ad defectionem Arpos, tum quam res Romana contra spem votaque eius velut resurgerent turpibus videatur novam referre proditionem proditus polli VII uiraliiudicioe stet semper aliumde sentiat,

u us

infidus sociis uana (us a man. 1) hostiis ad Faleri-

u

orum phyrrtie proditorem tertium transfugis documentum esse. Ex his Gronovius (Observatt. lib. IV c. 11 p. 169 sqq.) ea effecit, quæ deinde in editionibus manserunt, coniectura partim sagaci felicique, partim infelici (— adscribam tantum posteriorem loci partem, quoniam de ea sola ambigitur —): .. Arpos; quumque res Romana contra spem votaque eius velut resurgeret, turpius videatur novam referre proditionem proditis olim; qui aliunde stet semper, aliunde sentiat, infidus socius, vanus hostis; ad Faleriorum Pyrrhive proditorem tertium transfugis documentum esset. Felicissime inventa illa: aliunde stet semper, aliunde sentiat, quæ corrupit Weissenbornius, ut ex illo aliiudicio-

estet retineret iudicio, quod ortum est perspicue ex divulsis litteris vocabuli aliunde (ali iude, deinde, quum iud. pro compendio satis frequenti habitum esset, ali iudicio e); revocare tentantem debuerat vel pravus ordo verborum stet semper aliunde, pondere in stet inclinato, quod in aliunde esse debet, et semper, quod commune utriusque membri est, inter voces prioris membri medio interposito. Sed in superioribus Gronovium verum non invenisse, multa ostendunt, turpius inutiliter additum, videatur prorsus prave de re certissima positum, perversum dicendi genus proditionem referre proditis (nam refertur, hoc est, iteratur proditio, non alicui refertur), olim otiose extremo loco adhærens, confusa in resurgeret, videatur, stet temporis notatio (nam de eo, quod nunc ipsum fit, præsens pro imperfecto ex oratione recta retentum constanter servari debet), postremo codicum vestigia. Initium emendationis factum erit, si intellexerimus, videatur pertinere ad sententiam de re Romana resurgenti, quod in spe et opinione positum erat. Sic enim Livius scripsit: tum, quoniam (sic W. recte pro quam) res Romana contra spem votaque eius **resurgere viribus** videatur, novam referre proditionem proditis **polliceatur**, aliunde stet semper, aliunde sentiat, infidus socius, vanus hostis. Postrema hæc sententia recte relativo non repetito ἀσυνδέτως additur, superiorum sententiam breviter colligens. Verbi polliceatur, quod oratio et sententia postulat, duæ primæ syllabæ manserunt, ex turali ortum uirali, deinde ex cea factum, nescio quo errore, VII. Polliceor facere non tantum Plautus et Terentius dixerunt, sed Cæsar B. G. IV, 21. Extrema verba sic videntur scribenda: id ad Faleriorum Pyrrhique proditorem tertium transfugis documentum esset (ex recta oratione huiusmodi: hoc — sit; infinitivus ferri nullo modo potest, sed ne pronomen quidem abesse; de id vel ad pro ad id, id ad scripto vid. ad XXV, 40, 8). Atque hæc quidem aliorum illorum sententia fuit;

sed in iis quoque, quæ § 4 et 5 sequuntur, Q. Fabii sententiam continentia, plura sunt post Lipsii et Gronovii emendationes dubia aut corrupta; nam primum (ut adiectivum libera recte adiungi ad arbitria agere concedatur) distributionis significatio apta non videtur (de quoque, quod non idem est atque de unoquoque); sed meliora non reperio. Deinde in Gronovii emendatione non recte hæc componuntur: quum illud potius ...., id non cogitent; hoc enim posterius sic dicitur, quasi præcedat: quod maxime agendum sit; neque recte autem (documentum autem dicant statui oportere) pro sed post non ponitur. Veniebat in mentem: qui, quum illud potius agendum cogitandumque sit, ..., ne qui socii populi desciscant **et ut novi concilientur** (P et non uocitent), documentum **[etiam]** dicant statui oportere etc. Tum § 6 (ubi continuatur Fabii sententia) Weissenbornius ex P scripsit: Quod si abire ab Romanis liceat, redire ad eos non liceat, qui (vulgo cui) dubium esse, quin (cod. esset qui) brevi desiderata (v. sine varietate deserta) ab sociis Romana res foederibus Punicis (cod. puniciis) omnia in Italia iuncta visura sit. Sed neque desiderata res Romana pro ea, cui adiungere se populi cupiant, dici ullo modo neque omitti temporis superioris significatio poterat (desiderata antea vel hactenus), et alius debebat esse ordo verborum (quin des. hactenus .. res brevi cet.); nam brevi præponi debet voci mutationem significanti. Ex desiderata efficiendum videtur non deserta, sed desperata. Neque tamen celabo, mihi totum hoc de re Romana omnia in Italia foederibus Punicis iuncta visura displicere; res enim Romana antiquo usu loquendi nihil videt. Vereor, ne a Livio scriptum fuerit: quin brevi, desperata a sociis Romana re, foederibus Punicis omnia .. iuncta **visuri sint**. Illud non dubium est, quin recte usque ad nostram ætatem editum sit et hic et c. 26, 6: cui dubium esse, idque,

quod nuper e P utroque loco substitutum est, qui, ortum sit, ut non raro, ex quoi, quemadmodum in ipso P XXV, 6, 7 pro cui post fugam scribitur qui post f. et XXV, 17, 5 quique pro cuique; cfr. III, 41, 4 (supra p. 20 not.), Drakenborch. ad IX, 34, 13. Neque enim modi, qui adverbio qui notatur, ulla significatio est, sed interrogando nulli dubium esse dicitur. Eodem modo aberravit W. (in ed. Teubn.) in XXXVI, 7, 4, ubi ex quoi dubium in Moguntino, geminato etiam d, ortum erat quid dubium. Non aberratur in XXXVII, 15, 2 aut 53, 3; nec XXXII, 10, 6 quemquam hactenus decepit cod. Bambergensis, in quo pro: cui enim non apparere scribitur: qui enim n. app. XLV, 44, 12 pro: ne cui (quoi) detur, quod Muretus restituit, in codice est ne quod detur. In Ciceronis oratione II pro lege agr. 22, 60 ex quoi ius in codicibus factum quod ius, similiterque multis aliis locis. Restat ex hoc genere certa emendatio Senecæ verbis adhibenda de tranquill. animi c. 8, 8, ubi editur sine sententia: quanto ille felicior, qui nihil ulli debet, nisi quod facillime negat, sibi, scribendum est: nihil ulli debet, nisi quoi facillime negat, sibi. Unum superest in hoc capite (post consecuturum § 8 recte a Weissenbornio in secuturum mutatum et § 9 restitutum e P Calenisque legatis) emendandum in § 13, ubi Hannibal, ut iræ magis quam avaritiæ datum (quod bona Dasii possideret venderetque) homines crederent, crudelitatem quoque gravitati addidisse dicitur, coniuge eius liberisque vivis combustis; sic enim in cod. M aliisque scribitur; in deterioribus codicibus et editionibus nostro seculo antiquioribus erat: crudelitati quoque gravitatem addidit; in P est crudelitatem ... gravitatem. Manifestum est, ut iræ datum aliquid videretur, non crudelitati aliud, sed alii rei crudelitatem additam; sed non minus manifestum, ut iræ respondeat crudelitas, ita ab avaritia longissime distare gravitatem neque ullam in Dasii bonis vendendis gravitatem fuisse. Itaque

Gronovius rapacitati scribi voluit; (pravitas quid hic agat, nescio); sed erroris origo perspicietur, si scripserimus: crudelitatem quoque rapinæ addidit. Ex rapinae factum rauinaē, tum gravitatem. Postremo § 14 non recte a W. pro habita primum scriptum est habita et primum (P habitæ primum); neque enim Hannibal, quæ sententia et addito efficitur, quantum auri argentique relictum esset, omnia satis cognovit, sed quæstionem habuit, quantum relictum esset, omnibusque cognitis homines comburi iussit.

Cap. 46, 5: Imber .. custodes vigilesque .. subfugere in tecta coegit sonituque primo largioris procellæ strepitum molientium portam exaudiri prohibuit, lentior deinde æqualiorque accidens auribus magnam partem hominum sopivit. Imber auribus non accidit neque lentus neque incitatus, neque is sonitu procellæ quicquam efficit, sed ipsi sonitus procellæ imbrem comitantis aut subsequentis strepitum alium exaudiri prohibet et auribus æqualis accidens homines sopit. Vera igitur coniectura in quattuor recentioribus apud Drakenborchium codicibus scribitur: sonitusque primo largioris procellæ cet. Origo mendi (ex primo) aperta est.

Cap. 47, 15 et 16 (de incendio, quod Romæ fuit): Solo æquata omnia inter Salinas ac portam Carmentalem cum Æquimælio Iugarioque vico. In templis Fortunæ ac Matris Matutæ et extra portam late vagatus ignis sacra profanaque multa absumpsit. Sic oratio ab editoribus interpungitur. Sed quum templa Fortunæ et Matris Matutæ non extra portam Carmentalem, sed intra eam fuisse constet, retinetur ab omnibus, quod nescio quis vetus editor, nomine Spei contra codices addito, effecit: In templis F. et M. M. et Spei extra portam cet. Nam Spei templum extra portam illam fuisse et tum conflagrasse, scimus e libro XXV, 7. Sed qui possunt in hac copulata enumeratione duo priora templa a tertio sepa-

rari et intra portam fuisse intelligi? Cur eorum mentio, a superioribus seiuncta, cum eorum, quæ extra portam fuerunt, commemoratione coniungitur? Quæ deinde hæc est pravitas, in templis vagatum ignem sacra profanaque multa absumpsisse? Livius scripserat: Solo æquata omnia inter Salinas ac portam Carmentalem cum Æquimælio Iugarioque vico et templis Fortunæ ac Matris Matutæ. Extra portam late vagatus ignis sacra prof. m. abs (inter ea sacra Spei templum, cuius nomen Livius h. l. omisit). Iam recte separantur, quæ extra portam intraque eam fuerunt. Excidit et ante t, tum in additum.[1] Contra et inter Matutæ extra facile natum.

Cap. 49, 5: Syphax cum paucis equitibus in Maurusios ex acie Numidas — extremi prope Oceanum adversus Gades colunt — refugit. Non potuit Livius tam perverso verborum ordine uti, ut nomen ex duobus compositum (Maurusios Numidas) divelleret interposito ex acie. Itaque, si Livius Maurusios h l. Numidis annumeravit, una littera mutanda videtur, ut scribatur: in Maurusios ex acie — Numidæ extremi prope Oc. adv. G. colunt — refugit.

Lib. XXV.

Cap. 1, 1. In ipso libri initio insidet mendum et manifestum et nunc, optimo libro viam monstrante, emendatu facile. Edebatur enim: Dum hæc in Africa .. geruntur, Hannibal in agro Tarentino æstatem consumpsit, spe per proditionem urbis Tarentinorum potiundæ. Ipsorum interim Salentinorum ignobiles urbes ad eum defecerunt. Quum appareret, prave ipsos Sa-

---

[1]) C. 48, 7 in uascaac (i i) temeraria potest latere: fluxa ac temeraria. Promisca rei et alteri adiectivo parum aptum videtur.

lentinos dici, qui ante significati non essent, e Rubenii coniectura Gronovio probata nuper scriptum est: Ipsorum interim ac Salentinorum. Sed Tarentinorum nullæ fuerunt urbes præter Tarentum; (Sallentinorum fortasse aliquot Tarentinis paruerunt). Præterea, præcedente in agro Tarentino, subiiciendum tantum erat urbis potiundæ, non addendum Tarentinorum. Sed in P scribitur in agro talentino. Scripserat igitur Livius: H. in agro Salentino æstatem consumpsit, spe .. urbis Tarentinorum (cui is ager vicinus erat) potiundæ. Ipsorum interim (apud quos sedebat) Salentinorum cet. Cap. 8, 12 tridui viam a Tarento Hannibal afuisse dicitur. Paulo post (§ 6) geminata littera d scribendum puto: Quod diutius trahebatur bellum et variabant secundæ adversæque res .. animos hominum cet. Nam quo cum variabant coniungi non videtur posse.[1])

Cap. 6, 2 (in oratione militum Cannensium apud Marcellum): Consulem te, M. Marcelle, in Italiam adissemus, quum primum de nobis .. triste S. C. factum est. In Italiam Weissenbornius eo modo dictum putat, quo dicitur: Arpos in Apuliam venire et similia. Atqui tum, quum S. C. de Cannensis exercitus reliquiis in Siciliam mittendis factum est (XXIII, 25, 2), milites illi in Italia erant nec poterant in Italiam venire aut aliquem adire. Scribendum itaque in Italia. (Vid. ad XXIII, 3, 3.)[2])

Cap. 8, 8 (in condicionibus prodendi Hannibali Tarenti): prodita præsidia Carthaginiensium fore. Præsidium Carthaginiensium fieri, quum captivi significentur, inusitate dici W. sensit; manifestius etiam mendi indicium est, quod præsidia dicuntur; nam unum erat. In P est pro-

---

[1]) C. 4. 7 pro acta scribendum esse accepta dixi Opusc. Ac. II p. 362 secutusque est W. Itaque nihil addo.

[2]) § 9 simpliciter restituendum sævitis.

dita præsidio; puto Livium scripsisse: præbita præsidio, significantem eas res, quas Tarentini Romano præsidio dare præbere coacti fuissent, vacuas domos (c. 10, 9) cum supellectili; ita enim Polybius (VIII, 27, 2) convenisse scribit, ut, tradita urbe, Carthaginiensibus liceret τὰς τῶν Ῥωμαίων οἰκίας καὶ καταλύσεις διαρπάζειν. (Prodita cum præsidio minus bene dicerentur; neque enim hæ res prodebantur, saltem non magis quam tota urbs.) Sequitur § 10 de Philemeno venandi specie ad Hannibalem commeanti: captumque ferme aliquid aut ab hoste ex præparato allatum reportando donabat aut præfectis aut custodibus portarum. Etsi est, ubi gerundii ablativus de modo agendi positus a præsentis temporis participii significatione non ita multum distet (quod genus breviter notavi Gr. Lat. § 416 not. 1), tamen is usus ab hoc loco, in quo nulla modi significatio est, prorsus est alienus (semper aliquid reportabat et id donabat). In P scribitur: reportandos donabat. Fuerat ergo: reportans donabat; litteræ do primum ante s, deinde suo loco scriptæ sunt. In fine huius capitis (§ 13) scribitur: Romanis quoque ... suspecta esse iam segnis mora eius desierat; debebat dici aut: Romanis quoque iam aut: iam desierat. Livius scripserat tam segnis. Cap. 9, 10 verba sic interpungenda sunt: editus ex composito ignis ab Hannibale est, refulsitque idem redditum ab Nicone signum, sublata inani tautologia (editus est refulsitque).

Cap. 10, 5: Ubi illuxit, et Romanis Punica et Gallica arma cognita tum dubitationem exemerunt et Græci ... captam urbem senserunt. Frustra particulæ tum W., ipse dubitans, colorem quærit; ne Græce quidem hoc loco aut εἶτα aut, quod propius est, οὕτως poni poterat, quod nulla est in participio condicionis aliquando effectæ significatio. Natum videtur tum ex tandem, quod præcedens ta obscuraverit.

Cap. 11, 6: Inde et opus nullo prohibente fieri coeptum. Nihil est, quo referatur et, etiamsi pro etiam

accipias; neque addi et in proximo orationis membro (et fossa ingens) potest; hæc enim partium operis descriptio ex æquo (et — et) generali operis significationi copulari nequit. Tollendum est et natum ex extrema littera vocis inde (vid. ad XXVI, 40, 17).[1]) Aliquanto infra (§ 17), etsi quæ via a portu ad mare transmissa est, eadem plerumque iure in portum a mari transmissa (vel potius ad portum) dici potest, nemo tamen facile ita appellat, quum agitur de opportunitate naves ea via e portu in mare trahendi. Itaque quum in P ceterisque fere codicibus scribatur: quæ in portu ... ad mare, quumque apud Polybium sit: φέρουσα ἐκ τοῦ λιμένος εἰς τὴν ἔξω θάλατταν, recte Sigonius scribi voluit: quæ e (is quidem ex) portu .. ad mare. Quum e post quæ excidisset, additum est in.

Cap. 12, 4: Ex huius Marcii (vatis) duobus carminibus alterius post rem actam editi cum rato auctoritas eventu alteri quoque, cuius nondum tempus venerat, afferebat fidem. Neque autoritas cum eventu recte pro auctoritate eventu confirmata ponitur neque ratus eventus ullo exemplo ex minima parte simili dicitur, (auctoritas alicuius rata esse et haberi potest,) ipseque verborum ordo suspicionem mendi facit. Ex cumrato auctoritas eventu effici videtur: coroborata auctoritas eventu (aut confirmata).

Cap. 13, 10 (de Hannonis castris, in quæ duo milia plaustrorum et incondita turba hominum venerant ad frumentum Capuam devehendum): castrorum formam et militarem ordinem immixtis agrestibus iis externis sublatum. Iis si ad castra refertur, ut concedamus, agrestes

[1]) § 10 omissis aliquot litteris natum est monstrum locutionis: is finis Hannibali fuit arcem oppugnare. Longe aliud est: labor est facere, hoc est difficile, aliud: is finis mihi est facere. Multo pravius comparatur illud: edendi finis est desideria naturæ restinguere, ubi nihil potuit nisi restinguere dici, restinguendi vitiosissimum esset.

recte castris immisceri dici, saltem et incommode abundat et cum magna ambiguitate inter ablativos pravo loco interponitur; debebat certe dici: immixtis iis agrestibus externis; quis enim dicat: immiscentur agrestes castris externi? Si agrestes eos externos intelligas, aut hos aut illos dici debuisse sentias et alio ordine verba poni. Sed quod Weissenbornio externis inaniter additum videtur, valde ad rem appositum id adiectivum esse intelligetur, si sic scripserimus: immixtis agrestibus et iis externis. Solvunt ordinem militarem castrorum immixti (militibus) agrestes iique externi et alienigenæ (quod in Punicis castris Campani erant), quibuscum nullum est sermonis commercium, nullus imperii admonitionisve intellectus.

Cap. 14, 4 (de oppugnatione castrorum Hannonis): Proxime portæ hostium erat cohors Peligna, cuius præfectus Vibius Accaus arreptum vexillum trans vallum hostium traiecit. Adiectivum propius Livius cum dativo coniunxit (propius vero), proxime in iis, quæ extant, nusquam. Porta omnino prave commemoratur, quoniam et ante (§ 1) Livius Romanos per vallum fossasque irrumpere in animo habuisse, non per portam, significavit et id nunc, quum Vibius milites signo trans vallum traiecto incitasset, factum narrat (§ 5). Senserat hæc mendi indicia Weissenbornius; Gronovium tantum casus non rectus offenderat. Scribendum videtur: Proxima **forte hosti** erat cohors Peligna. Error ortus ex portæ (porte) pro forte scripto, cui deinde accommodatum est hostium; (hostium errore pro hosti aut hostibus scriptum demonstravi X, 40, 12 et IX, 37, 3); nisi quis hostium huc ex sequentibus (vallum hostium) tractum suspicari mavult. Sub finem capitis (§ 12) non recte deiecta hostium castra dici mihi videntur, quæ neque ipsa eminebant (quemadmodum columna deiici dicitur) neque ex alto et eminenti loco in inferiorem detrusa sunt, sed vastata (igni, ut opinor, iniecto); potuitque deiectis facile oriri ex deletis. Deleta castra,

quæ igni consumpta sunt, Livius dixit XXX, 6, 6. Deiecta pro deleta (urbs) in cod. Bambergensi scribitur XXXI, 29, 11.

Cap. 15, 20: Ceterum (Fulvius et Claudius consules), ne Beneventum sine præsidio esset et ut ad subita belli, si Hannibal, quod facturum haud dubitabant, ad opem ferendam sociis Capuam venisset, equites vim sustinere possent, Ti. Gracchum ex Lucanis cum equitatu ac levi armatura Beneventum venire iubent. Non tam id consules prospexisse opinor, ut equites (sui, quod dure abest) vim sustinere possent (quod ipsum nimis infinite sine genitivo dicitur), quam ut ipsi omnino equitatus Punici, quo maxime Hannibal superior erat, vim sustinerent, et ideo Gracchum cum equitatu et levi armatura arcessivisse. Itaque suspicor pæne Livium scripsisse: equitis (equitum) vim sustinere possent. Ceterum parum accurate hæc componuntur: et ut ad subita belli .. equitis (sive equites) vim sustinere possent; multo rectius futurum erat: et ad subita belli, ut, si cet., primum universo consilio, deinde præcipua parte indicata.[1])

Cap. 16, 8 de Flavo Lucano cum Magone insidias Ti. Gracchо struente in codice P sic scribitur, ceteris, ut quisque minime corruptus est, proxime accedentibus: Deducit (Flavus) Poenum in locum paucis Gracchum adducturumamago ibi pedites equitesque armareset capere eas latebræ ubi ingentem numerum occuleret. In horum verborum prima parte non mutandum cum Gronovio in locum, sed intelligendum, hic quoque, ut sæpe in his libris, litteras aliquot ob similitudinem excidisse; scribendum est enim: in locum, que cum paucis Gracchum adducturum ait. (Gronovius ait ducturum, neglecto a,

[1]) § 10 miror Livium scripsisse tectus collibus apte ad tegendas insidias oppositis, invenuste tegendi verbo repetito.

quod in codice ante Mago scribitur.) In reliquis neque Gronovio neque Weissenbornio coniectura feliciter successit, nisi quod Gronovius recte animadvertit, orationem ab infinita forma transire in coniunctivum eius generis, quo iubentis oratio oblique refertur. Hoc posito tenendum deinde est, iussum esse Magonem non pedites equitesque armare (quasi arma non habeant), neque capere latebras aliquas eiusmodi, ubi magnum numerum occulere posset (utendum enim erat latebris eius loci, in quem Flavus Gracchum adducturum se dixerat), sed tantum milites illis latebris occulere; itaque hæc efficitur orationis forma: Mago ibi pedites equitesque ... occuleret. Accusativus igitur ille ingentem numerum alio pertinet. Sic perficitur totius loci hæc emendatio: Mago ibi pedites equitesque armatos — et capere eas latebras ingentem numerum — occuleret; (hoc est recta oratione: Tu, Mago, hic pedites equitesque armatos — et capiunt hæ latebræ ingentem numerum — occule). Aptissime ingentis numeri mentio, quæ in ipso præcepto incommoda est, in interpositam sententiam sic includitur, ut ostendatur, locum multitudinis ad rem perficiendam idoneæ capacem esse. Armati occultandi esse milites dicuntur, ut XXVII, 48, 3 instructi armatique venisse. Non animadversa parenthesi, additum est ubi, ut referretur ad ibi initio positum. Quum, confusa omni loci forma, scriptum esset: armato set capere, licenter factum armare, ut simile esset ei, quod sequeretur, capere (ut illa, quæ posui p. 207, ut magis uere pro mature XXII, 34, 11 cet.).[1]) Sed plura supersunt in hoc capite corrigenda (ut prætermeam foedum mendum: ad quam perficiendum, quod invectum nuper in § 10 explosi in grammaticæ Latinæ editionis tertiæ

---

[1]) Non poterat infinite dici: deducit in locum, non addito ad definiendum relativo. Suadeo Magoni capere Livius non magis dixit quam: rogo Magonem facere. Tacitus utrumque dixit.

Germanicæ præfatione p. XI). Nam primum § 13 (in reddenda Flavi apud Gracchum oratione) sic scribitur: ceterum ab ipso Gracchо eadem hæc audire malle eos (Lucanorum prætores dicit) præsentisque contingere dextram; id pignus fidei secum ferre. Si hoc ferre a malle pendere volumus, necessario addendum est et (et id pignus); alioquin hoc ex æquo adiungitur superiori (malunt; ... secum ferunt), sine ulla sententia. Verum perinepte, qui alicuius dextram attigerunt, id pignus secum ferre dicuntur; nam nobiscum ferimus ea sola pignora, quæ in manum tradi possunt. Ni fallor, Livius scripserat: id pignus fidei secum fore. (Fere pro fore P XXVI, 32, 6.) Tum extremo capite (§ 25 — nam de præcipitat in § 15 restituendo dixi ad VII, 6, 9 p. 143 —), ubi Livius, ad finem perducta narratione de Gracchо per insidias interfecto, varie de morte Gracchi trà-

f

ditum esse exponit, sic scribitur: Hæc quaera (sic P; M Hæc fera, alii Hæc sera, edd. superiores Hæc vera, Weiss. Hæc fere) fama est: Gracchus in Lucanis ad campos, qui Veteres vocantur, periit. (Cap. 17.) Sunt, qui in agro Beneventano prope Calorem fluvium ostendant (scr. contendant cum aliis) ... interfectum; sunt, qui ... ab ... turmis Numidarum circumventum scribant. Adeo nec locus nec ratio mortis in viro tam claro et insigni constat. Manifestum est, Livium neque in tanta varietate sententiarum, quum ipse constare quicquam neget, ipsam varietatis expositionem tam confidenter orsum esse: Hæc vera fama est, neque, si dubitanter scripsit (Hæc fere fama est), addidisse absolute tanquam de re certissima: Gracchus ... periit; dicendum erat: Hæc fere fama est, Gracchum ... perisse; quamquam ne hæc quidem oratio recte cohæreret; nam hæc fama pertinere debet ad superiorem rei actæ narrationem; illa: Gracchus .. periit de loco cædis ad-

duntur, de quo nihil dictum est, tantum sic narratum, ut in Lucanis cæsum Gracchum appareret. Omnia apta et recta erunt, ex pravo q (quaera) duabus litteris effectis: Hæc si vera fama est, Gracchus in Lucanis ad campos, qui Veteres vocantur, periit. Sunt, qui in agro Beneventano etc. Quoniam et in modo et occasione cædis et in loco variabatur, Livius ea, quam ipse secutus sit, narratione locum rei gestæ assignari dicit in Lucania campos Veteres; alios et locum alium et aliam cædis rationem tradere.

Cap. 19, 13 (de M. Centenio): Data octo milia militum, ... et ipse aliquantum voluntariorum itinere in agris concivit. Scribendum esse (ut in uno et altero recentiore codice apud Drak. scribitur) in itinere, recte Weissenbornius intellexit; verum in itinere in agris concivit inelegantissime dicitur nec omnino in agris milites a duce celeriter transeunti concientur. Rectum erit: in itinere ex agris concivit. Excidit ex post e, tum in additum. Eodem capite § 15 (de pugna, qua Centenius ab Hannibale victus cum exercitu interiit) scribitur in P: Pugnatum tamen, ut in nulla pari re, duas amplius horas, concitata et, donec dux stetitsset Romanam aciem. Edebatur: concitata et, donec dux stetisset, Romana acie, vitio in particula et verbique modo manifesto. Itaque Weissenbornius Sigonii Alschefskiique coniecturas secutus scripsit: concitata et, donec dux stetit, [invicta] Romana acie. Sed ipse intellexit, minime apte concitatam fuisse Romanam aciem dici; accedit indicium codicis in stetitsset. Requiritur monstraturque huiusmodi orationis forma: sustentante, donec dux stetit, se Romana acie. (Ceterum scrupulus in animo hæret de ut particula; recte diceretur: ut in nulla pari re, non infeliciter similiterve, particula modulum rei æstimandæ significante; ad duas amplius horas inepta hæc significatio est.)[1]

---

[1]) Cap. 20, 5 (ut tanto discrimine) non solum requiritur in.

Cap. 22, 8: Ita tria prætoria circa Capuam erecta, tres [et] exercitus diversis partibus opus adgressi etc. Notavi particulam pravam, si pro etiam accipias, praviorem, si tres et pro et tres a Livio in prosa oratione positum putes. Potest tamen transpositum esse et (et tres).

Cap. 24, 3: Prope Hexapylon est portula magna vi refringi coepta. Vehementer offendit verbi positus. Fuitne: P. H. est portula; ea magna v. r. c.?

Cap. 26, 12: Multo tamen vis maior pestis Poenorum castra quam Romana diu circumsedendo Syracusas caelo aquisque adsuerant magis. Excidisse verbum apparet; supplenda oratio in hunc modum videtur: ... Poenorum castra quam Romana [corripuerat; nam] diu circumsedendo cet. Aberravit oculus a na (in Romana) ad nam. In Gronovii supplemento unum verbum incommode parenthesi a reliqua sententia divellitur.

Cap. 28, 6 (de legatis Siculorum Syracusanos hortantibus, ut se Romanis dederent): Multitudine ad contionem vocata inopiamque quæ ipsi inter se fremere occulti soliti erant, conquesti, quamquam tot mala urgerent, negarunt fortunam accusandam cet. Sic P; in aliis codicibus dicitur esse inopiamque qua aut quam; vulgo edebatur: inopiamque, qua, ablativo inepto; Weissenbornius [iniurias] inopiamque, quæ scripsit. Scribendum erat: inopiam quæque ipsi inter se fr. occulte (non occulti) soliti erant, conquesti cet. Quæque et quequæ in codicum, etiam P, scriptura nihil reapse differunt. (XXVI, 12, 15 P famesquæ que, 19, 10 quequæ a Puteolis, 22, 4 centuriamquæq. Contra P in ceteris et in edd. erratum est XXVII, 13, 11.) Extremo capite (9) lacuna sic fere

---

sed ut (ortum ex sequenti t) a loci sententia alienum est, in qua nihil certo fine circumscribitur.

explenda est: si simul liberatas ab impotentibus tyrannis [Syracusas esse et applicare se Romanis] apparuisset.[1])

Cap. 31, 7 (in Marcelli ad Syracusanos deditos oratione): sibi omnium laborum periculorumque .. tamdiu exhaustorum nequaquam tantum fructum esse, quod capere Syracusas potuisset. Nullo modo tantum absolute pro satis magno accipi potest (quomodo W. enarrare conatur); neque hæc operæ frustra sumptæ conquestio Marcelli personæ aut tempori convenit. Exciderunt verba aliquot, quum in hanc fere sententiam scriptum esset: nequaquam tantum fructum esse, quod capere Syracusas [potuerit, quantum, si servare] potuisset. Livius ubique Marcellum inducit clementer loquentem; re quidem ipsa satis crudeliter in victos consuluit. In proximis verbis (8) non potest vera esse hæc copulatio: quæstor ad Nasum et accipiendam pecuniam regiam custodiendamque missus, nec ad Nasum mitti de parte urbis, quam quis ingreditur, Latine dicitur. Scribendum videtur: Quæstor Nasum ad accipiendam pec. r. cet. Paulo post (11) scribitur: Hoc maxime modo Syracusæ captæ, in quibus tantum prædæ fuit, quantum vix capta Carthagine tum fuisset, cum qua viribus æquis certabatur. Et perobscure dicitur tum (illo ipso tempore) et inutiliter adhærent illa: cum qua viribus æquis certabatur, tempore iam significato. Aperta erit sententia aptaque oratio, sublato additamento: quantum vix capta Carthagine tum fuisset, cum (quum) viribus æquis certabatur, hoc est: si illo tempore, quum etiamtum viribus æquis bellum gerebat stabatque opibus, capta esset, non postea, quum fracta iam et multis cladibus tributisque exhausta in Romanorum potestatem venit.

---

[1]) 30, 11 nunc editur, quemadmodum in Opusc. alt. p. 362 scribendum dixeram.

Cap. 32, 3 (postquam de P et Cn. Scipionum consiliis belli in Hispania finiendi dictum est): Et satis ad id virium credebant accessisse viginti milia Celtiberorum ea hieme ad arma excita. Tum tres exercitus erant. Hasdrubal Gisgonis filius cet. Inepta est in transitu ad alteram partem (Poenos) temporis particula (tum). Itaque in vulgaribus editionibus pro excita tum scribitur excitata, verbo non recto. Sed præterea manifestissimum est, sic hoc dici: tres exercitus erant (sive: tum tres ex. er.), ut non possit nisi ad Romanorum, de quibus hactenus dictum est, distributionem copiarum declarandam (perbreviter quidem et abrupte) pertinere. Et tamen subito obiiciuntur Hasdrubal uterque et Mago. Apparet necessario transeuntis ad Poenorum belli apparatum describendum orationis notam aliquam desiderari. Ea latet in illo tum; scribendum est enim: .. ea hieme ad arma excita. **Hostium** tres exercitus erant; Hasdrubal cet.

Cap. 34, 9 et 10 (de pugna, in qua P. Scipio occidit): Ceterum et equites Numidæ repente, quos fefellisse se dux ratus erat, ab lateribus circumfusi magnum terrorem intulere **et**, contracto adversus Numidas certamine novo, tertius insuper advenit hostis cet. Posui locum, quemadmodum scribendus est, addito, quod post e (intulere, vid. ad XXI, 37, 5 et alibi) excidit, et, sine quo et pendet superior particula (ceterum et) et tota oratio dissoluta est. Anacoluthon in sententiis prorsus ad institutam ab initio formam facile decurrentibus nihil habet loci.

Cap. 35, 8 et 9 (de Cn. Scipione et eius exercitu frustra se Poenis subtrahere conantibus): Luce ut senserunt (Poeni) profectos hostes, præmissis Numidis quam poterant maxime citato agmine sequi coeperunt. Ante noctem adsecuti Numidæ nunc ab tergo nunc in latera incursantes. Consistere coeperunt ac tutari agmen. Quantum possent tamen, tuto ut simul pug-

narent procederentque, Scipio hortabatur, priusquam pedestres copiæ adsequerentur. Male cohæret oratio in subito illo ad aliud subiectum, quod non nominatur, (ad Romanos) transitu consistere coeperunt. (Omitto offensionem in eodem duarum sententiarum tam vicinarum exitu: sequi coeperunt, consistere coeperunt.) Sed gravius est aliud vitium; participium enim incursantes sic adhæret verbo adsecuti sunt, ut Numidæ dicantur, dum in Romanorum tergum et latera incursent, eos adsecuti esse, quod ridiculum est. Nam quum Romanos, qui aliquantum spatii præceperant, adsecuti essent, tum demum incursare in eos coeperunt. Itaque incursantes cum alio verbo coniungendum est, quo effectus incursationis significetur. Id verbum nanciscemur omniaque apta nexaque efficiemus una littera mutata: Ante noctem adsecuti (Romanos) Numidæ, nunc ab tergo nunc in latera incursantes consistere coëgerunt ac tutari agmen. Coepit (cepit) pro coëgit in P et plerisque aliis scriptum est etiam XXIX, 29, 9, sed mature correctum. Restat, in quo iam Creverius nuperque Weissenbornius hæserunt, illud tuto ut simul pugnarent, ubi non solum supervacuum est tuto (eo etiam loco positum, quasi in eo pondus sententiæ singulare sit), sed perversissimum; neque enim in summo periculo milites, ut tuto pugnent, cohortandi sunt; quamquam quid sit tuto pugnare (de singulis militibus), prorsus nescio. Sed salva res est. Scribendum enim lenissima mutatione: Quantum possent tamen, niti, ut simul pugnarent procederentque, Scipio hortabatur. Iam aptissimum etiam illud ad nitendi verbum: quantum possent. Syllaba ni ob præcedens n hausta, ex tiut geminando ortum tuto ut; quamquam etiam per se ni in tu transire poterat, ut c. 20, 5.

Cap. 36, 10 (de Poenis per obiectas a Romanis pro vallo clitellas cum oneribus viam sibi facientibus): Ceterum neque transilire nec moliri onera obiecta nec cædere stipatas clitellas ipsisque obrutas sarcinis

facile erat traditisdibi cum amoliti obiecta onera armatis dedissent viam pluribusque idem partibus fieret, capta iam undique castra erant cet. Sic P (ex M traditis ibi adnotatur, ex aliis traditis diu; amoliti omnes). Olim edebant: .. facile erat. Tardatis diu quum amolita obiecta cet, oratione non bona (in dativo, in amolita passive posito), sententia nulla; quod enim sequitur: idem fieret, ostendit hic rationem onera amoliendi indicatam fuisse. Atque hoc sententiæ vitium hæret etiam in ea, quam Weissenbornius a codicum vestigiis longe recedens dubitanter tentavit, correctione (facile erat trepidantibus. Cum amoliti cet.). Ex illis, quæ dixi, vestigiis erui posse videtur ad rem perapte: facile erat. **Trudentes (Trahentes?) sudibus** cum amoliti cet. Trudibus e longinquo trudentes compagem et sæpem clitellarum onerumque laxarunt et amoliti sunt. Sudibus quidem in litteris sdibi latere prope certum videtur.

Cap. 37, 11 (de Romanis subito a moerore et querelis ad oppugnata a Poenis castra defendenda conversis): Inde verso repente in iram luctu discurrunt ad arma ac veluti accensi rabie discurrunt ad portas et in hostem negligenter atque incomposite venientem incurrunt. Quod quidam adscribunt, eiusdem vocis repetitionem a Livio non studiose vitari, nunquam tam foede eandem formam eiusdem verbi interposita coniunctione geminavit (discurrunt .. ac .. discurrunt), adiecto etiam ex eadem radice simillimi soni verbo (et .. incurrunt). Accedit aliud mendi indicium, quod prava gradatione inter discursum ad arma et ad portas interponuntur illa: velut accensi rabie, quæ propius intuenti apparebit ad impetum in hostem pertinere. Sine dubio Livius nihil nisi hæc scripsit: discurrunt ad arma ac v. acc. rabie in hostem ... incurrunt. Addidit illa disc. ad portas et aliquis, qui pleniorem rei ordinem et exitus e castris mentionem desideravit; Livius si portas commemorandas putasset, scripsisset:

discurrunt ad arma et ad portas ac veluti cet. Si quis omissa hoc loco a librario verba et postea alio ordine. addito discurrunt, inserta putaverit, parum probabili utetur coniectura.[1])

Cap. 40, 8: Itaque inclusi ad tempus moenibus Agrigenti dux Poenus Syracusanusque non consilio Muttinis quam fiducia magis (scrib., adhibita transpositione, fere cum W. non cons. magis Mutt. qu. fiducia) ausi egredi extra muros ad Himeram posuerunt castra. Apparet, contrariam hanc fiduciam poni superioris temporis timori, in qua significatione mutationis factæ pravum est ad tempus (einstweilen), requiritur ad id tempus. Non paucis locis in ipso P hæ duæ voces (ad id) coniunctæ inter se nocuerunt, velut XXI, 55, 10, XXII, 4, 2, XXVI. 40, 8, XXVII, 37, 8. (Ad ipsum pro ad id ipsum ne quis putet ferri fortasse posse, recte scribitur XXIV, 3, 15, XXVI, 24, 1 aliisque locis.) Paulo ante (§ 6) admodum

---

[1]) Cap. 38, 1 recte Jac. Perizonius: subita res et nocturnus terror et iam (pro etiam) non suæ fortunæ consilium (nominativo casu). § 4 mire W. pervagatum codicis mendum defendens recte dici docet: quonam modo .. possem, cogitandum est (pro possim), et in ea re non dubitat uti eiusmodi exemplis, quale hoc est Ciceronis: ut possint eam vitam, quæ tamen (si non pro patria redderetur, alio tempore) esset reddenda naturæ, pro patria reddere. Adiungitur, ut fieri solet, locus unus et alter ex iis, in quibus in oratione obliqua a præteriti temporis verbo suspensa aliqua est inconstantia, tum ex iis, in quibus formæ una vocali distantes possem, possim, posset, possit perpetuo errore permutantur. Itaque etiam in proximo libro (XXVI) c. 29, 7 a W., ceteris sane tacentibus, posset in hac rei fictæ et eius, quæ vere sit, comparatione: si .. essent .. futuram fuisse; nunc, ne .. posset, quo minus .. querantur, . sint, si .. intersit, mutare se cet., defenditur ita, ut ad essent (in contrario membro!) accommodatum dicatur. Scribendum sine ulla dubitatione possit.

suspicor Livium scripsisse: ita socios ad retinendos in fide animos eorum ferendo (pro ferendoque) in tempore cuique auxilium adiit, particulamque propter præcedens gerundivum male additam esse; perincommode enim consilium et ratio instrumentumque consilii exsequendi copulantur.

Lib. XXVI.

Cap. 2, 2 (ubi improbatum narratur a senatu, quod L. Marcius militum voluntate proprætoris titulum ipse sibi imposuisset): rem mali exempli esse .. sollemne auspicatorum comitiorum in castra .. transferri. Neque auspicatus alibi pro adiectivo reperitur neque, si reperiretur, recte comitia auspicata dicerentur, in quibus habendis auspicia capi solerent, neque ea appellatio ad huius loci sententiam quicquam conferret. Itaque iam ante multos annos (Opusc. Acad. II p. 361) scribendum videri dixi: sollemne auspicandorum comitiorum, h. e., captis auspiciis habendorum, quemadmodum solemne clavi figendi (VII, 3) dicitur et similia. Simile mendum notatum est in libro XXII, 38, 3. Infra in hoc capite (§ 10) oratio in codicibus manca ad hanc formam supplenda est: Quid interfuisse inter Ti. Sempronium [et Cn. Fulvium? Ti. Sempronium,] quum ei servorum exercitus datus esset, perbrevi effecisse .....; Cn. Fulvium Quiritium Romanorum exercitum .... servilibus vitiis imbuisse. Primum universe res significatur, deinde utriusque hominis imperii administratio comparatur; in ea comparatione utraque sententia a nomine hominis incipere debet.

Cap. 3, 4 (in defensione Cn. Fulvii): non se inopia commeatus (Pcommentus) non in loca iniqua incaute deductum, non agmine inexplorato euntem insidiis

[illegible] aperta, armis, [illegible] quia de [illegible] pertineat [illegible] participio (de- [illegible] separatus. [illegible] curaque [illegible] quae in impe- [illegible] fortuna. Ita- [illegible] se inopia [illegible] non [illegible] ventum; [illegible] praecipua [illegible] ante pro- [illegible] necessitas.

[illegible] adversus Romanos [illegible] ibus eque- [illegible] pedites su- [illegible] fortuna [illegible] pedites; nec de [illegible] aptum supera- [illegible] detrahenda est: [illegible] superaban- [illegible]

Cap. [illegible] castra Romana ad Capuam ab Hannibale oppugnata narrantur, post commemoratum Navii facinus, qui [illegible] ademptum in hostes intulit): Et M. Atilius legatus primi principis ex eadem legione signum inferri in cohortem Hispanorum coegit. Si inferri ab alio signum Atilius coegisset, non unum sed omnia legionis signa coegisset inferri, hoc est, iussisset. (— ineptum est enim ipsum cogendi verbum, nisi verberibus coactum signiferum putamus —). Ipsa unius et certi signi mentio ostendit, Atilium Navii facinus imitatum esse Liviumque scripsisse: signum inferre in cohortem Hispanorum coepit. Utrum ab inferri (in) pro inferre

an a coegit pro coepit scripto error coeperit, non dixerim. (Contrarium mendum, coeperunt pro coegerunt, correxi XXV, 35, 8.)

Cap. 9, 6 (de Hannibale ad urbem Romam exercitum ducente): Romam Fregellanus nuntius diem noctemque itinere continuato ingentem attulit terrorem; tumultuosius, quam allatum erat, cursu hominum adfingentium vana auditis totam urbem conciverat (codd. conciliat). Hæc sana non esse, Weissenbornius, qui enarrare conatus est, sensit. Neque nuntius urbem concitat aliorum concursatione, neque pro concursatione cursus dicitur, neque recte nuntius (homo) et res comparantur (quam allatum erat). Excidit aliquid, quum in hanc ferme formam scriptum fuisset ... attulit terrorem. Tumultuosius, quam allatum erat, [propagatum dis]cursu hominum adfingentium vana auditis totam urbem conciverat.

Cap. 11, 5: Minuere etiam spem eius (Hannibalis) et aliæ, parva magnaque, res; magna illa, quod cet. Prave geminatur in eadem re etiam — et; nimis infinite dicitur aliæ, subiecta illa divisione: parva magnaque. Scribendum: Minuere etiam spem eius II (duæ) aliæ, parva magnaque, res. Quod II scriberetur, aliquoties ex ii (ei) factum duo, exemplis ostendit Drakenborchius ad XXXVI, 43, 11. In XXXVII, 38, 7 pro et aut ei (et tamen per se) in multis (recentioribus) codd. scriptum duo. Hic contrario errore ex II factum ei, et.[1])

Cap. 15, 3, ubi in P sic scribitur (simillimeque in ceteris): percunctandi etiam æquum esse potestatem fieri patribus, num communicassent (Campani) consilia cum aliquis sociorum Latini nominis municipiorum

---

[1]) Cap. 12, 15 cum Dukero scribendum est: Litteræ ... Numidis proposita mercede eam (pro iam, orto ex mercedeam) professis operam dantur. Iam nihil hic agit; pronomine carere oratio nequit.

et num ope eorum in bello forent eadmunicipiorum adiuti, non muto, quam olim, quum de coloniis Romanis disputavi (Opusc. Ac. I p. 239 not.), posui sententiam, non solum altero loco, sed utroque tollendum esse municipiorum ortum ex num ope eorum (quemadmodum XXVII, 11, 11 bis scribitur pravum, semel rectum), ut scribatur: cum aliquis sociorum Latini nominis et num ope eorum in bello forent adiuti. Nam quod municipia eiusmodi significari volunt, quæ civitatem sine suffragio habuerint, neque ulla est in horum temporum historia huius generis municipiorum, quæ Livius nusquam omnino a ceteris cogitando scribendove secrevit, separata mentio significatiove tanquam animis studiisque a ceteris seiunctorum (etsi debuerat fortasse Livius de hoc civium genere in Campanorum rebus cogitare), neque ea sociis et Latinis postponi poterant neque id nomen sine particula adiici sociorum Latini nominis receptæ appellationi. Et solos socios nominatos fuisse ostendit, quod sequitur: ut sollicitarentur .. sociorum fidelium animi. Livii animo in historia belli Hannibalici nullum inter cives et socios tertium genus hominum interiectum occurrisse, certissimum est.

Cap. 17, 5 sqq. Hasdrubal Hamilcaris filius narratur a C. Nerone in saltu aliquo inclusus promisisse, si inde emissus foret, se exercitum ex Hispania deportaturum. (Sic enim scribendum: inde emissus pro: inde missus.) Tum sic scribitur (in P et ceteris codd., exceptis paucis recentissimis): Quam rem cum læto animo Romanus accepisset, diem posterum Hannibal conloquio petivit, ut Romam leges conscriberentur de tradendis arcibus urbium cet. Quod vulgo edebatur, nescio a quo correctore inventum: Romani .. conscriberent, manifesto pravum est, quoniam Hasdrubal non solis Romanis (vel potius Neroni) arbitrium leges conscribendi permissurus erat; itaque Weissenbornius tolli Romam voluit, quod unde ortum sit, nemo dixerit. Scribendum erat: ut **coram** leges conscriberen-

tur, hoc est, inter præsentes. Lib. XXVIII, 17, 8: firmandæ amicitiæ fidem nec dare nec accipere nisi cum ipso coram duce Romano; XXXI, 28, 5: ubi coram disceptantes consulem et prætorem audissent.

Cap. 18, 4: Postremum eo decursum est, ut populus proconsuli creando in Hispaniam comitia haberet. Prorsus inauditum est, populum comitia habere aut quemquam nisi eum magistratum, qui populum convocatum roget; nulla minima aut in hac aut in cognata contionem habendi appellatione inconstantia est. Populi nomen ortum esse puto ex pro et ad id accommodatum haberet, quum recte scriptum fuisset: .. ut proconsuli creando .. comitia haberentur. Eodem capite § 10 de animorum habitu post P. Scipionem proconsulem in Hispaniam creatum sic scribitur in codicibus: Ceterum post rem actam ... silentium subito ortum et tacita cogitatio, quidnam egissent novi favor plus valuisset quam ratio. Primum qui, ne erraverint, timent, non, quid novi egerint, interrogant, sed quid egerint (Was haben wir denn gethan?); deinde in altera negatione neque num poni potest, quoniam homines suspicantur ita esse, neque annon, quod antiquo loquendi usu nunquam (quemadmodum an) in interrogatione superioribus adnectenda ponitur; etsi ne an quidem h. l. recte poneretur. Relinquitur: tacita cogitatio, quidnam egissent; nonne favor plus valuisset quam ratio; (ex hac recta interrogandi forma: Quidnam egimus? Nonne ... valuit?).

Cap. 22, 7 (in T. Manlii consulatum recusantis ad Cn. Fulvium, qui comitia habebat, oratione): proinde, si videretur, et redire in suffragium Veturiam iuniorum iuberet et meminisset in consulibus creandis belli, quod in Italia sit cet. Non Cn. Fulvius meminisse id debebat, sed qui suffragia ferebant; itaque recte editores ante Aldum meminisse posuerant (redire .. et meminisse); librarius hoc verbum male ad iuberet accommodavit. Eo magis apparet, perverse hæc tanquam duo inter se æqualia

distingui et geminato: et redire .. et meminisse, quamquam idem erat vitium in hac diiunctione: et redire iuberet et meminisset. Scribendum est: proinde, si videretur ei, redire in suffragium ... iuberet et meminisse cet. Legitime in hac comiter rogandi iubendique forma dativum addi, apparebit inspicienti II, 26, 12, XXVI, 16, 4, XXXI, 4, 2, XXXIV, 46, 5 multosque alios Livii et Ciceronis locos, qui in lexicis (v. videri) et alibi (velut apud Beckerum Antiqq. Rom. II, 2 p. 444) collecti sunt. Eadem permutatio (— est enim pervagata —) facta est proximi libri (XXVII) c. 8, 8, ubi scribitur: vetustum ius sacerdotii (C. Valerius flamen Dialis) repetebat; datum id cum toga prætexta et sella curuli et flaminio esse. Vitiose cum sacerdotii ornamentis tertio loco copulatur ipsum sacerdotium; agitur de ipsius sacerdotii iure; scribendum est igitur: datum id cum t. pr. et s. curuli ei flaminio esse. (Plura enim erant flaminia) Neque minus perspicuum est eiusdem libri c. 11, 11 recte Rhenanum scribi voluisse: cui di sortem legendi dedissent, ei (pro et) ius liberum eosdem deos dedisse.[1])

Cap. 25, 8 (de Philippo Macedone et Maedis in regnum eius incurrere, quum alibi occupatus esset, solitis): Frangendas igitur vastare agros et urbem Tamphorynam, caput arcemque Maedicæ, oppugnare coepit. Sic, exceptis levissimis erroribus in extremis verbis (velut argemque) P ceterique codices paulo meliores. Quod nuper positum est (et iam apud Drakenborchium e tribus codicibus recentibus adnotatur): Ad frangendos igitur, eo minus sic dici omisso pronomine (eos) potuit, quod gens ea præcessit.

---

[1]) Proxime (§ 8) ubi in P est: asserint prope moenia Romana, verum non est arserint. Urbs ardere potest tumultu, moenia non possunt; prope ardere tumultu nihil potest; nam imago tollitur, addito prope. Fuitne: quoi (pro quo) ... cesserint prope moenia Romana?

Fuisse videtur aut: Ad frangendas igitur [vires] vastare agros aut potius: Frangendas igitur [vires ratus] vastare agros cet. Deinde, postquam § 9 Livius Scopam narravit, armata omni Ætolorum iuventute, bellum inferre Acarnaniæ parasse, sequuntur in codicibus (PM Cant., Lov. 1, 3, 5, aliis) hæc: Adversus quodse Acarnanum gens et viribus impar et iam Oeniadas Nasumque amissa cernens Romanaque insuper arma ingruere, ira magis instruit quam consilio bellum. Superiores fecerant: Adversus quod Acarnanum gens, Weissenbornius: Adversus quod se Acarnanum gens . imparem ... cernens cet. In utraque scriptura duo sunt vitiose dicta: impar adversus bellum et: adversus quod bellum ... instruit bellum. Livius scripserat: Adversus quos (Aetolos) Acarnanum gens, et viribus impar et iam ... cernens ..., instruit .. bellum. Quodse ortum ex errore (quod) et correctione (s), vocali prave addita. Paulo post (13), ubi in P est: adliberentqhumatis titulum, in editis adhiberent, quod de titulo dici nequit, subesse videtur: adderentque.

Cap. 27, 16 (de Valerio Lævino consule ad urbem accedente Campanis ad deprecandam Fulvii Flacci severitatem circumfusis et Siculis, qui Romam questum de Marcello venerant, obviam egressis): Hac circumfusus multitudine simul Siculis obviam egressis seculisque Romam præbuit clarissimarum urbium excidio ac celeberrimis viris victos bello accusatores in urbem adducentis. In seculisque, ex quo Gronovius Ætolisque effecerat, cuius gentis alienissima ab hac re mentio est, Weissenbornius recte vidit nihil aliud latere nisi secutisque (quod ipse in exempli mei margine a. 1835 adnotatum video). Sed minus feliciter post Romam, quod vitiose abundat, præsertim proxime præcedentibus illis: sequi se Romam, addidit rumorem; nam neque rumor adducentis dicitur neque de rumore agitur, sed de obiecta oculis et animis spe-

cie, cuius significatio in illo ipso nomine latet. Neque, quicquid tentatur, accusatores excidio (tanquam reo) adduci recte dicuntur, nedum excidio ac viris, neque illi homines excidium accusaturi erant, sed victi victorum sævitiam. Hoc vitium sententiæ removebitur sublata particula ac, quæ ex e (a) et c geminatis orta est. Scribendum est enim ita: Hac circumfusus multitudine, simul Siculis obviam egressis secutisque, formam præbuit clarissimarum urbium excidio celeberrimis viris victos bello accusatores in urbem adducentis (hoc est, speciem eam præbuit, quasi viris Capuæ et Syracusarum excidio nobilitatis victos bello accusatores adduceret). Adiectivum, quod est celeberrimus, sane primus Livius ex iis, quorum scripta exstant, et hoc uno loco de homine posuit, nec tamen absolute, sed addito eius rei, ob quam quis celebretur, nomine. Secuti sunt Tacitus, Curtius, alii. Addam breviter, Latinum non esse, quod supra in hoc capite (§ 7) editur: qui, quorum opera id conflatum incendium, profiteretur, omisso esset in interrogatione pendenti. Exciderunt in P multa alia non magis eminente causa.[1])

Cap. 29, 3: Circumibant (Siculi legati) senatum cum veste sordida, adfirmantes se non modo suam

---

[1]) Ne illud quidem sine suspicione legendum, quod in § 12 scribitur: ideo se moenibus inclusos tenere eos, quia, si qui evasissent aliqua, velut feras bestias per agros vagari cet., infinita sententia subiecta particulæ causali, cuius generis nullum opinor præter hoc apud bonos scriptores exemplum esse; alius enim generis est infinita forma retenta in sententiis reapse ex æquo positis (quemadmodum . . ita; si non . ., at tamen), ipsum etiam illud (IV, 51): quum interim (hoc est: et interim) .. exerceri. Vereor, ne quia aliena manus addiderit propter ideo, quod ad superiora apte referri potest, a Livioque scriptum fuerit: ideo se m. inclusos tenere eos; si qui evasissent aliqua, ... vagari cet. Saltem notandum locum putavi.

quisque patriam, sed totam Siciliam relicturos cet. Pro quisque quum Valla, Gronovius, Creverius quemque scribi voluissent, exorti nuper sunt, qui nominativo defensionem pararent ex locis prorsus dissimilibus, in quibus pronomen (aut participium) sententia et loco ad gerundium aut ablativos absolutos pertinens tamen, quoniam his grammatice applicari nequit, casu accommodatur ad id, ad quod unum potest, sententiæ finitæ subiectum (ut IV, 31, 2: tendendo ad sua quisque consilia ... aperuerunt et IV, 44, 10: causa ipse pro se dicta .. damnatur, hoc est: quum causam ipse pro se dixisset; exempla formæ a me Gr. Lat. § 428 not. 4 brevissime significatæ collegit Weissenbornius ad IV, 44, 10, quibus addi hæc possunt: Liv. XLI, 10, 13: Contione adveniens .. habita, Cic. pro Sulla 10, 30, Tac. Hist. II, 7); hic quisque habet, quo necessario referatur, se, tribus ante verbis præcedens. Nam quod quidam quisque pro indeclinabili ablativis absolutis interponi posse putarunt (debebant ipse adiungere), apparet, quam perspicuam nominativi rationem in iis, quos dixi, locis non intellexerint; itaque relinquitur, quo mirabilis illa doctrina nitatur, unus ille locus, e quo nata et ad quem exposita est (traducta etiam a Zumptio in grammaticam), Sallustii in Jug. 18, 3, ubi aut quisque pro quibusque positum ablativo casu accipiendum aut quibusque scribendum esse, vidissent enarratores, si attendissent, non singulos ibi significari homines de imperio contendentes, sed gentes et populos, ex quibus compositus Herculis exercitus fuisset; itaque plurali numero sibi quique imperium petisse dicuntur. (Iustini locus XXIX, 1, 8 in melioribus codicibus aliter scribitur apud Ieepium.) Atque eadem prorsus est Liviani, in quo versamur, loci ratio; neque enim singuli singularum urbium legati (etsi plures singularum urbium fortasse fuerunt), se solos abituros ex Sicilia dicebant, sed civium suorum verbis loquebantur, ut se, quemadmodum sæpissime apud Livium in legatorum oratione reddenda, ad cives referatur (nos, id est, ego et cives mei. Eodem modo XXX, 42, 3 se in legatorum Macedonum oratione ad Philippum refertur). Itaque ad hos singularum

urbium cives omnes Livius pluralem pronominis distributivi numerum accommodavit: adfirmantes se non modo suam quesque patriam ... relicturos. Eodem capite § 10, (de Hannibale et Marcello) in P scribitur: ex quo primus post adversæ pugnæ gloriam ceperat; error ortus videtur ex vocabulo adversus bis posito in hunc fere modum: ex quo primus post [adversissimas haud] adversæ pugnæ gloriam ceperat.

Cap. 30, 10. Ad hunc locum, in quo Syracusani de miseria sua queruntur, intelligendum emendandumque duo tenenda sunt, primum, quum post tecta exhausta (direptione) commemoretur tanquam maius, bona quoque multis adempta esse, id necessario pertinere ad prædiorum (fundorum et domorum) publicationem, deinde solum nudum non posse appellari (appositione) reliquias direptæ fortunæ, quoniam direptæ fortunæ nomine continentur tantummodo res moventes, quæ solæ diripi asportarique possunt. Itaque una addita præpositione in inter nė et nude (en), scribendum est: ita ut ne in nudo quidem solo reliquiis direptæ fortunæ alere sese ac suos possent. Hoc queruntur Syracusani, iis, quibus bona adempta sint, ne nudum quidem solum (direptis, quibus instructum et exornatum fuerit), restare, in quo iis, quæ direptio fortunæ reliquerit, alere se possint.

Cap. 31, 2 (in Marcelli contra Syracusanos oratione): Sed non, quid ego fecerim, in disquisitionem venit nam quicquid isti pati debuerint. Sic P. Weissenbornius multa moliendo ita dicentem Marcellum facit, ut nihil omnino relinquat, quod in disquisitionem veniat, siquidem et ipsum recte fecisse et Syracusanos, quæ passi sint, meruisse pro certo ponitur. Rectius Gronovius sententiam perspexerat. Marcellus enim quæri negat, quid ipse fecerit; confiteri enim se, severe tractatos Syracusanos; id quæri ait, meruerintne ipsi, ut sic tractarentur; itaque hoc deinceps demonstrare conatur. Scripsit igitur Livius: Sed non [tam,] quid ego fe-

cerim, in disquisitionem venit, quam quid isti pati debuerint. Gronovii coniecturæ adieci tam particulam, quam scribæ negligentia omissam esse arbitror. Nam pro non tam — quam in facillima et nulli perturbationi obnoxia forma, quum millies recte scriberetur, ab eodem scriptore uno et altero loco contra sermonis naturam positum esse non — quam, non facile mihi persuadetur uno testimonio ex libr. II, c. 56, 9 (non facile loquor quam, quod locutus sum, præsto), altero hoc ipso, quod tractamus; nam tertium ex huius libri c. 18, 3 prorsus nullam habet vim, quoniam ex non tamen facillime fit non tam, quod iam Gronovio in mentem venit, fallitur que vehementer Weissenbornius, quod tamen necessarium putat; continuatur enim oratio, quasi dicatur: eumque extraordinaria cura deligendum. Sequitur in Marcelli oratione (3): Qui si non fuerunt hostes, nihil interest, utrum nunc an vivo Hierone Syracusas violaverim; sin autem desciverunt portas legatos nostros ferro atque armis petierunt, urbem ac moenia clauserunt exercituque Carthaginiensium adversus nos tutati sunt, quis passos esse hostilia, quum fecerint, indignatur? Sic enim codices (P, tum M, Voss., alii), addita, quæ vulgo omittebatur, voce portas. Ut Gronovii et Rubenii conatus omittam, Weissenbornius, Boettcherum secutus, locum tanquam lacunosum sic supplevit: sin autem desciverunt [a populo Romano, hostibus aperuerunt] portas, legatos nostros cet., in quo supplemento inter defectionem et legatos Romanos armis petitos incommode interiicitur hostium mentio et parum apte apertæ hostibus portæ ante moenia clausa commemorantur, præcepto iam, quod postea verbis exercitu Carthaginiensium significatur. Scribendum videtur: sin autem desciverunt a p. Ro., si legatos nostros ferro atque armis petierunt, cet., ut ex litteris aprosi ortum illud portas putetur.[1])

---

[1]) § 4 rem, quod recte W. requisivit, excidit post crederem

Cap. 33, 3 (de Campanis): cives Romanos adfinitatibus plerosque et propinquis iamiam cognationibus ex conubio vetusto iunctos. Non bonum iam (quod ad nostram ætatem editum est); prava est enim temporis (et rei mutatæ aut maioris futuræ) significatio; plane perversum iamiam, quod festinationis et celeritatis ad futurum spectantis significationem habet. (Jetzt bereits neque recte vertitur iamiam neque, quo pertineat rei amplioris futuræ significatio, intelligitur.) Unum dici apte poterat: adfinitatibus plerosque et (quod maius est) propinquis etiam cognationibus .. iunctos. (Gron. iam etiam.)[1]) Paulo post (§ 7) Dukeri de verbo arbitror dubitationi parum occurritur a Weissenbornio demonstratis duobus Livii locis (III, 13, 3, ubi Volscius cæsum pugno a Cæsone fratrem scire poterat, mortuum ex eo ictu tantum arbitrari, et XXIII, 5, 15, ubi apertissima est opinionis, non certæ rei significatio). Sed aptiora exempla usus verbi arbitror in testimonio dicendo etiam de re certa ipse ad III, 13 adscripsit ex Cic. pro Fonteio 9, 19 (13, 29) et Acad. II, 47, 146; (Livii locum IV, 40, 6 omissum oportuit). Eodem pertinent duo alii Ciceronis loci, ad Fam. III, 18 (idque me arbitror Synnadis multis verbis pro tribunali disputavisse) et Brut. 81, 281.

Cap. 36, 3 (in M. Lævini consulis oratione de auro argentoque et ære ad classem parandam conferendo): Si quid iniungere inferiori velis, id prius in te ac tuos si ipse iuris statueris, facilius omnes obedientis habeas. Alterum si incommodo loco interponitur inter te ac tuos et ipse et pravum (in hac orationis forma) pondus in id pronomen inclinatur. Longe rectior oratio erit, si, sublato altero si (quod ex geminatione litterarum s et i

---

(crederem rem). Senec. de Benef. VI, 8 extr. scribendum: in unum testem temere rem demittit; codd. temere demittit.

[1]) In iamiam erratur etiam XLII, 11, 5.

ortum est), scripseris: Si, quod iniungere inferiori velis, id prius in te ac tuos ipse iuris statueris, facilius cet. Paulo post (§ 11), ubi describitur studium certamenque hominum aurum argentumque et æs conferentium, quum in P scribatur: certamine iniecto, ut prima ut inter primos nomina sua vellent in publicis tabulis esse, apparet scribendum esse: ut prima **aut** (si omnium primi esse non possent, saltem) inter primos nomina sua vellent .. esse. Poterat Livius aut inter prima scribere; maluit alterum, ne ambigue concurrerent inter prima nomina sua. Quod editur: prima inter primos, nimium est et ineptum. (§ 4 vix credo figuram illam orationis, qua pro condicione affirmatio ponitur aut interrogatio, locum habere in argumenti conclusione, quæ particula itaque fit; ipsa enim hæc particula initio posita figuram perturbat; vereor, ne si post itaque exciderit.)

Cap. 38, 7 (de Blattio consilia agitanti Salapiæ Romanis tradendæ): Sed sine adiutore Dasio res transigi non poterat. Multum ac diu cunctatus, et tum quoque magis inopia consilii potioris quam spe effectus Dasium appellabat; at ille ... rem Hannibali aperit. Non posse cunctatus et (.. appellabat) pro cunctatus est et accipi, demonstravi ad XXI, 25, 9; alia autem particulæ et expediendæ via nulla est. Deinde prorsus ferri nequit imperfectum (appellabat), ubi significatur res post longam dubitationem aliquando facta; Dasium subinde a Blattio appellatum ne fingamus, prohibet et tum quoque, quo res semel acta notatur, et brevis, quid statim Dasius appellatus fecerit, significatio (at ille .. aperit). Scribendum est: Multum ac diu cunctatus **est**; tum quoque magis inopia consilii potioris quam spe effectus Dasium **appellat**; at ille cet. Ex appellatat facile oriri potuit appellabat at. Paulo post (8) appellabat potest fortasse accipi appellare coepit; sed ne ibi quidem improbarem appellat.

Cap. 39, 16 (in descriptione pugnæ navalis inter Nico-

nem Tarentinum et D. Quinctium Romanum): Hic (Nico) Quinctium simul pugnantem hortantemque suos incautum hasta transfigit; ille atque præceps cum armis procidit ante proram; victor Tarentinus in turbatam duce amisso navem impigre transgressus etc. Ad expediendum istud ille atque adhibetur vetus et poeticus particulæ atque usus, quo pro statim poni putatur. Id sic fit, ut celeritas rei declaretur copula in apodosi posita, utraque actione quasi in unam conflata; nam per se atque nunquam pro statim dictum est. Itaque ut posset ad Livium a Plauto et Virgilio ille usus transferri, non tamen diceretur, quemadmodum nemo in illa forma dixit, ille atque. Nihil tamen e longinquo arcessendum emendationis, sed adhibenda transpositio, ut fiat: atque ille præceps c. a. procidit ante proram cet. Prorsus similium transpositionum (haud quia pro quia haud, solum non pro non solum) in P factarum exempla collegi ad XXII, 2, 6 p. 231.

Cap. 40, 17: Quattuor milia hominum erant, mixti ex omni colluvione, exsules, obærati, capitalia ausi plerique, et quum in civitatibus suis ac sub legibus vixerant, et postquam eos ex variis causis fortuna similis conglobaverat Agathyrnam, per latrocinia ac rapinam tolerantes vitam. Hæc orationis forma significat, hos homines et tum, quum in suis civitatibus sub legibus vixissent, et postea Agathyrnæ eodem prorsus modo vitam tolerasse, quod manifesto perversum est. Livius enim hæc distinguit (— eaque sola est causa superioris temporis, quod in suis civitatibus egerant, commemorandi —) et, qui in suis civitatibus unius aut alterius maleficii damnati essent, eos Agathyrnæ ex nulla re nisi ex sceleribus victum habuisse dicit. Neque præsens participii tempus (tolerantes) recte dicitur nisi de eo statu, in quo tunc ipsum erant. Itaque et post plerique ex e extrema ortum est, ut c. 12, 18 et alibi, oratioque sic decurrere debet: ca-

pitalia ausi plerique, quum in civitatibus suis ac sub legibus vixerant, et, postquam eos .. fortuna similis conglobaverat Agathyrnam, per latrocinia .. vitam tolerantes. Recte inter se respondent: ausi, quum .. vixerant et: postquam .. conglobaverat, tolerantes.

Cap. 41, 17 (in oratione Scipionis apud milites Hispanienses): Quid igitur minus conveniat, milites, quam, quum aliæ super alias clades cumularentur ac di prope ipsi cum Hannibale starent, vos hic ... sustinuisse labantem fortunam populi Romani, nunc eosdem, quia illic omnia secunda lætaque sunt, animis deficere? Inepta est in his extremis particula causalis (quia); neque enim quisquam ideo deficiebat animo, quod res in Italiæ lætæ essent; miratur Scipio, nunc, quum lætæ illic res sint, deficere animis, qui gravioribus temporibus non defecerint. Itaque ex nunc .. quia necessario faciendum: nunc ... cum iam (cūiā) illic cet.

Cap. 47, 7 (de præda Carthaginis Novæ): pateræ aureæ fuerunt CCLXXVI, libras fere omnes pondo. Sic codices, et sic editur inde a Gronovio, tanta quidem cum fiducia, ut ad XXVII, 4, 9, ubi legitur terna pondo pateræ aureæ, adscribi videam, usitatius futurum fuisse: ternas libras pondo aut, libras omisso, ternas pondo. Equidem nunquam intelligere potui, quis esset hic accusativi (quem mensuræ Muellerus ad Fest. p. 98 appellat) usus aut quam haberet analogiam. Nam quæ video comparari, id genus, id ætatis, ea vel additum pronomen separat, magis autem substantivi notio; simile enim esset, si diceretur patera id pondo; nunc patera libram pondo sic dicitur ac si dicas: homo annum ætate, quod omnes sentiunt ridiculum esse. Gronovii autem explicationem, qui adhibita ellipsi ultra, quam dici potest, mirabili, enarrat: pateræ habentes pondus libras pondo, condonemus ætati, qua vir egregius vixit. Exempla ad hanc insolentiam loquendi confirmandam præter hoc unum Livii duo proferuntur,

Varronis in libro V de L. L. § 182 (p. 50 Bip.) et Festi (Pauli) v. Grave æs; nam apud Livium III, 29 (coronam auream dictatori libram pondo decrevit) et IV, 20 (coronam auream libram pondo ... posuit) libram recte appositione adiungitur ad accusativum, quemadmodum dicitur (XLIV, 14) torques aureus, duo pondo et illud ipsum, quod supra attigi (XXVI, 4): terna pondo, pateræ aureæ, nisi quod hic præcedit, quod apponitur, et pondo utroque loco pro libræ pondo dicitur; eodemque modo apud Fest. v. trientem scribitur: Trientem tertium pondo coronam auream dedisse. Itaque minime imprudenter eos fecisse iudico, qui ante Gronovium, una littera mutata, scripserant: libræ fere omnes pondo. Varronis locum recte Spengel emendavit, sublato erant, ut asses libras pondo pendeat a ponebant. Apud Paulum Ursinus recte transpositione usus est, nisi quod singuli libras pondo retinendum erat, non libram ponendum, nec addendum autem.

Cap. 51, 1: Scipio Lælium ... data quinquereme captivisque Magone et quindecim fere senatoribus, qui simul cum eo capti erant, in navem impositis, nuntium victoriæ Romam mittit. Mire dici: captivis ... qui capti erant, Weissenbornius sensit; (si captivo Magone Livius scripsisset, supervacuum tamen vocabulum primo loco, quasi in eo pondus esset, posuisset). Accedit, quod Appianus (Hannib. 23) prædæ partem ἐπὶ τῶν εἰλημμένων νεῶν Romam missam scribit. Et unam quidem quinqueremem satis Polybius tuetur (X, 19, 8), etsi Livius libro proximo c. 7 a se dissentiens Lælium cum pluribus navibus Romam venisse scribit; sed illam e captis fuisse, ipsam victoriæ indicem, Appiano credimus, idemque Livius dicet, remoto simul orationis vitio, si sic scripserimus: data quinquereme e captivis atque Magone et XV fere senatoribus, qui ... capti erant, in navem impositis cett. Quum e præpositio hausta esset ob præcedentem litteram, scriptum est que pro atque. Captivam pecuniam Livius dixit, captivas naves Cæsar.

Lib. XXVII.

Cap. 2, 6 et 7 (de Marcelli et Hannibalis ad Numistronem proelio): Ab hora tertia quum ad noctem pugnam extendissent fessæque pugnando primæ acies essent (ab Romanis prima legio et dextra ala, ab Hannibale ...), diu pugna neutro inclinata stetit; primæ legioni tertia, dextræ alæ sinistra subiit et apud hostes integri a fessis pugnam accepere; novum atque atrox proelium ex tam segni repente exarsit recentibus animis corporibusque. Recte Weissenbornius sensit, aliquid deesse ad narrationem vinciendam; debebat saltem dici: tum primæ legioni ... atque novum et atrox proelium cet. Sed quod ante diu inserit ubi (ubi diu pugna) et periodum finiri vult in accepere, primum ubi ... stetit non recte ponitur pro postquam (diu steterat, ex Livii in tali re usu); nam ubi significat unam aliquam rem semel factam; deinde relinquitur non minus molestum asyndeton in illis: novum atque atrox cet. (pro: Tum novum cet.). Scribendum est: Ab hora tertia quum ad noctem pugnam extendissent ... (...), diu pugna neutro inclinata stetit. Ut primæ legioni tertia, ... subiit et apud hostes integri a fessis pugnam accepere, novum atque atrox proelium ... exarsit cet. Recte iam, addito ut, quod patet quam facile post it (stetit) excidere potuerit, conversio rei novis copiis in primam aciem inductis facta significatur. Pro ex tam segni recte Dukerus scribi voluit ex iam segni; neque enim Livius segne, nedum valde (tam) segne, totum superius proelium fuisse significat, sed, quum per multas horas pugnatum fessæque copiæ essent, iam segne factum.

Cap. 5, 4 (ubi M. Valerius Lævinus de Sicilia a se ad meliorem statum revocata gloriatur): neminem Carthaginiensem in Sicilia esse; neminem Siculum, qui fugati metu inde afuerint, non esse; omnes in

urbes, in agros suos reductos arare cett. Non optime nec ad Livii consuetudinem dicuntur illa: neminem Siculum, qui .. afuerint, pro eo, quod est: Siculorum eorum, qui cet. Sed molestius est, quod interposita illa: qui fugati .. afuerint et, æqualitate membrorum inter se relatorum sublata, artificium rhetoricum evertunt et ipsam magnificentiam professionis infringunt, genere et numero caute circumscripto. Quanto elegantiora omnia erunt, retractis in suam sedem duabus vocibus, quæ primum omissæ, deinde pravo loco insertæ sunt: neminem Carthaginiensem in Sicilia esse; neminem Siculum non esse; qui fugati metu inde afuerint, omnes in urbes, in agros suos reductos arare cet. Iam aptissime, præmissa splendida illa professione (nem. Sic. non esse), res pressius exponitur. Accedat igitur hoc ad illa huiusmodi traiectionum exempla, quæ ad XXII, 10, 3 commemoravi. Turbatum aliquid hic in codice archetypo fuisse, suspicionem etiam illud facere posset, quod in P bis scripta sunt et illa: neminem Carthaginiensem (in) Sicilia esse et hæc: omnes in urbes (prius in urbe), nisi id mendi genus ibi frequens esset. Sequitur (§ 6): Exin Muttine et si quorum aliorum merita erga pop. Romanum erant, in senatum introductis, honores omnibus ad exsolvendam fidem a consule habiti. Enarrant, fidem a consule eodem modo dici, quo bellum a Volscis, poena a Romanis, metus ab hoste et similia dicantur. Incredibile est, non animadverti, ita dici de rebus, quæ ab aliqua parte veniant aut impendeant, (metum quidem ab aliquo ita, ut mali inde venturi notio subsit, ex quo dicimus etiam cavere ab aliquo et ipsum metuere ab aliquo Livius absolute posuit XXIII, 36, alii insidias ab aliquo metuere et similia), nec posse hunc usum promiscue ad alia traduci, ut fides a consule pro consulis fide dicatur, cum tanta præsertim ambiguitate, ut honores ad exsolvendam fidem a consule habiti non intelligantur, quod sermonis natura

postulat, a consule habiti, sed habiti ad exsolvendam fidem consulis. Manifestum est, excidisse datam ante habiti. Et ut omnino in his decem libris permultis locis verba sine ulla, quæ appareat, errandi causa omissa sunt (vid., quæ exposita sunt p. 208), sic in hac ipsa vicinia perfrequentia sunt eius rei exempla; nam et c. 7, 1: exitu eius anni [C. Lælius] die quarto et eodem capite § 4: ob res feliciter a P. Scipione gestas [supplicationem] in unum diem et § 10: C. Calpurnius [præfuisset, decretæ. Urbanus] exercitus et § 14: additaque ea[dem ignominia,] sub qua et c. 11, 9: ut [qui] primus censor et eodem capite § 12: post Cannensem [cladem.] In equestribus ea verba, quæ uncis inclusi, a codicibus absunt, ab editoribus consensu supplentur. Cur igitur in uno loco incredibilia potius finguntur quam idem accidisse, sententia et oratione demonstrante, statuatur? Quid, quod in hoc ipso capite alterum videtur esse omissi a librario verbi exemplum? Nam quod § 9 e PM aliisque codicibus nuper editum est: ad Siciliam transmisit, tertio decimo die, quam profectus inde, Lilybæum revectus, parum credibilis fingitur in hoc sententiæ genere verbi substantivi omissio, præsertim in illa participiorum vicinitate (profectus inde, Lilybæum revectus).[1] Itaque aut est addendum (indest), quod facilius excidere potuit, aut, quod superiores editores addiderant, erat, convenientius hoc Livii consuetudini. Nam ut constantissime dicitur: Tribus diebus, quibus Caius venit (qu. ventum est), urbem cepit, ita, posito ordinis numero, Livius et Sallustius sic dicere solent: die quinto, quam Caius venerat, cepit, ut vix inter quattuor quinqueve locos unum perfecti exemplum reperias. Apud Livium his,

[1]) Unum est præterea in hoc genere, quod frequentissimum apud Livium est, omissi verbi exemplum in lib. XXI, 15, 3: Octavo mense, quam coeptum oppugnari, captum Saguntum quidam scripsere.

opinor, locis perfectum in hac forma reperitur: IV, 7, 3 (inierunt, sed § 1 condita erat), XXVIII, 16, 14 (accepit), XXXI, 14, 2, XXXVI, 39, 5. Eadem ratio est, quum dicitur post (intra) diem quintum quam. Quod ad ante Siciliam alii tolli volunt, alii cum in permutarunt, nescio an neutro opus sit. Videtur enim Livius primum universe mare circa Siciliam significare, deinde portus nomine (Lilybæum revectus) in Siciliam perventum significare.

Cap. 12, 2 et 3 oratione sic descripta: Post paucos dies consecutus Fabius (est), qui et collegam coram obtestatus et per litteras Marcellum, ut quam acerrimo bello detineret Hannibalem, dum ipse Tarentum oppugnaret (— ea urbe adempta hosti ... ne remorandi quidem causam in Italia fore —), Regium etiam mittit, cet., vitabitur vitiosa, qua hic quoque W. utitur, ellipsis verbi substantivi apud participium in sententia relativa (qui .. obtestatus pro: qui .. obtestatus est). (Similem locum XXXIV, 27, 5 rectius descripsi supra p. 215) Ceterum recte recentiores aliquot codices et A. Perizonius detinerent; coniuncta enim utriusque opera significari debet. Ne illud quidem sine nota aut suspicione prætermittendum, uno, quod sciam, hoc loco apud bonum prosæ orationis scriptorem remorari pro intransitivo positum legi; alibi semper transitivum est; altero significatu morari dicitur (quod hic in uno et altero deteriore codice scribitur). Ortumne re ex præcedenti ne?

Cap. 13, 11: Pronuntiat (Marcellus), a quibus orta pridie fuga esset, cohortesque, quæ signa amisissent, se in primam aciem inducturum. Non recte singuli milites (a quibus) separantur a cohortibus. Recte in P scribitur: a quibus orta pridie fuga esset, cohortes, quæque signa amisissent, ... inducturum. Etsi in tali re codicum testimonium nullius momenti est; (vid. ad XXV, 28, 6).

Cap. 18, 6 (in descriptione loci, ubi Hasdrubal prope Bæculam a Scipione victus est): eam quoque (planitiem) altera crepido haud facilior in ascensum ambibat. Cum insolentissimo hoc loquendi genere (facilis in ascensum, ut sit, qui facile ascenditur) Weissenbornius comparat II, 15, 2, ubi facilis absolute dicitur (nachgiebig), additur autem de effectu facilitatis: in perniciem suam. Nihil dissimilius, nisi quod utroque loco facilis et in legitur. Lenissimo remedio tollitur manifestum huius loci mendum: faciliori ascensu. Quum librarius scripsisset: crepido haud facilior, ex i littera, quæ supererat, fecit in, tum ascensum.

Cap. 20, 3. Paucis post ... diebus ... Hasdrubal Gisgonis fil. et Mago imperatores ex ulteriore Hispania ad Hasdrubalem venere, serum post male gestam rem auxilium, consilio in cetera exsequenda belli haud parum opportuni. Sensit Weissenbornius perverse hæc dici, nec tamen damnare ausus est. Quid est enim: consilium belli in cetera exsequenda aut (quomodo ipse verba ordinat): consilium in cetera belli exsequenda? Quis dixit: consilium in aliquid faciendum? (quamquam sic accipi plane vetat verborum ordo; neque enim cetera belli aut quæ similiter coniunguntur, divelli possunt). Apparet consilium significari de bello exsequendo per reliqua et in posterum. Scribendum igitur: consilio in cetera **exsequendi** belli ... opportuni. Gerundivi casus male ad præcedentem vocem accommodatus est (vid. p. 10 et 207). In proximis verbis (§ 4: conferentibus, quid in cuiusque provinciæ regione animorum Hispanis esset) prorsus non intelligo, quæ sit provinciæ regio, neque ipsum quæque provincia placet; neque enim plures provinciæ ante significatæ sunt. Rectum erit: quid in cuiusque provincia et regione animorum Hispanis esset. Addidit Livius et regione, quod Hispaniam Carthaginiensium in certas provincias ad Romanam

formam divisam fuisse non constabat. Erroris gėnus frequens est.[1])

Cap. 38, 9: Senatus liberam potestatem consulibus fecit et supplendi, unde vellent, et eligendi de omnibus exercitibus, quos vellent, permutandique et ex provinciis, quos e rep. censerent esse, traducendi. Nec ulli facile esse poterant milites, quos (singulatim) ex provinciis traduci e rep. esset, et si fuissent, hoc contineretur superiore illo capite, quo potestas dabatur, exercitus, unde vellent, supplendi et de omnibus exercitibus eligendi; nec recte dicitur ex provinciis traducere, nulla addita, quo traducantur, loci significatione. Una littera detracta veram scripturam restituet: et ex provinciis, quo e rep. censerent esse, traducendi. Permissum est consulibus, ut suppletos exercitus exercituumque partes permutarent et extra fines suæ quisque provinciæ educerent.

Cap. 40, 10: Per extremum finem agri Larinatis ducentem in Salentinos exercitum Hannibalem

---

[1]) Cap. 30, 5 (non tanta pro Ætolis cura erat, ferocioris quam pro ingenio Græcorum gentis, quam cet.) illepidum et inelegans merito Creverio visum est, quod olim substituebatur: ferocioribus quam pro ingenio Græcorum gentis, extremo vocabulo quasi de industria adiecto ad efficiendum cum inani abundantia genitivorum concursum. Sed quod Weissenbornio in mentem venit, codicum scripturam sic fortasse defendi posse (quod mihi quoque adolescenti placuisse memini), ut genitivus liberius appositione adiunctus putetur illi pro Ætolis, quasi scriptum sit Ætolorum, nulla eius libertatis in brevi et facili orationis forma excusatio excogitari potest, quum licuerit sine offensione recte scribere: ferociori quam pro ing. Græc. gente. Nam pro Ætolis Livius scribere maluit quam Ætolorum propter omnium. Nimirum simpliciter illud ipsum ferociori . . gente restituendum est, quod Gronovio in mentem venerat. Ex gente propter Græcorum factum gentis et ei postea accommodatum ferocioris.

expeditis cohortibus adortus C. Hostilius Tubulus incomposito agmini terribilem tumultum intulit. Larinum quomodo attigerit Hannibal ex Bruttiis et Lucanis in Salentinos iens et quomodo per Larinatem agrum, qui a Tarento fere triginta milliaria Germanica distat, euntem C. Hostilius, qui Tarenti erat, adoriri potuerit, nemo facile dixerit, et hæsit iam in eo Weissenbornius. Accedit extremi finis mentio, quæ quo in tam longinquis locis pertineat, non apparet. Postremo paucis post versibus, nullius alius rei interposita mentione, Hannibal, quum simul Q. Claudius ex Salentinis contra eum moveret, nocte castra ex agro Tarentino movisse dicitur, quo qui eum subito e Larinati agro traductum putabimus, quum iam illic a custode Tarenti duce Romano incursatus esset? Apparet, opinor, Hannibalem, quum Salentinos ex Lucanis petenti præter Tarentum eundum esset, ut tutius iret, vitata urbis propinquitate, per extremum agri Tarentini finem satis magno flexu exercitum duxisse nec tamen Hostilii Tarento præsidentis vigilantiam effugisse aut impetum; pro Tarentini in P est laritānis, quomodo transponendæ litteræ notari solent. Sed quod Hostilium Tarenti fuisse dixi, occurretur mihi, quum eo superiore anno (208) missus esset (c. 35, 2), postea ei eodem anno pro Tarento Capuam provinciam datam esse (ibd. § 14), ibique eum hoc anno (207) fuisse, Livium tradere c. 36, 13. Verum ne fingi quidem potest, a Capua in occidentali Italiæ parte sita Hostilium in Hannibalem per Larinatem agrum, qui in Apulia est, euntem, toto interiecto Samnio, impetum fecisse, et Hannibalem ex agro Tarentino movisse, quod timeret, ne ibi Claudius e Salentinis veniens exercitus Capuam obtinentis duci se coniungeret. Et post hæc demum gesta Hostilium Tubulum Tarento Capuam petisse, aperte Livius dicit paulo post hoc ipso capite (Hostilius Capuam petens, et: reliquas copias Hostilius Capuam ducere iussus). Itaque hic, ut alibi non paucis locis, Livius in indicandis imperiorum per Italiæ partes permutationibus et in tempore

earum notando decretisque a rebus perfectis separandis parum diligens fuit; de eo dubitari nequit, quin in c. 40 scribendo Hostilium Tarento præsidere putarit.

Cap. 45, 3 (in oratione Claudii Neronis consulis militibus certam de Hasdrubale victoriæ spem ostendentis): Quippe ad quod bellum collega non ante, quam ad satietatem ipsius peditum atque equitum datæ ab senatu copiæ fuissent .., profectus sit, eo ipsos quantumcunque virium momentum addiderint, rem omnem inclinaturos. Sic Weissenbornius interpunxit, ne, si cum ceteris comma post ipsos posuisset (eo ipsos, quantumcunque), prava oreretur sententia; sic enim Claudius hoc tantum promittit, milites ad bellum cum Hasdrubale (eo) omnem rem inclinaturos, hoc est (si tamen recte dicitur rem ad bellum aliquod inclinare), effecturos, ut id præcipuo sit loco et in eo omnia vertantur; necesse est autem promiserit, eos rem inclinaturos (absolute), hoc est, facturos, ut, quæ hactenus pari momento stetisset, in alteram (suam) partem inclinaretur (sie würden den Ausschlag geben; vid. XXVIII, 15, 7 et 22, 8 etc.); neque ad aliam ullam sententiam aptum est illud quantumcumque virium momentum. Verum illum interpungendi conatum evertit accusativus ipsos, qui quoniam nisi ad inclinaturos pertinere nequit, necessario eodem adverbium eo trahitur; neque in hac orationis forma ulla confusionis sententiarum (συγχύσεως) figura locum habet. Itaque ut recta sententia oratioque efficiatur, scribendum est: eo **ipsi si** quantumcunque virium momentum addiderint, rem omnem inclinaturos. Ita quantuscunque infinitum erit pronomen, quomodo id Livius aliquoties posuit (vid. lexic. et XXVIII, 32, 9). Eodem capite inferius (§ 11) de militum Neronis modestia et itineris maturandi studio sic scribitur in codicibus (bonis omnibus, deterioribus plerisque): modestia certare milites, ne quid ultra usum necessarium sumerent; nihil morari nec ab signis nec subsistere cibum capientes; diem ac noctem ire. Apparet exci-

disse verbum, cui adiunctum fuerit illud ab signis; nam quod in editionibus ante Weissenbornium, altero nec sublato, scribebatur nec ab signis absistere (pro subsistere) cibum capientes, et audacem mutationem et usum habet verbi, quod est absistere, admodum suspectum. Id enim apud bonos prosæ orationis scriptores de desistendo ac desinendo ponitur, de motu ac discessione non dicitur nisi in uno Cæsaris loco perquam dubio.[1]) Sed aliam præterea vocem errore librarii omissam suspicor; nam quod negantur milites cibum capientes substitisse, primum, si ea esset sententia, Livius scripsisset ne cibum quidem capientes (quum maxime credi posset) substitisse; deinde nimia hæc est festinatio rerumque naturæ repugnans, etiamsi milites solis aridis cibis famem explessc putemus, ut totos dies non intermisso itinere ierint. Romanorum quidem puls neque parari neque edi nisi itinere interrupto poterat. Itaque mihi dubium non videtur, quin Livius scripserit: nihil morari nec ab signis [discedere] nec subsistere [nisi] cibum capientes.

Cap. 47, 10. Quum Hasdrubal prima vigilia exercitum castris eduxisset Metauri fluminis transeundi causa, Livius agmen a ducibus desertum palari, milites signa relinquere coepisse narrat. Hasdrubal, dum lux iam ostendentis (sic PM Cant., Lov. 1, Hearn. 1, Gronoviani tres) signa ferre iubet: et per tortuosi amnis sinus flexusque cum errorem volvens haud multum processisset, ubi prima lux transitum opportunum ostendisset, transiturus. Sed cum cet. Hæc, quæ et corrupta et

---

[1]) De Gall. V, 17: Repente (Britanni) ex omnibus partibus ad pabulatores convolaverunt, sic uti ab signis legionibusque non absisterent. Non potest de discedendo intelligi; neque enim ad signa legionesque fuerant. Videtur significari, ne ab signis quidem et legionibus Gallos abstinuisse. Debet saltem verti: sich nicht fern hielten. Fuitne abstinerent?

manca sunt, (apparet enim desiderari verbum postremæ sententiæ, cui adiungatur transiturus,) varie corrigere tentarunt nec conatus nisi veteri nescio cui emendatori in primis verbis feliciter successit. Perspicuum est, post superiora illa (§ 8) signa ferri iussit, non posse iterum Hasdrubalem nude signa ferri iussisse narrari, sed cum aliqua adiunctione. Ex illo autem: quum ... processisset, manifestum est, eum, ducibus amissis, tamen primo conatum esse sine ducibus progredi; id qua ratione facere studuerit, illis verbis signa ferri cet. declaratur. Itaque hæc videtur fuisse loci forma: Hasdrubal, dum lux viam ostenderet (sic iam in aliquot deterioribus codicibus scribitur), signa **ferri iubet** per tortuosi amnis sinus flexusque; quum errorem volvens haud multum processisset, [substitit,] ubi prima lux transitum opportunum ostendisset, transiturus. Iam omnia recte cohærent reique ordo apparet. Primum Hasdrubal, longius a Romanis discedendi cupidus, usque dum lux reddita viam ostenderet, (tum enim caecæ tenebræ erant,) ipsius fluvii quamvis tortuosi sinus sequi constituit; id quum nimis esset difficile, substitit. Ex iam ostendentis (in quo duæ extremæ litteræ ex primis in signa ortæ sunt) recte emendator ille effecit viam ostenderet; deinde et sustuli, ortum geminando ex iubet. Atque hoc signa ferri iubet per ... sinus prorsus certum est. Signa ferri (pro ferre, orto ex ferriubet) scribendum erat ut § 9, ut XXVIII, 1, 9 et 16, 1, ut semper. In proximis verbis scribendum puto: quantum a mari abscedebat. Inepte mare abscedere dicitur, quum agitur de duce et exercitu ab inferiore parte amnis ad superiora versus iter facienti, ita ut mare oculis non subiectum sit.[1])

---

[1]) Cap. 49, 2 neque regendi spes recte dicitur pro regimine neque vincit spem, qui tollit. Verum est, quod Weissenbornio in mentem venit quodque ipse adnotaram: ubi regentis sprevissent.

Cap. 50, 1: Nero ea nocte, quæ secuta est pugnam, citatiore, quam inde venerat, agmine die sexto ad stativa sua atque hostem pervenit. Omnes taciti prætereunt. Et tamen quid absurdius nugaciusve dici potuit, quam Neronem ea nocte ... sexto die ad stativa sua pervenisse? Manifestum est, excidisse participium et huiusmodi fuisse veram orationis formam: Nero ea nocte, quæ secuta est pugnam, [regressus] citatiore, quam inde venerat, agmine, die sexto cet.[1])

Cap. 51, 10: Statum quoque civitatis ea (ad Metaurum flumen) victori[a firmavit ut] iam inde haud secus quam in pace res inter se contrahere vendendo, argentum creditum solvendo auderent. Tribus minimum rerum contractarum exemplis nominatis totum genus Livius significavit. non his duobus tam diiunctis (nam coniuncta sunt vendere, emere), tam inæqualiter (altero una, altero tribus vocibus) et ἀσυνδέτως compositis. Sed qui factum dicam, ut omnes editores taceant de argento credito pro pecunia credita dicto contra omnium Latine scribentium usum, nisi quod Terentius in Græcis vertendis argentum (ἀργύριον) aliquoties pro pecunia dixit Sallustiusque a Seneca (epist. 114) adnotatur dixisse: exercitum argento fecit? (Extrema ætate sic dici in quotidiano sermone coeptum ostendit recentiorum linguarum e Latina ortarum usus.) Itaque manifestum mendum est, emendatio incerta; audax

---

[1]) Bis in hoc capite Weissenbornius manifesta menda codicis secutus est, § 5, ubi supplices votisque fatigare deos posuit, quæ copulari tanquam paria nequeunt, et § 8, ubi, nisi typothetæ error est, scripsit (tanquam e P): litteræ deinde de L. Manlio Acidino missæ ex castris adferuntur. Ab Manlio illas litteras allatas esse, satis patet; de Manlio nihil erat, quod scriberetur; neque litteras de aliquo pro ab aliquo missas quisquam dixit. Error (si codicis est) ortus est geminatione extremarum litterarum vocis deinde.

est enim scribere: [emendo,] vendendo, dando mutuum, creditum solvendo.

Lib. XXVIII.

Cap. 2 init. (de M. Silano Carthaginienses et Celtiberos improviso aggredienti): Tria milia ferme aberat, quum hauddum quisquam hostium senserat; confragosa loca et obsiti virgultis tegebant colles; ibi in cava valle atque ob id occulta considere militem et cibum capere iubet; speculatores transfugarum dicta adfirmantes venerunt; tum sarcinis in medium coniectis arma Romani capiunt, cet. Hiare orationem vinculo carentem in illo membro speculatores .. venerunt, patet; itaque superiores interim addiderunt (non solum contra P, sed contra M Voss., Lov. 1, 2, 3, Harl., Haverc.), Weissenbornius ubi (ubi .., tum). Geminandæ duæ litteræ erant: Ibi .. militem .. cibum capere iubet et speculatores .. venerunt; tum cet. Tegebant colles pro tenebant recte Bekkerus et Kreyssigius; loca confragosa tenent nihil est, nec c. 1, 7 Livius castra Punica lævā tenere dixit, sed lævă (lævam viæ partem). Lib. XXXII, 5, 12 (nam is quoque locus comparatur) statio dicitur tenuisse, qua abscisæ rupes erant, hoc est, eam partem obsedisse.

Cap. 7, 4 et 5 oratio sic interpungenda est: Eodem ferme die ab Attalo rege Opuntiorum urbs capta diripiebatur. Concesserat eam regi prædam Sulpicius, quia Oreum paucos ante dies ab Romano milite, expertibus regiis, direptum fuerat, quum Romana classis eo se recepisset. Attalus, ignarus adventus Philippi, pecuniis a principibus exigendis terebat tempus. Vulgo scribitur: ... direptum fuerat.

Quum Romana classis eo se recepisset, Attalus ignarus cet. Sed Romanæ classis, quæ Opuntem non appulerat, a Chalcide Oreum reditus nihil habet coniuncti cum Attalo tempus Opunte terenti.[1])

Cap. 9, 13 (in hominum C. Neronis res gestas extollentium sermone): ita unum consulem pro utraque parte Italiæ adversus duos duces, duos imperatores hinc consilium suum, hinc corpus opposuisse. Quæ vis sit geminatæ in iisdem hominibus ducum et imperatorum appellationis, quasi maius sit, non solum ducibus sed etiam imperatoribus oppositum fuisse, non intelligo; intelligerem rhetorice auctum rei sonum, si adversus duos exercitus, duos imperatores (duces) scriptum esset. (Non omnem ducem imperatorem esse, qui suis auspiciis rem gerat, scio; sed ea distinctio ad rem aut sententiam in hoc loco pertinere nego.) Itaque considerandum puto, potueritne duces geminandi errore nasci ex duos, ut initio tantum scriptum fuerit: adversus duos imperatores.

Cap. 12, 13: Ibi tum Hasdrubal Gisgonis, maximus [clarissimus]que eo bello secundum Barcinos dux, regressus ab Gadibus, rebellandi spem adiuvante Magone Hamilcaris filio, dilectibus per ulteriorem Hispaniam habitis ad L milia peditum, MMMM et quingentos equites armavit. Non tam rebellandi spem adiutam a Magone puto quam belli apparatum; itaque scribendum cum P: regressus a G. rebellandi spe, adiuvante Magone cet. Nescio an editores offenderint hi ablativi absoluti sic propius cum alteris coniuncti (fere ac si dicas: dilectibus adiuv. Mag. habitis); sed eam duritiam Livius non vitavit (1, 46, 1, XXXIII, 20, 4), ne multo quidem

---

[1]) Cap. 6, 9 infinitivus historicus (præbere) poni nequit in loci forma perpetua describenda; quod in codicibus est præbuere, ortumne sit ex præbuerit, non definio.

asperiorem (XXIX, 6, 1). Ceterum magis placeret egressus (a G., quod simul digrediendi longius notio adiuncta est). Gadibus inclusus se Hasdrubal tenuerat.

Cap. 14, 4 (de acie ante proelium ad Bæculam per aliquot dies instructa): mediam aciem hinc Romani, illinc Carthaginienses mixti Afris, cornua socii tenebant; erant autem utrisque Hispani pro cornibus; ante Punicam aciem elephanti castellorum procul speciem præbebant. Omissa pravorum reprehensione orationem recte distinctam ponam: cornua socii tenebant (erant autem utrisque Hispani); pro cornibus elephanti cet. In utroque exercitu sociorum manum ex Hispanis constitisse ait; nam Italos socios Livius, ut fere alibi in hac belli Hispaniensis narratione, Romanorum nomine comprehendit, Polybium sequens, qui (XI, 22, 3) in hac ipsa acie describenda Scipionem dicit solitum esse τοὺς Ῥωμαίους μέσους ἀντιτάττειν τοῖς Λίβυσι, τοὺς δ' Ἴβηρας ἐπὶ τῶν κεράτων παρεμβάλλειν (Hispanos in cornibus ponere), Hasdrubalem autem (§ 1) τὰ θηρία προτίθεσθαι τῶν κεράτων. Paulo post (§ 6) recte in cod. Loveliano 5 scribitur (coniectura): ubi hæc obstinate credi animadvertit, non credita, in quo prava temporis significatio est; ortus error ex geminatione litteræ a (credia). Postremo in fine capitis (§ 20), ubi scribitur: eques levisque armatura, velites, circumductis alis in latera incurrebant, prorsus a Livii consuetudine abhorret illa, apposito velitum vocabulo, declaratio, quæ fuerit levis armatura; et præterea a levi armatura velites seiunguntur proximo capite (15) § 5: pugna equitum velitumque et levis armaturæ; atque etiam c. 16, 5, ubi velites auxiliaque peditum coniunguntur, auxilia illa levis armatura est; sociorum enim ea fere intelligitur; velites Romani interdum illo nomine comprehenduntur (ut ipso capite 16, 4), alibi suo nomine, seorsum ab illa, signantur. Itaque scribendum est: eques levisque armatura ac velites. Sed simul ex illo capitis 16 loco leve

unius litteræ mendum tollamus. Nam ibi (§ 4 et 5) sic scribendum est: eques levisque armatura nunc ab tergo, nunc ab lateribus occurrendo fatigabat morabaturque, et quum ad crebros tumultus signa subsisterent ...., supervenerunt legiones; vulgo sed scribitur, quæ particula ab hac eiusdem rei continuatione et effectus significatione aliena est.[1])

Cap. 18, 10: traiecisse sese in hostilem terram, regiam in fidem inexpertam. Vehementer offendit alterum adiectivum ante præpositionem, in anaphora præsertim, positum. Videtur fuisse: in hostilem terram, in regiam (Syphacis), in fidem inexpertam, et in post **m** intercidisse.

Cap. 19, 13 (de Hispanis Iliturgin contra Romanos defendentibus): feminæ puerique supra animi corporisque vires adsunt, pugnantibus tela ministrant, saxa in muros munientibus gerunt. Tela et saxa apte et æqualiter inter se respondent, ut vel ob eam causam saxa in muros coniunctim accipere non liceat (præterquam quod aliter dicuntur lintea in vela, e quibus vela nova fiant). Sed pugnantibus non satis respondent munientes, non addito, quid munierint. Multo erit aptius: pugnantibus tela ministrant, saxa muros munientibus gerunt. Præpositio ex **m**, ut sæpe, nata. Contra eadem intercidisse post **m** videtur paulo ante (§ 10), ubi Weissenbornius e codicibus edidit: sed suus ipsorum conscientia culpæ metus, ablativo (de causa) durius, quam ut ferendum videatur, ad substantivum metus adiuncto; superiores: ex conscientia; videtur fuisse: ipsorum in conscientia culpæ metus.[2])

---

[1]) Cap. 13, 8 supplendum potius instarent (fessis Carthaginiensibus et Numidis) quam subirent.

[2]) Cap. 20, 2 in his codicum vestigiis: et Romanis subeuntibus sc. tr. quam (vel qua) adire poterant, fortasse latet: et R. subeuntibus contra, qua adire pot.

Cap. 24, 10 (in descriptione seditionis castrensis in Hispania): et in stationem ac vigilias in ordinem ibant. Neque, qui certo ordine aliquid faciunt, in ordinem id facere dicuntur et, si dicerentur, vitasset tamen Livius ambiguitatem, quoniam alio modo in ordinem ire dicitur (una et simplici serie, XXXVI, 43, 13, quem locum W. non recte enarrat). Poterat aut ordine scribi, quod Rhenanus probavit, aut in orbem, quod ego magis inclino ut a Livio positum putem.

Cap. 26, 7 (de seditiosis Scipionis militibus): Haud procul iam Carthagine aberant, quum .. auditum, postero die omnem exercitum cum M. Silano in Lacetanos proficisci, non metu omni, qui tacitus insidebat animis, liberavit eos, sed lætitiam ingentem fecit. Sic codices, quos Weissenbornius secutus est; sed ea orationis figura, quæ est in non — sed, ut tollatur prius vocabulum tanquam parum rei conveniens, ab hoc loco plane aliena est, addito præsertim omni et verbo (liberavit) longius reiecto, ex quo fit, ut necessario milites intelligantur non omni metu, sed parte aliqua metus levati. Itaque aut cum superioribus editoribus addendum modo aut ex omni faciendum modo.

Cap. 34, 9: Scipio multis invectus in præsentem Mandonium absentemque Indibilem verbis, illos quidem merito perisse ipsorum maleficio ait, victuros suo atque populi Romani beneficio. Ceterum quippe ea pignera timentium rebellionem esse tiberim arma relinquere solutosenimos neque se in opsides innoxios sed in ipsos, si defecerint, sæviturum cet. Sic codices (PM Cant., Voss., Lov. 1, nisi quod hi duo solutosenimhos habent; ceteri sensim aberrant); in restituendo loco quum ceteri parum feliciter versati essent[1],

---

[1]) In recepta vulgo scriptura Scipio dicitur arma ideo Hispanis non adimere, quod libera ea iis relinquat.

Weissenbornius partim aliorum, partim sua coniectura usus sic scripsit: ceterum [neque se obsides iis imperare,] quippe ea pignera timentium rebellionem esse, nec adimere arma; relinquere solutos animos; neque se cet., ut nihil de supplemento dicam, in illis nec adimere longissime a codicibus discedens. Livius, ut sæpe facit, narrationem et ipsam Scipionis orationem nullo certo fine distinxit sed conflavit; nam ea, quæ proxime præcedunt (§ 7): Mos vetustus erat Romanis ... non prius imperio in eum tanquam pacatum uti, quam ... obsides accepti, arma adempta, præsidia urbibus imposita forent, aperte sic ponuntur tanquam ex ipsa Scipionis oratione (Mos vetustus est Romanis cet.). Itaque eo referri illud potest: quippe ea pignera, nec ullo opus est supplemento. Hoc aperto, cetera longe propius ad codices sic fere scribenda sunt: Ceterum — quippe ea pignera timentium rebellionem esse — **se liberos iis**, arma relinquere, solutos animos; neque se cet. Post esse excidit se; ex tiberim feci liberos iis; liberi enim obsides capi solebant.

Cap. 40, 5 (in Q. Fabii Maximi oratione contra Scipionem Africam provinciam extra sortem postulantem): Deinde, si est (certa iam provincia consulis Africa), consulem peccare arbitror, qui de re transacta simulando se referre senatum ludibrio habet, non senatorem modo, qui, de quo consulitur, suo loco dicit sententiam. Si hæc sana sunt, Q. Fabius, quo nihil magis ridiculum perversumve fingi potest, in ipso exordio orationis se ipse peccare dicit, qui orationem habeat, non minus quam Scipionem; nam hæc sententia: qui, de quo consulitur etc. aperte respondet superiori illi: qui de re transacta cet. eodemque refertur. Manifestum est, Q. Fabium a se culpam amovere et in Scipionem totam conferre atque illum, quod non debuerit, facere dicere, se id, quod officium cogat. Verissime igitur et Rhenanus et ante eum ignotus homo, cuius emenda-

tionem tres apud Drakenborchium codices recentes habent, sublata voce modo, qua tota sententia evertitur, sic scripserunt: consulem peccare arbitror, qui ...., non senatorem, qui cet. Similia additamenta ex hac decade posui p. 208.[1]) (Si quis conabitur non senatorem modo coniungere cum illis: senatum lud. habet, ridiculam efficiet separationem senatus et unius senatoris adiectæque illius sententiæ relativæ: qui, de quo etc. rationem prorsus pervertet.)

Cap. 41, 7 et 8 (in eadem Q. Fabii oratione): Quin igitur ad hoc accingeris, nec per istos circuitus, ut, quum in Africam traieceris, secuturum te illuc Hannibalem speres, potius quam recto hinc itinere, ubi Hannibal est, eo bellum intendis? egregiam istam palmam belli Punici patrati petis? Postrema hæc interrogatio sic seorsum posita inepta est. Quoniam enim de voluntate Scipionis dubitari nequit, ideo tantum interrogatur, ut adiungatur, quid ad eam rem consequendam faciendum sit. Verum nihil eiusmodi sequitur potiusque id ante dictum est (nec .. recto itinere .. eo bellum intendis?). Sed ne superioribus quidem adiungi simpliciter hæc interrogatio potest (et egregiam ..?), quoniam nulla in ea significatio est viæ, qua utendum sit, quæ esset, si sic inter-

[1]) Lubet cum antiquissimæ in Livianis codicibus interpolationis exemplis ortæ ex pravo intellectu sententiæ non difficilis et formæ orationis perspicuæ coniungere simile exemplum ex antiquiore Ciceronis codice, quam Livianus ullus est, manifestissimum nec tamen a quoquam animadversum. Nam I de rep. 34, 51, ubi Cicero scripsit: nomen illi principes optimatium mordicus tenent, re autem carent, librarius quum re pro adverbio reapse accepisset, additis vocibus eo nomine, orationis formam et membrorum pondere insignitorum inter se relationem, quam litterarum formis significavi, pessumdedit effecitque, ut dicantur principes illi carere eo nomine, quod teneant. Non nomine carebant, sed re.

rogaretur: et egregiam istam palmam .. inde, ubi est, petis? Verum ipsa illa superiora si propius inspexeris, vitium deprehendas. Recte Weissenbornius hec dissolvendum esse ait (Quin ... accingeris et non per istos circuitus ... potius quam recto hinc itinere.... intendis?). Sed ad hanc interrogationem: Quin ... eo bellum intendis? accommodari illud non per istos circuitus nullo modo potest, quoniam ipsa interrogatio, directam viam significans, circuitus excludit. Duæ illæ contrariæ rem propositam agendi viæ, quæ ita comparantur, ut altera sola probetur (non .. potius quam), in interrogando adiungi eiusmodi verbo debent, in quo ipso non recti itineris sed tantum rei propositæ significatio insit. Ea autem interrogatio illa ipsa est, quæ extremo loco ponitur: (Quin) egregiam istam palmam ... petis? Quæ præcedunt, duplicem viam ac rationem continent. Itaque sic scribendus totus locus est: Quin accingeris nec (id est: et, non) per istos circuitus ... potius quam recto hinc itinere, ubi Hannibal est, eo bellum **intendens**, egregiam istam palmam belli Punici patrati petis? Iam omnia apta duæ litteræ mutatæ fecerunt, in quibus aut negligentia aberratum est aut, sententiæ forma et continuatione non intellecta, mala correctione. Inter se respondent per circuitus et recto itinere; illud declaratur adiectis his: ut, quum in Africam ...., speres, hoc appositione participii intendens.

Cap. 42, 3: Expositos milites per tutissima ad socios et amicos populi Ro. Tarraconem duxisti. Sic codices, quos qui nuper secutus est, (nam antea edebatur per tutissima omnia,) ipse omnia usu loquendi flagitari prope concedit; nam quod XXIX, 2, 10 advocat (tuta ab lævo esse), simile non est; nam quid sit tuti, significatur verbis ab lævo (res in lævo cornu tutas esse). Sed non minus ab usu loquendi abhorret superlativus. Itaque diviso vocabulo, quod ex duobus coaluit, scribendum: per tuta om-

nia. Errore natum est primum tutomnia, tum tutissima.

Cap. 43, 1: Quum oratione ad tempus parata Fabius tum auctoritate et inveterata prudentiæ fama magnam partem senatus ... movisset, ... Scipio ita locutus fertur, cet. Comparative inter se referri quum et tum et omnis orationis forma et vocabulorum ordo nomenque Fabii medio illo loco positum ita declarant, ut dubitari non possit. Itaque deest ad sententias vinciendas coniunctio temporis index scribendumque est necessario: Quum oratione ... Fabius tum auctoritate et ... fama quum magnam partem senatus ... movisset, ... Scipio cet. Similiter, ut ex eodem particularum genere et ex proxima vicinitate exempla petam, in c. 41, 9 quam excidit, in c. 42, 17 hic, quæ nemo dubitavit aut addere aut addita retinere. Pro inveterata prudentiæ fama, quæ hac vetustate multum valet, librarius, casum ad proximum substantivum accommodans (vid. p. 207) inveteratæ prudentiæ famam Fabio tribuit, habuitque obsequentem Weissenbornium. Et tamen hoc potius feras (quamquam minime ferendum est), quam quod idem § 4 mirificam hanc orationis formam Livio adfinxit: tanquam mihi ab ultimo quoque periculum sit, ne mecum æmuletur, et non ab eo, qui quia super ceteros excellat, quoque niti non dissimulo, me sibi æquari nolit; eamque sic enarrat (et opus est profecto enarratione), ut quoque sit et quo. Debebant talia tacito uniuscuiusque sensu respui; sed eo argutiis ventum est, ut argumentis utendum sit. Non quæro, ubi in prosa oratione quoque sic positum legerit; illud quæro, quæ sit umbra sententiæ, nisi præterea et quo accipiamus pro: quo etiam me; nam copulativa particula omnia plane evertit; me autem quod recte omitti potuisse ait, qui potuit id pronomen omitti, in quo omne pondus orationis inest (me quoque non minus quam Fabium)? Et hæc finguntur ab eo, qui in hoc uno libro XXVIII prope quinquaginta locis vo-

ces singulas pluresve in P et ceteris codd. omissas notaverit, potius quam retineat certissimum superiorum supplementum ... excellat, [quo me] quoque niti non dissimulo. Hic quidem erroris causa quoque manifesta est in quo bis posito.[1])

Cap. 45, 10 postquam Livius de consulum in annum 205 provinciis dixit (— nam prætorum provincias iam c. 38 indicavit —) et de imperio alteri ex superioris anni consulibus prorogato, breviter hæc subiicit: et ceteris præter consules prætoresque, qui exercitibus provinciisque præfuturi erant, prorogata imperia. Si qui pronomen ad consules prætoresque refertur, incommodissime sic scribitur, quasi hoc huius anni consulum prætorumque proprium fuerit; omninoque nulla est causa, cur in imperiis continuatis consulum prætorumque huius anni mentio fiat, in quibus nulla erat imperii continuatio. Hoc quum Weissenbornius sensisset, pronomen relativum ad ceteris referri voluit, verbis sic coniunctis: ceteris, qui præter consules prætoresque exercitibus pr. præfuturi erant. Ut de verborum ordine concedam, sententia efficitur inanissima et a Livii consilio alienissima; neque enim id dicitur, quod et Livii consuetudine et propter rem ipsam dicendum erat, quibusnam ex iis, qui superiore anno exercitus provinciasque habuerint, imperium prorogatum sit, ut in provinciis manerent, quibus non prorogatum, sed tantummodo infinite, iis, qui exercitus et provincias retinere iussi sint, prorogatum esse imperium, quod profecto nihil opus erat dici, quoniam eo continetur provinciæ continuatio. Ac de re quidem ipsa, quæ Livio significanda erat, satis constat; omnibus enim, ut ex re-

---

[1]) Non minus prave c. 27, 13 inde a Gronovio omittitur is, quod in codice archetypo excidit post credideritis (is denique ego sim). In Scipionis persona sic denique vertitur momentum orationis, ut quæratur, sitne is Scipio, cuius imperii tædere milites oporteat. Nulla est in hac orationis forma exceptio.

liqua Livii narratione apparet, qui exercitus habuerant, prorogatum imperium est, nisi iis, qui decedebant, ut huius anni consulibus et prætoribus loca vacua facerent, iisque provincias tradebant. Atque hoc verbis etiam dicetur, apte et Latine, sed orationis forma ad librariorum captum paulo minus accommodata, si sic scripserimus: et ceteris, præter quibus consules prætoresque exercitibus provinciisque præfuturi erant, prorogata imperia. Exceptis iis provinciis, quas novi magistratus habituri erant, ceteris exercituum provinciarumque præsidibus prorogata imperia dicuntur. Præter sic in exceptione pro adverbio positi (ceteris præter rerum capitalium damnatis cet.) exempla ex Ciceronis, Sallustii, Cornelii, Suetonii libris lexica habent. Is usus ignoratus aut saltem legentis scribentisque animo non occurrens fecit, ut quibus omitteretur (præter consules prætoresque), deinde qui adderetur (pr. coss. prætoresque qui).

Lib. XXIX.

Cap. 4, 8: Is (Massinissa) segniter rem agi questus, quod tum non iam exercitum in Africam traiecisset. (P tam non exercitum iam, additis notis, quibus iam ante exercitum ponendum esse significatur.) Prave particulæ ponuntur; qui enim, quod iam (iam tum) factum oportuerit, non esse factum queritur, necessario negationem particulæ iam præponit. Scribendum opinor: quod non iam exercitum in Africam traiecisset; nam tam ex iam transposito ortum videtur. Sed præterea post questus addendum est videtur; neque enim in hac orationis forma (.. Massinissa venit; is .. questus) omitti id verbum potest.

Cap. 5, 8: Interim Mago milites Gallis dimissis clam per agros eorum mercede conducere. Hæc verba significant Gallos dimissos esse per agros militum nescio cuius gentis; nihil enim aliud est, quo in hac scriptura referatur eorum. Apparet præterea, a Magone non Gallos dimissos esse, sed Poenos ad Gallos conducendos. Veram scripturam habent codices: Interim Mago milites Gallos, dimissis clam per agros eorum (Gallorum), mercede conducere. Fefellit editores (et librarium unum et alterum recentiorem) participii ablativus (in mittendi verbo et compositis) interdum dure sic positus, ut, nulla subiecta sententia relativa (missis qui), audiatur subiectum infinitum (hominibus, aliquot), ut I, 31, 2: missis ad id visendum prodigium, et X, 29, 18: Fabius, dimissis ad quærendum collegæ corpus, spolia hostium .. cremavit, et XXXIII, 11, 1: missisque Larissam ad commentarios regios comburendos. Coniunctum hoc cum indicativi eiusdem verbi usu, quod absolute mittere ad aliquem et ad aliquid faciendum dicitur, unde passive, raro exemplo, XLIV, 33, 4 ponitur: Cum eodem ad pecuniam accipiendam missi sunt (homines aliquot).

Cap. 18, 17 Weissenbornius, quo fere inclinabat Gronovius, codices secutus edidit: aliquantum iam altitudinis excitata erant moenia; antea edebatur ad aliquantum. Aliquantum genitivo adiecto in mensura significanda accusativo casu recte poni potest; non minus enim recte I, 25, 1 scribitur: aliquantum spatii .. aufugerat, quam XL, 28, 4: exiguum temporis aliqua forma pugnæ fuit. Sed altitudinis nomen non magis pro mensura poni potest quam latitudinis longitudinisve (hoc est, certarum spatii regionum, quas nunc tres dimensiones appellamus), nec dici magnam altitudinem (multum altitudinis) crescere (quod contra rectissime dicitur magnum spatium fugere), sed tantum in altitudinem crescere, in magnam alt., in multum altitudinis; neque in ea re alia est Latini ser-

monis regula quam nostrorum. Scribendum igitur: In aliquantum iam altitudinis; intercidit præpositio ob præcedens voluerunt; itidemque XLII, 15, 5 retinendum, quod est in codice: in aliquantum altitudinis diruta erat, et apud Curtium VI, 17, 21: Iam in aliquantum altitudinis opus creverat.[1]) In proximis verbis (§ 18): nostras iniurias nec potest nec possit alius ulcisci quam vos, ne quid ex prava enarratione turbarum nascatur, dicendum est, possit optative poni (atque utinam ne possit, quoniam eam potestatem nemo habiturus est nisi vestris opibus fractis); Græce diceretur: οὔτε δύναται μήτε δύναιτο).

Cap. 22, 10 (ubi exponitur, quid Clodius Licinus de Q. Pleminio narraverit): patefacto dein scelere delegatum in Tullianum ex S. C. Quid significetur, constat et dicit proprio verbo Livius XXXIV, 44: in inferiorem demissus carcerem est necatusque, quo item utitur Sallustius de Lentulo (Cat. 55: in eum locum, h. e. Tullianum, demissus). Sed delegare pro demittere sine ullo exemplo dicitur; quod autem suspicantur quidam, Livium id verbum a Clodio sumpsisse, etsi Livius huiusmodi obsoleta verba verborumque significationes tantum in formularum carminibus interdum retinet, non in narrando, dici tamen cum aliqua specie posset, si ullum esset vestigium huius verbi apud antiquiores sic poni soliti; sed nullum est. Livius scripsisse videtur deiectum; ex eo factum, ut sæpissime, delectum,

---

[1]) Paulo ante (§ 14) mirifici loquendi generis, quo Pleminius dicitur tribunos militum omnibus suppliciis trucidatos cruciando occidisse, frustra socius advocatur Seneca rhetor, qui hominis crudeliter occisi ipsa membra (sensim) trucidata dixit. Nihilo tamen melius, quod Gronovius finxit, trucidando occidere, quasi aliquis trucidando non occidi possit. Unus Sigonius verum vidit, qui simpliciter cruciatos occidit scripsit; nam quum errore trucidatos scriptum esset et simul vera scriptura adnotata, posterior vox utcunque ad reliquam orationem accommodata est.

tum delegatum. (Delegit pro deiecit P et ceteri XXIII, 47, 6.)

Cap. 24, 4: periculum erat, ne .. timor in exercitum incideret, ne simul cum rege et Carthaginiensibus foret bellandum. Nove et inusitate timor in aliquem incidere dicitur (quasi casu aliunde adveniens), qua dicendi insolentia quominus Livium usum putemus, obstant etiam codices, in quibus est: in exercitu incederet. Scripserat Livius: in exercitu insideret (sich festsetzen). Et in P et in aliis antiquis codicibus pro insideo similibusque sæpe scribitur insedeo.

Cap. 25, 3: Caelius ut abstinet numero, ita immensum multitudinis speciem auget. Sic P, ex quo non ad immensum faciendum erat, sed, quomodo veteres loquuntur, in immensum.

Cap. 26, 5. Quod in codicibus scribitur et a Weissenbornio repositum est nec tamen valde defenditur: Scipio dux partim factis fortibus, partim suapte fortuna quadam ingenti ad incrementa gloriæ celebratus, falsum esse et ordo adiectivorum in uno substantivo (fortuna) prave cumulatorum ostendit et magnitudinis notio hinc aliena (— nam facta fortia et sua fortuna quædam inter se referuntur) et incrementa gloriæ nimis nude positum. Itaque superiores edebant: ingentis ad incrementa gloriæ, non minus pravo verborum ordine nec adiectivo ei, cui oportebat, substantivo accommodato; nam incrementa gloriæ ingentia notantur, non ingentis iam per se gloriæ incrementa. Videtur Livius scripsisse: suapte fortuna quadam in ingentia incrementa gloriæ celebratus (ut dicitur in immensum et similia). Hausta inter m et ing. præpositione, ex ingentia ortum est ingenti ad.[1])

[1]) § 6 superiores melius suppleverant scripserantque (se transire vulgaverat) quam W. Cap. 27, 2 amnium mentio con-

Cap. 36, 7 (de proelio Hannibalis et P. Sempronii consulis P. Liciniique proconsulis): Nec mora dimicandi facta quum consuli et duplicatæ vires, Poeno recens victoria animo esset. Animo esse alicui id, e quo fiduciam sui et animos caperet, nemo dixit; contra et alii et Livius ipse sæpissime (vid. ad XXXI, 18, 4) animos facere. Scribendum itaque animos fecisset (non, ut primi editores posuerant, faceret). Nisi et (post consuli) mala manu additum est, scribi debet: quum et consuli duplicatæ vires et Poeno recens victoria a. f.

Cap. 37, 2 scribendum videtur: (M. Livius et C. Claudius censores) viam e foro Boario ad Veneris (codd. et W. et ad Veneris) circa (editores, etiam W., et circa) foros publicos et ædem Matris Magnæ in Palatio faciendam locarunt. Inter id nomen, quo initium viæ significatur, et id, quo finis, non potest copula interponi. Videtur significari via flexu foros publicos ambiens, quoniam et Veneris ædes prope circum fuit (X, 31, 9) et foros publicos in Circi latere aliquo et prima, ut videtur, fronte fuisse, apparet e Livii libro XLV, 1, 7 (quum per Circum consul reveheretur ad foros publicos), cui testimonio adiungitur I, 56, 2 et Paulus Diaconus, foros interpretans circensia spectacula. Paulo post (§ 4) in his: id vectigal commentum alterum e censoribus satis credebant,

---

iuncta cum terræ marisque nomine in precibus, quibus dei maria terrasque colentes (§ 1) pro pedestri navalique exercitu invocantur, nullam excusationem habet. Utrum, quam suspicionem Weissenbornius ut nimis audacem sprevit, amnibusque ex omnibusque ortum sit in hunc locum male ex superiore delato, quum sic Livius scripsisset: sociis nominique Latino omnibusque, qui populi R . . . imperium auspiciumque terra mari secuntur, an ex paulo inferiore loco omnibus huc translatum et in amnibus mutatum sit (terra marique secuntur, omnibus bene verruncent), in incerto relinquendum est.

populo iratum, quod iniquo iudicio quondam damnatus esset; et in pretio salis maxime oneratas tribus, quarum opera damnatus erat, credebant, extremum verbum a Livio non esse suspicor; certe incommodissime geminatur (satis credebant .. et .. credebant). Postremo § 12, ubi sic scribitur: inter nomina eorum, quos ærarios relinquebat, dedit collegæ nomen, videndum puto, ne verum sit edidit; id enim in tali hominis nominatione aut indicio rei proprium nomen est; dare nomen (suum) aliter dicitur.

Lib. XXX. [1]

Cap. 4, 5 (ubi legatorum Romanorum apud Syphacem regem oratio indicatur): Proinde, seu ipsi staret iam sententia seu consulendus Hasdrubal et Carthaginienses essent, consuleret. Quod pro apodosi ponitur consuleret, alteri tantum condicioni respondere, ab altera (seu ipsi i. st. s.) prorsus alienum esse, Weissenbornium

---

[1]) In hoc libro minus plene enotatas nos habere codicis P scripturas, dixi supra (p. 204). In primis libri capitibus complura sunt, quæ commemorarem, nisi instituti mei ratio me ab iis, quæ alii iam recte administrarunt, avocaret. Duo tamen præter cetera miratus sum, primum cap. 2, 1 pro certissima hac scriptura, quæ una tantum littera a P discedit: et quia, ne qua (quianteqna) classis ex Africa traiiceret, XL navibus custodiri placuerat Siciliæ oram, substitui potuisse a Weissenbornio (nam Alschefskium non curo) hanc: et quia, antequam classis etc., qua nihil perversius fingi potest, quam custodiri iuberi oram, antequam hostes aggrediantur; deinde, c. 3, 4 sperni potuisse Gronovii emendationem: si forte iam satias amoris in uxore .. cepisset, retinerique satis amoris.

non fefellit. Sed quod priorem apodosin ex præcedentibus peti posse putat, id in hac orationis forma (post proinde) et condicionum disiunctione fieri nequit; ne apud Græcos quidem in referenda oblique oratione ea ellipsis locum haberet, qua post εἰ μέν audiendum relinquitur εὖ ἔχει simileve quid, sequente εἰ δέ. Itaque certum esse puto, post sententia excidisse aliquid (velut eam promeret) eamque lacunam notandam esse.

Cap. 6, 5 (de incendio castrorum Punicorum): ignibusque in proxima tecta coniectis effusa flamma primo velut sparsa pluribus locis reluxit, deinde per continua serpens uno repente omnia incendio hausit. Obscurum est, quo pertineat illud velut, quoniam non comparando sed prorsus ad veritatem sparsa flamma dicitur, quæ pluribus locis relucet. Augent suspicionem codices (PM Cant. aliique), qui sparso habent, ad quod audiri ex proxima sententia incendio (quod Gronovio placuit), neque sermonis natura patitur et nihilo aptius erit velut. Excidit substantivum neutri generis; Livius scripsisse videtur: primo, velut sparso semine, pluribus locis reluxit. (Hoc ipso capite § 3 pro: quibus nihil hostile P et alii habent tantum: quibus hostile). Sequuntur hæc (§ 6): Ambusti homines iumentaque foeda primum fuga, deinde strage obruebant itinera portarum. Obruuntur, quæ exstare conspicique debent; itinera viæque non obruuntur, sed clauduntur, sæpiuntur, obstruuntur; scribendum obstruebant.

Cap. 8, 6: Syphax et Hasdrubal (aciem adversus Scipionem instruentes), Numidicis adversus Italicum equitatum, Carthaginiensium contra Massinissam locatis, Celtiberos mediam aciem in adversa signa legionum accepere. Neque Numidicis pro Numidis ferri potest (præsertim non addito equitibus, etsi vel sic prorsus inusitate diceretur) neque ad genitivum Carthaginiensium audiri ullo modo potest equitatu ex alio casu in

superiore sententiæ parte sic posito, ut non huic membro respondeat, sed alteri (contra Italicum equitatum ... contra Massinissam); recte enim scriberetur: Numidico equitatu contra Italicum, Carthaginiensium contra Massinissam locato. Restat igitur, ut, quamvis audax videatur correctio, scribatur: Numidis ... Carthaginiensibus, nisi potius post Carthaginiensium excidit copiis (copiis contra); et videntur omnes Carthaginienses, non soli equites, Massinissæ oppositi fuisse. Nam et Polybius (XIV, 8, 7) simpliciter τοὺς Καρχηδονίους nominat, nec Livius peditibus alium locum assignat. Deinde autem Celtiberos mediam aciem accipere pro eo, quod est: in mediam aciem, insolentissimum habet et non ferendum loquendi genus; neque enim acies ullo modo accipitur. Neque id, cuius adiectione Weissenbornius hanc insolentiam fortasse natam putat: in adversa legionum signa, ipsum usitate dicitur; nam de instruendo contra aut adversus dicitur, in de motu, nec pro eo, quod præcedit: contra Massinissam locatis, Livius usitate dixisset: in Massinissam locatis. Nec ipsa adversorum signorum mentio tam ad ordinem et structuram aciei quam ad motum et impetum pertinet. Omissæ a librario ante mediam præpositionis in causa (m) aperta est. Itaque certum est Livium scripsisse: Celtiberos in mediam aciem, probabile: in mediam aciem adversus signa legionum accepere (aciemadversusigna, s semel scripto). Polybius: τοὺς Κελτίβηρας μέσους ἔταξαν ἀντίους ταῖς τῶν Ρωμαίων σπείραις.

Cap. 9, 12 (de Tunete oppido): locus quum operibus, tum suapte natura tutus et qui et a Carthagine conspici et præbere ipse conspectum circumfusum mare urbi posset. Sic codices, quorum aliquod est momentum, omnes, quos Weissenbornius, adscita Alschefskii coniectura: conspectum in circumfusum mare, secutus, expulit superiorum interpolatam scripturam: et præbere ipse prospectum quum ad urbem tum ad circumfu-

sum m. u. posset. Sed ipse animadvertit, non dici Latine conspectum in mare pro prospectu; et tamen substantivum cum conspiciendi verbo coniugatum postulat quæsita orationis concinnitas. Scribendum erat, una littera mutata: et præbere ipse conspectui circumfusum mare urbi posset. Subiectum conspectui mare erat.

Cap. 10, 7 (de navibus ad Uticam a Scipione adversus Carthaginiensium impetum instructis): telorum missilium, ut quamvis longo certamine sufficerent, vis ingens congeritur. Ut dicatur recte quamvis longo certamine pro eo, quod est: etiamsi longum certamen fieret, de quo vehementer dubito, tamen non crediderim Livium tam moleste dixisse, quum facile et eleganter posset: ut quamvis longo certamini sufficerent[1]). Inferius in hoc capite (§ 19), ubi summa eventus longioris certaminis colligitur (hoc maxime modo lacerati quidem omnes pontes), particula quidem tam prave ponitur, quum nulla minima sit causa verbi lacerati sic extollendi, ut mendum manifestum teneatur. Videtur Livius scripsisse: lacerati tandem omnes pontes. Medio capite (§ 15) pravam scripturam: deinde et propugnatoribus quoque Weissenbornius primum inani distinctione tueri conatur, quasi alia sit contrariorum relatio quam quæ in uno propugnatorum nomine notetur particula quoque, deinde exemplo incertissimo vel

---

[1]) § 5 vellem W. in editione Weidmanniana tenuisset, quod in priore posuerat: tabulasque superinstravit, ut pervii ordines essent, quod ipse, recisis in Gronovii emendatione duabus voculis, pridem adnotaram. Nam quod nunc posuit: ita cum (pro ut) pervium ordinem fecisset, nullam habet mutationis probabilitatem; nec unus ordo pervius faciendus erat, sed quattuor; tot enim erant navium velut uno inter se vinculo inligatarum ordines; (inligatas enim scribendum cum Kaestnero est). Ex ordinesessent ortum ordinefecisset, dein ordinem, tum pervium.

potius certissime corrupto, lib. XLI, 24, 16, qui locus in codice sic scribitur: ne interdictione finium nostros quoque et nos segni arceamus. Hoc loco et e præcedenti e ortum est.

Cap. 12, 1 sqq. paulo plura describenda sunt, ut vitium appareat: Ibi Syphax, dum obequitat hostium turmis ..., equo graviter icto effusus opprimitur capiturque et vivus, lætum ante omnes Massinissæ præbiturus spectaculum, ad Lælium pertrahitur. Cirta caput regni Syphacis erat, eoque se ingens hominum contulit vis. Cædes in eo proelio minor quam victoria fuit, quia equestri tantummodo proelio certatum fuerat. Non plus V milia occisa, minus dimidium eius hominum captum est, impetu in castra facto, quo perculsa rege amisso multitudo se contulerat. Massinissa sibi quidem dicere etc. (Sequitur consilium Lælio a Massinissa datum, ut se cum Syphace Cirtam præmittat, deinde reliqua de capta urbe et regia.) Qui hæc attente legerit, sentiet, prorsus perverse in ipsa proelii narratione inter regis casum et cæsorum captorumque numerum interponi brevem illam de Cirta hominibusque, qui eo perfugerint, sententiam, nondum commemorata fuga ex acie in ipsa castra (§ 5: quo perculsa rege amisso cet.). Nam quod Weissenbornius præparari ait, quæ § 6 et deinceps narrentur, mira vero ea est præparatio, ut initium narrationis ab ipsa divulsum et aliquanto supra retractum alius rei exponendæ ordinem interrumpat. Recta omnia erunt et facile decurrent, si clausulam illam undecim verborum ex proelii narratione detractam suo loco reposuerimus, hoc modo: ... ad Lælium pertrahitur. Cædes in eo proelio ... certatum fuerat. Non plus V milia ... captum est, impetu in castra facto, quo ... multitudo se contulerat. (Hic proelii narratio finitur; sequuntur, quæ post proelium acta sunt, initio capto a notatione loci, quo acta sunt.) Cirta caput regni Syphacis erat, eoque se

ingens hominum contulit vis. Massinissa cet. Tam manifesta res est, ut vix dubitationem habituram esse credam. Accedit igitur hoc exemplum plurium simul verborum sua sede motorum et in alienum illatorum ad ea, quæ ad XXII, 10, 3 et VIII, 10, 12 notata sunt. Paulo post § 8 quod nuper e codicibus retractum Weissenbornius tacite tenuit: nec minis nec suadendo ante valuit quam rex vinctus in conspectum datus esset (pro est, quod superiores habebant), repugnat constanti Livii in hac orationis forma (non ante .. quam) consuetudini, et facile frequenterque commutantur est et esset (sequente præsertim t). Idem mendum e cod. Moguntino in editiones per Gronovium venit lib. XXXIV, 8, 2: nec ante abstiterunt, quam remissa ab tribunis intercessio esset; Bambergensis et ceteri codices recte est (intercessiost), quod ipse W. revocavit (in ed. Teubn.) et ita Livium loqui dixit. Non movet me unus in cod. Vindobonensi contrarius locus XLV, 11, 3: non prius destitit mittere quam pacem cum iis confirmaret. (Similis error post donec XLV, 7, 4 codicis ipsius indicio coarguitur. Longe diversam rationem habet imperfectum coniunctivi XXXV, 25, 3 post non ante ausi capessere bellum quam cet., ubi cum infinitivo coniungitur.)

Cap. 13, 10: (Syphax) insanisse (sese) fatebatur, sed non tum demum, quum arma adversus pop. Ro. cepisset; exitum sui furoris fuisse, non principium. Qui sic dicit (exitus furoris mei fuit, non principium), furorem suum aliquando initium habuisse, finem non habuisse significat, quod ridiculum est; ad eam, quæ postulatur, sententiam efficiendam Latine dicendum est: exitum eum sui furoris fuisse, non pr. Et eum desiderari senserat iam ignotus aliquis homo, cuius emendatio in cod. Harl. et Gaertn. exstat, in loco tantum particulæ inserendæ errans. Gronovium, quum locum rectius e codicibus constitueret, hoc quoque emendasse, non animadversum videtur. Quam facile eum post tum exciderit, patet.

Cap. 18, 7 (ubi narratur proelium in Gallia inter Ma-

gonem et P. Quintilium Varum Mque Cornelium,) postquam dictum est, equos Romanorum elephantorum aspectu territos vanum equestre auxilium fecisse, sic pergitur: et ut rempermixtus uti cuspide uti comminus gladio (cladio P) posset, roboris maioris Romanus eques erat, ita in ablatum paventibus procul equis melius ex intervallo Numidæ iaculabantur. Sic (quod quidem ad ea attineat, de quibus agitur) codices optimi iisque proximi. Edebatur vulgo: et ut permixtus; Iac. Gronovius scribendum putavit: et ut intermixtus, Weissenbornius: et ut rem gerens permixtus, in quibus coniecturis omnibus hoc est vitii, quod participium nominativo casu positum necessario significationem eorum, quibus eques permisceatur, postulat (dativum); in Weissenbornii coniectura præterea participia ineleganter concurrunt. Scribendum esse opinor: et ut in permixtis (in der Handgemenge); rem ortum videtur ex per. In proximis autem copula meliore, quam in vulgatis editionibus, loco addenda: ubi cuspide uti cominus et gladio posset. (Quod W. posuit: cuspide uti, uti com. gladio, pravissime geminando insignitur verbum.) Paulo post (12) in his verbis: Tum primum (sic recte Dukerus pro prima) commota hostium acies, simul omnibus peditibus, ut aversos videre elephantos, ad augendum pavorem ac tumultum effusis, vereor, ne, quod in libro X, 28, 8 accidisse suspicatus sum, peditum nomen pro equitum positum sit (omnibus equitibus). Nam et effusis et adiecta illa ad augendum pav. et tum. multo aptiora ad equites sunt (cfr. § 4: equestrem procellam excitemus oportet, si turbare .. volumus); peditum omnium ordines sic dissolvi non sinebat Romanæ militiæ ratio; postremo illa: ut aversos videre elephantos, quæ de peditibus parum apte dicuntur, quoniam peditum (hastatorum) vi aversæ beluæ erant, ostendunt, redire narrationem ad equites, quos paulo ante Livius elephantorum terrori non restitisse exposuit.

Cap. 23, 4 (in sententia Q. Metelli de pace a Poenis

petita): quum .. nemo omnium verius existimare posset, qua mente ea pax peteretur, quam eum, qui ante portas Carthaginis bellum gereret, nullius alterius consilio quam Scipionis accipiendam abnuendamve pacem esse. Sic codices, manifesto in accusativo eum orationis vitio; itaque in superioribus editionibus licenter scriptum est: quam is, qui; nuper non licenter, sed superstitiose: quam tum qui, inutili vocabulo pravissimo loco posito (non solum ante qui, sed inter quam qui, quæ arctissime cohærent); oportebat saltem dici: quam qui tum ipsum. Simpliciter tollendum erat pronomen eodem interpretandi studio, eadem prorsus in casu negligentia additum, quam in IV, 32, 7 animadvertit Tan. Faber, in VI, 17, 6 alii. (Vid. p. 14 ima, p. 132 not.)

Cap. 30, 8 (in oratione Hannibalis apud Scipionem): Ita aliena adpetimus (scr. cum. edd. adpetivimus), ut de nostris dimicaremus, nec in Italia solum vobis in Africa esset, sed et vos in portis vestris prope ac moenibus signa armaque hostium vidistis et nos ab Carthagine fremitum castrorum Romanorum exaudimus. Ita Puteaneus. Lacunam manifestam alii codices (si modo recte de iis tacetur) et editiones ita suppleverunt, ut scriberetur: nec in Italia solum vobis bellum, nobis in Africa esset, ex quo (audita copula: nobisque) efficitur ea sententia, Romanos non solum in Italia alicubi, Carthaginienses in Africa bellum habuisse, sed utrosque circum ipsam urbem. Verum hæc subtilitas in exquirendo intervallo nihil ad rem pertinet; id pertinet, non alteriutri populo bellum in sua terra accidisse, sed utrique. Itaque scribendum est: nec in Italia solum vobis [bellum aut nobis] in Africa esset. Sequitur (nam plura nobis in longo hoc capite attingenda sunt) § 9: Quod igitur nos maxime abominamur, vos autem ante omnia optaretis, in meliore vestra fortuna de pace agitur. Condicionalis verbi modus in optaretis nullam habet rationem; nihil enim omnino ad rem pertinet, quid alio tempore

alioque rerum statu (qui non significatur) optaturi Romani fuerint; id unum alicuius momenti est eique, quod de Poenis contrarium ponitur (nos maxime abominamur), respondet, fieri id, quod aut Romani nunc optent aut semper optaverint aut optare eos oporteat, hoc est: vos autem ante omnia optare [debe]tis. In proximis tria a Weissenbornio post Alschefskium, dum codicibus superstitiose obsequuntur, graviter peccata sunt; (omninoque, si Alschefskius hunc tricesimum librum non edidisset, nonnulla Weissenbornium spreturum fuisse credo, quæ ab illo homine e codicibus recepta eiicere non sustinuit). Nam primum (§ 10) Hannibalem inducit de se sic loquentem: Quod ad me attinebat, iam ætas senem in patriam revertentem, unde puer profectus sum, iam secundæ, iam adversæ res ita fraudaverunt, ut rationem sequi quam fortunam malim. Et in attinebat, quod perspicue pravum est (pro attinet), quoniam id agitur, qualis nunc Hannibal sit (et sequitur malim), comparari iubet XXVIII, 44, 12, ubi et manifestum et ab ipso expositum est, pertinebat de alio tempore ac condicione dici (si ... perficeretur ..., pertinebat), ut ne umbra quidem similitudinis sit. Fraudaverunt autem primum ita enarrat, quasi idem sit atque fallere, a cuius verbi significatione certo fine fraudare seiungitur; nam ad privandum et spoliandum aliquem semper pertinet, neque minus ridicule Latine fortuna aliquem fraudare dicitur, quam si Germanice dicas bevortheilen; deinde non animadvertit, fallendi notionem prorsus non posse simul ad secundas et ad adversas res accommodari, nedum ad ætatem (iam ætas ... iam sec., iam adv. res, quæ particulæ repetitio etiam zeugmatis adhibendi conatum excludit). In tantas ineptias hominem eruditum induxit mendum ortum primo ex littera e in f mutata ductus adiectione (frudiverunt, unde factum fraudaverunt)[1]. Tum

[1]) Contrario errore quum apud Festum (v. Lacus Lucrinus p. 121) ex fruendus factum esset eruendus, nata est mira interpre-

§ 11 ex iisdem codicibus restitutum: non temere incerta casuum reputat, quem nunquam fortuna decipit, absurda sententia. Si quem enim fortuna nunquam decipit, ad eum incerta casuum nihil pertinent. Ad adolescentiam nondum fortunæ varietatem expertam significandam necessarium est perfectum. Nihil frequentius commutatur quam hæ perfecti præsentisque temporis formæ sola littera i et e distinctæ (eiecit, effecit, excepit, cet.), cuius rei exempla iam supra quædam occurrisse memini.[1] Sed ab hac errorum reprehensione, in quam loci propinquitas nos avertit, redeamus ad nostra. Unum enim in hoc capite et in hac Hannibalis oratione (in qua media, § 14, codex P deficit) restat commemorandum (quoniam mendum in § 17 hærens tollere nequeo). Nam quod § 26 scribitur: Carthaginienses inclusi Africæ littoribus vos, quando ita dis placuit, externa etiam terra marique videamus regentes imperia, in eo neque externa imperia placent pro populis gentibusque Romanorum arbitrio parentibus dicta, neque imperia regere, nedum terra marique imperia regere; neque enim video, quomodo imperia mari regantur. Scripserat, opinor, Livius: externa etiam terra marique videamus regentes **imperio**. (Tu regere imperio populos, Romane, memento. Virg.)[2]

---

tatio, ut eruere accipiatur de purgando lacu; (vere eruuntur, quæ obruta extrahuntur;) quid dicam, lacum Lucrinum non quinto quoque anno nec statis temporibus purgatum esse?

[1]) In eodem genere aberratum est ab Alsch. et W. c. 34, 8, a quo loco alienissimus est infinitivus historicus (accipere . . eicere pro accepere . . eiecere).

[2]) In § 23, quem locum nunc codicum C et Bamb. auctoritas confirmat recte scribi, quemadmodum inde a Frobenio a. 1535 editur, ceteris codicibus longissime aberrantibus, quod Weissenbornius in codicibus ait esse: efferente se fortuna, neque apud Drakenborchium neque apud Alschefskium (in editione libri XXX) quic-

Cap. 32, 5 (de animis militum, quum proelium ad Zamam inituri erant): Contemplantibusque modo suam, modo hostium aciem, quum oculis magis quam ratione pensarent vires, simul læta, simul tristia obversabantur. Si stolidi oculis, non ratione pensassent vires, nihil aliud nisi suorum et hostium multitudo occurrisset; mirandum tamen esset, cur Livius hunc stuporem commemoratione dignum putasset. Sed et quæ præcedunt et quæ sequuntur, ostendunt, eum hoc narrasse, militum animis totius belli eiusque casuum memoriam obversatam esse eosque varie affecisse. Itaque ante multos annos adnotaveram scribendum esse: quum non oculis magis quam ratione pensarent vires; idemque Weissenbornio in mentem venisse, nunc video, nec tamen firmiter comprehensum esse. Similem orationis formam hæc habent in XLII, 14, 2: præoccupatis non auribus magis quam animis. Contrariam sententiam Livius posuit VI, 13, 1: multitudo hostium, nulli rei præterquam numero freta et oculis utramque metiens aciem.[1])

---

quam de eo reperio; sed etiamsi in omnibus codicibus, bonis malis, absit lineola litteræ m index, neque ablativi neque cohibendo sine accusativo positum ferri potest. Se in vera scriptura (efferentem se fortunam) nihilo minus ad fortunam refertur. Quoniam in hoc capite aliquoties aliorum errores castigavi, addam, me ipsum in proximo superiore capite (29) § 4 (Hannibal nihil quidem eorum . . . læto animo audiit, maxime hostis fiducia . . . perculsus) non recte olim probasse Drakenborchii coniecturam, quam etiam W. secutus est, ex si, quod in codicibus post maxime additur, scilicet efficientis. Verum id hoc loco, ubi concessioni (nihil quidem)' superadditur aliud maius, poni non potuit. Quid subsit, nescio; ad Livii consuetudinem aptissimum esset: . . audiit; [ceterum] maxime . . . perculsus est. Sed eo vestigia non ducunt.

[1]) Cap. 31, 1 neque per adventus tui spem pro: adventus tui spe Livianum est neque ab adventus tui spe; itaque in

Cap. 35, 4 et 5: Hannibal ... Hadrumetum perfugit, omnia et in proelio et ante aciem, priusquam excederet pugna, expertus et confessione etiam Scipionis omniumque peritorum militiæ omnem illam laudem adeptus, singulari arte aciem eo die instruxisse. Sic codices nisi quod Bambergensis (non C) et Lips. et post proelio omittunt; sed frustra figuræ auxilium advocatur in defendendis illis ante aciem; nam ut Livius temporis ordinem inverterit, tamen non potuit interpositis illis ante aciem separare ea, quæ arctissime cohærent: in proelio, priusquam excederet pugna; et quæ ante aciem Hannibal ad vincendum expertus est (nam ea sola res hic agitur, exclusis illis, quæ ad pacem componendam tentata sunt), ea continentur aciei structura, quæ post commemoratur. (Ante aciem de loco accipi posse, miror cuiquam in mentem venisse, quasi quæ dux ante aciem pugnantium versans fortiter agat, ea non in proelio fiant.) Ni fallor, tollendæ sunt voces et ante aciem, additæ ab aliquo, qui, quum non intelligeret, uno orationis membro omnia hæc contineri: omnia et in proelio, priusquam exc. p., expertus, eique respondere alterum hoc: et confessione ... adeptus, singulari arte cet., desideravit, quod illis et in proelio contrarium referretur. Quid in vitioso illo omnem lateat, nescio.

---

habere (C) aut aucre (Bb.), quod codices ante adventus addunt, aut aliud latet aut totum (habere) ab interpolatore ortum est, quum spem pro spe errore scriptum esset. § 8 ferri nequit prope manus consertum, non solum quod, ad quam rem Hannibal revocatus sit, non agitur, sed maxime propter prope, quæ particula aperte pertinet ad vim pæne adhibitam restitanti. Recte igitur superiores consertum (ortum ex restitantem) in conserta mutaverant.

Cap. 36, 8 eiusmodi mendum coarguendum est, in quo, etsi manifestissimis indiciis convincitur, tamen multos difficulter fidem præbituros prævideam, quod prorsus singularem ad veritatem imitandam speciem casus effecit. Nam sic scribitur: Inde (ab Utica) procedentibus ad Tunetem (Scipioni et Octavio) nuntius allatus est, Verminam, Syphacis filium, cum equitibus pluribus quam peditibus venire. Pars exercitus cum omni equitatu Saturnalibus primis agmen adgressa Numidarum levi certamine fudit. Exitu quoque fugæ intercluso, parte omni circumdatis equitibus, XV milia hominum cæsa, cet. Permirum ac potius incredibile accidit, Livium, qui neque, quo die ad Trasimenum aut ad Cannas pugnatum esset, indicandum putarit (ne proelia ad Ticinum aut Trebiam commemorem), neque, quo die in hac ipsa Africa ad Zamam debellatum, scivisse et adnotandum iudicavisse, quo die in itinere et proelio fortuito Vermina, quæ accessio belli fuit (c. 40), victus esset, quum præsertim patris Syphacis non victi, sed capti diem non indicaverit, cuius memoriam superfuisse scimus (ex Ovidii Fast. VI, 769). Auget non leviter admirationem rei in Africa gestæ notatio ex die festo urbano. Sed quod caput est, non potuit aut Livius aut quisquam sanæ mentis scriptor diei notationem eo loco, quo posita putatur, interiicere in media pugnæ descriptione inter copiarum, quibus pugnatum est, appellationem (pars exercitus cum omni equitatu) et participium cum ea coniunctum, quasi notandum fuerit, non quo die tota res acta, sed quo die pars exercitus agmen Numidarum aggressa esset. Aut ante tempus notandum erat (Inde primis Saturnalibus procedentibus cet.) aut postea seorsum eius mentio addenda. Itaque Saturnalia illa prima manifestum est orta esse et composita ex fractis reliquiis aliorum verborum (quemadmodum illas in libro XXII, 16, 4 fortunæ minas). Quid Livius scripserit, subindicat illud pars exercitus; prope enim necessario significandum erat, quid reliquus exercitus fecisset. Scrip-

serat autem in hanc fere formam: Pars exercitus cum omni equitatu, **iter continuantibus** primis (**maturantibus** primis?), agmen aggressa Numidarum etc. Ea exercitus pars, quæ prima erat, iam prætergressa iter continuavit, quum posteriores cum equitatu in Verminam converterentur.[1])

Cap. 40, 4: Tum patere facta gratulatione omnia in urbe templa. Sic post Alschefskium Weissenbornius edidit, illato in hunc quoque locum pravo infinitivo historico; significatur enim res semel iussu magistratuum perfecta. Gronovius et Drakenborchius, codices suos, qui in hac parte deteriores omnes erant, et veteres editiones omnes secuti patuere scripserunt; in optimis codicibus (C. Bamberg.) paterfacta est. Veram scripturam, una littera ab hac distantem (patefacta), coniectura repertam habent codices Lov. 3 et Gaertnerianus, tum editio Frobenii a. 1535 et aliquot eam secutæ; alioquin (in quo hæsit etiam Weissenbornius et ante eum Gronovius) templa gratulatione iam facta patuisse dicuntur, quæ, ut gratulatio fieret, patefacta esse consentaneum est. (Cfr., quem locum Gronovius excitavit, Ciceronis ep. ad Fam. XI, 18: gratulatione, quam tuo nomine ad omnia deorum templa fecimus.) Sed offendit Gronovium, nec iniuria, ablativus incommode et vitiose positus in hac scriptura: patefacta gratulatione templa; verum is ablativus ipse ortus est, quum, distracto prave vocabulo, scriberetur (pater) facta. Scribendum erat: Tum **patefacta gratulationi** omnia in urbe templa.[2]) (§ 13 eodem, quo adhuc,

---

[1]) § 10 necessario revocandum: et quanta res esset et quam longi temporis cet. Excidit et post esset; contra c. 37, 8 in iisdem codicibus, geminatis litteris, post movisset additum et.

[2]) Et hoc loco et magis etiam in c. 30, 23 (ubi coniectura verum reperiri non potuit e vulgaribus codicibus), animadverti velim, apparere indicia inspecti a Rhenano melioris codicis quam quibus alioquin in hac decade usus est.

iure imperio in C, Bamb., Lips. potest ortum esse ex iure imperi, sed potest etiam et post e excidisse fuisseque olim: iure et imperio.)[1])

Cap. 44, 7 (in oratione Hannibalis, postquam dixit, tum Carthaginienses concidisse, quum adempta illis arma sint naves incensæ, interdictum externis bellis): Nec esse in vos odio vestro consultum ab Romanis credatis. Nulla magna civitas diu quiescere potest; si foris hostem non habet, domi invenit. Sic edebatur sine varietatis adnotatione (nisi in diu); Alschefskius in cod. Bambergensi scribit esse: nec esse est in uos, in C: necesse est ne vos; ipse posuit: necesse est in vos cet. Quam nulla esset in vulgata scriptura sententia (præterquam quod vitiosum esset nec credatis pro nec credideritis), exposui in Opusc. Acad. II p. 107;[2]) quamquam ipsi editores in ea expedienda nullo modo sibi satisfecerant. Ostendi illic et ex iis, quæ præcedunt, et ex iis, quæ sequuntur (nulla magna civitas etc.), apertissimum esse, Hannibalem non de odio loqui, sed de otio, et hanc esse sententiam, falsa et inani consolationis specie ludi, si qui illa armorum naviumque ademptione et

---

[1]) Cap. 41, 1 si boni codices haberent prætoribus pro prætori, simile esset anacoluthon ei, quod c. 40, 5 legitur; sed Alschefskius tacet. Cap. 42, 7 neque ipse pravum est, quoniam Macedones nihil immite aut inclemens dixerant.

[2]) "Ut possint verba hoc significare: Nec Romanos ideo tam acerbe in vos statuisse putaveritis, ut odium suum explerent (non possunt autem; nemo enim unquam sic dixit: consulere in aliquem odio eius, nec Livius odium vestrum pro odio vestri posuit), sed ut possint, quid absurdius quam Hannibalem induci Romanos defendentem et crudelitatis crimen ab iis amoventem?" Alschefskius tamen prope absurdiora excogitavit; odio Carthaginiensium consulere esse: id spectare, ut Carthaginienses odiis intestinis se conficiant et perdant; et necesse esse, Carthaginienses credant, hoc Romanos velle.

bellorum interdictione otio suo consultum putarent; pro externis enim bellis internas turbas sævituras esse. Itaque scribendum esse dixi: nec est, cur vos otio vestro consultum ab Romanis credatis. Ac Weissenbornius, quum in editione Teubneriana scripsisset, "idem, quod ego vellem, codicum lectione maiore etiam vi indicari" (quod quale sit, ne per umbram quidem intelligo), postea edidit: nec causa est, cur vos otio vestro c. a R. c., adiecto ad meam emendationem vocabulo causa, credo, ut propius accederet ad necesse est; ego hoc prava coniunctione (necest), dein geminatione litterarum ortum esse puto, quemadmodum c. 30, 9, quum ex nec esse factum esset necesse, additum est fuit. Sed tamen adeo non firmiter W. verum tenuit, ut, relapsus ad odium, Livium fortasse scripsisse suspicaretur: nec causa est, quin odio. Quid erit igitur hoc, Romanos consuluisse odio Carthaginiensium?

EMENDATIONUM LIVIANARUM

PARS TERTIA

LIVII LIBRORUM DECEM A TRICESIMO PRIMO AD QUADRAGESIMUM EMENDATIONES CONTINENS.

PROOEMIUM.

Quartæ Livii librorum decadis, hoc est, servatorum librorum tertiæ, codices vulgares præter communem summæ depravationis labem interpolationemque eo quoque indicio manifestissimo in unum gregem includuntur, quod omnes libro tricesimo tertio carent et (nisi quis, ut unus apud Drakenborchium Lov. 3, iam paulo ante desinit) extrema parte libri quadragesimi inde a c. 37, 3. Ab hac turba duo separantur codices, qui salutem huic Livii parti attulerunt, Moguntinus et Bambergensis. Sed de codice Moguntino (ex bibliotheca ædis cathedralis), quoniam post seculum sextum decimum non comparuit, tantum scimus, quantum primum Nic. Carbachius et Wolfgangus Angustus (enotata in fine editionis Livii Moguntinæ a. 1518, in qua primum hinc posterior libri XXXIII pars descripta est, scripturæ varietate, pro illius ætatis modulo copiose, sed minime ad nostræ ætatis legem aut plene aut distincte) tradiderunt, deinde Sig. Gelenius (qui in editione Frobeniana a. 1535 codice ipse cum egregio fructu usus est, et non pauca a Carbachio omissa addidit, non recte posita correxit).[1] Itaque, præterquam

[1]) Carbachii scripturæ adnotationem Kreyssigius in edit. libri XXXIII repetendam curavit.

quod nescitur, minora quædam, quæ in ed. Moguntina et Frobeniana sine adnotatione novantur, sintne e codice ducta an coniectura aut etiam casu orta, et quod in iis quoque, quæ tradita sunt, erratum esse potest (quod maxime suspicor accidisse in partibus hinc primum editis, ut ne Gelenius quidem omnia recte legerit), certum est, non pauca omissa esse, quæ aut simpliciter probanda fuerint aut e quibus vestigia rimando (quemadmodum XXXVI, 25, 7, XXXVII, 41, 2 aliisque locis facere conatus sum) verum erui potuerit.[1]) E codice Bambergensi, qui post editam inde initio seculi septimi decimi priorem libri XXXIII partem neglectus iacuerat, post parum accuratam et scitam Goelleri operam (a. 1822) Io. Th. Kreyssigius in editione libri XXXIII (a. 1839) varietatem scripturæ ad omnes libros sic enotavit, ut nihil desiderari videatur. A codicis Moguntini, qui sine dubio Bambergensi aliquanto fuit antiquior, propinqua cognatione Bambergensem (et ceteros) secernunt primum proprii quidam in summa alioquin præstantia Moguntini ex interpolatione nævi, quorum nullum in Bambergensi (ceterisve) vestigium est (in quo genere nihil apertius est quam in XXXV, 4, 3 ad hæc verba: agmine incauto ut inter pacatos additum agros aut in XXXVIII, 3, 3 hæc: Amphilochia recepta — nam fuerat quondam Ætolorum, — sic expleta: nam fuerat quondam in imperio

---

[1]) Gelenius et in præfatione et in notis (ad XL, 39, 8 et 41, 10) queritur, qui ante se codice usi essent, scripturam lectu difficilem non satis semper perite diligenterve expedivisse. Aperte contraria Carbachio scribit, ut his utar, ad XXXVI, 22, 7 (amniculo Gel., amnis latere Carb.), 24, 6, XXIX, 3, 2 et 5, 9 et 18, 8. Interdum propter ambiguam quandam Gelenii scribendi brevitatem et varietatem iniuria dubitatum et olim et nuper est, utrum ea, quæ a se correcta scribit, codici an coniecturæ debeantur. Qui ad totam Gelenii consuetudinem attenderit, non dubitabit, quin ut XXXV, 23, 11 ("Antiqua scriptura equi duo" cet.), sic etiam XXXVI, 23, 7, XXXVII, 53, 4, XXXVIII, 28, 8 et 59, 6 et 7 codicem secutus sit. Est tamen, ubi codicis scripturam coniectura adiutam non negem, ut XL, 14, 2 (gaudio).

Ætolorum, tum in XXXVII, 48, 6 substitutum subiecit pro subtexit et XXXIX, 4, 8 notissimæ pro nobilissimæ), deinde antiquæ et veræ scripturæ in Bambergensi servatæ, quæ in Moguntino non fuerunt. Quamquam enim permultæ, quæ nunc e solo Bambergensi notantur, ibi esse potuerunt (velut ipsæ illæ in initio libri XXXIV gemmulæ c. 2, 10 sine tutore auctore, c. 4, 18 exorabilis es et aliæ), relinquuntur tamen aliæ, in quibus dubitari nequeat, ut egregia illa in XXXV, 25, 3: regionem maxime Oetæ spectat, oppido quam breve intervallum, ubi Gelenius in Moguntino testatur esse: regionem ea maxime despectat oppidum, qua breve intervallum). Postremo idem declarant retenta maxime in libro XXXIII plura, quæ in Moguntino exciderant; (collegit ea Kreyssigius præf. p. X). Cum Bambergensi ita coniunguntur codices vulgares, ut appareat eos non ex ipso Bambergensi, sed ex alio simili ortos esse et sensim degenerasse. Sed in communi illo parente, ex quo et Bambergensis et deteriorum princeps ducti sunt, iam initium factum erat propriæ cuiusdam labis. Ac coniunctionem quidem hanc labisque communionem demonstrant quum lacunæ verborumque omissiones (quo genere vitii vel maxime vulgares premuntur) multæ partimque insignes Bambergensis et vulgarium communes, quæ ex solo Moguntino expletæ sunt, velut in XL primis capitibus libri XXXIV hæ: in cap. 7, 2 (hic Romæ infimo generi magistris vicorum), c. 16, 1 et 2 (ubi plus quinquaginta voces omittuntur), c. 16, 5 (vinoque et cibo curatæ), c. 21, 8 (in Hispania), c. 27, 4 (Dromon ipsi vocant), c. 31, 4 et 6 (video et eam), c. 32, 12 (civibus), c. 34, 2 (illud modo ne fallat), c. 36, 3 (prædationis), tum menda erroresque formæ ad indicium perspicuæ et certæ permulti, velut XXXVI, 23, 7 et exspectatio temporis pro et ex ratione temporis (omisso in Bambergensi etiam consul, quod in ceteris retinetur) aut c. 24, 5 qua progressi erant pro his: in qua ædificia extra urbem erant, et eiusdemmodi

permulta. Nescio tamen an nihil ad totam rem declarandam et ad ostendendum, quam ex pusilla origine error sæpe in archetypo Bambergensis et vulgarium ortus pervagetur, magis perspicuum sit quam quod in XXXIV, 57, 8 accidit. Nam quum Livius scripsisset, quod in Moguntino servatum est: ex FORMULA iuris, ex F natum est, ut sæpissime, E duæque litteræ separatim acceptæ, eo; tum ex rmula, quod restabat, factum est simul a, quod (ex eo simul a) codices Palatini et quinque Drakenborchii habent; accessit deinde emendandi conatus, ex æquo (ex equo), deleto a; codicis Bambergensis librarius, ut alibi quoque facit interdum, pro corruptis vacuum spatium reliquit. Atque hic locus tamen simul vel unus satis declararet, vulgares codices non ex Bambergensi ipso ortos degenerasse; neque enim ex vacuo spatio illa ex eo simul a aut ex equo simul nasci potuerunt; sed idem declarant (præter omissionem libri XXXIII) apertissime non plura in vulgaribus quam in Bambergensi omissa (nam ea post excidere potuerunt) aut adiecta interpolatio (ut XXXIV, 22, 2 pro ceteri omisso bello in B scribitur ceteri misso, in vulgaribus ceteri omnes), sed, ne alia corradam indicia, permulta in B hic illic omissa verba, quæ vulgares recte tenent, ut XXXIV, 14, 3 (feci inter spatio vacuo relicto), 27, 8 (citari, nullo spatio), 29, 7 (eius, spatio relicto), 31, 17 (nihil), 32, 9 (eduntur, spatio relicto), 39, 2 (decem verba, nullo spatio). Apparet, codicis Bambergensis scribam, quum codicem cum vulgarium principe cognatum aut eius quoque parentem sequeretur, alia sæpe, quæ legere non posset, omisisse, notata omissione, alia, ut fit, imprudentem præterisse, quæ in vulgarium principe servata sint. Contra in vulgarium principe nescio quo casu intercidit totus liber XXXIII. Codex igitur Bambergensis origine a Moguntino seiunctus et cum vulgaribus coniunctus nec ab omni labis etiam gravis cum his communione liber, quamquam in universum Moguntino cedit, tamen, quod recentiorum illam depravationem vitavit, locupletis testis locum

obtinet, qui et Moguntini auctoritatem multis locis insigniter confirmet, aut plane cum eo conspirans (velut XXXV, 36, 3 spectatorum pro perpaucorum, XXXVII, 54, 8 in servitutem, ubi in vulgaribus lacuna est, ibid. 12 æquare pro præferre, XXXVIII, 8, 6 ut parceret urbi, ubi lacuna est, 17, 9 mixti et Gallogræci vere, quod appellantur pro variis erroribus) aut prope accedens (ut XXXVII, 17, 12 sita servat, pro Tarentinis habet in his), et sua propriaque bona servaverit, quibus illum interdum vere vincat, quamquam sæpe tantum specie præstat, quod de Moguntino tacetur. Et in tricesimo tertio quidem libro, in quo primo comparatio fit, codice Moguntino, quemadmodum quidem hic lectus et expressus est, etiam superior videtur et scriptura et lacunis explendis; in libri etiam XXXIV priore parte intra breve spatium complures egregias scripturas præbet, quæ e Moguntino saltem non adnotatæ sunt (c. 2, 10, c. 4, 18, c. 6, 7, ubi vestigia veri servat, c. 11, 4, c. 13, 7, c. 19, 8). In reliquis libris paulo fortasse plus labis suscepit (in quo animadvertendum est, primum in libri XXXIV, 62, deinde in libro XXXV, 33 mutari librarii manum, posteriore loco etiam nonnihil vocabula scribendi rationem) pauloque rarius exsplendescit, in universum tamen locum tuetur; (in extremi, quem habet, libri XXXVIII primis viginti capitibus ter solus veram scripturam præbet, 13, 4 vi cepit, captum, quod Bekkerus restituit, 16, 3 vectigales, c. 17, 6 adsueti).

Ad codicum igitur Moguntini (M) et Bambergensis (B) fidem (quibus tamen coniunctis tantum a libro XXXIII, 17 ad XXXVIII, 46 utimur), dirigenda est horum decem librorum emendatio, spreto vulgarium inani consensu, qui aliquoties Gronovium, quum solos huius generis codices tractasset necdum Bambergensem nosset, ad coniecturas difficiles tentandas impulit, ubi Gelenius vera e Moguntino posuerat, torsitque etiam nuper interdum Weissenbornium, caussam errorum in vulgaribus nimis severe exquirentem et de-

siderantem, quæ quam sæpe levis ac futilis in facillimis rebus se obtulerit, satis ostenditur uno illo exemplo, quod supra posui ex XXXIV, 57, 8, cui alia addere facile erat. Atque eum errorem interdum etiam ad Bambergensem pertinere ostendi, ut ne is quidem a recta et simplici Moguntini scriptura et ad rem orationemque apta nec ullam interpolationis notam continenti longe et mire discedens semper dubitandi causam habeat. Ceterum libera relinquitur utriusque comparatio, sententiæ orationisque momentis et errandi probabilitate iudicanda. Tantum quod Weissenbornius semel et iterum (velut ad XXXVII, 39, 11) bonam Moguntini scripturam, a qua mire aberrant vulgares (interdum, ut in illo ipso libri XXXVII loco, etiam Bambergensis), viri docti coniectura et correctione natam putat, tenendum est, nihil omnino aut iis, de quibus agitur locis, aut aliis in Moguntino reperiri, quod ullo modo coniectando ex vestigiis corruptæ vulgarium scripturæ ortum videri queat aut cum eorum labe ullam habeat cognationem. Apparet, in libro XXXI, XXXII, priore parte XXXIII, ubi Moguntino caremus, non paulo infirmius fundamentum esse, quam postea, et plura in incerta suspicione relinquenda. Quam vitiosæ e levissimo errore scripturæ et M et B insideant, exemplo esse potest in libro XXXVII, 51, 9 averterunt famam pro a vetere fama ortum.

Lib. XXXI.

Cap. 2, 6: P. Ælius consul in Gallia ... C. Ampium, præfectum socium, hac tumultuaria manu per Umbriam, quam tribum Sapiniam vocant, agrum Boiorum invadere iussit. Convenit, quod et ex altero loco, libr. XXXIII, 37, intelligitur et ex plagæ Materinæ in libr. IX, 41 mentione, tribus Sapiniæ appellatione non totam Umbriam, sed aliquam eius partem contineri; sed in eam sententiam Livii verba, ut nunc scripta sunt, non puto interpretari licere[1]). Itaque a Livio scriptum esse puto: per

[1]) Quum hæc ipsa folia typothetæ urgenti traditurus essem, septimum

Umbriam, qua tribum Sapiniam vocant, hoc est: per Umbriam ea parte, qua sita est, quam tribum Sapiniam vocant. Sic enim interdum et Græci et Latini loquuntur, ut aliquid esse alicubi et nomine aliquo appellari breviter uno appellandi verbo comprehendant. Græci usus exempla præter lexica, in quibus fere poetarum testimonia ponuntur (inde ab Homeri illo ex Iliad. XI, 755: Ἀλεισίου ἔνθα κολώνη κέκληται) nec satis ab aliis distincta, dabunt Wyttenbachius ad Platonis Phædon. p. 285 (ad p. 107 C), velut illud Xenophontis ex Hell. V, 1, 10: ἔνθα ἡ Τριπυργία καλεῖται, et ad Plutarch. II p. 901 et Schæferus in ind. Græcit. ad Gregor. Corinth. p. 986; Latina, quæ nemo, quod sciam, attigit, hæc sunt: Ciceronis pro Cluent. 15, 43: Martiales quidam Larini appellabantur; eiusdem de legg. I, 8: ex quo vere vel agnatio nobis cum caelestibus vel gens vel stirps appellari potest (id est: ex quo nobis coniunctio c. c. est, quæ appellari possit); Livii ipsius XXXII, 39: Haud procul urbe (Argis) Mycenica vocatur; Plinii (etsi eius oratio dura et incondita a Liviana longe distat) H. N. IV, 7 s. 12: Locri deinde Epicnemidii cognominantur, olim Leleges appellati (hoc est: Sequuntur deinde Locri, qui ..) et c. 5 s. 15: In eo cursu (Penei amnis) Tempe vocantur. Nec aliter, nisi quod loci significatio omittitur, Curtius VII, 17 dixit: Siros vocabant barbari, quos ita sollerter abscondunt etc. (id est: Habebant barbari, quos siros vocabant).

Cap. 7, 3: Hoc quantum intersit, si nunquam alias, Punico proximo certe bello experti estis. Sic codices et Weissenbornius; nam superiores ediderant: Punico certe proximo bello. Senserant enim, duo adiec-

---

volumen editionis Weissenbornianæ alterius (apud Weidmannum) accepi. Ibi per Umbriam attractione dictum exponitur pro hoc: per Umbriam et eam quidem partem, quam. Eam attractionis formam non noram.

tiva non recte præponi adverbio certe. Sed præterea necessario pondus sententiæ est in proximo bello, quod ceteris remotioribus ab hominum memoria et animo contrarium ponitur; et si Punica bella Livius distinguenda putasset, scripsisset: proximo bello Punico. Quid ergo est? Livius scripsit: si nunquam alias, proximo certe bello exp. estis. Id quod esset, declarandum aliquis putavit, addito Punico. (Cfr. de additamentis in hac decade orationi Livianæ insertis, quæ ad XXXIV, 23, 2 dicentur.) Paulo post (§ 7) scribendum est: sed quinto die, quam ab Corintho solverit naves, in Italiam perveniet, sublato inde, quod ex superiore versu (quinto inde mense, item post quinto) male repetitum est. Recte dicitur: quinto inde die (id est, a Corintho) in It. veniet, prave, addita sententia relativa: quinto inde die, quam ab Corintho cet. Sic enim bis idem significatur, perverso ordine, primum demonstrando, deinde nominando.[1])

Cap. 9, 7: Moram voto publico Licinius pontifex maximus attulit, qui negavit, ex incerta pecunia vovere debere, quia ea pecunia non posset in bellum usui esse seponique statim deberet., cet. Recte Creverius in hac scriptura infinitivum passivum requirebat (voveri debere ludos; neque enim aliud subiectum est). Sed præterea non tantum debere ex incerta pecunia ludos voveri Licinius negabat, sed posse omnino salva religione sic voveri; nec causa, quæ additur (quia ea pecunia non posset), apte convenit negativæ sententiæ et incertæ pecuniæ. Vereor, ne aliquid exciderit veraque orationis forma hæc fuerit: negavit ex incerta pecunia vovere [licere; ex certa voveri] debere, quia ea pecunia cet.

Cap. 11, 12: iussique (legati Romani Massinissæ) polliceri, si quid ei ad firmandum augendumque reg-

---

[1]) De c. 8, 9 dicam ad XXXIII, 14, 4.

num opus esse indicasset, enixe id populum R. merito eius præstaturum. Recte indicasset pro iudicasset e B restitutum est (etsi in tali re exigua codicum auctoritas est); in eo enim uno liberalis et propensa voluntas erat, si Massinissæ desideriis satisfacturus erat populus Romanus, non solum suo iudicio. (Et præterea alioquin scribendum erat: si quid .. populus R. iudicasset, enixe cet., subiecto in priore sententia posito.) Sed prorsus vitiosum tum ei pro sibi; itaque necessario scribendum est: si quid **eis** (legatis) ad firmandum ... regnum opus esse indicasset, enixe cet.[1])

Cap. 16 extr. et 17 init. Eodem (Tenedum, ubi Rhodia classis stabat) postea, quum (Abydeni) iam vix sustinerent obsidionem, et ipse Attalus quum traiecisset, spem tantum auxilii ex propinquo ostendit neque terra neque mari adiutis sociis. Abydeni primo, tormentis per muros dispositis, non terra modo adeuntes aditu arcebant, sed etc. Ablativos absolutos perfecti temporis a Livio poni etiam de re non præcedenti, sed primariam actionem comitanti, commemoravi ad V, 11, 3 et XXIV, 20, 14; neque tamen ullum eius locum præter hunc esse puto, ubi cum negatione adiungantur ablativi eiusmodi ad significandum, non consecutum esse id, quod exspectari potuerit. Illud tamen certius videtur, ut nunc describatur oratio, non recte commemorari, terra non adiutos a rege Abydenos; nam Tenedo, quo rex navibus venerat, tantum maritimum auxilium ostendi poterat. In B ultima littera verbi adiutis erasa est. Puto sic Livii verba scribenda et interpungenda esse: .. spem tantum auxilii ex propinquo ostendit. Neque terra neque mari adiuti a sociis Abydeni primo cet. Ceterum dubito, an

[1]) Cap. 13, 7 in iugera asses vectigal ... imposituros (pro vectigali, vectigalis nomine), quod e B commendaturus eram, a W. repositum video.

Livius non dixerit terra adeuntes aditu arcere, quum prorsus sufficeret adeuntes arcere.

Cap. 17, 5: (Abydeni) matronas omnes in templo Dianæ, pueros virginesque ... in gymnasium includi iuberent. Donec didicero, quæ sit alia in templo, alia in gymnasio aut alia matronarum, alia puerorum inclusio, non credam Livium eidem præpositioni sic bis eodem modo positæ diversos casus subiecisse, scribendumque putabo aut in templum aut in gymnasio.

Cap. 18, 4 (ubi Philippus rex legato Romano respondet): Si bello lacessitis, mihi quoque animo est facere et regnum et Macedonum nomen haud minus quam Romanum nobile sentietis. Sic et B et vulgares codices, nisi quod in illis bello, quod editiones inter nobile et sentietis interponunt, omitti, Drakenborchius non adnotavit. Hinc interpolando natum, quod ad nostrum tempus in editionibus fuit: mihi quoque in animo est facere, ut regnum Mac. nomenque h. m. q. R. nobile bello sentiatis, prava sententia; neque enim nomen adversarii bello nobile tanquam aliquod malum sentitur; (esse audiri nequit; neque in eo magnopere elaborandum erat, ut Romani Macedonum nomen nobile esse scirent). Weissenbornius codices secutus est, semicolo post facere posito; in qua scriptura (præterquam quod eadem est sententiæ reprehensio) quid sit facere, omnino ignoro; vix audeo suspicari, hominem doctum putasse in hac oratione facere pro eo, quod Germani dicunt handeln, accipi posse; de barbaro illo animo mihi est facere nihil dico, quod eo defendunt, quod uno et altero loco codices aut pars codicum habent animo habere, extrito in ante an (apud Livium semel codex Vindobonensis XLIV, 25, 1). Ex codicum scriptura prodit facillime et certissime: Si bello lacessitis, mihi quoque animos facere et regnum et Macedonum nomen haud minus quam Romanum nobile, sentietis. Se quoque et ex regno et ex nobilitate gentis fiduciam aliquam sui habere sen-

suros minatur. (Animos alicui facere iterum hoc capite § 9 dicitur et c. 14, 5 neque quicquam apud Livium frequentius (I, 34, XXXV, 36, XXXVII, 37, XXXVIII, 15, XLII, 50).

Cap. 21, 4 (de L. Furio Gallos Cremonam obsidentes non statim, ut advenit, aggresso): Lassitudini militum timuit, quod raptim ductum agmen erat. Sic ab omnibus, qui Livium ediderunt, sine ulla varietate scribitur; nec ante nostram ætatem quicquam de codicibus adnotatum est. Itaque, quod certo sermonis Latini usui nec ullam habenti ad aberrandum ambiguitatem apertissime repugnabat, tamen nullo externo indicio coargui poterat, etiamsi quis attendisset. Quis enim nescit, lassitudini timere apud Latinos eum tantum dici posse, qui, quum lassitudinem conservari velit, timeat, ne quid ea detrimenti capiat, quod tam ridiculum est, ut nihil esse magis possit.[1]) Verum in B timuit "manu secunda inter versus est adiectum". Notanda igitur lacuna est. Livius utrum pepercit an aliud scripserit, sciri nequit.[2])

Cap. 32, 3 (in Damoclis, prætoris Ætolorum, oratione, qui celeriter de bello cum Philippo sumendo decerni nolebat): Deliberationis eius, cuius ipse maturitatem exspectandam putaret, tempus ita iam nunc statui posse: quum legibus cautum esset, ne de pace bellove nisi in Panætolico et Pylaico concilio ageretur, decernerent extemplo, ut prætor sine fraude, quum de bello et pace agere velit, advocet concilium, et, quod tum referatur, decernaturque, ut perinde ius ratumque sit ac si in Panætolico aut Pylaico concilio

---

[1]) Video, Weissenbornium enarrare: timere militibus propter lassitudinem. Fingitur hoc totum; et tamen imperator Romanus non timebat militibus.

[2]) De § 5 dictum est supra p. 214.

actum esset. Apparet attendenti, minime deliberationis statui tempus, sed, omissa temporis definitione, id tantum suaderi, ut decernant, ut, quum maturitas rei venisse prætori videatur, possit ad eam agendam concilium extra ordinem advocare. Ius igitur et potestas eius actionis datur et finitur. Itaque dubitari mea sententia nequit, quin in illis verbis: tempus ita iam nunc statui posse mendum sit, quod arguit etiam particula ita, ut nunc scribitur, et per se incommoda (ita .. statui: .. decernerent) et pravo loco posita; scribi enim oportebat: tempus iam nunc ita cet. Ni fallor, Livius in hunc modum scripsit: Deliberationis eius, cuius ipse maturitatem exspectandam putaret, [ut non] tempus, ita iam nunc statui [ius] posse.

Cap. 40, 4. Parvum est, adnotandum tamen, Livii et omnium consuetudinem postulare, ut hic scribatur: Servitia inde cum cetera præda abduxit; libera capita sine pretio dimisit (in significanda contraria tractatione); vulgo additur et post abduxit, ortum ex duabus postremis verbi litteris.[1]) Paulo maius, quod eodem capite § 9, ubi sic scribitur: Damocles prætor, qui moræ ad decernendum bellum ad Naupactum auctor fuerat, valde suspicor. delendum esse vocabulum auctor, mala interpretandi sedulitate additum (vid. ad XXXIV, 23, 2). Nam moræ esse ad aliquid recte et usitate dicitur, ut ad cum verbo coniungatur; auctor moræ ad aliquid faciendum, ut ad coniungatur cum genitivo moræ, non recte dicitur.

Cap. 43, 7: Hæc ea æstate ab Romanis Philippoque gesta erant. Pravum esse in concludenda rerum alicuius anni narratione plusquamperfectum tempus constantique Livii usu postulari gesta (omissa erant), Dukerus vidit

---

[1]) Contra c. 44, 4 et post e addendum; ut Philippi statuæ et imagines omnes.

et octo locorum exemplis confirmavit, quibus addi alia possunt, ut XXXII, 25. Sed aliud est et maius vitium in eo, quod reapse non finitur hoc loco rerum ea æstate gestarum narratio; nam proximis verbis (c. 44, 1: Classis a Corcyra cet.) transit Livius ad res mari eodem anno gestas easque ad c. 47 medium persecutus ibi demum recte subiicit: Hæc ea æstate terra marique adversus Philippum .. ab consule legatoque Romanis gesta. Quid igitur fiet? Vitiosum illud erant sic corrigemus, ut simul sententiæ vitium tollatur: Hæc ea æstate ab Romanis Philippoque gesta **terra**. Classis a Corcyra cet. Ipse narrationis transitus paratur et notatur concursu illo verborum terra et classis.

Cap. 47, 6: L. Furius, simul quod in Etruria nihil erat rei, quod gereret, simul Gallico triumpho imminens, quem absente consule irato atque invidente facilius impetrari posse ratus, Romam inopinato quum venisset, senatum in æde Bellonæ habuit. Structuram orationis turbari pronomine quem, Gronovius animadvertit, nec quicquam ei rei remedii attulit Weissenbornius (in ed. Teubn.), qui aut ratus pro ratus est positum esse dixit, quod ipsum in prosa oratione fieri nequit, ut sic in sententia relativa omittatur est[1]), deinde

---

[1]) Non ignoro, unum et alterum esse in contrariam partem exemplum, extrito st aut sunt, velut X, 30, 4 et 33, 6. Paulo alia eorum locorum ratio esse videtur, ubi non interponitur periodo sententia relativa, sed extremo loco tanquam continuatur, velut X, 27, 4. Si censuram scriberem et aliorum inventa persequerer, in c. 46 quererer primum § 10 retineri manifesto perversam orationem, quam una littera mutata (f pro l) et meliore interpunctione Kreyssigius (sive quis alius auctor est) sanavit: tela ingerentes et pondere ingenti saxa. Faciebantet cuniculos et quicquid aliud priore oppugnatione expertum profuerat. Deinde non minus mirarer, in § 11 retineri eam scripturam, in qua, nisi vim facias, Macedones Oreum tutati

necessario non ratus est, sed rebatur dicendum erat, aut Livium sic scripsisse, quasi subiecturus esset: Romam venit, quod omnium minime fingi oportuit, quoniam tota hæc periodus diligenter ad Livii consuetudinem conformata est, post plura præmissa eo, quod pro primaria sententia poni poterat, per particulam quum in protasin commutato (de quo breviter admonui Gr. Lat. § 476 c. not.), ac ne minima quidem aut a coepta structura aberrandi causa aut aberrationis indicium apparet. Nec tamen pronomen mutandum est, sed tollendum, additum incaute ab aliquo, qui subiectum verbi impetrari notari voluit.

Cap. 48, 8 (in oratione senatorum, qui L. Furio prætori ad triumphandum impedimento negabant esse debere, quod non exspectato consule cum Gallis pugnasset): Nam si sine consule geri nihil oportuerit, aut senatum peccasse, qui exercitum prætori dederit, (— potuisse enim, si non prætoris, [ante W. erat: si non cum prætoris,] sed consulis exercitu rem geri voluerit, ita finire senatus consultum, ne per prætorem, sed per consulem gereretur —) aut consulem, qui cet. Pravam et toti rei contrariam esse illam condicionem: si non prætoris cet., Creverius intellexit; nam id ipsum non voluerat modo senatus, sed factum erat, ut non prætoris, sed consulis exercitu res gereretur, quum hic ex Etruria Ariminum ad prætorem missus esset, prætoris copiæ Arimino in Etruriam retractæ;

---

dicantur præsentioribus animis et castigationibus regis. Sustulerat mendum ex uberrimo accommodationis ad proxima fonte ortum Gronovius: Tuebantur ... urbem arcesque .. etiam præsentioribus animis, et castigationis regis in admissa culpa et simul minarum, simul promissionum in futurum memores. Præsentiores animos faciebat castigationis præteritæ, minarumque et promissionum memoria. Sed hæc mihi exemplorum loco sint, in hac quoque decade omitti a me aliena, nisi ubi singularis causa accesserit.

neque id nunc agebatur, utro exercitu prætor rem gessisset, sed, debuissetne ipse per se rem gerere an consulem exspectare. Sed vulgatæ scripturæ pravitatem satis declarat B, in quo sic scribitur: potuisse enim, sicut non prætoris absenti sed cos. exercitu rem geri voluerit, sed vocabulo absenti, quod errore additum erat, inducto; ceteri codices pro sicut habent si cum. Itaque non condicio hæc est, sed comparatio, qua ostenditur, si senatus consulem exspectari voluisset, potuisse eum aperte, quid fieri vellet, decreto comprehendere, quemadmodum alterum illud de permutandis exercitibus perscripsisset. Sic igitur Livius scripsit: aut senatum peccasse, qui exercitum prætori dederit, (— potuisse enim, sicut non prætoris, sed consulis exercitu rem geri voluerit, ita finire senatusconsulto, ne per prætorem cet. Senatus consulto iam Dukerus scribi voluerat ob aliam causam; accedit nunc ea, quod ita ad comparationem indicandam pertinet, non ad formam SCti (ita finire, so zu begrenzen).[1])

Cap. 49, 2 (de L. Furii prætoris ex Gallia triumpho): In ærarium tulit trecenta viginti milia æris, argenti centum septuaginta milia pondo. Extremum vocabulum (pondo) ab omnibus fere codicibus abest (Hearnii duobus, Lov. 2, 6, Harl., Mead.); pro eo in Voss. et Lov. 4 scribitur cōd., in Lov. 1 mōd. In B, aliquot verbis errore omissis, hæc tantum scribuntur: in ærarium tulit trecenta viginti milia ∞ D. Hinc Weissenbornius fecit: trecenta viginti milia æris, argenti centum milia quingenta pondo. Numeri non improbabiliter ex vestigiis codicis B correcti sunt; sed miror nemini, præsertim codicibus admonentibus, suspicionem motam esse de summa magnitudine, quæ, si pondo additur, multis partibus nimia est pro

[1]) Eandem scripturam nunc (1860) W. sequitur, sed absenti retinet ac permire explicat.

huius ætatis triumpho Gallico ex brevissimo bello, in quo ne agri quidem vastati oppidumve ullum captum commemoratur, sed tantummodo carpenta præda (coloniæ Placentinæ) onusta ducenta (c. 21 et 22). In P. Cornelii consulis triumpho de Boiis longe splendidiore a. 191 argenti MMCCCXL pondo translata sunt (XXXVI, 40). Comparantibus, quæ libr. XXXIII, 23 de C. Cornelii triumpho, eiusdem libri c. 37 de M. Marcelli, Gallico utroque, leguntur, non erit, opinor, dubium, quin hic, ut ibi, æris milia assium intelligenda sint, argenti autem nummorum denariorum sive bigatorum, etsi ibi argenti bigati scribitur (cfr. XXXVI, 21 extr. et 39), hic adiectivum omittitur in codicibus vulgaribus, quibus propter Bambergensis lacunam solis utimur. Infra in hoc capite (§ 9), ubi edebatur: nullius, nisi eius, qui triumphaturus esset, haud eorum, qui bello interfuissent, verba audiret, Weissenbornius, quum in codicibus (B et novem Drakenb.) pro haud, quod Livii et fere omnium usui in tali orationis forma (ubi contrarium superiori negatur) repugnare Stuerenburgius (ad Cic. Off. p. 142) demonstravit, et scribi videret, edidit, adiecta altera negandi voce: et non eorum. Sequendus erat simpliciter Stuerenburgius tollendaque negatio et simul excludendum et, quod geminatione extremarum verbi esset litterarum ortum est. Sic enim verba cohærent et unam veram sententiam efficiunt: nullius eorum, qui bello interfuissent, nisi eius, qui triumphaturus esset, verba, exceptione (nisi eius etc.) inter nullius et genitivum partitivum interposito. Non minus notabiliter genitivus a substantivo regenti divellitur interveniente alio genitivo XXV, 18, 5: manente memoria, etiam in discidio publicorum foederum, privati iuris. Similia in alio genere sunt, quæ ad VII, 10, 13 (p. 144) exposui de præpositione a casu separata interpositu alius præpositionis cum casu. Postremo § 10, ubi C. Aurelius consul inducitur triumphum P. Furio decretum reprehendens, quum in vulgaribus codicibus ad hunc modum scriberetur: Maio-

res ideo instituisse, ut legati, tribuni, centuriones, milites denique triumpho adessent, ut virtus rerum gestarum eius, cui tantus honos haberetur, publice videretur, nisi quod nonnulli habebant: ut virtutes rerum ... publice videret, inde a Sigonio edebatur: ut veritas rerum ... publice videretur, oratione, ut Creverius recte indicavit, minime Latina (veritas publice videtur). Nostra ætate, quum in B repertum esset: ut rerum gestarum eius, c. t. h. haberetur, p. R. videret, spatio vacuo inter ut et rerum relicto, Kreyssigius eumque secuti ceteri scripserunt: ut veritatem rerum ... populus R. videret, lacunæ supplemento Sigoniano retento, casu tantum mutato. Sed ut omittam, non tam quæri, versæne sint res gestæ, quam quantæ (et, verane earum fama), Latinum non est totum hoc dicendi genus, veritatem rei videre pro eo, quod est: videre rem veram esse. Neque enim unquam Latini sic cum affirmandi, negandi intelligendive verbis abstracta, quæ dicuntur, nomina, qualis quæque res sit, indicantia coniungunt, barbaraque sunt et veteribus inaudita, quæ etiam a philologis poni video, affirmare veritatem alicuius rei, negare verisimilitudinem rei similiaque; itaque falsitatis nomen ne habuerunt quidem Latini nisi extrema ætate[1]). Sine dubio Livius scripserat: ut testes rerum gestarum ... p. R. videret.

Cap. 50, 11 oratio sic interpungenda est: Et de altero ædile scitum plebi est factum. (Hoc universe ei, quod de priore ædile traditum est, respondet. Additur deinde explicatio, sed ita, ut simul plura comprehendantur:) Rogantibus tribunis pl., quos duos .... iuberent, ut ... L. Manlius Acidinus decederet de provincia multos post annos, plebes .. imperium esse .. iussit.

---

[1]) Intelligere præstantiam rei et similia, in quibus laus est, dicuntur: Sinn dafür haben.

Lib. XXXII.

Cap. 4, 3 et 4: Et adiuvabat eos (Ætolos Thaumacos defendentes) natura ipsa loci. Namque Thaumaci a Pylis sinuque Maliaco per Lamiam eunti loco alto siti sunt, ipsis (codd. in ipsis) faucibus imminentes, quā coelē (B; ceteri fere quas coele, etiam tres Iacobi Gronovii) vocant; Thessaliæque transeunti confragosa loca implicatasque flexibus vallium vias, ubi ventum ad hanc urbem est, repente velut maris vasti, sic universa (B et plerique; al. immensa) panditur planities, ut subiectos campos terminare oculis haud facile queas. Agitur de specie, quæ a meridie per montanam regionem venienti obiicitur ad Thaumacos aperiente se planitie Thessaliæ; itaque Thessaliæ nomen (inepto etiam loco positum, quasi cum pondere alii regioni contraria hæc ponatur) prave cum confragosis locis coniungitur, quæ inter sinum Maliacum Thaumacosque sunt, tanquam iis proprie Thessalia contineatur. Ni fallor, in Thessaliæque latet **Thessali; itaque**, ut sic oratio continuetur: ... vocant Thessali; itaque transeunti confragosa loca, ... ubi ventum ad hanc urbem est, repente ... panditur planities. Utrum Livius scripserit, quo B ducere videtur: quam Coelen vocant Thessali (ut ipsæ fauces appellatæ putentur ἡ Κοίλη) an, quo ceteri (etsi obstat Coele): quas Coela vocant Thessali, non definio[1]).

Cap. 5, 6 et 7 (de Philippo rege, sociorum et popula-

---

[1]) Coelen Thessaliam neque ipsam probare possum neque id nomen sic separatum: Coelen vocant Thessaliam, neque quæ loca (miro ordine: quæ transeunti confragosa loca) expediri potest; neque enim fauces (ea loca) ante transibant quam ad urbem venirent.

rium animos sibi conciliare studenti): Et cum Achæis quidem per hæc societatem firmabat. Macedonum animos cum Heracliden amicum maxime invidiæ sibi esse cerneret, multis criminibus oneratum in vincla coniecit, ingenti popularium gaudio. Sic sine ulla litura spatiove vacuo in B scribitur, ex qua scriptura quam facili et certa emendatione verum oreretur, cuius vestigia in ceteris codicibus mira interpolandi licentia obscurata erant, dixi iam a. 1829; (vid. Opusc. Acad. II p. 363 sqq.). Nam geminatis duabus extremis litteris verbi firmabat, fit: At (hoc est: ad) Macedonum animos quum Heracliden amicum maxime invidiæ sibi esse cerneret, m. crim. oner. in vincla coniecit, cet. Aptissime Livius sic ab Achæis ad Macedones transit, ut, quid illos maxime in Philippo offenderit, dicat, deinde id Philippum sustulisse narret. Et invidiæ quidem alicui esse aut invisum esse ad, hoc est, apud aliquem quam usitate dicatur, declarant ipsius Livii exempla olim a me posita, III, 31 (invidiæ tamen res ad exercitum fuit) et XXIV, 32 (ad militare genus omne partemque magnam plebis invisum esse nomen Romanum) et Ciceronis (ad Attic. VIII, 3: invidiosum ad bonos), ut nihil opus sit præpositionis ad eodem significatu apud similia verba locutionesve positæ exempla Liviana addere (velut V, 6, 6: famam ad ceteros populos quærere, XXIX, 11, 4: terra, ad quas concilianda maiestas nomini Romano esset, ibd. 22, 8, XXXVI, 8, 4: quærenti sibi commendationem ad Macedonum gentem et invidiam regi, et 5: nullam gratiam ad Macedones, odium ingens ad Philippum movit). Quod autem Weissenbornius hanc emendationem probandam videri potuisse iudicat, si esset ad Macedones, ea vero distinctio nulla est, quoniam non minus animos hominum offendimus quam ipsos homines nec minus apud animos invisi sumus quam apud homines; maluit autem sic Livius scribere, quod ab initio sententiæ, nondum posito illo

invidiæ esse, universe animorum alienatio conciliatioque obversabatur scribentis cogitationi. De superiorum, quos interpolatorum ludibria deceperunt, conatibus nihil dicam. Bekkerus et Weissenbornius, interpolatione sublata, lacunæ notam posuerunt, ille inter animos et quum, hic inter amicum et maxime; sed, una addita præpositione, omnia aptissima sunt nec quicquam desiderari aut commode interponi potest.[1])

Cap. 9, 6 (postquam Livius utrumque consulem, prodigiis procuratis, in provincias profectum dixit, Sex. Ælium in Gallia nihil memorabile gessisse): Et T. Quinctius alter consul maturius, quam priores soliti erant consules, a Brundusio quum transmisisset, Corcyram tenuit cet. Vitiose ponitur et, quasi significetur, ea, quæ Livius de Quinctio traditurus est, ab iis, quæ de Ælio breviter dicta sunt, nihil discrepare, quod prorsus contra est. Orta est particula, ut non raro, ex prænomine T, præcedente præsertim gessit.[2])

Cap. 10, 5 (in responso Philippi regis ad postulata T. Quinctii consulis): Si quas quererentur belli clades eæ civitates, cum quibus bellatum foret, arbitrio, quo vellent, populorum, cum quibus pax fuisset, se usurum. Neque recte, quasi plura sint arbitria, rex se. quo velint, usurum dicit, neque universe, cum quibus pax fuisset, populorum arbitrio uti cuiquam in mentem venire poterat. Optionem rex querentibus facit arbitri eligendi, ut cuius ii velint, populi arbitrio res disceptetur. Itaque una littera minus Livius scripsit: **arbitro**, quo vellent, populorum, c. q. p. f., se usurum, hoc est, arbitro, quo

---

[1]) Cap. 1, 6 pro prorogato imperio probabilius Gronovius prorogata imperia (prætoribus prioris anni) scripsit quam Drakenb. prorogatum imperium. Plurali numero in hac loquendi forma utitur Livius XXIV, 44, XXVIII, 45, XXX, 27.

[2]) Cap. 8, 7 e B ceterisque codd. restituendum socium et Latini nominis (pro: socium Lat. n.).

vellent, ex iis populis cet., paulo liberiore genitivi partitivi positu, quemadmodum in XXXI, 49, 9, quem locum supra tractavi. Servato arbitrio, scribi oportebat: arbitrio, cuius vellent, populorum cet. Senserat id ex aliqua parte Gronovius, sed aberrans quorum scribi volebat. Unus erat populus deligendus. De orationis breviore forma (quo vellent se uti) nihil opus est dici.[1])

Cap. 21, 1 (in Aristæni prætoris in concilio Achæorum oratione) quoniam prætori e B pro prætor nunc a Weissenbornio revocatum video, addam tantum, scribendum esse: aut non dandum concilium legatis fuisse aut non sine responso eos dimittendos esse; (B aut non sine resp. eos non dim., vulgo: aut inde sine resp. eos dim. non esse). Negatio in utroque membro proxime particulæ disiunctivæ subiici debet; ea quum negligenter bis a librario posita esset, in codicibus recentioribus ex priore factum est inde, quod prorsus abundat.

Cap. 21, 32 (in eadem oratione, de Romanis): Quod rogant, cogere possunt; quia pepercisse volunt, committere vos, cur pereatis, non patiuntur. Dixi ante multos annos (Opusc. Ac. II p. 125 not.), scribendum esse nolunt; nec iudicium muto, non solum propter perfectum infinitivi tempus, quod in affirmativa sententia vix excusationem habet, in negativa quo usu ponatur, ibi declaratum est, sed multo magis propter sententiam, quam frustra Weissenbornius ad vulgarem scripturam accommodare conatus est.

---

[1]) Cap. 11, 10 emendationem olim a me e vestigiis codicis B ductam et Opusc. Ac. II p. 295 propositam (instat aput stationes pro instat capi stationes) Weissenbornius secutus est; itaque nihil iam de ea dico. Cap. 13, 14 recte W. in edit. altera rediit ad vulgatam scripturam (mixta imbelli turba). Ne dicitur quidem recte multitudo ex imbelli turba mixta, quoniam turbæ imbellis appellatione non significantur plura, ex quibus miscendo unum fiat.

Perspicuum est enim, illud committere, cur pereatis, ita dici, ut significetur, Achæis, si quid deliquerint, a Romanis interitum paratum esse, quod totum parcendi animo et proposito contrarium est; neque in hac interitus parati commemoratione parcendi verbum nisi ad eos, qui iam deliquerint, spectare potest; aliud est enim bene alicui velle et consultum ei cupere, aliud parcere. Ceterum plura in hoc capite etiam post ea, quæ auxilio codicis B emendata sunt, mendi suspicionem habent. Nam § 3 legatorum orationes, quas Aristænus tanquam sententias percenseri vult, nullo modo ipsas hesterno die pro sententiis dictas significare potest; itaque redeundum videtur ad superiorum transpositionem: hesterno die dictas pro sententiis perc.; § 16 nullo simili exemplo defenditur potius bis positum, quod iam Perizonius notavit; § autem 28 inter duas interrogationes futuri temporis verbo et pluralis numeri prolatas (recipiemus et an ipsi ... tutabimur) pravissime hæc interponitur: Quum terra Nabis et Lacedæmonii, mari classis Romana urguebunt, unde regiam societatem et Macedonum præsidia implorem? quasi hanc consilii inopiam ad se præcipue et solum Aristænus (qui fortasse tum prætor futurus non erat et maxime a Macedonum societate abhorrebat) pertinere significet. Videtur aliquid excidisse et in hanc formam olim scriptum fuisse: ... urguebunt, [quid erit, aut: quæ perfugia restabunt,] unde regiam societatem ... imploremus?

Cap. 22, 5: Risias Pellenensis erat. Sic nunc e B scribitur; olim Rhisiasus; sed ne illud quidem aut pro Græco nomine alibi reperitur aut originem cognationemve probabilem habet. Scribendum Pisias (Πεισίας).

Cap. 24, 3 (de oppugnatione Elateæ): Ariete admoto quum, quantum inter turres muri erat, prorutum cum ingenti fragore ac strepitu nudasset urbem, cet. Necessario scribendum: quantum inter II (duas) turres muri erat, ne totus muri circuitus, stantibus turri-

ribus, procidisse dicatur. Cfr. h. lib. c. 1, 10: duas portas quodque inter eas muri erat; XLII, 63, 6: duæ turres, quodque inter eas muri fuerat; XXI, 8: tres deinceps turres, quantumque inter eas muri erat.

Cap. 25, 10 (de Æneesidemo præsidii Achæorum Argis impositi præfecto mortem constanter oppetenti): Missus a Philocle, qui quæreret, quid sibi vellet. Nihil statu modo, quum proiecto præ se clipeo staret, in præsidio creditæ urbis moriturum se armatum respondit. Sic B cum quinque Drakenborbianis; ceteri nihil tantummodo similiterve, ex quo ulterius interpolando natum in editionibus: nihil fatus, tantummodo, quod ridiculum est (nihil fatus .. respondit). Ex illa scriptura non cum Gronovio, quem recentiores sequuntur, faciendum videtur: nihil statu motus, sed, una tantum littera mutata: nihil statu moto, eo significatu, quo Gronovio in mentem venerat, scribi etiam posse: nihil statu mutato. Neque enim video, cur status moveri dici nequeat.

Cap. 31, 6 quum olim perverse scriberetur: Litteræ consulum a Gallia de gestis prospere sub idem tempus Romam adlatæ, nunc e B editur: Litteræ consulum amborum de rebus in Gallia gestis prospere sub idem tempus Romam adlatæ, cetera perspicue recte (— nam id ipsum notatur, utriusque consulis, quum diversis locis rem gessissent, eodem tempore litteras adlatas esse —); in adverbio prospere mendum arguit pravus locus ei adsignatus (de rebus gestis prospere, interposito præsertim in Gallia); itaque Kreyssigius de rebus in Gallia prospere gestis scripsit.[1]) Et modestius et rectius fiet: de rebus in Gallia gestis **prope** sub idem tempus R. a. Non fere minus facile commutantur prospere et prope quam propere et prope, quorum permutatorum exempla

---

[1]) W. in altera editione comparari iubet locos prorsus dissimiles.

Drakenborchius ad XXXIX, 31, 4 collegit; quamquam exemplis in tali re non valde opus est.[1])

Cap. 40, 1: De Argis quoque disceptatio ab Attalo rege est mota, quum fraude Philoclis proditam urbem vi ab eo (Nabide) teneri argueret, ille ab ipsis Argivis, ut se defenderet, accitum. Perquam dure ex argueret auditur diceret (cum defensione); prave prorsus deest subiectum participii accitum, quum præsertim inter se contraria hæc referri deberent, urbem proditam et se accitum. Neque ut Argivos defenderet, se accitum dicere Nabis poterat, (quoniam iam in Macedonum potestate erant,) sed ut liberaret. Sed quid argumentis utor, quum vera scriptura omnibus apicibus in B exstet, neque in illo solum, sed in plerisque (Pall., Lovel. tribus, Meadianis ambobus)? Sic enim illi: ille ab ipsis Argivis se defenderet accitum, hoc est, pervagatissimo verbi usu, defendendi causa diceret. (Iis, quæ in lexicis ponuntur, exemplis addi hæc tria possunt: Cic. Verr. V, 9, 22 et 13, 32, pro Cael. 20, 50. Eodem modo sæpe dici purgare notissimum est.) Miror talem errorem ad nostrum tempus latuisse.

Lib. XXXIII.

Cap. 12, 3: Aetolorum (in concilio sociorum a L. Quinctio advocato de legibus pacis Philippo dicendis) asperior oratio fuit, qui pauca præfati, recte atque ordine imperatorem Romanum facere, quod, quos

---

[1]) C. 32, 6 abstinendum est coniecturis. Gravate non ad animum Quinctii pertinet, sed ad speciem, quam præ se ferebat. Concessit enim regi, ut colloquerentur, gravate et quasi nolens, quamquam reapse colloquium satis ipsi ad ea, quæ cogitabat, aptum videbatur. Ea vis est particularum non quin, nullo addito altero orationis membro.

belli socios habuisset, cum iis communicaret pacis consilia: falli autem eum tota re, si aut Romanis pacem aut Græciæ libertatem satis firmam se credat relicturum nisi Philippo aut occiso aut regno pulso, cet. Apparet attendenti, participium præfati pendere nec habere, cui adiungatur, verbum finitum; nam ipsum neque pro finito poni in sententia relativa potest (qui præfati pro: qui præfati sunt) neque totam orationem significare (pro dixerunt; etsi obstat iam pauca); et si quis ad posterius hoc incommodum vitandum fingat, indicata præfatione, reliquam orationem sine communi dicendi verbo obliqua forma adiungi, evertat hunc conatum particula autem, quæ in eiusmodi transitu ad reliquam (post præfationem) orationem referendam poni nequit. Sed in illa ipsa particula inest, quod quærimus; scripsit enim Livius: qui, pauca præfati, recte ... imperatorem Romanum facere, quod ... cum iis communicaret pacis consilia, falli aiunt eum tota re, si cet. Iam omnia apta, iam recte præfationi reliquæ orationis expositio adiungitur. Paulo post (§ 9) verum esse nequit, quod in codice scribitur: Cum armato hoste infestis animis concurri debere; adversus victos mitissimum quemque animum maximum habere; neque enim id agitur quæriturve, qualem animum adversus victos mitissimus quisque habeat (id enim in ipso mitissimi hominis nomine declaratur), sed hoc ipsum docetur, adversus victos mitem esse decere, quique sit, eum probari et laudari. Itaque aut scribendum est: mitissimum quemque animum maximum haberi, aut potius (quoniam mitissimus quisque animus non valde placet, ut animorum distributio fiat): mitissimum quemque animi maximi haberi, hoc est, magni animi documentum haberi clementiam erga victos.[1])

---

[1]) Cap. 13, 10 belli præda rerum, quæ cet. (ut in codice scribitur) est belli præda, quatenus iis rebus continetur,

Cap. 15, 1 et 2: Androsthenes (præfectus Philippi, cui insidias posuerat Nicostratus, Achæorum prætor), omnium ignarus, Corintho profectus ad Nemeam ... castra locat. Ibi parte dimidia exercitus dimissa dimidiam trifariam dimsit (corr. diuisit) et omnes equites discurrere ad depopulandos simul Pellenensium Sicyoniumque agros et Phliasium iubet. Ita codex, quem secuti editores sic scripserunt orationemque interpunxerunt: dimidiam (trifariam divisit) et omnes equites cet., in quo primum prorsus incredibilis et non toleranda est parenthesis, non aliquid, quod extra primariam sententiam addatur, sed ipsius actionis narratæ partem ita continens, ut verbum (divisit) et obiecto in primaria sententia proxime præcedenti (dimidiam) adiungatur et tempore ipsi narrationi apto ponatur, nec ullo minimo indicio a continua-

---

quæ cet. (die Kriegsbeute an beweglichen Sachen), genitivo definitivo, quemadmodum præda hominum dicitur, quæ hominibus constat (XLII, 56 et lexic.). Cap. 14, 4 prorsus necessaria est Drakenborchii coniectura: præter quingentos Macedonas mixtosque ex omni genere auxiliorum, quot iam ante ibi fuerant (cod. quod . . fuerat). Primum aliena sunt ab hac similitudine exempla a Dukero comparata, ubi separata aliqua pars pronomine neutri generis significatur addito genitivo (id quod Cæsaris sodalium fuit, quod roboris fuit) eaque significatio appositione adiungitur ad numeri pluralis nomen. Deinde, quos Kreyssigius citat locos, eorum alter (XLIV, 1, 1) iam a Gronovio remotus est, nec ulla potest excogitari causa, cur Livius uno loco sic scripserit, quum liceret utrumvis scribere, aut quot in supplementum aut quod suppl., alterum postea removebo; in libro XXXI, 8, 9 (donec et ipse V milia socium ac nominis Latini effecisset; id præsidio Siciliæ provinciæ esset) non tam præsidium cum Gronovio scribendum videtur quam: id præsidi. Eius genitivi formæ errorumque inde natorum non pauca vestigia in hac decade sunt, velut in XXXIV, 25, 5 ipsum præsidio in ceteris codd. pro præsidi (B).

tione reliquæ orationis separata. Deinde tota sententia et res perversissima est; dimidiam enim partem exercitus educti Androsthenes discurrere ad agrum depopulandum iubet, dimidiam — quid putamus? dimittit, et ante dimittit, quam reliquos discurrere iubet. Quo, quæso? ad quam rem? quo consilio? Apparet, unum fieri potuisse, ut Androsthenes dimidiam partem copiarum in castris retineret, dimidiam discurrere populabundam iuberet. Atque ita rem actam esse, etsi per se perspicuum est, Livius ipse satis declarat, qui § 7 Androsthenem scribat, Nicostrato et Achæis ad castra accedentibus, tuba revocari vagos (ad populandum missos) iussisse, interim ipsum, raptim capere arma iussis militibus (dimidiæ illius partis, quæ in castris remanserat), infrequenti agmine porta egressum .. aciem instruxisse. Itaque depravata hæc esse constat. Id factum est quum alio minore errore, tum geminatione quadam et repetitione duarum vocum. Livius enim sic scripserat: Ibi **partem dimidiam** exercitus, **divisam** trifariam, et omnes equites discurrere ... iubet. (Dimidiam partem in castris remansisse per se apparet.) Aut ex solo scribendi errore (dimissam pro diuisam) natum est initium loci corrumpendi aut quod distincte de utraque dimidia parte dici librarius aliquis voluit. Ceterum prope certum est, Livium in hac enumeratione trium agrorum non elegantiam inelegantissimam captasse ex varianda hoc modo oratione (in nominibus prorsus eiusdem generis): Pellenensium Sicyoniumque agros et Phliasium, sed aut Pellenensem scripsisse, ut Iac. Gronovius scribi voluit, aut Sicyoniorumque .. et Phliasiorum.[1])

Cap. 18, 16: Diu anceps pugna stetit (Rhodiorum et Achæorum cum Macedonibus prope Alabanda). Numero Achæi, mille et ipsi, quadringentos loco pepulere

---

[1]) § 7 in meam emendationem (ab Cleonis, Opusc. II p. 366) postea W. incidit.

(sic recte B; expulere M, saltem ed. Mog.). Vitiosa oratio est; nam et ipsi significat, Achæorum eundem fuisse numerum, qui adversariorum proxime indicatus sit. At neque præcedit proxime adversariorum numeri mentio et ea ipsa causa fuisse dicitur, cur Achæi vincerent, quod ipsi plures, adversarii tantum CD fuerint. In B scribitur: Achæi et ipsi, omisso mille. Livius scripserat: Numero Achæi, ∞ (aut DC) ipsi, quadringentos loco pepulere. Ex numeri nota natum et. Sequitur § 18 de Macedonibus): Terga deinde vertunt; postremo, abiectis armis, in præcipitem fugam effunduntur. Bargylias petentes fugerunt; eodem et Dinocrates perfugit. Offendit vehementer fugerunt post in fugam effunduntur, addito præsertim participio petentes; aptius enim erat B: petierunt. Vereor, ne Livius scripserit tantum: in pr. fugam effunduntur, Bargylias petentes. Eodem cet.

Cap. 20, 4 et 5. Oratio in editionibus non recte descripta sic decurrere debet: Coracesium eo tempore Antiochus operibus oppugnabat, Zephyrio et Solis ... et, superato Anemurio, ..., Selinunte receptis. Omnibus his aliisque eius oræ castellis ... in deditionem acceptis, Coracesium ... tenebat eum.[1])

Cap. 22, 8 (ubi agitur de duobus tribunis plebis Q. Minucio triumphum decerni vetantibus) sic interpungenda est scriptura codicis B: Q. Minucium in Liguribus levia proelia, vix digna dictu, fecisse, in Gallia magnum numerum militum amisisse. Nominabant etiam tribunos militum T. Iuventium et Cn. Ligurium legionis quartæ; adversa pugna cum multis aliis viris fortibus, civibus ac sociis, cecidisse. Iam

---

[1]) Cap. 21, 9 pravam esse Gronovii coniecturam, verba et peregrinos ad occultandum Livii errorem tollentis, exposui p. 52. Ibd. § 5 ex: duos superstites habuit fortasse faciendum: quos [quattuor] superstites habuit.

recte ex nominabant auditur in declaratione adiuncta dicebant; nam quod alii sine interpunctione sic orationem continuant: nominabant etiam tribunos ... cecidisse, ut nominabant accipiatur pro nominatim dicebant, iure improbatur; repugnat enim usus loquendi.

Cap. 25, 11: Et T. Quinctius Flamininus cum duabus legionibus provinciam eodem exercitu obtinere iussus. Posito legionum numero inepte superaddi eodem exercitu, Creverius intellexit; (recte diceretur: cum duabus legionibus iisdem vel: quas haberet). Opinor, a Livio scriptum fuisse: eodem sociorum exercitu. Nam minus probabile videtur illud: cum duabus legionibus aliena manu additum esse huic: eodem exercitu.

Cap. 28, 9 (ubi de quæstionibus agitur, quæ Thebis habitæ sunt de iis, qui ob cædem Brachyllis in vincla coniecti erant): Torti post paulo insontes, quum scirent ipsi nihil, opinione omnium pro indicio usi Zeuxippum et Pisistratum nominaverunt. Sic nunc edunt; in B tamen non est usi, quod in edit. Mog. manifesta interpolatione additum est; sic enim ibi scribitur: quum scirent ipsi opinionem omnium, ea pro indicio usi cet. Atqui, qui ipsi torti indicant aliquid, neque indicio utuntur neque pro indicio aliqua opinione; in illa, quam editores effici voluerunt, sententia dicendum erat: opinionem omnium secuti pro indicio Zeuxippum etc. Nam pro indicio aliquem nominare eodem prorsus modo dicitur, quo pro testimonio aliquid dicere, nec possunt hæc divelli. Sed Livius idem illud, quod participio secuti plenius significari poterat, brevius dixit solo ablativo: opinione omnium ... nominaverunt.

Cap. 30, 8 (de pace Philippo regi data): Valerius Antias quaternum milium pondo argenti vectigal in decem annos impositum regi tradit; Claudius in annos triginta quaterna milia pondo et ducenta, præsens viginti milia pondo. Necessario, opinor, in hac orationis forma dicendum erat: præsentia viginti

milia pondo (ut XXXVII, 45, 14 et XXXVIII, 9, 9, at hic § 7 dimidium præsens); quod quoniam in singularis numeri formam transisse, prorsus improbabile est, scribendum puto: in præsens. Lib. XXXIV, 35, 11 scribitur: talenta centum argenti in præsenti et quinquaginta talenta in singulos annos per annos octo, quomodo nec Livium alibi nec, hac quidem significatione, alios locutos reperio. Fuitne: argenti præsentia?

Cap. 32, 2. Locus de mercatu Isthmiorum e B suppletus sic interpungi debet: tum quia, propter opportunitatem loci per duo diversa maria omnium rerum usus ministrantis humano generi, concilium Asiæ Græciæque is mercatus erat. Non mercatus Asiæ Græciæque Isthmia appellantur nec concilium generi humano (— dicendum enim tum erat: humani generis id concilium, As. Gr. is mercatus erat; dativus ferri nequit —), sed mercatus Isthmiorum (— sic enim Livius, ut Cicero in Tusculanis V, 3, 9, τὴν πανήγυριν Latine vertit —) Asiæ Græciæque concilium fuisse dicitur, quo ex utraque terrarum parte homines convenirent. Quæ sequuntur, § 3, item e B suppleta, in Opusc. II p. 367 rectius distinguendo ab inanibus suspicionibus vindicavi, eandemque distinctionem secutus Weissenbornius est, nisi quod plene interpungi debebat post fortuna esset et novæ periodi initium fieri ab his: Alii alia .. ferebant Romanos facturos; vix etc.

Cap. 33, 7 (ubi describitur Græcorum lætitia de restituta a Romanis libertate) sic e B scribendum est: Esse aliquam in terris gentem, quæ sua impensa, suo labore ac periculo bella gerat pro libertate aliorum, nec hoc finitimis aut propinquæ vicinitatis hominibus aut terris continentibus iunctis præstet, sed maria traiiciat etc. Primum est finitimos aut propinquæ vicinitatis homines liberare, alterum non vicinos, sed tamen terris continentibus (cum Romanis) iunctos (— dativus enim est iunctis —); Romani longius progressi etiam mari

separatis id beneficium præstiterant. Hominibus autem id præstatur, non (apud Latine loquentes) terris, quod in vulgata scriptura (ex edit. Mog.) dicitur: terris continenti iunctis. Neque enim apud Latinos tam libere quam apud nos terræ pro populis dicebantur.[1])

Cap. 34, 3 (in condicionibus a T. Quinctio dictis Antiochi regis legatis): abstineret (Antiochus) liberis civitatibus ne unquam lacesseret armis. Sic B (nam ed. Mog. multa hic verba omittit), ex quo Bekkerus fecit, geminata littera: neu unquam, idque Kreyssigius et Weissenbornius tenuerunt. Sed unquam ab hac forma condicionum præscribendarum in vetando non minus alienum est, quam si in contrario iubendi genere addas semper (abstineret). Detrahenda erat littera (n), ut fieret: neu quam lacesseret. Polybius (XVIII, 30 init.): πόλεων μὲν τῶν αὐτονόμων ἀπέχεσθαι καὶ μηδένα (scr. cum Reiskio μηδεμιᾷ) πολεμεῖν. Paulo infra (§ 5), ubi agitur de conventu Græciæ gentium civitatumque, editur nunc e B: eoque maturius peragebatur, quod decreto decem legatorum civitates nominatim pronuntiabantur; antea ex ed. Mog. retinebatur: decreta d. l. civitates nom. pronuntiabant. Sed nihil est civitates pronuntiare; esset aliquid, si adderetur: quæ liberæ essent, quæ aliis attribuerentur darenturve aut eiusmodi aliquid. Recte Creverius, nondum cognita codicis B scriptura, viderat scribendum esse: quod decreta decem legatorum in civitates nominatim pronuntiabantur. Præpositionem hausit præcedens littera m (vid. ad XXIII, 9, 2 et XXIV, 7, 4 p. 274 not.). Hoc Livius significat, maturius peractum esse conventum, quod non generatim leges a legatis dictæ sint, de quibus postea ad singularum civitatum condicionem et merita accommodandis disceptaretur, sed nominatim de singulis pronuntiatum sit. Poterat Livius verius et apertius

---

[1]) Aberrat W. etiam in altera editione.

dixisse, celeriter rem transactam, quod omnia Romani pro imperio decretis conficerent: μετεκαλοῦντο τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν καὶ πόλεων παραγεγονότας καί τὰ δόξαντα τῷ συνεδρίῳ διεσάφουν (Polyb. XVIII, 30).

Cap. 36, 2 (de M. Acilio Glabrione prætore ad coniurationem servorum in Etruria opprimendam misso): Alios iam congregatos pugnando vicit; ex his multi occisi, multi capti; alios verberatos crucibus affixit, qui principes coniurationis fuerant, alios dominis restituit. Apparet, altero et tertio loco alios pertinere ad captos, quorum sors divisa sit; primo loco alios prorsus vitiose ponitur; nulla enim est divisio neque quicquam, quod huic alios respondeat (quod poterat huiusmodi esse: alios per avia vagos comprehendit simileve); nisi quis putat recte sic dividi, ut alii victi sint, alii non victi, sed crucibus affixi, alii dominis restituti. Videtur scribendum: Aliquot iam congregatos pugnando vicit; ex his etc. Significatur, coniurationem ante oppressam esse, quam omnis multitudo congregari potuerit. Erunt fortasse, qui alios prorsus tolli velint, ut male ex inferiore loco hic additum; sed aliquot commendat, quod sequitur, ex his.[1])

Cap. 40, 1. Quod c. 32, 3 (alii alia ... facturos) Iacobsio, Kreyssigio, aliis accidit, ut prava verborum interpunctione decepti veram codicis scripturam corrumpere conarentur, id h. l. omnibus accidit in facillimo loco, quem si talem proposuero, quemadmodum et in B et in ed. Mog. (in qua tamen initium mutilum est) scribitur, modo recte distinctum, nemo quicquam desiderabit: Adversus ea Antiochus mirari se dixit, Romanos tam diligenter inquirere, quid regi Antiocho faciundum aut quousque terra marique progrediundum fuerit, ipsos (contra) non

[1]) Cap. 39, 7 tollendum est quid e B additum ante quod. Quid quod semper novæ orationis et interrogationis initium habet nec in apodosi (post: sed ut . . . potuerit) poni potest.

cogitare, Asiam nihil ad populum R. pertinere nec magis cet. In editionibus, substituto at pro aut et ipsis pro ipsos, et æqualitas partis eius, quæ ad Antiochum, et eius, quæ ad Romanos pertinet, sublata est et illa, quæ proprie ad condiciones et fines a legatis Romanis Antiocho præscriptos spectant (quousque terra marique cet.), ad Romanos translata. Verba male ordinata omissumque fuerit apud faciundum prætereo. (Dicendum erat: quousque ipsis .. progrediendum fuerit, non cogitare.) Paulo post (§ 5) in eadem Antiochi oratione hæc leguntur de oppidis Asiæ, quæ primum Ægypti reges, deinde Philippus tenuerit: Occupatis maioribus suis rerum aliarum cura, primo quædam ex iis Ptolemæum, deinde et Philippum usurpandæ alienæ possessionis causa tenuisse; sic enim nunc editur e B; in ed. Mog. quum deesset causa tenuisse, editores superiores effecerant usurpando aliena possedisse. Diligentius attendenti non poterit obscurum esse, vitiose usurpandæ possessionis causam in Philippo commemorari; neque enim, qua causa quove consilio regnum amplificavisset, quærebatur, sed quo iure quove prætextu; nec usurpare possessionem Livii ætate dicebatur de ea iniuste occupanda. Usurpat possessionem rei alicuius, qui aliquo modo ea utitur usuque eam continuat, ne interrumpatur amittaturque; Cic. de Or. III, 47, 110.[1]) Scribendum igitur est: usurpanda aliena possessionis causa. Nam Philippum Antiochus queritur in Ptolemæorum possessionem, ipsam quoque iniustam, subrepentem aliena possessionis causa et prætextu usum.[2])

---

[1]) Male Weissenbornius usurpare alienam possessionem enarrat interrumpere; aliena possessio omnino usurpari nequit, sed tantummodo sua cuiusque possessio.

[2]) Cap. 41, 5 oratio sic interpungenda est: navigat Ephesum, legatis ad Quinctium missis, qui .. agerent. Oram Asiæ legens pervenit in Lyciam. In cap. 43, 9 (Et P.

Cap. 44, 4: Mirantibus iam vulgo hominibus, quod, quum Hispania movisset bellum, negligerent. Parum apta est particula quum; nec ea in M fuit, sed quod Hispania, testante etiam editione; nam Gelenius, qui "veram lectionem" esse ait: hominibus, quod Hispania movisset bellum, negligi, vix integram codicis scripturam posuit. (Ed. Mog. negligere.) Videtur Livius scripsisse: Mirantibus i. v. hominibus, cur, quod Hisp. movisset bellum, negligerent.[1])

Cap. 48, 5 (de Hannibale Cercinæ epulas parante ad fugam occultandam et ad retardandos, si qui persequi se vellent): magistros navium mercatoresque invitari iussit et vela cum antennis ex navibus corrogari, ut umbra (etenim media æstas forte erat) coenantibus in littore fieret. In hac editionis Mog. scriptura, quam Weissenbornius tenuit[2]), nihil est, quod reprehendi possit, nisi quod umbra fieri alicui, quæ paretur et præbeatur, parum recte et usitate dici mihi videtur. Sed Kreyssigius e B posuit: ut umbræ (tum media æstas forte erat) coenantibus in littore fierent, in qua scriptura (ut omittam, umbras plurali numero vix in prosa oratione dici nisi forte ubi plurium rerum umbræ seiungi cogitando possint,) incommodum et manifesto vitiosum est tum sic positum, tanquam cavendum fuerit, ne quis alio tempore mediam æstatem fuisse putaret. (Damals war es die Mitte des Sommers. Diver-

---

Porcio Læcæ ad Etruriam circa Pisas decem milia peditum et D equites ex Gallico exercitu decreti) mendum subesse, perspicuum est ex pravo usu præpositionis ad (decernere alicui milites ad Etruriam). Scripseratne Livius tantum: Et P. Porcio Læcæ circa Pisas?

[1]) Quam in cap. 47, 3 iam a. 1829 proposueram emendationem evidentem (furtorum manubiis extortis pro: furto eorum manibus extorto), in eam postea etiam W. incidit.

[2]) In ed. Teubn. Nam in Weidmanniana B secutus est.

sissimus est locus libri XXVII, 33, 7: tum ædilis erat, quod contrarium est ei honori, qui tum ipsum mandatus narratur.) Itaque aut dicendum est umbra tum ortum esse ex umbra etenim aut, quo ducit fieret (fierent), scribendum: ut **umbraclum** (media æstas forte erat) c. i. l. fieret. Nam umbraclum fit et exstruitur. (§ 9 et ex ultima vocali in Carthagine ortum est.)

Lib. XXXIV.

Cap. 2, 2 (in M. Catonis contra abrogationem legis Oppiæ oratione): Nunc domi victa libertas nostra impotentia muliebri hic quoque in foro obteritur et calcatur et, quia singulas sustinere non potuimus, universas horremus. Verbum sustinere non est in B; novitium esse orationis supplendæ fulcrum (quamquam de M, ut multis locis, nihil notatur), arguunt etiam Drakenborchii codices, quorum duo (Voss. et Lov. 6 a prima manu) pro eo restituere habent, unus (Lov. 1) restringere, post potuimus positum. Nec aptum id verbum est aut ipsum potuimus, quoniam cum reprehensione notanda est causa mali, omissum esse id, quod fieri debuerit. Nihil supplendum est, sed tollendum mendum, quod latet: quia singulas non **domuimus**, universas horremus.

Cap. 3, 1 (in eadem oratione): Recensete omnia muliebria iura, quibus licentiam earum adligaverint maiores nostri. Putidi nescio quid habet illud omnia, quasi cavendum sit, ne ullum omittatur, quum præsertim recte et apte adiungatur: quibus omnibus (quæ tot numero reperietis) constrictas vix tamen continere potestis. In B est: Recens et ea omnia; suspicor in illo Recensete a omnia latere: Recensete animo muliebria iura.[1])

---

[1]) § 5 cuique ex B pro cuiquam recte receptum video a W. Alios alia iura destructuros Cato dicit.

Cap. 4, 18 (in eadem oratione): Nunc vulgo alienos viros rogant et, quod maius est, legem et suffragia rogant, et a quibusdam impetrant, adversus te et rem tuam et liberos tuos inexorabiles. Plura hic, si quis diligenter attenderit, iure offendent, subitus primum in eadem periodo ad unum aliquem, qui antea significatus non est, alloquendum transitus, sed multo magis ipsa sententia; cur enim inexorabiles mulieres appellantur, quæ nihil rogantur, ipsæ alios rogant et quosdam exorabiles experiuntur? et cur adversos liberos, quorum nullæ preces significatæ sunt, inexorabiles? Atqui totum hoc inexorabiles in optimo codice B non est, in quo omnibus apicibus sic scribitur: .. et a quibusdam impetrant. Adversus te et rem tuam et liberos tuos exorabilis es. Postquam a quibusdam Cato mulieres impetrare, quod petant, dixit, subito orationem avertit ad unum aliquem ex his viris facilibus et exorabilibus, et in suum suorumque damnum exorabilem eum esse ostendit. Miror tam necessariam, tam apertam, tam egregiam scripturam neglectam esse.[1])

Cap. 5, 9 (in oratione L. Valerii, suadentis, ut lex Oppia tollatur): Iam urbe capta a Gallis quo redempta urbs est? Nempe aurum matronæ ... in publicum contulerunt. Nihil similiter scriptum neque apud Livium neque apud quemquam bonum scriptorem legi, ut in brevissimo et facillimo orationis ambitu subiectum sententiæ ipsum eadem substantivi forma includatur in ablativos absolutos: urbe capta urbs redimitur[2]). Certum est, Livium scripsisse tantummodo: Iam capta a Gallis quo redempta urbs est?

---

[1]) W. in altera edit. inexorabilis scripsit, omisso es, nominativumque (pro inexorabiles) esse voluit!

[2]) W. XXXI, 2, 6, comparari iubet, ubi quid ex minima parte simile sit, nescio.

Cap. 6, 7 (in eadem oratione): Hæc quum ita natura distincta sint (ut aliæ leges perpetuæ utilitatis causa, aliæ ad tempus ferantur), ex utro tandem genere ea lex esse videtur, quam abrogamus? quæ vetus regia lex simul cum ipsa urbe nata aut (quod secundum est) ab decemviris ad condenda iura creatis in duodecim tabulis scripta, sine qua quum maiores nostri non existimarint decus matronale servari posse, nobis quoque verendum sit, ne cum ea pudorem sanctitatemque feminarum abrogemus. Quis igitur nescit etc. Sic B; ceteri codices (de M tacetur) pro quæ vetus habent quia vetus, nisi quod unus Drakenborchii eodem modo interpolatus erat, quo Sigonii vetus (si dis placet) liber, quem editores usque ad nostrum tempus secuti sunt, sic scribentes: ... abrogamus? **an** vetus regia lex .. nata? **an** (quod secundum est) ab decemviris etc. Apparet (ne quid de an et quæ vel quia permutatis dicam) prius an vitiose poni pro vetusne. Itaque Weissenbornius codicum vestigia propius premens edidit: Quippe vetus regia lex aut, quod sec. est, ab decemviris etc., ut ironice hæc dicerentur eodem significatu, quo: Vetus, credo, regia etc. Sed quippe nunquam sic ponitur initio eius sententiæ, quæ ironice fingitur, repugnante ipsa vocabuli natura ab interrogando orta; posito ipso illo, quod irridendo fingitur, subiicitur cum ironica affirmatione (warum nicht?). Ad emendationem inveniendam proderit animadvertisse, non recte coniungi vetus regia, quasi sint leges regiæ non veteres; vetustas, eaque summa, indicari debet solo regiæ aut decemviralis legis nomine. Scribi igitur primum debet: .. ex utro tandem genere ea lex esse videtur, quam abrogamus? **quam** vetus? Regia lex, simul cum ipsa urbe nata aut (quod secundum est) ab decemviris etc. Ironice respondetur. Sed emendationem ita absolutam non credo; nam et in respondendo abundat lex et desideratur vox ironiam notans (Regia, credo, cet.). Itaque Livium scripsisse

opinor: Regia scilicet, simul cum ipsa urbe nata, etc. Paulo post (§ 10), ubi editur: Nam si ista lex ideo lata esset, etc., quoniam et B et vulgares codices (Drakenborchiani septem, ceterorum vestigiis idem significantibus) habent: Nam si ista lex aut ideo lata esset etc., Livius scripsisse videtur: Nam si ista lex aut [antiqua aut] ideo lata esset etc. Inferius (§ 15), ubi scribitur: Tali tempore in luxuria et ornatu matronæ occupatæ erant, ut ad eam coercendam lex Oppia desiderata sit? in codice Bambergensi inverso ordine est Oppia lex; vellem, omisso nomine, scriberetur: ut ad eam coercendam lex desiderata sit? Melior enim fieret sententia, notione generali posita.

Cap. 7, 2 et 3: hic Romæ infimo generi, magistris vicorum, togæ prætextæ habendæ ius permittimus, nec ut vivi solum habeant tantum insigne, sed etiam ut cum eo crementur mortui. Non potest tantum pro adiectivo esse; nam neque magnum insigne pro honorifico et splendido dicitur et Valerius id ipsum disputat, commune et vulgare insigne purpuræ esse. Itaque prorsus coniunctim una interposita voce dicitur nec solum tantum pro nec solum aut nec tantum, quod a Perizonio aut Dukero non notatum miror. Equidem valde vereor, ne solum mala manu additum sit, quum tantum ad nec ut vivi pertinere non animadverteretur.[1])

Cap. 13, 4 (de M. Catone consule in Hispania rem gerente): Ubi satis admodum et suorum et hostium animos

---

[1]) Quod quidam nuper hic sex verba tolli voluerunt (hic Romæ. . vicorum), rectissime Valerius, qui coloniarum et municipiorum magistratus commemoravit, quid hic Romæ fiat, admonet, neque ullum omnino in Livii codicibus est vestigium huiusmodi additamentorum novas prorsus res ad eas, quas Livius commemoravit, adiungentium. Idem mihi de c. 16, 1 dictum esto. Permultas lacunas ceterorum codicum (etiam B) solus M explet.

est expertus, convocari tribunos .. iussit. Quum Dukerus animadvertisset, inusitate dici satis admodum, Handius, vir in hoc genere interpretationum excogitandarum non mediocriter exercitatus, Turs. I p. 171, Verte modo, inquit, ista verba hinlänglich genug, gar genug; exemplum, ubi sic diceretur, non addidit, nec admodum esse hinlänglich ullo argumento probavit; ne id quidem cogitavit, dicturusne quisquam unquam Germanus, quum ad Livii formam historiam narraret, gar genug prüfen. Sed in B (de M siletur) nullum vestigium est vocis satis. Verum ne admodum quidem Cato suorum et hostium animos expertus esse apte dicitur; unum dici poterat, satis; sed quum expertum esse eum animos Livius narraret, facile intelligebatur, satis expertum. Recte Dukerus iudicavit Livium scripsisse: ubi ad hunc modum (nisi quod is, omittendæ alterius vocis auctoritatem ignorans, satis ad hunc modum posuit). Sequitur paulo post § 7 in Catonis apud tribunos præfectosque et ceteros convocatos oratione: Patres nostri quum Hispania Carthaginiensium et imperatores ibi et exercitus essent, ipsi nullum in ea militem haberent, tamen addere hoc in foedere voluerunt, ut imperii sui Iberus fluvius esset finis. Primum vehementer offendit verbum substantivum sic omissum apud genitivum possessivum, ut audiatur ex pluralis numeri verbo postea cum adverbio (ibi essent) subiecto; deinde oportebat saltem scriptum: et eorum imperatores ibi cet. Sed, quod caput est, non agitur, quorum Hispania fuerit, sed tantummodo, utri ibi exercitus habuerint, utri non habuerint, pervertiturque comparatio illo adiecto; neque sane Cato concessurus erat, Hispaniam tum, quum Romani postularent, ut in foedere adscriberetur, fines Ibero terminari, Carthaginiensium fuisse; iniusta enim Romanos postulasse diceret. Contrarium quoque, qui nunc sit, rerum statum Cato proximis verbis non ita describit, ut Romanorum Hispaniam esse dicat, sed ut Romanorum prætores exercitusque eam obtinere, Carthaginiensem neminem ibi

esse. Apparet, scribendum esse: Patres nostri, quum in Hispania Carthaginiensium et imperatores et exercitus essent etc. Quum præpositio post litteram m, ut sæpe, intercidisset, additum est ibi. Et in erat in editionibus ante Gronovium, sed quum simul ibi retineretur, vitiosa fiebat oratio. Postremo, ne quid reticeam, vix dubito, quin Livius (de re imperiose efflagitata) scripserit: tamen addi hoc in foedere voluerunt, non addere.

Cap. 15, 3 (in narratione pugnæ contra Hispanos): Ubi omnia fuga completa vidit Cato, ipse ad secundam legionem, quæ in subsidio posita erat, equo revehitur et signa præ se ferri plenoque gradu ad castra hostium oppugnanda succedere iubet. Nunquam legi, quum in hostem eundem esset, non modo imperatorem signa præ se ferri (hoc est necessario, præ imperatore) iussisse, quod totum ridiculum est, sed ne legiones quidem et cohortes signa præ se ferre iussas; signa ferri iubentur eaque locutio permultis Livii locis legitur; quinque exempla dabit Drakenborchius ad XXVII, 47, 8, quibus plura addi possunt (ut XXXIII, 7, XXXV, 27, 16; XLI, 3, 8 in narrando: ferunt citati signa; IX, 23 ipsum imperium ponitur: ferte signa in hostem). Itaque dubium non est, quin hoc loco corruptum sit præ se. Scripserat Livius: signa propere ferri (quemadmodum XXXV, 29, 12 signa ocius ferri iubentur et XLI, 3 signa citati ferunt) [1])

Cap. 23, 2 (ubi narratur de conventu legationum civitatum Græcarum a T. Quinctio Corinthi habito ad deliberandum de bello contra Nabidem Lacedæmonium): Quum legatus Atheniensium, quantum poterat, gratiis

---

[1]) Cap. 20, 2 scribendum puto: conscientia, dum consul . . . esset (pro est) occupatus, depopulatorum . . sociorum. Neque enim ad hanc orationis et sententiæ formam, quæ de dum proprie præcipiuntur, pertinere videntur.

agendis Romanorum in Græciam merita extulisset, imploratos auxilium adversus Philippum tulisse opem, non rogatos ultro adversus tyrannum Nabim offerre auxilium, indignatusque esset, tanta merita sermonibus tamen aliquorum carpi, futura calumniantium, ..., apparebat incessi Ætolos. Habet aliquid offensionis illa in eadem sententia auxilii et opis distinctio: imploratos auxilium ... tulisse opem, sed quæ aliquo modo excusari possit defendique etiam simili loco VII, 30, 11 quemadmodum quidem is a me ipso emendatus est; sed duo sunt in hoc loco vitia, quæ excusationem respuant; eorum alterum rhetoricum est, quod, quum duo orationis membra, quibus duplex Romanorum meritum contineatur, ceteroquin diligenter exæquata sint (imploratos adv. Ph. tul. opem, non rogatos ultro adv. tyr. Nab. off. auxilium), variato ob eam ipsam rem artificiose opis et auxilii nomine, hæc æqualitas perturbatur addito ad imploratos illo auxilium, eo quidem incommodius, quod auxilium bis ponitur. Alterum grammaticum est vitium; nemo enim unquam imploro cum duplici accusativo aut passive cum accusativo rem flagitatam significanti coniunxit (imploro aliquem auxilium pro eo, quod est: alicuius auxilium, imploror auxilium). Satis, opinor, manifestum est, Livium sic scripsisse: imploratos adversus Philippum tulisse opem, non rogatos ultro adversus tyrannum N. offerre auxilium, mala manu alicuius, cui nimis nude et infinite dici videretur imploratos, additum esse auxilium. Et quoniam hoc certissimum est exemplum huiusmodi additamenti omnes codices obsidentis, conferamus in unum, quæ eiusdem generis exempla, ut nobis quidem videntur, certa et perspicua in hac quarta decade aut coarguimus iam aut posthac coarguemus; sunt autem hæc: XXXI, 7, 3 (Punico), 40, 9 (auctor), 47, 6 (quem), XXXII, 21, 16 (potius), XXXIII, 18, 18 (fugerunt), (43, 9 ad Etruriam?) XXXIV, 5, 9

(urbs), 7, 3 (solum), 40, 5 (prope), XXXV, 12, 8 (propter), XXXVI, 4, 1 (Philippo et Ptolemæo Ægypti rege), 20, 2 (dies), XXXVII, 11, 3 (ad Sipylum, a Creverio damnatum), 30, 2 (Rhodios), 42, 2 (alii), 58, 4 (tanta, a Gron. et Crev. damnatum).[1])

Cap. 31, 19 (in oratione Nabidis tyranni apud T. Quinctium): Pluribus me ipse egisse quam pro patrio sermone brevitatis fateor. Sic B (nisi quod met) et novem Drakenborchiani, mendose. Quod vulgo edebatur: pro patriæ sermone brevitatis, absurdum erat; nam sermonis brevitas est aliqua, sermo brevitatis nullus. Sed quod Kreyssigius et Weissenbornius scripserunt: pro patrio sermone, omisso brevitatis, primum non intelligitur, unde hoc cuiquam in mentem venerit addere, genitivo præsertim casu; deinde nihil erat in ipso per se Doriensi et Laconico sermone, cur non copiose homines loquerentur. Proxime ad verum accessit Roëllius, qui scribi voluit: pro patrii sermonis brevitate; verum ne hoc quidem recte dicitur, sed: pro patria sermonis brevitate. Patrium erat Lacedæmoniis brevi sermone uti.[2])

Cap. 32, 3 (in oratione T. Quintii Nabidi respondentis): Nam quid minus conveniret quam eos, qui pro li-

---

[1]) Cap. 23, 6 (Philippi) et 26, 6 (et Aristænum) et 28, 2 (descensum) W. in altera editione vera secutus est. (A Sellasia Spartam descendi, non ascendi, admonere poterat Oenus amnis præter Sellasiam in Eurotam defluens.)

[2]) Cap. 30, 2 cum Drakenborchius scribendum est: Postquam id quoque traditum Romanis audivit esse et (hoc vulgo abest), quum ab terra, omnibus circa hostibus, nihil spei esset, a mari quoque toto se interclusum, cedendum fortunæ ratus cet. Nihil omnino duri habet omnibus circa hostibus pro: quod omnes circa hostes erant; vix credas cuiquam in mentem venisse, sic hoc accipi posse: quum omnia hostibus essent.

bertate Græciæ adversus Philippum gereremus bellum, cum tyranno instituere amicitiam, et tyranno quam, qui unquam fuit, sævissimo in suos. Sic ed. Mog. et B, idque Weissenbornius revocavit; Gronovius ceterique tenuerant, quod in vulgaribus codicibus scribitur et in editionibus ante Moguntinam: et tyranno quam qui unquam sævissimo, omisso fuit. Sed addito quoque verbo oratio manifesto vitiosa est. Nam positum simpliciter adiectivum augeri adiecta per quam comparatione potest (tyranno tam sævo, quam qui unquam sævissimus fuit; vid., ne in re nota testes e longinquo arcessam, Gramm. nostr. Lat § 310 n. 4); posito autem ipso superlativo nulla cum altero comparatio adiungi potest (sævissimo quam qui cet.), repugnante sermonis natura, miroque errore demonstratur tanquam simile, quod V, 25, 9 scriptum est: grataque ea res, ut quæ maxime unquam, fuit; sic enim interpungendum esse (ut plena oratio sit: grataque ea res fuit, ut quæ m. u. grata fuit), apparet ex multis aliis locis, velut Ciceroniano illo ad Fam. XIII, 62: te sic colam et tuebor ut quem diligentissime, aut Liviano XXIII, 49, 12: ex provincia, ut quæ maxime omnium, belli avida. Superlativus tantum sententia relativa ad ipsum adiecta augeri potest, scribendumque necessario est: et tyranno, qui unquam fuit, sævissimo; verbum quidem in hac sententia relativa omitti non potest. (Modius in M scribit quam non esse. Sed eum codice ipsum usum esse, recte Drakenborchius, vol. VII, p. XLV, negare videtur. Carbachius tantum: qui unquam fuit pro: qui unquam adnotavit.)

Cap. 35, 4 (in condicionibus pacis Nabidi a T. Quinctio scriptis): vacuaque et libera (Argi oppidaque, quæ in Argivorum agro essent) traderentur Romanis, et ne quod inde mancipium regium publicumve aut privatum educeretur; si qua ante educta forent, dominis recte restituerentur. Pleniora hæc habet M, e quo pro

educeretur iisque. quæ sequuntur, hæc enotantur: educeretur sine dolo malo, si qua publice aut privatim ante educta forent, dominis recte restituerentur. Perspicuum est illud sine dolo malo a librario addi non potuisse; quis enim vulgatissimi usus adverbio recte adscripturus interpretandi causa erat propriam iuris formulam?[1]) neque ex publicumve aut privatum facile oriri potuit publice aut privatim. Itaque eidem codici, ex quo tam multis locis suppletæ lacunæ ceterorum sunt, hic quoque ita credendum puto, ut errorem omnem aut ab ipsa scriptura aut ab eius notatione afuisse non præstem. Saltem dolus malus ab ea re abesse iuberi non potest, quæ omnino sine exceptione fieri vetatur, ne mancipia educantur. Nisi quid igitur præterea mendi subest, sic distinguenda hæc sunt: ... educeretur, [et] sine dolo malo, si qua publice (a Nabide ipso) aut privatim (ab eius militibus) ante educta forent, dominis recte restituerentur. Fieri potest, ut recte accesserit, quum dolo malo ad superiora adiunctum esset; sed fateor, commodiorem hunc futurum fuisse ordinem: educeretur; si qua p. a. p. ante educta forent, dominis sine dolo malo restituerentur.

Cap. 36, 3: Iuventutem præterea civitatium earum (maritimarum, quibus cedere Nabis iubebatur) ad supplementum longe optimi generis militum habebat. Neque iuventutem habere ad supplementum (hoc est, unde supplementum capiatur) Latine dici puto, nec ad supplementum optimi generis militum; hoc enim erit ad supplendum optimum genus militum, ut non ipsa hæc iuventus laudetur, sed militum illæ copiæ, quæ inde suppleantur. Latinum et rectum erat: Iuventutem

1) Non venisset in mentem glossema hoc appellare, si aut M eodem modo quo B nossemus aut si cautius de librariis eorumque consuetudine loqueremur.

præterea civitatium earum supplementum longe opt. gen. militum habebat, hoc est, supplementum ex optimi generis militibus constans.

Cap. 37, 1 recipiendum puto, quod et Bambergensis codex habet et vulgares (Drakenborchiani sex, præter duos, qui, quum primo oculos habeant, idem significant): Hæc inter se primo circulos serentes fremere; videtur enim, quum sermones serere et serere aliquid sermonibus diceretur, deinde etiam colloquia (XXIV, 31), potuisse etiam dici circulos sermonum causa serere; neque, si paulum aliquid novitatis est, id multo minus est, quum dicitur in circulis serere aliquid.

Cap. 38, 5 (de T. Quinctio Spartam oppugnante): Quod roboris in exercitu erat, trifariam divisum parte una a Phoebeo, altera a Dictynneo, tertia ab eo loco, quem Heptagonias appellant, ... aggredi iubet. Dure, quod roboris in exercitu erat, dicitur divisum una (sui) parte a Phoebeo aggredi, altera a Dictynneo; longe erit aptius, si, lineola literæ m vicaria addita, scripserimus: Quod roboris in ex. erat, trifariam divisum; partem unam a Phoebeo, alteram a Dictynneo, tertiam ab eo loco, q. H. a., aggredi iubet.

Cap. 40, 5. Dum oppugnatur tyrannus, Argivi, nuntiis aliis prope super alios afferentibus, tantum non iam captam Lacedæmonem esse, erecti et ipsi .... præsidium expulerunt. Iure Weissenbornio displicuit prope interpositum his aliis super alios; nam ei, quæ in his verbis inest, celerrimæ et non interruptæ successionis significationi prope repugnat; sed quod ei fortasse substituendum esse propere suspicatus est, non vitavit alteram reprehensionem; nam ita hoc dicitur alius super alium, ut nihil interponi possit; (itaque dici debebat, si prope rectum esset, prope aliis super alios). Sed tollendum prorsus est prope, quod Livii verbis insertum

est, quum esset adscriptum interpretandi causa ad tantum non. Cfr. ad 23, 2.[1])

Cap. 52, 5 (de triumpho T. Quinctii): Infecti argenti fuit decem et octo milia pondo et ducenta septuaginta facti; vasa multa omnis generis, caelata pleraque, quædam eximiæ artis. Recte Creverius nimis exiguum facti argenti pondus miratus est, minime sufficiens vasis multis omnis generis; poterat suspicionem augere rotundus numerus librarum infecti argenti, tum numeri sic substantivis interpositi, ut concurrerent, et substantiva particula et copulata; Livius enim scripsisset: XVIII milia pondo, facti CCLXX. Apparet numeros continuandos esse et verba sic distinguenda: infecti argenti fuit XVIII milia pondo et CCLXX, facti vasa multa omnis generis etc. Facti argenti Livius copiam universam et genus significat, pondus non ponit, quemadmodum in M.' Acilii Glabrionis triumpho XXXVII, 46, 3: vasa argentea caelata multa magnique ponderis. Hic subsistendum erat, si nihil esset extra Livii libros ad hunc locum tractandum subsidii; nunc Plutarchus in vita Flaminini c. 14 e Sempronii Tuditani annalibus et auri facti et Philippeorum eosdem numeros, quos Livius, ponit (auri tamen MMMDCCXIII pro MMMDCCXIV), argenti autem λίτρας τετρακισμυρίας τρισχιλίας διακοσίας ἑβδομήκοντα. Itaque apud Livium pro $\overline{\text{XVIII}}$ scribendum $\overline{\text{XLIII}}$, intelligendumque etiam ex hoc loco, in antiquis Livii codicibus notis huiusmodi numeros, non verbis et litteris indicatos fuisse; ex L (quod in vetere forma facile potuit) factum V.

Cap. 58, 5 (in disceptatione legatorum Antiochi regis cum T. Quinctio): Enimvero id auditu etiam dicere indignum esse Hegesianax (legationis Antiochi princeps), Thraciæ et Chersonesi urbibus arceri Antiochum, quæ Seleucus proavus eius, Lysimacho rege bello

---

[1]) In altera editione W. in eandem suspicionem incidit.

victo et in acie cæso, per summum decus parta reliquerit, pari cum laude partim ab Thracibus possessa armis receperit Antiochus, partim deserta, sicut ipsam Lysimachiam, et revocatis cultoribus frequentaverit et, quæ strata ruinis atque incendiis erant, ingentibus inpensis ædificaverit. Quattuor verba alio ordine codices habent, B et vulgares: ab Thracibus partim possessa, M cum edd. vett. ab Thracibus possessa partim; sed codices fide digni (MB) ante ab Thracibus addunt eadem idque Weissenbornius recepit (eo ordine, quem B et vulgares habent). Sed in hac coniunctione (sine copula) duorum membrorum idem obiectum (quæ) habentium id pronomen, quod comparationem aliquam indicat, addi recte nequit. Accedunt alia incommoda, ordo verborum, in hac sententiarum coniunctione, non recte variatus (in utroque enim membro subiectum præcedere debebat: quæ Seleucus — reliquerit, Antiochus — receperit) et transitus durissimus nec ferendus (quum nulla nec causa nec excusatio sit) a feminino genere ad neutrum (Thraciæ et Chersonesi urbibus, quæ Seleucus parta reliquerit pro: quas — partas reliquerit). Viam veri reperiendi certissimam ostendunt illa: pari cum laude eadem una cum ordine verborum, ut dixi, inverso (quæ Seleucus ... reliquerit, ... eadem ... receperit Antiochus); apparet enim, relativæ sententiæ, in qua pronomen (quæ) generatim ponatur, non ad urbes, demonstrativam reddi (ἀνταποδίδοσθαι), quod ut fieri recte possit servarique coniunctivorum (receperit etc.) causa, addenda est coniunctio, quæ similitudine litterarum extrita est, et ita scribendus totus locus: Enimvero id auditu etiam dicere indignum esse Hegesianax, Thraciæ et Chersonesi urbibus arceri Antiochum, **quum**, quæ Seleucus proavus eius, Lysimacho rege bello victo et in acie cæso, per summum decus parta reliquerit, pari cum laude eadem, ab Thracibus possessa, partim armis receperit Antiochus, partim etc. Post Antiochum

excidit cum. Apparet nunc etiam, partim in M rectius quam in ceteris poni; nam illis Lysimacho ... cæso contraria ponuntur hæc: ab Thracibus possessa, deinde partitio fit.

Cap. 62, 13 (in legatorum Numidarum contra Carthaginiensium querelas et postulata oratione): Neque eum (agrum), de quo agitur, probare eos posse, non modo semper, ex quo coeperint, sed ne diu quidem eos possedisse. Nullo artificio defendi potest, hoc posterius eos non soloecum esse pro se; (probare non possunt, ... eos possedisse;) manifestum est, id pronomen male suppletum esse, quum subiectum desideraretur; utrum Livius scripserit: probare eos posse ... possedisse an probare eos posse se ... possedisse, non definio; magis tamen in hanc partem inclino; nam omissi pronominis reflexivi (sive personalis reflexive subiecti loco ponendi) exempla apud perfectum infinitivi tempus, post huiusmodi præsertim verbum, quale est probare (— facilius enim fertur fecisse dixit et similia —) nec multa nec certa sunt. Sed restat aliquid. Livium enim opinor scripsisse: ex quo ceperint, non: ex quo coeperint; debebat enim addi possidere.

Lib. XXXV.

Cap. 8, 7 (in oratione Metelli, querentis, quod L. Cornelius consul non M. Marcellum legatum Romam secum deduxisset, qui contraria consulis litteris de proelio cum Boiis facto ad multos scripserat): Nunc videri esse amotum de industria, qui ea, quæ scripsisset, præsens diceret, arguere coram et, si quid vani afferret, argui posset, donec ad liquidum veritas explorata esset. Sic nunc (a Weissenbornio) editur e B et vulgaribus codicibus, in qua scriptura et longum hoc et bipartitum membrum arguere

coram et .. argui posset vitiose sine particula adiungitur illi: qui ... diceret, et prave hoc dicitur: amotum esse, qui ea, quæ scripsisset, præsens diceret, quæ orationis forma aperte consilii significationem habere videtur (amotum, ut alicubi diceret; longe enim aliud esset, si sic scriberetur: nunc amotum esse, qui contraria consuli scripsisset). Itaque si horum codicum vestigiis insistendum esset, scribendum saltem erat: qui .. præsens **diceret et** arguere coram et .. argui posset; etsi ne sic quidem placet hæc orationis relativæ forma: amotum esse, qui .. posset, qua tanquam incerta persona generatim significatur, cui significationi contraria sunt illa: ea, quæ scripsisset. Itaque redeundum videtur ad præstantiorem codicis M auctoritatem, in quo sic scriptum est: amotum esse de industria, ne ea, quæ scripsisset, præsens diceret aut argueret coram et, si quid vani afferret, argui posset (etsi tantum usque ad coram notatur codicis scriptura), tenendumque aptissimæ diiunctionis indicium (aut argueret); scribendum est enim: ne ea, quæ scripsisset, præsens diceret **et** aut argueret coram **aut**, si q. v. a., argui posset. Atque idem video placuisse Creverio, nisi quod de ne restituendo non cogitavit. Origo prioris mendi nata est ex nea pro ne ea scripto, deinde a omisso, alterius ex et post diceret omisso.[1])

Cap. 12, 8 (ubi Damocritus Ætolus Nabidi suadet, ut maritimas Laconicæ civitates bello recuperet): Nullum exercitum Romanum in Græcia esse, nec propter Gythium aut maritimos alios Laconas dignam causam existimaturos Romanos, cur legiones in Græciam rursus transmittant. Vitiosissime dicitur propter aliquid dignam causam existimare (ne addito quidem

---

[1]) Cap. 3, 1 nescio, cur non (ut in codicibus) dicantur Ligures XL millibus hominum Pisas obsidere. Cap. 5, 14 tollendum est codicum auctoritate sunt ante amissa.

esse), cur aliquid facias; usitate et recte aliquid (aliquem) dignam causam existimo, cur faciam; atque ad hanc formam Livius scripserat: nec Gythium aut maritimos alios Laconas dignam causam existimaturos etc. Addidit propter eadem sedulitas, quæ non pauca alibi. quorum ex hac decade exempla collegi ad XXXIV, 23, 2. Paulo post (§ 13) nollem a Weissenbornio revocatum in oratione obliqua fuerunt pro fuerint, quum ipse M (in quo est fuerant), quam facile in hac re aberratum sit, ostendat. Dixi iam ante (p. 181 not., ad IX, 25, 5), aliam in hac re imperfecti et plusquamperfecti, aliam perfecti ex oratione recta retenti legem esse. Idem mendum residet in c. 16, 10 (venerunt; tres Drakenborchii codd. venerint; contra paulo ante necessario cum Dukero scribendum mutaverunt in eo, quod Sulpicius ipse affirmat) et 17, 7 (petierunt contra M B et 4 Drakenb. codd.). Lib. XXXVII, 60, 6 Bekkerus pro timuerunt posuit timuerint. (X, 26, 11 valuisse videtur consuetudo in particulis non ante ... quam recepta.)

Cap. 25, 7: Is (Philopoemen, prætor Achæorum, cuius sententiam in consilio a multitudine exspectatam esse Livius dixit) præfatus, bene comparatum apud Ætolos esse, ne prætor, quum de bello consuluisset, ipse sententiam diceret, statuere quam primum ipsos, quid vellent, iussit. Miro errore Gronovius apud Achæos scribi iussit eamque coniecturam Kreyssigius et Weissenbornius secuti sunt. Si enim ipsorum Achæorum institutum significaretur, Philopoemen, inter Achæos dicens, non populum nominaret, sed aut simpliciter bene comparatum aut bene a maioribus comparatum diceret; deinde, si ea Achæorum lex erat, qui poterat multitudo Philopoemenis sententiam exspectare, cui dicere sententiam non liceret? Apparet, Philopoemenem, quum Achæorum legibus posset sententiam dicere, ipsum caute abstinuisse, illud se sequi causantem, quod apud

alterum populum prudenter esset institutum. Recte igitur Bekkerus codicum scripturam tenuit.[1])

Cap. 31, 1: Dum inter Achæos et tyrannum bellum erat, legati Romanorum circumire sociorum urbes, solliciti, ne Ætoli partis alicuius animos ad Antiochum avertissent. Ne hoc quidem loco ulla est repetitæ sæpius per aliquod tempus actionis aut status alicuius coepti et aliquamdiu manentis significatio, quæ infinitivi historici propria est, sed rei semel factæ narratio. Itaque sequitur: Minimum operæ in Achæis adeundis consumpserunt. Scribendum igitur una litera adiecta: circumiere, quemadmodum iam in cod. Lov. 3 et editionibus veteribus scriptum est. Contrarius error tollendus erit XXXVII, 31, 7; cfr. ad XXII, 47, 6 p. 252.

Cap. 32, 4 (ubi Thoas et Menippus Antiochi opes extulisse commemorando narrantur) scribendum est ex M: ingentem vim peditum equitumque venire; ex India elephantos accitos; ante omnia ... tantum advehi auri, ut ipsos emere Romanos possit. Vulgo, suasore Gronovio, B et deteriorum auctoritate omittitur accitos; sed hic quoque omittendo vitiatum fuisse codicem horum paren-

---

[1]) Cap. 17, 2 non recte Drakenborchius et recentiores e cod. Moguntino scripserunt nunc querelas, nunc expostulationes; recte ceteri codices postulationes; nam diversa componi ostendit particula (nunc — nunc); querelæ et expostulationes eiusdem generis sunt. Quem Drachenborchius ex XLII, 42 advocat locum, ipse eum revocare debuerat. De c. 20, 11 et 21, 1 dixi p. 52 ad I, 46. Cap. 27, 8 Bekkerus recte sensit, tamen particulam ineptam esse, quum rerum cladi hominum adiungatur. Quum M habeat tamen ex tam ancipiti peste (si recte scriptura adnotata est), B ex tam ancipiti peste, ceteri tamen ancipiti peste, suspicor Livium scripsisse: perpauci tam ex ancipiti peste, de quo ordine dixi ad Cic. Fin. V, 9 p. 660; addo Liv. VIII, 13, 41: admodum a paucis populis et XXXVI, 30, 5: quam cum inerti hoste.

tem ostendit orationis forma et verbum cum delectu suum cuique membro datum: venire (ex ipso Antiochi regno), accitos (e longinqua et peregrina terra), advehi. Postremo, turbatum hic esse, manifestum fit ex eo, quod B et deteriores pro ante omnia habent ad omnia, ortum ex ipso illo accitos, quod postea sublatum est.

Cap. 34, 4: Aetoli consilium uno die spei quoque non audacis modo, sed etiam impudentis ceperunt, Demetriadem, Chalcidem, Lacedæmonem occupandi. Mirum profecto, notabile aut Livio aut cuiquam visum esse, consilium uno die captum esse; quamquam ne hoc quidem verba uno die illo loco posita (inter consilium et genitivos ei nomini adiunctos) recte significare possunt, sed tantum, quale illud consilium uno die (non ceteris) fuerit. Nec me fallit, vulgo hæc verba accipi de consilio inito tres urbes uno die occupandi; sed eam sententiam ex verbis salva sermonis natura nego effici posse; nec moveor Drakenborchii iudicio, ad c. 31, 13 hæc aliis exemplis verborum traiectorum sine ullo discrimine admiscentis. Sed ut concedam, ita intelligi verba posse, primum nihil omnino erat, cur uno die urbes diiunctas occupari vellent, quum non iis artificiis uterentur, ut ad consilii exsecutionem pertineret, eodem temporis momento omnibus locis rem agi. Et apertissimum est ex tota narratione, nihil huiusmodi (de uno die) cogitatum esse. Lacedæmone quidem sensim ac per longum tempus res præparanda et occasio captanda erat, ut certus rei agendæ dies ante constitui nullo modo potuerit (cap. 35 et 36). Nec eodem die, sed iisdem diebus (c. 37, 4) Chalcis tentari coepta est et in conatu aliquantum temporis consumptum (c. 37 et 38). Manifestum est igitur, corruptum esse uno die, latetque sub his litteris aliquid, quod, sicut proxima (spei cet.), ad notandum, quale illud consilium fuerit, pertineat. Mihi probabile videtur, Livium scripsisse: Ætoli consilium rei spe quoque non audacis modo sed etiam impudentis ceperunt, Demetriadem, Ch., Lac. occupandi, ad

genitivum rei appositione adiuncto gerundii genitivo. Sic enim Livius interdum gerundii non ablativum solum (I, 56, 2 et ibi Weiss.), sed etiam accusativum et genitivum ponit, accusativum XXI, 4, 3 et XXII, 8, 5, genitivum II, 47, 12 (immemor eius, quod initio consulatus imbiberat, reconciliandi animos plebis) et XXXII, 19, 1 (rei maioris spes, Achæorum gentem .. avertendi). In proximis superioribus verbis recte Sigonius scribi voluit: omnia novari velle (pro novare) de hominibus mutationum cupidis, non ipsis earum consilia capientibus nec quicquam sua sponte moventibus. (Cfr. de mendi genere p. 38 not. 2.) Initio capitis post Antiocho aliquid excidisse, animadversum iam a Weissenbornio video; sententia huiusmodi fere fuisse videtur: Inde, ut quæque de Antiocho [fama allata erat, Ætoli excipiebant, et ne,] nihil per se ipsi moti, sedentes exspectare adventum viderentur regis, concilium quidem cet. Eodem capite paulo post (§ 7) quæ de Ætolorum consilio Demetriadis occupandæ ab Eurylocho exsule adiuto narrantur, eorum initium in codicibus vitiose sic scribitur: Litteris Eurylochi admoniti propinqui amicique et qui eiusdem factionis erant, liberos et coniugem eius cum sordida veste, tenentes velamenta supplicum, contionem frequentem adierunt, singulos universosque obtestantes, ne insontem indemnatum consenescere in exilio sinerent. Quod editionis Frobenianæ primæ auctoritate vulgo tenetur: contionem frequentem adire iubent, tantum abest, ut, quod Drakenborchius scribit, ex M sumptum sit, ut, quum in ipsa editione Mog. scriberetur frequenter adierunt, N. Carbachius e cod. adnotarit frequentem adierunt. Hoc Weissenbornius recepit, posita post sordida veste lacunæ nota. Livius scripsisse videtur: liberos et coniugem eius .., tenentes velamenta supplicum, in contionem frequentem adcierunt (v. adduxerunt).

Erroris initium oriri potuit aut ex omisso in post m aut ex verbo rariore (accierunt).[1])

Cap. 41, 3: Decrevere, ut consulibus (a. 191, P. Scipioni et M'. Acilio) Italia et quo senatus censuisset (— iam esse bellum adversus Antiochum regem omnes sciebant —) provinciæ essent. Nec ordo verborum in parenthesi rectus est, pondere prave in iam adverbium incumbente, nec sententia; nondum enim erat bellum cum Antiocho, sed instare id apparebat: de eo indicendo latum ad populum esse, proximi demum libri cap. 1 narratur. Scripsit Livius: eam esse bellum adv. Ant. reg. omnes sciebant. Omnes sciebant, quæ ambiguis illis verbis: quo sen. censuisset tanquam incerta significaretur provincia, nullam aliam esse nisi bellum cum Antiocho. Paulo post (§ 6) notanda saltem, si Livio imputabitur, insolentia et pravitas dicendi in hac scriptura: Item de provinciis prætorum decretum est, prima ut sors duæ, urbanaque et inter cives ac peregrinos iurisdictio esset, secunda Bruttii, tertia classis, cet. Mire enim dicitur prima sors duæ esse (pro: composita ex duabus rebus), sequente præsertim secunda, quæ isto modo tertia esse videtur. Vereor, ne Livius scripserit: prima ut sors duplex, urbanaque .. iurisdictio. esset. Poterat etiam duæ prorsus omitti.[2])

Cap. 47, 6 (Philippus quidam Megalopolitanus), se ori-

---

[1]) Cap. 35, 9 ex M (etsi pro Nabidi habet nam id) scribendum: Nabidi quoque ipsi; nam quoque et ipse non recte dicitur.

[2]) Cap. 42, 3 nescio, Liviine error an scripturæ mendum sit in his verbis: Et primo naves apertæ, quas cum eo (Hannibale Antiochus) missurus in Africam fuerat, moratæ sunt. Nam et lib. XXXIV, 60 Hannibal narratur 100 tectas naves postulasse nec poterat, opinor, aliter exercitum ex Asia Carthaginem traiicere.

undum a Magno Alexandro ferens, filiis duobus Philippum atque Alexandrum et filiæ Apamam nomina imposuerat, quam regiis (Amynandri Athamanis) inclutam nuptiis maior ex fratribus Philippus secutus in Athamaniam fuerat. Mire femina regulo nupta statim incluta his nuptiis dicitur, tanquam nominis claritas ad longinquos et posteros propagata significetur, et frater inclutam nuptiis secutus, tanquam fama e longinquo allata excitatus. Opinor una littera aberratum esse, quum Livius scripsisset: quam regiis **inclusam** nuptiis. .. Philippus secutus in Athamaniam fuerat. Nam illigatam longius discedit.[1])

Lib. XXXVI.

Cap. 2, 1: His ita in senatu ad id, quæ cuius provincia foret, decretis, tum demum sortiri consules

---

[1]) Cap. 49, 13 (in T. Quinctii oratione in concilio Achæorum) non minus nunc quam olim (ad Cic. libr. 1 de Fin. c. 7 p. 51) miror, qui factum sit, ut recentiores omnes Drakenborchio crederent recte scribi: Nam quod optimum esse dicant, non interponi vos bello, nihil imo tam alienum rebus vestris est. Coniunctivus enim in hoc genere, ubi iudicatur de re facta, de sententia iam ab aliis proposita, ferri nequit, longeque diversum est quod apud Terentium cum coniunctivo (potentiali) sic positum, ut coniectura præcipiatur id, quod quis fortasse dicturus sit, ut quod dicas sit: fingamus te dicere; si forte dixeris. Hunc tamen Terentii, hoc est, veteris sermonis quotidiani usum secutus est Cicero non solum in Pison. c. 27, 66, quem locum olim non recte tentavi (Nam quod vobis iste tantummodo improbus, crudelis .. esse videatur, nihil scitote esse luxuriosius), sed etiam, qui locus me et alios fugit, Verr. V, 68, 175: Quod enim te liberatum iam . . . cogites, mihi crede, cet. Apud Livium Creverius recte dicunt edidisse videtur.

placuit. Qui primus hæc sibi obscura et dubia videri confessus est, Creverius, idem ita enarrare conatus est, ut ad id esset: usque ad id caput decreti, quo finiretur, quæ cuiusque provincia esset. Sed neque ad id sic dici potest nec, quæ cuiusque provincia esset, a senatu decernebatur, sed sorte, ut nullum de ea re caput in senatusconsulto esset; senatus, quod eius erat, utramque consularem provinciam communiter iam decreverat. Perspicuum est, Livium hoc dicere, ea, quæ exposita hactenus sint, in incertum sortis eventum decreta esse, ut in instruendis provinciis nihil posset consulis, qui cuique præfuturus esset, gratia aut favor. Opinor igitur Livium scripsisse: His ita in senatu **haud** ad id, quæ cuius provincia foret, decretis (ohne Rücksicht darauf, welche Provinz iedem der Consuln zufallen würde). Nam violentum est: in senatu ab ignaris, quæ cuiusque cet. Quam facile haud illo loco excidere potuerit, apparet.

Cap. 4, 1: Sub idem tempus legati ab duobus regibus, Philippo Macedoniæ et Ptolemæo Ægypti rege, Romam venerunt, pollicentes ad bellum auxilia et pecuniam et frumentum; ab Ptolemæo etiam mille pondo auri, viginti milia pondo argenti adlata. Hæc non ita a Livio scripta esse, nonnihil etiam orationis forma arguit, in repetito post regibus nomine rege vitiosa, sed multo magis codices, a quibus omnibus, excepto uno interpolatissimo apud Creverium, abest Macedoniæ (a B etiam et, ut scribatur: Philippo Ptolemæo Ægypti rege). Itaque Gronovius, quum aut in utroque aut in neutro regni nomen addendum esset, scribi volebat: ... regibus, Philippo et Ptolemæo, Romam venerunt. Sed in codice longe optimo, M, præterea pro pollicentes scribitur Philippo pollicente, quo loco nemo aut inter venerunt et pollicentes additurus Philippo erat de suo aut pollicentes mutaturus. Apparet, opinor, aut, adscita Gronovii coniectura, sic scribendum esse: legati ab duobus regibus,

Philippo et Ptolemæo, Romam venerunt; Philippo pollicente (per legatos) ad bellum auxilia et pecuniam et frumentum, ab Ptolemæo etiam (præterquam quod eadem pollicebatur) mille pondo auri ... allata, aut potius intelligendum, quum ita Livius scripsisset, ut nomina regum non statim coniuncta poneret, sed separatim subiiceret: legati ab duobus regibus Romam venerunt; Philippo pollicente ad bellum a. e. p. e. fr., ab Ptolemæo etiam etc., — quum sic, inquam, Livius scripsisset, aliena manu ad illud regibus cum minore orationis formæ cura adscriptum esse: Philippo et Ptolemæo Ægypti rege. Vid. ad XXXIV, 23, 2.[1])

Cap. 7, 4 (in oratione Hannibalis) verba sic describenda sunt, ut appareat, quid agatur quæraturque ad propositam rem, quid pro argumento interponatur: Nam quod ad Euboeam Boeotosque et Thessalos attinet, cui dubium est, quin (ut quibus nullæ suæ vires sint, præsentibus adulando semper, quem metum in consilio

---

[1]) Cap. 6, 5 recte Bekkerus e B: sub leni verborum prætextu. Lenibus et mitibus verbis verum decreti sensum Thebani prætexuisse et involvisse dicuntur; levitas nulla erat; causæ (in quem significatum credo nonnullos levem illum prætextum deflexisse) in decreto non afferebantur neque in verbis erant. § 6 vereor, ne pro ad diem indictum scribi debeat ad diem dictum. Nam indicuntur, quæ fieri præstarique debent (etiam exercitus, hoc est, eius congregatio); tempus rei agendæ dicitur (Gron. et Drakenb. ad XXXV, 3, 2) aut edicitur (Drakenb. ad XXXI, 49, 12). Nec, qui h. l. tacent, editores c. 8, 2 tulerunt e M scriptum: dies ad conveniendum exercitui (scr. cum Gron. cum exercitu) Pheras est indictus, sed e B et ceteris revocarunt: est dictus. Obstat XXVII, 30, 6: concilioque et locus et dies certa indicta. Nam X, 27, 3 scribendum videtur necessario: dies inde dicta pugnæ pro: dies indicta pugnæ; desideratur enim omnino vox, quæ transiri ad novam rem significet.

habeant, eodem ad impetrandam veniam utantur), simulac Romanum exercitum in Græcia viderint, ad consuetum imperium se avertant nec iis noxiæ futurum sit etc. Recte iam descripta oratione, sublata simul est omnis dubitatio de particula simulac et de asyndeto duro, quod erat in vulgata huius loci forma. Obstitit, quo minus vera sententiæ continuatio intelligeretur, forma orationis paulo minus vulgaris, minime tamen rara in iis, quæ parenthesi continentur, adhibita, ut ex dativo pronominis relativi in priore membro posito audiatur in altero (hoc quidem loco cum particula copulativa) nominativus (et qui, præsentibus adulando semper, ... utantur), de quo genere dixi olim ad Cic. Fin. V, 9 p. 659 et Opusc. Acad. II p. 177 (Gramm. Lat. § 323). Livii geminum est exemplum in X, 26, 6: Sunt, quibus ne hæc quidem certamina exponere satis fuerit, adiecerint (hoc est: et qui adi.) et Appii criminationes etc., ubi Weissenbornius se non expedivit, paulo durius (quod post duo membra ex quibus et quorum in tertio auditur et qui) in IX, 1, 9.[1]) Paulo post (§ 10) nullo modo ferri potest per parenthesin interiecta interrogando eadem de populo Romano sententia, quæ in ipsa primaria oratione est, rectissimeque Douiatius et Creverius ex quicquid fecerunt qui quid (qui [Pyrrhus] quid tandem erit vobiscum comparatus?). Sed aut fallor aut simul necessario scribendum erat. Quid fuerit Pyrrhus, recte quæritur, (si nunc compararetur), non quid futurus sit.

Cap. 14, 13 (de M.' Acilio Glabrione, in quem Thaumacis appropinquantem iuventus oppidi, quæ armata silvas et itinera insederat, incursavit): Consul primo mittere, qui ex propinquo colloquentes deterrerent eos a tali furore; postquam perseverare in incepto vidit,

[1]) De cui dubium dictum est ad XXIV, 45, 6.

... interclusit, ... cepit. Parum aptus est infinitivus historicus, qui significat consulem identidem homines mittere coepisse et in eo aliquamdiu perstitisse, cui unum conatum satis fuisse probabile est. Sed mittere e solo M est; in ceteris (B) est missi, quod vix ex illo ortum est, sed ex misit.

Cap. 20, 2 (de M.' Acilio): Consule per Phocidem et Boeotiam exercitum ducente, consciæ defectionis civitates cum velamentis ante portas stabant, metu, ne hostiliter diriperentur. Ceterum per omnes dies haud secus quam in pacato agro sine violatione ullius rei agmen processit, donec in agrum Coronæum ventum est. Coronea a Thermopylis, unde Acilius profectus est, vix geographorum mensura octo milliaria distat; itaque non multi fuerunt omnes illi dies; nec Latine dicitur per omnes dies facere aliquid nisi de finito numero (per omnes quinque dies); omninoque temporis significatio hinc aliena est, ubi, quod in ceteris populis eorumque agris servatum esset, in uno mutatum narratur. Scripserat Livius: Ceterum per omnes (reliquos populos) haud secus quam in pacato agro ... agmen processit, donec cet. Dies pravum est interpretantis additamentum eiusdem prorsus generis, cuius additum in M XXX, 4, 3 agros ad inter pacatos.[1])

Cap. 22, 7 de Acilio consule Heracleam quattuor simul locis aggrediente in B et vulgaribus codicibus sic scribitur: a flumine Asoro (recte restitutum Asopo), qua et gymnasium est, L. Valerium operibus atque oppugnationi præposuit frequentius prope quam in urbe habitabatur, Ti. Sempronio Longo oppugnandam

[1]) Cap. 19, 10 mira negligentia, qui alibi accusativo casu constanter sequentes scribunt, edunt: magnam partem agminis aut lassitudine subsistentis aut errore .. dissipatos oppresserunt.

dedit et regionem Mella quoque aditum haud facilem pars habebat, M. Bæbio (B; e ceteris ad scripturam M. Bæbium nihil notatur), ab altero angulo (quidam, si recte tacetur: ab altero amniculo), quem Melena vocant, adversus Dianæ templum, App. Claudium opposuit, in qua scriptura, ut alia dubia sint, id dubium non est, quin ante frequentius aliquid exciderit. In M primum Carbachius sic scribi adnotavit: ... oppugnationi præposuit arcem extra muros, quæ frequentius prope quam urbs habitabatur; deinde pro illis: regionem Mella quoque Gelenius in M et Spirensi (quo altero codice usus est) dicit esse: a sinu Maliaco quæ; postremo quum in editione ipsa Moguntina esset, ut in superioribus: ab altero amniculo, quem Melena vocant, Carbachius e cod. adnotavit: ab altero amnis latere, quem Melana vocant, sed Gelenius affirmat, et M et Spir. habere ab altero amniculo. Primum in Mellaquo que (B dett.) aperte inest id ipsum, quod M servavit: Maliaco, quæ. Deinde illud extra muros perspicue et res confirmat et quod c. 24, 5 de eadem Ti. Sempronii parte (c. 24, 1) in eodem M scribitur, ceteris longe aberrantibus: Pars una, in qua ædificia extra urbem erant. Sed ab arce (quæ imminebat loco alto et undique præcipiti, § 5, et in quam Ætoli se receperunt, quum illa ipsa parte urbs capta esset, c. 24, 6) suburbium illud diversum fuisse, manifestum est; itaque Gronovii coniecturam, partem scribentis, fere amplectuntur, non valde probabilem. Mihi arcis nomen malæ originis suspectum est tanquam additum, quod substantivum desideraretur, et sic scribendum videtur: extra muros, **qua** frequentius prope quam in ipsa urbe habitabatur, Ti. Sempronio Longo oppugnanda dedit; a sinu Maliaco, quæ aditum haud facilem pars habebat, M. Bæbium, ab altero amniculo ... App. Claudium opposuit. Si quis in B ceterisque (et regionem) veri vestigium latere credet, scribet: extra muros, qua ... ha-

bitabatur, Ti. Sempronio Longo oppugnandam dedit regionem; a sinu Maliaco etc. Apparet in illustri exemplo (eaque ipsa causa mihi fuit loci commemorandi suspicionemque incertam non premendi), quam molestum sit, quod neque in singulis locis codicis M plenam continuamque scripturam certa fide enotatam habemus, indicatis, si quæ ambigua, erasa, supra scripta, correcta fuerunt, neque totius codicis mendorumque formæ perspicuam imaginem animo comprehendere possumus.

Cap. 23, 10 (de eadem Heracleæ oppugnatione): Ætoli ..., ubi Romanis datum receptui signum esset, velut ipsi quoque hoc revocati, pro se quisque ex stationibus discedebant. Non hoc, sed eo scribi oportebat, etsi totum pronomen abesse poterat. Sed in B (nam de M tacetur) sic scribitur: velut spe hac revocati. Opinor fuisse: velut ipsi etiam (ipse tiā) revocati.[1])

Cap. 25, 7. Consul Romanus Philippum regem Lamiam oppugnantem et de deditione cum oppidanis agentem ab oppugnatione desistere iussit: æquius esse Romanos milites, qui acie dimicassent cum Ætolis, præmia victoriæ habere. Non tantum cum Ætolis, sed, quod caput dimicationis et victoriæ erat, cum Antiocho. In M erat quam Ætolos, perverse; debebat enim dici quam Macedonas. Sed ex pravo illo supplemento ad explendam comparationem addito ortum videtur, quod ceteri codices habent, Liviusque tantum scripsisse: æquius esse, Romanos milites, qui acie dimicassent, præmia victoriæ habere.

---

[1]) C. 24, 2 quoniam eorum codicum, qui exspectantes habent, princeps (B) aperto mendo iussit omittit, sequendus M, qui habet: Ti. Sempronium tenere intentos milites signumque exspectare iussit (ipsum, ut, quum accepisset, procurrere milites iuberet). Intentus et paratus tenetur miles, exspectans teneri vix recte dicitur.

Commodius præda et acies universe inter se referuntur, non addito, quibuscum pugnatum sit. (Cfr. quæ ad XXXVII, 30, 2 dicentur.)

Cap. 28, 6 (in M.' Acilii oratione ad Ætolorum legatos): Itaque, ni propere fit, quod impero, vinciri vos iam iubeo. Quod verbi tempus unum in tali comminatione cum particula iam coniungi recte potest, habet B: iam iubebo. (De M tacetur.) Nec ideo non prorsus legitime in condicione præsens ponitur de eo, quod iam fit aut quummaximo fieri incipit fierive debet (de qua re et ceteri grammatici præcipiunt et ego breviter præcepi Gramm. Lat. § 340 not. 1), maximeque comminationis, in qua omnem dilationem et moram sublatam volumus, proprius est hic præsentis cum ni (nisi) usus, sequente aut præcedente futuro; ex quo genere et illud est apud Ciceronem in Verr. IV, 39: moriere virgis, nisi mihi signum traditur (cfr. I, 32, 82) et alterum ex oratione de rege Alexandrino servatum (Scholiast. Cicer. ed Orell. II. p. 351): non patiar hanc exaudiri vocem huius imperii: Ego te, nisi das aliquid, hostem, si quid dederis, regem et socium et amicum iudicabo, et apud Livium hoc ex VI, 15, 6: quod nisi facis, ... in vincla te duci iubebo. Non mutatur res, substituto pro futuro imperativo exspecta aut simili, ut XXXVIII, 14, 12: Quingenta talenta nisi triduo numeras, populationem in agris .. exspecta.

Cap. 34, 9 et 10 (in oratione T. Quinctii M.' Acilio suadentis, ne in Naupacti oppugnatione perstet): Atqui non tantum interest nostra, Ætolorum opes ac vires minui, quantum non supra modum Philippum crescere, et victoriæ tuæ præmium te militesque tuos nondum duas urbes, Philippum tot gentes Græciæ habere. Hæc quid haberent in sententia vitii, quum Imm. Bekkerus perspexisset, postremam partem inde a verbis et victoriæ tuæ delendam significavit, cuius iudicii causam Kreyssigius et Weissenbornius adeo non intellexerunt, ut omnino se, quid

Bekkerum movisset, nescire faterentur. Et tamen res manifesta est moveratque me nondum cognita Bekkeri suspicione. Primum enim perspicue tollitur, illis adiectis, comparationis æqualitas, quæ posita est in duabus rebus, Ætolorum opum deminutione et Philippi incrementis. Deinde hæc nova comparatio præmiorum Acilii militumque Romanorum et ex altera parte Philippi nullo modo ita cum Ætolorum deminutione componi potest, ut non tantum interesse Romanorum dicatur, Ætolorum vires minui, quantum non inique distribui inter Romanos Philippumque victoriæ præmia; hæc enim distributio nihil cum illa deminutione coniuncti habet. Postremo ne ad grammaticam quidem oratio recte procedit, pravissime ex his: non supra modum Philippum crescere negatione propagata ad alterum membrum; sic enim intelligi oportet: et quantum interest, non victoriæ præmium te cet. (quantum interest, non ita inique dividi præmia); debebat saltem dici: nec victoriæ tuæ etc. Ut nunc scribitur, dicitur Romanorum interesse, sic dividi præmia. Itaque certum est hanc de eo, quod Romanorum intersit, sententiam his verbis terminari: Atqui n. t. i. n., Ætolorum opes .. minui, quantum non supra modum Ph. crescere. Verum illa, quæ præterea adhærent, nullo modo ab interpretanti addita putari possunt, quoniam nec eiusmodi habent orationis formam, sed per se rectam et Livianam, nec quicquam est, quod illis verbis enarrare cuiquam in mentem venire potuerit; prorsus nova res in iis commemoratur. Quid igitur censebimus? Accidisse hoc loco putabimus in codice nostrorum principe, quod et in primæ et in tertiæ decadis codicibus nostrorum archetypis aliquoties accidisse demonstravi (ad VIII, 10, 12 et 13 p. 164, ad XXII, 10, 3 p. 236, ad XXX, 5, 4 p. 320) et in hac decade iterum accidisse demonstrabo in XL, 13, 1 et 2, ut voces aliquot, primum errore omissæ, deinde, quum essent in margine adnotatæ, alieno loco orationi insererentur. Omnia enim rectissime habebunt, si, his verbis sine ullius syllabæ aut litteræ mutatione (quod ipsum veritatis indicium est) ante

illa: Atqui non tantum interest translatis, sic oratio decurret (§ 8, 9, 10): Ecquid vides, te .. in duabus urbibus oppugnandis tempus terere ..., Philippum autem ... non solum urbes, sed tot iam gentes, Athamaniam, Perrhæbiam, Aperantiam, Dolopiam sibi adiunxisse, et victoriæ tuæ præmium te milites-que tuos nondum duas urbes, Philippum tot gentes Græciæ habere? Atqui non tantum interest nostra, Ætolorum opes .. minui, quantum non supra modum Philippum crescere.

Cap. 35, 7: Ibi (in concilio Achæorum) de Eleis et de exsulibus Lacedæmoniorum restituendis actum est; neutra (sic recte Weissenb., ante erat: actum et neutra) perfecta res, quia suæ gratiæ reservari eam Achæi, Elei per se ipsi quam per Romanos maluerunt Achaico contribui concilio. Sic editur inde a Gelenio ex M et Spirensi; antea edebatur, ut in deterioribus codicibus scriptum est: quia suæ gratiæ reservari ea Achæi per se ipsi quam cet. (Magis etiam lacunosus B, in quo est: quia suæ Græciæ [sic sæpe corrumpitur gratiæ] reservari eam Achæi per maluerunt Achaico contribui concilio, omissis errore etiam his: se ipsi quam per Romanos). Recte tamen Dukerus animadvertit, in significanda priore ex duabus rebus ante nominatis non posse eam pro eo, quod est illam, poni, Creverius præterea, quum communiter ante neutra res appellata sit, non posse simpliciter alteramutram certo pronomine (illam aut hanc) demonstrari; itaque alteram requirebat, quod ipsum parum responderet plenæ et distinctæ alterius rei (de Eleis) notationi. Apparet, ubi in codicibus eam (ea) scriptum est, subesse certiorem Lacedæmoniorum exsulum causæ significationem, substantivo inclusam; nec in illo eam aliud latet nisi causam; sed excidisse videtur vox necessaria, quum

Livius scripsisset: reservari [exulum] causam Achæi, Elei etc.[1])

Cap. 44, 5. Eumenes agmen cogebat; ceterum, ut demendis armamentis tumultuari primum coeptum est, et ipse, quanta maxima celeritate potest, concitat naves. Iam omnibus in conspectu erant. Duæ Punicæ naves antecedebant Romanam classem, quibus obviæ tres fuerunt regiæ naves etc. Neque ad rem multum pertinet, omnibus in conspectu fuisse Eumenis naves, neque tantum eæ antea abfuerant, ut conspici non possent, quoniam ex iis Eumenes animadvertit, quid in primo agmine ageretur, neque, quod exspectes, huic iam omnibus etc., quicquam adnectitur inde aptum. Hæc movisse videntur et alios et Perizonium et Kreyssigium, ut omnes scriberent contra codices. Sed in B abest iam (de ceteris nihil notatur); videndum igitur, ne sic scribi et disponi oratio debeat: Omnibus in conspectu erant duæ Punicæ naves, — antecedebant Romanam classem, — quibus obviæ tres fuerunt regiæ naves. Convertitur animus ad initium pugnandi in conspectu omnium aperto inter utramque classem spatio factum.

Cap. 45, 9: Creati sunt consules L. Cornelius Scipio et C. Lælius, intuentibus cunctis ad finiendum cum Antiocho bellum. Prorsus inusitate dicitur intueri ad aliquid faciendum pro eo, quod est intentum esse; neque in L. Scipione saltem creando, cuius nulla magnopere fama aut exspectatio erat, illa cura belli finiendi per se apparet; (nam Lælius P. Scipionem in Hispania et Africa egregie iuverat). In codicibus vulgaribus plerisque scribitur C. Lælius Africanus, quod cognomen Lælius neque alibi habet neque parare sibi quæstor potuerat, æquipa-

[1]) Cap. 40, 4 sine ulla dubitatione recipienda erat Rubenii emendatio Gronovio et Creverio probata: quot cum millibus.

rato cum ipso imperatore gloriæ titulo; quod tamen in Cassiodori fastis Lælius Africanus appellatur, ostendit, iam tum, quum illi confecti sunt, sic in quibusdam Livii libris scriptum fuisse. Sed eius scripturæ originem ostendit B uno adiuncto e Drackenborchianis testimonii socio (Mead. 2), in quibus scribitur: C. Lælius Africanum intuentibus etc. (Quod in editione Moguntina primum deletum est Africanus, ex eo de codice M. nihil conficitur, Carbachio et Gelenio tacentibus; itaque ibi idem scriptum fuisse, quod in B, opinor.) Atque hanc codicis Bambergensis scripturam omnibus litteris veram et integram esse puto nec quicquam ultra quærendum. Hoc enim Livius dicit, in creandis L. Scipione et C. Lælio homines belli cum Antiocho finiendi et in ea re Africani rationem habuisse, cuius alter ex iis, qui creabantur, frater esset, alter olim in rebus gerendis socius et adiutor fuisset, ut credi posset, neutri illum operam in eo bello, quod nunc gereretur, denegaturum esse.

Lib. XXXVII.

Cap. 12, 11 (de classe Romanorum et Eumenis): Inde (a Coryco, Teiorum promontorio) quum in proxima Samiæ vellent traiicere, non exspectato solis ortu, ex quo statum caeli notare gubernatores possent, in incertam tempestatem miserunt. Fieri potest, ut fallat nos proprium rei navalis loquendi genus; miror tamen hunc verbi mittere usum adiuncta in præpositione, dubitoque, an Livius scripserit: in incertam tempestatem ierunt, posteaque, geminata errore littera m, ex mierunt ortum sit miserunt.

Cap. 20, 3 et 4 (de Pergamo obsesso) oratio sic diiungenda et continuanda est: Ita libera ab tergo populatio erat. Nullo ab urbe, ne in stationes quidem

qui procul iacularetur, excurrente, postquam semel compulsi metu se moenibus incluserunt, contemptus eorum ... apud regios oritur. Contemptus natus est non postquam se incluserunt, sed quod, postquam semel se incluserunt, nemo omnino excurrebat. Ad populationem post terga regiorum nihil impedimenti allaturæ erant excursiones.[1])

Cap. 26, 6 et 7 (de Antiocho Notium, oppidum Colophoniorum, oppugnante): Et ipsam urbem suæ esse potestatis volebat, adeo propinquam Epheso, ut nihil terra marive (Ephesi Antiochus) ageret, quod non subiectum oculis Colophoniorum ac per eos notum extemplo Romanis esset, quos, audita obsidione, non dubitabat ad opem ferendam sociæ urbi classem a Samo moturos; eam occasionem Polyxenidæ ad rem gerendam fore. Pendet et initio totius sententiæ positum nec sequitur altera causa huic (et ipsam urbem) respondens; nam duplicem causam studiose susceptæ rei significari apparet, alteram in ipsius urbis possessione positam, alteram in re adiuncta. Scripsit Livius: Et ipsam urbem suæ esse potestatis volebat, ..., et eos, (Romanos), audita obsidione, non dubitabat etc. Excidit et post

---

[1]) Cap. 21, 8 recte Bekkerus e B (de M tacetur) restituerat: Eam (Phocæam) divisis inter se partibus quum oppugnarent (Romani et Eumenes) et videretur, sine operibus, armis scalisque capi posse, missum ab Antiocho præsidium .. quum intrasset urbem, extemplo oppugnatione omissa, classis .. se recepit; Kreyssigius et W. depravatam vulgarium codicum scripturam (et viderent.. capi non posse) revocarunt. Ipse verborum ordo declarat, illis verbis: missum ab Antiocho cet. significari rei conversionem et spem, quam ante habuerant, sublatam. Nisi scalis capi posse urbem credidissent, iam ante destitissent, quoniam ad opera facienda imparati subito e classe escenderant.

esset; deinde factum quos. In anacoluthum Livius in tali orationis forma tam aperte instituta et tam facili incidere non potuit. Paulo post, ubi agitur de L. Æmilio prætore cunctante Colophoniis (Notii incolis) auxilium ferre, sic scribitur (§ 12): Eudamus Rhodius, qui et tenuerat eum Sami, cupientem proficisci in Hellespontum, cunctique instare et dicere, quanto satius esse vel socios obsidione eximere vel etc. Vitiosum, ut ferri nequeat: dicere, quanto satius esse; si esset scripseris, subineptum tamen est: dicere, quanto satius esset, quum rectissimum esset: ... instare; quanto satius esse etc. (— saltem dixisset: et disserere aut et exsequi aut instare exsequendo —). Vereor, ne mendum subsit scribendumque sit: instare, ut duceret; quanto satius esse etc. Cfr. c. 39, 3: conclamatum undique est, duceret extemplo et uteretur ardore militum.

Cap. 30, 2 (de classi Romana Rhodiaque et Antiochi proelium inituris): Robore navium et virtute militum Romani longe regios præstabant; Rhodiæ naves agilitate et arte gubernatorum et scientia remigum. Perizonii hæc est coniectura; in codicibus legitur: longe Rhodios præstabant (B lodios errore). Recte Perizonius negat, in præparanda narratione proelii inter Romanos Rhodiosque et ex altera parte regios apte induci comparationem Romanorum Rhodiorumque inter se, ut, qua re Romani Rhodios vicerint, dicatur; (et debebat e contrario addi in altero membro Romanas;) verum non e regios natum illud Rhodios, sed interpretandi causa additum (ut illud quam Ætolos in XXXVI, 25, 7), quum Livius universe de tribus classibus Romanam uno genere, Rhodias altero excelluisse scripsisset, regiis nullius rei tribuisset principatum: Robore navium et virt. mil. Romani longe præstabant, Rhodiæ naves agilitate cet.

Cap. 31, 7: Rhodii (post proelium navale ad Myonnesum a L. Æmilio prætore domum redire iussi) impigre

prævertere ad traiiciendasque copias consulis (Scipionis Hellespontum) iere, atque eo quoque functi officio, tum demum Rhodum rediere. Prorsus prave dicitur prævertere, non addito, ad quid præverterint. Particula que nec in B nec in Drakenborchii codicibus (decem) fuit. Detracta igitur una littera scribendum est: Rhodii prævertere ad traiiciendas copias consulis ire, atque etc.

Cap. 35, 3 (in Antiochi legatorum oratione de pace): eas, quæ in Asia sint, civitates (Lampsacum et Alexandriam Troadem) tradere (regem) paratum esse, et si quas alias Romani, quod suarum partium fuerint, vindicare ab imperio regio velint. Codex M: quas suarum partium ediderant, quod iure vix credunt ex altero illo ortum esse; quod autem aliquid sub hac scriptura latere dicunt, nihil, opinor, latet, nisi quod una littera mutata rectum tempus restituendum est: ediderint, h. e., quas tanquam suarum partium nominaverint.

Cap. 41, 2 (de caelo eius diei, quo ad Magnesiam cum Antiocho pugnatum est): Nebula matutina crescente die levata in nubes caliginem dedit; humor inde, ab austro velut, perfudit omnia. Non placet caliginem dare, etsi recte imbrem dare nubes dicitur et similia de iis, quæ quasi e caelo nata exeunt et in terram perferuntur; illud ab austro velut vel mirus verborum ordo (postposito velut) mendosum arguit, neque apta admodum comparatio est. In M scriptum erat: in nubibus dedit caliginem, ex quo perspicue effici videtur: Nebula — levata in nubibus sedit. Caliginem cet. Opinor fuisse: Caliginem humor inde ab austro secutus perfudit omnia; etsi mallem: Caliginem inde humor ab austro, nec certum est, non has quoque voces (humor inde) in M alio ordine positas fuisse. Paulo post (§ 4), ubi est: Regii, tam lata acie, ne ex medio quidem cornua sua circumspicere poterant, nedum extremi inter se conspice-

rentur, necessario scribendum puto conspicere; nam circumspicere, hoc est oculis quærere, facile poterant, neque circumspectionem caligo tollit, sed conspectum; et idem verbum utroque loco esse debet, ut, quod ne ex media quidem acie fieri potuerit, id multo minus e cornibus fieri potuisse significetur. De duabus simul partibus conspiciendis non ponitur circumspicere.

Cap. 42, 2 (in narratione proelii ad Magnesiam): ad quos (equites cataphractos) quum, dissipatis subsidiis, pervenisset equitatus Romanus, ne primum quidem impetum pars eorum sustinuerunt; alii fusi sunt, alii propter gravitatem tegumentorum armorumque oppressi [sunt]. Si hæc vera sunt, pars equitum cataphractorum impetum sustinuerunt neque fusi aut oppressi sunt; sed quid ea pars deinde aut fecerit aut passa sit, non dicitur. Apparet, perversum esse illud de parte (aliqua incerta) impetum non sustinente pravoque loco divisionem fieri. Scripserat Livius: ... ne primum quidem impetum sustinuerunt; pars eorum fusi sunt, alii propter gravitatem etc. Quum aliquis vulgarem distribuendi formam significasset, adscripto ad pars eorum vocabulo alii, idque in contextam orationem venisset, pars eorum ad priora tractum transpositumque est.

Cap. 43, 9: Ceterum fugientibus maior pestis intermixtis quadrigis elephantisque et camelis erat et sua ipsorum turba, quum solutis ordinibus, velut caeci super alios alii ruentes incursu belluarum obtererentur. Necessario tollendum et ante sua, quod si pro copulativa accipitur, omnem structuram evertit (maior pestis est alicui intermixtis quadrigis atque sua turba), si pro etiam, et pravo loco ponitur post illa intermixtis etc. et ad sententiam et comparationem cum hostium persecutione ineptum est; scribendum igitur: Ceterum fugientibus maior pestis, intermixtis ... camelis, erat sua ipsorum turba, quum etc. Deinde

quum codicum auctoritate sola hæc confirmetur scriptura: quum ... ruerent, incursu belluarum obtererentur, rectissime Gelenius in ed. Frob. II et addidit (ruerent et incursu), quod post t excidit.[1])

Cap. 45, 7 (in Zeuxidis legati regii oratione): Non tam quid ipsi dicamus, habemus, quam ut a vobis quæramus, Romani, quo piaculo expiare errorem regis ... possimus. Verbum habemus, quod in vulgaribus codicibus (etiam B) omittitur, additum est ex M (adnotante Carbachio hæc sola: quid ipsi dicamus habemus); quid superesset in oratione scabri et pravi, Drakenborchius sensit (habemus, ut quæramus); recta omnia erunt, si scripserimus: quam a vobis quærimus; idque fortasse ipsum in M fuit; nam quæramus vereor ne, omisso habemus, ex dicamus ortum sit et propterea additum ut.

Cap. 47, 7 (de comitiis consularibus in annum 189 a. Chr.): Fulvius consul unus creatur, quum ceteri centurias non explessent, isque postero die Cn. Manlium, Lepido deiecto, (nam Messala tacuit) collegam dixit. Non video, quodnam illud sit Messalæ silentium; nam professus se candidatum iam multo ante erat nec de petitione destitisse dicitur; neque Manlium eloquentia vicisse puto. Miror igitur, nemini placuisse, quod codices (B et Drakenb.) præbent, iacuit. Lepidum, cuius petitio aliquid virium habuerit et quocum certamen fuerit, Livius deiectum esse dicit, Messalam non deiectum, sed iacuisse ipsum nec ulla magnopere suffragia habuisse.

---

[1]) Cap. 44, 4 recte codices: legati ab Thyatira et (a) Magnesia ab Sipylo ... venerunt, non quod dicatur per se Magnesia ab S., sed quod, ubi de hominibus aliquo profectis agitur, præpositio ad eam notionem accommodatur, ut qui ad Sipylum sunt, ab Sipylo venisse dicantur, quemadmodum e contraria parte Latine venire ad aliquem Romam, in Italiam dicitur; itaque incolæ, quum alibi versantes cogitantur, Magnetes a Sipylo appellantur (οἱ ἀπὸ Σ. Μάγνητες).

Cap. 51, 5 (de Q. Fabio, flamine Quirinali, prætore, in provinciam proficisci a pontifice maximo vetito et repugnanti): Religio ad postremum vicit, ut dicto audiens esset flamen pontifici; et multa iussu populi ei remissa. Postrema hæc (et multa cet.) ex M recentiores restituerunt; in prioribus contra omnium codicum auctoritatem retinetur scriptura etiam sententiæ graviter nocens. Nam hoc: religio vicit, ut dicto audiens esset flamen pontifici sic dicitur, tanquam ipse flamen religione victus, omisso certamine, pontifici paruerit; at coactum eum populi voluntate et cetera docent et quod mox subiicitur, eum ira ereptæ provinciæ prætura se abdicare conatum esse. In codicibus notis scribitur: vicit ut dicto audiens esset (B essent) flamen pontifici iussus, in quo perspicue inest id, quod Gelenius sive ex eadem Moguntini scriptura eruit aut ipsum ex illo sumpsit: et dicto audiens esse flamen pontifici iussus; sed simul addita una littera scribendum: ... iussus est; multa iussu populi cet. Et alienum est. Nihil prorsus offensionis habet participio (iussus) substantivum coniugatum in altero sententiæ membro subiectum. Infra (§ 9) in his verbis: desierant enim victum in Ætolia metuere vix dubitari potest, quin exciderit regem (victum in Ætolia regem metuere) aut Antiochum; nam omisso nomine significari non potuit, qui in toto hoc capite commemoratus significatusve non esset. Sed iniuria totus locus (in quo quod erat mendum difficile, Rubenius sagacissima coniectura sustulit, pro: averterunt famam restituto: a vetere fama) Weissenbornio dubius visus est, quod in M, geminata prima littera verbi metuere et in propter præcedens m omisso, scriptum erat: victam Ætoliam metuere.

Cap. 56, 2 ea, quæ senatus Romanus post bellum Antiochi Eumeni dari iussit, sic enumerantur: Lycaoniam omnem et Phrygiam utramque et Mysiam, regias silvas et Lydiæ Ioniæque extra ea oppida, quæ libera fuissent, quo die cum rege Antiocho pugna-

tum est, et nominatim Magnesiam ad Sipylum cet. In his duæ sunt mendi suspiciones pergraves, altera iam ab aliis, altera a nullodum mota. Nam genitivus ille Lydiæ Ioniæquæ, qui pendere debet ex notione inclusa in his: extra ea oppida (Lydiæ Ioniæque reliqua extra ea opp.). iam Dukerum et Creverium advertit; mihi quidem hoc loquendi genus ita videtur incredibile, ut transpositionem factam putem scribendumque: Lydiæ Ioniæque oppida extra ea, quæ cet. Certius tamen alterum mendum esse credo in illis: Mysiam, regias silvas, in quibus primum suspectum est, quod Mysia, nullo addito fine, tota Eumeni datur; nam ex altero Livii loco de aucto Eumenis regno in libro XXXVIII, 39 et ex Polybii, quem ibi Livius secutus est, libro XXII, 27, 10, quamquam non eodem modo scribunt (ille: Mysiam, quam Prusias rex ademerat, hic: *Μυσοὺς, οὓς πρότερον αὐτὸς παρεσκευάσατο*, de Eumene), tamen intelligi videtur, tantum partem aliquam Mysiæ Eumeni datam; sed hoc leve; ne illud quidem magni per se momenti et tamen suspiciosum est, quod inter cetera copulata hoc *ἀσυνδέτως* interponitur (et Mysiam, regias silvas et Lydiæ cet.). Sed quænam sunt ille regiæ silvæ, quæ sine ulla loci et regionis significatione inter provinciarum terrarumque nomina interiiciuntur, tanquam hæc ipsa aliqua ex iis sit? Quod illarum aut altero Livii loco aut apud Polybium vestigium est? Quænam in Asia cis Taurum huiusmodi silvæ commemorantur, quæ separatim inter provincias tanquam notabilis regni accessio dari potuerint? Perspicuum esse arbitror, errori silvarum nomen deberi; sed quid subsit, difficile est invenire. Valde tamen inclinat animus, ut pro siluas scriptum a Livio putem (et) Milyas (Miluas), incolarum nomine pro regione posito. Nam Milyada et ipse Livius in libro XXXVIII cum reliquis, quas hic enumerat, regionibus eodem loco (ante Lydiam) nominat et Polybius. Regias quid occultet, nescio, sed latere aliquid videtur, quod pertineat ad Mysiæ partem significandam (Mysiam regiam et Milyas?). Paulo post

(§ 3 et 4) non video, quum sic dicatur: Cariam, quæ Hydrela appellatur, qui possit dubitari, quin, quamquam Hydrela oppidum fuisse constat, ex quo ager Hydrelatanus appellatur (vel potius Hydrelitanus, ὁ τῶν Ὑδρηλειτῶν), tamen Caria Hydrela (ἡ ὑδρηλή) regio intelligi debeat, nomen, opinor, sortita ab eo, quod fluviis irrigua esset. Hoc si ita est, quæ deinde nominantur: et castella vicosque trans Mæandrum amnem et oppida, nisi quæ libera ante bellum fuissent, Cariæ fuisse videntur. Atqui Caria trans Mæandrum Rhodiis data est (§ 6; cfr. Polyb. XXII, 27: Ῥοδίοις ἐχρημάτισαν, διδόντες Λυκίαν καὶ Καρίας τὰ μέχρι Μαιάνδρου); eo magis moveor codicum, excepto M, scriptura, qui castella ad Mæandrum habent; et per se probabile est, Eumenis fines a septentrione ad meridiem versus promotos terminatos esse Mæandro, non castella et oppida trans fluvium (quousque?) ei subiecta. Nec huic sententiæ obstat data Eumeni nominatim Telmissus urbs; ea enim in Lycia ad mare erat, longe a Mæandro regionibusque, quas is dividebat, remota, expetita, opinor, ab Eumene, ut portum in meridiana Asiæ parte haberet. In M trans Mæandrum ex inferiore loco in hunc translatum puto.[1])

Cap. 58, 8 (ubi comparatur proelium ad Thermopylas cum bello in Asia a L. Scipione gesto): Quota enim parte virium suarum ibi (ad Thermopylas) dimicavit Antiochus? In Asia (probabiliter Weissenbornius: Magnesiæ) totius Asiæ steterunt vires, ab ultimis orientis omnium gentium contractis auxiliis. Sic primus Gelenius edidit, quum ante circumferretur: ab ultimi Orientis partibus, testatus "partibus in veteri scriptura non addi"; cetera ipsisne his litteris in M fuerint, non dicit. Ac par-

---

[1]) Cap. 57, 10, multa congiaria, quæ M.' Acilius Glabrio habuisse dicitur, quæ sint, non intelligo; sed nihil, quod melius sit, excogitare possum.

tibus quidem, quod nec B nec Drakenborchiani habent, frustra Gronovius defendere conatus est. Neque tamen prorsus certum est, Livium, ut ultima Hispaniæ, Euboeæ, sic ultima Orientis pro ultimo Oriente dixisse, quoniam Orientis nomen nondum hac ætate aperte certæ terrarum partis significationem habet, quæ dividi sic possit. Pro ultimis in dimidia fere Drakenborchianorum codicum parte (Voss., Lov. 1, 4, Mead. utroque) ultimi scribitur, in B autem: ab ultimi orientis in omnium, cet. In ceteris codd. in aut sublatum esse videtur aut a conferentibus non adnotatum. In mentem mihi venit, in eo superesse vestigium veræ scripturæ huiusmodi, quæ una littera (s) geminata, una addita efficitur: ab ultimi Orientis sinu omn. gentium contractis auxiliis. Sic eam partem Livius significaret Asiæ, ubi ultimus terrarum finis ad Oceanum sinuaretur. Nihil tamen affirmo.[1])

Cap. 59, 4 (in descriptione triumphi L. Scipionis): nummos aureos Philippeos centum quadraginta milia. Nihil, quod ullius momenti esset, Perizonius (ad Sanctii Min. IV, 8 p. 711), quem Drakenborchius auctorem citat, attulit ad hanc orationis formam (nummos centum milia) contra Gronovium defendendam. Sed quod hic nummorum aureorum Philippeorum reponi voluit, non solum violenter agit, sed non magis quam ceteri ad aliud mendi indicium attendit. Nimius est enim Philippeorum numerus, si comparatur aut cum T. Quinctii Flaminini triumpho (XXXIV, 52), in quo Philippei 14514 lati sunt, aut cum Cn. Manlii Vulsonis (XXXIX, 7), in quo fuerunt Philippei 16320; quamquam enim etiam tetrachmorum Atticorum et cistophororum in

---

[1]) § 4 in his: pecunia nequaquam tanta pro specie regii triumphi subditicium esse tanta, quod in illam orationis formam includi nullo modo potest, vidit Gronovius. Additum est, ut admonerentur legentes, nequaquam pro specie esse: nequaquam tanta, quanta conveniret speciei.

illis triumphis minor fuit numerus, tamen nequaquam illa ratione summæ differunt. Milia abest in B duobusque Drakenborchii codicibus. Itaque centum quadraginta singuli sunt Philippei, milium numerus excidit, scripseratque Livius ad hanc formam: nummos aureos Philippeos [• milia] centum quinquaginta. Sic enim et Philippeos et Philippeorum poni potest. Extremo capite (§ 6: et stipendium militare et frumentum duplex post triumphum datum; proelio in Asia facto duplex dederat) altero utro loco duplex mendosum esse videtur scribendumque triplex; ipsa enim orationis forma ostendit, non idem bis datum esse; dixisset enim Livius: idem proelio i. A. f. dederat similiterve.

Lib. XXXVIII.

Cap. 1, 4 et 5 (de Amynandri consiliis recuperandi Athamaniæ regni): Remissique nuntii ab eo (Amynandro) ad principes Argitheam (id enim caput Athamaniæ erat), si popularium animos satis perspectos haberet, impetrato ab Ætolis auxilio, in Athamaniam se venturum cum delectis Aetolorum, quod concilium esset gentis, et Nicandro prætore. Quos ubi ad omnia paratos esse vidit, certiores subinde facit, quo die cum exercitu Athamaniam ingressurus esset. Mire non solum cum exercitu se venturum Amynander promittit, sed cum toto Ætolorum concilio, quod alibi nusquam peregre profectum legi, et cum summo magistratu, et hoc promittit, nondum Ætolis (delectis) consultis. Nam postea demum eos ad omnia paratos videt, quod ipsum inepte subiicitur, non indicato, Amynandrum cum iis egisse, etsi ipsa orationis forma (Quos ubi .. vidit) aperte significare videtur, aliquid huiusmodi præcessisse. Infra (§ 9) Amynander cum mille Ætolis (auxilio impetrato) in Athamaniam venisse narratur; delectorum (apocletorum) concilii prætorisve nulla mentio fit.

Illud: quod concilium esset gentis quam inepte in ea includeretur, quæ Amynander nuntiari Athamanibus iussisset, (quasi Athamanes docendi fuerint, quinam essent Ætolorum apocleti), etiam Weissenbornius sensit. Nihil manifestius quam aliquid excidisse. Livius enim ad hanc formam scripserat: .. in Athamaniam se venturum. [Agit deinde] cum delectis Ætolorum, quod concilium est gentis, et Nicandro prætore; quos ubi cet. Similis lacuna omnium codicum in cap. 9, 9 pridem animadversa est, in c. 28, 6 paulo post demonstrabitur, in superiore autem libro c. 10, 11 a Creverio, in XXXV, 34, 1 a Weissenbornio deprehensa est, quam ipse quoque ante multos annos notaram. Alia exempla occurrent XXXVIII, 53, 9, XXXIX, 35, 7 et 49, 1 præter ea, quæ supra notavi, XXXI, 9, 7, XXXIV, 6, 10.

Cap. 2, 10 (de Macedonibus Athamania expulsis): tantumque tumultus Macedonibus est iniectum, ut fugæ magis effusæ quam itineris ordinati modo, multis armis virisque relictis, flumen traiecerint; hic finis sequendi fuit. Fluminis huius nulla in superioribus significatio est; si nomen ipse Livius omisisset, saltem ignoti et obscuri nominis significationem addidisset (quoddam). Excidit igitur librarii errore nomen fluvioli alicuius ex monte Cercetio in Peneum delabentis.

Cap. 6, 4 (de Ætolis Ambracia, quam Romani obsidebant, erumpentibus): Uno in loco ferro ignique gesta res [est] (est in B Drakenborchiique codd. omittitur); a duobus irrito incepto, quum tentassent magis quam inissent certamen, Ætoli abscesserunt. Atrox pugna in unum inclinaverat locum; ibi cet. Perspicuum est, tautologiæ reprehensione non carere illa: uno in loco ... atrox pugna in unum incl. locum, nec apte sic dici, uno in loco ferro ignique rem gestam, quasi ceteris locis aliis telis gesta sit. Vehementer igitur animum commovet, quod a B absunt (nullo spatio relicto) verba uno in loco; (de M nihil notatur). Multo enim rectius primum

indicatur pugnæ genus (quod ante Livius uberius descripsit): Ferro ignique gesta res, deinde loca et eventus dividuntur: a duobus irrito incepto .. abscesserunt; atrox pugna in unum cet. Unum molestum est, quod in illo: a duobus non facile ex superioribus auditur locis, quoniam post hoc vocabulum initio capitis positum (Tribus locis cet.) multa interiecta sunt, nec recte sumi ex eo potest, quod sequitur (in unum locum); videtur excidisse locis. Certe vulgata scriptura non recte habet.[1])

Cap. 9, 3 oratio sic interpungenda est: Hæc mora (quod capti ab Acarnanibus Ætolorum legati erant) iniecta est paci, quum iam Atheniensium Rhodiorumque legati, qui ad deprecandum pro iis venerant, apud consulem essent. Amynander quoque .. venerat in castra Romana cet. Vitiosum est enim: Quum iam .. essent, Am. quoque venerat (pro venit). Paulo ante (§ 2) non debuit recta codicis M scriptura (iurgio excepti, quamdiu rem traherent), in qua idem est interrogationis verbo indignandi et querendi subiectæ usus, quo dicitur irasci alicui, cur faciat et correptus sum,

---

[1]) Cap. 7, 9 (ubi agitur de cuniculo sub muro Ambraciæ a Romanis acto) unice verum est fulturis, quod Gelenius ex M pro furculis restituit. Furcis, non modo furculis, res non magni ponderis, foruli similiave suspendi possunt; ad murum, cuniculo infra ducto, sustinendum suspendendumque opus est maioris operis fulturis ex trabibus et tabularum firmis compagibus et columnis ligneis (στύλοις); eas ἐρείσματα, nomine Latino illi prorsus convenienti, Polybius appellat V, 4 et V, 100 in similibus descriptionibus oppugnatarum urbium, ipsam autem rem διαστυλοῦν τεῖχος (ὑπορυχθὲν καὶ κρεμασθέν). Στήριγγας alii pro στύλοις appellant; vid. Wesseling ad Diod. Sic. XVIII, 70. Neque in huiusmodi appellatione machinamenti quicquam minimi momenti habet dubitatio a Drakenborchio mota, quod fulturæ vocabulo (legitime facto et apud Horatium posito) Livius alibi usus non reperitur.

cur ambularem, similiave, a Weissenbornio corrumpi et cum vulgarium codicum (etiam B) interpretamento: quod rem traherent sic conflari, ut fieret: quod tamdiu rem traherent, quæ est ipsa veræ scripturæ enarratio.

Cap. 15, 9 (in descriptione itineris Cn. Manlii Vulsonis per Asiam): Inde in agrum Sagalassenum .. ventum est. Colunt Pisidæ, longe optimi bello regionis eius. Quum ea res animos facit, tum agri fecunditas et multitudo hominum et situs .. urbis. (Consul ... misit cet.). Necessario scribendum fecit, ut a notatione rei perpetuæ (colunt) separetur narratio, quid tum acciderit, et cum reliqua narratione (ventum est .. misit) coniungatur. Correctionem præcepit librarius cod. Lov. 6.

Cap. 16, 3 (de Gallis, qui postea in Asiam transierunt): Byzantium quum pervenissent, aliquamdiu oram Propontidis vectigalem habendo regionis eius urbes obtinuerunt. Urbes non obtinentur oram, quæ urbibus paret et adhæret, vectigalem habendo. Barbari et bellicosi homines, sed ab urbibus et oppugnandis et habitandis alieni, apertam regionem percursabant vastandoque agros et minando Græcos, qui urbes munitas tenebant, vectigal sibi pendere cogebant. Res per se perspicua confirmatur iis, quæ Polybius IV, 46 de Byzantinis Gallis stipendia solventibus scribit: *Κατὰ μὲν οὖν τὰς ἀρχὰς ἐν ταῖς ἐφόδοις αὐτῶν (τῶν Γαλατῶν) .. δῶρα διετέλουν οἱ Βυζάντιοι διδόντες, ἀνὰ τρισχιλίους καὶ πεντακισχιλίους, ποτὲ δὲ καὶ μυρίους χρυσοῦς, ἐφ᾽ ᾧ μὴ καταφθείρειν τὴν χώραν αὐτῶν· τέλος δ᾽ ἠναγκάσθησαν ὀγδοήκοντα τάλαντα συγχωρῆσαι φόρον τελεῖν κατ᾽ ἐνιαυτόν.* Apparet igitur, apud Livium veram scripturam servatam esse in B (de M tacetur): aliquamdiu oram Propontidis, vectigalis habendo regionis eius urbes, obtinuerunt. Ablativus gerundii formam et modum rei significat. (Vid. Gramm. Lat. § 416

not. 1 exemplaque a Weissenbornio ad XXVIII, 16, 10 collecta; add. XXVII, 39, 4.)

Cap. 17, 6 (in Cn. Manlii oratione, ubi terrores Gallicos elevat): Sed hæc, quibus insolita atque insueta sunt, Græci et Phryges et Cares timeant; Romanis, Gallici tumultus adsuetis, etiam vanitates notæ sunt. Quod insolens, insuetus, insolitus alicuius rei dicitur, inde ne id quidem sequitur, suetum alicuius rei recte dici (est enim in hac re etiam aliqua vis notionis privandi); adsuetus quidem propter præpositionis (ad) vim longissime ab illis adiectivis distat nec genitivum sibi adiungi ullo modo sinit[1]). Nec recte Romani Gallico tumultui adsueti dicerentur tanquam uni ac perpetuo; rectum erat Gallicis tumultibus. Hæc orationis vitia tollit B (de M tacetur), una exclusa littera: Romanis Gallici tumultus adsueti, etiam vanitates notæ sunt. Non minus enim res alicui adsueta quam aliquis rei adsuetus dicitur, estque apud ipsum Livium (XXV, 17): motus corporum suæ cuique genti adsueti.[2])

---

[1]) Quod olim per lexica propagabatur tanquam Lucilii: publicarum rerum adsuefiam, iam omittitur. Recte scripta verba exstant apud Nonium p. 38 et 351 Merc.

[2]) § 4 Weissenbornius errans pro ineuntium proelium scripsit inchoantium proelium tanquam ex M. Carbachius, quum ederetur inchoantium, alterum e cod. enotavit. Modius, qui codicem ipse non viderat, "veterem cusum" (hoc est, editionem) habere inchoantium scribit. Cap. 18, 3 W. mirificum illud Compulsi reguli (quod e Drakenborchianis codicibus unus tuetur) in Frobeniana II comparuisse putat, sumptum scilicet ex M. Sed legitur apud Aldum, qui de M nihil sciebat nisi Carbachii indicio; Carbachius tacet. Quod W. probabile putat, reguli nomen a Livio positum esse, id vero aliquoties positum est; ipsum enim Eposognatum significari et Livii narratio manifesto demonstrat et Polybius (XXII, 20, 2).

Cap. 21, 11 (in descriptione proelii a Cn. Manlio cum Gallis initi): Sed non tam patentibus plagis (Galli) moventur; interdum, insecta cute, ubi latior quam altior plaga est, etiam gloriosius se pugnare putant; iidem, quum aculeus sagittæ aut glandis abditæ introrsus tenui vulnere in speciem urit ..., tum in rabiem et pudorem tam parvæ perimentis pestis versi prosternunt corpora humi, sic ut passim procumberent. Alii, ruentes in hostem, undique configebantur et, quum cominus venerant, gladiis a velitibus trucidabantur. Prorsus perverse confunditur consuetudinis perpetuæ descriptio (moventur ... putant .. prosternunt) et rei tum factæ narratio (sic ut procumberent); nec tolli vitium, si cum Walchio scribatur: sicut .. procumberent, sensit Weissenbornius, qui tamen hoc secutus est; inanis enim comparatio est (prosternunt corpora sicut procumberent); et desideratur prima pars narrationis, cui respondeat illud: Alii .. configebantur. Perspicuum est, consuetudinis Gallorum descriptionem subsistere in his verbis: prosternunt corpora humi. Subiungit deinde Livius, idem in illo, quod nunc narratur, proelio factum esse, nec tamen ab omnibus: Sic quum (cum) passim procumberent, alii ruentes in hostem undique configebantur.

Cap. 22, 4 et 5: Simul (Cn. Manlius consul) strata per tumulos corpora Gallorum ostentat et, quum levis armatura tale proelium ediderit, quid ab legionibus, quid ab iustis armis, quid ab animis fortissimorum militum exspectari? Sic dicitur ostentat et, ut necessario aliud verbum sequi debeat; id nec omitti ulla ratione potest nec tamen poni id, quod exspectatur, quærit, quoniam ei infinita oratio subiici nequit. Tollendum necessario et, ut oratio obliqua et interrogatio infinitivi modi per se ponatur accommodata ad eam significationem, quæ est in ostentat, constantissima Latini sermonis consuetudine:

Simul .. ostentat; quum levis armatura tale proelium ediderit, quid ab legionibus ... exspectari? Exempla adscribere non decet; si quis requirit, sumat ex iis, quæ præcepti confirmandi causa posui Op. Ac. II. p. 213.

Cap. 23, 2 (de Gallis e castris fugientibus et coeco timore per saxa ruentibus): Itaque plerique præcipites per vastam altitudinem prolapsi aut debilitati exanimantur. Ridiculam vero distinctionem, ut alii per vastam altitudinem prolapsi integris membris (— hoc enim ex contrario sequitur —) exanimentur, alii sine prolapsione nescio quo modo debilitati. Apparet, eosdem homines per præcipitia prolapsos fractis et elisis membris exanimatos esse. Scribendum igitur est, aut sublato: per vastam altitudinem prolapsi, debilitati exanimantur. Alterum participium præcedentem causam, alterum modum rei significat (prolabuntur et debilitati exan.). Eodem capite infra (§ 10), ubi editur: armis hostium in uno concrematis cumulo, magis placeret uno concrematis cumulo, omissa præpositione, quæ post ■ facillime oriri poterat (vid. ad V, 47, 6), ut ablativus modum significaret (ita, ut unus esset cumulus), quemadmodum I, 37, 5 Livius scripsit: spoliis hostium .. ingenti cumulo accensis.

Cap. 26, 4 (in descriptione aciei Gallorum): Ariarathis Cappadoces et Morzi auxiliares in lævo (cornu) quattuor ferme milium numerum explebant. Prave inter regum nomina copulata interponitur adiectivum ad auxiliares pertinens; neque pro substantivo Cappadoces esse potest, quoniam prave sic auxiliarium appellatione Cappadoces excluduntur. Livius scripserat: Ariarathis Cappadocis et Morzi auxiliares, ut XL, 20, 1: Eumenis et Ariarathis Cappadocis et Pharnacis Pontici. Proxime ante (§ 3) non locaverunt, sed locaverant a Livio scriptum puto (inter tenebant et explebant). Describitur, quemadmodum iam instructam Manlius aciem Gallorum invenerit.

Cap. 28, 6 (de Cephallenia a M. Fulvio consule capta): Obsides deinde imperatos pro viribus inopis populi vicenos Nesiotæ, Cranii, Palenses et Samæi dederunt. Sic inde ab editione Frobeniana II ad nostram ætatem scribitur, incertissima auctoritate, quoniam Gelenius nihil adnotavit, quod fecisset, opinor, si ex M Nesiotas illos sumpsisset. Convincit autem eos ipsa res; nam quartum Cephalleniæ oppidum nemo Neson appellavit (νῆσον), sed aut Πρόνους (incolasque Προναίους, Προνναίους, Προνόους) aut Πρόνησον (Steph. Byz.) aut Πρώνησον (Strab.). Itaque Weissenbornius, animadverso etiam copulationis vitio (in et; vid. ad III, 1, 5), verba sic scripsit distinxitque: Nesiotæ Cranii et Palenses et Samæi, copula ex codicibus sumpta. Sed neque tria nomina pro quattuor neque omnes insulæ incolæ (insulani) Græca Nesiotarum appellatione comprehensi ullam habent probabilitatem. In codicibus, de quibus constat, Nesiotarum nullum vestigium est, sed sic scribitur: vicenos autem Grannoni (B et quattuor Drakenb., Granoni tres Drak., Granonii, Gramoni singuli) et Palenses et Samæi (Tamei B, Pal. 1, Thamæi tres Drak.) dederunt. (Hoc verbum omittit B.) Sed præter hanc in nominibus difficultatem aliud est incommodum a nullodum animadversum; neque enim veterum maximeque Græcorum loquendi usu unus erat Cephalleniorum populus, sed quattuor. Itaque rectissime, etiam ad reliquam orationis formam, ut inopiæ et virium mentio ad subiectum et ad verbum dederunt accommodetur, in B (et fortasse in pluribus, si tantilla res adnotata esset) scribitur **inopes** populi. Hoc animadverso intelligitur, pro viribus eo pertinere, ut non idem ab omnibus quattuor populis numerus datus sit, eodemque spectare vicenos **autem**. Itaque ad hanc formam Livius scripserat: Obsides inde imperatos pro viribus inopes populi, [quadraginta Pronnæi,] vicenos autem Cranii et Palenses et Samæi dederunt. Aberravit librarii oculus a priore numero ad alterum. Numerum

priorem incertum esse apparet (XL, XXX, X); nec minus incertum est, in codicum scriptura Grannoni lateantne Cranii an Pronnæi, ut primo loco Cranii nominati fuerint. (Dederunt, ut multa in B, librarii negligentia omissum videtur. Alioquin poterat scribi: XL Pronnæi dederunt, vicenos autem cet.)

Cap. 38, 8. Quæ in foedere cum Antiocho de navium numero, quem habere regi liceret, scripta erant, ea et apud Polybium (XXII, 26) et apud Livium corrupta et confusa esse, etiamsi nulla utriusque scriptoris comparatio fiat, facile ex ipsa re et verbis appareat; adhibita autem illa comparatione manifestius fit; quo quum accedat in generibus navium appellationibusque ambiguitas, equidem, neque quid Polybius neque quid Livius scripserit, pro certo inveniri posse puto; attingam tamen aliqua ex parte hunc locum quæque mihi probabilia videantur, breviter dicam. Primum apud Polybium manifesto corrupta sunt illa: *μηδὲ τριακοντάκωπον ἐχέτω ἐλαυνόμενον*, in quibus prorsus abundat participium, quumque maiorum navium (*τῶν καταφράκτων*) exiguus ille quidem, sed tamen aliquis numerus regi concedatur, minorum possessione prorsus ei interdicitur. Neque ferri potest *μηδέ* ante *πολέμιου ἕνεκεν*, quod sic dicitur, quasi eius belli causa, quod ipse Antiochus aliis illaturus sit, plus concedi æquum sit; nam huiusmodi bellis interdictum regi fuisse, paulo autem maiorem, si ab aliis ipse oppugnaretur, libertatem et maiorem navium numerum concessum esse, et natura rei declarat et Appiani, hæc in brevius contrahentis, testimonium (Syria. 39) et ipsius Livii. Apud Livium autem (ut, omissa ceterorum codicum discrepantia, solum M sequar, in quo tamen ipso, inaudito in prosa oratione verborum ordine, scribitur nulla quarum pro quarum nulla) ab actuariis navibus sic separantur moneres, ut actuariæ X Antiocho concedantur, monerem habere omnino ne liceat. Ipsum tamen moneris nomen, vix dubitari potest, quin Livius posuerit, quum ob Moguntini (cui

Lov. 4 adiungitur) auctoritatem[1]), tum quod minorem, quod vulgares codices habent, ferri nequit et ex illo ortum videtur; quod si ita est, sine dubio apud Polybium quoque Græcum illud nomen positum olim fuit. Quamquam inter actuarias naves (tectis et plurium ordinum navibus minores levioresque, τριακοντόρους similesque) et moneres quid interfuerit, difficile est excogitatu nec scio. Sed quod apud Livium actuariæ naves eum locum tenent, quem apud Polybium (et Appianum) tectæ (κατάφρακτοι), nequaquam recte fieri puto. Itaque et apud Polybium et apud Livium excidisse nonnulla puto, scriptumque a Livio ad hanc formam fuisse: neu plures quam decem naves [tectas neve plures quam . naves] actuarias, quarum nulla plus quam tringinta remis agatur, habeto neve monerem ex belli causa, quod ipse illaturus est. In his extremis residere mendum non solum ex eo suspicor, quod nimis nude illud monerem poni videtur, sed quod certum est, Latine non dici naves habere ex belli causa, sed tantum belli causa. Neque quicquam iuvat B et vulgarium codicum scriptura: ea belli causa. Itaque aut ex tollendum est aut ex eo aliquid efficiendum, quod possit ad monerem adiungi. Paulo post (§ 14) verum esse nequit, quod editur: et pro frumento, quod æstimatione fiat, talenta CXXVII; hæc enim relativæ orationis forma (quod ... fiat) certam habet rei circumscribendæ significationem (dummodo id æstimatione fiat), ab hoc loco alienam, quum præsertim, æstimatione iam ante facta, certa pecuniæ summa ponatur. B et Lov. 3 pro fiat habent sit, ceteri Drakenborchiani (Voss., Lov. 1, 2, 5, Mead. 1, 4, Gaertn.) fit,

---

1) Graviter errat Kreyssigius codici M minorem tribuens. Id quum ed. Moguntina ex superioribus retinuisset, Carbachio tacente, Gelenius "Antiqua lectio, inquit, habet monerem", id est, codex.

quód restituendum videtur, ut significetur: id, quod æstimatione efficitur (τὸ τῇ τιμήσει γιγνόμενον).[1])

Cap. 45, 6 (in oratione L. Furii et L. Æmilii contra Cn. Manlium triumphum petentem, ubi ostendunt, cetera bella, quæ nuper gesta sint, rite coepta et indicta esse): de omnibus his consultum senatum, populum iussisse, sæpe legatos ante missos, res repetitas, postremo, qui bellum indicerent, missos. Senatu iam de bello consulto, populo rogato, non sæpe mittebantur legati; offendit præterea hæc tam brevi intervallo repetitio eiusdem non solum verbi, sed formæ verbi (missos) in enumeratione diligenter variata. Eo magis commovet animum codicis B scriptura (silentibus de M, qui viderunt): populum fuisse sæpe legatos ante res repetitas, omisso priore missos. Scripserat Livius: populum **iussisse, per** legatos ante res repetitas, postremo, qui bellum indicerent, missos. Ex iussisseper factum fuissesepe (sæpe); postea (in recentioribus codicibus) additum missos. (Ultimum hoc nos codex Bambergensis adiuvat; nam in proximo capite desinit.)

Cap. 49, 13 (in oratione Cn. Manlii contra L. Furium et L. Æmilium): Quin pro eo, quod pluribus verbis vos, quam volui, fatigavi, veniam a vobis petitam impetratamque velim, P. C. Non plura, quam voluit, Manlius dixit (deficiente enim voluntate lingua quievisset), sed plura, quam, si licuisset neque accusatio respondere coegisset, vellet. Atque hoc ipsum quam vellem habet unus optimus codex M, sed neglexerunt editores, vel quod condicionalem hunc et potentialem usum horum verborum (ἠβουλόμην ἄν), quem perverse optativum appellant (neque

[1]) § 5 recte Perizonium suspicatum esse excidisse præter, non solum Polybius ostendit, sed tralaticius in talibus rebus cavendi mos. Nec minus recte quo quæque (in suum quæque locum) pro quæ quoque scribi iussit. § 13 non Attica talenta, sed Atticum argentum a Livio nominatum esse, certum est.

enim optamus, ut velimus), non meminerant pertinere etiam ad sententias secundarias, vel quod iniuria voluissem requirebant, obliti eius, quod legerant VI, 9, 9 (quamquam ... mallet). Nam vellem, mallem, ut alia imperfecta in sententiis condicionalibus, transferuntur etiam ad ea, quæ præterito tempore optaturi fuimus, si fieri potuisset, nec poetica libertate usus est Ovidius, quum dixit (Metam. XI, 546): Patriæ quoque vellet ad oras Respicere cet. Paulo ante, § 9, ubi editur: In hoc casu, quo infeliciter incidit, ut talem civem amitteremus, hærent, non admodum placet illud casu, quo .. incidit, et mendi suspicionem faciunt codices Drakenborchiani, ex quibus quo deest in Lov. I, 4, 6, Voss., in Lov. 3 legitur: in hoc iniquo casu quo, in Lov. 2, Mead. utroque, Harl. in hoc quo casu, in Lov. 5, ut in edd. ante Aldum: in hoc quoque casu. (De M nihil traditur.) Scripseratne Livius: In hoc, quod infeliciter incidit, ... hærent?

Cap. 53, 3 (in oratione Ti. Gracchi ad populum contra Petillios): Ideo (P. Scipio) .... Syphacem cepit, Hannibalem devicit, Carthaginem vectigalem nobis fecit, Antiochum (recepit enim fratrem consortem huius gloriæ L. Scipio) ultra Tauri iuga emovit, ut duobus Petilliis succumberet, vos de P. Africano palmam peteretis? Populum Gracchus alloquitur, aversa oratione non a Petilliis, sed a ceteris tribunis, quos alloqui coeperat; sequitur enim: nullisne vestris honoribus. Qui igitur populus dici potuit palmam de P. Africano petere, hoc est, illo victo gloriam sibi quærere? Nec tamen de ipsis Petilliis post succumberet (quod victoriam iam partam significat) recte diceretur peteretis, sed ferretis; vel potius: illi .. ferrent; nam cum contemptu commemorat, non alloquitur. Ipsa comparatio tot tantorumque adversariorum, quos P. Scipio vicit, cum duobus homunculis, qui eum nunc oppugnent, ostendit sententiam terminari debere in illis: ut duobus Petilliis succumberet? deinde in-

terrogationem, novo sumpto initio repetitoque P. Scipionis nomine (vos de P. Scip., non: vos de illo), ad populum averti. Itaque sic Livius scripsit: Vos de P. Scipione palmam peti feretis? Huic demum interrogationi rectissime illa subiicitur: Nullisne meritis suis .. in arcem tutam ... clari viri pervenient? Si cui displiceat oratio ad populum aversa, ei scribendum sit (ut omnis ad tribunos appellatos convertatur): nullis nostris honoribus. Pro recepit scribendum opinor recipit (vid. ad XXX, 30, 11 p. 354) hac sententia: Patitur libenter L. Scipio fratrem sibi gloriæ consortem adiungi. Eodem capite infra (§ 9) restituta et suppleta ex M oratio defectu tamen, sed exiguo, laborat. Sic enim scribitur de P. Scipione: Vir memorabilis; bellicis tamen quam pacis artibus memorabilior prima pars vitæ quam postrema fuit, quia in iuventute bella assidue gesta, cum senecta res quoque defloruere nec præbita est materia ingenio.[1]) Qui, non dico, diligentius sententiam consideraverit, sed omnino ad eam attenderit, animadvertat necesse est, comparationem plane perversam et e duabus cum interitu sententiæ confusam esse; prima enim vitæ pars quam postrema memorabilior dicitur; qua re? respondetur nova comparatione: belli quam pacis artibus. Atqui aut una re duo (ut loquimur in arte) subiecta aut in uno subiecto duæ res comparari debent. Itaque etiam reliqua sensu carent. Quod enim prima pars vitæ belli (quam pacis) artibus memorabilior fuit, quid obstat, quominus pacis artibus postrema pars excelluerit? Nempe id obstitit, quod non aliqua vitæ pars, sed omne Scipionis ingenium belli artibus magis quam pacis præstitit, illis autem posterior vitæ pars materiam non præbuit. Ne

---

[1]) Ceteri codd. et vett. edd. pro his omnibus: prima pars vitæ ... materia ingenio hæc habent: cui par habita est materia ingenio.

illud quidem obscurum, quum post tale elogii initium: vir memorabilis subiiciatur: tamen memorabilior, hunc comparativum ad idem subiectum (vir) pertinere debere. Livius artes Scipionis cum artibus, vitæ unam partem cum altera separatim comparaverat hoc modo: Vir memorabilis, bellicis tamen quam pacis artibus memorabilior, [et clarior] prima pars vitæ quam postrema fuit, quia cet. Quam facile ob similem terminationem (ior) exciderit et clarior (sive alius comparativus, velut illustrior), apparet.

Cap. 58, 10 (in oratione P. Nasicæ, ne L. Scipio in vincla duceretur, ubi victoriæ Asiaticæ magnitudinem extollit): Hannibalem eundem fuisse inter multos alios regios duces, qui imperator Punici belli fuerit. Nihil ad rem augendam confert multitudo aliorum ducum, si mali aut mediocres fuerunt. In M non regios scribitur, sed regulos (in Voss. Rhodios, in Lov. 5 reges). Latet vox laudem significans; fortasse scribendum: inter multos alios **egregios** duces.

Cap. 59, 1 et 2 (in eadem oratione): At hercule in Scipione ipsas leges pacis ut nimium accommodatas Antiocho suspectas esse; integrum enim ei regnum relictum; ... auri et argenti quum vim magnam habuisset, nihil in publicum relatum, omne in privatum versum. An non præter omnium oculos tantum auri argentique in triumpho L. Scipionis, quantum non decem aliis triumphis, si omne in unum conferatur, sit latum? Prorsus contra Livii et ceterorum huius ætatis scriptorum consuetudinem An non pro nonne ponitur in affirmando per interrogationem. Tum contra regulam (vid. Opusc. Ac. II p. 211 sqq.) in oratione obliqua coniunctivo modo effertur interrogatio ex indicativo tertiæ personæ conversa. Ab ea regula uno et altero loco deflecti, ubi pronomine aut particula ex pronomine orta et rem quæsitam demonstranti (quis, cur) interrogetur,

ostendi ibi (p. 216), eiusque rei Livianum exemplum (V, 2, 8) supra notavi (p. 112; cfr. XXXIX, 4, 2); in iis particulis, quæ nihil nisi ipsam orationis formam significant (ne, num, an), nullum est contrarium exemplum; in an, quæ alterius interrogationis membri index est, omnino excluditur illa verbi, a quo interrogatio nectatur, cogitatio, quæ efficit, ut coniunctivus interdum contra regulam ponatur. Ac prius quidem vitium codices tollunt, qui (Drakenborchiani quidem; nam de M tacetur) consensu habent an præter, omisso non. Restituenda est igitur ea orationis forma, qua Livius in hoc ipso libro c. 45, 8 (in recta oratione) et, ut videbimus, XLIV, 39, 1 usus est, ut primum is, qui dicat, sibi contrariam sententiam obiiciat per at (at hercule), deinde, quasi interrogationem disiunctivam instituerit, per an (potius) interrogando id, quod ipse sentiat, affirmet; sic enim c. 45 scribitur: At eo ipso contentus fuisti; recto itinere duxisti exercitum ad eos, quos tibi hostes desumpseras; an per omnes anfractus viarum ... Phrygiæ recessus omnes .. peragrasti? Sed simul tollendum sit, eo quidem magis, quod sit latum non potest non coniungi cum quantum, quo fit, ut primaria sententia (an tantum auri) prorsus verbo careat. Scribendum est igitur: an præter omnium oculos tantum auri, quantum non decem aliis triumphis, ..., latum?

Lib. XXXIX.[1])

Cap. 4, 2: Isque (M. Fulvius Nobilior, qui ex Ætolia redierat) ad ædem Apollinis in senatu quum de rebus in Ætolia Cephalleniaque ab se gestis disseruisset, pe-

---

[1]) In hoc et proximo libro, deficiente B, unus locupletis testis fidem habet M, cuius tamen testimonium nimis sæpe subtrahitur aut obscurum est.

tiit a patribus, ut æquum censerent, ob rempublicam bene ac feliciter gestam et dis immortalibus honorem haberi iubere et sibi triumphum decernere. Petitur alibi a senatu, ut iubeat aliquid et decernat, non ut æquum censeat decernere; (etsi decernitur sæpe his verbis, æquum senatui videri, hoc aut illud fieri, neque tamen in tali re, de honore diis habendo.) Codex M non iubere aut decernere scriptum habet, sed iuberent et decernerent, quod Weissenbornius secutus est. Sed perversa nec Latina hæc est oratio: peto a senatu, ut æquum censeat, honorem haberi dis iubeat, sive ut audias (æquum censeo, ut ipse iubeam) sive et (ut æquum nescio quid censeat et honorem dis haberi iubeat). Addenda est in optimi codicis scriptura duarum litterarum particula: petiit a patribus, ut, si æquum censerent, ob remp. bene ac fel. gestam et dis imm. honorem haberi iuberent et s. tr. decernerent. Ea est sollemnis in tali re petendi modestia. Altera coniunctio alteram loco movit, quod non ita raro in tali concursu accidit. Eodem capite § 11 (in oratione Fulvii contra M. Æmilii consulis, qui tunc aberat, superiore tempore reprehensionem suarum rerum) valde vereor, ne aliquid subsit occulti mendi in his verbis: Iam de deorum immortalium templis spoliatis .. qualem calumniam ad pontifices attulerit? Nam ut omittam, quæ excusari potest, (vid. paulo ante ad XXXVIII,59)interrogationem coniunctivo modo positam, quæ infinitivo efferri debebat (etsi in hoc ad novam rem cum admiratione transitu difficillime excusatur), Æmilius consul in senatu contra Fulvium dixerat auctorque fuerat senatus consulti faciendi, ut, quum Fulvius Romam redisset, de templis Ambraciæ ab eo spoliatis ad pontifices referretur (XXXVIII, 44). Hoc qui possit quamvis invidiose his verbis significari, ut Æmilius dicatur ipse ad pontifices calumniam attulisse, non video; nam calumniam affert ad aliquem ipse occultus calumniator. Sed remedium non reperio loco fortasse lacunam

habenti. Id dubium non est, quin proxima verba codices Pall. et Drakenborchiani (de M tacetur) recte sic scripta habeant: in Ambracia una capta non valuerit belli ius (bei dem eroberten Ambracia), ubi editur in Ambraciam unam captam. Sæpe in hoc usu præpositionis in aberratur.[1])

Cap. 7, 2 (de triumpho Cn. Manlii ex Asia): Militibus quadragenos binos denarios divisit, duplex centurioni, et stipendium duplex in pedites dedit, triplex in equites. Quid esset in his vitii et quid sententia requireret, Dukerus et Drakenborchius viderunt. Nam neque in communi largitione triumphali, peditis et centurionis summa distincta, tertium equitis gradum omitti perpetuus mos sinebat contraque in stipendio extra ordinem aucto huiusmodi ordinum distinctionem locum non habere et Livii loci de duplici triplicive stipendio ostendunt a Dukero collecti (XXIII, 20, XXXVII, 59, XL, 43: militibus de præda ... triplex equiti, .. et stipendum omnibus duplex; nam XXIX, 3 et XXX, 16 nihil ad hanc largitionem pertinent) et multo magis rei natura; nam stipendium ipsum gradibus et ordinibus distinctum erat; itaque multiplicando (velut duplicando) servabatur eadem proportio; si stipendium iam per se maius etiam pluribus partibus auctum esset (ut miles verbi causa bis denarium acciperet, centurio quater binos, eques sexies ternos), intolerabilis iniquitas nata esset. Itaque Livium sic scripsisse apparet: militibus quadragenos binos denarios divisit, duplex centurioni, triplex

---

[1]) Quod c. 5, 9 ex M editur necessum esset (Gelenii fide; nam Carbachius inde enotavit necesse esset; in ceteris est necessarium esset) et XXXIV, 5, 2 ex eodem necessum est (ubi B et ceteri habent necesse est), valde vereor, ne casus nos ludat in duobus his locis Plautinam Lucretianamque pervagati vocabuli formam obiiciens. De c. 6, 8 dictum est supra ad VII, 2 p. 139.

in equites (eadem varietate constructionis et numeri, qua XXXIV, 52: in pedites divisi, duplex centurioni, triplex equiti, et XLV, 34: in equitem .., peditibus ... dividerentur), et stipendium duplex dedit. Quum illa triplex in equites suo loco mota essent, additum est, ut contrarium esset, in pedites, pro quo non recte Drakenborchius in milites scribi voluit, cum vitiosa abundantia; cetera recte emendavit.[1])

Cap. 17, 7 (de Bacchanaliorum antistitibus comprehensis): fassique de se nullam moram iudicio fecerunt. Rectius codices (etiam M) indicio, hoc est, quominus ceteros quoque indicarent. De iudicio nondum agebatur nec ei moram facere potest, qui in vinculis est.[2])

---

[1]) Cap. 8, 7 (falsi testes, falsa signa testimoniaque et indicia ex eadem officina exibant) iure offendit eadem res bis posita et incommode variata (testes .. testimonia); sed quod testamentaque substituitur, multo melius testimonia et indicia quam testamenta et indicia coniunguntur. Me quidem offendit hæc hominum rerumque copulatio (falsi testes, signa cet.), vereorque, ne Livius nihil scripserit nisi hæc: sed falsa signa testimoniaque et indicia ex eadem officina exibant. Erroris tamen originem non invenio. § 6 recte Dukerus suspicatus esse videtur aliquid excidisse, quod sic fere supplendum existimo: quum vinum animos [incendisset] et nox et mixti feminis mares ... discrimen omne pudoris exstinxissent. (Amor ab hac promiscua libidine alienus est, nedum amores.)

[2]) Plura sunt in hac vicinitate, in quibus mendi indicia satis certa sint, emendatio incerta, quæ perfici fortasse posset, si ipsos codicis M apices rimari liceret. Cap. 13, 4 non potest verum esse, quod inde a Gelenio ex M (et, opinor, Spirensi) editur: incusata perfidia Æbutii, qui optimi in eo ipso meriti talem gratiam rettulisset. Nam ut concedam, Latine dici gratiam meriti referre, nemo bonum aut optimum meritum pro magno præclaroque dixit. Neque tamen simpliciter re-

Cap. 25, 3 et 4 (ubi agitur de tribus legatis Romanis ad Tempe Thessalica in conventu controversias Philippi et Thessalorum disceptantibus): In controversiam autem veniebant Philippopolis, Tricca, Phaloria et Eurymenæ et cetera circa eas oppida, utrum Thessalorum iuris, quum vi ademptæ possessæque ab Ætolis forent (nam Philippum Ætolis ademisse eas constabat), an Ætolica antiquitus ea oppida fuissent. Non quærebatur, certone aliquo tempore (tum, quum) Thessalorum iuris ea oppida fuissent, sed num antiquitus et perpetuo, nec ita quærebatur, ut pro concesso esset, vi adempta et possessa ab Ætolis esse; nam id fieri non potuisset, nisi Thessalorum iuris fuissent, nec, si id factum esset, potuissent ullo modo Ætolica antiquitus esse. Perspicua hæc fiunt ex iis, quæ subiiciuntur: ita enim Acilium regi concessisse (ea oppida), si Ætolorum fuissent et si volun-

---

stituendum videtur e vulgaribus: optime in eo ipso meritæ; nam eo ipso quo referatur, non habet. Proxime ad correctionem in ed. Ascensiana adhibitam scribendum videtur: optime de ipso meritæ. Sed mendi origo obscura est. Cap. 14, 4: (Patres pavor ingens cepit quum publico nomine . . . tum privatim suorum quisque vicem) recte Gronovius et Creverius negant Livium in tali verborum complexu aberrare potuisse, ut quisque scriberet pro quemque. Sed quemque vix in quisque transire potuit. Fuitne: suorum cuiusque vicem (eorum vicem, qui sui cuiusque erant)? Cap. 19, 4, ubi de præmiis ob Bacchanalia indicata decretis agitur, pro eo, quod e vulgaribus codicibus editur: neve (Æbutio) censores equum publicum assignarent, in M est: neve censor Licinius equum publicum assignaret. Sub nomine prorsus absurdo, quod in vulgaribus codd. omissum est, quum non intelligeretur, latet tamen aliquid; et desiderari dativum multi senserunt; in litteris li inest ei, sed quid ceteris (cinius) fiat, difficile inventu est; in mentem venit: neve censor ei civi equum publicum assignaret. Sed otiosa civis appellatio videtur. Longius a litterarum similitudine discedit neve censor ei ullus etc.

tate, non vi atque armis coacti cum Ætolis essent. Ne grammatica quidem ratio in edita scriptura constat; oportebat enim dici: utrum Thessalorum iuris, quum vi adimerentur ..., fuissent.[1]) Livius sic scripserat: utrum, Thessalorum iuris quum [essent,] vi ademptæ possessæque ab Ætolis forent ... an Ætolica antiquitus ea oppida fuissent. Non intellecta verborum cohærentia, essent omissum est propter forent. Id agebatur, utrum reapse Thessalorum oppida essent et tantummodo vi ab Ætolis possessa an vere Ætolica.

Cap. 28, 6 (in Philippi apud legatos Romanos oratione): ... ut tria milia talentum ... et omnes Græciæ civitates, quas antea tenuissem, pollicentem ultro Antiochum in mercedem societatis sim aspernatus. Recte et ex Livii consuetudine (non Ciceronis) dicitur in mercedem aliquam arma capere (XXI, 43, 7), hoc est, eius adipiscendæ causa, quemadmodum pugnare in libertatem Crotonis (XXIV, 2, 4), occidere aliquem in securitatem suam (XL, 15 extr.), similia. (Seneca etiam infinite dixit: in mercedem honesta colere, de Benef. IV, 1, 1.) Contra neque recte neque usitate dici mihi videtur dare aliquam rem in mercedem, in præmium, quoniam ipsa res merces præmiumque est, sed dare aliquam rem mercedem. Itaque hoc loco in ortum puto ex littera m et præcedenti et sequenti. (De § 11 dixi ad II, 51 p. 64.)

Cap. 30, 5: regressique in sua castra (Hispani, qui prætores duos Romanos proelio vicerant) paucos dies quietis stativis manserunt. Quieta stativa habent, quos

---

1) Ex eo, quod est: Thessalorum iuris fuerunt, quum adempta sunt, recte fit (post præsens): quæro, num Thessalorum iuris fuerint, quum adempta sint; post præteriti temporis verbum, nisi admodum negligenter scribas, perfectum post quum in imperfectum transit.

in iis hostes non lacessunt nec vexant; id hic significari sane nihil opus erat, quum Livius Romanos nocte castris relictis celeriter abisse narraverit. In M erat: quietis his stativis manserunt. Aut quieti stativis scribendum (ut in Lov. 2 scribitur) aut quieti iis stativis, quod Drakenborchio (nisi quod his scripsit) in mentem venerat. Victores non persecuti sunt fugientes Romanos, sed quieti manserunt.

Cap. 34, 3 (Philippus iratus Onomasto mandaverat, ut Maronitas principes partis adversæ interficeret; is per Casandrum quendam cædem velut in bello capta urbe fecit): Id apud Romanos legatos querentes tam crudeliter adversus innoxios Maronitas, tam superbe adversus populum Romanum factum, ut .., abnuebat quicquam eorum ad se pertinere. Mirus et inauditus hic est verborum ordo, in initium ante præpositionem (apud) adiunctam participio (querentes) reiecto pronomine id et ab iis, quibuscum cohæret (tam crudeliter .. factum), separato. Admodum suspicor id ex extremis litteris verbi fecit, quod præcedit, ortum esse, Livium tantum scripsisse: Apud Romanos legatos querentes tam crudeliter ... factum, ut .. trucidarentur, abnuebat cet.

Cap. 38, 11 (de supplemento militum in Hispanias decreto): quum eas legiones quattuor descripsissent, quod plus quam quina milia peditum, treceni equites in singulis legionibus esset, dimitterent. Vitium orationis Gronovius perspexit nec tamen plene exposuit; nam et eæ legiones prave dicuntur, nullis antea commemoratis legionibus, nec ex IV milibus peditum IV legiones effici possunt, nec legiones describebantur, sed scribebantur, nec id unquam (illa quidem ætate) in provinciis, sed Romæ fiebat; quæ in provinciis iam erant legiones, supplebantur. Agitur igitur, quod Gronovius vidit, de supplemento militum in legiones, quæ in Hispania erant, describendo, qua descriptione facta, si singulæ legiones supra V milia peditum excrescerent, dimitteretur, quod excurreret; neque dubitandum videtur, quin

recte Gronovius scribi iusserit: quum eos in legiones quattuor descripsissent, quamquam in numero legionum, si eum ipse Livius posuit, erravit. Nam duas in Hispaniis fuisse legiones, singulas in utraque provincia, ipse dixit XXXVIII, 36 significatque minime obscure hoc libro c. 30, 12. Sed præterea ex Livii Latinorumque usu (in numero excurrenti per vocabulum plus significando) scribendum puto: quo plus quam quinque milia .. esset. Dixi de ea re adolescens in Emendationibus Ciceronianis (Academic. et libr. de legg.) p. 72, ubi lib. XL, 36, 10 e codicibus restituendum esse ostendi quo amplius (quod Weissenbornius probavit). [1]) Ad eum modum nunc editur in Cic. Verr. III, 16, 42 ex melioribus codicibus, excepto tamen palimpsesto Vaticano: quo plus sumitur quam debetur. Contra ducentos plures (hoc est, ducentis plus) recipere dicitur (XXII, 23, 7).

Cap. 47, 9 (in responso senatus Demetrio Philippi filio dato): Multa et dissimulare et oblivisci et pati præterita senatum posse, et credere etiam, Demetrio credendum esse. Miræ hæ ambages sunt loquendi cum importuna eiusdem verbi repetitione; rectissime codices Lov. 4 et Mead. 2 (de M tacetur) habent tantum: et credere etiam Demetrio (multa, de multis). Polybium (XXIV, 2, 9) iam Drakenborchius comparavit: ἀπόκρισιν ἔδωκεν (ἡ σύγκλητος), διότι περὶ πάντων καὶ τῶν εἰρημένων ὑπ' αὐτοῦ καὶ τῶν ἀνεγνωσμένων Δημητρίῳ πιστεύει. (Initio huius capitis oratio sic interpungenda est, significato levi anacolutho: Respondendum . Demetrio erat. Quum haud facile esset ... complecti (nec enim ... per gratiam iudicatis), — nihil horum neque Demetrium

---

[1]) Illo loco præterea cum Pighio addenda est præpositio (in duabus legionibus); nam legioni esse amplius quattuor milia peditum nemo dixit.

docere dilucide nec se satis liquido discere ab eo senatus quum cerneret posse, simul etc. In nihil horum resumitur sententia.)

Cap. 48, 2 et 3: Multæ et parvæ disceptationes iactabantur (ab legatis Lacedæmoniis in senatum introductis), sed quæ maxime rem continerent, erant, utrum restituerentur, quos Achæi damnaverant, necne, inique an iure occidissent, quos occiderant; vertebatur et, utrum manerent in Achaico concilio Lacedæmonii an, ut ante fuerat, secretum eius unius in Peloponneso civitatis ius esset. In duas dividitur disceptationes, quod postea una videtur comprehendi et tanquam unum iudicari (restitui iudiciaque facta tolli placuit), quodque molestius est, ex earum disceptationum numero, quæ rem continuerint, excluditur et in appendicis locum coniicitur (vertebatur et), quæ multo maxima erat, utrum sui iuris Lacedæmon esset an Achæis contribueretur. Itaque necessario restituenda est, quæ olim in editionibus erat, interpunctio, sed simul addendum vocabulum, quod tum deesse nequit: ... sed, quæ maxime rem continerent, hæ (II, id est, duæ?) erant: Utrum .... occidissent, quos occiderant, vertebatur, et utrum manerent etc. Quod universe significatum erat, separatim declaratur verbo vertebatur. Sed de hoc ipso verbo non solum vehementer dubito, sed prorsus nego Latine dici: Vertitur, utrum hoc an illud factum sit (fiat), ut sit: in controversia et lite est. Longe enim diversum est, in aliqua re verti, utrum hoc an illud fiat (es beruhe auf etwas). Livius sine dubio scripsit: certabatur.

Cap. 55, 5: M. Claudius consul, Gallis ex provincia exactis, Istricum bellum moliri coepit, litteris ad senatum missis, ut sibi in Istriam traducere legiones liceret. Id senatui placuit. Brevi huic significationi comprobati consulis consilii, ipsi satis insolitæ (— nam placuit de decretis, quibus ipse senatus aliquid fieri iubet, dici-

tur, de comprobando permittendoque, ut, quod magistratui alicui e republ. esse videatur, faciat, non dicitur—), sed comprobationi admodum mire hoc subiungitur: Illud agitabant, uti colonia Aquileia deduceretur. Aperte enim (pronomine etiam cum pondere initio posito) significatur, senatum aliam rem Istrico bello prævertendam potiusque consuli agendam censuisse. Idque perspicue confirmatur proximo capite (c. 56, 3): **Ex Istria** M. Marcellus **revocatus**, dimisso exercitu, Romam comitiorum causa rediit; neque quicquam de Istrico bello, quod senatui hic placuisse dicitur, ante narratur, quam ipsi Istri coloniam Aquileiam deduci prohibent (XL, 26). Apparet, opinor, Livium scripsisse: Id senatui **haud** placuit. Illud agitabant, uti cet.[1])

Lib. XL.

Cap. 8, 14 (in oratione Philippi ad filios): Iam (posui, hoc est, commemoravi) hos Eumenem Attalumque fratres, a quam exiguis rebus, prope ut puderet regii nominis, mihi, Antiocho et cuilibet regum huius ætatis nulla re magis quam fraterna unanimitate regnum æquasse. Nec ad totam orationis formam nec ad subiectam particulam ut ullis machinis accommodari potest exclamationis illa et admirationis figura, quæ una adhiberi aliquo modo videtur posse ad quam ante exiguis rebus

---

[1]) Cap. 54, 12 expellendum esse quam, quod Sigonius a sententia aberrans addidit, ceteri tenent, recte Creverius intellexit. Denuntiationi, ut Gallici populi multitudinem suam domi contineant, addita comminatio est: Alpes prope insuperabilis finis in medio est. Non utique melius iis erit (malum habebunt), qui eas primi pervias fecerint.

expediendum. Itaque, etsi mirus error est, tamen non dubito scribere: ab tam exiguis rebus.

Cap. 9, 8 (in Persei oratione, qua fratrem accusat): Frater, non comissantium in vicem iam diu vivimus inter nos. Sententia quæ esse debeat, apparet. Negat enim Perseus, ita iam diu se et Demetrium vivere, ut credi possit, sine ullo insidiarum consilio iuvenili lascivia Demetrium et eius comites ad se comissatum isse. Sed neque hæc sententia neque alia loco apta qui possit ex verbis effici, aut quid sit omnino Latino loquendi usu comissantium in vicem vivere, intelligo, quamquam nemo verbo id declarandum putavit; adeo omnibus hæc facilia visa sunt aut non attenderunt aut adeo, quid esset obscuri, aperte fateri noluerunt. Mihi comissantium in vicem vivere videtur esse comissantium loco vivere, eorum vivendi partibus et vice fungi. Sed fingamus comissantium in vicem eodem modo dici, quo apud Ciceronem Sardanapali vicem in lectulo mori, apud Sallustium pecorum vicem obtruncari, apud alios alia (— apud Livium nihil huiusmodi est —), hoc est, tanquam comissantes (quasi pro eo, quod est: sollicitus vicem alicuius, possit etiam dici: sollicitus in vicem alic.), quid hoc est, fratres iam diu non vivere tanquam comissantes? Solentne igitur aut debent boni et concordes fratres comissantium modo vivere, hoc est, opinor, in perpetua lascivia et petulantia? Longe aliud est, iuvenes comissantium modo vivere, aliud, ita inter se amice simpliciterque et sine suspicione vivere, ut etiam comissatum interdum eant alter ad alterum, vicibusque hoc faciant, hoc est, in vicem. Hoc enim una notione comprehendendum est, comissari in vicem; quo constituto, apparet, excidisse id nomen, a quo genitivus penderet. Scripserat autem, ni fallor, Livius: Frater, non comissantium in vicem **animis** iam diu vivimus inter nos (non eo animorum habitu, quo qui comissatum in vicem eunt); nisi quis putat animis ante vivimus

facilius excidere potuisse (— com. in vic. iam diu animis vivimus).[1])

Cap. 12, 9—11 (in Demetrii oratione contra Persei accusationem): Oportuit autem, Perseu, si proditor ego regni patrisque eram, ... non exspectatam fabulam noctis huius esse, sed proditionis meæ ante me accusatum; si illa, separata ab hac, vana accusatio erat ..., hodie quoque eam aut prætermitti aut in aliud tempus differri, ut perspiceretur, utrum ego tibi an tu mihi, novo quidem et singulari genere odii, insidias fecisses. Nihilo magis, altera accusatione omissa, futurum erat, ut hoc perspiceretur. Codices (etiam M) non perspiceretur habent, sed persequeretur, ex quo facillime litteras separando et una syllaba (re) geminanda rectum efficitur: ut per se quæreretur, hoc est, separatim et sine admixtione suspicionum nihil ad hoc pertinentium. Paulo ante meæ vitiose redundare, Gronovius intellexit; proditionis enim aliquis accusatur, non suæ proditionis. Codices vulgares habent tantum: proditionis me accusatum; ex M adnotatur: meæ ante me; scribendum est: me ante accusatum; ex eo natum meæ ante, tum additum me. (Si illa, separata hac, vana accusatio erat, quod Weissenbornius e scriptura Moguntini separata ac effecit, non rectam sententiam habere videtur; significari enim debet: sine huius adiunctione.)

Cap. 12, 17 (in eadem oratione): nisi T. Quinctium credis, cuius virtute et consiliis me nunc arguis

---

[1]) 11, 8 (pater senex et filio solus orbatus) non sine causa Dukerus in verborum ordine hæsit; neque enim hæc aliud significant nisi eum, qui solus orbatus sit filio, nullo adiuncto orbitatis socio. Vereor, ne Livius tantum scripserit: pater senex et solus, cetera supra scripta ad solitudinem declarandam errore in contextum venerint.

regi, ... mihi fraternæ cædis fuisse auctorem. Neque regi alicuius virtute quisquam dici omnino potest, (— prudentia alicuius regi recte dicitur —) neque laudi et virtuti Quinctio Perseus vertebat, quod Demetrium ad proditionem illiceret; apertissime repugnant virtute et arguis. Intellexit hoc Creverius; sed quod auctoritate substitui vult, nimis id longe recedit. Scribendum videtur: cuius nutu et consiliis. Ex nutuet facile oriri potuit virtute. Sequitur apud Livium (§ 18), ubi Demetrius in Persei accusatione repugnantiam et contrariorum inter se argumentorum et criminum usum reprehendit, hic locus: Idem non Romanorum solum gratiam, sed Macedonum iudicia ac pæne omnium deorum hominumque consensum collegit, per quæ omnia se mihi parem in certamine non futurum crediderit; idem, tanquam aliis omnibus rebus inferior essem, ad sceleris spem ultimam confugisse me insimulat. Nulla est repugnantia, nisi idem homo (Demetrius) contraria credidisse egisseve arguitur; neque refellitur Persei accusatio sceleris a Demetrio tentati, nisi ostenditur, Persei iudicio in ipso Demetrio eam fuisse rerum suarum fiduciam, ut non probabile sit, ad sceleris spem ei confugiendum visum esse. Neque sane Perseus in superiore oratione collegit, quibus ipse iam ante crediderit, se inferiorem in certamine futurum Demetrio, sed enumeravit, quæ vera falsave spe atque opinione Demetrio animos fecerint. Scribendum igitur necessario est: per quæ omnia se mihi parem in certamine non futurum **crediderim**. Non intellecta sententia, propter pronomen se (quod ex orationis obliquæ lege ponitur) verbi persona mutata est.

Cap. 13, 1 et 2 (in eadem Demetrii oratione): Pluribus modis se petitum criminatus est et omnes insidiarum vias in unum diem contulit. Volui interdiu eum post lustrationem, quum concurrimus, et quidem, si dis placet, lustrationum die occidere, volui, quum ad coenam invitavi, veneno scilicet

tollere, volui, quum comissatum gladiis accincti me secuti sunt, ferro interficere. Descriptis tribus unius diei temporibus, ineptissime in primo membro (post lustrationem, quum concurrimus) additur, tanquam notabile: et quidem, si dis placet, lustrationum die, quasi hoc huius membri proprium sit ac non æque ad alterum et tertium pertineat et quasi post lustrationem cædes fieri potuerit, nisi eo die, quo lustratio omnino esset. Perspicuum est præterea, quam vitiose perturbetur ipsa æqualitas membrorum studiose quæsita in notando triplici cædis conatu (post lustrationem, quum concurrimus, occidere ... quum ad coenam invitavi, veneno scil. tollere ... quum comissatum gl. acc. me secuti sunt, ferro interficere, nisi quod in primo membro occidendi modus significatur ipso tempore ac momento: quum concurrimus). Sed quæ hinc alienissima sunt verba: et quidem, s. d. pl., lustrationum die, ea, una addita lineola (diem), aptissima erunt paulo ante, ut in unum diem et in diem mire delectum tres conatus collati dicantur: omnes insidiarum vias in unum contulit diem, et quidem, si dis placet, lustrationum diem. Volui interdiu eum post lustrationem, quum concurrimus, occidere; volui, quum ad coenam cet. Coniungendum est igitur hoc verborum aliquot suo loco motorum et post alieno insertorum exemplum plane certum cum eo, quod in hac decade notavi XXXVI, 34, 9 et 10 p. 423, et comparandum cum iis, quæ alibi in ceteris decadibus notata sunt. Eodem capite § 8, ubi sic scribitur: utrum, ut placarem te, danda opera fuit, ut aliam quærerem occasionem, quoniam semel venenum paraveram. an ab illo consilio velut transiliendum ad aliud fuit, ut ferro te, et quidem eo die, per speciem comissationis occiderem? necessario scribendum videtur: et quidem **eodem** die; ea enim improbabilis videtur festinatio eodem utique die rem, ad aliud genus cædis translatam, peragendi, non quod eo potissimum die tentaba-

tur. Deinde autem Livius (§ 9) scripserat: Quo deinde modo, si te metu mortis credebam coenam vitasse meam, non ab eodem metu comissationem quoque vitaturum existimabam? Editur evitasse et evitaturum, ortum hoc ex geminatione litteræ e, illud ex hoc. Metu enim vitamus res, quas periculosas fore putamus, fugimusque neque iis nos committimus; ea cautione, si fortuna iuvat, ipsum malum evitamus et effugimus.

Cap. 14, 8 (in eadem oratione): Hoc enim videri vis, non illud, quod fatentur et palam est. Et sui se tuendi caussa sumpsisse dicunt. Sic recentiores interpungunt; nam quum antea hæc continuarentur: et palam est, et ... dicunt, Gronovius et alii et atque dicunt tolli voluerant. Sed in illa quoque interpunctione et prorsus perversum est. Scribi debet: Ei sui se tuendi causa sumpsisse dicunt; recte an perperam fecerint, ipsi sui facti rationem reddent. Vocularum et et ei commutatarum exempla et alibi supra notavi et ad XXVI, 22, 7 (add. XXIV, 3, 15).[1])

Cap. 15, 1 et 2 (in eadem Demetrii oratione): Quin tu, omissa ista nocturna fabula, ad id, quod doles, quod invidiam urit, reverteris? Cur usquam regni tui mentio fit, Demetri? Cur dignior patris fortunæ successor quibusdam videris quam ego? Cur spem meam ... dubiam et sollicitam facis? Primum necessario e codd. novem Drakenborchii (de M tacetur) scribendum invidia, ablativo casu; neque enim uritur invidia, sed incenditur et inflammatur; ipsa urit. Deinde non sine causa Gronovius hæsisse videtur in illo regni tui; quod ut intelligatur de futuro et sperato Demetrii regno, præterquam quod durum est, nimis aperte et cum offensione nominatur, quod deinde verborum ambagibus significatur (pa-

---

[1]) Extremo capite (§ 11) evasuri fuerunt pro fuerint scribendum esse dixi Op. II p. 228 secutusque est Weissenbornius.

tris. fortunæ successor ... spem meam); neque admodum aptum usquam adverbium videtur; itaque fieri potest, ut Livius scripserit tantum: Cur usquam (in ulla re) tui mentio fit, Demetri? Nullam enim omnino Demetrii rationem haberi mentionemve fieri Persea velle significatur. Certior tamen est correctio adhibenda paulo post (10), ubi sic editur: Si mihi pater suscenseret, te, maiorem fratrem, pro minore deprecari oportebat, te adolescentiæ, te errori veniam impetrare. In eo, ubi præsidium esse oportebat, ibi exitium est. Manifesto vitiosum est in eo ... ibi; itaque Creverius in eo tolli volebat, Weissenbornius pro eo scribi nunc. Livius scripserat: te errori veniam impetrare meo. Ubi præsidium cet. Eadem correctione (meo pro in eo) olim sanavi Ciceronis locos pro Rosc. Am. 27, 73 et pro Cluent. 24, 65, quorum in altero postea codicum accessit auctoritas.[1])

---

[1]) Eodem cap. § 4 frustra Weissenbornius defendere hæc conatur: ut indignus te patre, indignus omnibus videar; neque enim cum omnibus hominibus talis erat Demetrio coniunctio, ut iis se dignum præstare deberet; neque omnibus indignus continuo erat, qui rege patre non dignus erat. Aut cum Gronovio scribendum est: indignus te patre, indignus maioribus videar aut: indignus te patre omnibus videar. Tum autem miror, quum iam Drakenborchio verum in mentem venisset (sed incerto et fluctuanti), nondum restitutum esse e codicibus: id enim vitiis, non cedendi (sic Lov. 3, Mead., Gaertn. pro cedendo, de M tacetur), cui ius fasque est, modestia consequar (edd. contra codices: non modestia consequar). Vitiis recte una contraria ponitur cedendi modestia, minus recte cedendo et modestia. Propter vitiis scriptum est cedendo, non animadversa verborum cohærentia. Extremo capite (§ 16) obtemperatum oportuit Drakenborchio, qui pro eo, quod nunc editur: qui iam nunc sanguine meo sibi indulgeri æquum censet, e codicum incertis vestigiis eruit: sanguinem meum sibi indulgeri æ. c. (quod ipsum in margine Lov. 2 adnotatum est). Indulgere alicui sanguine aliave re nemo

Cap. 16, 6 (ubi Livius Ligurum duo milia narrat a M. Marcello, qui Galliam obtinebat, petivisse, ut reciperentur, Marcellum senatum de ea re consuluisse): Senatus rescribere M. Ogulnium prætorem Marcello iussit, verius fuisse, consules, quorum provincia esset (Liguria), quam se, quid e rep. esset, decernere; tum quoque non placere, si per deditionem Ligures recipiet, receptis arma adimi, atque eos ad consulem mitti senatum æquum censere. Sic Gelenius in antiquis libris, id est M, fuisse testatur et sic editur inde a Gronovio, qui tamen pro recipiet scribi volebat reciperet; Bekkerus et Weissenbornius recipiat posuerunt. Sed tota sententia perversa est. De summa enim re, recipiendine sint Ligures necne, nihil senatus respondet, sed, si recipiantur, vetat in receptis fieri, quod Marcellus se facturum non significarat, vetat autem contra constantem Romanorum in dediticiis recipiendis morem, qui apparet, ut hoc utar, lib. XXXIX, 2, 1 et 4. Mire etiam cum hac cautione copulatur (atque) extremum, mittendos esse Ligures ad consules, quos vitare voluerant, quasi hoc ex eodem genere sit. Res et sententia et oratio rectæ erunt, retractis e fuga duabus litteris, aliis recte diiunctis: tum quoque (quum Ligures ad Marcellum confugerint et res per Marcellum ad senatum reiecta sit) non placere nisi per deditionem Ligures recipi; et receptis arma adimi atque eos ad consules mitti, senatum æquum censere. Nisi facta aperte et sine ambagibus deditione recipi Ligures senatus vetat; deinde adiungit (et), quid Romanæ consuetudini convenienter in receptis faciendum sit. Et particulæ nisi adeo manifesta sunt vestigia in Lov. 4

---

dixit; alterum Livio commune erit cum insecutæ ætatis scriptoribus Quinctiliano, Tacito (Ann. II, 38), Suetonio, ut multa apud illum primum posita semel aut iterum reperiuntur, quæ apud hos sæpius. Ex sanguinem meum ortum sanguine meum, tum meo. (Poterat sane etiam ex sanguine meo, modo rectum esset, oriri sanguinem meo, tum meum.)

et Mead. 1 (non placerentsi, Lov. 3 non placeretsi), ut Gelenium non satis plene de M rettulisse putem, incipientem a si, priora (placerent pro placere?) omittentem. Paulo supra (§ 3) in his verbis: Hæc vivo Philippo velut semina iacta sunt Macedonici belli, quod maxime cum Perseo gerendum erat, non reperio, quid valeat maxime; nam totum illud bellum cum uno Perseo gestum est Scripseratne Livius: quod mox cum Perseo gerendum erat? Eodem capite infra (§ 7: Q. Fulvius Flaccus in citeriorem [Hispaniam] pervenit exercitumque a Terentio accepit) scribendum est: ab A. Terentio. Vidit vitium etiam Weissenbornius, sed sine causa graviorem suspicionem concepit.

Cap. 19, 3: Et pestilentia in agris forisque et conciliabulis et in urbe tanta erat, ut Libitina tunc vix sufficeret. Particulam tunc vitiose abundare recte Weissenbornius intellexit et funerum potius significationem requiri. Eius ipsius vocis initium superesse puto in TUNC pro FUNE, postremis litteris nescio quo casu interceptis. Nam Livius scripsisse videtur: ut Libitina funeribus vix sufficeret, quemadmodum XLI, 21 est: ne liberorum quidem funeribus Libitina sufficiebat.[1])

Cap. 30, 7: Ibi stetere Hispani hostem exspectantes. Romanus intra vallum suos continuit per quatriduum continuum; et illi eodem loco aciem

---

[1]) Cap. 21, 3 scribendum esse, ut ante Gronovium scribebatur: viam exercitui nullam esse, paucis et expeditis per difficillimum aditum (non barbare perdifficillimum aditum), significavi ante multos annos in libello de Asconio p. 146, ubi quod Velleii exemplum non aptum dixi, corruptum dicere debui. In cap. 22, 4 emendationem a me olim (ad Cic. Fin. p. 537) propositam (quod rarum in altis locis est) Weissenbornius secutus est; itaque nunc commendandam non puto.

instructam tenuerunt. Ab Romanis nihil motum. Ut hæc scribuntur et interpunguntur, intolerabiliter bis idem de Hispanis, bis de Romanis dicitur temporisque notatio (per quatriduum cont.) pravo loco adhæret. Recta narratio erit, si primum universe res significabitur, deinde per se adiicietur, quamdiu eodem statu res manserit, oratione sic descripta: Ibi stetere Hispani hostem exspectantes; Romanus intra vallum suos continuit. Per quatriduum continuum et illi eodem loco aciem instructam tenuerunt et ab Romanis nihil motum. Excidit et post t, ut alibi non raro factum ostendi ad X, 21, 6. Postremo sub finem capitis (§ 9) scribitur: prope sine certamine capiuntur castra; castris, quæ pars maxime a pugnantibus conspici poterat, iniecit Acilius ignem, substantivo castris, in quo nullum est pondus, nihil contrarie relatum, vitiose repetito et in initium sententiæ retracto. Nulla est dubitatio, quin Livius scripserit: p. s. c. capiuntur castra; **captis** .. iniecit Acilius ignem, notissima figura, quam XXXVIII, 13, 4 Bekkerus e Bamb. Livio reddidit (castellum vi cepit; captum Alabandensibus reddidit).

Cap. 34, 2: Aquileia colonia Latina eodem anno in agro Gallorum est deducta. Miror, neminem animadvertisse et rationem (— Roma enim colonia in eum locum, ubi sedem habitura est, deducitur, in eoque loco conditur, non deducitur —) et constantissimum Livii omniumque usum postulare, ut scribatur: in agrum Gallorum. (Cap. 29, 1 in agrum Etruscum, c. 43, 1: agrum, quo .. deduceretur, X, 3: ager, in quem et 13: in agrum Æquicolorum, XXXIV, 45 et XXXVII, 53, 47, XXXVIII, 55, XXXIX, 40.) (Cfr. quæ de XXIV, 20, 1 dixi p. 257.) Eodem capite infra (§ 6), ubi editur: Is erat (de M.' Acilio Glabrione dicit), qui ipse eam ædem voverat, quo die cum rege Antiocho ad Thermopylas depugnasset, in hoc postremo verbo neque coniunctivi modi neque plus-

quamperfecti temporis ratio expediri potest, scribendumque necessario esse puto: depugnatumst, quod, quum st pro est positum ignoraretur, non ita difficulter in depugnasset transire potuit. (In Vindob. lib. XLV, 7, 4 ex missi sunt ortum est misissent. Ex coepta sunt factum coepissent apud Ciceronem Tusc. I, 13, 29 olim correxi.)[1])

Cap. 35, 13 (in Ti. Sempronii oratione, qua dissuadet, ne exercitus ex Hispania citeriore deportetur): Dictu quam re facilius sit provinciam ingenio ferocem, rebellatricem confecisse? Sic apud Drakenborchium, Kreyssigium, alios scribitur, quæ interrogatio (ut omittam coniunctivum modum) aperte sententiam habet dicentis consilio contrariam; negatur enim interrogando, dictu quam re facilius esse, hoc est, affirmatur, reapse facile esse provinciam eiusmodi conficere. Itaque alii rectius interrogandi notam tollunt. Sed ne in hac quidem aperta asseveratione locum habet coniunctivus dubitandique significatio, scribendumque est: Dictu quam re facilius est cet. (Confecisse perfecto tempore scriptum est, quod significatur, facile esse dicere se provinciam confecisse.)

Cap. 38, 9 (de triumpho P. Cornelii et M. Bæbii de Liguribus): Hi omnium primi nullo bello gesto trium-

---

[1]) Proxime ante (§ 5) necessario cum Gronovio scribendum est: quæ prima omnium in Italia statuta aurata est; quod enim editur: statua aurata est, nihil aliud significat nisi: welche Statue die erste war, die vergoldet ward. Quod Weissenbornius hæc verba ab interpolatore inserta putat, dixi iam ante (ad XXXIV, 7, 2 p. 398 not.), improbabiliter in Livii libris fingi huiusmodi rerum ad historiam memorabilium aliunde adnotationem; hoc quidem de statua prima aurata Valerium Maximum, ut multa alia, a Livio sumpsisse manifestum est. Extremo capite (§ 13) non intelligo, quid apud Handium Tursell. II, 148 reperiatur, quo ullus color conciliari possit huic dicendi genere: pacem cum aliquo præsto ab aliquo, ut sit: efficio, ut aliquis pacem cum aliquo servet; pacem cum aliquo servare Latine dici, Gronovius non ignorabat.

pharunt. Tantum hostes ducti ante currum, quia nec quod ferretur neque quod duceretur captum neque quod militibus daretur, quicquam in triumphis eorum fuerat. Unde, quæso, hostes ante currum, si neque bellum gestum erat nec quicquam, quod duceretur captum? Ipsum hoc: quod duceretur captum sic dicitur, ut tantum aliquid non capti ductum esse significetur. Tantum autem sic ponitur, tanquam hostes exigua eorum, quæ ante currum ducerentur, pars esse consueverint, alia autem maiora tum afuerint. Atqui ante currum nihil omnino ducebatur præter hostes captos et, quæ deesse non poterant, victimas. Tenetur, opinor, manifesto mendum ex permutatione similium vocabulorum natum, deinde occultatum, nisi in ipso codice M legendo (in quo uno posterior huius libri pars inde a cap. 37 med. servata est) a primo editore aberratum est[1]). Scripserat enim Livius: tantum **hostiæ ductæ** ante currum. Similis triumphi species in libr. XXXI, 49 describitur: neque captivi ulli ante currum ducti neque spolia prælata neque milites secuti, nisi quod ibi hostiæ non nominantur. Plenam pompam et hostiarum et hostium notatam videmus XXXIV, 52, 9 in T. Quinctio triumpho: et hostiæ ductæ et ante currum multi nobiles captivi obsidesque. Hostibus pro hostiis bis in codice Vindobonensi scribitur, XLII, 28, 7 et XLIII, 14 extr.

Cap. 40, 1. Quod hoc loco scribitur: meliore aliquantum genere, ei unum, quantum scio, simile est apud Livium exemplum in libro X, 35, 2: quantum in sua parte plus vulnerum ac cædis fuisset, quum contrario modo et ad regulam infinitis locis scripserit. Itaque valde vereor, ne his duobus locis um pro o e sequenti m (in) ortum sit scripseritque Livius meliore aliquanto et quanto

---

[1]) Hoc enim in reliqua huius libri parte tenendum est, ab erroribus librarii non posse nisi raro secerni primi editoris legendi errores.

.. plus. Sed gravius vitiata sunt, quæ infra § 11 et 12 leguntur de Celtiberis a Q. Flacco victis: Decem et septem milia hostium cæsa eo die traduntur, vivi capti plus quattuor milia, ducentis septuaginta septem cum signis militaribus, equis prope mille centum. Nullis castris eo die victor exercitus mansit. Victoria non sine iactura militum fuit; quadringenti ... perierunt. Nullis castris manere Drakenborchius videtur sic accipere, ut sit, castris non positis nec munitis pernoctare; nam Romanos neque in sua castra redire potuisse neque in hostium manere, quia hi tantum "variis locis" saltum Manlianum insederint. Hoc quidem (in quo varia illa loca Livii narrationi ipse addit) quale sit, non intelligo; sed quid erat, cur non Romani, hostibus victis, nova ipsi castra facerent? Sine castris quidem aperto campo exercitus Romanus victor vix unquam noctem egit, neque eius rei mentio hoc loco inter hostium cæsorum captorumque et Romanorum interfectorum numerum interponi recte poterat. Ipsum autem illud nullis in altera demum editione Frobeniana natum est; Moguntini ediderant in illis, quod pronomen omnino, quo referatur, non habet. Apparet Livium, hostium cæsorum captorumque numero posito cum equis et signis militaribus, addidisse, Romanos illo die hostium castris mansisse, hoc est, ea cepisse et sic sua castra muniendi labore levatos esse; prorsus enim eundem locum in narrationis ordine hæc verba obtinent, quem, ut hoc exemplo utar, hæc in libro XXXIX, 21, 9: Ad XII milia hominum cæsa, plus duo capta et castris Romanus potitus. Itaque latet aliquid, quo hostium castra significentur. Mihi quidem probabile videtur, Livium scripsisse: .. equis prope mille **Celtibericis** castris eo die victor exercitus mansit. Adiectivo hoc (Celtibericus) Livius usus est XXII, 22, XLII, 3. Aptius dicitur prope mille quam, numero diligentius computato, prope mille centum. Sed alius subest præterea error. Certissimum enim est, Livium non hoc or-

dine verba collocasse: ducentis septuaginta septem cum signis militaribus, præpositione numero eique trimembri subiecta, substantivo, in quo ex contrarie relatis pondus est (vivi capti ... signis militaribus ... equis), in extremum locum reiecto, quum præsertim ex hac collocatione, si notæ ponerentur, summa oreretur ambiguitas in numeris coniungendis ($\overline{\text{IV}}$CCLXXVII; cfr. quæ ad XXXIV, 52, 5 dixi). Itaque mendum manifestum est, correctio eo incertior, quod, quid in M fuerit, dubium fit propter hanc editionis Moguntinæ scripturam: tria milia mille ducenti septuaginta septem. Vereor, ne transponendo peccatum sit (quod genus erroris non ita raro in ed. Moguntina versatum esse videtur, ut c. 50, 3: manentes proelio spolia intra vallum et c. 51, 8: publicaque sacra ut paterent essentque populo, coll., quæ de cap. 41, 11 dicam), Liviusque scripserit: vivi capti plus IV milia ducenti cum signis militaribus LXXVII. Cap. 32, 6 cum MMMMDCC hominibus capiuntur signa LXXXVIII; c. 33, 7 cum hominum plus V milibus signa LXII.[1])

Cap. 41, 7: Priusquam hi consules (A. Postumius Albinus et Q. Fulvius Flaccus, a. 180 a. Chr.) venirent ad exercitum, qui Pisas indictus erat, præerant A. Postumius et frater Q. Fulvii M. Fulvius Nobi-

---

[1]) Eiusdem capitis § 3 recipienda erat Creverii emendatio: ut, quacunque parte pertulere impetus suos, sustineri nequeant. Præterquam quod perculere carere accusativo nequit, ridiculum est dicere, Celtiberos sustineri non posse, quacunque parte iam hostem perculerint. Errorem ortum esse apparet ex s simplici pro duplici bis scripto. Deinde § 4, quod Weissenbornius dubitare se dicit, an scribendum sit: Ecquid auxilii in vobis est? an actum iam de hoc exercitu erit? (vulgo: est? actum), idem ante plus viginti annos ipse conieceram; sed futurum (erit) aptius videtur coniecturæ Gronovii (Ni quid . . est, actum . . erit).

lior. Secundæ legionis Fulvius tribunus militum erat. Is mensibus suis dimisit legionem, iureiurando adactis centurionibus, æs in ærarium ad quæstores esse delaturos. Hoc ubi Placentiam (nam eo forte erat profectus) Aulo nuntiatum est, etc. Sic hæc narratio incipit, quasi A. Postumius et M. Fulvius communi et pari imperio exercitui præfuerint, donec consules venirent; deinde autem M. Fulvius non pro hoc imperio agit, sed ut unus ex secundæ legionis tribunis, quum suis mensibus hanc unam legionem regeret (— nam per vices tribuni binos menses legioni præerant —), legionem dimisisse dicitur idque eius factum A. Postumius pro imperio reprehendit; Fulvius in Hispaniam ultra Carthaginem novam relegatus est tanquam qui plus sibi iuris arrogasset, quam haberet. Perspicuum est igitur, unum A. Postumium exercitui præfuisse, Fulvium nullam ultra tribunatum militum potestatem habuisse. Iam in editione Moguntina in initio loci abest ipsum illud et (ante frater), quo Postumii et M. Fulvii nomina tanquam parium copulantur; deinde autem (quod a Drakenborchio neglectum adnotavit Kreyssigius ad Livii libr. XXXIII p. CXXI) scribitur: is erat mensibus (non: erat; is mensibus). Hinc nascitur hæc correctio: .. præerat A. Postumius. Frater Q. Fulvii M. Fulvius Nobilior (secundæ legionis tribunus militum is erat) mensibus suis dimisit legionem cet. Omisi nomen Fulvius errore aut interpolando post legionis repetitum. Si in codice fuit, quod Frobenius edidit: eratis, scribi debet: Frater Q. F. M. Fulvius Nob. secundæ legionis tribunus militum erat; is mensibus suis etc., idque præstat; satis enim abrupte ipsius M. Fulvii facti narratio incipit, nondum indicato, quid ei in exercitu loci fuerit. De ipsa re et de Fulvio a Postumio seiungendo (præerat) nulla dubitatio est. Paulo post (§ 11) editur: causa ignominiæ ... decretum, et eodem modo c. 44, 10 scribitur: ne maior (pecunia) causa ludorum consumeretur. Apparet, hunc ip-

sum concursum in hac parte operis ex uno codice, qui iam non exstat, edita, quum nullum in reliquo Livii opere exemplum sit insoliti illius ordinis (causa rei), suspectissimum esse vel potius erroris manifestum ex scriptura, ut videtur, male intellecta orti. Isque error etiam tertium locum attigit. Nam quod c. 52, 1 editur: M. Æmilius petiit ab senatu, ut sibi dedicationis templorum Reginæ Iunonis et Dianæ, quæ bello Ligustino ante annis octo vovisset, pecunia ad ludos decerneretur, plane certum est, mendosum esse; neque enim in hac oratione: dedicationis templorum ... pecunia ad ludos decernitur genitivus aut a pecuniæ aut a ludorum nomine pendere ullo modo potest neque per se (dedicationis templorum pecunia, dedicationis t. ludi) neque per verborum ordinem. Sed non solum hoc certum est, sed illud non minus, Livium scripsisse ad hanc formam: ut sibi dedicationis causa templorum Reginæ Iunonis et Dianæ ... pecunia ad lud. dec. Eadem ergo obscuritas ambiguitasque effecit, ut hoc loco omitteretur vocabulum necessarium et ut duobus superioribus non recte poneretur. Simili prorsus suspicione animum pungit illud in hoc ipso, de quo proxime dixi, loco (c. 52): ante annis octo. Nam huius formæ (pro qua aut ante annos octo, interdum etiam octo ante annos, dicitur, aut, si adverbio uti malumus, octo annis ante aut octo ante annis) apud Livium extra hanc extremam libri quadragesimi partem unum exemplum exstat (XXXII, 5, 10: post paucis diebus; nam post aliquanto aliam habet rationem)[1], in hac brevi libri parte tria sunt, hoc, quod posui, et c. 47, 4 et 57, 2 (post paucis diebus). Dixi sæpe, in talibus rebus etiam testimoniorum sedem et auctoritatem considerandam et probabilitatis lege ponderandam esse.

---

[1]) Olim adiungebatur XXXVIII, 52, 7, in quem locum Aldus eum errorem intulit, quum recte in M scriberetur.

Cap. 42, 1: Eodem anno L. Duronius, qui prætor anno superiore ex Illyrico cum decem navibus Brundusium redierat, inde, in portu relictis navibus, quum venisset Romam, ... haud dubie in .. Gentium latrocinii omnis maritimi causam avertit. Mire Duronius prætor superiore anno redisse dicitur, quasi reditus præturæ summa fuerit; nam superiore anno Apuliæ præpositus etiam latrocinia inspicere et prohibere iussus erat (c. 18, 4); inde sine dubio hoc anno (non superiore) rediit, exacto magistratu. Neque intelligitur, cur, si iam superiore anno Brundusium redierat, hoc demum Romam contenderit. Arguit mendum præter sententiam etiam codex, in quo Gelenius tradit non redierat, sed redisset scriptum fuisse, idque Weissenbornius recepit, coniunctivi rationem nullam reddidit; nam causalis significatio ineptissima est. Excidit aliquid, fortasse non plus unum verbum: Eodem anno L. Duronius, qui prætor anno superiore [fuerat,] ex Illyrico cum X navibus Brundusium rediit; inde, in portu relictis navibus, quum venisset Romam cet. Redisset scriptum videtur male intellecto cum, quod ante X legitur.

Cap. 43, 6: Tulit in triumpho (Q. Fulvius Flaccus ex Hispania) coronas aureas centum viginti quattuor, præterea auri pondo triginta unum, et signati Oscensis nummum centum septuaginta tria milia ducentos. Nimis leviter Drakenborchius tractavit Glareani dubitationes ex iustissimis causis ortas, quas ceteri taciti præterierant. Nam Oscense argentum commemorari apud antiquos, non aurum, convenit (XXXIV, 10 et 46), nec unquam illa ætate nummos aureos, qui Romæ quoque rari tum cudebantur, ex Hispania allatos narrari in triumphorum descriptionibus; itaque etiam hic argenti audiri Drakenborchius vult. Sed qui id audiri potest? aut quis unquam Oscense absolute dixit, præsertim præcedente auri nomine? Deinde desideratur omnino argenti non signati mentio, quod cum auro commemoratum

fuisse oportet; atque ipsum illud signati refertur necessario ad præcedentem argenti non signati numerum. Res perspicua est et per se et ex M. Catonis triumphi Hispaniensis descriptione libr. XXXIV, 46 (argenti infecti .., bigati ... Oscensis ..., auri.; signati argenti alterum genus, bigatum, cum Oscensi coniungitur etiam XXXIV, 10). Itaque hic, de quo agimus, locus a Livio ad hanc formam scriptus erat: præterea auri pondo triginta unum, [argenti infecti ..] et signati Oscensis cet. Lacunæ in hac extrema parte et ab aliis aliquot notatæ sunt (c. 46, 6 et 53, 3 et 56, 10) et mihi una et altera præterea notanda erit.[1])

Cap. 45, 5: Ob ea (prodigia) decemviri iussi adire libros edidere, quibus diis et quot hostiis sacrificaretur, et ob fulminibus complura loca deformata ad ædem Iovis ut supplicatio diem unum esset. Supplicatio illa, ut ex permultis Livii locis intelligi potest, non ad loca fulmine tacta (præsertim aliorum deorum ædes) magis quam ad reliqua prodigia pertinebat. Sed tota hæc sententiæ species interpolando effecta est apud Frobenium (a. 1531, non a Gelenio); in editione Moguntina scribitur: sacrificaretur et fulminibus complura loca deformaret ædem Iovis. Weissenbornius, sublato ob, sed retento deformata, sic edidit: sacrificaretur, et fulminibus complura loca deformata .., excidisse nonnulla suspicans. Quanto et simplicius et rectius erat verba temere a librario e § 3 (fulminibusque complura loca deformavit, ædem Iovis Tarracinæ, ædem cet.) repetita tollere scribereque: et ut supplicatio diem unum esset. Permultis locis sic prodigiorum causa supplicatio habita dicitur, nullius certi dei nomine posito, velut XLII, 20, 6 (et supplicatio unum diem feriæque habitæ). Initio capitis, ubi ineptum est adverbium tum, fortasse scribendum est: arbores (hiems

[1]) In cap. 44, 6 animadverti velim orationis formam (propius urbem X milia passuum) contrariam ei, quæ c. 37, 4 ponitur:

sæva) deusserat cunctas; etiam aliquanto quam alias longior fuit. Id accessit ad sævitiam.[1])

Cap. 47, 1: Eodem anno (179 a. Chr.) in Hispania L. Postumius et Ti. Sempronius proprætores comparaverunt ita inter se, ut in Vaccæos per Lusitaniam iret Albinus, in Celtiberiam inde reverteretur; Gracchus, si maius ibi bellum esset, in ultima Celtiberiæ penetraret. Mundam urbem primum vi cepit, etc. Duo in his statim offendunt, alterum, quod Graccho, si maius ibi (in altera Albini parte?) bellum non esset, nihil omnino relictum significatur, quod ageret, alterum, quod incertum est, ad utrum pertineant, quæ deinceps narrantur: Mundam urbem cet., videntur tamen prorsus ad Albinum pertinere, cui ita primæ agendi partes dantur, ut Gracchus tantum, si maius in illius parte bellum sit, subveniat. Atqui de Graccho illa narrari, mox (§ 4 et deinceps) apparet. Accedit vestigium mendi manifestum in prima editione, in qua sic scribitur: in Celtiberiam inde reverteretur si Gracchus maius sibi bellum esset, ex quo vehemens

---

propiusve urbem X millibus passuum) nec rationi convenientem; nam pro ablativo (differentiæ) quomodo accusativus cum comparativo coniungatur, non apparet. Et tamen eodem modo scribitur in Cic. Philipp. VII, 9, 26. In tabulis legis Serviliæ et Iuliæ municipalis (Heracleensibus v. 20, 26, 50, 68, 77) casus nominis non exprimitur. Non nego inclinatione usus nasci illam formam potuisse vel ex eo, quod abesse tot milia pass. dicitur.

1) Proximo capite (46, 15) in his verbis (de censoribus Æmilio et Fulvio in gratiam reductis): Omnibus instantibus, qui aderant, dexteras fidemque dedere, mittere vere ac finire odium, neque omissio pronominis (fidem do facere) placet neque mittere odium neque adverbium vere; nulla enim erat causa de simulata odii remissione cogitandi. Correctio incerta est, nisi quod remittere se scripsisse Livium, perquam probabile est. (Remittere se iras, finire odium?)

suspicio nascitur, Gracchi nomen incommodo loco additum esse ab aliquo (fortasse ipso primo editore), qui eius in comparatione nomen et partes omitti non posse sensisset. Sed totus locus mancus est. Nam quum Livius dixisset, quæ Albini, quæ Gracchi partes essent, deinde ad res a Graccho gestas transisset (ad Albinum brevissime et cum repugnantia narrationis rediturus c. 50, 6), servata sunt tantum, quæ ad Albinum pertinent: ... at in V. per Lus. iret Albinus, per Celtiberiam inde reverteretur; si maius ibi (in Vaccæis) bellum esset, in ultima Celtiberiæ penetraret (omissis Vaccæis et Lusitanis); exciderunt, quæ de Gracchi partibus dicta erant, quibus adiungebantur hæc ad eundem Gracchum pertinentia: Mundam urbem primum cet. Itaque inter penetraret et Mundam lacunæ nota poni debet.

Cap. 49, 7 in loco desperato, quod non libenter nec sæpe facio, suspicionem ponam nec codicum vestigiis satis firmis nixam (quoniam unius codicis ductus ne recte interpretatum quidem esse primum editorem constat) nec certo sententiarum contextu monstratam. Nam Thurri reguli, Graccho et Romanis se dedentis et iungentis, verba sic non prorsus improbabiliter corrigi posse videntur: Sequar, inquit, vos adversus veteres socios meos, quoniam illos ac me populum Romanum (P. Ri opes?) di volunt suspicere. Paulo ante (§ 6) scribendum videtur, proxime ad Gronovii emendationem: quæsivit ab eo, [libero] ne sibi liceret ac suis vivere. Quod Weissenbornius posuit, sub eone, verum esse nequit; neque enim id Thurrus agebat, ut sub Graccho potissimum viveret, qui proximo anno ex Hispania discessurus erat.

Cap. 50, 3: Multos utrimque (Romanorum Hispanorumque) cecidisse (quidam auctores sunt) nec aliud magnopere berbice crederes fuisse Romanos, nisi qui postero die accesserint manentes proelio spolia intra vallum per totum diem legisset. Sic editio Mo-

guntina. Scribendum videtur: nec aliud magnopere, cur vicisse crederes, fecisse Romanos, nisi quod postero die lacessierint proelio manentes intra vallum; spolia per totum diem legisse. Magnam partem correctionis Gronovius præcepit, nisi quod postrema hæc (spolia .. legisse), quæ cum fecisse copulantur, violenter cum lacessierint coniungere conatus est; in monstro illo berbice et propius ad vestigia codicis (qualia quidem in editione expressa sunt) accessisse videor et rectiorem sententiam effecisse quam Gronovius (ne victos crederes). Non modo non victi esse, sed vicisse Romani videri volebant.

Cap. 51, 2: Opera (censores M. Æmilius et M. Fulvius) ex pecunia attributa divisaque inter se hæc confecerunt. Conficiendi verbum singularem habere significationem et ab hoc loco alienam videtur, ubi requiritur communis huius rei appellatio: opera .. hæc fecerunt (XLIV, 16, 9: ad opera publica facienda); ex geminata littera c ortum con credo (hæccfecerunt). Paulo post (§ 4), ubi Livius a M Fulvio locata narrat portum et pilas pontis in Tiberim, quibus pilis fornices .. P. Scipio Africanus et L. Mummius censores locaverunt imponendos, non dubito, quin scripserit: pilas pontis in Tiberi, quibus cet. aut: pilas pontis in Tiberi, in quibus cet. Nam pontem in Tiberim facere, locare neque usu defenditur neque ratione.

Cap. 53, 3: Celeriter et ex provincia litteræ Romam venerunt. Recte Weissenbornius alteram partem sententiæ, cuius indicium facit particula et, excidisse putat, qua suppleta apta erit celeritatis mentio, sive in hanc sententiam Livius scripsit: Celeriter [et ea gesta erant et] ex provincia litteræ R. v., sive potius in hanc: Celeriter et [Roma consul ad hostes et] ex provincia litteræ R. v. Sed non minus manifesta lacuna paulo ante (§ 2) omnes fefellit. Sic enim scribitur: Neque tantum acie vicit (Q. Fulvius consul Ligures), sed castra quo-

que eodem die cepit; tria milia ducenti hostium omnisque ea regio Ligurum in deditionem venit. Consul deditos in campestres agros deduxit præsidiaque montibus imposuit. Nimis exiguus est numerus deditorum pro tota regione, quæ bellum Romanis fecerat, vix eum æquans, quem captorum in proeliis hostium Livius in his bellis edere solet; nec, ubi totæ regiones se Romanis dedunt, numerus incolarum iniri edique solet; omnino enim incolarum numeri urbium regionumque perraro computantur apud veteres. Scripserat Livius in hanc formam: Tria milia ducenti hostium [cæsi sunt, . capti.] omnisque ea regio Ligurum cet.

Cap. 55, 8 (de Philippo rege): et infelicitatem suam in liberis graviorem, quod alter perisset, censebat. Ridiculum est, tanquam singulare poni, graviorem etiam esse infelicitatem, quod alter ex liberis perierit, quasi non soleat infelix esse parenti liberorum interitus. Itaque corrigunt satis fortiter: quod alter superesset; id enim novum et singulare erat, quod tædium infelix pater ex eo ipso capiebat, quod alterum tamen filium superstitem haberet, alterius amissi mortis auctorem. Sed ne sic quidem comparativus aptus est nec, omissa filii amissi mentione, satis exprimitur infelicitas in liberis. Omnia recta erunt mendique causa aperta, si sic suppleverimus: et infelicitatem suam in liberis graviorem, quod alter [superesset, quam quod alter] perisset, censebat. Iam apparet acumen in utriusque casus comparatione; aberravit oculus in verbis quod alter bis positis. Illud leve est, adnotandum tamen, ter in hoc capite scribam nomine inter Græcos inaudito appellari Xychum; puto Eutychum vero nomine appellatum esse (ut ex forte Eutychus factum sit forte Xychus).[1])

---

[1]) Cap. 56, 10 recte fecit, quisquis primus pro admoneri scripsit admoveri. Non id agitur, potueritne admoneri Antigonus,

Cap. 58, 1. Huius capitis initium et in editione Moguntina valde mendosum perturbatumque est et postea interpolando factum est vitiosius. Superiore capite Livius narravit, Bastarnas, excitos suis sedibus a Philippo, Istrum traiecisse; tum Antigonum et Cottonem, qui eos arcessivissent, prægressos esse iisque nuntios occurrisse, mortuum esse Philippum; ita omnem ordinem consilii de usu Bastarnarum turbatum esse. Expositis deinde Philippi consiliis (Hæc Philippi consilia fuerant, c. 57 extr.), sic narratio continuatur, quemadmodum quidem Moguntini ediderunt: Digressi sunt pacato agro deinde Cottonis et Antigoni et haud multo post famam mortis Philippi neque Thraces commercio faciles erant, Bastarnæ euito contentio esse poterant aut in agmine contineri, ne decederent via. Hinc in editione Frobeniana priore factum, quod postea servatum est: Ingressi sunt pacato agmine, fide Cottonis et Antigoni; sed haud multo post famam mortis Philippi neque Thraces commercio faciles erant neque Bastarnæ empto contenti esse poterant aut cet.[1]) Recte additum neque ante Bastarnæ, recte etiam empto contenti positum; cetera prava. Ingrediuntur fide alicuius, qui fide ab eo data freti sunt; Bastarnas Cotto Antigonusque ipsi adducebant neque iis caverant fidemve obligaverant (nisi Philippi nomine de stipendio); Thracibus fides

sed potueritne, quamquam Philippus nondum perfectis consiliis morte oppressus est, arcessi et rebus regnoque admoveri. Tollendum haud, quod prave addidit aliquis, sententia non intellecta: Tamen admoveri potuisset Antigonus, si statim palam facta esset mors regis. Calligenis medici fraude res impedita est.

[1]) Tenendum est, in altera demum Frobenii editione (1535) Gelenii, qui codicem Moguntinum inspexit, aliquas fuisse partes; in priore (1531) quicquid mutatum est, totum coniecturæ debetur.

data erat a Philippo, sine iniuria transituros esse Bastarnas (c. 57, 4). Itaque prava fidei mentio est; nec minus pravum, quod alii quoque senserunt, illud: haud multo post famam. Scripserat Livius: **Digressu** deinde Cottonis et Antigoni (c. 57, 3) et haud multo post **fama** mortis Philippi neque Thraces etc. Duas causas Livius indicat turbatæ rei; ex digressu factum digressi sunt; ex fama factum famam, quod post pro præpositione acceptum est. Unde illa pacato agro huc immigrarint, nescio; insiticia esse, certum est, nisi quædam interciderunt ante digressu huiusmodi: [Ac primum ingressi sunt pacato agmine.] Digressu deinde Cottonis cet. Sed ne proxima quidem mendo carere videntur; neque enim recte Bastarnæ empto contenti esse non potuisse dicuntur, (quæ enim vis obstabat?) longeque aliam significationem hic non poterant habet, aliam in proximo membro (in agmine contineri). Requiritur sententia huiusmodi: neque Bastarnæ, ut empto contenti essent, cogi poterant aut in agmine contineri (vel: neque Bast. empto contenti erant aut in agm. cont. poterant); sed ea effici nisi violenter nequit. Sequuntur de exitu motus Bastarnarum hæc (§ 7 et 8): Inde orta dissensio, aliis redeundum, aliis penetrandum in Dardaniam censentibus. Triginta ferme milia hominum (Clondico duce profecti erant) pervenerunt; cetera multitudo retro, qua venerant, Apolloniam meridianam regionem repetiit. Nullo modo sic nude pervenerunt dici potest, ut sit: ad locum destinatum pervenerunt; nec alteri illi, qui redierunt, minus pervenerunt. Ne parenthesi quidem inclusa quo pertineant, intelligitur; plusquamperfectum enim superiorem domo profectionem significare videtur, cuius hoc loco commemorandæ nulla minima causa est; nec domo omitti poterat; nunc eos post deliberationem Clondico duce in Dardaniam profectos esse, non poterat isto modo dici. Scripserat Livius: Triginta milia hominum, Clondico duce, **quo** profecti

erant, pervenerunt, hoc est, in Dardaniam, quam ab initio petierant itinerisque finem proposuerant. Deinde pro Apolloniam meridianam in edit. Frob. 1 sine ulla probabilitate substitutum est: Transdanubianam regionem, posteaque servatum, nisi quod Weissenbornius Apolloniam mediterraneam regionem scripsit, ipse, quid sub Apolloniam lateret, ignorare se fassus oblitusque, Dardaniam non minus mediterraneam fuisse, nec omnino ullos Bastarnarum ad mare progressos fuisse. Scribendum erat, excluso inepto supplemento: **aquiloniam** regionem repetiit. Ab aquilone enim in Macedoniam et Thraciam descenderant.

Cap. 59, 8 (in prodigiorum commemoratione) etsi is, qui Iulius Obsequens dicitur, et lana, quod in editione Moguntina est, in suo codice habuit et eandem orationis interpunctionem secutus est, dubitari tamen nequit, quin scribi debeat: lanxque cum integumentis, quæ Iovi apposita fuit, decidit de mensa. Oleas quoque prægustasse mures, in prodigium versum est; (vulgo: decidit. De mensa oleas quoque). Lanx pro lana, quæ neque integumenta habet nec in mensa apponitur, Cuperi inventum est; rectam orationis distinctionem, si non res ipsa, saltem particula quoque monstrare debebat. Coniungatur hoc mendum Obsequentis ætatem assequens cum illo, quod in fine libri XXXVI (45, 9) fastis Cassiodori æquale aut antiquius deprehensum est.

EMENDATIONUM LIVIANARUM

PARS QUARTA

LIVII LIBRORUM QUINQUE A QUADRAGESIMO PRIMO AD QUADRAGESIMUM QUINTUM EMENDATIONES CONTINENS.

PROOEMIUM.

Postremorum quinque, qui exstant, Livii librorum omnes norunt nullum superesse aut post renatas litteras comparuisse codicem præter eum, ex quo eos primus Simon Grynæus a. 1531 Basileæ apud Frobenium edidit, qui codex, quum a. 1527 (ut constat ex epistola Grynæi ad Ph. Melanchthonem, ab M. Hauptio in ind. schol. Berolin. $185^6/_7$ edita) in coenobio Laurishamensi non longe a Rheno e regione Borbetomagi inventus esset, postea variis casibus in Noricum (Tyroliam) in arcem Ambrasensem, deinde Vindobonam delatus est ibique nunc in bibliotheca Cæsarea servatur, amisso tamen uno quaternione præter eos, qui iam Grynæi ætate interciderant. Nam quum integer codex, ut Grynæus diligenter exposuit in compellatione lectoris in edit. Frobeniana post indicem posita (unde verba repetierunt Drakenborchius vol. VII p. 225 et Kreyssigius in Adnotatt. p. 9), triginta quattuor quaterniones octonorum foliorum habuisset, iam tum deerant quaternio I, IV præter unum folium (quo continetur fragmentum libri XLI a v. deduxit extremo c. 18 incipiens), V item præter unum folium (XLI, 20), XV, XVI, XVII, XVIII (inter XLIII c. 3 et 4), quaternionis XXV folia duo media (quæ

lacuna incidit XLIV inter c. 32 et 33) et duo extrema (ibd. c. 30 et 34), quaternionis XXVI folia quattuor media (XLIV, 35), quat. XXVII duo media (XLIV, 40), quat. XXVIII extremum (XLIV, 46), quat. XXX duo extrema (XLV, 14 et 21), quat. XXXIV primum (XLV, 39); nunc deest etiam quaternio alter, e quo Grynæus ediderat libri XLI capita novem (quæ a primo numerantur) usque ad hæc verba capitis noni extremi (§ 10): [edic]tum cons. sc. adiectum est, a quibus nunc codex incipit. Itaque in illis novem capitibus scriptura una Grynæi fide nititur[1]). Atque Grynæus quum sic hos libros edidisset, ut Livii orationem describendo depravatam plurimis locis coniectura mutaret (in quo negotio præter minorum et facilium mendorum prope infinitorum correctionem etiam graviora et obscuriora plurima egregio acumine et sagacitate sustulit, in aliis aberravit vitiaque interpolando auxit) nec tamen, quod illius ætatis mos minus postulabat, quid in codice repertum, quid a se profectum esset, indicaret, oportuerat pridem, postquam diligentius hæc et minutius tractari coepta sunt, codicem cum editis collatum eiusque scripturam diligenter adnotatam esse, ut certum efficeretur præsidium et veteris emendationis iudicandæ et novæ tentandæ. Ei rei quum usque ad nostra prope tempora partim hominum incuria obstitisset, partim eorum pravitas aut invidia, qui huiusmodi thesauros litterarum utilitati deberi ignorabant iisque committendos, qui recte iis uti et vellent et possent, primus Io. Theoph. Kreyssigius, partim quum editionem Livii Ernestinam quartum (Lips. 1823 – 1827) repetendam curaret, partim quum minorem Livii editionem (a Tauchnitzio a. 1828 impressam) adornaret, usus est scripturis codicis a Kopitario facta collatione enotatis permultaque earum ope, adhibita etiam ad codicis vestigia sagaci coniectura egregie resti-

[1]) Extrema pars libri XLI iam ante interciderat, quam codex Vindobonensis scriptus est, in quo illo loco neque folia desunt et subscriptio solita ponitur.

tuit; addidit quædam Imm. Bekkerus eadem collatione usus. Sed Kreyssigius in neutra editione ipsas codicis scripturas indicavit, Bekkerus raro et inæqualiter, quid in codice esset, adnotavit nec sine erroribus. Nam Kopitarius pernegligenter rem egerat et multo sæpius graviusque, quam par erat, aberraverat falsaque tradiderat. Deinde autem Kreyssigius, postquam nonnulla minoribus libellis sparserat, in Annotationibus ad T. Livii libros XLI—XLV Misenæ a. 1849 editis de omnibus locis, quos mutaverat, indicata codicis scriptura disseruit, multorumque etiam, quos intactos reliquerat, scripturam posuit, neque tamen, etiamsi error omnis ab iis, quæ posuit, abfuisset, ullo modo satisfecit iis, qui omnia rimari et exquirere vellent. Miror autem Kreyssigium, quum de haud paucis locis erroris suspicione orta Kopitarium, ut codicem iterum inspiceret, rogasset aliaque ibi scripta esse, atque prius Kopitarius tradiderat, ab ipso comperisset, non multo gravius de Kopitarianæ collationis fide dubitare coepisse[1]). A Bek-

---

[1]) Uno utar exemplorum genere. Etsi ultra communem negligentiæ modum librarius voces omittendo peccavit, tamen non ita pauca, quæ Kopitarius aut in codice omitti diserte scripserat aut, ut omissa putarentur, ambigue scribendo effecerat, postea a Kreyssigio interrogatus in codice exstare indicavit. Sed sic quoque ex iis, quæ Kreyssigius p. 12 not. 5 a Grynæo, quum in codice deessent, suppleta dicit, hæc eximenda aut accuratius finienda sunt: Lib. XLII, 23, 7 non omittitur finem, sed contra paulo ante dedissent (inter quid et ipsum); c. 46, 3 non scribitur: missos Romam si, sed: missos Romanos si; c. 48, 7 non abest Italiæ, sed alio ordine scribitur: præter oram supervectus Italiæ; c. 65, 3 in codice adest capiuntur; neque lib. XLIII, 4, 6 ibi omittitur lacerabant nec 5, 4 bellum (sed scribitur: ad aliud id bellum) nec XLIV, 1, 10 regnum nec 22, 6 auctor nec 27, 10 subsisterent nec 35, 23 aut mare aut transitum, (Forchhammer adnotat in media voce mare versum terminari,) nec 39, 8 quam ut (sed scribitur: quarum ut). XLV, 10, 10 non simpliciter omittitur oratio sed,

kero et Kreyssigio pendet Weissenbornius, qui interdum ex iis, quæ adnotarant, verum feliciter invenit. Ego quum in hac Liviani operis parte pleno et certo instrumento uti vellem, a. 1853 Ioannem Forchhammerum, iuvenem doctissimum et mihi ex discipulo amicissimum, quum Italiam petens Vindobonæ aliquantisper consistere in animo haberet, rogavi, ut mea causa codicem Vindobonensem totum accurate conferret conferendumve curaret. Is ipse in libro XLI, XLIII, XLIV ab initio usque ad finem capitis 35 scripturæ ab editione Tauchnitziana a. 1848 discrepantiam ita enotavit, ut etiam minima quæque summa cum cura ac diligentia persequeretur; reliqua (libr. XLII, XLIV a c. 36 ad finem, XLV), Forchhammero intercedente alius vir doctus ita cum contextu Drakenborchiano contulit, ut fides eius et diligentia non levibus indiciis mihi probetur (ex quibus unum est, quod, quæ Kopitarius bis inspexit et enotavit, ea omnia aut prope omnia mihi sic enotata sunt, quemadmodum scripta secundis curis Kopitarius repperit). Ex hac collatione quum casu intercidissent, quæ ad libri XLII capita 21 prima pertinebant, eam partem, benevole conciliante Hermanno Bonitzio, viro clarissimo, supplevit iuvenis philologiæ studiosus, Gu. Faustkam, usus in conferendo Weissenbornii editione. Hoc ego subsidio usus ita intenta cura hos libros pertractavi, quasi nunc primum ederentur, sepositis primum omnibus aliorum inventis et opinionibus, quæ non in Drakenborchii Kreyssigiique contextu essent; itaque et in longe plurima, quæ postea ab aliis occupata vidi, incidi et novarum emendationum messem feci, ut opinor, non contemnendam; eam hic explicabo; omnes codicis scripturas, ut alii examinare possint, propediem

---

duabus vocibus (moderatior oratio) conflatis, scribitur moderatio; c. 11, 5 non omittitur par, sed pro eo ponitur per; c. 23, 8 non omittitur aliquando, sed scribitur: et aliquando.

ut spero, alibi edam, quoniam eam molis accessionem hic liber non recipit.

Codicis Vindobonensis quæ sit externa species, ex imagine illa unius paginæ, quam Endlicher in catalogo codicum philolog. Latin. bibliothecæ Vindob. (a. 1836) æri incisam edidit, multo commodius intelligitur, quam verbis edisseritur[1]). Quod sexto sæculo eum scriptum tradunt, eius rei iudicium relinquo iis, qui in hoc genere ætatis codicum æstimandæ multiplici comparatione exercitatiores sunt; mihi, si seculo recentiorem facerent, facilius persuaderent[2]). Illud quidem constat, hunc quoque quantivis pretii codicem, cui uni tantam partem operis Liviani debeamus, tamen, si verum fatemur, a librario indocto satis incuriose scriptum esse magnoque mendorum non raro valde licenter aberrantium numero inquinatum, ut (præterquam quod unus est) laudis id fere relinquatur, quod ipsa vetustate et librarii simplicitate continetur; nam neque sæpe describendo menda a prima erroris forma longius detorta sunt neque ulla ad ea occultanda accessit fallax et artificiosa interpolatio.[3]) Nam et in verbis scribendis, etiam notis et facilibus, frequenter et interdum mirifice erratur, sæpe propter obiectam et arreptam in continua scriptura ex litteris aliquot pravi et alieni verbi speciem, accedente alia etiam ad oculi errores animi allucinatione, et terminationes vocum etiam eæ, quæ nulla admodum similitudine opportunæ errori sunt, non ita raro obscurantur et licenter permutantur et verba singula plurave permultis locis omittuntur nec ita raro transponuntur et hæc varia errandi genera interdum cum

---

[1]) Etiam Walchius in emendationibus Livianis (Berol. a. 1815) triplex scripturæ codicis Vindobonensis specimen edidit.

[2]) Sutberti episcopi de dorostat nomen ultimæ paginæ inscriptum si possessorem significat, infra seculi septimi exitum deprimi codicis ætatem vetat.

[3]) Quota mendorum pars iam in exemplo, quod librarius huius codicis secutus est, fuerit, iniri ratio nequit.

magna perturbatione conflantur. Itaque et frequens adhibenda correctio est et interdum paulo liberior nec singulas litteras, quas librarius semel falsa specie deceptus scripsit aut negligenter perturbavit omisitve, nimis presse sequens. Atque universi habitus et eius depravationis, quæ in litteris permutandis aliisque scribendis posita est, plena quidem imago maioris partis continua consideratione efficienda est; aliquatenus tamen, donec omnis scripturæ varietas edita fuerit, ad singula caute æstimanda capi potest ex breviore aliquo specimine (præter id, quod Endlicher illo, quem dixi, loco dedit) et ex exemplis aliquot graviorum et memorabilium varii generis errorum, quæ infra subiicio;[1] alias mendorum formas sub-

---

[1] Continuum specimen sumatur ex libri XLIV cap. 1, in quo hæc omnino a contextu Kreyssigii (ed. Tauchnitz. 1848) discrepant: § 1 quo (pro Q) milibus traiectus § 2 Popilius et alia pari adulescentes tr̄. mil. § 3 pr̄. (pro prætor) § 4 tinere terrestris Tessaliam pr̄. relictus navib' Boetiam dies unius Calchidem § 5 Phaleparsalum multa re ad iunctam militarem § 6 cum arma cum cura inexisset § 7 primum ex dignitatem § 8 procons (Lacunarum notæ nullæ.) § 9 contionem aput milites abit § 10 ad paricidium beneficia cedes Eumenen iniurias in pr. § 11 per que § 12 deinde pr. conplectentis conparavit Pilippi Antiocique. (Præterea ter a post vocalem in fine versus lineola notatur, m quatter.) Vocabulorum, dum librarius in littera una alterave scribenda aut in litteris coniungendis aberrat, deinde obiectam aliquam speciem oscitans licenter sequitur, mire detortorum exempla hæc sunto: XLI, 23, 13 provinciis pro provocantes, ibd. 28, 5 Crassi pars (Crassipes), XLII, 41, 12 bello quidem iusto sumpsere cuius (b. q. i. sum persecutus), ibd. 50, 8 militaria armatus (malit an armatus), XLV, 40, 2 coercebatur (coacervatum), ibid. 41, 8 præcari ludo optavit (precarer, illud optavi ut); nam minora sunt adeo pro habeo (XLV, 39, 16), trans pro tres (ibd. 42, 11) scripta aut item pro iter (XLIV, 7, 6 et 11, 6) et similia.

inde suis locis collectis exemplis notabo. In verbis singulis pluribusve omittendis quanta fuerit librarii negligentia non solum ubi eadem similiave vocabula parvo intervallo posita errorem obiecerunt, iam ex indice illo locorum a Grynæo verborum adiectione suppletorum intelligi potest, quem Kreyssigius Annot. p. 12 posuit, etsi is et plurimos illos locos, quos iam Bekkerus notaverat, omisit et permultos alios neque eas lacunas numeravit satis multas molestasque, quas aut Grynæus notavit tantum, supplere ausus non est (ut statim XLI c. 21, 9, c. 23, 3), aut ab eo non animadversas, saltem non notatas posteriores notarunt[1]) (ut eiusdem libro c. 22, 7 Cre-

----

Lib. XLII, 57, 1 quum scribendum esset: unde bellum ordirentur, omissis errore litteris or, ex direntur effectum dirimerentur (in quo loco Weissenbornius deceptus est). Lib. XLIII, 14, 2 librarius inanem sententiæ speciem in quattuor verbis, reliqua oratione neglecta, sequens pro propter Macedonicum bellum cura scripsit propter Macedonici belli curam; XLIII, 7, 8 mira perturbatione ad posterius vocabulum prævertens, sed prioris formam grammaticam tenens, ex his: interrogati non infitiarentur effecit: infitiati non interrogarentur; XLI, 18, 7 mire ad contrariam notionem aberrans, adiuncto alio errore, pro priusquam digrederentur scripsit quam congrederentur. Casuum formis summa licentia permutatis (etsi eodem pertinet XLIII, 14, 2) XLI, 19, 3 pro haud magno conatu scriptum est haud magnus conatus et LXII, 29, 1 P. Licinius, C. Cassius pro P. Licinio, C. Cassio, ne gurgitibus facit pro gurgites facit XLIV, 8, 6 numerem; (XLIV, 9, 7 procurre pro procurrebant omittendi culpam habet; de singulari quodam errore passivæ formæ notam ur verbis activis adscribendi dicam ad XLV, 5, 12). Longe plurima horum et similia tacite emendavit Grynæus nec ante nostra tempora sciebatur, in codice aliter atque in editis esse. Cetera quoque communia errorum genera, velut terminationum ad proxima accommodationem, etiam in hoc codice reperiri, nihil opus est demonstrari.

[1]) Alius generis est, quod nonnullis locis maxime in libro XLI (ut

verius, c. 24, 12 Sigonius). Ego ex duabus brevibus partibus libri secundi, c. 25 ad 29 et c. 53 ad 57 specimen continuum ponam. Nam cap. 25, 2 omittitur parari bellum, § 13 nec venientibus (ob repetitum nec) c. 26, 9 dari cum[1]), c. 28, 1 senatus, ibd. 11 alterum decessisse (ob repetitum alterum); c. 53, 1 aliquid post tum (quæ lacuna hactenus notata non erat), ibd. 2 contione, § 8 facturos et urbis nomen, c. 54, 4 aliquid accedente alio mendo in depulmoris (quod nondum notatum erat), ibd. 5 dederunt, c. 56, 9 agrum, ibd. 10 quædam ante prædam (quod hactenus animadversum non erat), c. 57, 6 hora[2]). Quod iam in tribus ex his locis feci, ut primus defectum notarem, qui alios fefellisset, idem mihi in non paucis locis faciendum erit, ut statim in libro XLI c. 9, 11 bis, c. 17, 6, c. 18, 8, c. 24, 12 et 13. Transpositorum in codice verborum (quod genus erroris etiam in codice Puteaneo tertiæ decadis aliquoties accidisse ostendi ad XXII, 2, 6 p. 231) in uno libro XLIII (qui dimidius tantum superest) hæc exempla notavi: c. 3, 5 (Gulussa Massinissæ regulus filius), c. 4, 10 corona sub), c. 5, 4 (hostiliter itinere), c. 10, 3 (nec ut), c. 11, 3 (quoque primo), c. 23, 3 (quem in campo Meleona); alia quædam notabo ad XLV, 3, 6 (et ad XLI, 12, 9 de que particula). Cap. 2 eiusdem libri (XLIII), 12 quum librarius unam vocem (consultum) pro duabus accepisset, mediæ interposuit eam, quæ præcedere debebat (consul-

---

c. 21, 22, 27, 28), per aliquot versus charta corrosa et corrupta syllabæ partesque verborum legi non potuerunt. Uno et altero loco spatium vacuum relinquitur, ut XLI ante c. 10 tredecim aut quattuordecim litterarum, eodem capite § 4 post miserunt fere sex litterarum, ubi nihil deest.

1) § 6 et 8 non codex omittendo peccat, sed Gelenius addendo.

2) Ex his locis Bekkerus sex indicaverat, Kreyssigius duos addidit.

iamentum pro tamen cunsulatum quemadmodum XLIV. 24. 13 pro hodie quiesse scripsit qui hodie esse. (Cfr. quae dixi de XLI. 1. 5). Cum hoc erroris genere coniunctae sunt voces aut iis continuo scriptae ut eiusdem libri XLIII c. 11. 11 tertia tria milia extra illos in consulum aut paulo post. coniunctae ad superiora redeunte. iterum interpositae (ut c. 12. 9: cura praebebat in classem cura ille pro: curam praebebat. In classem mille. et c. 13. 5: quae in colle est duo diversa prodigia quae in colleem). Interdum librarius voces iam scriptas iterum scripsit, ut errorem in iis continuum corrigeret. sed raro id ei ita successit, ut non aut partem erroris relinqueret aut novum adderet. velut in lib. XLII. 34. 15: adversus magistratum senatusque auctoritatem is quam feceritais nunc quoque in potestate ac senatusque auctoritatem usque feceritis nunc quoque in potestate ac senatus consultum esse. aut in XLIV. 33. 6. ubi sic scripsit: alios nimis (pro minus) facere. clamores deinde dissonos ostalos minus facere clamores deinde dissonos sorori omnibus locis[1]). Unum est erroris genus in codice Vindobonensi, etsi non prorsus eo caret, tamen satis rarum. additamenta dico in Livii orationem recepta. Manifestissimum quidem omnium huius generis exemplum est in libr. XLI. 18. 6 (Eodem paucis post diebus C. Valerius alter consul venit). ubi in codice post eodem additur tempore. Alia notata sunt aut notabuntur XLII, 17. 6. c. 27. 5 (ut). c. 28, 13. XLIV. 5, 12 et 39, 1.

Recentioris manus correctiones in hoc codice nullae sunt. (Ipse librarius litteras delendas puncto supra posito notavit.)

Adhibeamus igitur codici Vindobonensi, qualem iam Sim.

---

[1]) XLII, 58, 9 et 10 ex his: iaculatoresque quadringentorum, quum aberrasset in concursu harum litterarum equ, effecit. iaculatoresque equitum quae equitum quadringentorum.

Grynæus plurimis locis adhibuit, emendationem prudentem et cautam, non timidam, sententiæ et orationis pondera examinantem et librarii consuetudinem considerantem, non singulas litteras nimis artificiose et contorte sectantem. Relinquentur sic quoque multa, quæ suspicionem habeant iustam, correctionem certam aut probabilem non recipiant.

Lib. XLI.

Huius libri novem prima capita, ut dixi, ita Grynæi fide nituntur, ut, quid ille in codicis scriptura mutarit, nesciatur. Itaque in iis locis, in quibus suspicio oritur, neque, codicemne an Grynæum arguas, scias neque certis indiciis emendationem dirigas. Ita difficile est ipsum correctioni confidere, difficile aliis fidem facere; neque tamen omittenda sunt, quæ veris similia videntur, et saltem menda notanda.

Cap. 1, 6 (ubi describuntur stationes ab A. Manlio consule, Istriam ingresso, ab omnibus castrorum partibus circumdatæ): in Istriam versum (e Gron. coniect., ed. 1 in Istriamque suum) præsidium stativum repentina cohors Placentina opposita inter mare et castra et, ut idem aquatoribus ad fluvium esset præsidium, M. Æbutius trib. mil. secundæ legionis duos manipulos militum adiicere iussus est. Non idem hoc præsidium fuisse unius loci, sed duo diversa, et res ostendit additaque locorum mentio et apertissime Livius ipse dicit proximo capite (§ 3): duo simul præsidia, Placentinæ cohortis et manipulorum secundæ legionis, aggrediuntur (cfr. c. 7, 9 de eadem re); itaque verbum adiicere inusitate positum reprehendere omitto. Apparet enim, opinor, Livium sic fere scripsisse: et, ut **item** aquatoribus ad fluvium esset præsidium, M. Æbutius .. duos manipulos militum **eo ducere** iussus est; de

ducendi verbo nulla est dubitatio. Sequitur de Gallis, qui Romana castra sequebantur (§ 8): Catmelus pro regulo erat tribus haud amplius millibus armatorum. Mirum, cur pro rege dicatur fuisse, non rex; inauditum in hoc dicendi genere deminutivum vocabulum (esse pro regulo); mire etiam Catmelus certo numero pro rege fuisse dicitur. Livius scripserat: Catmelus **regulus præerat** tribus haud amplius m. a. Id corruptum est eodem modo, quo XLIV, 36, 13 scribitur: qui hodie esse pro: hodie quiesse (vid. p. 492). Librarius enim, quum primum, omisso regulus, primas litteras verbi præerat scripsisset, animadverso errore, regulus interposuit; ex hoc: præ regulus erat factum (fortasse a Grynæo): pro regulo erat. (XLIV, 41, 4 librarius ipse pro tantum sine sripsit sine tanto: transpositionem secuta mutatio est.)

Cap. 2, 8 (de fuga Romanorum e castris in Istria): Itaque primo, velut iussi id facere, pauci armati, maior pars inermes, ad mare decurrunt. Hæc sic dicuntur, tanquam universi ad mare decurrerint; nam paucorum mentio tantummodo ad armatos et ad partitionem refertur. Atqui huic sententiæ et primo repugnat et quod sequitur: dein plures, postremo prope omnes et ipse consul. Itaque initium illud fugæ non a paucis armatis, sed omnino a paucis iisque maximam partem inermibus factum est, quorum deinde exemplum plures secuti sunt; neque sane nisi pauci simulare poterant se ad mare decurrere iussos. Perspicuum est, Livium scripsisse: Itaque primo, velut iussi id facere, pauci, maior pars inermes, ad mare decurrunt, dein plures, postremo prope omnes. Addidit armati sive librarius sive (quod pæne vereor) Grynæus, quum non attendisset, ad pauci referri id, quod sequitur, plures, maiorem partem intelligi ipsorum paucorum, atque, paucos et maiorem partem contraria ratus, desiderari putasset, quod inermibus contrarium esset.

Paulo supra (§ 3) ridicule appellatur turba inter castra et mare mercantium, loci mentione inepte ad mercandi verbum adiuncta; nec sic mercantes absolute dicuntur, qui emunt venduntque. Forum ipsum ad mare in portu fuisse Livius dixit c. 1, 6. Inter mare et castra turba erat ultro citroque commeantium. Id verbum Gronovio in prima notarum editione occurrerat debueratque teneri. Paulo post (§ 9) M. Licinium Stolonem non puto cum tribus signis ab legione sua (quæ ipsa c. 1, 7 via, quæ Aquileiam ferebat, educta narratur) relictum a Livio dictum esse, sed cum tribus signis e legione sua.

Cap. 3, 4 (de eadem fuga): cetera deformis turba, velut lixarum calonumque, præda vere futura, si belli hostes meminissent. Neque speciei et veritatis hic ulla est distinctio neque vere pro haud dubie dicitur. (Recte dicitur præda verius quam præsidium et similia.) Scribendum est: præda fere futura. Paucos Livius aut pugnaturos aut evasuros fuisse significat.[1]) Paulo post (§ 6) suspicor Livium scripsisse: Tribuni milites tertiæ legionis pabulum lignaque proiicere iubent; centurionibus imperant cet. Vulgo scribitur: Tribuni militum tertiæ legionis, accusativo, qui præsertim contrarius sit centurionum nomini, dure omisso. Sequitur (§ 7, de tribunis iisdem milites hortantibus): Egregiam gloriam legionis fore, si castra, metu secundanorum amissa, sua virtute recipiant; et recipi facile esse, si in præda occupati barbari subito opprimantur; sicut ceperint, posse capi. Adeo frigide separatim superadditur epiphonema illud: sicut ceperint, posse capi, quum iam dictum sit, facile recipi castra posse, ut Livium brevius scripsisse putem: et facile, si in præda occupati barbari

[1]) Eadem correctio adhibenda apud Senecam ep. 120, 21, ubi editur: modo subsidit et contrahitur infra humilitatem vere iacentium.

subito opprimantur, sicut ceperint, posse capi, quum autem ex facile si ortum esset facile esse si, additum esse recipi. (Potest offendere rariore exemplo dictum: facile esse castra recipi, pro eo, quod est recipere; sed eodem modo Livius dixit XXV, 37, 18.)

Cap. 6, 4: Per eos dies Ti. Sempronius Gracchus et L. Postumius Albinus ex Hispania Romam quum revertissent, senatus iis a M. Titinio prætore datus (opinor: datus est) in æde Bellonæ ad disserendas res, quas gessissent, postulandosque honores meritos, ut dis immortalibus haberetur honos. Etiamsi addatur, quod Gronovius voluit, et (et ut dis), manifesto tamen vitiosa est hæc honorum, nescio cui, et honoris dis habendi coniunctio augeturque vitium addito meritos, quasi dis immerito habendus honos sit. Dicent, si qui defendere volent, meritos illos honores triumphum intelligi, quem sibi decerni imperatores postularint. Verum nunquam in illa re honoris, nedum honorum, postulatio, præsertim ab deorum honore separati, commemoratur; nec Livius sic scripturus erat, ut priore loco honores (meritos) hominibus postulatos, altero honorem dis habendum nominaret. Quæ sit Livii in honoris nomine de hoc genere rerum ponendo consuetudo, perspici poterit ex huius libri c. 17, 3, ex XXVI, 21, 3, XXVIII, 9, 7 (ut dis immortalibus haberetur honos et ipsis triumphantibus urbem inire liceret), XXXIII, 22, 5 (non magis de triumpho eius quam de honore dis immortalibus habendo dubitari), XXXV, 8, 3 (questus est .., quod ... non esset habitus dis immortalibus honos; postulavit deinde, ut supplicationem simul triumphumque decernerent), XXXVIII, 44, 10, ibd. 48, 16, XXXIX, 4, 2 et 6, ibd. 38, 5. Apparebit hos locos perlustranti, honoris habendi mentionem semper ad deos et ad supplicationem pertinere, ubi autem de triumpho agatur, eam poni, quod in triumpho etiam dis supplicaretur, altero loco ipsus triumphi petitionem adiungi.

Itaque hoc loco necessario scribendum est: postulandumque, honos meritus ut dis immortalibus haberetur. Scriptura mendosa totane in codice fuerit ān accesserit aliquid ex minus felici Grynæi conatu, nescio; quod ex his: postulandumque honos meritus factum dico: postulandosque honores meritos, eius quidem similia permulta librarius commisit. Sed desideratur ipsius triumphi petiti mentio, qui c. 7, 1 actus commemoratur. Eam utrum librarius omiserit an Livius h. l. ex honoris deorum et supplicationis mentione intelligi voluerit, non definio, sed in hanc partem inclino nec suspicione ultra progredior. (§ 9 vellem obtemperatum a recentioribus Dukero, qui recte iudicavit, publice scribendum esse.)

Cap. 9, 11 (ubi senatusconsulto cautum narratur de iureiurando in manumissione exigendo) edebatur e codice (qui hic iam incipit): ut dictator, consul, interrex, censor, prætor, qui nunc esset, apud eorum quem etc., nunc scribitur, ut Sigonius scribi iussit: qui tunc esset. Sed sic quoque in obviam eundo fraudi per plures iam annos gliscenti ineptissime cavetur de unius illus anni magistratibus (et ita cavetur, ut enumerentur, qui illo anno non fuerunt, dictator et interrex), in futurum nihil prospicitur. Nam quod Drakenborchius qui tunc esset sic a Livio positum putat, ut in ipso senatusconsulto intelligatur fuisse: qui nunc est quique posthac erit, id (etsi idem alios sensisse suspicor) tam est absurdum et ridiculum, ut nihil magis esse possit; nam tunc in narrando uni nunc in senatusconsulto respondet. Livius id ipsum scripserat, quod Drakenborchius audiri voluit: qui tunc esset [quique posthac futurus esset]; alterum orationis membrum ob idem verbum bis positum excidit, erroris genere in his libris perfrequenti. De reliquo loco tantum dico, iusiurandum, contra ac Creverius eumque secuti alii existimarunt, necessario exactum esse a manumissore, non ab eo, qui manumitteretur; nam et de manumissoris animo et consilio ipse iurare debe-

bat, et fides haberi aliqua poterat civi iuranti, ei, qui, nisi iuraret, servus mansurus erat, nulla, et rem conficit grammatica ratio; in altera enim sententia non: qui eum manumitteret scribi debuit, sed: qui se manumitteret. Itaque, si cetera sana sunt, subiectum verbi daret continetur hac sententia: qui eum manumitteret, recteque eum refertur ad qui (interpositum a Creverio post apud eorum quem), ut hoc in impeditiore senatusconsulti oratione et liberiore sententiarum coniunctione fere pro siquis accipiatur. Sed id fieri nequit in his: qui id non iuraret, eum manumittendum non censuerunt; ubi necessario eum ad qui refertur. Verum in codice ita scribitur: .. manu non mitteren quid non iurare eum cet., ex quo efficitur: .. manu non mittere; in quo id non iuraret (manumissor), eum manu mittendum non censuerunt. Extremo denique capite (§ 12), ubi in codice hæc sunt: Hæc in posterum causa iussique edicto C. Claudi cons. Claudio decreta est, Grynæus autem infeliciter iurisdictionem intulit (quæ semper privatarum rerum est et hinc aliena), dixi iam ante aliquot annos (1852), scribendum esse: Hæc in posterum **cauta**; cetera, ut in codice sunt, relinquenda sunt, quoniam, quæ exciderunt, supplere nequimus. (Fingi huiusmodi aliquid potest: iussique edicto C. Claudii consulis socii in suas civitates redire; de iis, qui non redissent, quæstio * decreta est.)

Cap. 10, 7 (de A. Manlio, M. Iunio, superioris anni consulibus, a C. Claudio cons. provincia decedere iussis): Quod cum militum consulis imperio dicto audientes futuros esse dicerent, cum is etc. Recte Drakenborchius ex militum fecit illi tum; sed quod in hoc narrationis progressu ante quum, quod agat, non habet; itaque scribendum videtur: Cumque illi tum cet. Paulo post (§ 8) valde vereor, ut recte dicatur: qui pro quæstore Manlii erat, putoque Manlio fuisse; nam genitivum huic loquendi formæ (esse pro quæstore) adiunctum nec legi nec analogia ferre

videtur. Infra (§ 12), ubi editur: Hæc collegæ obsequenter facta, quoniam in codice est: Hæc a collegæ, dixi scribendum videri: a collega, quum præsertim collegæ nomen, nuper de Graccho positum, incommode transferatur ad ipsum Claudium.[1])

Cap. 11, 1 quum in codice scribatur: Paucis ante diebus Iunius Manliusque oppidum etmattius (Nesactium) ... summa vi oppugnant (edd. oppugnarunt), faciendum videtur oppugnarant; nam præsens tempus aperte excludunt illa: Paucis ante diebus. Medio capite (§ 6) vereor, ut recte scribatur: cuius (oppidi) capti tumultum ut ex (cod. tumuli ex) pavido clamore fugientium accepit rex, traiecit ferro pectus; neque enim tumultus ex clamore (hoc est prope, ex tumultu) accipi recte dicitur. Præstare videtur: cuius capti nuntium ut ex pav. cl. cet.

Cap. 12, 9: Ligures in montes refugerunt passim, populantique campestres agros consuli nulla usquam apparuerunt arma. Neque locus adverbii passim placet (præstaret enim: passim in montes refugerunt) neque recta aut rei apta sententia est; nam una via abierunt Ligures in montes, non passim per agros dilapsi sunt. Scribendum esse opinor transposito que: in montes refugerunt, passimque populanti campestres agros consuli cet. Eadem particula transposita est hoc libro c. 23, 6 (cod. gravissimam omniumque pro gravissimamque omnium) et XLII, 4 extr. (cod. de discordiis seditionibus suisque pro: de disc. seditionibusque s.) et 58, 9 (cod. equitum sacræque alæ pro: equitumque sacræ alæ).

Cap. 16, 2 (quum religioni fuisset, quod in una hostia magistratus Lanuvinus. precatus non esset populo Romano Quiritium, resque ad pontifices relata esset), pontificibus,

[1]) § 2 esse excidit non post satis, sed inter exercitus et excivit.

quia non recte factæ Latinæ essent, instauratis Latinis, placuit Lanuvinos, quorum opera instauratæ (cod. instaurati) essent, hostias præbere. Neque instauratis iam Latinis hostiæ præbebantur, sed quum instaurarentur, neque instauratæ iam Lanuvinorum opera feriæ in pontificum decreto dici poterant, quo instaurari iubebantur, neque ipsum decreti caput, instauratio feriarum, sic in secundariam sententiam (instauratis Latinis) includi. Offendit etiam (præter placuit post ablativos partem decreti continentes interpositum) incommoda nominis repetitio (quia non recte factæ Latinæ essent, instauratis Latinis). Scripserat Livius litteris non ita multum diversis, oratione et sententia longe alia: Pontificibus, quia non recte factæ Latinæ essent, instaurari, Latinis placuit, Lanuvinos, quorum opera instaurandæ essent, hostias præbere. Pontifices Romani ferias instaurandas esse decrerunt; Latini, quorum aliquod ad has ferias curandas concilium fuisse debet (earum, opinor, civitatum, quæ etiam postea carnem Latinis petebant, de qua re testimonia collecta exstant in Beckeri et Marquardtii Antiqq. Rom. IV p. 441), sumptum in eam rem præbendum ab ea civitate, cuius opera et culpa fieret, ut instaurarentur. Si quis Latinorum negabit ullas decernendi partes fuisse, scribendum ei, sublato Latinis, erit: instaurari placuit, Lanuvinos, quorum opera instaurandæ essent, h. p. Sequitur (§ 3): Accesserat ad religionem, quod Cn. Cornelius consul ex monte Albano rediens concidit. In codice sic scribitur: Accesserat ad legionem Cn. Cornelius cet. Potest Livius scripsisse: Accesserat **alia religio; nam** Cn. Cornelius cet. Sed res incerta. Extremo capite (§ 9: sua virtute ac felicitate neminem. iam cis [cod. sic] Alpis hostem populi Romani [cod. pro] agrique aliquantum captum cet.) infinitivum abesse non posse (ob eam causam, quam exposui p. 248 not.), iam Drakenborchius

aliquo modo senserat; utrum post Alpis an post pop. Romani exciderit esse, definiri nequit.

Cap. 17, 6: Q. Petilius consul collegam, qui extemplo magistratum occiperet, creavit C. Valerium Lævinum. Is iam diu cupidus provinciæ, quum opportunæ cupiditati eius litteræ allatæ essent, Ligures rebellasse, Nonis Sextilibus, paludatus, litteris auditis, tumultus eius causa legionem tertiam ad C. Claudium consulem in Galliam proficisci iussit et duumviros navales cum classe Pisas ire, cet. Consul paludatus in provinciam ibat, non alios proficisci iubebat, nec litteras e provinciis allatas audiebat, sed legebat ipse et recitabat recitarive iubebat, nec, litteris allatis, primum paludamentum sumebat, deinde, auditis, fieri aliquid iubebat. Sed quid hæc pluribus persequor, quum manifestissimum sit, initium orationis de consule esse, statim, quum litteræ allatæ essent, cupide in provinciam festinanti, exitum de senatu, litteris apud se recitatis auditisque, quæ fieri alia ab aliis debeant, iubente, media autem, quibus absolvebatur prior sententia, nova incipiebat, intercidisse? Itaque sic scribendum est: ... Nonis Sextilibus paludatus * * [Senatus,] litteris auditis, tumultus eius causa cet. Et excidisse aliquid, etiam Dukerus et Weissenbornius senserunt; transire narrationem ad senatum, non videntur animadvertisse. Sed consul, qui in provinciam festinat, si editæ scripturæ credimus (collegam .. creavit C. Val. Lævinum. Is ..), necessario Lævinus est. Atqui is, qui a. d. III Non. Sext. creatus est, non potuit, iam diu cupidus provinciæ, ipsis Nonis Sext. in eam abire; id de Petilio tantum recte dici potuit, quem inde ab initio anni prodigia, feriæ earumque instauratio, comitia collegæ subrogando Romæ retinuerant, in provinciam pluribus ante mensibus decretam ire cupientem. Atque Petilium (cui Ligures provincia evenerat, c. 15, 5) priorem in provinciam profectum esse, etiam e cap. 18, 6 intelligi potest. Sed tamen, quoni-

am Pisæ, Ligures, Galliæ contiguæ erant, et exercitui diem ad conveniendum Pisas edixerat (§ 8: eodem Pisas) et C. Claudium iam, senatu iubente, (§ 9) in Ligures ingressum ad se in Galliam vocat (c. 18, 5). Quoniam igitur § 6 in codice scriptum est: iiset iam diu cupidus provinciæ cet., restituendum est, altero i in p mutato: Ipse (Q. Petilius, qui Lævinum collegam creavit), iam diu cupidus prov., cet.

Cap. 18, 1: Hostes (Ligures) .... duos montes, Letum et Ballistam (sic bis cod.) ceperunt muroque (cod. murosque) insuper amplexi. Hoc quidem pro amplexi sunt accipi non posse (ceperunt muroque amplexi), vel Drakenborchius sensit (vid. ad XXI, 25, 9 p. 214). Itaque aut muro insuper aut muro [fossa]que insuper scribendum est[1]).

Cap. 19, 1. Initium capitis sic interpungendum est: Cis Apenninum Garuli et Lapicini et Hercates, trans Apenninum Briniates fuerant intra (sic recte Crev. pro inter) Audenam amnem. (Hæc pertinent ad populos a Lepido subactos et in alias sedes deductos.) P. Mucius cum iis, qui Lunam Pisasque depopulati erant, gessit bellum. Perverse initio poneretur locus belli gesti mireque bellum intra flumen aut, si quis alterum nomen excidisse fingeret, inter flumen aliumque locum gestum diceretur.

---

[1]) Ea, quæ § 8 de vitio in sortitione facto traduntur, eo difficiliora sunt ad corrigendum, quod et res ignoratur et librarius non uno modo aberrasse videtur. Forma loci hæc fuisse videtur: id vitii (viti) factum postea augures responderunt, quod sorte in sitella in templum illata foris ipse [mansisset, quum templum ingredi et ipsum] oporteret. Ad foris aliunde additum puto extra templum. Vitio creatur consul, sed in creando consule vitium, hoc aut illud vitii fit. Ex Manli factum est Manlio in codice c. 10, 6 (fugam e castris Manlio).

Cap. 20, 8 (ubi de Antiocho Epiphane agitur) editur non Latine: Munificentiæ vero in deos vel Iovis Olympii templum Athenis ... potest testis esse; neque enim templum testis est (cuius vocabuli nullum in codice vestigium est totumque Grynæo debetur), sed documentum aut monumentum. Paulo post (§ 10) sic oratio interpungi debet: Spectaculorum quoque omnis generis magnificentia superiores reges vicit, reliquorum sui moris et copia Græcorum artificum; gladiatorum munus Romanæ consuetudinis primo magno cum terrore hominum ... dedit. Appositione adiungitur reliquorum, hac sententia: reliqua spectacula sui moris et copia Græcorum artificum dedit. Tum scribendum: deinde sæpius dando et modo vulneribus tenus, modo sine missione, etiam familiare oculis gratumque id spectaculum fecit. Vulgo editur, ut in codice est: sine missione etiam, et familiare oculis etc., prave positis particulis.[1])

Cap. 22, 6, ubi editur (de Perseo cum exercitu Delphos subito profecto): sine damno iniuriaque agrorum, per quos iter fecit, in regnum rediit, in codice, ut in proximis superioribus et sequentibus versibus, membrana mutilata litteræ aliquot non exstant; sic autem scribitur: sine damno iniuriaq. * rum (desunt aliquot litteræ) per quorum iter fecit, in reg * (desunt aliquot litteræ) edit. Livius scripsisse videtur: sine damno iniuriaq. populorum, per quorum [fines] iter fecit, in regnum rediit. Non solis agris periculum erat.

Cap. 23, 6 (in oratione Callicratis in concilio Achæorum contra litteras Persei regis): Nam qui regibus Macedonum Macedonibusque ipsis finibus interdixis-

[1]) Cap. 21, 2 excidit numerus sociorum legioni additorum: equitibus [sociorum * milibus peditum, * equitibus].

semus, manereque id decretum scilicet, ne nuntios admitteremus regum, per quos aliquorum ex nobis animi sollicitarentur, ii contionantem quodammodo absentem audimus regem et, si dis placet, orationem probamus. In codice nullum est mendi indicium. Corrupta tamen esse illa: manereque id decretum multi post Sigonium aut omnes intellexerunt; sed quæ ad emendandum locum excogitarunt, a recto aberrant; nam ipsa manendi notio aliena est; quid enim opus est dici, qui decretum faciat, eum id manere velle? aut quid ad hanc contrariorum relationem addi recte potest: qui .. interdixissemus, ... ii .. audimus? Verba illa necessario cum scilicet coniungenda sunt et ad decreti consilium declarandum pertinent. Scribendum igitur videtur: **caventes per** id decretum scilicet, ne cet. Eodem capite § 11 in eadem oratione hæc scribuntur in codice: Sed quia (Philippus) in Romanos odii regnum posuerat præmium, Demetrio (scr. cum edd. Demetrium) nullo alio crimine quam Romanæ amicitiæ initæ occidit, Persea, quem populo Romano (plene hoc, non, ut plerumque, nota scribitur) prius pænæ quam regni heredem futurum sciebat, regem fecit, retinuitque hanc scripturam, pænæ tantum cum editionibus in poenæ mutato, Weissenbornius, populo Romano enarrans "iudice populo Romano", quod ipsum primum quomodo dicatur, prorsus nescio; (neque tamen nescio, posse dativum etiam apud Latinos, etsi raro, certo aliquo modo sic poni, ut ad illam significationem accedere videatur, sed in longe alia orationis forma); deinde si scirem, nihilo magis intelligerem, quid hoc esset, Philippum scisse, filium suum populo Romano iudice poenæ heredem fore. Quæ enim hic poena significatur, quam Philippus speraverit optaritque filio? Sed piget conatum ex frequenti scribendi vitio (pænæ pro pæne) ortum pluribus refellere. Kreyssigius, Mureto præeunte, hostem addidit, sic scribens: quem hostem populo Romano prius pæne quam regni heredem fu-

turum sciebat. Sed parum concinne hæc componuntur, hostis populo Romano et regni heres; neque Perseus, ut hostis Romanis esset, mortem Philippi exspectabat; fuerat iam multos annos. Recte Gronovius et Rubenius senserant, in priore etiam membro genitivum requiri relatum ad heredem; alius enim rei pæne prius quam regni hereditatem ad Persea perventuram Philippum scivisse. Id unum bellum esse poterat; odium, ut dixi, iam multos annos fuerat. Scripserat igitur, ni fallor, Livius: quem belli Romani prius pæne quam regni heredem futurum sciebat.[1])

Cap. 24, 10 (in oratione Archontis contra Callicratem de finibus Achæorum Macedonibus interdictis): Cur exsecrabilis ista nobis solis velut dissertio iuris humani est? Frustra Kreyssigius, advocata Festi (Paulli) auctoritate, apud quem dissertiones exponuntur divisiones patrimoniorum inter consortes, efficere conatur, ut usitatum et Livianum habeatur dissertionis (dissortionis) vocabulum, quum præsertim id alienam ab huius loci sententia habiturum sit imaginem; neque enim hic de communis boni divisione, ut suam quisque partem accipiat, agitur. Nihilo tamen magis ferri potest, quod Grynæus substituerat, desertio; neque enim deseri ius humanum Archo querebatur (hoc est remitti nec defendi), estque omnino lenius id vocabulum quam pro adiectivo exsecrabilis. Ni fallor, a Livio erat discerptio; nam rumpi et interscindi violenter ius videbatur illa finium interdictione. Nihil moveor, quod hoc actionis vocabulum ab usitatissimo verbo deflexum alibi non legitur. Paulo post (§ 12 et 13) sic in codice scriptum est (minutulos errores nihil nunc moror): Quamquam et illud dicere poteram, tanta priorum Macedoniæ regum merita erga nos fuisse, ut Philippi unius iniurias (cod. iniuriam), si

[1]) Quod § 11 commendaturus eram habebat, Weissenbornius præcepit.

quæ forte fuerunt utique post mortem; cum classis Romana Cenchreis staret, consul cum exercitu Elatiæ esset, triduum nos in concilio fuisse, consultantes, utrum Romanos an Philippum sequeremur. Priorem sententiam in extrema parte mancam esse et excidisse verbum, quale est elevent aut obscurent, neminem fugit. Sed non minus perspicuum est, deinde novam incipere sententiam, quæ ab illo dicere poteram pendere nequeat; neque enim cum universa illa propositione (ut rhetores appellant) de meritis veterum Macedoniæ regum eorumque pondere coniungi ullo pacto ex æquo potest confirmatio et exemplum. Recto igitur hactenus iudicio Grynæus sic scripserat: Quum classis R. Cenchreis staret, .. triduum in concilio fuimus, consultantes, cet., nisi quod violenter fuisse in fuimus mutatur. Eadem lacuna et superioris sententiæ finem et huius initium hausit; hæc enim orationis forma fuerat: ut Philippi iniurias, si quæ forte fuerunt, [obscurent. Meministis,] quum classis R. C. staret, ... triduum nos in concilio fuisse, cet. Sequitur (§ 14) error re parvus, ad sententiæ detrimentum non parvus; sic enim scribitur: fuit certe tamen aliquid, quod tam longam deliberationem faceret (cod. fecerat), id quod erat vetusta (cod. vetustate) coniunctio cum Macedonibus, vetera et magna in nos regum (cod. rerum) merita. Pravissime cum infinita affirmatione (aliquid) per id quod (ipsum vitiose positum, quoniam non ad prædicatum totamve sententiam refertur) coniungitur certæ rei demonstratio (aliquid, id quod). Rectam orationis formam efficiet una littera et simul interpunctio mutata: fuit c. t. aliquid, quod tam longam deliberationem faceret. Id quid erat? Vetusta coniunctio c. Mac. cet.[1])

---

[1]) § 6 Kreyssigius veram scripturam restituit (Ac scimus Persea regno accepto regem a p. R. appellatum; audimus,

Cap. 26, 3 et 4 (de Romanis Celtiberos castra aggressos eruptione facta repellentibus): Urgentes deinde alii (cod. alia) alios secuti evaserunt (cod. secuteevaserunt) extra vallum, ut pandere aciem et exæquari cornibus (cod. exequari cirénibus) hostibus, quibus circumibantur, possent (in cod. additur: ut extra uallum ut pandere aciem et exequari cornibus hostibus circumibantur possent, omisso in repetitis quibus), ita repente irruperunt (sic Walchius et alii; cod. ruperunt), ut cet. Pravum esse secuti, multi dixerunt; sed neque sicubi aptum est, quod significaret Romanos vario eventu tum evasisse, tum non evasisse, neque scutis (neque enim unum genus urgendi nominandum erat et scutis magis hostes irruentes obnisi urgebant, lib. XXXIV, 46); sententia et oratio nihil requirit nisi: ut evaserunt; et fieri potest, ut secute (post alios) ortum sit prava litterarum geminatione, quemadmodum proximo libro c. 26, 2 ex suos eum depopulatum factum est: suo secundo populatum, interposito c. (Bekker ubi.) Sed non minus certum est, pravum esse exæquari cornibus hostibus, quibus circumibantur, ubi cornua priore loco (ablativo casu) Romanorum intelligenda sunt, altero hostium. Verissime Gronovius cornibus hostium scribi voluit, in quam coniecturam et ipse olim incidi. Facillime inter cornibus et quibus librarius tertium dati-

———

legatos Romanos venisse ad regem et eos benigne exceptos), correcto librarii errore, qui verba legatos Romanos venisse ad regem bis scripsit, primum alieno loco (post accepto), deinde suo. Qui alia tentarunt, neque erroris originem viderunt neque orationis inter duo verba (scimus et audimus) distributæ æqualitatem. Idem § 8 recte subegit pro subiecit scripsit, postremo § 18, permutata duarum vocum sede (vid. supra p. 491): etiamsi non finiuntur odia, intermittantur. Weissenbornius omnibus his locis non recte Kreyssigium ducem deseruit.

vum effecit. Neque quicquam præterea mutandum est aut Gronovius mutari voluit; nam: a quibus antea tentaverat, nondum invento hostium. Sequitur de victis Celtiberis (§ 5) in codice: ad XV milia capta signa adempti (sic) duo et XXX. Non cæsa aut capta scribendum erat, sed: ad XV milia [cæsa, *] capta. Excidit enim captivorum (millium) numerus.

Cap. 27, 3: Consules (a. 174 a. Chr.) . in provincias profecti sunt. Ex iis M. Æmilio senatus negotium dedit, ut Patavinorum in Venetia seditionem comprimeret. Pravum hoc esse, Sigonius animadvertit; nam M. Æmilium superiore anno consulem fuisse, hoc anno Sp. Postumium, Q. Mucium. Itaque Drakenborchio in mentem venit: Exin M. Æmilio, quod secutus est Weissenbornius. Sed præterquam quod parum apta est ipsa hæc vox exin, recte Drakenborchius viderat, necessario simul § 4 scribendum esse proconsulis pro consulis, quod W. non fecit. Et quæ ibi adiiciuntur (neque aliud, quod ageret, in provincia quum habuisset, Romam rediit) ad consulem in provinciam profectum aptiora sunt quam ad Æmilium unius rei causa missum. Itaque aut Livius, quod prorsus credibile est et aliis, quæ ei acciderunt, simile, rem fortasse non ex iis annalibus, quos in ceteris huius partis rebus sequebatur, sumptam, sed ex patriæ urbis memoria repetitam, errore hic inseruit, eo facilius duorum annorum consulibus confusis, quod, qui hoc anno fuerunt, nihil videntur gessisse memorabile et quod uterque annus Mucium consulem habuit, aut post Æmilio exciderunt quædam, quum huiusmodi fere fuisset orationis forma: Ex iis M. Æmilio [Q. Mucius successit, P. Mucio Sp. Postumius. Q. Mucio] senatus cet. Sed multo illud probabilius est.

Lib. XLII.

Cap. 2, 6 et 7: editumque ab decemviris est et (cod. ab decemviris et ex) quibus diis quibusque hostiis sacrificaretur, et ut supplicatio (cod. supplicatioque) prodigiis expiandis fieret: altera, quæ priore anno valetudinis populi causa vota esset, ea uti feriæque essent. Scribendum aut: et altera, quæ aut alteraque, quæ; alioquin exspectatur novi aliquid de hac altera supplicatione. Scribendumne sit: et ut supplicatio quoque (propter que in cod. additum) non definio. Deinde autem videtur Livius scripsisse: Itaque sacrificatum (cod. ita sacrificatumque) est, ut decemviri scriptum ediderant, non ediderunt. Idem mendum corrigendum erit c. 57, 2 et 59, 1, libr. XLIV, 23, 7, XLV, 25 extr. Alibi iam ab aliis sublatum est. (Etiam c. 6, 12 scribendum renuntiaverant; legati non tum, quum Apollonius Romam venit, de eo renuntiarunt, sed antea renuntiarant, eaque fuit causa, cur tunc tam benigne exciperetur.)

Cap. 3, 2 (de Q. Fulvio Flacco censore ædem Fortunæ Equestris faciente): Magnum ornamentum se templo ratus adiecturum. Codex: Magnum ornantum et templo iratus adiecturum, ex quo fit: magnum ornatum ei templo ratus adiecturum; neque enim de uno ornamento agitur; ei iam Kreyssigius scripsit. Quod idem ex iratus effecit ita ratus, sine causa factum; nam sæpius in illo participio (ratus) librarius leviter aberravit[1]). Exquisitiore emendatione utendum est paulo post (§ 7), ubi in exponenda senatorum insectatione Q. Fulvii censoris

---

[1]) Frustra etiam c. 2, 2 ex errore scribæ, qui negationem male inferait (non bellum parari) elicitur: nunc bellum parari; inepta est enim temporis illa significatio.

hæc scribuntur: censorem, moribus regendis creatum, cui sarta tecta exigere sacris publicis et loca tuenda more maiorum traditum esset, eum ... vagari. Recte hæsit Dukerus in infinita hac locorum commemoratione et locorum tuendorum, nec minus pravum est exigere loca tuenda; neque enim exigitur aliquid tuendum, sed num, qui ædificium tuendum accepit, officio satisfecerit. Omnia sanabit vulnera una retracta syllaba, quam librarius sive oculorum errore omisit sive potius (quemadmodum exposui supra p. 488) quod animum defixerat in specie primum ex litteris loca obiecta: sarta tecta exigere sacris publicis et locare tuenda. Tueri sarta tecta Cicero quoque dixit ad Fam. XIII, 11. Nam quum sarta tecta sensim prorsus pro ipsis ædificiis, quæ tuenda erant, ut sarta tectaque essent, accipi coepta essent, et locare sarta tecta non minus quam locare ædem sacram dicebatur et exigere.

Cap. 5, 1: Perseus, iam bellum vivo patre cogitatum volvens. Sic dicitur iam volvens, tanquam hactenus eam cogitationem seposuerit. Vix fieri potest, ut non scripserit Livius: bellum iam vivo patre cogitatum; in eo enim participio necessaria particula est. Deinde § 6 de Græcis Persea Eumeni præferentibus et illi se applicantibus sic edebatur: seu quia eum obiectum esse Romanis volebant (prava sententia); in codice est: seu quia non obiecta esse Romanis volebant, ex quo Weissenbornius effecit: non subiecti esse; sed eo significatu (de iis, qui nondum in ditionem potentioris redacti parere tamen voluntati eius coguntur) obnoxius dicitur, non subiectus. Mihi in mentem venit, propius paulo ad litteras: non abiecti esse R. v., hoc est, non contempti et viles. Favendo Macedonum regi Græci efficere volebant, ut Romani cogerentur sui quoque aliquam rationem ducere, quoniam adiuvare adversarium possent. Sed hoc incertum; illud certum, paulo post (§ 8) scribendum esse: Quum Thessalos in armis esse nuntiatum esset (cod. et edd. est), App. Claudium lega-

tum ad eas res aspiciendas ... senatus misit. Indicatur causa legati mittendi, non, legationem incidisse in id tempus, quum nuntiatum illud de Thessalis sit (tum, quum ... est). Erratum eodem modo aut contrario (esset pro est scribendo) et alibi in Livii codicibus non ita raro et in codice Vindobonensi, ut statim c. 18, 6 in eo scribitur (item post quum) dilatum est pro dilatum esset, quod recte editur; XLV, 12, 10 mendum mansit. Sequitur (§ 10): Aetolorum causas Marcellus Delphis per idem tempus hostilibus actas animis, quas intestino gesserant bello, cognovit. Recte intellectum est, causas non geri bello, et totum hoc quas i. g. b. inaniter adiici. Itaque Rupertium recentiores sequuntur, quos scribentem, ut ad animos referatur. Sed vitiosissime tum abundat hostilibus, id iam præcipiens, quod deinde integra declaratur sententia; debuit dici: iisdem animis, quos (hoc est, hostilibus). Livius scripserat: per idem tempus, [non minus] hostilibus actas animis, **quam quos** intestino gesserant bello, cognovit. Librarii oculos decepit similitudo litterarum in tempus et minus; tum duæ voces a qu incipientes inter se, ut sæpe, nocuerunt. Nondum hoc caput absolvimus. Restant enim extrema verba (§ 12) sic in codice scripta: Corinthus ut ibi deponerentur obsides convenitur. (Edebatur olim: Corinthum, ut ibi dep. obs., convenitur. Nullus Corinthi conventus actus est.) Recte Kreyssigius convenit scribi iussit, cui recentiores obsequuntur; (de mendi genere vid., quæ dicam ad XLV, 5, 12;) sed quod ut ibi editur, non puto absolute dici posse: Corinthus convenit, adiecta sententia finali (ut), sed: Corinthus, ubi dep. obs., convenit, hoc est: Cor. obsides deponendi locus convenit.

Cap. 7, 9: Decem milia hominum cæsa traduntur, amplius septingenti passim capti; signa militaria relata octoginta tria. Nusquam in similibus locis (— plurimis autem sic cæsorum captorumque et signorum relatorum numeri ponuntur —) additur, quomodo hostes capti sint; nec

sane opus erat caveri, ne omnes uno loco capti crederentur. Adverbium passim prave repetitum est ex superioribus (§ 8): et in fuga passim cæsi sunt.

Cap. 8, 6: (ubi senatus indignatur, crudeliter sævitum a M. Popillio consule in Ligures deditos): tot milia capitum innoxiorum, fidem implorantes populi Romani, pessimo exemplo venisse et distractos passim iustis quondam hostibus populi Romani pacatis servire. Ad indignitatem rei augendam adeo nihil pertinet, quod pacatis Ligures serviant, ut rem leniat id vocabulum consilioque orationis repugnet. Sed quod Weissenbornius, animadverso sententiæ vitio, substituit pacatos, etiam vitiosius est; quid enim opus est dici pacatos esse, qui venditi serviant? Uno modo in reliquam sententiam includi id vocabulum potest, et includi aptissime, si aut vix pacatis aut nuper pacatis scribas; et nuper post pr. facile excidere potuit. Hæc cohærent, servire Ligures iis, qui quondam hostes Romanorum fuerint, nuper demum pacati sint. Sequitur in senatus decreto: (placere senatui) ... bonaque ut iis (Liguribus), quicquid eius recuperari possit, reddantur, (consulem) curare; arma quoque tempore fieri nec ante consulem de provincia decedere, quam deditos in sedem suam Ligures restituisset. Licenter et infeliciter hæc Grynæus interpolaverat; sed ne Kreyssigius quidem verum vidit, qui fortasse scribendum putavit: arma primo quoque tempore referri (quod pro reddi accipi vult contra usum loquendi), nec Weissenbornius, qui scripsit: arma quoque adempta referri. Livius ad hanc formam scripserat: arma quoque [reddi; eaque primo quoque] tempore fieri, nec ante cet. Quæ uncis inclusa addidi, omissa sunt propter quoque bis positum. (Oppugnantes pro pugnantes frustra Weissenbornius defendit, ortum ex præcedenti o.)[1])

[1]) Cap. 9, 1 si plene enotata a Kopitario codicis scriptura esset, in

Cap. 10, 5 (Q. Fulvius Flaccus censor) ædem Fortunæ Equestris ... annos sex post, quam voverat, dedicavit. Miror tacitum hoc præteriri; nam ut dubitetur, an Latine etiam post sex annis dici possit, non solum post sex annos, de quo quæsitum est ad XL, 52 p. 474, id quidem constare debet, nunquam in hac intervalli mensura accusativum adiungi adverbio (utrique vocabulo postposito). Itaque annis sex post scribendum. Deinde paulo infra (§ 10, 11) oratio sic interpungenda est: Popillius et collegam et senatum pro patre deprecabatur, præ se ferens, si quid decernerent, intercessurum. (Hæc denuntiatio ad utrosque pertinet.) Collegam deterruit; patres eo magis, utrique pariter consuli infensi, in incepto perstabant. Sic enim (consuli) explendum, quod in codice cons. scribitur, non, ut editores fecerunt, consulum; neque enim apud Livium alibi uterque cum genitivo substantivi ponitur.[1])

Cap. 12, 3 (in Eumenis de Perseo in senatu Romano oratione) olim edebatur: Inter ipsos quoque reges ingentem auctoritate; Seleuci filiam duxisse eum cet., ubi aperte desiderabatur esse; nunc video edi: Inter ipsos q. r. ingentem auctoritate, Seleuci filiam duxisse eum cet., ubi vereor, ne vitiose redundet eum. Vi-

---

quo est: eandem ad non parendum fuit senatui habuit, abstinuisset, opinor, Weissenbornius a mutando eo, quod Grynæus, sublato fuit, edidit.

[1]) Cap. 11, 5 adverbium iamiam, quod futuri temporis et rei proximæ significationem habet (vid. ad XXVI, 33, 3 p. 314), ab h. l. alienum est, nec dici omnino iamiam primum potest; nec magis convenit iam primum, quod transiri significat ad rem per partes exponendam; nec alere ac fovere omnibus consiliis recte tanquam primum (in partis loco) contrarium ponitur eis, quæ per præterea adiunguntur. Scripsitne Livius: tanquam (omnium) primum alere cet.? Sed sufficiat mendum notasse.

[illegible] ut Livius scripserit: ingentem auctoritatem esse: [illegible] filiam duxisse eum [illegible].

Cap. 14. 4: Miserant plerique civitates, alia in speciem præferentes, sed præferentes, legatos. Et legatis Rhodiorum erat ac Satyrus princeps, haud dubie, quia Eumenes civitatem quoque suam Persei criminibus insimulasset. Prava esse illa: Et legatio Rhodiorum erat (quæ significare debent: Rhodiorum quoque legatio aderat), plures sentiunt: in cod. sic scribitur: Et legatis Rhodiorum erat hac falsaitarus princeps. Scribendum videtur: E legatis Rhodiorum erat Antanodorus (Athanodorus?) princeps est, cui notatione erat futurum: Legationis Rhod. (Utrumque nomen in Doricæ stirpis hominibus reperitur. Andranodori supra libro XXIV sæpius.) Sed vereor, ne aliud mendum lateat; nam deinde in codice scribitur: quem Eumenes civitatis quoque sua Persei c. i., quod ne hic quidem librarius ex civitatem suam videtur effecturus fuisse. Suspicere, nomen aliquod excidisse (civitatis quoque suæ insectationem: nam crimina ex eo, quod sequitur, criminibus audiri nequit: poterat dici civitatis suæ crimina Persei iunx.): sed res incerta est. Proxima quidem (§ 5) non dubium est, quin vitium traxerint, quæ sic scribuntur: Quod (ut Rhodiæ legationis princeps cum Eumene coram in senatu disceptaret) quum non contigisset (cod. cum contigisset, extrita negatione ante con), libertate intemperantius invectus in regem (recte Gron. libertate intemperanti inv., quoniam libertate invehi dici nequit), quod Lyciorum gentem adversus Rhodios concitasset graviorque Asiæ esset, quam Antiochus fuisset, popularem quidem ac gratam populis Asiæ (— nam eo quoque iam favor Persei venerat —) orationem habuit, ceterum invisam senatui inutilemque sibi et civitati suæ. Non recte nec Latine popularis oratio appellatur, quæ a Rhodio ho-

mine in senatu Romano habita est adversus regem externum, optimatum populique partium dissensum non attingens; nec bene popularis ac grata populis Asiæ (quod longe aliud est) coniunguntur. In codice scriptum exstat: popularem quidem quidem ingratam populis nam eo quoque cet. Livius nihil scripserat nisi hæc: popularibus quidem (seinen Landsleuten) gratam (nam eo quoque iam favor Persei venerat) orationem habuit. Ex ■ gratam ortum ingratam. Pro popularibus quum librarius male popularem scripsisset, corrigere volens populis scripsit, novo mendo, ut alibi non raro (vid. p. 492). Eo referri apparet ad Rhodum popularium nomine significatam.

Cap. 15, 5 (de loco, ubi Eumeni Delphos escendenti Euander et alii insidiati sunt): Escendentibus ad templum ... maceria erat ab læva semitæ paulum exstans a fundamento, qua singuli transirent. Maceriam paulum exstitisse a fundamento, profecto non opus erat dici, sed qualis semita fuisset; nec apte inter semitæ et qua interponitur de maceria paulum exstans a fund., quasi maceria transierint. In codice scribitur: macerieratablevia semitam paulum extantem a fundamento qua. Scribi igitur debet: maceria erat ab læva ad semitam paulum exstantem. Persæpe in codice a pro ad scribitur. (Ab læva in semitam Latinum non est, ab læva semitam non minus barbarum quam illud, quod in VIII, 15, 8 fingebatur dextra viam.)

Cap. 16, 9 (postquam dixit, Attalum signa dedisse cupiditatis regnandi): Quæ postea non fefellere Eumenem, et quamquam dissimulare et tacite habere id patique statuerat, tamen in primo congressu non temperavit, quin cet. Otiose post dissimulare et tacite habere additur patique et vitiose etiam dicitur; nam quæ iam facta sunt, non patimur, sed inulta esse patimur. Tum prave post quæ ponitur id. Illud quoque quæri potest, dicaturne

Latine tacite aliquid habere ac non tacitum, ut tacitum aliquid tenere, relinquere et de eo, quod quis ipse commisit, tacitum aliquid ferre. Codex tantum pati habet, que Grynæus addidit, mendum occultans. Scribendum est: dissimulare et tacita haberi pati statuerat.[1])

Cap. 17, 3 (de Rammio Brundusino) verba sic distinguenda esse: hospitio quoque et duces Romanos omnes et legatos, exterarum quoque gentium insignes, præcipue regios, accipiebat, et per se et ex § 5 (duces omnes legatique Romani) apparet et ex loco particulæ quoque. (V. omnes, et legatos exterarum quoque gentium). Sed præterea, quoniam totum hoc non tanquam alterum adiungitur principis dignitati, sed tanquam consequens adnectitur, scribendum opinor: hospitioque pro hospitio quoque. Gravius est, quod § 6, ubi exponitur Persei Rammium corrumpere conantis oratio, in his: cuius (veneni) scire se comparationem plurimum difficultatis et periculi habere; pluribus consciis comparari, eventu præterea incerto esse cet., et causa sine nota (enim) adiecta offendit et comparandi verbum post comparationem ineleganter in causa explicanda positum et in multiplicis difficultatis et periculi demonstratione unius rei (plurium consciorum) mentio; nam quæ deinde adduntur (eventu præterea cet.), nihil ad comparationem pertinent potiusque comparationis difficultati ex æquo tanquam alterum eventus incertus adiungitur. Omnia apta erunt, si una voce sublata sic scripserimus: cuius scire se comparationem plurimum difficultatis et periculi habere pluribus consciis; eventu præterea incerto esse, ut etc. Itaque

---

[1]) In § 5 iniuria Weissenbornio probabilis visa est Heusingeri coniectura scribi volentis: ut non inconsulte. Coepta res erat, etsi inconsulte, tamen audacter; relicta est ita, ut neque prudentiam neque audaciam constantiamque laudares.

et comparationis pluribus consciis periculum Perseus se remoturum ostendit et eventum incertum: Se daturum, quod nec in dando nec datum ullo signo deprendi posset. Itaque manifestam teneri puto interpolationem ortam ex eo, quod non animadverteretur, pluribus consciis cum præcedentibus coniungendum esse. (Vid. p. 492).

Cap. 19, 3: Quum in exspectatione senatus esset, ..., qui regum (cod. regnum) suam, Persei qui secuturi amicitiam essent, cet. Neque per se in interrogatione sic nomen aliud præponi pronomini potest, nisi ubi cum singulari pondere ad novam rem personamve transitur, neque ullo modo in huiusmodi interrogatione, ut ita dicam, distributiva inverti ordo in duobus membris potest. Itaque nisi altius latet mendum, transpositione facta scribendum est: qui regum suam, qui Persei cet. Sed cur de solis regibus exspectatio erat? Paulo post (§ 5) in codice scribitur: ut eum ... publicæ etiam curæ ac velut tutele vellent esse et regem et legatio grata senatui fuit. Quod editur: vellent esse. Ea regis legatio gr. s. f., a vestigiis codicis longe discedit, abundatque prorsus regis. Scribendum videtur: Egregie ea legatio grata s. f.[1])

Cap. 23, 5 (in oratione legatorum Carthaginiensium de Masinissæ iniuriis querentium): Missos esse (scr. cum Gronovio: missos se, ne alios missos narrare videantur), qui

---

[1]) § 6 ego quoque trium Thraciæ populorum nomina subesse videram; nomina, præter Medorum, vix reperiri poterunt. Cap. 21, 3 inauditam vocem rebellium parum tuentur exempla duplicis formæ aliorum substantivorum a Gronovia allata, quum præsertim neque contagium neque obsidium Livius aut eius æquales in prosa oratione dixisse reperiantur, oblivium singulari numero ne poetæ quidem posuerint, ut merito dubitari possit, an Tac. Hist. IV, 9 oblivione scripserit, oblivio ortum sit ex præcedenti silentio.

orarent senatum, ut trium harum rerum unam ab se impetrari sinerent, ut vel ex æquo apud socium populum, quid cuiusque esset, disceptarent, vel permitterent Carthaginiensibus, ut adversus iniusta arma pio iustoque se tutarentur bello, vel ad extremum .. semel statuerent, quid donatum ex alieno Massinissæ vellent. Orationis forma apertissime postulat, ut hæc quattuor verba sinerent, disceptarent, permitterent, statuerent ad idem subiectum referantur, Romanos. Verum Romani apud socium populum disceptare non poterant; id enim eorum est, qui causam suam agunt, populo socio iudicante. In codice est: ut uel ex equo in socium populumque, quid cuiusque esset, disceptarent. Scribendum igitur est (de Romanis): ut vel ex æquo in[ter regem] socium populumque, q. c. e., disceptarent. Paulo ante (§ 3 et 4) sic interpungenda oratio est: Carthaginienses foedere illigatos silere; prohiberi enim extra fines efferre arma; quamquam sciant in suis finibus, si inde Numidas pellerent, se gesturos bellum; (correctio hæc est, caput illud de armis extra fines non efferendis ab hac re removens; sed aliud restare:) illo haud ambiguo capite foederis deterreri, quo diserte vetentur cet. Fortasse etiam scribendum haud ambigue; nam caput ipsum non ambiguum esse, declaratur vocabulo diserte. Extremo capite (§ 9 et 10) editur sic: Tutam servitutem se (cod. iuventutem ei) sub dominis Romanis quam libertatem expositam ad iniurias Massinissæ malle. Perire namque semel ipsis satius esse quam sub acerbissimi (cod. acerbissimo) carnificis arbitrio spiritum ducere. Causæ significatio (namque) parum apta videtur, quoniam non idem est perire semel et in tuta servitute vivere. Codex habet: perire neque semel ipse satius ipse esse quam cet. Videtur olim scriptum fuisse: Perire quoque semel ipsis satius esse quam cet.

Cap. 24, 1: Interrogari Gulussam placuit, quid ad ea (quæ legati Carthagenienses questi erant) responderet, aut, si prius mallet, expromeret, super qua re Romam venisset. Codex: super qua re prx Romam venisset. Potuitne sic mutari ipse (Rom. ven.)? Præterea potius librarium expromeret pro expromere scripsisse putem propter responderet et mallet quam Livium in hac sententiæ conformatione hæc variasse: Interrogari G. placuit ... aut ... expromeret, moleste oblitterato sententiæ primariæ et secundariarum discrimine. Minime raro in cod. Vindobonensi et prave infinitivo adhæsit t, ut in hoc libro c. 25, 11 (deberet), c. 29, 3 (exspectaret), c. 37, 2 (tentaret ... perliceret), aliisque locis (— c. 62, 4 imponeret et esset scribitur, retinetur medium credere —), et coniunctivo detractum est; alibi nt additum, ut c. 24, 8 statuerent pro statuere (cfr. ad XLIV, 2, 5). Ne c. 39, 6 quidem dubito, quin Gronovius recte scribi voluerit: legati vel cum tribus venire iubebant vel, si tantum agmen traduceret, obsides dare (cod. et edd. daret), nihil fraudis fore in colloquio. Nimis sæpe elegantiæ falsa species obtenditur librariorum erroribus, ut statim c. 24, 9, excepto Bekkero, omnes propter talem speciem spreverunt necessariam Gronovii emendationem: nec novos statuere fines sed veteres observare (pro observari) in animo habere. In animo habeo fines observari pro eo, quod est volo, iubeo, Latinum non est.

Cap. 25, 4 (in oratione trium legatorum, qui in Macedoniam ad res repetendas missi fuerant, in senatu) in codice scribitur: Suæ orationis summam fuisse, foedus cum Philippo ictum se cum ipso eo post mortem patris renovatum. Scribi debet: foedus c. Ph. ictum esse, cum ipso eo ... renovatum. (Edd. foedus, cum Ph. ictum, cum ipso eo cett. XLIII, 1, 7 cod. in Macedoniam se pro in Macedoniam esse.) Sed graviore mendo

corrupta oratio est § 5; editur enim: Regem ad ea primo accensum ira inclementer locutum, avaritiam superbiamque Romanis obiicientem frequenter, quod alii super alios legati venirent speculatum dicta factaque sua, quod se ad nutum imperiumque eorum omnia dicere ac facere æquum censerent. cett. Et locus, quo ponitur adverbium frequenter, suspectum id facit, et sententia; neque enim, quid frequenter rex dixerit, exponitur, sed quid in una oratione primum, quid postremum; neque recte, quæ sequuntur (quod alii super alios cett.), avaritiæ superbiæque accusatione comprehenduntur. In codice pro frequenter scribitur frequentem. Nemo peritus negabit, Livium scripsisse: avaritiam superbiamque Romanis obiicientem querentemque, quod alii cet. Que excidit ante quod. Speculatum Kreyssigius posuit, quum in codice esset speculati. (Gryn. et ceteri speculari.) Propius paulo est speculaturi. XLI, 19, 10 pro expugnaturi codex habet expugnari: XLIV, 9, 10 cod. progressus, Grynæus recte progressurus. Etiam XLIV, 4, 11 Weissenbornius recte transgressurus pro transgressus. Paulo post § 11 scribendum est: Si novum foedus secum facere vellent, convenire prius de condicionibus debere: (hoc separatim tanquam caput rei ponitur;) si in animum inducerent, ut ex æquo foedus fieret, et se visurum cet. (Cod. deberet, edd. debere, et, si.) Extremo capite (14) nuper, codicis mendo revocato, sententia et oratio sic corrupta est: litteras mitti consulibus placuit, ut, uter eorum esset (consul? aut quid?), Romam ad magistratus creandos veniret. Recte Gronovius ceterique posset. Esse pro posse scribitur in codice etiam c. 12, 2, esset pro posset c. 36, 3.

Cap. 26. In hoc capite complura emendanda sunt, minora alia, alia paulo maiora. Primum ipsum initium attingendum est (§ 1 et 2): Magis e rep. visum erat, comprimi ac sedari exasperatos Ligures, quum Mace-

donicum bellum exspectaretur. Gentium quoque (— sic sententiæ separandæ sunt —), Illyriorum regem suspectum Issenses legati fecerunt, simul questi fines suos secundo populatum, simul nuntiantes cett. Nihil est secundo populatum pro iterum aut potius (quoniam res ante commemorata non est) bis. Cod. habet: simul quæstionesuosecundopopulatum, ex quo fit: simul questi, fines suos **eum depopulatum**. Geminato s ex seumde ortum secundo. Pro suspectum Issenses cod. susceptum esse, in quo magis significari videtur Issæi (Issei); etiam § 4 de recessisse (sic enim scribitur) facilius prope ex: de rege Issæi quam ex: de rege Issenses oriri potuit; utraque nominis forma Livius utitur (Issæus XXXI, 45, XLII, 48; nec valde dubito, quin XXXII, 21, 27 Issæi lembi appellati fuerint a Livio, non Issaici). Paulo post § 4 pro: quæsitum, ecquid ita non adissent magistratum, in cod. est: quæsitum et quid cet., unde effici debet: quæsitum est, quid ita. Nam ecquid ita neque dicitur usitate neque rationem habet, quoniam de causa, non de facto quæritur. Deinde prave § 6 editur: Responsum tanquam legatis, ut qui adire senatum non postulassent, dari non placuit. Nam adire postulo neque Livius neque alii bonæ ætatis prosæ orationis scriptores dixerunt (— postulo me adire recte dicitur —), et in codice non adire, sed adirent scriptum est. Itaque transpositis ut et qui scribi debet: Responsum tanquam legatis, qui, ut adirent senatum, non postulassent, d. n. pl. (hoc est: hominibus iis, qui non post.). Sequitur et lenissima et certissima correctio mendi prima specie perdifficilis. Editur enim: mittendosque ad regem (Gentium patres) legatos censuerunt, qui nuntiarent, qui socii quererentur apud senatum, exustum a rege agrum, non æquum eum facere, qui ab sociis suis non abstineret iniuriam. Etiamsi cum Gronovio quod socii scribas (sine quo oratio non cohæret), inepte tamen senatus in

decreto rhetorice ustum agrum dicat, qui ante in querelis populatus dicitur; exustum agrum nemo unquam dixit; is enim igne consumptus intelligeretur. In codice est: quis socii quererentur senatum exustumare non æcum eum facere, cet. Præpositionis apud aut substantivi agrum vestigium nullum est. Duabus litteris mutatis fit: qui nuntiarent, **quid** socii quererentur; senatum **existamare**, non æquum eum facere, qui ab sociis s. n. a. ini. Notus est verborum existimandi, arbitrandi, censendi in decretis usus; existumabit vetere ratione scriptum in codice c. 29, 6.

Nondum hoc caput absolvimus; nam § 7 sequuntur hæc: Ex Asia, qui circa socios reges missi erant, legati redierunt, qui renuntiarunt, Eumenem in ea, Antiochum in Syria, Ptolemæum in Alexandria sese convenisse. In codice sic scribitur: .. erant, redierunt legati qui redierunt Eumenen ine Anthiocum cet. Apparet opinor, expulsa repetitione, scribendum esse: legati redierunt; Eumenem ... sese convenisse, ut renuntiatæ legationis significatio petatur ex redierunt eique oratio obliqua adnectatur. Quod autem Weissenbornius pro in ea (nam alterum a in cod. intercidit ante eandem litteram) restituendum loci nomen putat, ubi Eumenem legati convenerint, ea significatio satis inest in illo pronomine. Nam ex Asia ea, quæ proprie et præcipue appellabatur, redisse dicuntur Eumene ibi convento[1]). Postremo § 8, ubi in editis scribitur: et civitates socias adisse; ceteras satis fidas, solos Rhodios fluctuantes ... invenisse, in cod. est: satis fidas socios fluctuatis; oportuit scriptum:

[1]) In Alexandria pro Alexandriæ natum est ex ultima littera nominis Ptolemæum, præcedente præsertim bis in. Quod in Syria præcedit, ideo non magis dici potuit in Alexandria quam Romæ Syracusarumque pro Romæ Syracusisque.

ceteras satis fidas, Rhodios fluctuantes. Ex Rhodios factum socios.

Cap. 27, 4 et 5. Coniecturis abstinuissent Gronovius aliique, si orationem sic interpunctam habuissent; Hunc militem qui Brundusii acciperet, ... A. Atilius Serranus, qui priore anno prætor fuerat, deligitur, Cn. Sicinius prætor, qui exercitum paratum ad traiiciendum haberet; C. Popillio consuli cet. Ad Cn. Sicinii nomen auditur deligitur; in codice (qui ut exercitum) ut interpretandi causa adscriptum est. Tum § 5, ubi editur: et socios Latini nominis IV milia peditum, Gronovius autem requirebat socium, codex habet: et socis, ex quo fit: et e sociis.

Cap. 28, 8: Eodem die decrevit senatus, C. Popillius cos. ludos per dies X Iovi O. M. voveret donaque circa omnia pulvinaria dari, si respublica X annos in eodem statu fuisset. Ita, ut censuerant, in Capitolio vovit consul ludos fieri donariaque dari, quanta ex pecunia decresset senatus, cet. Mira in priore sententia inæqualitas est: ludos .. voveret donaque dari, omisso apud alterum nomen, addito apud alterum verbo; in altera enim sententia ad utrumque additur (ludos fieri donariaque dari). In codice est: donaque circa omnia pulvinaria dari r. p. X annos cet. (omisso si). Scribendum: pulvinaria, si; nam dari ex asi ortum est. Aliud in altera sententia mendum est. Nam dona dis voventur et dantur, non donaria, quod nomen et ipsa forma (Gr. Lat. § 180, 3) et auctoritas Virgilii et Lucani de loco, ubi dona reponantur (thesauro), dici ostendunt; nam apud Tacitum Ann. 1, 44 iam pridem intellectum est, donaria militaria pro donis militaribus, quæ constanti et legitimo nomine appellabantur, orta esse rectracta ex adiectivo terminatione. Livius quidem, qui tribus ante versibus recto et usitato nomine usus esset (ludos .. dona), non poterat, quum eandem rem iterum significaret (ita, ut censuerant,

ludos), pro altero nomine novum et inusitatum substituere. In codice est donarique dari. Apparet, quum scriptum esset donaque, inter fieri et dari effectum esse tertium infinitivum. Extremo capite (13) ne dubitemus cum Creverio tollere sacerdos, accedit, quod in cod. scribitur sacerdos est lectus, ut edi debeat: in Fulvii (locum) pontifex Cn. Dom. Ahenob. oppido adolescens est lectus.

Cap. 29, 3 (ubi de Prusiæ consiliis agitur), quum ederetur: nam neque pro Romanis se æquum censere adversus fratrem uxoris arma ferre, veriorem scripturam e codice iam Weissenbornius restituit: nam neque Romanos (cod. Romans) posse æquum censere adversus fratrem ux. a. ferre; sed abesse apud infinitivum ferre subiecti (a Romanis diversi) significatio nequit; itaque scribendum: æquum censere se adversus fr. u. a. f.[1]). Paulo post (§ 6) quæ de Antiocho Syriæ rege scribuntur: et ambigendo de Coelesyria causam belli se habiturum existimabat gesturumque sine ullo impedimento, occupatis Romanis in Macedonico bello, id bellum, et propter concursum inelegantem extremorum horum verborum (quum præsertim id bellum aliud sit ac Macedonicum) et propter obiectum (id bellum) mire in extremum locum post ablativos reiectum vehementer offendunt, confirmatque mendi suspicionem, quod in codice non bello id bellum, sed bello quod bellum scribitur. Perspicuum est, primam sententiam terminari his verbis: occupatis Romanis in Macedonico bello, ut ad gesturum obiectum audiatur ex superiore belli (causam b.). Deinde scribendum videtur: **Quæ uellent** tamen, omnia ... eximie pollicitus erat. Ex quæ uellen, semel scripto t, facile oriri poterat quod bellum. Unum tamen restat; nam pro exi-

---

[1]) Initio capitis (§ 2) eius corruptum est, nisi Livius miro errore Persei nomen ante se posuisse putavit. Sed regis substitui non debuit, quæ appellatio non Persei magis quam Eumenis cetero-

mie in codice est exine, hoc est enixe, magno studio. Nam eximie promittere, quod hinc in lexicis ponitur, nihil est.

Cap. 30, 1 (ubi agitur de habitu animorum in Græcia, instante bello inter Romanos et Persea) in codice sic scribitur: in liberi (sic) gentibus populisque gens ubique (in editis: plebs ubique) omnis ferme, ut solet, deterioribus erat ob regem Macedonasque inclinata. Scribendum est igitur: in liberis gentibus populisque egens ubique [multitudo] omnis ferme, ut solet, deteriorum (Gron. deterioris) erat, ad regem Macedonasque inclinata. Deinde § 4, ubi in libris editis sic scribitur: pars altera regiæ adulationis erat, quos (cod. qus) æs alienum et desperatio rerum suarum, eodem manente statu, præcipites ad novanda omnia agebat; quosdam ventosum ingenium, quia Perseus magis auræ popularis erat, primum incommoda est relativa orationis forma, quæ facit, ut putes regiæ adulationis partem alteram a priore separari (etsi ad regulam tum dici debebat: erant, quos), quum hæc sit sententia, alteram in civitatibus factionem ex adulatione regia constitisse; nec optime primum quasi de omnibus ponitur quos, deinde excipiuntur nonnulli (quosdam; exspectes saltem: quosdam etiam). Videndum igitur, ne Livius ita scripserit: Pars altera regiæ adulationis erat; aliquos (alios?) æs alienum et desperatio ... agebat, quosdam ventosum ingenium etc. Ali haustum videtur ob præcedens at (erat). Sed utut hoc iudicabitur, extrema quidem sententiæ pars vitiosa est; nam auræ popularis esse (magis

---

rumque erat. Post scelere non ita difficulter Persei depravari potuit. Extremo capite (12: Odrysarum rex et ad Macedonum partis erat; sic enim in codice scribitur) quid lateat in et ad, nescio; iam non subest. (Ad Mac. partes ierat neque Latinum neque aptum est).

esse), Latine nihil aliud significare potest nisi totum auræ populari deditum esse eique servire: dem Volksgunste ganz gehören; quamquam aura non facile ita animo concipitur, ut aliquis eius esse dicatur; multum (plus) auræ popularis habere longe aliud est. Atqui ex eo, quod Perseus ipse auram popularem captabat, non efficiebatur, ut aliorum ventosa ingenia ad eius partes traherentur. Tum demum, si aura popularis Perseo favebat, eam ventosa ingenia sequebantur eodemque se inclinabant. In codice non Perseus est, sed Persea. Itaque scribendum est: quia ad Persea magis aura popularis ierat (se converterat). Ad excidit post a.

Cap. 32, 2 et 3 (ubi C. Cassius consul collegam P. Licinium negat in provinciam ire posse): Prætorem eum (P. Lic.), ne in provinciam iret, in contione iurasse, se stato loco statisque diebus sacrificia habere, quæ absente se recte fiere non possent; quæ non magis consule quam prætore absente recte fieri possent. Si senatus non, quid vellet in consulatu, potius quam, quid in prætura iuraverit P. Licinius, animadvertendum esse censeat, se tamen futurum in senatus potestate. Quid esset in his vitii, etsi Gronovius magna ex parte sensit, tamen neque is totam perversitatem perspexit neque ceteros movit. Primum prorsus perverse bis scribitur: quæ .. fieri non (quæ non .. fieri) possent in sententiis diversissimi generis; altera enim pars est iurisiurandi Licinii, quæ recte coniunctivo modo effertur; altera argumentum continet ipsius Cassii inde ductum, quæ necessario infinitam orationem habere debet, quoniam quæ nihil aliud est nisi: ea autem (porro). Deinde in altera sententia, quemadmodum quidem nunc est conformata, recte Gronovius vidit, negationem tollendam esse eique Bekkerus paruit. Hoc enim Cassius dicit, si iusiurandum Crassi in prætura datum valeat, nihilo eum magis nunc consulem in provinciam ire posse, eadem impediente re; si tamen senatus

Crassi voluntati gratificans iurisiurandi oblivisci velit (hoc est: potius, quid velit nunc, quam quid ante iuraverit, animadvertendum censeat et spectandum), se in senatus potestate futurum. Prorsus ridicule Cassius dicat, si senatus (quod ipse postulat) non Crasso obsequatur, sed iusiurandum observari velit, se tamen senatui (suæ sententiæ adsentienti) pariturum esse. Verum alibi vitii sedem esse, ostendit particula tamen prave in apodosin longe reiecta, quæ initio poni debuerat: si tamen senatus cet. Itaque initium loci emendandi hoc est, ut intelligamus, novam sententiam incipere ab his verbis: Se tamen futurum etc., condicionem (si senatus) ad superiora pertinere. Sic igitur oratio describenda est: quæ (sacrificia) non magis consule quam prætore absente recte fieri posse, si senatus non, quid vellet in consulatu, potius quam, quid in prætura iuraverit P. Licinius, animadvertendum censeat. Se tamen futurum in senatus potestate. Negat recte iusiurandum negligi posse; senatui tamen committit. Fateor tamen, rectiorem fore condicionis formam, si sic scribatur: quæ non ... recte fieri posse, nisi (ni pro nt in possent) senatus, quid v. i. c., potius cet., ut cum improbatione excipiatur aliquid (nisi); depravato nisi additum putabitur non. Unum restat; nam pro vellet in hac orationis forma (nisi senatus, quid ..., animadvertendum censeat) et hac contrariorum compositione (quid vellet ... quid iuraverit) necessario restituendum est velit.[1]) Sub finem capitis in his verbis (§ 7): Quum tribuni militum centuriones, sed primum quemque, citarent, tres et viginti centuriones, qui primos

---

[1]) § 5 non debebat Kreyssigius dubitare, quin in hac codicis scriptura: Delectum consules multo intentiorem curam habebant non tam delectus quam intentiore cura restituendum esset. Non curam delectus consules habebant, sed ipsum delectum intentiore aut remissiore cura.

pilos duxerant, citati tribunos plebis appellarunt, recte Creverius animadvertit, particulæ sed locum non esse; hoc ipso homines offendebantur, quod centuriones primus quisque citarentur, hoc est, continua serie, nullo discrimine, quos quisque antea ordines duxisset (vid., quæ de significatione verborum primus quisque exposui ad Cic. Fin. II, 32 p. 321, ubi exemplis addi potest Liv. XXXI, 1, 5, Varr. R. R. 1, 55, 5). Codex habet: eum tr. mil. qui centuriones sed primum quemque. Scribendum est: quum tribuni mil., qui centuriones essent, primum quemque citarent. Erroris origo ex es semel scripto manifesta est.

Cap. 33, 1: Eo (ad subsellia tribunorum) M. Popillius consularis advocatus, centuriones et consul venerunt. Enumerationem in membrorum coniunctione vitiosam (vid. ad III, 1, 5) Weissenbornius emendare voluit, scribens advocatus et centuriones. Sed nimis nude dicitur advocatus et prave ante ipsos centuriones advocatus eorum nominatur. Itaque Gronovius advocatus centurionibus scribi voluit; sed sic ipsi centuriones prorsus submoventur. Accedit ad cetera, quæ dubitationem habent, quod satis incommode primum M. Popillius advocatus nominatur et universe consularis appellatur, deinde post duos versus, quasi nondum significatus sit, sic inducitur: Pro centurionibus M. Popillius, qui biennio ante consul fuerat, ita verba fecit. Hæc mihi consideranti Livius videtur primum tantummodo eos nominasse, quos inter certabatur: Eo centuriones et consul venerunt, deinde, procedente narratione, quum contionis advocatæ mentio facta esset, Popillium commemorasse, librarius autem aliquis, qui omnes primo statim loco nominari vellet, addidisse: M. Pop. consularis advocatus. Si in prima decade versarer, sine dubitatione dicerem, adnotationem argumenti e margine irrepsisse; sed eius rei nulla in codice Vindobonensi vestigia sunt.

Cap. 34, 15 (in oratione Sp. Ligustini centurionis, ubi commilitones alloquitur) non video, quid in his verbis: etsi appellationis vobis usurpatis ius dativus pronominis sibi velit; nec centurionibus peculiare fuit appellandi ius, quod usurparent. Codex habet: etsi appellationem uos usurpatis ius; efficiendum erat: etsi appellatione uostrum usurpatis ius.[1])

Cap. 37, 2: Decimius missus est ad Gentium, regem Illyriorum, quem si aliquem respectum amicitiæ eum habere cerneret, tentare aut etiam ad belli societatem perlicere iussus (cod. temptaret ut etiam ... perliceret, non raro, ut supra dixi, errore, præsertim post cerneret). Perverse hæc dici Perizonius sensit. Nam neque (quem ...) iussus pro iussus est accipi postest neque, etiamsi addatur est, apta est in consilio significando relativa hæc sententia. Tollendum est quem aut ex aliquem errore ortum aut, quum orationis structura non intelligeretur, additum: D. missus est ad Gentium, si ... cerneret, tentare ... iussus. Sed aliud præterea subesse mendum videtur. Quamquam enim amicitiam eorum intelligi, quorum consilia exponantur, hoc est, Romanorum, ita apparet, ut vix satis causæ esse videatur, cur cum Weissenbornio scribatur: amicitiæ cum p. R. habere. correctione parum probabili, etiamsi in codice sit cum pro eum, quod mihi non adnotatur, tamen tentare nimis infinite ponitur, nec intelligitur, ad quam rem tentandus Gentius fue-

[1]) In § 9 quæ verba Dukerum offenderunt (deinceps bis, quæ annua merebant legiones, stipendia feci), ea intelligenda puto de militia in iis legionibus, quæ in Italia quo annis adversus Gallos Liguresque et ut ad urbem paratæ essent, scribebantur et æstate circumacta dimittebantur, eaque stipendia ab iis separari, quæ extra Italiam non certo tempore, sed bellorum diuturnitate finirentur. Quamquam non admodum placet stipendia (ea) facere, quæ legiones merebant.

rit, quoniam belli societas ab hac tentatione separatur, aut quis in etiam significetur accensus. (Si quis si interrogative accipere et cum tentare coniungere conetur, obstet cerneret; pravum est enim: tento, si (ipse) cernam; poterat dici: si aliquem amicitiæ respectum haberet, tentare.) Itaque scribendum puto: retentare aut etiam ad belli societatem perlicere iussus. Ante omnia Decimius retentare Gentium, ne Persea in suas partes trahentem sequeretur, iubebatur, deinde, si posset, etiam ad belli societatem perlicere. Facillime post cerneret excidit re ante t. Retentandi verbo Livius etiam X, 5 usus est. Tum § 4, ubi est: Epirus, Ætolia et Thessalia, delendum esse et ortum ex t sequenti (ut c. 46, 7. XXXIX, 33, 1), debueram adnotare ad III, 1. 5 p. 70. Eodem capite § 7, ubi sic editur: Lentuli circumeuntes Peloponnesi oppida quum ... civitates adhortarentur, ... fremitum in contionibus audiebant, Achæis indignantibus cet., non nimis per se placet illud fremitum audire de iis, quibus dicentibus homines fremebant; sed in codice sic scribitur: fremitum in contionibus fremebant, Acheis indignantibus.[1]) Videndum, ne Livius fremitum (in contionibus est, Achæis cet.) impersonaliter dixerit, ut alibi tumultuatum (etsi licebat usitatius dicere: fremitus in cont. fuit), fremebant additum sit ab enarranti. Maiore molimine opus est in iis, quæ sequuntur (§ 8). Ea sic eduntur: .. Achæis indignantibus, eodem se loco esse, qui omnia a principiis Macedonici belli præstitissent Romanis et Macedonum Philippi bello hostes fuissent, quo Messenii atque Elii, qui pro Antiocho hoste arma adversus p. R. tulissent ac, nuper in Achaicum contributi concilium, velut præmium belli se victoribus Achæis

---

[1]) Kreyssigius in codice audiebant fremebant esse credidit.

tradi quererentur. Vitiosa abundantia ii, qui omnia se a principiis Macedonici belli Romanis præstitisse gloriantur, Macedonum Philippi bello (quod sic appellatur, quasi aliud ac Macedonicum sit) hostes se fuisse addunt; nec minus abundanter Antiochum hostem fuisse admonent (pro Antiocho hoste). Permire deinde Achæi ita cum Messeniis atque Eleis se comparant, ut in se Macedonici tantum belli rationem habeant, in alteris tantum Antiochici, quum significari debeat, ipsos semper Romanos favisse, alteros semper in alteram partem propensiores fuisse. Ad has suspicionum causas accedit, quod in codice (si recte intelligo) sic scribitur:[1]) .. præstitissent Romanis et Macedonis Philippo fuissent quo Messeni adque Æli pro Antioco hoste a roma adversus p. R. tulissent cett. Prorsus non dubito, quin et verba aliquot coniuncta ex suo loco in alienum traiecta sint (cuius erroris ex ceterarum decadum codicibus exempla posui ad XXXVI, 34, 9 et 10 et iis locis, quos ibi demonstravi, in Vindobonensi autem codice certissimum coarguam in libro XLIV, 44, 2) et simul alia quædam corrupta. Nihil enim poterit aptius excogitari, si locum sic scripserimus: .. eodem se loco esse, qui omnia a principiis Macedonici belli præstitissent Romanis, quo Messenii atque Elii, qui et Macedoni [aut: Macedonibus et] Philippo favissent et pro Antiocho postea arma tulissent ac, nuper ... contributi .., ... quererentur. Singulatim mali animi documenta trium temporum ponuntur. Philippo tantum favisse Messenios et Eleos Achæi insimulabant, iuvisse armis non audebant dicere, quoniam reapse tum ad Romanos eos inclinasse, vel ex XXIX, 12 intelligitur, ubi a Romanorum parte

[1]) Molestissime enim accidit, ut aliquid hic sit in scripturæ adnotatione ambiguitatis, quæ ad ipsam pertinet omissionem vocabulorum bello hostes et pronominis qui. Sed verum me assecutum credo.

foederi cum Philippo icto adscribuntur. Favisse pro fuisse restitui XXII, 60, 21 ibique idem mendum (fuimus pro favimus) in cod. Vindobonensi XLV. 22, 10 esse dixi; ex posteaarma (postearma) quam facile oriri potuerit hoste a roma, apparet. Non est hæc lenis emendatio et tamen prope certa mihi videtur.

Cap. 38, 2: Inde in Ætoliam progressi (Q. Marcius et A. Atilius legati Romani) ac paucos ibi morati dies, dum in prætoris mortui locum alius sufficeretur, et, Lycisco prætore facto, ..., transierunt in Thessaliam. Narrationis ordo et cursus postulat, ut tollatur et ante Lycisco.[1]) Medio capite (§ 5), ubi sic editur: quum culpam in Ismeniam .. conferrent et quasdam civitates dissentientes in causam deductas, appariturum id esse Marcius respondit; singulis enim cet., apparet, excidisse in altero membro verbum aliquod (dicerent, demonstrarent); neque enim in hac orationis forma: culpam in Titium confero et Seium deceptum, audiri ullo pacto potest dico; eam autem esse sententiam excusarique civitates non sua voluntate in societatem cum Perseo deductas, et per se perspicuum est et ex c. 43, 5. Quod editur, significat causam in Ismeniam et civitates coniunctim collatam.

Cap. 40, 7 (in Q. Marcii ad Philippum oratione): Thebanos legatos, Euersam (?) et Callicritum, venientes a nobis, quærere malo, quis interfecerit, quam arguere. Cod. a nos; scrib. ad nos, sublato errore, in quem persæpe hic librarius incidit (a

---

[1]) Paulo ante, § 1, nihil certius est Drakenborchii coniectura: in Orestas, ut præsidio essent liberatis a Macedonibus (cod. et edd. liberatis ab se Macedonibus). Vitiosissime Livius scripsisset et legentes decepisset, si, quos nuper Orestas dixisset, eos liberatos a senatu Macedonas appellasset, quamquam Macedonum ea gens erat.

pro ad). Interfectos hos homines esse, quum Romam irent (delaturos se ad Romanos professi, quæ a Perseo agerentur), non quum inde redirent, apparet e c. 13, 7. (In § 1 sitne simpliciter tollendum nos an mutandum, nescio; cum respondeamus quidem coniungi nequit.)

Cap. 41, 9 (in Philippi ad Marcium oratione): Et hæc quidem mihi tanquam causam dicenti reo obiecta sunt, illa tanquam regi et quæ de foedere, quod mihi est vobiscum disceptationem habeant. In hac orationis forma illa pronomen infinite demonstrat ea, quæ subiecturus post Perseus est, definiturque particula nam, quod genus pronominis ille ponendi apud Ciceronem frequens est (vid. Hand. Tursell. II p. 379, Opusc. mea Acad. II p. 286); reliqua autem sic enarranda sunt: et eiusmodi, ut .. disceptationem habeant. Sed ut concedam Livium hoc modo pronomine ille et particula nam uti, cuius rei nullum est vestigium non magis quam apud alios post Ciceronem, neque prorsus contendam, post obiecta sunt dicendum fuisse haberent, certe neque tanquam regi et quæ sic coniungi possunt, ut quæ pro eiusmodi quæ (tanquam præcedente adiectivo) accipiatur, neque ea, quæ sequuntur, enumerationem habent rerum aptam ad illam infinitam demonstrationem definiendam, sed ipsam quæstionem, sintne ea, quæ Marcius commemoravit, contra foedus facta. Casu igitur nata est hæc rarioris dicendi formæ species scripseratque Livius: illa tanquam **regi, quæ** de foedere, quod mihi est vobiscum, disceptationem **habebant.** Habeat pro habebat in codice scribitur XLI, 23, 12, correctum a Weissenbornio, et similia alibi. (§ 2 frustra Livio affingitur elegans, si dis placet, Græcismus, ut negare sit pro negare liceat dixisse putetur, quo Græcismo nemo in prosa oratione usus est. Recte, quicunque sit ex satis sit ortum putavit. § 3 quum in codice sit: ut accusare potius vere quam convicientur videantur, non ita difficili negotio fieri possit: quam conviciari turpiter

videantur, ut litteræ piter ob nonnullam similitudinem litterarum vide interceptæ putentur. Sed eadem negligentia librarius in conviciari præcepit proximi verbi (videantur) terminationem, qua paucis post verbis pro gravis publice scripsit gravidæ publicæ. Frustra ex talibus coniecturæ captantur.)

Cap. 42, 1 (in eadem oratione): At quum processissem inde ad visendas Larissam et Antrona et Pteleon, quo in propinquo multo ante debita vota persolverem, Delphos sacrificandi causa escendi. Neque quo pro ut, non sequente comparativo, Livius dixit, neque in propinquo persolvenda vota erant, sed Delphis ipsis. Codex: .. et Pycleon qua in propinquo Delphis sacrificandai causa multo ante debita vota persolverem Delphos escendi. Itaque aut sic scribendum videtur: quia in propinquo [eram,] sacrificandi causa, [ut] multo ante debita vota persolverem, Delphos escendi, aut sic: quia in propinquo Delphi [erant,] sacrificandi causa, [ut] m. a. d. v. persolverem, escendi. Nam retineri utroque loco nomen (Delphi .. Delphos) non potest sine orationis vitio. Infra § 6 nescio, qui factum sit, ut, quum in codice recte scriptum esset: .. Eumenem; conquiescere socios vestros non posse, Grynæus ederet: Eumenem, nec conqu. soc. vestros posse.

Cap. 43, 1. Huius capitis initium, manifesto plurium verborum defectu laborans, Grynæus frustra interpolando, ut integrum videretur, efficere conatus est. In codice sic scribitur: Et dicentem et cum adsensum Marcius auctor fuit mittendi Romam legati essent cum experienda omnia ad ultimum nec prætermittendum spem ullam censuissent reliqua consultatio erat cet. Apparet neque Marcium unius legati mittendi auctorem fuisse neque Marcii consilio sic rem confectam fuisse, ut tantum de tuto legatorum itinere consultatio relinqueretur. Plenæ orationis forma

hæc fere fuit: Et dicentem cum assensu Marcius [audire visus est et, quum dicendi finem fecisset,] auctor fuit mittendi Romam **legatos**. [Amici quoque regis secreto interrogati] quum experienda omnia ad ultimum nec prætermittendam sp. u. censuissent, reliqua cet. Partem aliquam veri iam Weissenbornius sensit.

Cap. 44, 1: Chalcidem ut ventum est (agitur de Q. Marcio et A. Atilio), aliarum civitatum principes, id quod maxime gratum erat Romanis (tolli commune Boeotiæ concilium cupientibus), suo quique (cod. quoque) proprio decreto propriam (Gryn. et edd. decreto Persei; falso Kreyssigius decreto in codice non esse tradit) societatem aspernati (cod. aspernata) Romanis se adiungebant (cod. diiungebant), Ismenias cet. Recte Kreyssigius et Weissenbornius in propriam latere viderunt regiam, quod propter proprio corruptum est. Deinde non minus certum est, recte Grynæum suo quique scripsisse; nam quod Weissenbornius interdum suus quisque eodem casu coniungi dicit, de ea re ipse distinctius exposui ad Cic. Fin. V, 17 p. 699; neque tamen unquam nominativum pronominis quisque a suo verbo seiunctum et ad suus accommodatum reperias; et sæpissime in codice Vindobonensi sic casus ad proxima accommodatur. Relinquitur proprio, quod tolli Kreyssigius voluit, sed tuetur propriam inde ortum. Opinor fuisse: suo quique et proprio decreto. Paulo post (§ 4), ubi scribitur: sed constantia principum, docentium ..., quanta esset vis et fortuna imperii Romani, victa eadem multitudo et, ut tolleretur regia societas, decrevit et cet., pronomen eadem vitiose abundat, quum præsertim ne commemorata quidem antea multitudo sit, sed partes tantummodo eius significatæ (aliis — aliis). Scribendum: victa **tandem** multitudo. Origo mendi (victandem) manifesta est. (Cap. 38, 6 pro a gente Thessalorum in cod. est: a gentessalorum, hoc ipso capite § 3 magnotu pro magno motu.)

Cap. 45, 4: qui (Hegesilochus) .. multis rationibus (cod. multi orationibus) pervicerat Rhodios, ut ... Romanam societatem .. retinerent. Pervincere prave cum casu nominis coniungi, recte Drakenborchius animadvertit; sed quod scribi malit pervicerat, Rhodii ut cet., redarguitur verborum positu, perverse eminente populi nomine, quasi comparatio aliqua sit. Videtur Livius scripsisse: perduxerat Rhodios, ut cet. Etiam XLV, 13, 12 pro perduceret in codice scribitur perviceret. Extremo capite (§ 8) considerandum puto, rectene legatio momentum esse ad conciliandos animos dicatur, an pro fuit scribendum sit habuit aut fecit.

Cap. 46, 6 (in responso Persei legatis ab Rhodiis dato): ne quid ab Rhodiis speraret (cod. separaret) aut peteret rex, quod veterem amicitiam, multis magnisque meritis pace belloque partam, diiungeret sibi ab Romanis. Perquam mirum loquendi genus, diiungere alicui amicitam ab aliquo; debebat dici cum Romanis; etsi id quoque minus usitatum foret. Sed Livius scripserat: diiungeret sibi ac Romanis. Tum (§ 7) scribendum: Boeotiæ quoque civitates, Thebas et Coroneam et Haliartum, adierunt; cod. et edd. et Thebas, quasi omnes enumerari significetur; ortum et ex sequenti th, ut c. 37, 4.

Cap. 47, 3 (ubi Q. Marcius et A. Atilius gloriantur de decepto per inducias et spem pacis Perseo, quod is omnia ad bellum præparata habuerit, Romani nihil): Spatio autem induciarum sumpto, venturum illum nihilo paratiorem, Romanos omnibus instructiores rebus coepturos bellum. Non recto loco ponitur venturum; nam in contrarie relatis illum initio poni debebat. Sed manifestius mendi indicium codex præbet, in quo scribitur: .. sumpto hæ cum venturum illum cet. Perspicuum est, universæ rei declarationi, quæ contineatur verbis: Spatio .... † hæ n venturum, adiungi explicationem hanc: illum (enim)

nihilo paratiorem, Romanos omnibus instructiores rebus coepturos bellum. Néc dubitari facile potest, quin hæ cum ortum sit ex æcum; (sic enim partim scribitur alibi in codice, partim antiquitus scriptum fuisse ex mendis apparet, similiterque propincum scribitur c. 50, 7 et alia). Proximum igitur obiiceretur: Spatio autem ind. sumpto æquum venturum (ev.), si credi posset, ita Latine dici (es würde Gleichgewicht eintreten); sed neque æquum (nominativo casu) neque venire sic dicitur. Videtur latere aut: in æquum venturos aut: æquum certamen venturum. (Spatium induciarum sumere cum aliquo, quod video tentari, nihil est; vitiosus verborum ordo manet.)

Cap. 48, 6 sqq. Primum sententiæ sic dirimendæ sunt: iussusque (M. Lucretius) ab sociis ex foedere acceptis navibus ad Cephalleniam classi occurrere, ab Rheginis triremi una, ab Locris duabus, ab Uritibus (?) quattuor. Præter oram cet. Nam ab Rheginis triremi una .. traiicit vitiosum est; (etsi rectissimum: triremi una traiicio). Deinde quamquam, si meæ collationi fides est, non omittitur Italiæ, sed sic scribitur: Præter oram supervectus Italiæ Calabriæ extremum promuntorium, recte tamen a Weissenbornio Italiæ sublatum videtur; quum enim per se satis dure dicatur: præter oram supervehi promuntorium, molestius multo id fit, addito regionis tanquam diversæ a Calabria nomine. Locus etiam (in cod.) suspectum id nomen facit. Sed simul tollenda videtur fuisse præpositio (in), orta ex extrema littera (m) præcedentis vocis, ut scribatur: Pr. or. supervectus Calabriæ extr. promuntorium, mari Ionio Dyrrhachium traiicit. Nam ut dicatur recte promuntorium in mari Ionio (— paulo enim diversum est: in mari Ionio hæc sunt promuntoria —), tamen parum apte sic scribitur, tanquam Calabria ad alia etiam maria obversa habeat promuntoria.

Cap. 50, 7 in deliberatione Persei cum suis de bello Romano, quoniam sic in codice scribitur: unum esse Macedoniæ regnum et regione propincum et quodquia sic tibi (edd. sicubi) p. R. sua fortuna habet, antiquos animos regibus suis videbatur (edd. videatur) posse facere, fieri potest, ut in quia lateat ablativus contrarie relatus ad regione (et quod opibus similive sententia).[1]) Certum et mendum est et correctio extremo capite (§ 11): Postremo ita bello et pace quæri, ut inter omnes conveniat, nec turpius quicquam esse ... nec præclarius est. Non pace et bello nescio quid quærebatur, (— Weissenbornius desiderari subiectum sentiens, res addendum esse suspicatus est, nulla sententia. —) sed utrum bellum an pax præferenda esset, deliberabatur; in ea deliberatione duo esse certa dicuntur; scribendum igitur sine ulla dubitatione: Postremo ita de bello et pace quæri, ut cet.

Cap. 51, 5: Pæones et ex Parorea et Parstrymonia .. et Agrianes trium milium ferme et ipsi expleverunt numerum. Primum Parastrymoniam eam regionem appellatam opinor; tum necessario scribendum expleverant; neque enim illo ipso tempore eum numerum confecerunt, sed ante confectum tum habuerunt. Alioquin ponendum erat explebant, ut § 9, c. 58, 10, ut XXXVII, 39, 10, XXXVIII, 26, 4 etc. Eadem correctio facta XXXVIII, 6, 3 (locarant pro locarunt) et aliis locis supra, faciendaque erit c. 57, 2. Extremo capite (§ 10) in codice scribitur: pari ferme peditum numero ita summa, et potest ferri: Ita summa, ut Livius significet, hanc summam ex superioribus numeris effici; etsi, ut nunc sunt,

—

[1]) Quod § 5 legitur sub multis casibus esse, suspectum esse non debuit; cfr. 52, 12: omnibus sub casibus maritimis fore.

reapse non efficitur, quoniam phalangitarum numerus (§ 3) non satis definitur; pendet enim ex XL milium numero, qui non convenit cum ipsa, quæ hic colligitur, summa. Sed ut XX milia phalangitarum fuerint, non XXXIX, sed XXXVIII milia peditum efficiuntur.

Cap. 52, 5: Ipse (Perseus) constitit in tribunali, circa se habens filios duos, quorum maior, Philippus, natura frater, adoptione filius, minor, quem Alexandrum vocabant, naturalis erat. Codex: filios duos, cuius vel quorum pars Philippus cet., ex quo "alia Livium scripsisse atque vulgo legantur", recte Weissenbornius iudicavit; scripserat autem, opinor, sic: .. filios duos, cuius paris Philippus natura frater, adoptione filius, minor etc. Par filiorum patrem cingebat. Corrupto paris nomine, quum cuius ad filios duos vitiose referri videretur, addita coniectura est: vel quorum. Philippum maiorem fuisse, notata in altero ætas satis ostendebat, ut omitti maior recte posset.

Cap. 53, 1: Quum per omnem orationem (Persei apud exercitum) satis frequenti adsensu succlamatum esset, tum vero ea vociferatio simul indignantium minitantiumque ... exorta est, ut cet. Miror, qui omnes fefellerit, post tum vero desiderari eius temporis puncti significationem, quo summa vociferatio orta sit, (contrariam illis: per omnem orationem); neque enim tum vero est tum vero tum, quod ipsum ridicule diceretur. Excidit igitur: ad hæc extrema aut simile aliquid.

Cap. 54, 3 (de oppugnatione oppidi Mylarum): Multitudo Macedonum ad subeundum in vicem proelium haud difficulter succedebat. Quid sit succedere ad subeundum proelium nescio; succedere proelio novi; difficultas quidem succedendi necessario pertinet ad loci iniquitatem, non ad paucitatem multitudinemve. Codex habet sedebat. Scribendum esse aut suppetebat aut sufficiebat, perspicuum est etiam ex similibus locis, ubi oppug-

nantium defendentiumque impar numerus commemoratur. Sequitur (§ 4): oppidani depulsi muris, ad portam tuendam concurrunt. Frustra profecto portam tuerentur, si hostes iam muris potiti essent, nec postea demum (§ 5) per patentem portam hostes accepti essent, si nunc iam muris oppidanos depulissent. In codice scribitur: oppidani depulmoris ad portam cet. Livius igitur, quod res postulat, depulsum muris impetum narravit; verborum restitutio incerta est; fuitne: depulso hoste muris?

Cap. 55, 5: (Consul Romanus) satis iam refectum militem ad Larissam ducit. Inde quum tria milia ferme abesset a Tripoli (Scæam vocant), super Peneum amnem posuit castra. Perbreviter Livius Romanos Larissam, caput huius Thessaliæ partis, ingressos esse et ultra processisse significat; deinde castra quantum abfuerint a loco ignobili, dicit, utilius declaraturus, quantum is ipse locus a notissima urbe abesset. Atqui id ipsum Livius fecit, non in ipsam urbem Larissam pervenisse Romanos narrans: Inde (a Larissa) quum tria milia ferme abesset (cod. adesse), ad Tripolim (Scæam vocant) .. posuit castra. Senserat Gronovius verum, non explicaverat; itaque nemo obsecutus est.[1] Extremo capite (§ 8 et 9), ubi Livius, quam exigua Græcorum auxilia fuerint, exponit, sic in codice scribitur: Ætolorum male unius instar quantum ad tota gente equitem erat venerant et Tessalorum omnis equitatus partus (errat Kreyssigius) erat, non plus quam CCC erant adque in castris Romanos. Posteriorem partem de Thessalis rectissime Drakenborchius emendavit: et Thessalorum, quorum omnis equitatus speratus erat, non plus quam CCC erant

[1]) § 7 et 8 non eleganter ter ponitur Chalcidem .. Chalcide .. Chalcide; nihil tamen movendum; nec per se altero loco vitiose ponitur. Eodem miror Weissenbornium non attendisse referri ad castra Romana ad Tripolim.

equites in castris Romanis. Nam separatus Thessalorum equitatus, hoc est, separatim tendens, mire fingitur, quoniam omnium populorum separati equites erant, neque quicquam id ad huius loci sententiam pertinet; refellit commentum una vox omnis; demonstrat Livius, quantum infra exspectationem Romanorum res fuerit. In tali comparatione exspectatæ rei et veræ nullum habet locum parenthesis illa, quam quidam finxerunt: et Thessalorum (— omnis equitatus speratus erat —) cet. Excidit quorum post orum. Hac expedita parte, prior etiam non difficulter expeditur, totusque locus ita recte continuatur: Ætolorum alæ unius instar, quantum a tota gente equitum venerat, et Thessalorum, q. o. e. sp. e., non plus quam CCC equites erant in c. R. Illa: quantum .. venerat adiecta ostendunt, numerari omnes, quos tota gens miserit, non alios extra castra aliquo missos fuisse. Erat additum videtur, quum non animadverteretur, ad utrumque membrum communiter pertinere extremum illud: erant in c. R.

Cap. 56, 10 (postquam dictum est, Persea ad agros Pheræorum vastandos misisse, Romanos elici longius a castris et deprehendi posse ratum): Quos quum eo tumultu nihil motos animadvertisset, prædam quidem præterquam hominum .. divisit ad epulandum militibus. Et particula quidem inepte posita et perversissima rerum coniunctio declarat, hic quoque quædam a librario prætermissa esse, quum huiusmodi fuisset integræ orationis forma: Quos q. e. t. n. m. animadvertisset, [suos in castra revocavit]; prædam quidem cet. (Gronovius ad unum quidem offenderat.)

Cap. 57, 2: Sub idem deinde tempus consilium et consul et rex habuerunt, unde bellum ordirentur (cod. dirimerentur). Regis creverunt animi vastatione concessa sibi ab hoste Pheræi agri. Itaque eundum inde ad castra nec dandum ultra spatium cunctandi censebat. Codex censebant. Scri-

bendum: Regiis creverant animi vastatione c. s. a. h. P. a. Itaque .. censebant. Quid regi sui in consilio senserint, narratur; regi. regis pro regii. regiis sæpissime in codice scribitur. ut hoc capite § 11 regi quoque. c. 55. 5 regi equites. 11 sic regi. Non in consilio animi creverunt, sed auctis ex re læta animis in consilium venerunt. Sequitur: Et Romani censebant. cunctationem suam infamem apud socios esse, maximopere indigne ferentes, non latam Pheræis opem. Consultantibus cet. Præterquam quod insuavissime idem verbum bis ponitur (censebant. Et Romani censebant), non agitur h. l. quid (faciendum) censuerint Romani, sed cuius rei rationem habendam esse intellexerint. Itaque sequitur consultatio eaque ipsa interrupta, ut, quid censuerint, omnino non narretur. Manifestum est igitur, Livium scripsisse: Romani sentiebant, idque cum præcedenti verbo simili commutatum esse. Sed particula etiam necessario omittenda est in hac partitione (Consilium et cons. et rex habuerunt. Regiis ..: Romani ...). Postremo pro maximopere scribendum maxime et propius ad codicem (maxumere) et ad sententiam rectius; hoc enim præter cetera indigne eos tulisse Livius dicit.[1])

Cap. 58, 7 (in descriptione aciei Macedonum): In dextro cornu Macedones erant equites; intermixti turmis eorum Cretenses. Huic armaturæ Medon Beroeæus (cod. Midonuereeius), equitibus et summæ partis eius Meno Antigonensis præerat. Nusquam neque Livius neque alii sic armaturæ nomen de certa exercitus parte ponunt addito pronomine (hæc, illa armatura); nec ulla armatura antea nominata erat. Livius

---

[1]) § 8 quoniam in codice scribitur: incertus quanta esset duos inde ex agmine cet., edi debet: inc., quanta esset [hostium multitudo]. Duas inde ex agm.

scripserat: levi armaturæ, Cretenses intelligens eosque ab equitibus separans. Paulo post (§ 10), ubi in codice sic scribitur: Quadringentorum manus utraque numerum explebatrationem tessalonicensem et certimanoptolopemum iis præfecit, latere videtur: explebat; Stratonem Thessalonicensem et Artemona Dolopem iis præfecit. Pro Stratone poterat etiam in mentem venire Pration, Doricum nomen (Polyb. XXVIII, 19, 1). Grynæus Ionem et Timanora effecit. Weissenbornius falsa specie deceptus Neoptolemi nomen eo loco posuit, ubi civitatis nomen a Livio positum fuisse apparet. Sed tota res exigui momenti est.

Cap. 59, 1 (de proelio equestri inter Persea et Romanos): In hunc modum maxime instructæ acies .. concurrunt, a funditoribus iaculatoribusque, qui præcesserunt, proelio orto. Scrib. præcesserant; poterat etiam dici præcedebant; perfectum in sententia eiusmodi interiecta pravum est Medio capite (§ 6) quum in codice sit certo cendentibus gradu, scribendum est: cum ordinatis et certo cedentibus gradu. Incedere de recipientibus se minus aptum est. Deinde in § 7 (Quum victor equestri proelio rex parvo momento si adiuvisset, debellatum esset, opportune adhortanti supervenit phalanx) mendum subesse, manifestum est a multisque intellectum. Nam et nominativus (victor ... rex) sic præponitur coniunctioni si et subiicitur particulæ quum, ut ad eum accommodari necessario verbum a quum pendens debeat (quapropter Gronovio debellaturus esset, Weissenbornio debellasset placuit pro debellatum esset, quod in cod. scribitur debellatum esse et), et, ut nunc est, adhortanti prave ponitur, nulla præcedente hortationis significatione (cui rei Weissenbornius et alii sic occurrunt, ut ipsum adhortanti, cui aptissimum est supervenit, mutent, ille quidem: ad hortandum scribat), et, quod caput est quodque Walchius quoque intellexit, non potest Livius ex

sua persona dicere, si parvo momento adiuta victoria equestris fuisset, debellaturum Persea fuisse: insignem enim iniuriam fecisset et legionibus Romanis, quæ proelii expertes in castris remanserant, et populo Romano, quem una clades fractura non erat: Perseo milites adhortanti ea oratio accommodata est. (Ipsum quum debellatum esset aut quum debellasset rarissimo exemplo sic poni, ut in plusquamperfecto coniunctivi confletur causalis significatio et hypothetica, apparet ex iis, quæ dixi Opusc. Acad. II p. 227; ei, quem ibi in nota posui, Livii loco, adiungitur X, 46: quum .. potuisset; neque enim participium erat, quo uteretur.) Itaque non dubito, quin veram sententiam Walchius viderit; sed quod scribi vult: Quum victor equestri proelio rex, parvo momento si adiuvissent, debellatum esse, opportune adhortanti cet., ut audiatur clamaret, diceret, id vero fieri in tali oratione nullo pacto potest. Teneamus igitur adiuvissent, intelligamusque post debellatum esse excidisse verbum eiusmodi, quale ille audiri voluit, cuius rei tenue vestiguum superest in codice (esse et). Perseus suos, qui equestri proelio vicerant, sed iam cum adversariis certo cedentibus gradu manus conserere non audebant, magnifice hortabatur ad insistendum victis. Quum supervenisset phalanx, ut summæ rei periculum vere fieri posset, ipse non ausus est cessitque timide monenti Euandro.

Cap. 60, 1: Cecidere eo die ab Romanis ducenti equites, duo milia haud minus peditum, capti ferme ducenti equites. Codex: capti ac (hoc est, ut sæpe, DC) ferme ducenti equites; itaque Kreyssigius et Weissenbornius scripserunt: capti sexcenti ferme equites, alterum numerum (ducenti) ex superioribus prave repetitum rati. Miror, non animadvertisse eos, indidem sumptum esse equites scribendumque tantum: capti DC ferme. Quis enim credat, quum quinque partibus plures pedites quam equites cecidissent, solos equites captos esse? Neque id Plutarchus, quem Kreyssigius testem citat, dicit (Æmil.

c. 9), sed id ipsum, quod ego apud Livium efficio: διςχιλίους πεντακοσίους ἄνδρας ἀγαθοὺς (equites peditesque) ἀπέκτεινε καὶ ζῶντας ἄλλους ἑξακοσίους ἔλαβεν (utriusque generis).

Cap. 61, 3: Hæc per se ampla pleraque multiplicata verbis regis, quæ ad contionem vocato exercitu habuit. Non pleraque, sed omnia sine dubio aucta. Codex: ampleraquæ multiplicata. Duobus igitur adiectivis Livius usus erat: ampla[præcla]raque. (Weissenbornius minus recte duo participia effecit.)[1]) Deinde (§ 5) in codice est: lectos in patrum, non: lectos in patrum numerum; puto Livium usitate scripsisse: lectos in patres. Paulo post (§ 8, in eadem oratione Persei) editur: Aut si acie decernere volent, eundem pugnæ pedestris eventum exspectate, qui equitum in certamine fuerit. Neque coniunctivo in comparatione rei nuper ante oculos omnium gestæ neque futuro exacto locus est; scribendum necessario est: qui .. fuit. Erratum ob sequens et. Sed præterea valde suspicor, Livium scripsisse: qui equitum certaminis fuit, ex m ortum esse in, deinde certamine. Extremo capite (11), ubi declaratur situs tumuli, ad quem Perseus castra posuit, et narratio ad Romanos transfertur, vestigiis codicis (tumulus hijc ante tempeste est eminet larisæ medius abesto num non abscendentes ad ripa paenei cet.) obscure significari videtur huiusmodi orationis forma: tumulus hic ante Tempe eminet, Larisæ [et .] medius; abest .. [Romani] non etc. Medium enim Larissæ et (Gonni?) tumulum Livius dixisse videtur eodem modo, quo Ovidius locum medium iuguli et lacerti. Sed res incerta est.

Cap. 62, 6 (in oratione eorum, qui Perseo suadent, ut

[1]) § 1 dona .. dono dabat iure Drakenborchius improbavit. Tollendum dona.

pacem a Romanis petat): Neque finiri bellum magnificentius quam ab tam memorabili pugna neque spem firmiorem pacis perpetuæ dari, quam cet. Codex pugna spem, omisso neque. Non unum igitur vocabulum addendum erat, sed duo: ab tam memorabili pugna [posse, neque] spem etc. Nam posse desiderari recte Creverius intellexit. Paulo post (§ 8) quod sic scribitur: Nunquam ab talibus consiliis abhorrebat regis animus; itaque plurium assensu comprobata est sententia, ridiculum est; ex regis enim animi habitu et inclinatione ipsius sequitur assensus, non aliorum; regis demum assensu declarato, poterant alii assentandi studio idem probare, etsi hic non assentatio, sed timor valuit. Recta omnia erunt sublata vocula est (st), quæ ex sententia orta est: Itaque, plurium assensu comprobata sententia, legati ad consulem missi. Plurium sententiam rex, in eandem partem sua sponte inclinans, secutus est. (Polyb. XXVII, 8: *Ταῦτα μὲν οὖν ἐδόκει τοῖς πλείοσι τῶν φίλων· συγκαταθεμένου δὲ τοῦ Περσέως ἐπέμποντο παραχρῆμα πρεσβευταί.*) Ab usu loquendi certissimo Livii et antiquorum discedit, quod § 11 legitur: Ita tum mos erat, in adversis vultum secundæ fortunæ gerere, moderari animos in secundis. Livius scripserat animo, ut alibi moderari iræ (IV, 7), odio (XXXI, 44), suæ fortunæ (XXXVII, 35); longe diversum est, quod cum his Drakenborchius (ad IV, 7, 6) confundit, moderari iura infimis summisque, hoc est, regere et æqualiter distribuere. In talibus rebus perquam imprudenter faciunt, qui stabilito in ceteris libris usui unum exemplum ex his quinque libris opponunt, ab unius indocti et in vocum terminationibus sæpe incauti librarii fide pendentibus. Sequitur (§ 13) in codice: Hæc quum renuntiassent legati, miraculo ignaris moris pertinacia moris esse. Grynæus sublato altero moris substituit Romanorum, incommodo loco; sed quod quidam moris

nullo addito (ne eius quidem) recte dici posse crediderunt, falluntur, nec video, quid apud Polybium (XXVII, 8), qui citatur, huic sententiæ auxilii sit. Librarius quum post moris omisisset Romani, dum retrahere omissum vult, quod sæpius ei accidit, in novum incidit errorem aliam vocem inserendo.

Cap. 63, 7 in descriptione Haliarti urbis a Lucretio prætore Romano oppugnatæ de oppidanis nudata muro proruto loca tuentibus hæc scribuntur: Super stratum ruinis locum fascibus aridis sarmentorum iniectis, stantes cum ardentibus facibus accensuros ea se sæpe minabantur, ut, incendio intersepti ab hoste, spatium ad obiiciendum interiorem murum haberent. Mire in tali re frequentia minarum (sæpe) adnotatur. Codex habet: eam se sæpe minabantur. Non detrahenda erat in eam littera m, sed in sæpe ex sequenti (min.) addenda: accensuros eam se sæpem (e sarmentorum fascibus factam) minabantur.[1])

Cap. 64. Quoniam gravi vulneri, quod in § 4 huius capitis insidet, mederi nequeo, duo leviora tollam. Nam quod (in eadem paragrapho) sic editur: Nequicquam; primæ stationes oppressæ tumultu ac terrore suo ceteros excitaverunt, non est Latinæ et prosæ orationis illa exclamatio, sed verba sic distinguenda: Nequicquam primæ stationes oppressæ tumultu ac terrore suo ceteros excitaverunt, ut nequicquam tantum ad participium pertineat. Deinde § 7 quum in codice sit: ad Crannonam intactum agrum castra moventibus ibi, scribendum est: ad Cranona, intactum agrum, castra movent, vitato non bono verborum ordine (Cranonium intactum agrum).

---

[1]) § 6 non mutandum erat verbum rectum et necessarium fuerat (quodque inter eas muri fuerat), sed supplendum, quod propter similitudinem excidit: quodque inter eas muri fuerat, corruerat.

Cap. 65, 8 (de Romanorum præsidio in tumulo a Macedonibus obsesso et oppugnato): Ingens (— sic optime Kreyssigius ex religes, id est liges; nam re ex ingerere adhæsit; —) Romanos terror circumstabat; nam neque conferti pugnare propter eos, qui in tumulum connitebantur (sic egregie Weissenbornius e codicis scriptura: qui in tumulum conabantur), poterant et, ubi ordines procursando solvissent, patebant iaculis sagittisve. Mirum vero, non potuisse Romanos confertos pugnare propter eos, qui contra eniterentur; nam confertæ pugnæ hoc nihil omnino oberat. Sed verbi pugnare nullum in codice vestigium est, in quo sic scribitur: nam neque conferti propter eos. Livius posuerat: Nam neque conferti propellere eos, qui i. t. con., poterant. Ut undique escendentes per præcipitia propellerent, solvendus erat orbis, quo medium tumulum conferti cingebant.[1])

Cap. 66, 3: (Perseus, universi certaminis casum subire paratus,) qui phalangem arcesserent, propere misit; qua et serius, quam res postulabat, et raptim acta, turbati cursu (cod. raptim aptatur turbati cursus) adversus instructos et præparatos erant adventuri (cod. adventura). Magna est in re facili et aperta, si attendas, sententiæ perversitas; nam ut nunc oratio conformata est (qua .. acta), phalanx simul et serius, quam res postulaverit, et raptim acta dicitur, quæ repugnant inter se; omninoque non sero agitur agmen, sed lente. Apparet illa serius, quam r. post. non ad iter (acta), sed ad adventum (adventuri) pertinere et coniungi cum alterius incommodi significatione (turbati c. adv. instructos); nam phalanx et serius et turbata proelio occursura dicitur; illud raptim acta ita interponitur, ut causam perturbationis contineat.

---

[1]) Connitebantur pro conari repositum in memoriam revocat Senecæ locum in ep. 95, 5, ubi scribi debet: Non potest toto animo ad honesta conniti (pro conari).

Itaque necessario quæ scribendum est et, quoniam durissime, præsertim interposito acta, ad singulos (turbati .. erant) transitur et in ipso codice est adventura, ad hæc etiam accommodanda turbata et erat, ut hæc sit totius loci forma: **quæ** et serius, q. r. p., et, raptim acta, **turbata** cursu adv. instr. et pr. **erat** adventura. Infra § 8 scribendum esse intrare angustias (cod. introre, edd. introire), dixi ante aliquot annos; nam introire cum accusativo non magis Livius quam Cicero dicit.

Cap. 67, 8 (Consul P. Licinius Larissa) Eumene atque Attalo domum remissis, Misagenem Numidasque in hiberna in proximis Thessalis urbibus distribuit. Vitiosum est distribuere in hiberna in urbibus (pro eo, quod est in urbes); codex habet: misachinnumidisque hiberna in proxumis cet., hoc est: Misageni Numidisque hiberna in proximis Th. urbibus distribuit. Paulo post (§ 9), quoniam in codice est: Antrona voluntatemcolentium recepit, scribemus: voluntate incolentium. Incolentes pro incolis Livius dixit huius libri c. 53, 6 et, si recte memini, alibi. Postremo c. 11 tollendum ex narratione ipsius eventi plusquamperfecti temporis verbum scribendumque: ... eam oppugnare aggreditur. Primi omnium Macedones .. metu excesserunt (cod. et edd. excesserant); a quibus relicti oppidani in deditionem .. veniunt.

Lib. XLIII.

Cap. 1, 1. In hoc libro incipienda mihi oratio a confessione culpæ et erroris est. Nam quum codicem Vindobonensem a. 1846 festinanter inspiciens et pauca inde excerpens in eam opinionem venissem, ipsum initium libri sic ibi scribi: Eadem æstate in Thessalia legatus in

Illyricum (scribitur autem vere sic: Eadem æstate qua in Thessalia legatus in Illyricum), et quum nondum satis perspexissem, quam frequenter in hoc codice verba aliquot omitterentur, in libello academico, quem a. 1852 edidi (de Livii libri XLIII initio e cod. Vindobonensi emendando), coniecturam de hoc loco restituendo prodidi et exornavi, quam oblivioni prorsus tradi cupio. Cetera, quæ in § 1 et 3 recti ibi emendavi, postea vidi iam a Weissenbornio in lectionum Livianarum parte priore occupata esse, nisi quod ex litteris eremiam aut ceremiam (oppugnaiviceremiam), in quibus ego alterius ex duobus oppidis, quæ Livius commemorat, nomen latere putavi, is eorum unum effecit, parum, ut videtur, probabiliter. Ad reliqua pergo, quibus illius erroris culpam redemptum iri spero. Quamquam primum quidem minutula res attingenda est, non posse in § 10 et 11 ferri imperfectum tempus in hanc continuam præsentium seriem quasi ludendo inclusum: Decernunt .. ut C. Sulpicius . tres . nominet legatos, qui .. proficiscantur ex urbe et, quantum accelerare possent, Cassium, ubicunque sit, persequantur; nuntient, ne bellum cum ulla gente moveat, nisi cum qua senatus .. censuerat. Scribendum possint. Non aberratur fere, ut sæpe dixi, nisi ubi una littera formæ distant; esset pro sit scriptum non reperias. Tum censuerat in censuerit mutandum esse, Perizonius vidit; ut enim indicativum feramus, cum nullane gente posthac bellum gerere licebat, nisi cum qua iam ante hoc tempus senatus gerendum censuisset? Nam censuisset in oratione obliqua post præteritum futuri exacti vicem sustinet, censuerat vere præteriti temporis est.

Cap. 3, 3 (ubi agitur de hominibus ex militibus Romanis et ex mulieribus Hispanis, quibuscum connubium non erat, natis, qui orabant, ut sibi oppidum daretur, in quo habitarent): Senatus decrevit, ut nomina sua apud L. Canuleium (prætorem, cui Hispania provincia evenerat) profiterentur, eorumque si

quos manumisisset, eos Carteiam ad oceanum deduci placere. Duo in hoc decreto permira sunt, primum quod illi homines manumitti iubentur, quasi hactenus servi fuerint, quod neque Livius dicit neque ullo modo convenit cum iis, quæ de origine eorum tradit; qui enim ex cive Romano et muliere peregrina, quacum connubium non erat, natus erat, is liber, sed peregrinus erat more et iure Romano. Et qui poterant servi legatos ad senatum Romanum mittere? Deinde partem aliquam horum hominum a prætore manumissos esse significatur et Carteiam deductos (eorum si quos cet.); cur non omnes manumissi sint, quid discriminis factum et quid de ceteris decretum sit, non significatur. Quod per se constare poterat, aliquid esse in iis verbis, quibus decreti sententia indicatur, mendi, manifestum fit e codice, in quo manumisissent scribitur, qua unius litteræ adiectione omnia recta et sana fiunt. Iubebantur illi homines nomina sua (ipsorum) profiteri et eorum, si quos manumisissent. Nam servos quidam eorum et habuerant et manumiserant; itaque his quoque libertinis, incertæ non minus, quam patroni erant, condicionis, consulendum erat. Deinde communiter de omnibus iis, quorum nomina edita essent, additur: eos Carteiam cet. Itaque colonia illa, quantum ex Livii narratione intelligi potest, non quod tota ex libertinis esset, libertinorum appellata est, sed quod multi ab initio libertini adscripti sunt. Præterea quod sequitur potestatem fore, nunquam sic in decretis promittendi modo futurum ponitur, sed præsens iubendi; itaque sine dubio fieri scribendum est. (Forchhammerus significavit aliquid obscuri in codice habuisse verbum fore.)

Cap. 6, 4: Milesii, nihil præstitisse memorantes, si quid imperare ad bellum senatus vellet, præstare se paratos esse polliciti sunt. Vix diserte commemoraverunt, nihil se præstitisse, sed necessario operæ navatæ mentionem omiserunt. Cod. præstitissent. Videtur fuisse: nihil, quod præstitissent, memorantes. (Cap.

3, 6, ubi recte editur: et quæ missa erant ad bellum, in cod., omisso quæ, est: et missa erant ad bellum.)

Cap. 8, 6 (in responso iussu senatus Chalcidensibus legatis dato): non ut ea a magistratibus socii atque amici paterentur. Codicis scriptura sic notatur: a magistratibus utsociatque amici, ex qua efficitur id ipsum, quod Dukerus coniectura præcepit: a magistratibus suis socii atque amici. Bis uno s pro duplici scripto, ui transiit in ut.

Cap. 11, 2: Patres ... legatos in Macedoniam M. Fulvium Flaccum et M. Caninium Rebilum miserunt, qui comperta, quæ agerentur, referrent, et ut A. Hostilius consul comitia consulibus subrogandis ita ediceret, uti mense Ianuario comitia haberi possent, et ut primo quoque tempore in urbem rediret. Perquam infeliciter hic Grynæus rem gessit, ad cuius errores corrigendos nihil prorsus auxilii Kreyssigium Bekkerumve attulisse miror. Primum prorsus incredibile est, quum res haud prosperæ in Macedonia essent, consulem, qui ibi esset, ab exercitu avocatum esse, ut comitia Romæ haberet, quum esset in Italia sine bello (c. 9, 1—3) alter consul; nec unquam reperietur, quum alteri consuli Italia provincia esset, alteri bellum extra Italiam, non ab illo comitia habita, qui in Italia esset. Mirum id quoque, quod consul redit et comitia habet mense Ianuario, legati de ea re ad eum missi exacto demum admodum Februario redeunt (§ 9). Huius pravitatis auctor Grynæus est; nam in codice omnibus litteris alterius consulis nomen scribitur: Et ut A. Atilius cons. Apparet, virum egregium eo deceptum esse, quod hæc coniuncta sunt cum mentione legatorum in Macedoniam missorum, et præterea duritia orationis; nam ex illo: patres ... miserunt ad alterum membrum auditur decreverunt, quod genus figuræ ἀπὸ κοινοῦ, ut ex unius rei decretæ pluriumve suis verbis commemoratione sumatur communis decreti significatio ad eamque accommodetur ut coniunctio, non rarum

est apud Livium; ut XXX, 27, 11 post prorogata imperia adiungitur: et, ut placatis dis omnia inciperent agerentque, ludos ... ut eos ludos consules ... facerent, et XXXI, 8, 6 his: Sulpicio permissum cet. adnectuntur per ut reliqua decreta. Deinde nescio, cur, quum in codice perspicue scriptum esset: comitia consulibus rogandis, ediderit subrogandis. Tum intolerabilis hæc est repetitio substantivi: comitia ita edicere, ut mense Ianuario comitia haberi possent. Sed in codice non legitur haberi, sed tantum ut mense Ian. comitia possent. Scribendum est igitur, nisi fallor: ut m. I. **confici** possent. Eodem capite § 11, ubi exponitur, quid legati e Macedonia redeuntes renuntiaverint, sic scribitur: Ignominiam Claudii temeritate acceptam elevare eos patres acceperunt, qui perpaucos Italici generis .. ibi milites amissos referebant. Non ex aliis patres comperiebant, legatos ignominiam elevare (— id est autem, accipere aliquem aliquid facere —), sed ipsos coram audiebant; omitto eos, qui prave hic poni (nisi forte putamus patres ex legatis accepisse, alios nescio quos ignominiam elevare) et in hac structura relativa necessarium coniunctivum esse (referrent). His incommodis medebimur, si scripserimus: Ignominiam ... **elevari eo** patres acceperunt, **quod** .. referebant (hoc est: quod, ut referebant, pauci amissi essent). (Quippe pro qui posito non tollitur vitium in his verbis: elevare eos acceperunt.) Extremo capite (§ 13) miror præter lacunam neminem notasse, admodum inusitate dici: sacerdotes **intra** eum annum mortui, quum intelligatur eo anno. Difficile est in tali loco ultra mendi notationem progredi; et tamen suspicor, Livium sic fere scripsisse: Sacerdotes tres eo anno mortui sunt (cod. mortuus est), [* augur, in cuius locum cooptatus est] L. Flamininus; pontifices duo decesserunt cet. Ex annomortui ortum annum; id initium erroris.

Cap. 13, 1: Non sum nescius, ab eadem negligentia, qua nihil deos portendere vulgo credant, neque nuntiari admodum ulla prodigia in publicum neque in annales referri. (Ulla pro nulla recte Gronovius; mirifica molitur Weissenbornius neque tollens.) Non recte nuntiandi prodigia et in annales referendi intermissio comparatur, tanquam diversa sit, cum ea negligentia, qua deos nihil portendere vulgo credant (quæ præterea non negligentia est, sed opinio sive recta sive prava). Recta et apta sententia hæc est, quod nec homines prodigia nuntient nec scriptores in annales ea referant, una eademque fieri negligentia ex eo orta, quod nihil deos portendere credant. Ea sententia in Livii verbis erit, si, una littera addita, scripserimus: ab eadem negligentia, quia nihil deos portendere vulgo credant. Ad eadem, quod absolute ponitur, male accommodatum est qua. Paulo post (§ 3: Anagnia duo prodigia eo anno sunt nuntiata, facem in coelo conspectam et bovem feminam locutam publice ali) recte Dukerus animadvertit, perverse in prodigii nuntiati parte poni, quod alibi nuntiato prodigio decretum narratur, ut bos locuta publice aleretur (XXXV, 21, XLI, 13). Videtur Livius, qui, quid ceterorum prodigiorum causa factum sit, postea coniunctim exponit, id, quod ad hoc unum prodigium pertinebat, statim interposuisse, hac fere forma: et bovem feminam locutam; — ea publice ali iussa; — Minturnis cet. Si ipsi Anagnini se, id quod decerni soleret, caute occupasse nuntiarunt, scribendum est: .. locutam; eam publice ali.

Cap. 14, 6 (in iureiurando, quod censores adiuvandi dilectus causa se a civibus exacturos edixerunt): Tu minor annis sex et quadraginta es, tuque ex edicto C. Claudii, Ti. Sempronii censorum ad dilectum prodibis? et, quotiescunque dilectus erit, quum (sic cum Ursino scribendum pro quæ, quod in cod. est; edd. quamdiu) hi censores magistratum habebunt, si mi-

les factus non eris, in dilectu prodibis? Prius prodibis e Dukeri coniectura receptum a recentioribus est, quum Grynæus prodito edidisset. Sed minus recte bis de futuro interrogatur. Censores in medio dilectu hoc edixerunt; iusiurandum postea in censu agendo exacturi erant; itaque tum se et de dilectu eo, qui nunc iam ageretur, obedivissentne cives edicto, et de iis, qui post futuri essent, interrogaturos edixerunt. Codex proditi. Scribendum igitur: tuque ... ad dilectum prodisti et, quotiescunque dilectus erit, ... prodibis? Edicti autem vim et iusiurandum recte et ordine censores suo lustro terminant, ne alienam potestatem sibi assumant. Recte igitur habent illa: quum hi censores magistratum habebunt. Iure autem, opinor, Sigonius in dilectum (cod. in dilectu prouidebis). (§ 2 et ante iuniores recte Gronovius tolli volebat; in ea, quam Perizonius effici volebat, sententia dicendum erat: ne iuniores quidem. Sed omnino non agebatur tum, in legionibus ad bellum Macedonicum scribendis, nisi de iunioribus, qui quidem Romane dicebantur, nec ad alios spectat censorum iurisiurandi formula. § 4 conscripti in codice non est; sed et quoque natum opinor ex ultima littera verbi scirent, scribendumque esse: id ita ut esse scirent patres.)

Cap. 16, 13: Censores (a P. Rutilio tr. pl. perduellionis accusati) extemplo in atrium Libertatis escenderunt, et ibi signatis tabellis publicis clausoque tabulario .. negarunt se .. quicquam publici negotii gesturos. Signare tabellas (velut testamentorum) eorum ipsorum est, qui apposito signo eas confirmant aut saltem fidem iis conciliant. Itaque (ut omittam tabulas censorias neque signatas usquam commemorari neque genere suo signandas fuisse videri), si censores eas nunc signassent, id ipsum fecissent, quod se facturos negabant, ut quicquam pro magistratu agerent. Præterea ibi abundat. Quid Livius scripserit, vel unum illud clauso tabulario ostendere potest: et obsignatis tabellis publ. clausoque tab. etc.

Obsignarunt tabulas, ut earum tractatio et confectio prorsus intermitteretur. Ceterum Livium tabulas has publicas censoriasque appellasse puto, non tabellas. (§ 12 Livium scripsisse: non recusantibus censoribus, qui minus .. iudicium de se pop. faceret, pro usitato quominus, minime certum est. Quos Drakenborchius ad XXVIII, 13, 18 comparat tres locos, omnes alius generis sunt; in duobus qui minus est quomodo (cur) minus, noto usu.)

Cap. 17, 8 (de Acarnanibus, quorum altera factio, ut præsidia Romana in urbes suas inducerentur, postulaverat): pars recusare, ne, quod bello captis et hostibus mos esset, id pacatæ et sociæ civitates ignominiæ acciperent. Audiri necesse est accipere, etsi admodum dure auditur etiam ob relata inter se quod .. id, quorum utrumque suum verbum postulat. Sed parum apte bello captis mos esse dicitur accipere ignominiam, quasi ipsorum in ea re actio sit, sine qua mos intelligi nequit. Admodum vereor, ne verbum exciderit. Nec bene bello capti et hostes tanquam duo genera copulantur. Fuitne: quod bello captis hostibus [imponi] mos esset?

Cap. 18, 2 (ubi exponitur, quæ causæ Persea impulerint ad expeditionem in Illyricum suscipiendam): .. frangendi finitimorum spes animosque, ne quid, averso (cod. quidinadverso) se in Romanum bellum periculi subesset. Cod. periculi abisset, ex quo Forchhammerus recte effecit: periculi ab iis esset. (Minus bene Kreyssigius: periculi adesset.) Sequitur (in eadem expositione): solum infestum esse Macedoniæ latus, quod ab Illyrico pateret, cernens; codex: i solum, ex quo fit: id solum .. latus.

Cap. 19, 14: Iis (legatis ad Gentium Perseus) mandat, ut exponerent æstatis eius hiemisque acta sua (cod. suæ acta sua) adversus Romanos Dardanosque; adiicerent recentia in Illyrico hibernæ expeditionis opera; hortarentur Gentium in amicitiam se-

cum .. iungendam. Male me habent illa æstatis hiemisque acta adversus Romanos Dardanosque, separata ab hiberna expeditione, cui rectius æstatis acta contraria poni videntur. Supra (c. 18 init.) Livius diserte posuit, Persea, principio hiemis Macedonia non egressum, sub brumæ demum tempus expeditionem eam, quam hic hibernam appellat, suscepisse; Dardanos iam ante (ibd. § 2) domuerat, hoc est, ante principium hiemis. Itaque valde vereor, ne hiemisque a mala manu sit Liviusque scripserit: exponerent æstatis eius acta sua ..; adiicerent recentia .. hibernæ expeditionis opera. Deinde Latinum non esse puto: hortari in aliquid faciendum, opinorque ante amicitiam excidisse ad, tum additum in aut, quum in ex m præcedenti ortum esset, ad sublatum esse. (§ 7 nihil est mendi. Redit Livius a digressione ad rem narrari coeptam.)

Cap. 20, 1: Hi (legati Persei ad Gentium missi) .. per Illyrici solitudines, quas de industria populando Macedones fecerant, ne transitus faciles Dardanis in Illyricum aut Macedoniam essent, Scodram .. pervenerunt. Codex: quas per industria; Kreyssigius per ex superiore versu huc delatum putat; mihi Polybii de eadem re verba comparanti (XXVIII, 8: διὰ τῆς ἐρήμου καλουμένης Ἰλλυρίδος, ἣν οὐ πολλοῖς χρόνοις ἀνώτερον ἀνάστατον ἐποίησαν Μακεδόνες) pæne probabilius videtur, Livium scripsisse: quas nuper de industria cet. Sequitur deinceps (§ 2): Lissi rex Gentius erat; eo acciti legati; mandata exponentes benigne auditi sunt, qui responsum sine effectu tulerunt. Perinepte hæc postrema sententia, superiori contraria et effectum rei continens, pronomine relativo adiungitur. Aut tollendum est qui aut ante mandata transponendum.

Cap. 23, 3: Interim Cleuas, adsumpto Philostrato, qui Epirotarum gentem (cod. gente) habebat, in agrum Antigonensem transcendit. Non sine causa Creverium offendit hæc gens Epirotarum, quam Philostratus,

homo alioquin ignotus, habuisse dicitur. Paulo post pro gente longe rectius cohors appellatur. Aut sub ipso illo nomine numerus latere videtur (Epirotarum quingentos) aut excidisse (qui . ex Epirotarum gente habebat).

Lib. XLIV.

Cap. 2, 4: Prætore (C. Marcio, qui a Chalcide in Thessaliam venerat, ut consilio de bello gerendo interesset) dimisso, consul (Q. Marcius Philippus), menstruum iusso milite secum ferre, profectus decimo post die, quam exercitum acceperat, castra movit. Ad menstruum Dukerus adscribit "frumentum scilicet", Lipsium et Scheelium auctores citans, id intelligi. Nec profecto id dubium est; sed quamquam frequens est et frumenti et cibariorum a militibus portatorum mentio, frustra tamen quæro, qui sic menstruum dixerit sine substantivo. (Diurnum accipere de servis, proprio addito verbo, Senecam dicere scio.) Itaque non dubito, quin ipsum illud vocabulum (frumentum) post menstruum exciderit ob similitudinem syllabarum mentum. Illud nemo attigit, quid esset, quod consul primum profectus, deinde decimo die castra movisse diceretur; ego nugas esse dico; unam enim rem esse. Tenetur manifestissimum interpretamentum (profectus) adscriptum ad decimo die, non animadverso, sequi castra movit.[1]) Eodem

---

[1]) Pro eo, quod sequitur (§ 5): quum, exponerent in consilio, iussisset, rectissime Gronovius et Creverius exponere legi voluerunt. Neque in tali re (ubi non de decreto agitur) Livius: iubeo faciat quis dicit neque, si ita diceret, illo ordine verba posuisset, ut, verbo exponerent subiecto particulæ quum, summa oreretur ambiguitas. De frequenti in hoc codice erroris genere dixi ad XLII, 24 p. 519; hic quidem duplex errandi causa fuit,

capite extremo (§ 12) sic scribitur: Ipse (Perseus) cum reliquis copiis circa Dium stativa habuit; deinde, adeo ut obtorpuisse inops consilii videretur, cum (cod. adeo ut obtorpóvisse inobs consilii videre circum) equitibus expeditis littore nunc Heracleum, nunc Philam percurrebat, eodem inde cursu Dium repetens. Neque adeo ut pro ut recte dicitur, ubi magnæ rei nulla est notatio, et hæc, quid facile coniici ex illa percursatione potuerit, significatio, prave præmittitur ipsi rei narrationi; sed hæc minora et fortasse non omnibus perspicua; illud manifestum, torporis suspicionem ex perpetua concursatione nasci non potuisse, quæ maxime aliena est ab torpore defixis. Livius scripserat aptissima et sententia et oratione: deinde, **crede, ne** obtorpuisse .. videretur, .. nunc Heracleum etc. Acerbe significat, nullam aliam inanis illius Persei percursationis causam videri fuisse, nisi ut torporis ex inopia consilii suspicionem removeret.[1])

Cap. 4, 1 (ubi de impetu Romanorum in saltum ab Hippia insessum agitur) verba sic coniungenda sunt: Et Romani expediti ad pugnam exierant et hostes levis armatura erat, promptissimum genus ad lacessendum certamen. Romanus exercitus totus aderat, excepto castrorum præsidio, non levis armatura, sed expeditus; ita utrimque prompte certamen capessebatur. Sequuntur hæc (§ 4): Irri-

---

quum et iussisset. (Cap. 35, 2 codex habet: qui Pantauchum .. appropinquarent castris vetarent pro appropinquare; lib. XLIII, 3, 6: et si qua præterea vellent imperarent pro imperare.)

[1]) §.10 iuvenum corruptum esse certum est; neque enim, quum levis armatura mitteretur eiusque non minus X milia, ulla poterat esse ætatis selectio; nec tamen gentis nomen (velut Agrianum) subesse potest, quoniam in Persei exercitu nullius præter ipsos Macedonas gentis tantus erat aut prope tantus numerus (vid. XLII, 51). Fuitne levis armaturæ plurium (variarum?) gentium?

tatis in posterum diem animis, maioribus copiis atque infestius concursum ab illis, si loci satis ad explicandam aciem fuisset. Vitiosum esse concursum pro concursum esset, alii intellexerunt; plane abundat ab illis pravumque pronomen est; sed præterea perverse coniunguntur in posterum diem (quod quum dicitur, agitur de priore die, cuius pugna narrata est) et concursum esset (ipso postero die); recte dici possit: irritatis animis, infestius postero die concursum esset; nunc hoc in posterum diem verbum postulat, quod prioris diei actionem significet. Codex ipse satis ostendit aliud scriptum fuisse, in quo sic scribitur: maioribus copiis adque infesiutius concursum abellisin loci satis ad expl. ac. f. Hinc efficitur: Irritatis in posterum diem animis, maioribus copiis atque infestius **concursuri abeunt**, si loci satis ad explicandam aciem fuisset. Sequitur de hac ipsa alterius diei pugna locus (§ 6, postquam expositum est, maiorem partem copiarum locorum natura pugnare prohibitam esse): Levis armatura etiam per anfractus iugi procurrrere et ab lateribus cum levi armatura conserere, per iniqua atque æqua loca pugnam petere; ac (cod. patere ad) pluribus eo die vulneratis quam interfectis, proelium nocte diremptum est. Neque conserere absolute dici potest (— itaque aut manum aut pugnam addendum aut concurrere scribendum esse coniicitur —), neque pugnam petere de concurrentibus Latinum est, neque infinitivus historicus hic locum habet, præcedente in ea sententia, cui hæc respondet, imperfecto (stabant), neque per ac hæc recte cum proximis coniunguntur, quibus proelii huius diei summa et eventus significatur. Accedit codicis scriptura alio ducens. Sic enim locus restituendus est: Levis armatura ... conserere per iniqua atque æqua loca pugnam **poterat** (paterad). Pluribus etc.

Cap. 5, 9 et 10: (de Romanis Q. Marcio consule duce per montes in Macedoniam penetrantibus): Nocte ad modi-

cam planitiem pervenerunt, neque, an infestus is locus esset, sæptus undique, circumspiciendi spatium fuit. Vix tandem ex insperato (cod. vix tandem exspirato) stabilem ad insistendum nanctis locum postero quoque die in tam cava valle opperiri Popillium ac relictas cum eo copias necesse fuit. Non Livianum circumspicere, an infestus sit locus (pro infestusne aut ne infestus); et infestum fuisse, addita sæptus undique et in tam cava valle declarant. Bekkerus quidem sæptis scribi voluit; sed sæptis potestas circumspiciendi deest, non spatium (tempus); cur spatium non fuerit, proximis declaratur verbis (vix tandem cet.), quæ interpungendo male ad alteram sententiam tracta sunt; neque enim, quod vix tandem stabilem locum Romani nacti erant, cohæret cum necessitate manendi, ut copiæ relictæ consequerentur. In codice est: pervenerunt nequam infectus etc. Scribendum igitur est una addita littera: pervenerunt, nec, quam infestus is locus esset, sæptus undique, circumspiciendi spatium fuit vix tandem ex insperato stabilem ad insistendum nanctis locum. Postero quoque die cet. Necessitas statim requiescendi spatium circumspiciendi ademit. Extremo quoque capite (§ 12 et 13) aliquid est mendi. Sic enim nunc scribitur: (Romani) degressi in campos inter Heracleum et Libethrum posuerunt castra peditum, quorum pars maior tumulos tenebat; ibi vallo (cod. valle) campi quoque partem, ubi eques tenderet, amplectebantur. Sed neque peditum separata castra unquam ponebantur (quod si fieret, pedites castra posuisse dicerentur, non peditum), et repugnant proxima, quæ eadem castra campi partem complexa esse ostendunt; tum perversissimum est ibi, quod, quo referatur, non habet, nisi dicas in tumulis partem campi vallo comprehensam esse. Opinor, peditum nomen propter subiectam equitis mentionem additum esse ab aliquo, cui non satis esset, ex ipsa re intelligi, maiorem illam castrorum

partem pedites tenuisse, eoque omisso scribendum esse: posuerunt castra, quorum pars maior tumulos tenebat; **alibi** (ab alio latere) vallo campi quoque partem, ubi eques tenderet, amplectebantur.

Cap. 6, 2. Hic locus, quem Grynæus valde infeliciter interpolavit, Bekkerus et Weissenbornius talem, qualis in codice corrupte scriptus est, reliquerunt, additis tantum lacunæ notis, etsi non prorsus redintegrari potest, quod nonnulla exciderunt, tamen insignem recipit emendationem cum alterius loci correctione non minus insigni coniunctam. Codicis enim scriptura huiusmodi est: (Perseus, nuntio de exercitu Romano per montes in Macedoniam traducto perturbatus) subinde per aliaquæ (edd. per alia aliaque; scrib. potius: per alia atque alia)[1]) pavida consilia et imperia trepidans, duos ex amicis Pellam alterum usque ad pathum pecunia deposita erat ex præsidiis revocat omnisque aditus aperit bello. Non dubitari potest, quin eadem significentur præpropera imperia, quorum postea, dempto terrore, Persea poenituisse Livius c. 10 init. narrat, alterum de gaza regia in mare proiicienda, quod Nicias facere iussus erat, alterum de navalibus Thessalonicæ incendendis, datum Andronico. Res commemoratur etiam in excerptis Diodori Peirescianis p. 579 Wess., ubi pro Nicia Nicon appellatur, qui iussus dicitur *τὴν ἐν τῷ Φάκῳ γάζαν καὶ τὰ χρήματα καταποντίσαι*, et apud Appianum in iisdem excerptis (Maced. fr. 14). Iam c. 10, 2 sic scribitur: incautior (quam Andronicus, qui tempus traxerat) Nicias Pellæ proiiciendo (cod. proiiciendæ) pecuniæ partem,

---

[1]) Alius aliusque, aliter aliterque apud Celsum et fortasse apud alios reperitur; boni scriptores alius atque alius, aliter atque aliter, alibi atque alibi dicere solent. Livianos locos plus decem collegerunt Iac. Gronovius et Drakenborchius ad XXIV, 20, 9.

quod fuerat natum. Mirifice interpolarunt: pecuniæ partem, quod fuerat nanctus (abundante saltem partis nomine), quasi nanciscenda fuerit pecunia, ad quam in thesauris repositam cum clavibus missus Nicias erat. Nihil potest manifestius esse, quam scribi debere: pecuniæ partem, quæ fuerat **ad Phacum** (ἐν τῷ Φάκῳ).[1] Erat enim Phacus arx Pellæ, in qua et gaza regia servabatur et vincti custodiebantur, quos rex custodiri iusserat, nominata etiam apud Polybium (XXXI, 25). Itaque frustra Valesius Pellæ, non Phaci gazam Macedonum fuisse disputat, teste utens Livio (c. 23, 9 et c. 46, 8 huius libri), cui adiungi Polybius potest (XXIX, 3) et Strabo (lib. VII fr. 20 ex epit.); nam quæ in arce ad Pellam erat, eadem Pellæ esse recte dicebatur. Livii quidem locum, qui est in c. 46, etiam propius ad veram sententiam paulo post accommodabimus; nunc primum dicamus, comparata veriore illa, quæ in c. 10 inventa est, scriptura, in eo, a quo orsi sumus, loco scribendum perspicue esse: duos ex amicis, Pellam alterum, ut, quæ **ad Phacum** pecunia deposita erat, deinde lacunam huiusmodi fere supplemento utcunque tegendam: [in mare proiiceret, Thessalonicam alterum, qui navalia incenderet, misit; Asclepiodotum et Hippiam, quique cum iis erant,] ex præsidiis revocat cet. Phaci nomen hic latere, etiam Weissenbornius suspicatus erat; formam verborum non invenit. In illo autem, quem tantisper distuli, loco c. 46, 5 de Pella urbe sic scribitur: Sita est in tumulo vergente in occidentem hibernum; cingunt paludes inexsuperabilis altitudinis æstate et hieme,

---

[1]) Quod sequitur ibi: sed in rem emendabilem visus lapsus esse, rectius, opinor, Drakenborchius scribendum putat: in re emendabili quam Gronovius et recentiores: in errorem emendabilem (in rem em. ex: in re em.). Sed præterea scribendum videtur: visus est lapsus esse.

quas restagnantes faciunt lacus; in ipsa palude, qua proxima urbi est, velut insula eminet aggeri operis ingentis imposita, cet. Sic enim edunt, nisi quod quidam, præeunte Floribello, ridiculum esse sentientes, illam velut insulam impositam dici aggeri, post eminet addiderunt arx. Sed alia est pravitas; nam lacus ut non fluunt, ita ne restagnant quidem nec paludes faciunt, sed flumina restagnantia lacus et paludes efficiunt. In codice scribitur: quas restagnantes faciunt padcus in ipsa palude etc. (puncto superposito ipsum librarium litteram delendam significare, supra dixi). Perspicue eminet ipsius arcis nomen. Itaque sic scribendum est: quas restagnantes faciunt [amnes. Arx] Phacus in ipsa palude velut insula eminet, aggeri ... imposita. Amnes dicit Axium et Ludiam; vid. Strab. VII fr. 20, 22, 23. Tres hi, quos tractavi, loci mirifice inter se confirmant.

Cap. 6, 6 (postquam Livius narravit, Romanos temere eo progressos, unde evadere nisi per duos saltus, præter Dium et per Tempe, non possent, quæ utraque regiis tenerentur præsidiis): Itaque si dux intrepidus decem dies primam speciem appropinquantis terroris sustinuisset, neque receptus Romanis per Tempe (cod. Romanus partem; paulo ante § 5 et infra § 12 pertemp scribitur, altero loco addito puncto post p) in Thessaliam neque commeatibus pervehendis eo patuisset iter. Sunt enim Tempe saltus, etiamsi non bello fiat infestus, transitu difficilis. Neque ad Tempe neque in Thessaliam pervehendi commeatus erant Romanis Macedoniam ingressis; itaque non eo, quod alterumutrum ex iis, quæ dixi, significare debet, sed ea scripsisse Livium puto (per Tempe). In eandem sententiam mox (§ 12) scribitur: Intercluso per Tempe simul aditu commeatibus, simul reditu, ipsi montes, per quos descenderant, repetendi (cod. repentedi) erant, ubi aperte et sententia et orationis forma postulat,

ut restituatur: simul aditu commeatibus, simul reditu ipsis, montes cet. Sequuntur hæc (§ 8): Nam præter angustias per quinque milia, qua exiguum iumento onusto iter est, rupes utrimque ita abscisæ sunt, ut despici vix sine vertigine quadam simul occulorum animique possit. Terret et sonitus et altitudo per mediam vallem fluentis Penei amnis. Non recte ab angustiis separantur rupes, quæ angustias faciunt (præter angustias .. rupes); contra recte angustiarum terrori adiungitur amnis infra fluens. Codex habet: onustointerstrupes. Ex st faciendum est et, oratione sic continuata: Nam præter angustias ..., qua exiguum iumento onusto iter et rupes utrimque ita abscisæ sunt, ut despici vix sine vertigine ... possit, terret et sonitus et altitudo cet.[1])

Cap. 7, 11: Adeo sine ulla ope hostis, quæ adgravaret; cum ipsa difficultate rerum pugnandum erat. Considerandum mihi videtur, potueritne sic sine ope hostis aliquid fieri dici, ut opis nomine, quæ adgravet, significetur opera in difficultatibus impedimentisque obiiciendis posita. Alioquin enim scribendum videtur: sine **opera** hostis, quæ adgravaret.

Cap. 8, 2 (de consule Q. Marcio Philippo ab Dio ad Philam regresso): Alii metu recessisse eum ab hoste ferebant, quia manenti in Pieria proelio dimicandum foret, alii ignarum, belli quæ in dies fortuna novaret, ut opperientibus sese rebus, omisisse de manibus ea, quæ mox repeti non possent. Recte illa: ut opperientibus sese rebus Weissenbornius e codice

---

[1]) § 10 scribendum cum Drakenborchio: alterum in Condylo castello. Variata oratio ita ferri debet, si singula recte dicuntur; in haustum est præcedente m.

restituit, quæ perverterat Grynæus; (sic enim reprehensores illi consulem agere insimulabant, quasi res et occasiones cunctantem opperirentur, non celeriter elaberentur;) sed reliquit, quam Drakenborchius frustra defenderat, perversam vocum belli et fortunæ separationem et prioris, in qua, si cum fortuna coniungitur, nihil est singularis ponderis, in initium sententiæ ante pronomen interrogativum traiectionem. Scribendum est: ignarum belli, quod in dies fortuna novaret, cet. Fortuna bello novum in dies statum et habitum dat. Relativi pronominis nominativi et accusativi formæ quoties et ab hoc librario et ab aliis permutentur, dici opus non est. Deinde hic § 5 primum, postea autem aliquoties obiicitur nomen fluvioli quinque milibus passuum ab Dio ad meridiem versus distantis, ad quem Perseus castra et contra Q. Marcium et postea contra L. Æmilium habuit. Is in editionibus appellatur Enipeus. Codex h. l. Enipi habet, proximo capite § 2 Elipeum, c. 20, 3 Epela, c. 26, 5 Elpeio, c. 32, 10 Elpei. Comparato Zonara, apud quem IX, 23 (p. 457 Duc.) Ἔλπιος dicitur, apparet Elpium aut Elpeum a Livio appellatum esse. Enipei notius nomen a Grynæo, quem primus librarii error decepit, e Thessalia in Macedoniam translatum est. Extremo capite (§ 7, ubi Weissenbornius occupavit, quod ego quoque conieceram, obseptum iter ex codicis scriptura hospesetseptum iter) in his verbis: extrahere reliquum tempus eius æstatis in animo habebat, vitiose abundat eius; in codice est tempuseaæstatis, geminatis errore litteris ae.

Cap. 9, 8 (ubi describitur circensis ludicri in testudine efficienda bellica in oppugnatione Heraclei imitatio) antea sic edebatur: Huic testudini simillima parti muri admota (cod. permota), cum armati superstantes subissent (cod. subipssent), propugnatoribus muri fastigio altitudinis æquabantur. Kreyssigius, quum in codice vidisset scribi: Huic testudo simillime parti muri, recte nominativum (testudo) tenuit, recte etiam humillimæ

parti muri posuit; neque tamen simillima humillimæ scribendum videtur fuisse, sed tantum: Huic testudo similis humillimæ p. m. cet., deinde autem: quum armati super stantes subissent. Neque enim iam superstabant, quum movebatur testudo, sed illa admota insilientes super eos, qui scutis supra capita elatis stabant, subibant. (Tum recte Lipsius et Perizonius: et in fronte extremi et ex lateribus.)

Cap. 11, 9 (de Cassandreæ oppugnatione): Hoc ubi perfectum esse opus militibus nuntiatum est, clamorem alacres gaudio repente tollunt, aliis parte alia in urbem irrupturis. Non alios, opinor, nescio quos, sed se ipsos irrupturos putabant. Codex vitiose: aliis ... inrupturum. Opinor, Livium scripsisse: tollunt, [ut] alii parte alia in urbem irrupturi. Nam particula opinionis (quæ eventu caruit) index vix abesse potest, in vulgata quidem scriptura nullo modo.

Cap. 13, 7: Euphranor (Persei dux), soluta unius urbis (Meliboeæ) obsidione, Demetriadem extemplo ducit; nec tum moenia modo, sed agros etiam confiderunt se a populationibus tueri posse. Præter barbarum illud confiderunt etiam sententiæ non cohærentes et particula tum mendi indicium faciunt. Codex ducit noctemunia modo cet. Locum lacunosum esse, quod aliqua ex parte Weissenbornius suspicatus erat, Forchhammerus intellexit eiusque olim hanc fere fuisse formam: Demetriadem extemplo ducit. Nocte moenia [intrat, tantamque fiduciam incolentibus fecit, ut non moenia] modo, sed agros etiam confiderent se a populationibus tueri posse. Apparet erroris causa in moenium vocabulo bis posito. Nocte urbem Euphranor intravit, ut Romanos obsidentes falleret. Sub finem capitis (§ 12) scribitur: De Eumene rege longe diversa tradunt. Desideratur subiectum; neque enim incerta huiusmodi communis narrationis significatio contraria poni potest certæ, quam Livius supra po-

suit, narrationi; (eam enim significari, ostendit etiam adiectum longe, nec diversa tradunt potest esse alii alia tradunt; diversus enim ad certum aliquid refertur). Itaque scribendum videtur: De E. r. longe diversa alii tradunt. Tum huius diversæ narrationis auctor unus e pluribus nominatur Valerius.

Cap. 14, 7 (ubi commemoratur Prusiæ ad Romanos legatio): Ceterum quum ad se a Perseo legati venissent de finiendo cum Romanis bello, et iis pollicitum deprecatorem apud senatum futurum. Nihil est, quod particulæ et respondeat. Codex habet bello et is. Recte Forchhammerus: bello, ei (Perseo) se pollicitum cet. Deinde codex: ut finiant ira se (edd. iram, se), ex quo idem: ut f. iras, se. Sed gravius corrupta sunt, quæ paulo post (§ 10), ubi refertur Rhodiorum legatorum oratio, leguntur, sic in codice scripta: Tertium se annum multa eius incommoda belli sentire. Mari interimincluso inopiam insulam inopem miss * (spatium sex fere litterarum) ritimis iuuear (tres hæ litteræ valde dubiæ) colendi itaque commeatibus cum id ultra parti non possent, legatos alios ad Persea in Macedoniam misisse, cet. (Imus paginæ versus ab inopem ad iuuear [?] partim erasus est.) Præter alios errores etiam transpositionem vocum accidisse suspicor, sententiamque talem fere fuisse: Tertium se annum eius incommoda belli sentire mari intercluso; inopem [enim?] insulam colentes maritimis vivere commeatibus; itaque quum id ultra pati non possent, cet. Sterilis agri parva insula Rhodus appellatur XLV, 25, 12. Sed hæc hariolatio est.

Cap. 15, 1: Claudius nihil responsum (Rhodiorum legatis superbe Romanum senatum ad pacem cum Perseo faciendam hortantibus) auctor est; tantum senatusconsultum recitatum, quo Caras et Lycios liberos esse (nec parere Rhodiis) iuberet populus Romanus, litte-

rasque extemplo mitti ad utramque gentem sciret indicatum mitti. Sic codex (edd. ante Kreyss. scirent). Extrema corrupta aut lacunosa esse, consentitur; neque tamen valde grave vulnus esse videtur. Constabit enim sententia, si scribetur: litterasque ext. ad utramque gentem, [ut] sciret iudicatum, mitti. Causam a populo Romano tanquam domino cognitam et iudicatam esse, edocendi Cares et Lycii erant.

Cap. 16, 4: C. Sulpicius pr. sex milia togarum, triginta tunicarum et equos deportanda in Macedoniam .. locavit. Etiam equorum numerus ponendus erat. Codex: tunicarum equos et deportanda, unde Forchhammerus efficiebat: tunicarum, equos CC deportanda. Verum non deportabantur exercitibus necessaria in provinciam, sed portabantur (XXV, 3, 10, Sall. Jug. 36 et 104); itaque malim: tunicarum et equos DC portanda. Infra § 8, ubi editur: Censores censum Idibus Decembribus severius quam ante habuerunt, in codice ita scribitur (omisso censores): recensum Idibus cet. Excidit igitur initium eorum, quæ de censura dicta erant, senatus, opinor, lecti mentionem continens, scribique sic debet: .. [equitum] recensum Idibus Decembribus cet. Neque enim census hic absolute dici poterat, ac ne addito quidem equitum nomine recte census hic appellaretur; nam equites seorsum recensentur (XLIV, 16 init.). Recensus nomen hactenus ante Suetonium non legebatur, ut recensionis ante Suetonium uno Ciceronis loco legitur.

Cap. 17, 7: Itaque designatos (consules et prætores a. 168 a. Chr.) extemplo sortiri placuit provincias, ut, utri Macedonia consuli cuique prætori classis evenisset, (sic Creverius; vulgo ven.) sciretur, ut iam inde cogitarent pararentque, quæ bello usui forent, cet. Vitiosum est in hac orationis descriptione (quum de futura scientia agatur) plusquamperfectum evenisset, oratio autem tota satis dissoluta, sententia finali altera ab altera nexa (ut .. sciretur, ut

iam inde). Codex: sortiri placuit provideanteum utri. Scribendum est: sortiri placuit provincias, **ut, cum**, utri Macedonia consuli cuique prætori classis evenisset, sciretur, ut iam inde cogitarent cet. Ferri utcunque potest ut pluribus interiectis repetitum; potest tamen etiam alterum ut ex ultimis litteris verbi sciretur ortum esse; nam iam inde primum locum tenere debere videtur. Subiiciuntur (§ 8) hæc: Latinas ... primo quoque tempore fieri placere neque consulem, cui eundum in Macedoniam esset, teneri. Codex teneret. Scribendum igitur est, quod etiam Forchhammerus vidit: **ne quid** consulem ... teneret.

Cap. 18, 1: Extemplo apparuit omnibus, non segniter id bellum L. Æmilium gesturum, præterquam quod alius vir erat, etiam quod dies noctesque intentus ea sola, quæ ad id bellum pertinerent, animo agitabat. Vox alius non habet, quo referatur, quoniam priorum in Macedonia imperatorum nulla proxime præcessit mentio; codex: quod aliis; recte Forchhammerus: præterquam quod **talis** vir erat cet. Et ex universo Æmilii ingenio et ex cogitatione eius in belli Macedonici curam pridem conversa coniectura fiebat.[1])

Cap. 22, 2 (in contione L. Æmilii, antequam in Macedoniam iret, habita): Animadvertisse videor, Quirites, maiorem mihi sortito Macedoniam provinciam gratulationem factam, quam quum aut consul essem consalutatus aut quo die magistratum inissem. Neque plusquamperfectum neque coniunctivus rationem habet; nam certum tempus rei factæ indicatur, et gratulatio fit tum,

---

[1]) § 6 scribendum videtur: Bis in exitu anni eius lapidatum esse nuntiatum est, semel (cod. nuntiatum esse) in Romano agro, semel in Veienti; bis (cod. simul in beientibus) novendiale sacrum factum est.

quum quis consul consalutatur et quo die aliquis magistratum init. Codex habet: quam cum aut conpulsus consulatus, in quo perspicue significatur: cum aut consul sum consalutatus; itaque etiam magistratum inii scribendum est; etsi mirum est id in inissent (sic cod.) mutari potuisse. (Quod Weissenbornio in mentem venit ex illis vestigiis efficere: compulsus essem ad petitionem consulatus, quæ poterat in eo esse vulgi hominum gratulatio et quod erat id unum tempus?) In eadem oratione paulo infra (§ 4) scribitur: Illud affirmare pro certo habeo audeoque me omni ope adnisurum esse, cet. Offendit et inanis copia verborum, quum superiori sperare possum satis respondeat affirmare p. c. audeo, et pravum loquendi genus pro certo habeo affirmare, quum aliud sit pro certo habere nec cum simplici infinitivo coniungatur. In codice scribitur habeo audeo sine copula. Librarius, quum scribere deberet: affirmare pro certo audeo, primum, oblitus pro certo cum affirmandi verbo cohærere, posuit: pro certo habeo, deinde verum (audeo) substituit. Deinde, quoniam in § 6 vulnus tantum aperire possum, non sanare[1]), in § 10 pusillum mendum tollam. Editur enim: neque enim omnes tam firmi et constantis (cod. contactis) animi contra adversum rumorem esse pos-

---

[1]) In cod. sic scribitur: Vos, quæ scripsero senatui aut vobis mores crudelitatis vestrae adlatis, quorum cet. Credulitatem recte Grynæus substituit; sed neque credo, quæ scribis, Latinum esse pro eo, quod est: credo vera esse, quæ scr., aut: credo litteris tuis, hinc confirmatur, neque ne alatis pro ne alueritis in prohibendo dici. Forma universa orationis hæc fuerat: Vos, quæ scripsero senatui aut vobis, [ea vera esse credatis, rogo, neve ru]mores credulitate vestra alatis, quorum cet. Paulo post (§ 8) in codice scribitur: in convisunt qui exercitus in macemducent, quæ Grynæus recte emendasse videtur.

sunt quam Fabius fuit. Cod. possentq. Fabius fuit; scribendum est: possunt quam Q. Fabius fuit. Nam prænomine carere hæc hominis non ante commemorati significatio nequit. Postremo § 13 (Itaque si quis est, qui, quod e rep. sit, suadere se mihi in eo bello, quod gesturus sum, confidat, is ne deneget operam reip.) excidit posse (suadere se posse); neque enim Latinum est: confido me suadere de re futura.

Cap. 23, 7 (ubi de societate inter Persea et Gentium iuncta agitur): Venientibus Illyriis Perseus ... ad Dium occurrit. Cod. Illyriorum; excidit igitur legatis. Tum in iis, quæ sequuntur: Ibi ea, quæ convenerunt, circumfuso agmine equitum facta, necessario scribendum convenerant (ante Medeone, ut Perseus iuraret certo ritu).

Cap. 24, 4 (in mandatis Persei ad Eumenem et Antiochum): sub specie liberandarum civitatum. Codex liberanda civitatis; scribendum igitur: sub specie liberandi civitates. Liberandi mutatum est propter specie. § 7 quoniam in codice pro verum est vera, nescio an sic scribendum sit: ad Eumenem per speciem captivorum redimendorum missus legatus erat; vere occultiora quædam agebantur; nihil tamen affirmo.[1])

Cap. 25, 1 et 2: Eumenes neque favit victoriæ Persei neque bello eum invadere animo habuit; non tam quia paternæ inter eos inimicitiæ erant quam ipsorum odiis inter se accensæ. Non ea regum æmulatio, ut æquo animo Persea tantas apisci opes tantamque gloriam, quanta Romanis vic-

---

[1]) Quod § 5 editur: Antiochum victorem præmio belli ab Ægypto (cod. abegypto) arceri, sic dicitur, tanquam præmium belli nescio quod instrumentum sit Antiochi ab Ægypto arcendi. Scribendum igitur cum Gronovio: præmio belli Ægypto arceri.

tis eum manebat, Eumenes visurus fuerit. Mendi aliquid hic esse, iam per se intelligi poterat. Neque enim ulla iacta erat suspicio de Eumene Persei bello invadendi consilia agitante, nisi quod sane iamdiu aperte Romanos in bello contra eum adiuvabat; neque, quæ subiiciuntur, ad eam suspicionem tollendam ulla ex parte pertinent, sed ad eam, de qua una agebatur, cogitassetne Eumenes, relictis Romanorum partibus, Perseo se adiungere. Atque hæc certissimo testimonio confirmat repertus in fragmentis Vaticanis Polybii locus, quem Livius expressit (XXIX, 1 c. p. 1032 Bekk.): Ὅτι μὲν οὖν Εὐμένης οὐκ ἂν ἐβουλήθη Περσέα κρατῆσαι τῷ πολέμῳ καὶ γενέσθαι κύριον τῶν ὅλων, εὐχερὲς καταμαθεῖν. Egregie igitur Forchhammerus: *Eumenes neque favit victoriæ Persei neque bello eum iavare in animo habuit.* Sed superesse mendum in iis, quæ declarandæ et confirmandæ rei causa subiiciuntur, arguit primum oratio vitiosa: *non tam quia paternæ ... quam ipsorum odiis accensæ* (— debebat enim necessario dici *quam quia* —), deinde ipsa res, (— inepta est enim diligens hæc distinctio et comparatio inimicitiarum paternarum et inter ipsos accensarum, quum præsertim has ex illis crevisse ipsa verba significent —), tum perversa sententiarum continuatio (sic enim subiicitur communis regum æmulationis mentio, tanquam in ea positæ fuerint illæ ipsorum odiis accensæ inimicitiæ —), postremo Polybii auctoritas (l. c. χωρὶς γὰρ τῆς πατρικῆς ἀλλοτριότητος καὶ δυσμενείας, ἣν εἶχον πρὸς ἀλλήλους, τὸ τῆς ἀρχῆς ὁμογενὲς ἱκανὸν ἦν καὶ ἀπιστίαν καὶ ζηλοτυπίαν καὶ καθόλου τὴν μεγίστην ἀλλοτριότητα παρασκευάζειν ἐν αὐτοῖς). Apparet coniungi apud Polybium inimicitias easque paternas et æmulationem regibus communem; inimicitias paternas Livius, quia ex iis Eumenes et Perseus δυσμενείαν πρὸς ἀλλήλους εἶχον, poterat magis rhetorice auctas ipsorum odiis dicere; non poterat pravam inter hæc duo comparationem inferre (*non tam .. quam*). Tollendum est igitur *quam*, hic ut alibi

prave additum ob præcedens tam; illi enim non tam liberiore orationis forma (de qua dixi ad Cic. Fin. 1, 1 p. 4) hæc: non ea regum æmulatio etc. (quibus significatur ζηλοτυπία ἐκ τοῦ τῆς ἀρχῆς ὁμογενοῦς), ita respondent, ut Livius non tam ex privatis Persei et Eumenis inimicitiis quam ex invidia et æmulatione regum communi argumentum ducat, quæ, etiamsi illæ nullæ fuissent, Eumenem a Perseo adiuvando revocatura fuerit. Ut solet Livius, quæ a Polybio vertit, leviter variare, ita hic æmulationis vim nonnihil extulit, inimicitiarum minuit. Potest fieri ut post accensæ exciderit sed (sed non ea); nam illo omisso paulo duriorem esse orationem non nego. Postremo in coniectura relinquo, hisne, quibus removetur inanis de Eumene suspicio, ea, quæ vera Livius putat, sic adiunxerit: **Ceterum** cernebat et Persea etc. Saltem aptissimus is transitus esset. Eodem capite § 9 de mercede, quam Eumenes, aut ut quiesceret aut ut pacem cum Romanis Perseo patraret, paciscebatur, Perseique in ea re tergiversatione sic scribitur: Ubi ad pecuniæ mentionem ventum erat, ibi hæsitabat (Perseus) et utique alteram (quam Eumenes, ut quiesceret, paciscebatur) in tanti nominis regibus turpem ac sordidam et danti et magis accipienti mercedem esse. Malebat in spem Romanæ pacis non recusare impensam, sed eam pecuniam perfecta re daturum; interea Samothracæ in templo depositurum. In his duo sunt menda, prius levius et sublatu facilius. Nam ut feram mercedem in regibus turpem dici, saltem non ferenda merces in regibus sordida et danti et accipienti; dativus unus locum habet; præpositio, ut sæpe, orta ex littera m præcedenti. Sed gravius alterum est orationis et sententiæ vitium. Primum enim hic quoque (ut XXXVIII, 22, 4 et 5) nimis secure et patienter fertur infinita sententia verbo finito adiuncta nec, unde pendeat, habens: ibi hæsitabat et alteram ... mercedem turpem esse; (nam, omisso et, ferri poterat: hæsitabat; utique alteram cet.); deinde non minus perverse

post malebat subiicitur sed cum sententia infinita (mavult dare, sed postea daturum, ut audiatur dicit). Sed accedit alia pravitas; quæ est enim hæc oratio, ut malle non recusare dicatur, qui, quum alterum non dederit, alterum non recuset? aut quæ est hæc voluntas aut etiam potior voluntas non recusandi? Postremo ne ordo verborum quidem rectus est; primum enim sententiæ locum tenere debebat, quod alteri mercedi contrarium ponitur: in spem Romanæ pacis. Hæc tot tantaque incommoda una littera sublata, altera lenissime mutata (i pro l) certissime sanabunt reddentque et verbum, unde sententia infinita pendeat, et rectum verborum ordinem: ibi hæsitabat, et utique alteram tanti nominis regibus turpem ac sordidam et danti et magis accipienti mercedem esse **aiebat** (pro malebat); in spem Romanæ pacis non recusare impensam, sed eam pecuniam perfecta re daturum, cet. Prorsus exprimuntur, quæ apud Polybium nunc leguntur in fragmento Vaticano (XXIX, 1e p. 1033 Bekk.): *περὶ δὲ τῶν χρημάτων ὑπὲρ μὲν τῶν πεντακοσίων ταλάντων αἰσχρὸν ἔφησεν εἶναι καὶ τῷ διδόντι καὶ μᾶλλον ἔτι τῷ λαμβάνοντι* (et danti et etiam accipienti, ne quis ablativos apud Livium fingat) *τὸ δοκεῖν μισθῷ τὴν ἡσυχίαν ἔχειν, τὰ δὲ χίλια καὶ πεντακόσια πέμψειν φέροντας τοὺς περὶ Πολεμοκράτην εἰς Σαμοθράκην κἀκεῖ μεσιτεύεσθαι* (*μεσιτεύσεσθαι* aut *μεσιτευθήσεσθαι*?). Sed veram sententiæ et orationis formam a Polybio traductam iam Appianus monstrabat (Maced. fr. 16 ex excerptis Peiresc.), quo duce expleta est lacuna in § 6; nunc supplementum Polybius confirmat.[1])

---

[1]) Repositum hic aiebat pro malebat in memoriam revocat spretam incredibiliter in Ciceronis Brut. 20, 79 facillimam certissimamque Manutii emendationem, ex eloquentem malium facientis eloquentem aiunt, et retentum fulcrum ab interpolatore additum dicunt. Polybio Livius in eodem loco, unde adiutus est, exiguam reddet auxilii gratiam. Nam quod ibi legitur: ὁ δὲ *Περσεὺς ἐλέγετο*

Cap. 26, 1 et 2 quæ emendanda erant, alterum et maius Gronovius præcepit, alterum quum ipse emendassem, vidi a Kreyssigio et Bekkero occupatum. Nam quum in codicis scriptura primum ridicule Perseus, qui reprehenditur, quod pacem pecunia emere noluerit, pecuniam tutam et pacem habere potuisse dicatur (quasi non, ut pacem haberet, pecunia dimittenda fuerit), deinde nescio quid nugarum narretur de Perseo recepto (ex quo reiectum nuper Weissenbornius fecit, quasi reiectus Perseus ab Eumene fideliter Romanam societatem tuente et mercedem spernente protrahere eum mercede onustum potuerit), Gronovius sagacissime scripsit: quum pecunia **tantula aut** pacem habere per Eumenem ... aut **deceptus** protrahere mercede onustum ... posset, eamque emendationem maiore ex parte nunc idem, qui superiorem nostram, egregie confirmat Polybius (fragm. Vat., XXIX, 1 f. p. 1034 Bekk): *εἰ μὲν γὰρ συνήργησέ τι (Εὐμένης) τῶν κατὰ τὰς ἐπαγγελίας καὶ διέλυσε τὸν πόλεμον, εἰς καλὸν ἡ δόσις· εἰ δὲ ταύτης διεψεύσθη τῆς ἐλπίδος* (aut deceptus), *εἴς γε τὴν πρὸς Ῥωμαίους ἔχθραν ὁμολογουμένως ἀναφανδὸν* (scr. *ὁμολογουμένως ἂν αὐτόν*) *ἐμβεβλήκει.* Et hoc quidem Gronovii inventum est, in quo unum tantula certum non est; nam potest etiam latere data (pecunia data) aut simile participium. Deinde e codicis scriptura: sedtamtegenti recte Kreyssigius ante (cui respondet: et tum Gallorum) eruit, sed iam minus recte addidit; rectius Bekkerus: sed et ante Gentii ... et tum Gallorum ... ingens oblatum [auxilium] avaritia dimissum est. His igitur occupatis, relinquuntur tamen in hoc capite alia quædam cor-

---

περὶ τῶν ὁμήρων, πόσα καὶ πότε πέμπεσθαι καὶ πῶς δεήσει ταῦτα τηρεῖσθαι παρὰ τοῖς Κνωσίοις, apparet, *ἐλέγετο περὶ τῶν ὁμήρων* nihil esse. Scribi debet *ἠπείγετο* (festinabat, festinanter agebat). Livius § 8: de obsidibus accipiendis sine dilatione agebat.

rigenda. Primum § 6, ubi de Persei conatu Gallos ad societatem alliciendi agitur, editur: ipse (Perseus) equos phalerasque et sagula, donum principibus, ferre et parum auri, quod inter paucos divideret, cet., vitiose parum pro eo, quod est paulum, posito. In codice est parvom auri (ipsa antiqua scriptura, quam et alibi interdum in æquom, equom aliis librarius servavit), quod quamvis rarum sit (— inusitatum esse, significavi Gramm. Lat. § 285 b in margine —) tamen sperni non debet, non magis quam alterum illud, apud Ciceronem et antiquiores non minus inusitatum, apud Livium ter omnino, nisi fallor, positum, exiguum cum genitivo (exiguum spatii XXII, 24, ex. campi XXVII, 27, ex. temporis XL, 28), deinde autem apud Ovidium, Plinium utrumque, alios. Nam parvum sanguinis Lucanus dixit II, 128; eodemque pertinet, quod pro eo, quod apud Ciceronem et antiquiores dicitur paulo plures (maior, cet.), Livius etiam parvo plures dixit (X, 45), quomodo Plinium Maiorem et Gellium locutos lexica demonstrant; (Plinius etiam exiguo post habet). Nec ita difficilis erat ad hæc transitus ab iis, quæ apud omnes reperiuntur, parvo contentus, summas voluptates consequi parvo, similibus. Sequuntur (§ 9) hæc de iisdem Gallis: Hæc mandata ad eos quum pertulisset Antigonus adiecissetque, per viam quanta omnium præparata cura regis copia multitudini foret, quibusque muneribus principes advenientes vestis, argenti equorumque excepturus rex esset, de his quidem se coram cognituros respondent, illud ... interrogant, cet. Poterat suspicionem movere et ordo verborum (per viam sine causa pronomini præposito) et multitudinis nomen abundans nec aptum, quoniam etiam principibus ea copia parata erat; sed tamen hæc parum gravia forsitan viderentur, nisi aliter Livium scripsisse codex perspicue ostenderet, qui hæc habet: adiecissetque, per quem quantam omnium præparatam cura regis co-

piam intuli forent. Partem veri Weissenbornius vidit, latere in litteris intuli participium futuri temporis de Gallis positum (inventuri forent); participium ipsum ceteraque ei apta non invenit. Scripserat enim Livius: **per quantam** omnium præparatam cura regis copiam **ituri forent**, quibusque muneribus ... excepturus rex esset. Quem ante quantam aut ex huius vocis primis litteris prave primum scriptis aut ex que (ante per) ortum esse videtur. Restat in § 11 (Quum ad id nihil responderetur, Clondicus regulus eorum, Abi, renuntia ergo, inquit, regi, nisi aurum obsidesque accepissent, nusquam inde Gallos longius vestigium moturos) mira et plane incredibilis sine ulla causa confusio rectæ orationis (Abi, inquit) et obliquæ (nisi ... accepissent, nusquam inde pro: nisi ... acceperint, nusquam hinc vel potius: nisi ... acceperimus), ad quam coarguendam accedit vitiose posita ergo particula; debebat enim sic scribi: Abi ergo, renuntia. Mendi sane miri præcipua sedes est in inquid (sic cod.) pro iubet scripto: Clondicus regulus eorum **abire nuntiareque iubet** regi, nisi cet. Prima tamen origo fortasse fuit imperativi (abi) species obiecta animo, quum re syllaba ad proximum vocabulum (renuntiare) tractum esset. Secutum est renuntia ergo, tum inquid.

Cap. 27, 1. Perseus tantum quinque milia equitum Gallorum se conducturum dixerat, quibus uti ad bellum Macedones possent quorumque multitudinem ipsi non timerent: Apparebat omnibus, mercedem multitudinis timere nec quicquam aliud; sed quum suadere consulenti nemo auderet, remittitur Antigonus, cet. Primum in codice scribitur: mercedem multitudinem, ex quo facilius fit: mercedem in multitudine timere (bei der Menge, si multitudo conduceretur); videndum præterea, ne timeri Livius scripserit; valde enim dure omittitur eum. Sed gravius alterum mendum. Si enim Perseus reapse suos consuluisset,

minus erat reprehendendus; nec intelligitur significaturve, cur nemo ausus sit consulenti suadere; saltem vera suadere dicendum erat; sed ipse Livius (superiore capite § 12) apparuisse Perseo dixit, quid omnes, si consuleret, suasuri essent (ut, quod nolebat, pecunia data Gallorum opera uteretur). Itaque consulenti regi et suadere et vera suadere parati erant. Scripserat Livius: quum suadere non consulenti nemo auderet. Hoc ipsum dicit, Persea, quum sciret, omnes contrarium ei, quod optaret, suasuros esse, exprompta ipsum oratione de Gallorum perfidia et feritate, non consulendo contra dicendi locum non dedisse. Non ante con omissi non rara exempla sunt et in aliorum codicibus et in Livii, ut II, 45, 4 in Med., in Vindob. XLII, 14, 8.[1]) De contrario errore dixi ad IV, 4, 9 p. 90. Extremo capite § 12 (— nam § 9 iam Gronovius misit pro missa scribi iussit —) hæc eduntur: Hoc audito Perseus, contraxisse eum (Gentium) necessitates ratus ad bellum utique cum Romanis, ad revocandum, qui pecuniam portabat, misit, quæ tacita prætermissa miror, nisi quod dubitatum est, an scribi oporteret: ad revocandos, qui pecuniam portabant. Nam neque necessitates plurali numero h. l.

[1]) In Ciceronis Cluentiana c. 45, 127 verissime Lambinus restituit: Aut illud afferant, aliquid sese, quod de his duobus habuerint compertum, de ceteris non comperisse, pro: de ceteris comperisse. Postulat Cicero, ut ostendatur, reapse censores aliquid singulare in duobus illis iudicibus, quos solos notaverint, comperisse; alioquin se affirmaturum significat, nihil valere illam incerto rumore expressam notationem.', Negationem addendam esse, vel solum pronomen aliquid ostendit, pro quo alioquin idem dicendum erat. Sed prorsus ridiculum est postulare, ut censores afferant, se idem comperisse de iis, de quibus ipsi contraria statuerint. Apud Senecam Rhet. Controv. II, 12 p. 173 Bip. scribendum: In hac controversia Latro contrariam rem non controversiæ (v. rem controversiæ) dixit, sed sibi.

appellari possunt, quum universe significetur, Gentium eo iam perductum, ut bellum cum Romanis necessario suscipiat, neque necessitates **ad** bellum contrahere tolerabiliter dicitur neque utique cum substantivo coniunctum Latinum est; (nam si cum verbo coniungere conere, sententia erit: utique ad bellum, si non ad aliam rem, hoc est, ineptissima). In codice est: contraxisse eum necessitatis. Scribendum est: contraxisse eum necessitatis **satis** ac **bellaturum** utique cum Romanis.

Cap. 28. Livius Antenorem et Callippum a Perseo cum XL lembis Tenedum missos, ut inde sparsi per Cycladas insulas naves Macedoniam cum frumento petentes tutarentur, stantes Tenedi in portu Rhodias naves incolumes dimisisse narrat.[1]) Tum (§ 4) sic pergit: Cognito deinde, in latere altero (Tenedi) quinquaginta onerarias suarum (suorum?) ... inclusas esse, circumvecti propere ac submotis terrore hostium navibus onerarias ... in Macedoniam mittunt. Codex habet: circumvectus ... mittit; quod ex illo oriri vix potuit. Itaque Livius, quum initio duos præfectos classis quasi dignitate pares nominasset, satis negligenter sui oblitus iam hic ad unum Antenorem narrationem transtulit, quem deinde in tota hac re unum nominat, Callippo prorsus omisso, § 8 et 15 et c. 29, 3. Tollendus deinde § 6 in nomine proprio gravis error: Nono post die (lembi in Macedoniam missi) ad classem iam ad Sigeum stantem redierunt. Inde Subota (insula interiecta est Elææ et Atho) traiiciunt. Perversissime Subotorum situs definitur inter duo loca minimum triginta milliaria geographorum mensuræ distantia, inter quæ Lesbus

---

[1]) Quod in codice scribitur sparsæ, ex eo rectius Creverius sparsi fecit quam Drakenborchius et recentiores sparsas. Ipsi spargi debebant, ut naves Alexandria et aliunde venientes et Cycladas præternavigantes (non sparsas per Cycladas) tutarentur. Itaque lembi Delum traiiciunt (§ 16), deinde pars per Cycladas disponitur (c. 29, 4).

et Lemnus interiectæ erant, quum præsertim ex iis, quæ sequuntur, appareat, ex specula Subotorum conspici potuisse naves Elæa Phanas, Chiorum promuntorium, petentes. In codice scribitur Eleæethio, ex quo efficitur Elææ et Chio. Is situs insulæ toti narrationi convenit.[1]) Paulo post (§ 10) oratio sic interpungenda est: Sed quum iam appropinquantium forma lemborum haud dubia esset, ... tunc iniecta trepidatio est. (Hic primus narrationis quasi gradus est. Sequitur trepidationis exitus.) Quum resistendi spes nulla esset, inhabilique navium genere et Gallis vix quietem ferentibus in mari, pars eorum ... in Erythræam enarunt, pars cet. Tum § 13 in codice est: Clauserant enim Chio partāsignari cet. Scribendum: Cl. enim Chii portas (non portam), ignari, qui fugerent aut sequerentur. Nam Chii periculo territi omnes urbis portas clauserunt, Galli ante unam, quam petierant, exclusi sunt. Postremo § 16 quum in codice sit: spe celerius ingressis ex lembis, scribi debet: spe celerius regressis X lembis, non, ut Grynæus fecit ceterique tenuerunt, reversis, quod participium apud Livium hoc uno loco legi credo.

Cap. 29, 2: Itaque permixti Romanique et Macedones et Eumenis navales socii in templo, indutias religione loci præbente, versabantur. Codex: et in templo; opinor, Livium scripsisse: [et in urbe] et in templo; nam per urbem sine dubio plus temporis versabantur quam in templo erant.

Cap. 30, 1: novi duces in provincias venerant, consul Æmilius in Macedoniam, Octavius Oreum ad classem, Anicius in Illyricum, cui bellandum

---

[1]) Quod nuper tentatum video, Elææ et Asso, neque situs convenit (Lesbo interiecta) neque codicis vestigia confirmant. Recte tamen mendum animadversum est.

adversus Gentium. Patre Pleurato rege Illyriorum et matre Eurydica genitus fratres duos .. habuit. Neque in sententia relativa imperfecti temporis verbum (erat) omitti apud gerundivum potuit, neque narratio transferri ad Gentii genus exponendum, nisi notata persona saltem pronomine (is). Sine dubio Livius scripserat: Gentium [erat. Gentius] patre Pleurato cet.[1])

Cap. 31, 7: Quod si clausis portis muros portarumque turres dispositis armatis defendissent, vano cum incepto pepulissent Romanos. Cod. turrisdispositaarmati defendissent. Scribendum igitur: dispositi armati defendissent etc. Alioquin defendisset de Gentio rege dictum esset.

Cap. 32, 7 in codice sic scribitur: Ænean ∞ equites Creantigonensis misit ad tutandam maritumam oram. Videtur fuisse: Æneam ∞ equites et **Creon** Antigonensis missi ad t. m. o. Kreyssigius (cui Creontis nomen debetur) et Weissenbornius longius a vestigiis codicis discedunt. Misit et missi alibi quoque in Vind. confusa.

Cap. 33, 1 (post lacunam, ubi de L. Æmilio consule aquæ inopiæ, qua exercitus laborabat, succurrere conato narratur): Postremo sequi se utrarios ad mare, quod minus trecentos passus aberat, iussit et in litore alios alibi modicis intervallis fodere. Utrariorum, quod nomen alibi non reperitur, quis usus fuerit in puteis fodiendis difficile est intellectu; si aquæ copia parata fuisset, utribus eam in castra milites ipsi portassent, non proprium aliquod hominum genus. Codex: sequi sedutrarios. Livius scripserat: sequi se **putearios** (**p** pro **d**). Eorum hic labor erat puteorum fodiendorum; nomen est etiam apud

---

[1]) § 13 Livianum non est: ad auxilia Parthinorum iunctis (cod. iuventa) duobus milibus, sed adiunctis, nisi forte aliud subest (e Parthinorum iuventute adiunctis d. m.)

Plinium Maiorem. Quod autem subiicitur (§ 2), montes ingentis altitudinis spem fecisse, eo magis, quia nullos apertos evergerent rivos, occultos continere (recte Dukerus: contineri) latices, non solum alibi non reperitur evergere, sed ne vergere quidem ipsum transitive dicitur nisi apud poetas, significatione alio inclinante, de humore in vas infundendo (eingiessen). In codice est: evergenttrivos; fieri potest, ut scriptum fuerit olim egererent aut erigerent (ἀναπέμπειν). Paulo post (§ 5), ubi de institutis Æmilii in re militari agitur, hæc leguntur: His satis exploratis, illa quoque primum, ut ordine ac sine tumultu omnia ad nutum imperiumque ducis fierent, providit. Non potest sic pronomini pluralis numeri, ea, quæ subiecturus scriptor est, universe demonstranti, statim, nondum posito verbo, subiungi partitionis et primi membri nota (primum); prorsus enim obscuratur et evertitur ipsa demonstratio et pronominis significatio. Poterat dici: illa quoque providit, primum ut cet., ut pro altero membro deinde mutata structura subiiceretur illud: Vigiles etiam cet. Quamquam hic quoque pronominis usus, adiecto præsertim anacolutho, Ciceronis orationi magis conveniret quam Livii. Accidit hic, quod in proximis superioribus accidisse recentiores, cognita codicis scriptura (§ 4: ipse cum tribunis primisque ordinibus quæ ad contemplandos transitus), viderunt, ut verbum unum aut alterum excideret, quum huiusmodi fuisset orationis forma: His exploratis, **alia** quoque [novavit vel: in melius mutavit;] primum, ut ordine ... fierent, providit. Atque idem in iis, quæ sequuntur (§ 6), factum esse videtur, sed apertiore de causa. Nam ut nunc editur: Ubi omnibus simul pronuntiaretur, quod fieret, neque omnes exaudirent, incerto imperio accepto, alios ... plus eo, quod imperatum sit, alios minus facere, id, quod minus recte instituto efficitur (ut non omnes exaudiant), ita cum ipso instituto coniungitur, ut tautologia nascatur. Itaque, quum

in codice non exaudirent sit, sed exaudiret, Livius ad hanc formam scripsisse videtur: Ubi omnibus simul pronuntiaretur, quod fieret, [neque clare] neque omnes exaudire; incerto imperio accepto alios cet. (Cfr. c. 36, 7.)

Cap. 36, 3 (de L. Paulo pugnam differente): Sed tantus ardor in animis ad dimicandum utrimque erat, ut consuli non minore arte ad suos eludendos quam ad hostes opus esset. Nihil ad Pauli consilia pertinebat, quod etiam apud Macedonas ardor ad dimicandum esset; neque enim eum ardorem sua arte eludere poterat. In codice recte scribitur omnibus litteris: ad dimicandum utcunque erat. Milites et bona et, si id non poterant, quacunque conditione (utcunque) dimicare cupiebant. Grynæus a sententia aberravit, deceptus fortasse iis, quæ c. 37, 10 leguntur.[1]) Paulo post (§ 7) alterum orationis membrum excidit: Quod ubi fieri milites sensere, [alii non moleste ferre], alii gaudere palam, quod ... flagrantissimo æstu non coegisset pugnare. (In c. 35 bis idem error notatus est, § 5 in geminato alii, § 18 in geminato hinc.) Deinde § 10, ubi in codice est: Macedoniæ sit æsosque sicut prioribus ducibus per calles saltusque Macedonicorum montium vagando circumagatur, scribendum esse æstasque, dixi iam 1852, estque res tam aperta, ut pluribus explicanda non sit. Tempus rebus gerendis aptum ne vagando consumatur, Nasica veretur. (De exercitu dicendum erat: inutiliter vexetur aut similiter. Perseus non circumageretur, sed Romanos circumageret.)[2]) Postremo

---

[1]) § 2 in codicis scriptura (meridie æstate magis adcesserunt tum mox adparebat) latere videtur: meridie æstum magis accessurum .. adparebat; ex tum mox quid faciendum sit, nescio.

[2]) In verbis: ne, nocte abeat, sequendus sit pervellem, Weissenbornius, quum si audiri posse disputaret, meo nomine abstinuisset. Mihi enim nihil incredibilius videtur.

§ 13 (in Æmilii consulis verbis) scribitur: Non operæ sit stanti nunc in acie docere, quibus de causis hodie quiesse melius sit. Certissima sermonis lex postulat operæ st; sic enim loquuntur, qui sibi tempus otiumque aliquid faciendi deesse dicunt (ut ipse Livius 1, 24, 6, IV, 8, 3, XXXIII, 20, 13, XLI, 25, 8); condicionalis oratio ineptissima est, quasi neget Paulus nunc se in acie stare. De genere mendi dixi multosque locos correxi ad Cic. Fin. III, 17 p. 448, Opusc. Ac. II p. 222; habeo etiamnunc, quos addam.[1])

Cap. 37, 12, ubi agitur de L. Paulo altero etiam die pugnam segni mora vitare multis viso, etsi nullum est aut in codice aut in verborum, quæ scripta sunt, grammatica forma mendi indicium, tamen id certissimis et orationis et sententiæ argumentis convincitur. Sic enim scribitur: Consul ad id, quod pridie prætermisisse pugnandi occasionem videbatur et locum dedisse hosti, si nocte abire vellet, tunc quoque per speciem immolandi terere videbatur tempus, quum luce prima signum propositum pugnæ ad exeundum in aciem fuisset. Quis credat aut consulem, antequam immolasset, pugnæ signum proposuisse aut omnino id eo die a prima luce propositum fuisse, quo et consul ipse, tertia hora, significet (c. 38, 7), incertum esse, hodierno an crastino die exiturus in aciem sit, et Livius (c. 40, 3), neutro imperatore volente, casu certamen

---

[1]) Apud Festum v. offendices non recte Muellerus e codice restituit: quum ad mentum perventum sit (pro perventum st), offendit mentum, miramque confluxit orationis rectæ et obliquæ confusionem. Apud Senecam epist. 92, 11 scribi debet: Quid ergo? Si virtutem nihil impeditura st (v. sit) bona valetudo et quies et dolorum vacatio, non petes illas? Coniunctivus vitiosissimus est. Etiam apud Corn. Nep. Thrasyb. 1 scribendum: Si per se virtus sine fortuna ponderanda st (pro sit), dubito, an cet.

contractum narret? Quum decrevit imperator pugnare, omnibus præparatis, tum demum signum proponit et in aciem exit. Deinde quis unquam sic locutus est, ut signum pugnæ ad exeundum in aciem diceret pro eo, quod est signum exeundi (aut ad exeundum) in aciem aut signum pugnæ? Perspicuum est, in consule non, quod factum esset, sed quod faciendum fuisset nec factum esset, reprehensum narrari (quum .. exeundum in aciem fuisset). Itaque aut in propositum corrupta participii forma est et sic scribendum: quum luce prima signum **proponendum** pugnæ **atque** exeundum in aciem fuisset, aut casus licenter mutatus, ut hoc restitui debeat: quum luce prima, **signo proposito** pugnæ, exeundum in aciem fuisset. Non decerno, in utram partem maiora pro-
u.
babilitatis momenta inclinent. (Codex signasm pro signum.) (Livium uno et altero loco plusquamperfectum coniunctivi hypotheticum subiecisse coniunctioni per se coniunctivum postulanti, commemoravi ad XLII, 59, 7; hic, si coniunctio abesset, recte diceretur: exeundum fuerat.). Extremo capite § 13, ubi editur: Post sermones tamen consul orationem habuit, in codice nullum præpositionis (post) vestigium est nimisque infinite et breviter post sermones dicitur de consultatione aliquamdiu habita, videturque Livius aliud scripsisse (velut: Tum contra huiusmodi sermones); illud quidem constat, scribendum esse: **talem** consul orationem habuit. Tamen particula prorsus inepta est ad sententiam.

Cap. 39, 1 (in oratione Æmilii consulis, ubi ostendit, quam iniqua conditione Romani superiore die pugnaturi fuerint): At herculo aciem quidem inconditam inordinatamque habuissemus, castra munita, provisam aquationem, tutum ad eam iter præsidiis impositis, explorata circa omnia; an nihil nostri habentes præter nudum campum, in quo pugnaremus? Scire

pervelim, quod nemo indicandum putavit, quodnam verbum finitum ad particulam an audiendum editores putarint, qua interrogando vera fictis contraria ponuntur; (mixta est enim hæc oratio, ut ad XXXVIII, 59 p. 450 exposui, ex ironia et altero membro interrogationis disiunctivæ, quasi dicatur: Utrum castra munita ... habuissemus ... an nihil nostri cet.). Mihi unum repeti posse videtur habuissemus. Quæ sunt igitur hæ sordes: an nihil nostri habentes præter nudum campum habuissemus? (Rectum futurum erat, novo verbo adscito: an nihil nostri habentes pr. n. c. pugnassemus? Sed id ne errore quidem memoriæ obversatum Livii animo ostendunt adiecta: in quo pugnaremus.) Itaque nisi plura corrupta sunt, cuius rei nullum est indicium, tollendum est habentes, additum ab aliquo, qui orationis formam non intellexerat. In eadem oratione § 7 et 8 hæc leguntur: Ego autem neque mansurum eum (hostem, Persea) neque in aciem copias educturum fuisse certum habeo, si cedere hinc statuisset. Quanto enim facilius abire fuit, quum procul abessemus, quam nunc, quum in cervicibus sumus? Nec falleret nos interdiu aut nocte abeundo. Quid autem est nobis optatius quam ut, quorum castra præalta fluminis ripa tuta ... oppugnare adorti sumus, eos .. agmine effuso abeuntes .. ab tergo adoriamur? (Sic Kreyssigius et Weissenbornius; antea edebatur: Nec falleret nos nec interdiu nec nocte abeundo. Quid cet. Codex habet: nec fallere nos nec interdiu aut nocte abeundtem est nobis optatus quarum ut quorum castra cet. Kreyssigius neque omnia indicavit et erravit.) Primum ab hac descriptione status eius, qui nunc est: quam nunc, quum in cervicibus sumus, prave separatur totum illud, quod eodem pertinet: nec falleret etc. Deinde non recte de eo, quod nunc, si tentet Perseus, fieri nequeat, ponitur nec falleret (pro: nec fallet aut in fingendo: nec fallat). Acce-

dunt codicis vestigia, ex quibus manifestum est, sic scribendum esse: quum in cervicibus sumus nec fallere (cod.) nos interdiu aut nocte abeund[o potest. Quid au]tem est nobis optatius quam ut cet.

Cap. 41, 1 et 2 (in descriptione proelii ad Pydnam): Intervallum, quod inter cetratos et phalanges (Gron. phalangem) erat, implevit legio atque aciem hostium interrupit. A tergo cetratis erat, frontem adversus clipeatos habebat (aglaspides appellabantur). Si sic Livius scripsit, prave scripsit. Nam legio inter cetratos atque clipeatos (phalangitas) interposita, si frontem adversus clipeatos habet, tergum obvertit cetratis, hoc est, cetratos habet a tergo, non ipsa iis a tergo est. Omninoque, quæ manus interposita binis hostibus est, eius ipsius frons et tergum utro spectet, distinguitur; si de hostilibus manibus in contrarias partes versis ageretur, dicendum erat: cetratis a tergo erat; clipeatorum frontem sibi obversam habebat; nunc perverse alterum de Romanis dicitur, alterum de Macedonibus, ut contrarium, quod notari videtur, nullum reapse sit. Nam quæ legio frontem adversus clipeatos habet, potest eadem iis (si ipsi aversi stant) a tergo esse; contra cetratis a tergo esse usitate dici nequit; iis enim demum a tergo esse dicimur, quorum tergo nostra frons imminet, non iis, quorum tergo tergum obvertimus. Itaque Livius scribere debuit et, ut opinor, scripsit: A tergo (legionis) cetrati erant, frontem adversus clipeatos habebat; (hoc ordine:

— cetrati,
— tergum legionis,
— frons legionis,
— clipeati).[1])

---

[1]) Cap. 42, 7 recte iudicavit, quicunque Romanis a conveniebat seiunxit; neque enim de Romanorum iudicio agebatur, præ-

Cap. 43, 4: Perpauci inde Pellam celerius quam ipse Perseus, quia recta expedita (bene Gronovius: recta et expedita) via ierant, pervenerunt; rex ad mediam ferme noctem terrore et variis difficultatibus viæ vexatus est. Neque terror contrarius est viæ rectæ et expeditæ neque celeritati fugæ obstare solet neque media nocte desinere. Scribendum esse errore, etiam Weissenbornio in mentem venerat, sed iniuria iudicium mutavit. Sequuntur in editionibus hæc (§ 5): In regia Perseo, qui Pellæ præerat, Euctus regiique pueri præsto erant. Sed aliter Livium scripsisse, codex ostendit, in quo hæc sunt: difficultatibus videx vexatus in regiamesta perseo qui Pellæ præerant coactusque regi pueri præsto erant. Plutarchus, eadem Polybio duce plenius narrans, quæ Livius parum diligenter contraxit, Persea dicit, nocte Pellam ingressum, Euctum et Eulæum, pecuniæ custodes, qui præsto fuissent et importuna libertate præterita reprehenderent consiliaque darent, sua manu interfecisse. Utrumque hominem etiam Livium nominasse, ostendit codex (præerant coactusque), viditque Weissenbornius; in ceteris aberravit; nam e codicis vestigiis hæc efficiuntur: vexatus [est.] In regia **moesta** Perseo, qui Pellæ præerant, [Eulæus] Euctusque et regii pueri præsto erant. (Si quis est transpositum putabit, regiam et a errore scripta, fiet tantum: vexatus est. In regia Perseo cet.)

Cap. 44, 2 (de minore L. Æmilii filio post proelium

---

sertim si omnes Macedonum clades numerarentur, neque de consentienti iudicio dici sic poterat (pro eo quod est: inter Romanos). Scribendum igitur est: Facile conveniebat, a Romanis nunquam cet. Nam dativum pro præpositione a Livio positum nimis leviter et sine discrimine Drakenborchius fingit. Non minus contra codicem paulo ante (§ 6) ante scaphis additum est e.

aliquantisper desiderato): P. Scipio is erat, Africanus et ipse postea, deleta Carthagine, appellatus, naturalis consulis Pauli, adoptione Africani nepos. Recte post Pauli additur filius a recentioribus, Dukero auctore. Sed manifestum est, si quid unquam, hæc Africanus et ipse referri ad præcedentem alterius Africani mentionem; ne per se quidem cognominis postea parti mentio generis commemorationi recte præmittitur. Itaque h. l. certissimum tenetur exemplum non tantum duarum vocum (ut XLII, 53, 6), sed totius versus suo loco moti et post non recto inserti. Sic enim Livius scripserat: P. Sc. is erat, naturalis consulis P. filius, adoptione Africani nepos, Africanus et ipse postea, deleta Carthagine, appellatus. Minus manifesta res erat XLII, 26, 2, ubi indicavi (p. 531), quibus locis alia exempla notaverim.[1])

Cap. 45, 8 et 9: Perseus ... in contionem processit ...., ut et ipsos Amphipolitanos et equitum peditumque, qui aut semper secuti aut fuga eodem delati erant, adhortando animos confirmaret. Neque semper recte dicitur de unius ex proelio ad Pydnam fugæ comitibus neque deesse significatio potest, quem secuti fuerint. Scribendum: qui aut se persecuti aut fuga eodem delati erant. Persequi aliquem de continuo comitatu Livius, ne alios commemorem, dixit XXIX, 31, 8 (persecuti sunt regem) et XLV, 6, 7 (ea cohors persecuta regem fugientem). De mixto rectæ et obliquæ orationis forma in pronomine et modo verbi (se .. erant) res nota (Gramm. Lat. § 490 c. not. 3. Livius II, 55, 6: ubi

[1]) Venit mihi in mentem Asconii eandem cognationem commemorantis ad Cic. in Pis. p. 126 Hot., ubi quum in editione prima sic scribatur: qui fuit pater naturalis Africani posterioris; de Macedonia atque ultimum eius de rege triumphavit, scribi debet: .. posterioris, de Macedoniaque ultimum (das letzte Mal) Perseque rege triumphavit.

indignantium pro se acerrimus erat clamor.) Subiicitur (§ 10): Sed aliquoties dicere incipientem quum lacrimæ præpedissent, quia ipse dicere nequiit, Euandro Cretensi editis, quæ agi cum multitudine vellet, de templo descendit. Si offendi te dicas hac repetitione: dicere incipientem ... quia dicere nequiit, erit fortasse, qui elegantem eam esse doceat. Sed tamen usum ea Livium non esse, codex ostendit, in quo scribitur: quia ipse scire nequid, hoc est: quia ipse **hiscere** nequiit. Neque enim in eo verbo apud Latinos quicquam est iocosi aut nimis humile, sed prorsus respondet ei, quod Germanice dicas: weil er kein Wort hervorzubringen vermöchte; (cfr. XXXIX, 12). Idem verbum a librario oblitteratum videbimus XLV, 37, 13. Postremo § 13, ubi scribitur: Thraces ... domos dilapsi, et aliæ militaris generis turbæ, usum loquendi et rem (— una enim erat confusa turba, dispersi exercitus reliquiæ, —) postulare puto, ut scribatur: et alia militaris generis turba. Ex turba Cretenses ortum opinor turbæ. Alibi turbam navalem, militarem Livius dicit.[1])

Lib. XLV.

Cap. 1, 6: Et aliter editur circensis turbæ non minus similis veri lætitia. Non recte coniunguntur adverbium et adiectivum: aliter .. non minus veri similis, alterum de narrationis forma dictum, alterum de ipsa re, quum eodem utrumque spectet (Et aliter nec minus verisimiliter). Ne edere quidem simpliciter pro narrare poni solet; aliud est enim numerum cæsorum, rei gestæ

---

[1]) De c. 46, 5 dictum est ad c. 6, 2.

ordinem edere (angeben). In codice est: Et aliter editus. Scribendum videtur: Et alia traditur. Ex aliatr ortum aliter. (Ante Kreyssigium scribebatur: Et aliter traditur. Senserat Grynæus insolentiam in edendi verbo.)

Cap. 2, 3: Legati (a L. Æmilio consule victoriæ nuntii missi) ... in forum ad tribunal perrexerunt. Plura erant in foro tribunalia. Codex: in forum at urbi perrexerunt. Aut ad prætorem urbanum (ad pr. urb. aut ad trib[unal prætoris] urb. Livium scripsisse, intelligitur e c. 44, 4: is (Prusias) ... ad forum a porta tribunalque Q. Cassii prætoris perrexit; nam Q. Cassius urbanam iurisdictionem habebat. Lib. XXVII, 50, 9 litteræ dicuntur per forum ad tribunal prætoris latæ (Put. tribunal perlatæ); urbanum intelligi Livius voluit, nisi excidit urb. Paulo post (§ 5) legati exposuisse dicuntur, quam cum paucis rex fugisset. Non admodum placet hæc paucitatis mentio subiecta proxime illis: quam paucorum militum iactura tanta hostium strages facta. Codex: quam pauci rex fugisset. Opinor, Livium scripsisse: quam **pauide** rex fugisset. Tum § 9, ubi de belli cura et apparatu omisso exponitur, hæc leguntur: Naves, quæ in Tiberi paratæ instructæque stabant, ut, si rex posset resistere, in Macedoniam mitterentur, subduci et in navalibus collocari ... placuit. Nec regis nomine tam nude Perseus hic significari poterat, in proximis non commemoratus, nec resistere, nedum resistere posset aptum est ad maiorem belli molem et periculum significandum, aut omnino in hac re (de æquandis belli viribus) locum habet. In codice scribitur: si res posset resistere. Scripserat Livius: si res poscere videretur. Primum ex poscere factum posse re, tum reliqua nata.

Cap. 3, 5 (in oratione Agesipolidis, legati Rhodii): Fortunam perbene fecisse, quando, finito aliter bello, gratulandi sibi de victoria egregia Romanis opportunitatem dedisset. Inepte huiusmodi laus tam modeste

intenditur (perbene); nam aut simpliciter numen et fortuna laudatur (bene, bene atque feliciter) aut rarius superlativo (optime). Sine dubio Livius una littera minus scripsit: Fortunam p. R. (populi Romani) bene fecisse. Solet enim propria populi Romani fortuna extolli. (Cod. perbeneficiissequendo finito aliter bello sequendo aliter gratulandi, notabili errore et vocum repetitione.) Ut in Rhodii legati oratione, sic in senatus quoque responso mendum residet (§ 6): Rhodios nec utilitatium Græciæ neque cura impensarum populi Romani, sed pro Perseo eam legationem misisse. Ablativum utrique membro orationis negativæ copulatæ communem non posse inter negationem et alterum genitivum interponi, recte Dukerus et alii senserunt, sed in corrigendo aberrarunt. Nihil enim aliud librarius quam, quod sæpissime fecit, duarum vocum ordinem invertit, quum scribere debuisset: nec utilitatium Græciæ cura neque impensarum populi Romani. Iis exemplis huiusmodi transpositionum, quæ supra (p. 491) ex libro XLIII posui, ex hoc libro XLV addi hæc possunt: c. 5, 3 (quam mori pro mori quam), 13, 1 (rettulit rediit), 17, 2 (tum Pauli), 21, 4 (ante non et vellent ferrent pro ferret vellent), 34, 1 (ea ad), 31, 5 (elati Romanorum), c. 35, 9 (militum pecunia illum iudicia dare non); nec omnia me collegisse arbitror.

Cap. 4, 2 quum in codice sic scribatur: Paulus Æmilius consul, cum castra, ut supra dictum est, ad Siras terræ Odomantidichæ (id est Odomanticæ) haberet, litteræ ab rege Perseo per ignobiles tres legatos cerneret, et ipse illacrimasse sortis (i. e. sorti) humanæ dicitur, apparet, lacunam sic notari et utcunque expleri debuisse: .. haberet, litteræ ab rege Perseo per ignobiles tres legatos [traditæ ei sunt, quas quum] cerneret, illacrimasse etc. Deinde § 4 in his verbis: postquam, Regem Persea consuli Paulo salutem, legit, accusativus ille regem Persea prorsus perverse po-

nitur; neque enim recta forma (Rex P. Paulo sal.), quæ per se posita facilem habet ellipsin, sic oblique reliquæ orationi inseri ullo modo potest, ut omittatur infinitivus. Codex: rege Persea. Livius scripserat: postquam a rege Perse consuli P. salutem legit.[1])

Cap. 5, 4 (ubi L. Atilius Samothraces in Euandrum sacrosanctam insulam polluentem concitat): Quum creditæ sanctitati adsentirentur omnes, Cur igitur, inquit, polui eam (sic cod.) homicida sanguine regis Eumenis violavit? et, quum omnis præfatio sacrorum (cod. præfatiorum) eos, quibus non sint puræ manus, sacris arceat, vos penetralia vestra contaminari (cod. contraminari) cruento latronis corpore sinetis? Pro polui eam Grynæus posuerat pollutam, infeliciter; ne-

[1]) In huius capitis initio quum Gronovius animadvertisset inaudita constructione legi: ad summam sestertium deciens, quasi dicas: ad summam duo milia, scribendumque esse iudicasset sestertii, mirabili oblivione et confusione Kreyssigius, cui Weissenbornius se adiunxit, primum Tacitum et alios scriptores post Ciceronis ætatem sic, ut Gronovius scribi voluit, locutos esse dixit, quum is usus (ut sestertium cum adverbio decies et ceteris pro nomine singulari declinetur) et Ciceronis et omnium sit nec possit aliter dici. Nam et: sestertium quadragies relinquitur, nominativo casu, et HS quadragies accepi et in sestertio vicies egere et syngrapha sestertii decies Ciceroniana sunt. Deinde nihil mutasse Gronovium addit infra c. 40, 1, ubi recte dici potest: summa est sestertium millies ducenties, ceterum HS in codice non est (et omitti nominativo et accusativo casu HS potest), aut c. 43, 8, ubi prorsus necessarius est accusativus: sestertium ducenties redactum esse. Illud maiorem habet dubitationem, potueritne obliquo casu solum adverbium poni, quemadmodum editur apud Livium XXXVIII, 55, 9: quadragies .. litem æstimatam (id est, sestertio quadragies) et 12: quadragies ratio posceretur (id est, sestertii quadragies), an addi substantivi nota debeat.

que enim pollutam iam insulam Euander violabat neque ipso sanguine Eumenis (ad Delphos effuso) eam polluebat. Kreyssigius, quum pollui eam scribi et cum contaminari coniungi vellet, in alias incidit difficultates et mutandi necessitates; nec Weissenbornio conatus bene cessit. Cohærent, non violavit, sed violabit et sinetis; alioquin enim sistis Livius scripsisset. Deinde necessario sanguinis Eumenis mentio cum homicidæ nomine coniungi debet; quoniam non Samothraciæ vis Eumeni fiebat, sed maculam ex eius cæde alibi tentata susceptam Euander adferebat. Recte igitur Gronovius pollutus; sed scribendum: Cur igitur, inquit, pollutus eam homicida sanguine Eumenis violabit?[1])

Cap. 6, 1: Ceterum tanto facinore in unicum relictum amicum amisso per tot casus expertum... alienavit animos. Sic codex, unde fit: facinore .. admisso. (Weissenbornius commisso; Grynæus aberraverat.) Mox (2) pro Oroandemque Cretensem videndum, ne scribi debeat: Oroandem itaque Cret.

Cap. 7, 4: Progredi (Perseus ad Æmilium consulem) præ turba occurrentium ad spectaculum non poterat, donec consul lictores misisset, qui cet. Codex: donec a consule lictores misissent, ex quo Kreyssigius et Weissenbornius fecerunt missi essent; debuerant,

---

[1]) Extremo capite (§ 12) suspicor Livium non infinite: Huius rei crimen ... avertitur, sed avertit scripsisse, quum præsertim adiungatur de eodem Perseo: Ceterum ... abalienavit. Sæpissime (quod iam supra p. 490 significavi) librarius in libro XLIV maximeque in XLV terminationem passivam tertiæ verborum personæ male addidit (XLIV, 3, 3 appellantur, 7, 4 movetur, 17, 7 cogitarentur, 29, 5 fallebantur; XLV, 2, 4 forentur, 4, 3 legitur, 5, 6 mittuntur, 6,4 pervenitur, 6, 11 et 12 repetitur .. sciretur, 7,2 et 3 occurritur .. efficiebatur, et sic deinceps; ut forentur effecit, sic 9, 4 continuitur).

etiam propius ad codicis scripturam: missi sunt. Nam in tali significatione temporis et rei vere tandem factæ Livius (nisi in obliqua oratione) donec non aliter nisi cum indicativi perfecto ponit. Viderat id Gronovius, qui, codicis scripturæ ignarus, misit scribi volebat. (Cfr. quæ de XXX, 12, 8 adnotavi.)

Cap. 8, 4 (ubi Æmilius Persea alloquitur): Nunc vero, cum et bello patris tui .. interfuisses et pacis postea ... meminisset consilium, quorum et vim bello et fidem in pace expertus esses, cum iis tibi bellum esse quam pacem malle? Sic codex mendo (meminisset) et omissione corruptus. Scribendum est: .. meminisses, [quod fuit] consilium ... malle? non, ut vulgo: quod consilium; neque enim verbum abesse ullo modo in tali interrogatione potest.

Cap. 9, 4: Macedonum obscura admodum fama usque ad Philippum Amyntæ filium fuit; inde ac per eum crescere quum coepisset, Europæ se tamen finibus continuit, Græciam omnem et partem Thraciæ atque Illyrici amplexa. Superfudit deinde se in Asiam et ... omnia, qua Persarum ... imperium fuerat, suæ dicionis fecit. Arabas hinc Indiamque .. peragravit Apparet hæc (partem Thraciæ amplexa et suæ dicionis fecit) non potuisse de fama dici. Itaque Kreyssigius post Macedonum inseruit regnum, simul, ut tum necesse erat, amplexa in amplexum mutato. Sed ne regnum quidem quicquam suæ dicionis facit, nedum populos et regiones paragrat. Unum est nomen, cui et reliqua conveniant et amplexa non mutatum, gens (Macedonum gens obscura cet.). Erroris causa aut negligentia fuit aut, quod fama nominativus esse putabatur. (Extremo capite, § 7, ubi in codice est lacerantes viribus, recte Gronovius scribi voluit laceratis; nam et ignave adhæret lacerantes viribus post illa: ad se quisque opes rapiunt et vitiose obiectum deest, nisi quis recte dici putat opes viribus lacerare.)

Cap. 12, 10: Vitio diem dictam esse augures, quum ad eos relatum est, decreverunt. Imo relatum esset. Non tempus notatur, sed occasio decreti interponendi; cfr. quæ ad XLII, 5, 8 p. 511 dixi.

Cap. 13, 13 (in oratione Masgabæ, Masinissæ filii, in senatu): Commemoravit, quot pedites equitesque .. pater suus in Macedoniam misisset. Sed duas res ei rubori fuisse. Cod. misitsed duas, hoc est: misisset. Duas cet. Sed graviori mendo laborant, quæ sequuntur paulo post (§ 16): Sumere itaque eosdem (Romanos), non se rogare, æquum esse, neque emere ea ex fructibus agri ab se dati, quæ ibi proveniant. Primum in concludendo vitiose eosdem pro eos dici manifestum est, nec recte se interponi inter non et rogare, quum non rogare contrarium referatur ad sumere; in codice est: eosdem se non, unde efficitur: sumere itaque eos de se, non rogare æquum esse. Sumere de aliquo aliquid eodem modo Livius dixisse videtur, quo capere de aliquo (etsi id fere de rebus, quæ victis adimuntur, dicitur), emere de aliquo, agrum colendum de patre habere, de quibus præter lexica testimonia collegit Handius Tursell. II p. 190 et 191. Sed quid dicam esse ea ex fructibus agri, quæ ibi (in agro) proveniant? Suntne igitur quædam in fructibus agri, quæ ibi non proveniant? Quocunque quis modo hæc tentaverit, sentiet fructuum agri appellationi prave addi proventus ex agro mentionem et alio modo definiri debere, quid ex iis sumendum Romanis sit. Sanabitur locus, præpositione verbi mutata et una præterea littera addita: sumere itaque eos de se, non rogare æquum esse, neque emere ea ex fructibus agri ab se dati, quæ sibi conveniant. Quibuscunque Romani uti possint, sumere eos tanquam sua iubet. (Cod. proveniantur, de quo mendo dixi ad c. 5, 12.)

Cap. 14, 4: Grates diis pro populi Romani victoria apud suos penates ageret. Cod. deiis p. r. victoria. Nihil initio fuerat nisi: deis pro victoria;

populi Romani nomen duobus versibus ante additum putide repetitur. (Cfr. de mendo c. 39, 11.)

Cap. 16, 7: Inde, quod ad honorem deum immortalium pertineret, decrevit senatus, ut .. dona .. prætores curarent danda. Etiam quæ proxime ante commemorantur, ad deorum honorem pertinent, supplicatio et sacrificatum maioribus hostiis. Cod. idem pro inde; scribendum: Item quod ad hon. cet., hoc est, alterum etiam decretum senatus fecit, quod ad hon. d. pertineret.

Cap. 17, 2 (ubi agitur de X legatis in Macedoniam, V in Illyricum missis ad res ordinandas) in mira hac codicis scriptura: In Macedoniam culpmi (p littera delenda significatur) nominati, A. Postumius Lucus (id est, Luscus) cet., quid effici debeat, non ego magis scio quam ceteri. Nam quod in mentem facile veniat (na ante no addito): In Macedoniam culmina nominati A. Postumius Luscus, C. Claudius, ambo censorii, C. Licinius Crassus, collega in consulatu Pauli, ... His consularibus addidere cet., ut significetur, hos tres consulares quasi capita legationis et splendorem fuisse, non satis confirmatur usu loquendi. Facilius extremo capite (§ 7) expoliri potest Grynæi emendatio; nam quod is ex hac codicis scriptura: tamen in senatu quoque agitalte sunt summa consiliorum effecit: tamen ... agitata est summa consiliorum, potuit et debuit codicis vestigia paulo pressius sequi: tamen ... agitatæ sunt summæ consiliorum. Pluralis numerus satis convenit multitudini rerum in duabus provinciis ordinandarum.

Cap. 18, 3 (ubi exponitur summa decreti senatus de componendo Macedoniæ statu): Metalli quoque Macedonici, quod ingens vectigal erat, locationesque prædiorum rusticorum tolli placebat. Mendi aliquid hic subesse, ipsa orationis forma satis declarat; neque enim metalli locationesque prædiorum pro metalli prædiorumque locationibus dicere licet. Itaque nescio an

hanc difficultatem vitans Weissenbornius ediderit (sublato commate): Metalli quoque Macedonici quod ingens vectigal erat, ut genitivus a vectigalis nomine penderet. Sed neque verborum ordo rectus est neque recte adiiciuntur illa: quod .. erat (— dicendum erat: Metalli quoque Macedonici vectigal, quod ingens erat, —); neque ipso per se vectigali Macedonibus invidere senatus videri volebat (vectigal tolli), sed incommoda ei adiuncta timere. Tum nec Weissenbornius nec ceteri quæsiverunt, cur senatus prædiorum rusticorum locationes in Macedonia (omnium ubique) tolli voluerit, ad quas nihil omnino pertinere videntur esse, quæ subiiciuntur, causæ; ipsa, quæ sequuntur, verba tantum ad metallum accommodari possunt: ne ipsos quidem Macedonas idem exercere posse: (scrib. id exercere; e adhæsit ex proxima voce, tum additum m). Postea quoque, ubi Æmilius consul, quæ senatus universe decreverat, ex X legatorum sententia pressius constituta pronuntiat (c. 29, 11), sola metalla auri argentique exerceri vetantur; prædiorum rusticorum nulla est mentio. Velim autem animadverti, quæ ibi plurali nomine appellentur, ea hoc loco singulari numero ita appellari, ut universa, in qua sita metallorum fodinæ fuerint, regio (der Bergwerksdistrict) significari videatur. Hæc quum considero, longe alio prædiorum rusticorum commemorationem spectare suspicor, ut, interdictis ipsius metalli locationibus, excipiantur prædia rustica metallis interiecta et cum iis locari solita, Liviumque ita scripsisse: Metalli quoque Macedonici ... locationes præter prædiorum rusticorum tolli placebat. Apparet, quam facile præter ante prædiorum (oculo a primis litteris præ ad alteras aberrante) omitti potuerit, quo omisso additum est que. Usum adverbii præter breviter commemoravi ad XXVIII, 45, 10 (Cic. familiaritates præter paucorum hominum).[1] Sequuntur paulo post (§ 6) apud Grynæum

[1]) § 2, ubi contra codicem inseritur populi Romani (post tutela), fieri potest, ut Livius scripserit: tutam eam (libertatem)

hæc, quæ sententiam habent prorsus nullam, orationem (in esset) vitiosam: commune consilium gentis esset, ne improbum vulgus a senatu aliquando libertatem salubri moderatione datam ad licentiam pestilentem traheret. Itaque aut nullum esse aut ne esset scribi iubent; id non videntur animadvertisse, ridicule vulgus (cuius improbitas h. l. satis inepte commemoratur) dici a senatu (qui quis sit, difficile est intelligere, quum nullus ante significatus sit) libertatem ad licentiam trahere; nam libertatem in licentiam trahere ac vertere quid sit, scimus; ab aliquo libertatem in licentiam trahere nihil est omnino. Aderit, qui me prorsus coecutire occlamet, qui non videam coniungi: a senatu datam, quod ut magis eluceret, Weissenbornius, quum in codice esset adsenator, scripsit ab senatu Romano. Verum (ut omittam parum apte h. l., quis libertatem dederit, in memoriam revocari) interposita ante libertatem vox aliquando certissime pertinet ad traheret eodemque ut referatur a senatu, inivitabili necessitate cogit. Videat nunc mihi aliquis integram codicis scripturam, e qua Kreyssigius unum illud adsenator adnotavit; est autem huiusmodi: commune consilium gentis esset improbum vulgi (non vulgus) adsenator aliquando libertatem salubri moderationi datam cet. Scripserat Livius: commune concilium gentis esse, **improbatum**, ne

---

sibi perpetuaque (pro perpetuamque) sub tutela esse cet. Deinde scribendum videtur: et, quæ sub regibus viverent, et in præsens tempus mitiores eos iustioresque respectu populi Romani habere se crederent (sic cod., v. omittitur crederent), et, siquando bellum cum pop. R. regibus fuisset suis, exitum eius victoriam Romanis adlaturum, sibi libertatem. (Cod. Romanis adlaturum crederent sibi adlaturum sibi libertatem. Metalli cet. Crederent e superioribus repetitum alias turbas peperisse videtur.)

vulgi adsentator aliquando lib. sal. moderatione datam ad licentiam pest. traheret. Cavet senatus, benevole scilicet Macedoniæ libertati consulens, ne, si commune concilium gentis sit (comitia contionesque), aliquando popularis homo turbas concitet.

Cap. 19, 11 (in oratione Stratii medici apud Attalum, Eumenis fratrem): Attalum vero, qui ætate proximus sit, quis nisi pro rege habeat? neque eo solum, quia tantas præsentes eius opes cernat, sed quod haud ambiguum, propediem regnaturum eum, infirmitate ætateque Eumenis esset. Hic quidem necessario pro Eumenisesset scribendum Eumenissit. (§ 15 Dukerus verum sensit; post infirmitate excidit: esse passurum aut simile aliquid.)

Cap. 21, 4: Sed et prætor novo maloque exemplo rem ingressus erat, quod ante non consulto senatu, non consulibus certioribus factis, ... rogationem ferret. Livium scripsisse: quod non ante consulto senatu, si quem sententia non docet (— longe est enim aliud ante non consulto senatu ferre, ubi ante necessario ad ferre pertinet, aliud ferre non ante consulto senatu —), saltem anaphora in non (non ante c. s., non cons. c. f.) admonere debet. Proximo versu librarius pro ferret vellent scripsit uellent ferrent; plura collegi, his adiunctis, ad c. 3, 6.

Cap. 22, 4 (in Rhodiorum sese purgantium in senatu Romano oratione): Certe quidem vos estis Romani, qui ideo felicia bella vestra esse, quia iusta sint, præ vobis fertis. Sententia postulare videtur, ut scribatur: Certe iidem vos estis Romani, qui cet. Nec certe quidem h. l. aptum.

Cap. 23, 6 (in eadem oratione): Neque fecimus igitur quicquam tanquam hostes neque bonorum sociorum defuimus officio, sed a vobis prohibiti (cod. prohibitio) præstare fuimus. Barbarum prohibiti

fuimus pro proh. sumus; accedit ineptus verborum ordo (pro: præstare proh. s.). Scribendum esse: præstare nequivimus, dixi Opusc. II p. 221 (et adsensus est Kreyssigius adnot. p. 110). Miror, cur Weissenbornius multo longius a codice discedere maluerit (præstare non potuimus). Librarius hic sæpe in verbis nequivi et quievi lapsus est; hic ne excidit præcedente re. (Hoc ipso capite § 4 pro quieverunt scripsit qui fuerunt.) Infra § 16 non inaniora ingenia a Livio appellata puto, sed vaniora, quod vocabulum ad superbiam et iactantiam significandam aptius est.[1])

Cap. 24, 2 et 3 (in eadem oratione): Voluntatis nostræ tacitæ velut litem æstimari vestris inter vos sermonibus audio, P. C. Favisse nos regi et illum vincere maluisse; ideo bello persequendos esse credunt. Alii vestrum voluisse quidem nos hoc, non tamen ob id bello persequendos esse. Nimis dure a vestris sermonibus transitur ad tertiam personam in credunt; nec recte huic infinite posito (sine certi subiecti notatione) subiicitur contrarii generis significatio (alii). Scribendum est: Favisse nos regi ..., ideo bello persequendos esse credunt alii vestrum; [alii,] voluisse quidem nos hoc, non tamen etc. Corrupta etiam, quæ deinceps sequuntur: neque moribus neque legibus ullius civitatis ita compara-

---

[1]) De § 4 recte Gronovius iudicavit. Ne pro nedum aliquo modo in sententia extremo loco adiecta poni potest, in interposita, ut h. l., (ut, ne . .,) nullo modo; nec sententia recta efficitur. Duo dici poterant, aut: ut ab neutra parte gratiam iniremus, nedum ab utraque, aut, quod Livius dixit: ut ab neutra parte gr. in., ab altera etiam ... periculum esset. § 8 Weissenbornius sententiam corrupit, deleto aliquando, cui contrarium est semper, deceptus a Kreyssigio; in codice sic scribitur: et improbos cives et aliquando et imperita multitudinem semper cet.

tum esse, ut, si quis vellet inimicum perire, si nihil fecerit, quo id fiat, capitis damnetur. Soloece enim post præsentis temporis verbum, quod nullam omnino ad præteritum inclinationem habet, subiicitur: si quis vellet, sequente etiam: si nihil fecerit. Ne tamen simpliciter velit restituendum putem, facit, quod in codice scribitur perire ut si cet., ex quo nascitur suspicio, Livium scripsisse: si quis velle inimicum perire comperiatur, si nihil cet., comperiatur autem post (inimi) cum perire excidisse, tenui terminationis vestigio relicto.[1]) Aliquanto infra (§ 9) acutula sententia leviter corrupta est: Philippum, Antiochum, Persea (hoc est, nostra illorum bellis facta) tanquam tres sententias ponite; duæ nos absolvunt; una dubia est, ut gravior sit. Enarrat Creverius, quo uno modo tentari enarratio potest, etiamsi sit gravior, dubiam esse. At, si graviorem esse conceditur (hoc est, condemnare), non dubia est. Codex habet: una aut dubia est; scribendum est: una (in Persei bello posita) aut dubia est aut gravior sit. Oratio ex affirmatione et concessione mixta est: aut sit sane gravior; (fingatur, nos Persei bello culpam meruisse; non damnabimur una graviore sententia, duabus absolventibus). (Weissenbornii scriptura ea, quam in præfatione ponit, sententiam nullam habet; nam sententia, si dubia est, non est gravior; deinde Rhodii non affirmabant, reapse illam sententiam graviorem esse, hoc est, culpam fatebantur.)

---

[1]) In tota hac orationis parte Livius locum ex Catonis oratione pro Rhodiensibus, qui apud Gellium VI (VII), 3, 36—38 servatus est, aperte ita respicit, ut Rhodios Catonis disputationi occurrentes inducat; ipse proximo capite (25, 2) Catonis orationem post Rhodiorum orationem, quum sententiæ dicerentur, habitam narrat. (Apud Gellium in Tironis verbis § 35 e vestigiis codicum [negavit pene sed ignosci quia] scribi debet: negavit pœna esse dignos, quia id non fecissent. Negavit pæne sensum non habet.)

Cap. 25, 3 (ubi Livius se negat Catonis orationem expositurum): Non inseram simulacrum viri copiosi, quæ dixerit, referendo; ipsius oratio scripta exstat. cet. Primum perinepte gravissimus senator et amplissimus homo tanquam rhetor Græculus copiosus vir appellatur; Livius scripserat: copiose, quæ dixerit, referendo. Sed admodum vereor, ne aliud præterea mendum subsit. Nam neque simulacrum viri sic pro imagine et forma ingenii et animi usquam alibi dicitur nec hac una oratione referenda Livius simulacrum viri magis inserturus erat, quam illa, quam a Catone pro lege Oppia habitam refert initio libri XXXIV, nec, cur id, si posset, non faceret, causa erat. In codice scribitur: inseram non simul viri. Transpositionem (pro Non inseram) a librario, ut sæpe (vid. ad c. 3, 6), factam non curo; simulacri nomen probabiliter restitutum puto, sed scribendum: Non inseram simulacrum veri, copiose cet. Negat se Livius adumbratam imitationem compositurum, quum ipsa vera oratio exstet. (Poterat etiam scribi: Non inseram similia veris, sed alterum præstat.) Paulo post § 6 prave, quod in codice scriptum est (deducere ... iusserunt præfectos) recentiores mutant, addito præsidia. Rhodii præfectos singulis Cariæ Lyciæque oppidis imposuerant; eos domum revocare iussi sunt (cum præsidiis, si qua erant). Romani Rhodios (universos) facere aliquid iubere poterant, non præfectos Rhodiorum. Sed eodem loco quod scribitur: Hæc Rhodum nuntiata; quæ per se tristia fuissent, quia maioris mali levatus erat timor, in gaudium renuntiata verterunt, turbat sententiam renuntiata sic interpositum, quasi contrarium sit verbis per se et quasi, quæ ante renuntiationem tristia fuerint, ea post renuntiationem in gaudium verterint. Bis scriptum est, quod semel scribi debuit, aut nuntiata aut potius (in quo librarius errorem correxit) renuntiata, qua geminatione sublata, sic decurret oratio: Hæc Rhodum renuntiata, quæ per se tristia fuissent, ... in gaudium verte-

runt. Tum § 7, ubi editur: ne maior repulsis ignominia esset, quoniam in codice est: ne maiorapulsaisnomina esset, fortasse scribendum: ne maior repulsæ ignominia esset[1]). Extremo capite (§ 13), quæ de Rhodiis fortiter Cariam Lyciamque defendentibus narrantur, ea Weissenbornius et ad codicem propius et multo per se rectius, quam ante, sic edidit: propere et Caunios, quamquam Cibyratarum asciverant auxilia, coegerunt imperio parere et Mylasenses Alabandenosque, qui Euromensium provinciam ademptum ipsi coniuncto exercitu venerunt, circa Orthosiam acie vicerunt; edebatur enim: qui Euromensium provincia adempta ad ipsos. In codice sic scribitur: mylassensis alabandenique quialabandesium euroæmensium provincia ademptum ad ipsi coniunctos exercitu cet. Sed in præfatione W. a se desciscens Alabandenique e codice recipiendum fuisse scribit, quo nominativo sententia funditus tollitur et evertitur. Scribendum erat, restituta recta nominis forma: Mylasensis Alabandensisque, qui. Nam *Ἀλαβανδεῖς* sunt ut *Μυλασεῖς* et *Εὐρωμεῖς*, nec Livius inter duas formas ex rectis Græcis ad regulam in Latinum traductas unam pravam interpositurus erat; nam *Ἀλαβανδηνούς* nemo dixit. Librarius, quum duabus litteris omissis Alabandenique scripsisset et vocabulum rectius scribere vellet, ut sæpe, in novum errorem incidit, ut Alabandesium scriberet propter Euromensium. Tum ex ad ipsi faciendum, quod sententia requirit, et ipsi (ut Caunii et Cibyratæ); postremo venerant scribendum ut asciverant.

Cap. 26, 3, ubi editur: ubi prima Phanota ei dedita, tota multitudine cum infulis obviam effusa,

---

1) Etiam XXXIX, 32, 8 cum Gronovio scribendum puto: et hi repulsis in spem impetrandi tandem aliquando honoris dilati. Nam incommode ibi modus et causa dilationis significatur altero participio (repulsi) interposito.

in codice est: dedita totomnium multitudinem. Videtur latere: deditast, omni multitudine cet. Ex omni, sequente m, natum omnium. Sed hoc leve est; illud paulo gravius, quod extremo capite (§ 15) prorsus perverse, ut mihi quidem videtur, scribitur: Inde in tres partes (L. Anicius) Illyricum divisit; unam eam fecit, quæ supra dicta est; alteram Labeatas omnes; tertiam Agrauonitas et Rhizonitas et Olciniatas accolasque eorum. Nulla enim pars supra dicta est, sed de omnibus Illyriis dictum proprieque quædam de nonnullis, etiam de iis, qui in tertia ponuntur, adiecta. In codice scribitur: supra dictam est. Livius scripsisse videtur: quæ supra Issam est. Pars septentrionalis Illyrici ab insula littori obiecta significatur; supra autem non tam pro ultra (magis ad septentrionem) dici videtur quam de continenti, in quam a littore insulæ proximo ascenditur (auf der Höhe von Issa), quomodo et Græci ὑπέρ dicunt et Plinius H. N. XXXIII § 37 (citatus iam a Dukero ad XLIII, 21, 6): supra Ephesum et ipse fere Livius XXIII, 32: supra Suessulam.

Cap. 27, 5 (ubi de L. Pauli per Græciam itinere narratio incipit) Kreyssigius et Weissenbornius codicem, minutulis erroribus exceptis, secuti sic scripserunt: Autumni fere tempus erat, cuius temporis initio ad circumeundam Græciam visendaque, quæ nobilitata fama maiora auribus accepta sunt quam oculis noscuntur, ut statuit, præposito castris C. Sulpicio Gallo, profectus cum haud magno comitatu ... per Thessaliam Delphos petit. Multum se Kreyssigius torquet; ad extremum tamen recte coniungi putat: ad circumeundam Græciam profectus, quamquam incommodissime inter hæc arcte cohærentia interponitur præfecti castris Galli mentio, incommodius etiam consilii capti significatio (ut statuit), sive ea ad profectionem sive ad Gallum præficiendum pertinet, pravo tempore verbi comprehensa; nam saltem statuerat dici debebat; profectus, ut statuit, prorsus ridiculum

est. Nihil dico de inanissimis, qualis nunc locus est, his ambagibus: Autumni tempus erat, cuius temporis initio profectus est. (Superiores, ad ante circumeundam sublato, hoc cum statuit coniunxerant, mire posita particula ut, ne alia commemorem.) Quam pusilla res quantas turbas dedit! Una littera addita omnia apta et sana erunt: Autumni fere tempus erat, cuius temporis initio ad circumeundam Græciam .... uti statuit. Præposito castris etc. Iam recte primum tempus ipsum significatur et consilium ante captum de eius temporis parte utenda; deinde ad profectionem transitur. (XLIV, 35, 9 ut audierat pro uti audierat scribitur in codice; quamquam quid in tali errore exemplo utor?)

Cap. 28, 2: Arx quoque et isthmus præbuere spectaculum (L. Æmilio Corinthum visenti), arx inter omnia in immanem altitudinem edita, scatens fontibus, isthmus duo maria, ab occasu et ortu solis finitima, artis faucibus dirimens. Frustra quæras, quid sibi velint illa inter omnia et quæ sit hæc numeri significatio; nihil enim in altitudinem editur nisi inter omnia, quæ circa sunt. Manifestum esse opinor, excidisse vocabulum scriptumque olim fuisse: inter plana omnia. Id demum memorabile est, inter omnia circa plana arcem præruptam erigi. Loquendi genus notissimum est; Livii locos aliquot Weissenbornius ad XXVIII, 42, 3 collegit: III, 6, 7, IX, 13, 6, XXI, 32, 9, XXVII, 17, 9. (Superiore capite § 10 in codice non sunt verba petiit inde Oropum.) Paulo post (§ 4) e codicis vestigiis (memorabilem ac silentiam, non silentium) effici videtur: non operum magnitudine, sed disciplina institutisque memorabilem ac visendam. Oppidi quidem nomen, ignobilis præsertim et parvi, illo loco interponi nequit. Deinde in codice scribitur (§ 5): ... Olympiam escendit, ubi et alia quidem spectanda et visa Iovem cet. (vulgo: et alia quidem spectanda visa et Iovem, prava coniunctione particularum:

et .. quidem .. et). Efficitur hinc: ubi et alia quidem spectanda ei visa; Iovem velut præsentem intuens motus animo est, hoc est: etiam alia quidem ..., sed tamen ante omnia Iovem cet. (Minus dure scripsisset Livius: .. ei visa; ceterum Iovem.) Tum § 6 olim edebatur e codice: Ita peragrata Græcia ... Demetriadem cum revertit, in itinere sordidata turba (cod. turba ne) Ætolorum occurrit. Kreyssigius et Weissenbornius, Drakenborchium secuti, revertitur posuerunt; sed nihilo aptius in hac occasionis et temporis significatione præsens indicativi tempus particulæ quum subiungitur quam perfectum. Itaque quum repeteret scribendum arbitror, quod facilius quam reverteretur in revertit transire potuisse videtur. Postremo § 9 in codice scribitur: cum Perseus obviam (Æmilio) Amphipolim nimis solutis cuius custodia processisset; scribendum videtur: Amphipoli omni solutus custodia processisset; nam nimis soluta custodia procedere, vereor, ut rectum sit; et Perseus vagatus per provinciam dicitur. (Cuius ex prima syllaba vocis custodia primum male intellecta ortum est.)

Cap. 29, 2: Adsuetis regio imperio tamen novum (cod. novi in) formam terribilem præbuit tribunal, summoto aditus (cod. summoto additu), præco, accensus, insueta omnia oculis auribusque, quæ vel socios, nedum hostes victos, terrere possent. Perversissime ita divelluntur novum et tribunal, tanquam plane singulare pondus adiectivum habeat resque posita fuerit in tribunalis mutatione; (etsi vel sic Livius scripsisset: novum tribunal f. t. præbuit;) augetur vitium, quod, quum plura coniunctim enumerentur, quæ terribilem illam formam præbuerint, tamen in uno tribunali novitas commemoratur. Apparet alio adiectivum illud pertinere: Adsuetis regio imperio tamen novum (imperium) formam terribilem præbuit. ·niverse posito adiungitur, quæ illum terrorem effecerint:

tribunal, summoto aditus, præco, accensus, insueta omnia oculis auribusque, vel socios, nedum hostes, terrere possent. Sustuli quæ post auribusque geminando ortum. Retinui autem, quod Kreyssigius primum posuerat, assentiente Bekkero, summoto aditus (Grynæus summotor aditus, inaudito substantivo et prava sententia, quoniam aditus non summovebatur); ablativi species (aditu) e summoto orta est. Quod postea Kreyssigius probavit: tribunal summoto aditum, vitiosum est in participii tempore; neque enim, quod tum primum videbant et adibant tribunal, aditum dici poterat; et perturbatur enumerationis æqualitas; tribunal per se, non minus quam præco, accensus, terrorem præbebat. Infra (§ 6), ubi de divisione Macedoniæ in quattuor partes agitur, in primæ partis descriptione, quemadmodum trans Nessum, ad orientem versum, sic recte dicitur etiam: trans Strymonem, vergentia ad occasum, præpositionis usu relato ad præcedentem mentionem regionis inter Strymonem et Nessum sitam, quæ caput huius primæ partis erat. Sed in codice non: Abdera, trans Strymonem autem scribitur, sed: Abderatistrymonem autem, in quo potius cis Strymonem latere videtur; et potuit Livius sic scribere, minus omnino accurate, cogitatione ad Italiam Græciamque reflexa.[1])

Cap. 30, 1 exponitur, quemadmodum Macedonum animos affecerint decreta Romanorum; is locus in codice sic scriptus est: Libertas præter spe (id est, spem) data ad rex est (adrexit) et levatum annuum vectigal; regionatim mescio interruptis advideri lacerata tanquam animalia in artus alteram alterius indicentis distracto. Tum autem librarius aliquanto infra, § 6, quinque verba huius loci iterum scripsit emendatius, hoc

[1]) § 7 necessario cum Drakenborchio scribendum: quam ab ortu Strymo amplecteretur amnis . . ., ab occasu Axius terminaret fluvius (cod. et edd. ab occasu qua Axius).

modo: regionem sordei commercio interruptis ita videri laceratam et lingeste et pelagones. Grynæus locum sic constituit: regionatim commerciis interruptis ita videri lacerata tanquam animalia in artus alterum alterius indigentes distracta. Sed primum apparet, gentem laceratam non cum pluribus animalibus fuisse comparandam, sed cum uno in artus distracto. Et hoc quidem sententiæ incommodum facillime tollitur, adiuvante (in extrema voce) codice; sublata enim una littera, scribendum est: tanquam animali ... distracto. Deinde recte Bekkerus, cui recentiores adsentiuntur, commercio revocasse videtur; nam commercio interruptos eodem modo Livius dicere potuit, quo Cicero in somnio Scipionis c. 6, 20 eos, qui incolant terram, interruptos ita esse dicit, ut nihil inter ipsos ab aliis ad alios manare possit. Sed quod ad lacerata post Gronovium audiri putant Macedonia ex iis, quæ sequuntur, ubi Livius ex sua persona Macedonum iudicium et affectum redarguit, id quidem fieri nullo pacto potest. Itaque, nisi aliud quid excidit, scribendum videtur: Regionatim commercio interrupti ita [sibi] videri lacerati tanquam cet. Nam dativo vix carere h. l. possumus. Exponit deinde Livius, quam facile se Macedones de patria sua distracta et discerpta consolari debuerint, Polybium, opinor, in inanissima prudentiæ specie sequens. In hac parte magnam dubitationem habent, quæ § 4 leguntur: Maritimas quoque opportunitates ei (de altera Macedoniæ parte agitur) præbent portus ad Toronen ac montem Atho (Æneæ vocant hunc), alii ad insulam Euboeam, alii ad Hellespontum opportune versi. Prima offensio in numero est portuum; nam initio duos significare Livius videtur, alterum ad Toronen, alterum ad Athon (hunc), deinde plures (alii ... alii); et plures sub Atho monte portus appellat ipse XLIV, 28, 3. Deinde in his: Æneæ vocant hunc offendit mirus pronominis positus. Tum Æneæ portum ad montem Athon

(et videtur significari non obscurus) nemo usquam præter Livium commemorat, nec in illa pæninsula ulla Æneæ nominis memoria aut similitudo reperitur, ut in Thracia Ænus, in sinu Thermaico Ænia. Codex locum sic scriptum habet: portus ad Toroneam montem athoeneæuocant hunc alii insulamque Euboeam cet., in solis extremis (insulamque) ab editis notabiliter discrepans et (defectu præpositionis particulaque que) lacunam indicans. Valde vereor, ne vocant hunc debeatur studio librarii ex iis, quæ non intelligebat, Latina saltem vocabula efficiendi lateatque loci et portus significatio ex litteris canthunc eruenda. Mihi quidem scribendum videtur: portus ad Toronen ac montem Athon et **Acanthum**, [ad Ægeum mare] alii insulamque Euboeam, alii ad Hellespontum opportune versi. Hellesponto una insula Euboea ne per se quidem recte contraria poni videtur. Accusativo Atho Virgilius ausus est pro Latino uti; Cicero Athonem dixit (et Athone), Plinius et Mela Athon, quibus Livium mea coniectura adiungit. In proximis (§ 5) pro ignota Vettiorum gente, quæ in tertia Macedoniæ parte inter Axium et Peneum ponitur, nescio an substituenda Bottiæorum sit; certe in ea regione illi fuerunt. Extrema pars capitis (§ 8) in codice sic scribitur: Divisa aitquæ Macedoniæ partium usibus separatis quanta (Kreyssigius quania scribi tradit) universos tendit Macedonæ formula dicta cum leges quoque se daturum ostendisset. Prave et Grynæus et post eum omnes hic orationem insistere voluerunt, sententia, si recte e verbis efficitur, plane perversa. Nam qui sic narrationem concludit: formula dicta (est), quum leges quoque se daturum ostendisset, is (præterquam quod offendit post primariam sententiam passiva forma sine personæ nomine positam secundaria sententia active elata) cum reprehensione aliqua ex rebus ante promissis tantum partem expletam esse significat. Qui præter id, quod nunc factum sit, præterea aliquid in posterum promissum significat, is (si

quidem hic oratio finitur) necessario dicit: formula dicta, leges quoque se daturum ostendit. Extrema igitur verba cum primis proximi capitis coniungenda sunt, qua re efficitur aptissimus orationis transitus: Macedoniæ formula dicta, quum leges quoque se daturum ostendisset, Ætoli deinde citati; in qua cognitione cet. Superiora, quæ disputationis de Macedonia sine ullo incolentium incommodo divisa conclusionem continent redeuntque ad sententiam § 2 positam (adeo, quanta Macedonia esset, .. Macedones quoque ignorabant), sic scribenda esse arbitror: Divisa itaque Macedonia, partium usibus separatis, quanta univers[a esset,] ostendit. Universam Macedoniam et partes contrarias poni certum est; nec de ostendit verbo ulla est dubitatio.

Cap. 31, 4: Tria genera principum in civitatibus (Græcis) erant; duo, quæ ... sibi privatim opes oppressis faciebant civitatibus (cod. civitatem sibi); medium unum, utrique generi adversum, libertatem et leges tuebatur. Cod. media una .. adversa, quæ femininæ terminationis constantia aliud subesse arguit, quum præsertim parum recte unum genus utrique generi (non: huic utrique) adversum dicatur. Videtur excidisse secta. Mox § 5 (Secundis rebus elati Romanorum partis eius fautores) pravissime sic verba collocantur (Romanorum transposito post participium copulatum cum nomine fautores), quasi fautores Romanorum eius partis significentur. Restituendum sine ulla dubitatione: Secundis rebus Romanorum elati partis eius (Romanæ) fautores. (Cod. elatis Romanorumimpartis.) Sequitur (§ 7) de his ipsis Romanæ partis fautoribus: Hi ... implevere aures X legatorum: Non eos tantum, qui se propalam per vanitatem iactassent tanquam hospites et amicos Persei, sed multo plures alios ex occulto favisse; reliquos per speciem tuendæ libertatis in conciliis adversus Romanos omnia in-

struxisse. Hoc quidem non reliqui nescio qui (præter multo plures alios) fecerunt, sed illi ipsi, qui occulte favebant Perseo. Durissime deest dativus apud verbum favisse. Cod. reliqui ... instruxissent. Non quattuor in duabus vocibus litteræ, quod Grynæus fecit, sed una mutanda erat: alios ex occulto favisse **regi**, **qui** per speciem tuendæ lib. .... omnia instruxissent. Quod proxime (§ 8) scribitur: nisi fractis animis partium, in codice pro partium est aptium, nec partium animos frangi illi, quorum oratio refertur, volebant, sed contrariæ aut dubiæ partis. In aptium suspicor latere vocabulum, quo ancipites (οἱ ἐπαμφοτερίζοντες) significentur, contrarii iis, qui nihil præter imperium Romanorum spectarent.

Cap. 32, 8 (de L. Æmilio): Ab seriis rebus ludicrum, quod ex multo ante præparato, et in Asiæ civitates et ad reges missis, qui denuntiarent, et quum circumiret ipse Græciæ civitates, indixerat principibus, magno apparatu Amphipoli fecit. Ludicrum ex multo ante præparato fit, non indicitur. Nec recte cohærent hæc (— sic enim connectuntur —): indixerat principibus, et in Asiæ civitates et ad reges missis, qui denuntiarent, et quum ipse circumiret civitates. Pro indixerat codex habet indignato. Livium scripsisse puto (etsi in alio codice violenta hæc correctio videretur): Ab seriis rebus ludicrum (cod. ludorum quod) ex multo ante præparato, et in Asiæ civitates et ad reges missis, qui denuntiarent, et, quum circumiret ipse Græciæ civitates, **invitatis** principibus, magno apparatu fecit. Iam recte omnia inter se respondent. Ex multo ante præparato ludi fiebant; nam et in Asiam miserat, qui denuntiarent, et in Græcia ipse principes invitaverat.

Cap. 33, 4 (ubi commemoratur copia rerum et vilitas annonæ in conventu ludorum causa): ut et privatis et civitatibus et gentibus dona data ... sint ab imperatore non modo in usum præsentem sed quod domos aveherent. Necessario scribendum: sed quæ domos av.

Adhæsit d ex proximo vocabulo. (Cap. 39. 13 sine eiusmodi causa in codice scribitur: epulæ senatus quod pro quæ).[1]

Cap. 34. 1 (de L. Æmilio Epirotarum civitates militibus diripiendas danti): Haud procul inde Anicii castra erant; ad quem litteris missis. ne quid ad ea, quæ fierent. moveretur; senatum prædam Epiri civitatum, quæ ad Persea defecissent, exercitui dedisse; submissis centurionibus in singulas urbes. qui se dicerent ad præsidia deducenda venisse. ... denos principes ex singulis evocavit civitatibus. Pravum submissis; aperte enim et palam centuriones mittebantur, etsi fraudulento consilio. Cod. suos missis; scribendum: exercitui dedisse suo, missis etc. Paulo post (§ 6) editur: Vendita præda omnium; de ea summa militi numeratum est. Nimis infinite et inusitate dicitur præda omnium, quæ omnium rerum, omnis generis est; prorsus prave numerari (impersonaliter) de ea summa (hoc est, de redacta pecunia). Sed in codice scribitur numerata. Efficitur igitur: Vendita præda omnis; inde ea summa (quæ ante significata est, quadringeni denarii in equitem, peditibus duceni) militi numerata est. Tum § 7 scribendum: qui expertes regiæ prædæ se esse indignabantur (aut expertes se regiæ); in cod. et edd. se omittitur; sed neque indignor expers esse (in prosa oratione) neque indignor expertem esse Latine dicitur. (§ 9 recte Dukerus: senatui reservarat.)

In altera parte huius capitis de Eumenis et Gallorum in Asia certaminibus et legatis Romanis eo missis narratur. Ibi primum (§ 11) hæc scribuntur: Ver primum ex domo excivit,

---

[1]) § 1 spernendus erat pervagatus librarii error, qui pro: cumulata in ingentem acervum scripsit: cumulata ingentem ac. Cfr. VIII, 30, 8 et X, 29, 18, quo loco non variatur, quia non sequitur præpositionem vox ab in incipiens.

iamque Synnada pervenerant, cum Eumenes ad Sardes undique exercitum contraxerat. Non solum contra usum sermonis plusquamperfecto per quum particulam alterum plusquamperfectum subiicitur, sed contra rerum naturam; neque enim alterum iam factum erat, quum alterum (iam) factum erat, sed quum alterum factum est. (Longe aliter dicitur Germanicum während [gleichzeitig]). Livius scripsisse videtur: iamque Synnada pervenerant et Eumenes ... contraxerat; extrito et post t, ortum est cum ex primis litteris nominis Eumenis. In excivitat (cod.) potest latere exciverat. Sequuntur in editis (excepto Weissenbornii exemplo) hæc (§ 12): Ibi et Romani Solovettium ducem Gallorum Synnadis allocuti et Attalus cum eis profectus; sed castra Gallorum intrare eum non placuit, ne animi ex disceptatione irritarentur. P. Licinius cum regulo Gallorum est locutus etc. Ultra omnem modum ridicule Romani ibi, hoc est Sardibus, Solovettium Synnadis allocuti dicuntur, idque antequam in eius castra pervenerint; et subiicitur recto loco: P. Licinius .. est locutus, recto etiam verbo; neque enim allocutio hæc erat, sed colloquium. In codice est: Ibi Romani cum et Solovettium ducem Gallorum Synnades adlocutus et talus cet. Scribendum igitur, notata lacuna manifesta, ad hanc formam: Ibi Romani quum Solovettium, ducem Gallorum, Synnadis [esse comperissent, eo proficisci decrerunt] **ad colloquium**; Attalus cum eis profectus **est**; castra Gallorum intrare eum etc. Postremo § 14 scribendum est: ut mirum videri possit (pro posset); ex Livii enim persona, suo tempore de re præterita iudicantis, hæc addi, aperte ostendit fuisse; nam Licinii tempore mirum videri poterat, nullius momenti esse legatorum verba. (Bene nobiscum egit fortuna, quæ servato Polybii fragmento scire nos voluit, quam impudenter Livius admirari se simulet, foedam Romanorum fraudem occultans.)

Cap. 35, 7: Totus Macedonicus exercitus imperatori erat negligenter adfuturus comitiis ferendæ legis (ut L. Æmilio, quo die urbem triumphans inveheretur, imperium esset). Latet aliquid mendi. Nam totus et negligenter adfuturus inter se plane repugnant; Serv. Galb. demum stimulavit, ut frequentes adessent. Neque imperatori adesse, tamquam in periculo versanti, debebant, sed comitiorum die omnino adesse. Verbum erat incommode retractum est ante negligenter; pro eo in cod. scribitur ita. Videndum, ne Livius scripserit: Iratus (pro totus) Macedonicus exercitus imperatori negligenter [erat] adfuturus comitiis f. l. Unde ita ortum sit, nescio[1]).

Cap. 36. 2 et 3 quum Grynæus edidisset primum: Serv. Galba repente processit et a tribuno postulavit, ut ... in posterum diem differrent et mane eam rem agerent, deinde: quum tribunus dicere eo die, si quid vellet, iuberet, Kreyssigius priore loco recte e codice reposuit: a tribunis postulavit, quod ipsa, quæ sequuntur, verba differrent et agerent cogunt. Sed eo pravius retinetur: quum tribunus .. iuberet, pro quo in codice est: quum tribuni .. iuberet (verbo ad præcedens vellet accommodato), quoniam perspicuum est, eosdem, a quibus dilatio postulata sit, eam non dedisse; scribendum igitur est: quum tribuni .. iuberent. Tribunos communiter rem egisse, Ti. Sempronio actionis principe, apparet etiam ex fine capitis (§ 10). Atque etiam Plutarchus in vita Æmilii c. 30, Livium aperte exprimens, primum Galbam a tribunis plebis alium diem postulasse scribit, tum,

---

[1]) § 9 plane necessaria est Gronovii emendatio: Pecuniam illum non dare (pro: dare non) potuisse; militem honorem non dare (pro: honorem dare) posse. Comparatur utrimque potestas non faciendi. Licuisse dicit Galba Æmilio militum spem frustrare; esse et militum aliquam negandi potestatem. Vid. ad c. 3, 6.

τῶν δημάρχων λέγειν αὐτὸν, εἴ τι βούλεται, κελευόντων. longam exorsum orationem rem in noctem extraxisse.[1])

Cap. 37, 2 (in M. Servilii oratione contra Ser. Galbam pro triumpho L. Æmilii): Eadem severitas imperii, quam nunc oderunt, tunc (cod. ut, scr. tum) eos continuit. Itaque antiqua disciplina habiti (cod. habita) neque fecerunt. Postrema hæc quum sensum non habere manifestum esset, recentiores lacunæ signa ante neque posuerunt. Scribendum erat: Itaque antiqua disciplina habiti **quieverunt**, restituto eo verbo, quod ad c. 23, 6 dixi huius librarii erroribus obnoxium fuisse. Nam (præter qui hodie esse pro hodie quiesse XLIV, 36, 13) huius libri c. 22, 4 pro quieverunt scripsit qui fuerunt et c. 41, 8 pro his ne quietus quidem hæc scripsit monstra, quum se a primo errore revocans in novum indueret: neque ui neque eiusdem quidem. Nam primæ litteræ (qui) alius vocis speciem obiiciebant. Itaque etiam XXXV, 40, 3 pro Boii quieverunt in codice Bambergensi scriptum est: Boique VI fuerunt, in deterioribus: Boiiqui fuerunt. Sequuntur § 3 et 4 alia menda: Ser. quidem Galba si in L. Paulo accusando tirocinium ponere et documentum eloquentiæ dare voluit, non triumphum impedire debuit, quem, si nihil aliud, senatus iustum esse iudicaverat, sed postero die, quam triumphatum est, privatum eum visurus esset, nomen deferret et legibus interrogaret, aut serius paulo, quum primum magistratus ipse cepisset, diem diceret, inimicum ad populum accusaret. Primum non recte

---

[1]) § 8 recentiores integram Gronovii coniecturam recipere debuerant (iam nunc nimis sæpe ambitione peccari); omisso iam prava est sententia. § 10 pronuntiarunt, quod Dukerus pro renuntiarunt reponi iussit, non minus est necessarium quam XLIV, 38, 10 præparaverant pro reparaverant, a Nipperdeio commendatum.

in hac re absolute dicitur tirocinium ponere; ut significetur, cuius rei tirocinium intelligatur, scribendum est: si in L. Paulo accusandi tirocinium ponere. Deinde in proximis, quum Servilius de triumpho Pauli tanquam acto dicere non possit totaque sententia de re ficta sit, necessario scribendum est, sublato errore frequenti (cfr. ad XLII, 5, 8 p. 511): quam triumphatum esset nec, quicquam præterea movendum. In illis autem: privatum eum visurus esset quum deesset coniunctio, Gronovius scribi voluit: quam triumphatum et eum privatus visurus esset, Weissenbornius scripsit: privatum quum visurus esset; sed relinquitur grave vitium orationis; nam de postero die, quam triumphatum esset, dicendum erat: quum videret (iam tum), non: quum visurus esset. Itaque si cetera recta sunt, propter participii tempus requiritur eiusmodi verbum, quod vim et effectum accusationis tum institutæ significet (v. c. privatum quum læsurus esset); sed nihil definio. Postremo in codice scribitur: diem dicere inimico cum ad populum, ex quo fit: diem diceret inimico, eum ad populum accusaret.[1]) Manifestum mendum teneri puto § 8: Duas mihi aliquis contiones parumper faciat, unam militum Macedonicorum, puram alteram, integrioris iudicii et a favore (scr. iudicii a fav.) et odio, universo iudicante populo Romano. Ablativi hi universo iud. p. R. neque bene cum alteram (contionem) coniunguntur neque commode respondent superiori illi militum Mac., parumque apte hæc concurrunt: integrioris iudicii .. iudicante p. R. In codice est: universis iūd. c. pr. (sic). Apparet, opinor, subesse: universi p. R. Ceteræ illæ litteræ utrum errore ex superiore iudicii repe-

[1]) Quod sequitur § 6 eius obtrectare laudes voluit, notandum est; alibi enim Livius dativum huic verbo adiungit, ut Cicero semper; nam in Philipp. X, 3, 6 cod. Vaticanus (et Bern.) dativum tuetur; accusativum Tacitus et eius æquales habent.

titæ sint an aliquid occultent, nescio; etsi quid latere aptum loco possit, non video. In § 9 recte intellectum est, omnem accusatoris orationem fingi ad milites conversam; itaque et circumiret (de imperatore) e codice restitutum est et in lacuna suppletum ductus es, quum Grynæus duxisti posuisset. Atqui militi dici nequit: in statione severius et intentius institisti; scribendum stetisti. Restat in extremo capite (§ 13) certa et insignis emendatio. Nam Servilius, causam apud integri iudicii contionem agi fingens, Populus Romanus, inquit, .. proximo certe Punico bello quid inter M. Minucium magistrum equitum et Q. Fabium dictatorem interfuerit, meminit. Deinde adiungit: Itaque accusatorem id scire potuisse et supervacaneam defensionem Pauli fuisse. Multa hic perversa, primum in orationis structura; unde enim pendet sententia infinita sic posita: populus meminit; itaque accusatorem id scire potuisse? deinde in sententia. Memineratne populus, accusatorem id scire, immo id scire potuisse? Memineratne porro, Pauli defensionem supervacaneam fuisse? Quando? Et quid id ad rem, quid sciret accusator de Minucio et Fabio? aut quid inter hanc scientiam et Pauli defensionem coniuncti? Apparet, non id agi, quid de accusatore populus meminerit, sed significari, quia populus meminerit, ambitiosa imperia improspera, severa prospera fuisse, quid futurum fuerit, si apud talem populum, integri iudicii, Pauli causa ageretur. In codice pro id scire est iscere, hoc est hiscere. Nihil manifestius certiusve est quam Livium scripsisse: Itaque (populus) accusatorem **hiscere non sisset** et supervacaneam defensionem Pauli **fecisset**. (Sequitur vox a t littera incipiens.) Una est dubitatio, pro non sisset scriptumne fuerit prohibuisset. Hiscere in scire corruptum deprehendimus iam XLIV, 45, 10.

Cap. 38, 4 (in eadem Servilii oratione): Erratis, milites, si triumphum imperatoris ac non militum quoque et universi populi Romani esse decus censetis;

non unius in hoc Pauli. Qui ad hæc postrema audiri posse putant est decus, et a sermonis lege aberrant (neque enim sic ex infinitivo indicativus sumi potest, præsertim non præcedente in triumpho, sed alia orationis forma, nec omitti decus,) et nimis apertam tautologiam efficiunt. Exciderunt duo fere verba, quum ad hanc formam scriptum esset: Non unius in hoc Pauli [honos agitur]. Paulo post (§ 7 et 8) scribitur: Literni domicilium et sedem fuisse domitoris Africæ! Literni sepulcrum ostendi! Erubescamus, gloria si par illis viris L. Paulus, iniuria vestra exæquetur. Mendum vel una vox si arguit pravissime interposita; sed perversa est tota hæc exhortationis cum condicione coniunctæ forma in ea re significanda, quam fieri pudor vetet: erubescamus, si fiat (pro eo, quod est: pudeat facere). In codice est sic pro si. Mutanda, non tollenda, littera erat, et simul alia adhibenda correctio, ut recta fieret oratio: Literni domicilium et sedem fuisse domitoris Africæ, Literni sepulcrum ostendi, erubescamus. Gloria sit par illis viris L. Paulus, iniuria ne exæquetur. Restat § 12, qui locus sic scribitur: Militum quidem propria est causa, qui et ipsi laureati et quisque donis, quibus donati sunt, insignes, triumphum nomine cient suasque et imperatoris laudes canentes per urbem incedunt. Primum prave dicitur: quisque donis insignes; (recte diceretur: donis, quibus quisque donatus est, insignes); excidit suis ante quisque. Deinde inepte militum ornatus proxime refertur ad triumphi clamorem (laureati .. triumphum cient) seiungiturque ab incessu, et prave tanquam duo separantur hæc: nomine cient (id est, canunt) et: canentes .. incedunt. Apparet, omnia referri ad incessum et pompam, in qua milites conspiciebantur; ei verbo, quo pompa indicatur (incedunt), adiungi participia ad pompæ descriptionem pertinentia. Scribendum est igitur: qui et ipsi laureati et suis quisque donis .. insignes, tri-

umphum nomine cientes suasque et imperatoris laudes canentes per urbem incedunt. Ex cientes suasque factum est: cientesuasque, tum: cient suasque. Postremo § 13 (si quando non deportati .. sint, fremunt) tollendus est vitiosus in tempore et re sæpius facta indicanda perfecti coniunctivus, quem certa regula et optimorum codicum auctoritate et conspiratione, quum alibi tum in iis formis, in quibus indicativus a coniunctivo non una vocali distat, fretus, ex multis veterum locis sustuli Opusc. Acad. II p. 281 sqq., ad Cic. Fin. V, 15 p. 690 et in Add. p. 880. Sed supersunt, quæ addam. Apud Ciceronem de Divin. II, 70, 145 editur: Gubernatores quum exsultantes loligines viderint .., tempestatem significari putant; sed duos optimos (pro illorum librorum modulo) codices Leidenses viderunt habere scio. In eodem libro c. 9, 24, oratione rectius distincta, sic scribendum est: Quid est, quod me adiuvent haruspices? Quum res tristissimas portendi dixerunt (pro dixerint), addunt ad extremum cet. Apud Senecam ep. 3, 2 recte Fickertus et Haasius e bonis codicibus ediderunt: quum amaverunt, iudicant et non amant, quum iudicaverunt (pro amaverint et iudicaverint); sed ep. 11, 3 quum Schweighaeuserus recte edidisset: nunquam magis, quam quum erubuerunt, timendi sunt, illi, quos dixi, vitiosum erubuerint reduxerunt. Eadem correctio adhibenda ep. 63, 9 (nec amant quemquam, nisi quum perdiderint), ep. 110, 15 (quoties tale aliquid præstrinxerit oculos meos, quoties occurrit domus splendida, altero verbo indicium faciente), ep. 115, 17 (nova vota suscipiunt, quum priora damnaverint). Longe plurimis Senecæ locis recte scribitur.[1])

---

[1]) Cap. 39, ut sententiarum cohærentia servetur, incipere debet a verbis: Vos certe victores cet.

Cap. 39, 2 (in eadem oratione): Quod si .. L. Paulus .. interroget: L. Anici, Cn. Octavi, utrum vos digniores triumpho esse an me censetis? currum ei cessuri et præ pudore videntur insignia ipsi sua tradituri. Cedere alicui rem pro concedere vix credo huius ætatis esse, quamquam apud Velleium II, 81 editur: cessere victoriam. Ciceronis illud (Off. II, 18, 64): multa multis de suo iure cedentem, si recte scribitur, alius tamen est generis propter accusativum adiectivi neutri generis. Codicis scriptura sic mihi notata est: currum i cessuri?
censuri? Scripseratne Livius: curru descensuri? an: currum ei concessuri? Certum est mendum § 4: Macedonicæ legiones suo abrogato triumphos alienos (cod. abrogatutnumpos alienos) spectabunt? Vitiose enim substantivum a priore membro, ubi audiri nequit, transfertur ad alterum, ubi potest; scribendum saltem tum erat: suo abrogato alienos triumphos. Sed Livius scripserat: suo abrogato triumpho alienos spectabunt? Aliquanto infra (§ 9) hæc scribuntur: Cui sortito provinciam .. præsagientibus animis victoriam triumphumque destinavimus, ei victori triumphum negaturi? et quidem (cod. negaturi equidem) non homines tantum, sed deos etiam suo honore fraudaturi? Non potest in huiusmodi interrogatione omitti verbum substantivum, primæ præsertim aut secundæ personæ. Itaque, nisi quid præterea mendi est, excidit sumus. Excipit, paucis interiectis, hæc sententia (§ 11): Consul proficiscens .. in provinciam et ad bellum vota in Capitolio nuncupat; victor, perpetrato eodem, in Capitolio triumphans ad eosdem deos, quibus vota nuncupavit, merita dona populi Romani transvehens redit. Sic enim Kreyssigius scripsit, quum in codice esset: merita donaque pr. transredit, e quo Grynæus fecerat: merita dona populi Romani traducit. Sed neque ad

codicis vestigia satis prope accedit correctio et populi Romani dona h. l. minus commode appellantur, ubi imperatoris exitus et reditus comparantur, in qua comparatione ipsius, ut vota, ita dona sunt. Idem error hic versatus est, quo c. 14, 3 ex pro factum est pr. Livius enim scripserat: merita dona portans redit; (nisi quis ex que efficere præ vult, ut sit præportans). Sed superest pusilla res; nam perpetrato eodem pro eo vitiose dicitur (— neque enim quicquam aliud de bello aetum præcedit —), et necessario præterea propter repetitum in sententiis inter se relatis Capitolii nomen cohærent hæc: eodem in Capitolio (in quo vota nuncupavit); scribendum est igitur: perpetrato eo, eodem in Capitolio. Sequitur, quoniam in § 12 et 13 nihil novæ emendationis affero[1]), manifestum mendum in § 14: Rex Macedonum Perseus cum liberis et turba alia captivorum, spolia Macedonum, citra flumen relinquentur? Inepte enim tanquam grave et non ferendum commemoratur, citra flumen captivos et spolia relinqui; magis ad rei indignitatem monstrandam accommodatum esset, si trans flumen relicta et propius admoveri prohibita dicerentur. In codice est circa fluminis. Scribendum

---

[1]) Selectis et coniunctis Grynæi, Gronovii, Kreyssigii emendationibus hæc videtur forma eius loci efficienda: Omnes illas victimas quas traducendas in triumpho locavit (fortasse: iam locavit), alias alio cædente mactate. Quid? illas epulas senatus, quæ ... in Capitolio eduntur, (— utrum hominum voluptatis causa an deorum hominumque? —) auctore Serv. Galba turbaturi estis? Restat dubitatio in illis alias alio cædente (cod. dente). Ironica illa hortatio (mactate) tolli non debuit. Dedicavit pro vindicavit (sic enim cod., ubi locavit posui cum Gronovio) frustra Kreyssigius commendavit. Ut potuerint victimæ traducendo non solum consecrari, sed etiam dedicari dici, nondum eas Paulus traduxerat. Agitur, ut traducere liceat.

arbitror **in ripa** fluminis; (in intercidit ob præcedentem litteram **m**). Ibi enim e navibus elata spolia exspectabant, ut triumphali porta in urbem veherentur. Proxima (§ 15) quum in codice sic scriberentur: Et tu centurio miles quibus ab imp. Paulo donatus decrevit potius quam Servius Galba fabulentur audis et hoc dicere me potius quam illum audi, Grynæus prorsus infeliciter sic interpolavit, a codice longe discedens: Et tu, centurio, miles, quid de imp. Paulo senatus decrerit, potius quam quid Serv. Galba fabuletur, audi, et hoc dicere cet. Nam neque hæc recte inter se referuntur: et .. audi, et .. audi, (ut omittam tu sic positum, ut ad aliam personam transitura oratio videatur) nec senatus decreta nunc recitaturus est Servilius. Extrema autem, quæ Grynæus intacta reliquit, perspicue corrupta sunt; nam neque hoc pronomen quo referatur, intelligitur, nec quicquam et Servilius et Galba dicebant, quod a se potius audiri Servilius vellet; debebat etiam dicentem scribi; longe enim aliud est et ab hoc loco alienissimum: audio (accipio ab aliis) Servilium dicere. Orationis forma apparebit et vera sententia emerget codicis vestigia propius sequendo. Livius enim sic scripsit: Et **tum**, centurio milesque, quibus ab imp. Paulo donatus **es**, **decreta** potius, quam quid Serv. Galba **fabularetur**, **audisti**, et **hodie** me potius quam illum audi. Ad memoriam fortium factorum honorisque eis a Paulo habiti Servilius militum animos revocat; ut tum imperatoris laudibus læti malevolos Galbæ sermones spreverint, sic nunc eius orationem spernere eos iubet. Paulo brevius tum refertur ad ipsum militiæ tempus, quod centurionis et militis áppellatio demonstrat. Unum etiam in hoc capite, quod tam diu nos tenuit, restat. Nam quod § 16 scribitur: ego ter et vicies cum hoste per provocationem pugnavi, et oratione pravum est (— nam ex provocatione pugnatur, non per provocationem, quasi id ipsius pugnæ genus sit, —) et codicis testimonio redarguitur, in quo

est per provocatio. Sublato per, quod ex pro ortum est, scribi debet: cum hoste **provocanti** pugnavi.

Cap. 40, 9 (de L. Paulo): Paucis post diebus, data a M. Antonio tr. pl. contione, quum de suis rebus gestis more ceterorum imperatorum disseruisset, memorabilis eius oratio et digna principe Romano fuit. Non quum disseruisset, sed in ipsis rebus edisserendis; nam earum recensionem integram habet, quæ sequitur, oratio. Cod. dedisset remorabilis. Significatur: quum .... dissereret, memorabilis.[1])

Cap. 41, 4 (in L. Pauli de suis rebus gestis oratione): quia inexpugnabilia castra (in cod. hoc vocabulum omittitur) hostium erant neque cogi pugnare poterat rex, inter præsidia eius saltum ad Petram evasi et ad pugnam rege acie vici. Addunt inde a Grynæo coacto (ad pugnam rege coacto); sed cogere ad pugnam pro eo, quod est: pugnare cogere, in prosa oratione parum usitatum est. Itaque scribendum potius: et ad **Pydnam** regem acie vici.[2])

Cap. 42, 6: Paucos post dies, quam hæc acta, legati ab Cotye .. venerunt. Codex: quam hæctanta legati. Scribendum quam hæc acta erant; nam vitiose in hac sententiæ forma verbum substantivum apud participium omittitur. (Cfr. ad XXVII, 5, 9 p. 321). Ex hæc acta erant factum hæcta erant, deinde hæc tanta.[3])

---

[1]) § 1 certa est Gronovii emendatio: qua (pro quæ, cod. que) haud dubie maior aliquanto summa .. efficitur. § 3 non certum est: bellare cum Romanis (cod. bella rege Romanis). Aliter VI, 42 (semel) Livius dixit: bellatum cum Gallis circa Anienem, de bello una pugna confecto.

[2]) § 1 ex ob quam felicitate fieri debebat: et qua felicitate.

[3]) § 4 tristis species relinquenda est huiusmodi: .. Albam in custodiam duceret; comites, pecuniam, argentum, in-

Cap. 43, 10: Reliquum ex Illyrico prædæ ducenti viginti lembi erant; de Gentio rege captos eos Corcyræis et Apolloniatibus et Dyrrachinis Q. Cassius ex senatusconsulto tribuit. Qui sic narrat, necessario significat, lembos ex præda reliquos nunc demum de Gentio captos et Corcyræis datos esse. Ut ea, quæ esse debet, efficiatur sententia, sic oratio distinguenda scribendumque est: .. ducenti viginti lembi erant, de Gentio rege **capti; eos** Corcyræis ... tribuit. Ita primum dicitur, qui et unde fuerint, tum, quid iis factum sit. Capti ob eos corruptum est. In codice est: relicum ex inlyrico præda. Quæ huius extremi libri condicio est, minime certum est, Livium non scripsisse: Reliqui ex Illyrica præda ducenti cet., aut saltem: Reliquum ex Illyrica præda.

Cap. 44, 10. (Prusias rex a senatu petierat, ut ager de rege Antiocho captus, quem nulli datum a populo Romano Galli possiderent, sibi daretur.) De agro responsum est, legatos ad rem inspiciendam missuros. Si is ager populi Romani fuisset nec cuiquam datus esset, dignissimum eo dono Prusiam habituros esse. Si autem Antiochi non fuisset, eo ne populi quidem Romani factum apparere, aut, si datus Gallis esset, ignoscere Prusiam debere, si ex nullius iniuria quicquam ei datum vellet p. Romanus. Pravum est: si is ager p. Romani fuisset; quærebatur enim, num esset pop. Romani (num eius factus esset), ut iure dari posset. Deinde in ea condicione, quæ huic primæ contraria ex adverso ponitur (si autem cet.), adiungitur de Antiocho (si autem Antiochi non fuisset), cui in hac

---

strumentum, quod haberet, nihil * * [Bithys, filius Cotyis,] regis Thracum, [cum] obsidibus in custodiam Carseolos est missus. Nam ad comites reliquaque novum verbum desiderari videtur (habere sineret simileve).

nihil respondet. Præterea in altera parte infinito modo (eo ne p. quidem Romani factum apparere) tanquam consequens et quod efficiatur, id ponitur, quod in parte condicionis esse debet. Nam Prusias ignoscere debebat, si ager Antiochi non fuerat, et ideo omnino Romanorum factus non erat, ut nihil de eo decernere possent, aut si Romanorum quidem factus, sed datus Gallis iam erat. Iam in codice sic scribitur: si autem Antioci non peruissent eo ne populi quidem Romani factum apparat aut datum Gallis esset, ignosceret Prusiam deberet, si cet., in qua scriptura ad illa apparat aut datum attendi velim. Livium scripsisse opinor: si is ager populi Romani [factus esset, quum Antiochi] fuisset, nec cuiquam datus esset, dignissimum eo dono Prusiam habituros esse; si autem Antiochi non **fuisse et** eo ne pop. quidem Romani factum **appareret** aut **datum** Gallis **esse**, ignoscere Prusiam debere cet. (Residet scrupulus, ne quid lateat in illo peruissent præter fuisse et.) Deinde in his verbis, quibus transitur ad alteram rem, quam Prusias a senatu petiverat: Facile Nicomedis commendationem accipere, apparet, adverbium, quod omnino inutiliter abundat, non potuisse primo loco poni ante ea, quibus nova res significaretur. In codice est felici; superiori sententiæ addi nihil potest; relinquitur, ut scribamus: Fili Nicomedis commendationem accipere.

Desinet hæc nostra opera in eodem correctionis genere, a quo prope orsa est, meliore sententiarum distinctione. Nam paulo post (§ 16) sic scribitur: et (censuerunt patres) ut ex classe, quæ Brundusii esset, naves longæ viginti assignarentur (Prusiæ regi), quibus uteretur, donec ad classem dono datam ei rex pervenisset. L. Cornelius Scipio ne ab eo discederet sumptumque ipsi et comitibus præberet, donec navem conscendisset. Quæ sit classis ista dono regi data, ad quam rex viginti navibus longis pervehi debeat, omnino non intelligitur, nec

quicquam eiusmodi Livius significavit. Praeterea (ac velim minus exercitati ad tenuia haec, sed certissima falsi verique indicia attendant) vitiosissime dicitur: quibus uteretur, donec rex pervenisset, nomine regis in prima sententia omisso et in posteriorem inde pendentem reiecto. Nihil relinquetur offensionis, si oratio sic distincta erit: ... quibus uteretur. Donec ad classem dono datam ei (ipsas illas viginti naves) rex pervenisset. L. Cornelius Scipio ne ab eo discederet cet. Scipio per Italiam Brundusium regem comitari debebat, ubi rex naves dono datas conscensurus erat. Paulo post § 19 scribendum: pileatum, capite raso, obviam ire legatis (cod. obviam legatis) solitum libertumque se populi Romani ferre; ideo insignia (cod. ferret ideo, edd. ferre et ideo) eius ordinis gerere. Ipsius Prusiae in his extremis significatur oratio (ferre). (Ferret pro ferre, ut § 11 ignosceret ... deberet, § 12 acciperet, § 15 immolaret.)

Tantum erat, quod post alios Livii libris emendationis impertirem.

ADDENDA ET CORRIGENDA.

P. 2 v. 15 ab imo. Quod me, ne facerem, recusasse significavi, id tamen ita fiet, ut, adiuncta opera et consilio collegæ amicissimi, L. Ussingii, oratio Livii a me illoque constituta typis describatur.

P. 34 v. 10 ab imo excidit nomen Drakenborchii (Drakenborchius, homo sedulus).

P. 35 v. 8 pro secunda l. tertia.

P. 37 v. imo pro 8 leg. 5.

P. 48 v. 3 pro 2 l. 12.

P. 56 v. 5 ab imo et p. 57 v. 3 calamo aberrante Appia tribus et Appiæ scriptum est, quum deberet Claudia et Claudiæ.

P. 60 v. 6 ab imo pro 11 l. 1.

P. 69 v. 15 pro (nescio quo) l. (Bambergensi).

P. 70 v. 8 duo præterea loci indicari debuerant, XLII, 33, 1 et 37, 4, de quibus dictum est in ordine (p. 528 et 530).

P. 75 not. 2 add. Victis et subactis leges a victore dantur (XLV, 30, 8).

P. 102 v. 8 ab imo add. Nam etiam III, 12, 8 iterare laudes videtur esse: iam ab aliis celebratas iterum commemorare.

P. 105 v. 3 pro 29 l. 28; ibd. in not. v. 1 post loco add. (§ 11).

P. 144 v. 7 ab imo add. II, 38: in contionis modum.

P. 160 v. 4 ab imo sqq. sic scribi debuit: Duo sunt contra codices tollenda additamenta, primum ante pilum, deinde vexillum, additum, quum non animadverteretur, numeros ad ordinem pertinere.

P. 177 v. 22 add. Quod nuper Badhamius parcissimum pro capacissimum scribi voluit (Mnemos. vol. VIII p. 105), satis redarguitur Zonaræ testimonio.

P. 192 v. 20. Disceptatio video iam in edit. Tauchnitziana a. 1848 restitutum esse (Kreyssigii coniectura).

P. 205 v. 11. Fabrii libellum de libro XXVI e codice Bamb. emendando diu multumque quæsitum sero accepi; varias scripturas ab eo in ceteris libris excerptas et a Meyero editas nancisci non potui.

P. 207 v. 7. Cum mendo in XXX, 32, 2 deprehenso comparari debuit geminum in XXVIII, 43, 1: inveteratæ prudentiæ fama; vid. p. 338.

P. 209 v. 8 ab imo post 30, 5 vellem addidissem: ad XXVIII, 43, 1 et ad XXX, 30, 10 et 11.

P. 257 v. 16 pro XXIV, 19, l. XXIV, 20.

P. 304 v. 23 addendum: Cfr. XXXIII, 7 extr.: pedite inter finitimos vincebantur.

P. 373 v. 8 ab imo (Si censuram cet.) reliquaque pars notæ debebat subiici p. 374 v. 11 (notari voluit).

P. 400 v. 8 add. Cfr. de infinitivo activo a librariis pro passivo substituto post verba voluntatis quæ adnotata sunt p. 38 n. 2, p. 248.

P. 492 v. 8 ab imo add. XLV, 26, 12 (vid. p. 70).

P. 528 ima iniuria negavi, in cod. Vindob. ulla esse vestigia adnotationum marginalium, quibus in codice antiquiore argumentum narrationis indicatum fuisset. Nam manifestissima huiusmodi adnotatio est XLV, 42, 1, ubi in cod. sic scribitur: Quamquam ob quam l. paulo ratio [scrib. L. Pauli oratio] ad p. r. felicitate. Itaque iam confidenter de XLII, 33, 1 pronuntio.

INDEX

RERUM ET VERBORUM, DE QUIBUS IN EMENDATIONIBUS LIVIANIS DISPUTATUR.

INDEX

LOCORUM QUUM LIVII, QUI EXTRA ORDINEM ATTINGUNTUR, TUM ALIORUM SCRIPTORUM, DE QUIBUS DISPUTATUR.[1])

I. Livii.

[1]) Livii locorum, qui per librorum et capitum seriem tractantur, indicem conficere inutile visum est. Tantum admonendi sunt, qui uti libro volent, ubi plures unius capitis loci tractentur, non semper ordinem servari, sed, posito initio eo loco, qui præcipuam disputandi causam dederit, adiungi (etiam in notas coniici) et superiores paulo et inferiores. Interdum minoris momenti observatio una et altera alicui e proximis capitibus adnectitur.

II. Aliorum Scriptorum.